T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK HALK EDEBİYATI BİLİM DALI

BEKTAŞİ VELÂYETNÂMELERİNDE MADDİ KÜLTÜR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
Sedat ÖZDEMİR

TEZ DANIŞMANI
Yrd. Doç. Dr. Mustafa TATCI

Ankara - 2009

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK HALK EDEBİYATI BİLİM DALI

BEKTAŞİ VELÂYETNÂMELERİNDE MADDİ KÜLTÜR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
Sedat ÖZDEMİR

TEZ DANIŞMANI
Yrd. Doç. Dr. Mustafa TATCI

Ankara - 2009

ONAY

Sedat ÖZDEMİR tarafından hazırlanan “Bektaşi Velâyetnâmelerinde Maddi Kültür” adlı bu çalışma, 23.01.2009 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

……

Prof. Dr. Pakize AYTAÇ (Başkan)

……

Doç. Dr. Ali YAKICI

……

Yrd. Doç. Dr. Mustafa TATCI

ÖN SÖZ

Anadolu sahasındaki ilk etkilerini 13. yy'ın ikinci yarısından itibaren görmeye başladığımız Bektaşi kültürü, ardında bıraktığı sözlü ve yazılı eserleriyle Halk Edebiyatı için bulunmaz bir hazinedir. Bektaşi öğretisi ile ilgili eserlerin neşredilmesi ve bunların değerlendirilmesi de bu hazinenin ortaya çıkarılmasına yardımcı olacaktır. Milletimizin varlığını sürdürmesindeki en önemli etkenlerden biri olan manevi değerlerin devamı, kültür tarihimizin iyi bilinmesine ve gelecek kuşaklara aktarılmasına bağlıdır. Bu da ancak kültürümüzün meydana getirdiği maddi ve mânevî eserlerin incelenip araştırılması ile olur. Bu eserlerin büyük bir kısmı da edebî eserlerdir.

Edebî eserler, meydana geldikleri toplumdan ayrı düşünülemez, soyutlanamaz ve o çevrenin izlerini taşır. Her eser kendi devrinin özellikleri içinde değerlendirilmelidir. Biz de maddi malzemenin, sosyal unsurların, Halk Edebiyatına nasıl yansıdığını ortaya koymak amacıyla "maddi kültür" konusunu ele aldık ve bu konuyu da, Bektaşi tarikatını, kültürünü kuran ve sonrada Anadolu ve Rumeli de bu öğretinin yayılması için faaliyet göstermiş Bektaşi erenlerinin menkabevî hayatlarının anlatıldığı didaktik eserler olan "velâyetnâmeler"de araştırdık.

Araştırmamızı derinliğine yapabilmek için maddi kültür konusunu sadece insan eliyle inşa veya imal edilen bina, eşya ve malzemelerle, bunların ayrılmaz parçalarını teşkil eden unsurlar olarak sınırlandırdık.

Çalışmamıza Hacı Bektâş-ı Veli, Odman Baba, Abdal Mûsâ, Kaygusuz Abdâl, Demir Baba, Seyyid Kalender Velî, Pîrî Baba, Şücâeddin Baba, Veli Baba, Seyyid Ali Sultan, Seyyid Mehemmed Abdal ve Seyyid Hacı Ali Tûrâbî Veli velâyetnâmelerini baştan sona tarayıp maddi unsurları fişleyerek başladık. Fişlerin altında yer alan kısaltma, fişin hangi velâyetnâmeye ait olduğunu, numara ise fişin ilgili velâyetnâmenin kaçıncı sayfasında geçtiğini göstermektedir. Meselâ bir fişin altında bulunan (HBVV s.80) kısaltması, Hacı Bektâş-ı Veli Velâyetnâmesi'nin 80. sayfasını ifade eder. Fişleri daha sonra konularına göre maddi hayatın bir parçası ve bir ihtiyaca bağlı olarak

meydana gelmiş olmaları özelliklerini de göz önünde bulundurarak tasnif ettik ve planımıza uygun olarak metnimizi oluşturmaya geçtik.

Maddi kültür unsurlarıyla ilgili kelimelerin önce sözlüklere göre genel olarak anlamlarını, özelliklerini, sonra da farklı zamanlarda, farklı coğrafyalarda meydana getirilen velâyetnâmelerdeki kullanışlarını tespit ettik. Ele alınan konular birkaç örnekle açıklanırken, sözü edilen maddi unsuru bizce en iyi açıklayan örneğin verilmesine dikkat edilmiştir.

Tez konumuzun birinci bölümünü teşkil eden, velâyetnâmelere konu olan Bektaşi erenlerinin hayatları ve velâyetnâmeler hakkındaki bilgiler için velâyetnâmelerin kendilerinden ve bu alanda yapılmış araştırmalar ile eserlerden faydalandık. Tezimizin sonunda faydalandığımız kaynakların bibliyografyasını verdik.

Bektaşi velâyetnâmelerinde geçen maddi kültür unsurlarını tespit ederken bir metin tahlîli yapmayı düşünmedik. Temel ilke olarak konuyu tespit etmeye, belirtmeye çalıştık ve velâyetnâmelerde yer alan maddi kültür ögelerini ortaya koymak istedik.

Beni bu tez konusunda çalışmaya teşvik eden, eksiklerimin tamamlanmasında bana her açıdan yol gösteren, benden yardımını ve bilgilerini esirgemeyen sayın hocam Yrd. Doç. Dr. Mustafa TATCI'ya ve çalışmam boyunca beni her konuda destekleyen eşim Esra ÖZDEMİR'e teşekkürü bir borç bilirim.

Sedat ÖZDEMİR

ANKARA- 2009

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... İ
İÇİNDEKİLER ..... İİİ
KISALTMALAR ..... Vİ
GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

VELÂYETNÂMELER

1.1. TÜRK EDEBİYATINDA VELÂYETNÂMELER 8
1.1.1. Hacı Bektâş-ı Veli Velâyetnâmesi 12
1.1.2. Odman Baba Velâyetnâmesi 15
1.1.3. Abdal Mûsâ Velâyetnâmesi 18
1.1.4. Kaygusuz Abdâl Menâkıbnâmesi 20
1.1.5. Demir Baba Velâyetnâmesi 22
1.1.6. Seyyid Kalender Velî Velâyetnâmesi 24
1.1.7. Pîrî Baba Velâyetnâmesi 26
1.1.8. Şücâeddin Baba Velâyetnâmesi 28
1.1.9. Veli Baba Velâyetnâmesi 30
1.1.10. Seyyid Ali Sultan Velâyetnâmesi 33
1.1.11. Seyyid Mehemmed Abdal Velâyetnâmesi 35
1.1.12. Seyyid Hacı Ali Tûrâbî Velî Velâyetnâmesi 37

İKİNCİ BÖLÜM

İNŞAATLA İLGİLİ UNSURLAR

2.1. BARINMA İLE İLGİLİ UNSURLAR 39
2.1.1. Mesken Olarak Kullanılanlar 39
2.1.2. Cemiyet Hayatının Meydana Getirdiği Unsurlar 54
2.1.2.1 Kutsal Mahaller ve Müslümanlara Ait İbâdet Yerleri 54
2.1.2.2. Diğer Dinlerle İlgili İbâdet Yerleri 66
2.1.2.3. İbâdet Yerlerinin Ayrılmaz Parçaları 68
2.1.2.4. İş ve Ticaret Hayatıyla İlgili Unsurlar 71
2.1.2.5. Sağlık ve Temizlikle İlgili Unsurlar 79
2.1.2.6. Kültürel Hayatla İlgili Unsurlar 80
2.1.2.7. Eğlence Hayatıyla İlgili Unsurlar 86
2.1.2.8. Diğerleri 87
2.1.3. Barınma İle İlgili İnşaî Unsurları Tamamlayan Unsurlar 92
2.1.3.1. Genel Unsurlar 92
2.1.3.2. Barınma İle İlgili İnşâî Unsurların Bölümünü Teşkil Eden Unsurlar 96
2.1.3.3. Yapıların Ayrılmaz Parçaları 96
2.2. KORUNMA İLE İLGİLİ UNSURLAR 126
2.3. TOPLULUK HAYATINDAN DOĞAN UNSURLAR 130
2.3.1. Coğrafi Mahiyetteki Unsurlar 130
2.3.2. Bir Mahal İfade Eden Unsurlar 135

2.3.3. İnşâî Unsurların Durumunu Belirten Kelimeler 150
2.3.3.1. Olumlu Mânâda Olanlar 150
2.3.3.2. Olumsuz Mânâda Olanlar 151
2.4. DİĞER İNŞÂÎ UNSURLAR 154
2.4.1. Ulaşımla İlgili Olanlar 154
2.4.2. Su ile İlgili Olanlar 160
2.4.3. Yarı İnşâî Durumda Olanlar 162
2.4.4. Ölüyle İlgili Olanlar 170

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İMÂLATLA İLGİLİ UNSURLAR

3.1. YENİLEN İÇİLEN MADDELER 178
3.1.2. İçecekler 197
3.1.2.1. Meşrubat Olarak Kullanılanlar 197
3.1.2.2. Şarhoşluk Veren İçecekler 198
3.2. GİYECEKLERLE İLGİLİ MADDİ UNSURLAR 202
3.2.1. Giyecek İmâlinde Kullanılan Malzemeler 202
3.2.2.Giyecek Eşyaları 211
3.2.2.1. Giyecekler 211
3.2.2.2. Giyeceklerin Bir Kısmını Teşkil Eden Unsurlar 234
3.2.2.3. Giyeceklerle Birlikte Kullanılan Eşyalar 235
3.3. EV EŞYASI OLARAK KULLANILAN MADDİ UNSURLAR 238
3.3.1. Ev Âletleri 238
3.3.1.1. Döşeme ve Benzeri Eşyalar 238
3.3.1.2. Sofra ve Mutfak Eşyaları 243
3.3.1.2.1. Yemeklerde Kullanılanlar 243
3.3.1.2.2. İçeceklerle Kullanılanlar 259
3.3.1.3. Diğer Ev Eşya ve Malzemeleri 262
3.3.1.4. İbâdetle İlgili Eşyalar 275
3.3.2. Aydınlatma Araçları 277
3.3.3. El Âlet ve Edavatı 281
3.3.3.1. El Aletleri 281
3.3.3.2. Diğer Âlet ve Edavat 286
3.3.4. Mûsikî Âletleri 296
3.3.4.1. Telli Çalgılar 296
3.3.4.2. Nefesli Çalgılar 297
3.3.4.3. Vurmalı Çalgılar 299
3.3.5. Süs ve Süslenme İle İlgili Âlet ve Malzemeler 302
3.3.5.1. Süs Olarak Kullanılan Eşyalar 302
3.3.5.2. Süslenme Araçları 308
3.3.5.3. Süslenme Malzemeleri 309
3.3.5.3.1. Kozmetik Malzemeleri 309
3.3.5.3.2. Itrıyat Olarak Kullanılanlar 311
3.4. TIBBÎ ÂLET VE MALZEMELER 313
3.4.1. Tıbbî Malzemeler 313
3.4.2. Tedavi Edici Malzemeler 313
3.4.3. Tıbbî Mahiyetteki Diğer Malzemeler 314

3.5. KİTAP VE YAZI İLE İLGİLİ MADDİ UNSURLAR 315
3.5.1. Yazılarak Meydana getirilmiş Olanlar 315
3.5.1.1. Bir Bütün Teşkil Edenler 315
3.5.1.2. Diğer Yazılmış Şeyler 319
3.5.2. Üzerinde Yazı Yazılan Malzemeler 325
3.5.3. Yazı Âlet ve Malzemeleri 328
3.6. SAVAŞ ÂLET VE MALZEMELERİ 330
3.6.1. Savaş Âletleri 330
3.6.1.1. Savaş Sırasında Kullanılanlar 330
3.6.1.2. Savaş Âletleri ile Birlikte Kullanılan Araçlar 344
3.6.2. Savaş ile İlgili Âlet ve Malzemeler 348
3.7. NAKİL VASITALARI 352
3.7.1. Kara Nakil Vasıtaları 352
3.7.1.1. Vasıta Olarak Kullanılanlar 352
3.7.1.2. Vasıtalarla İlgili Malzemeler 352
3.7.1.3. Nakil Vasıtası Olan Hayvanlarla İlgili Eşya ve Malzemeler. 353
3.7.2. Deniz Nakil Vasıtaları 359
3.8. DİĞER ÇEŞİTLİ İMÂLÎ UNSURLAR 362

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DİĞER MADDİ UNSURLAR

4.1. MADENLER VE MÜCEVHERLER 373
4.1.1. Madenler 373
4.1.1.1. Elde Edildikleri Yerler 373
4.1.1.2. Kıymetli Eşyalar 375
4.1.1.3. Filizler 380
4.1.2. Mücevherler 383
4.1.2.1. Topraktan Çıkarılanlar 383
4.1.2.2. Denizden Çıkarılanlar 388
4.2. SERVET VE KIYMET İFADE EDEN MADDİ UNSURLAR 390
4.2.1. Kıymet Ölçüsü Olan Maddi Unsurlar 390
4.2.1.1. Genel Mânâda Olanlar 390
4.2.1.2. Para Birimi Olanlar 394
4.2.2. Servet ve Kıymet İfade Eden Maddi Unsurlar 398

SONUÇ 402

KAYNAKÇA 405

DİZİN 409

ÖZET 425

ABSTRACT 427

KISALTMALAR

A.g.e. : Adı geçen eser

C. : Cilt

Haz. : Hazırlayan

s. : Sayfa

HBVV. : Hacı Bektâş-ı Veli Velâyetnâmesi

OBV. : Odman Baba Velâyetnâmesi

AMV. : Abdal Mûsâ Velâyetnâmesi

KAM. :Kaygusuz Abdâl Menâkıbnâmesi

DBV. : Demir Baba Velâyetnâmesi

SKVV. : Seyyid Kalender Velî Velâyetnâmesi

PBV. : Pîrî Baba Velâyetnâmesi

ŞBV. : Şucâ'eddin Baba Velâyetnâmesi

VBV. : Veli Baba Velâyetnâmesi

SASV. : Seyyid Ali Sultan Velâyetnâmesi

SMAV. : Seyyid Mehemmed Abdal Velâyetnâmesi

HATVV. : Seyyid Hacı Ali Tûrâbî Velî Velâyetnâmesi

GİRİŞ

Türk halk kültürü ve sosyal hayatı içinde Bektaşilik anlayışının önemli bir yeri vardır. Başlangıcı İslam öncesi inançlara kadar götürebilen bu anlayış zamanla gelişip yaygınlaşarak Türk toplumunda kitleleri arkasından sürükleyen tasavvufi bir akım hâline gelmiş, zengin Türk sosyal hayatı ve tasavvufi inanç mozaiği içerisinde Osmanlı zamanında en etkili Türk tarikatı olmuştur.

Bektaşiliğin diğer anlayışlara göre daha fazla yayılması ve zamanımıza kadar bu anlayışın taşınmasında en önemli etkenlerden birisi de bu anlayışının güçlü ve zengin edebiyatından kaynaklanmaktadır. Bektaşi şairleri, şiirleriyle bu anlayışı estetikleştirerek sonraki nesillere başarıyla aktarmışlardır. Sözlü gelenek içinde kabul gören bu şiirler dilden dile aktarılarak zamanımıza kadar gelmiştir.

Hacı Bektâş-ı Veli, Türk sufiliğinin en önemli kişilerinden biridir. 11. yüzyılda Ahmet Yesevî'nin öğretileri ile başlayarak gelişen ve onun yetiştirdiği erenlerle Anadolu'ya taşınan tasavvufi düşünce Hacı Bektâş-ı Veli ile belirli bir temele oturtulmuş, yüzyıllarca Türk sosyal hayatının içinde varlığını korumuştur.

Başlangıcı itibariyle bünyesinde Türklere ait karakteristik özellikleri barındıran, odağına "insan"ı alan, amacını "İnsan-ı Kâmil" olarak açıklayan, "Eline, beline, diline hâkim ol." sözünü kendisine düstur edinen, temeli hoşgörüye dayanan felsefesiyle Bektaşilik, kitleler arasında kısa zamanda yayılmıştır.

13. yy.ın ikinci yarısında Anadolu'ya gelip etrafına kısa bir zamanda hayli insan toplayan Hacı Bektâş-ı Veli, bu insanlara onların daha önce içlerinde yaşatmakta oldukları değer yargılarına uygun çağrılarda bulunmuştur. Bu değer yargıları birkaç ufak değişikliğe uğrayarak zaten Türkistan'dan gelip Anadolu'da yurt tutmaya çalışan Türk insanında ortak

olarak yaşamakta idi. Nitekim Bektaşilik kurulmadan önce Anadolu'da var olan Abdallar, Kalenderiler, Haydâriler, Câmiler, Edhemiler, Şemsiler gerek inanış gerek gelenek gerekse dış şekilleri bakımından Bektaşilere o kadar yakın idiler ki bunlar yeni koşulların etkisiyle Bektaşilikle kaynaşmakta gecikmemişlerdir. Yine bu zümrelerin kurmuş olduğu anlaşılan Ahiliğin, Bektaşiliğin oluşumuna büyük katkılarda bulunduğu anlaşılmaktadır.[1] Birçok araştırmacı Bektaşiliğin, Ahilikle olan ilgisine işaret etmiş ve Bektaşiliğin kısa sürede kabul görmesini Ahilikle uyumuna bağlamıştır. Onlara göre Bektaşiliğin kısa zamanda büyük rağbet görmesi aynı asırlar Anadolu'sunda dinî, iktisâdi hatta askerî ve sosyal bir teşekkül olan Ahilik teşkilâtıyla uyumundandı. Bu büyük teşkilâta bağlı oluşu dolayısıyladır ki Bektaşilik ilk Osmanlı sultanlarının da büyük kıymet verdikleri bir tarikat oldu.[2]

Bektaşiliğin altyapısında Anadolu'da başlangıçta görülen birçok bâtini tarikattan katılımlar bulunmaktaydı. Bektaşilik yapısındaki hoşgörü ve ilkeleriyle bu tür gruplar için mevcut tarikatlar içinde en uygun olanıydı.

Bu tarikatlar, Sünniliğin ve medreselerin hâkim olduğu şehir ve kasaba merkezlerinde tutunamayıp, göçebeler arasında uçlardaki gaza muhitlerinde ve bir ölçüde köylerde çalışırlar. Sistemli bir düşünce ve itikat yapıları yoktur; içine girmeye çalıştıkları çevrenin gelenek ve eski itikatlarına uyum sağlayarak yayılmaya çalışırlar. Bunlar daha sonra Hacı Bektâş-ı Veli'yi merkeze alarak onun adı etrafında Bektaşilik olarak teşkilatlanacak ve Balkanlara doğru yayılacaklardır.[3]

Osmanlı zamanında Anadolu ve Rumeli'nin fethedilmesinde ve Türkleştirilmesinde büyük rol oynayan tasavvufi şahsiyetler arasında Bektaşiler ön plana çıkmışlar, bu tanınmışlığın verdiği avantajla Bektaşilik yeniçerilerin tarikatı olmuştur. Osmanlı ordusuyla Rumeli'ye yayılan Bektaşilik bugün hâlâ oralarda etkisini sürdürmektedir.

---

1 Ziya Gürel: Hak Aşıklarından Deyişler. Ankara 1980: 11.

2 Nihat Sami Banarlı: Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I. İstanbul 1971: 294.

3 Nevzat Kösoğlu: Büyük Türk Klasikleri, c.1. İstanbul 1985: 198.

Balkanlarda ıssız alanların Türkleştirilmesinde özellikle Sarı Saltık muakkipleri diyebileceğimiz muhtelif tarikatlara mensup dervişlerin gayretleri, oralarda açmış oldukları tekkelerin rolü özellikle zikredilmelidir. İşte bu tekkelerin etrafında toplanan müritler, saz şairleri âşıklar, şeyhler buralarda yeni bir kültür muhiti, çevre yaratmışlar; hoşgörülü bu yapı içinde yerli halk ile Türkler arasında sağlıklı bir iletişim kurmuşlardır.[4] Balkanlardaki bu mistik yayılmada özellikle Bektaşilerin etkisi birçok araştırmacının ortak kabulüdür.

Osmanlı zamanında fetihlerdeki katkılarından ve halk içinde yaygın kabul görüşünden dolayı Bektaşiler, devlet idaresinin de kendilerine sempati ile bakmasını sağlamışlardır. Yönetimin de desteğini almasıyla kolayca kurumsallaşan Bektaşilik Türk toplumunda belirgin bir hâle gelmiştir.

Bektaşilik, Osmanoğulları idaresinde Askerî bir ocak hâline gelmişti. Bu ocak Rum, Sırp, Hırvat hepsini bir kazan etrafında toplamıştı. Hacı Bektâş oğlu Şeyh Elvan Bey'in köylerine kimsenin dokunduğu yoktu. Halife Ali'ye bağlanan Bektaşiler, Türklüğü benimseyerek dergâh ve ocak zihniyetiyle yaşıyor ve Türk kültürünü seviyorlardı.[5]Bütün bunlardan dolayı Bektaşiler, Osmanlı milletler mozaiği içinde Türklüğün temsilcisi olmuş, Bektaşi tarikatı da bir Türk tarikatı olarak öne çıkmıştır.

Osmanlı Devleti de pek çok Alevi-Bektaşi şeyhine toprak tahsis ederek buralarda dergâh ve zaviyelerinin oluşmasını sağlamıştır. İslâm'ın Balkanlarda yayılmasına bu hoşgörülü ve sosyal yönleri ile Bektaşi tarikatının şeyhleri, dergâh ve zaviyeleri öncülük etmiştir. 19. yüzyıl başlarında İstanbul nüfusunun beşte birinin Bektaşi olması da bu hoşgörülü tarikatın önemini göstermektedir.[6]

---

4 Dursun Yıldırım:Türk Bitiği. Ankara 1998: 188.

5 Ahmet Refik: Rafizîlik ve Bektâşîlik. İstanbul 1932: 7.

6 Taha Akyol: Osmanlı'da ve İran'da Mezhep ve Devlet. İstanbul 1999: 17.

Hacı Bektâş-ı Veli, Anadolu'da ve Rumeli'de birçok kişinin gönlüne girmiş düşünceleri ve felsefesiyle sunduğu tarikat anlayışı ile Türk sosyal yapısında silinmez bir iz bırakmıştır.

Osmanlı toplumunda tarikatlar, mensuplarının sosyal hayatını düzenleyerek onlara bir hayat tarzı sunuyordu. Bektaşilik de toplumla iç içe olan halkla kaynaşan bir tarikattı. Bektaşiliğin halk arasında popüler olmasını sağlayan iki önemli faktör vardı. Bunlar, Bektaşinin sazı eşliğindeki Bektaşi şiiri ile mutaassıp Müslümanlığa karşı hoşgörü ve kolaycılığı temsil eden Bektaşi fıkralarıdır.

Bektaşi şiiri, tercih ettiği sade diliyle halkın duygularına tercüman olmuştur. Saz eşliğinde söylenen türkülerle doğrudan halka seslenilmiş, bu sayede Bektaşilik halkın duygularına tercüman olarak onların arasında büyük kabul görmüş ve yaygınlaşmıştır. Bektaşiliğin ilkeleri sade ve anlaşılır bir biçimde yine saz şairlerinin şiirleriyle halka aktarılmıştır. Bektaşi pirleri de halkın içinden yetişmiş, basit bir hayata sahip sade insanlardı.

Türk sosyal hayatı içinde Bektaşiler kendilerine özgü bir kişilik ve kimlik sergilemişlerdir. Türk toplumunda "Bektaşi" adı altında orijinal bir tip oluşmuştur. Bu tipin başlıca özellikleri şunlardır; Bektaşi denince başında on iki dilimli tacı, gözleri ışıldayan, bıyıkları sakalına karışmış, güleç yüzlü, zeki bakışlı, boynunda teslim taşı, belinde zünnârı, üstünde kaftanı ve yola çıkacakmış gibi boynuna sofrasını asmış, koluna keşkülünü, omzuna nefirini takmış, eline teberini almış bir insan canlanır. Bektaşi cemiyet hayatında cereyan eden olayları tenkit ederken insanlara doğruyu, iyiyi, güzeli öğretmeyi ve düşündürmeyi gaye edinmiştir. Bektaşi Allah'a ve onun emir ve yasaklarına samimiyetle inanan bir kişidir. Bektaşi zeki, bilgili, hazır cevap nüktedan ve sağduyu sahibi bir insandır. Halkın sesi, gücü, sağduyusu, aklı ve zekâsıdır. [7]

7 Dursun Yıldırım: Türk Edebiyatında Bektâşî Fıkraları. Ankara 1999: 37, 38

Kendine has bir anlayışı, adap erkân ve felsefesi olan bu tarikat mensupları "Bektaşi" olarak adlandırılmaktadır. Bektaşi, Allah ile samimi diyaloglara girer. Onun Allah'a olan sevgisi, korkusundan fazladır. Hâdiselere hoşgörü ve mizah perspektifinden yaklaşır. Halkın psikolojisini iyi bilir ve halktan biri olmanın tüm özelliklerini üzerinde taşır. Bütün bunlardan dolayı Bektaşilik halk içinde büyük kitlelere ulaşmıştır.[8]

Bektaşi adap ve erkânı, kaynağını Ahmet Yesevî'den alan "Dört Kapı Kırk Makam" anlayışıyla Hacı Bektâş tarafından düzenlenmiştir. Dört Kapı; şeriat, tarikat, marifet ve hakikatten oluşur. Şeriat kapısında İslâm dininin temel ilkeleri öğretilir. Bu kapı, bir yasa niteliğinde olup genel düzeni sağlamanın yollarını bildirir. Tarikat kapısında Bektaşiliğe girme yolları bir mürşide bağlanma kuralı öğretilir. Marifet kapısında bütün varlıkların gizemli bilgileri elde edilir. Hakikat kapısında ise insan, Allah'a ulaşarak varlığın sırrına erer. Bu dört kapının her birinde onar tane olmak üzere kırk makam bulunmaktadır. Bu makamlarda Bektaşiliğin hayat tarzını düzenleyen onu toplumda yararlı bir şekilde yaşamaya teşvik eden bölümler bulunmaktadır. Bu makamlar Bektaşinin hem dünya hem de ahiret hayatını düzenleyen kurallar bütünüdür.

Bektaşiler ayin ve merasimleriyle ahlak anlayışı ile Türk sosyal hayatında etkili bir yere sahip olmakla birlikte bugün bir tarikat görünümünden ziyade diğer bâtini unsurlarla (mesela Tahtacılar, Kızılbaşlar, Aleviler vs) beraber bir "Alevi-Bektaşi gruplar ailesi" ya da bir "Alevi Bektaşi" geleneği hâlindedir. Tarihî altyapısının önemli bir kısmını ihtiva eden yazılı kaynaklarının büyük bir bölümünü yitirmiştir.[9]

Bektaşilik, Türk kültürü içindeki yerini Bektaşi şiiri, Bektaşi fıkraları ve velâyetnâmeler ile sürdüre gelmiştir. Ayin ve dualarında Türkçeye büyük önem veren Bektaşiler bu yönüyle de halk arasında ilgi görmüştür.

---

8 Hüseyin Özcan: "Bektâşî Fıkralarında Argo" Argo Konulu Uluslararası Toplantı. Marmara Üniversitesi / İstanbul 1999:Yayımlanmamış Tebliğ,1.

9 Yılmaz Soyyer: Sosyolojik Açıdan Alevî Bektâşî Geleneği: 155-156

Bektaşi anlayışının en yaygın şekilde işlendiği edebi ürün şiirdir. Bektaşi tekkelerinde okunan nefeslerle ilâhi bir boyut kazanan bu şiirler günümüze kadar gelmiştir. Bu anlayışa mensup Bektaşi şairleri Anadolu'nun çeşitli yörelerinde ellerinde sazlarıyla bu düşüncenin zengin örneklerini dile getirmişlerdir. Bektaşi inancının da ana kaynağı durumunda olan bu şiirler aynı zamanda Türk halk şiirinin en önemli ve zengin bölümünü oluşturmaktadır. Bektaşi şiiri, Türk halk şiiri içinde Türk tasavvuf edebiyatı ve Türk âşık edebiyatının özelliklerinin başarılı bir şekilde yoğrulduğu anlayışı ve özellikleri bakımından önemli ve kendine özgü bir şiir konumundadır.

Tekke edebiyatının dikkate çeken kısımlarından olan Bektaşi edebiyatı diğer tarikat edebiyatlarından sonra âşık edebiyatını vücuda getirmiştir. Bugünkü âşık edebiyatında Bektaşi fikri ve temayülleri ağır basmaktadır. Âşıkların bir kısmının Halveti, Kâdiri, Mevlevi olmalarına rağmen hepsinde Bektaşi ruh ve edası hâkimdir. Âşıkların büyük bir kısmının, Bektaşi olan yeniçeriler arasında yetişmeleri de bu hususta çok manidardır.[10]

Bektaşi edebiyatı içinden yetişen âşıklar yazdıkları şiirleriyle Türk halkının coşkusunu ve heyecanını başarılı bir şekilde dile getirerek Bektaşi inancını şiire dökmüşlerdir. Halkın duygularına en yalın bir şekilde tercüman olan Bektaşi âşıkları toplumun yaşadığı sosyal hadiseleri de şiirlerinde işlemişlerdir. Yazdıkları taşlama tarzı şiirlerle tepkilerini dile getirmişlerdir. Bektaşi şiiri, Türk toplumunun haksızlıklara karşı başkaldırısının şiiri olarak da kendini göstermiştir. Uzun Türk tarihi içersinde zaman zaman halka zulmeden başarısız yöneticileri eleştiren Bektaşi şairleri mazlum Türk halkının sesi olmuşlardır.

Bektaşi inancına ait düşünceler özel terimlerle bu anlayışın âdâb ve erkânı geniş bir şekilde işlenir. Allah-Muhammed-Ali sevgisi ile bu anlayışın büyükleri, Bektaşi şairlerince sıkça işlenen temalar arasındadır. Şairler söyleyişlerini tabiat güzellikleriyle süslemişler ve insan ve hayat sevgisini

10 Umay Günay: Aşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi. Ankara 1986: 12.

başarılı bir şekilde işlemişlerdir. Özellikle Ahmed Yesevî ve Hacı Bektâş-ı Veli'de görülen tasavvufi anlayışı düzenleyen Dört Kapı (şeriat, tarikat, marifet, hakikat) ve bunların içinde yer alan onar bölümden oluşan Kırk Makam şiirlerde sıkça işlenmiştir.

Çalışmamızda, yukarıda kısaca anlatmaya çalıştığımız, Türk edebiyatı ve Türk tarihi için büyük bir kaynak olan Bektaşiliğin, kurucusu Hacı Bektâş-ı Veli'yi ve onun ardından gelerek aynı öğretiyi Anadolu ve Rumeli'de yaymaya çalışan, bu sayede oraların Türkleşmesinde ve İslamlaşmasında büyük emekleri olan başlıca Bektaşi erenlerinin menkıbevi hayatlarının anlatıldığı velâyetnâmeleri ele aldık. Farklı zamanlarda ve farklı coğrafyalarda yaşayan erenlerin kullandıkları maddi kültür unsurlarını tespit ederek aralarındaki farklılıkları ve benzerlikleri göstermeyi, yaşadıkları dönemlere ışık tutmayı amaçladık. Takip ettiğimiz yolu "ön söz" de, tahlil neticesinde vardığımız hükümleri "sonuç" bölümünde değerlendirdiğimiz bu çalışmamızda, maddi kültür ögeleri velâyetnâmelerden aynen alınmış ve konumuzu en iyi yansıtacağına inandığımız kısımlar tezimizde örnek olarak verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

VELÂYETNÂMELER

1.1. TÜRK EDEBİYATINDA VELÂYETNÂMELER

Toplumların kültürlerinde anlatıya dayalı eserlerin çok önemli bir yeri vardır. Anlatıya dayalı eserler olmuş, olması muhtemel ya da tasavvur edilmiş konuları vak'aya dayanarak anlatırlar. Anlatıya dayalı halk edebiyatı eserleri de sanat ve edebiyat açısından olduğu kadar, toplumsal psikoloji, sosyo-kültürel hayat ve tarih yönünden de büyük önem taşımaktadır. Halkın edebî ve estetik zevki, tasarım gücü, algılama, yorumlama ve yargılama yeteneği bu kültürel ürünler vasıtasıyla yansıtılır.

Anlatıya dayalı halk edebiyatı ürünleri, destanlar devrinden itibaren Türk kültür ekolojisinin zenginleşmesinde, çeşitlenmesinde ayrı ve önemli bir yere sahiptir. Destanlar, masallar, hikâyeler, fıkralar, efsaneler, memoratlar gibi menkıbeler de bu zengin ve geniş ekolojinin oluşmasına büyük katkı sağlamışlardır. Aslen Arapça olan menkabe (çoğulu menâkıb) kelimesinin sözlük manası "övünülecek güzel iş, hareket, davranış ve meziyetler" demek olup, Türkçede menkıbe şeklinde kullanılır. Terimin, çoğul şekliyle IX. yüzyıldan beri derlenmeye ve yazıya geçirilmeye başlayan hadis külliyatlarında, Hz. Peygamber'in ashabının meziyet ve faziletleri yanında, tarihî şahsiyetlerin hayat hikâyeleri, bazı zümrelerin övgüye değer işleri için de kullanılmış olduğu araştırıcılarca tahmin edilmektedir.[11] XI. yüzyıldan sonra ise "evliya menkıbeleri" şeklinde adlandırılan ve din büyüklerinin izhar ettikleri kerametleri anlatan küçük hikâyeler şeklini aldığı görülür. Özellikle Türklerin İslam kültür çevresine dâhil oldukları IX. yüzyıldan sonra, oluşan yeni kültürel zemin üzerinde, önemli dinî şahsiyetlerin hayatları, gösterdikleri

11 Ahmet Yaşar Ocak, Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler, Ankara, 1992, s.27

kerametler ile Müslüman olmayanlarla yapılan savaşlarda kahramanlık gösteren alperenler etrafında menkıbe tarzı pek çok anlatı oluşmaya başlamıştır. Başlangıçta sözlü kültür ortamında meydana getirilen, daha sonra derlenerek yazıya geçirilen bu anlatılar Kitab-ı Dede Korkud'da görüldüğü gibi zaman zaman eski destan geleneğinin özelliklerini önemli ölçüde sürdürür. Satuk Buğra Han, Eba Müslim, Battal Gazi, Danişmend Gazi gibi savaşlarda kahramanlık gösterenlerin tarihî ve dinî kişilikleri etrafında oluşan menkıbeler, destan özellikleri taşıyan menkıbelerdendir. Kahramanlıktan ziyade dinî ve tasavvufi özellikleriyle dikkat çeken Ahmed Yesevî, Mevlâna, Hacı Bektâş-ı Veli, Yunus Emre gibi şahsiyetlerin hayatları etrafında oluşan, onların kerametlerini ve üstünlüklerini konu alan menkıbeler de, bu tarz eserler içinde nicelik ve nitelik bakımından dikkat çekmektedir. Alevî-Bektaşî çevrelerinde teşekkül eden ve toplanan menkıbeler genellikle "Velâyetnâme" adıyla bilinmektedir. A. Yaşar Ocak, evliya menkıbelerinin diğer anlatı türlerinden daha kısa olduğunu, tek bir keramet olayının anlatıldığını, ayrıca her türlü üslup ve edebî kaygıdan uzak olduğunu belirterek bu anlatıların özelliklerini şöyle sıralar:

1.Kahramanları gerçek ve mukaddes kişilerdir.

2.Olayların belirli yeri ve zamanı vardır.

3.Sadece eğlenmek, bir eşyanın veya tabiat olayının izahını yapmak için uydurulmuş değillerdir. Gerçek olduklarına inanılır.

4.Yarı mukaddestir ve bir dogma gibi kendilerini kabul ettirir.

5.Konu edindikleri veli hayattayken de öldükten sonra da meydana gelebilir.

6.Biçim olarak son derece kısa ve sade bir anlatım tarzına sahiptirler.[12]

12 Ahmet Yaşar Ocak, Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler, Ankara, 1992, s.33

Sözlü kültür ortamında oluşan bu anlatıların zamanla derlenerek bir bütünlük arz edecek biçimde yazıya geçirilmesiyle oluşan eserlere menâkıbnâme adı verilmiş ve Türk edebiyatında bu adla anılan bir edebî tür ortaya çıkmıştır. Genellikle tekke kültür çevresinde üretilen ve bazen mensur, bazen manzum, bazen de manzum-mensur karışık bir tarzda olan menâkıb kitapları, halk tarafından sevilerek okunmuş, sözlü icra sırasında dikkat ve ibretle dinlenmiştir. Menâkıbnâmeler insanların, mensup oldukları tarikat kurumunu, bağlı oldukları mürşitleri ve diğer önemli dinî şahsiyetleri anlama ve bilme isteğiyle ortaya çıkmıştır. Menkıbeleri anlatan ya da telif edenler, meziyet ve kerametlerini anlattıkları şahsiyetlerin müridi ve hayranıdırlar. Bu yüzden, anlattıkları şahsiyetlerin benzer şahsiyetlerden üstün ve farklı olduklarını göstermeye çalışırlar. Halil İnalcık, bu eserlerin "Osmanlı Devleti'nde barış zamanında kahvehanelerde ve bozahanelerde dinlenilmek üzere" yazılmış olduklarını belirtir.[13]

Menkıbeler üzerinde çalışan araştırıcılar, bu anlatıların farklı özellikler taşıdığından hareketle,

A.Tarihî gerçeklere dayanan menkıbeler

B.Hayalî menkıbeler

olmak üzere iki grupta toplanabileceğini, hayalî olanların toplumun sosyal değerler sisteminden, ahlakî anlayışlarından ya da propaganda maksatlarından kaynaklanmış olabileceklerini ileri sürerler.[14].

Türk Edebiyatı'nda menâkıbnâme tarzındaki ilk eser, Karahanlılar dönemine aittir ve Tezkire-i Satuk Buğra Han adını taşır. Türkçe menâkıbnâmeler önemli ölçüde Anadolu ve Balkanlarda yaygın şekilde oluşturulmuş ve çeşitli kültürel ortamlarda icra edilmişlerdir. Elde edilen bilgilere göre evliya menkıbeleri muhtemelen XIII. yüzyıldan itibaren kaleme

13 Halil İnalcık, "How to Read Ashik Paşazade's History" Studies in Otoman History in Professor V.L. Menage, İstanbul, 1999, s.143

14 Ahmet Yaşar Ocak, Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler, Ankara, 1992, s.34,35

alınmaya başlamıştır. Bu yüzyılın ikinci yarısına doğru ortaya çıkan bazı tasavvuf hareketlerinin gelişerek Rûm Abdalları (Abdalân-ı Rûm) denilen zümreyi meydana getirdiği, bunların ilk Osmanlı hükümdarlarının desteklerini de alarak devletin kuruluş yılları boyunca fetih ve iskân hareketlerinde önemli işler gördükleri bilinmektedir. Türk menâkıbnâme geleneği dikkatle incelendiğinde, bu eserlerin Türk destan geleneğiyle bazı ortak özellikler taşıdıkları görülür. Bu ortak özellikler bilhassa Bektaşî menâkıbnâmelerinde daha belirgin biçimde ortaya çıkar. Bu bağlamda Anadolu sahasında bilinen ilk menâkıbnâme Elvan Çelebi'nin yazmış olduğu "Menâkıbu'l-Kudsiye fî Menâsıbi'l-Ünsiye" isimli eserdir. Şekil ve anlatım yönünden oldukça farklı özellikler gösterir. Bunun dışında, Menâkıb-ı Hacı Bektâş-ı Veli, Velâyetnâme-i Hacım Sultan, Velâyetnâme-i Abdal Mûsâ, Menâkıb-ı Kaygusuz Baba, Velâyetnâme-i Seyyid Ali Sultan, Velâyetnâme-i Sultan Şücâeddin ve Velâyetnâme-i Odman Baba yaygın olarak bilinen eserlerdir.

Bu eserlerde sözlü kültürün etkisi açık bir biçimde kendisini hissettirir. 'Anla', 'dinle' gibi karşılıklı etkileşimin olduğu bir iletişim ortamını çağrıştıran hitapların ve ifadelerin kullanılması bunun en açık izleridir. Ait oldukları kültürel çevredeki bilgiye ilişkin kalıplar, anlatıcılar tarafından "bilgilendirme / irşad etme" gayesiyle dinleyicilere /okuyuculara aktarılır. Bu bağlamda tekkeler, dergâhlar, camiler, kışlalar, konaklar, kahvehane ve bozahaneler, evler bu eserlerin okunup anlatıldığı ve böylece yeniden sözelleştirildiği icra ve üretim ortamları olarak ifade edilebilir.

Ait oldukları çağın sosyal, kültürel, siyasî ve ekonomik yapısını aydınlatacak çok kıymetli bilgiler taşıyan bu eserler, yakın zamanlara kadar lâyık oldukları düzeyde ele alınamamıştır. Bu çerçevede Taschner, Fuat Köprülü, Osman Turan, Abdülbaki Gölpınarlı, Ahmet Yaşar Ocak, Hamiye Duran, Abdurrahman Güzel gibi az sayıdaki değerli araştırmacının öncü çalışmaları, bu sahada yapılacak incelemelerin kıymet ve önemini ortaya koyması bakımından dikkate şayandır. Özellikle halkbilimi, edebiyat ve sözlü tarih araştırıcılarının, bu eserleri oluştukları kültürel zemin ve bağlamı dikkate

alarak dikkatle araştırmaları ve incelemeleri kültür ve bilim tarihine önemli katkılar sağlayacaktır.

1.1.1. Hacı Bektâş-ı Veli Velâyetnâmesi

Hacı Bektâş-ı Veli, 13. Yüzyıl'da yaşamış bir mutasavvıf ve düşünürdür. O, Anadolu'yu Türkleştiren Türkmen gücünün hayatına şekil veren bir halk lideridir. Bugün elimizde onun hayatının anlatıldığına inanılan "Velâyetnâme" adlı eser mevcuttur.

Hacı Bektâş-ı Veli Velâyetnâmesi'nin en eski nüshası, Hacı Bektâş tekkesinden gelen ve bugün Ankara Kütüphanesinde bulunan nüshadır. Hangi tarihte yazıldığı bilinmeyen bu nüsha 1624 yılında, Ali Çelebi isimli birisi tarafından daha eski bir nüshadan çoğaltılmıştır. Eldeki bu nüshaya göre Hacı Bektâş, Selçuklu İmparatorluğu aleyhine bir isyan düzenleyen ve 1240'ta idam edilen Baba İshak'ın en ileri gelen halifesidir.

Velâyetnâme'nin farklı nüshalarında yapılan incelemelerde o nüshaları asıl nüshadan kopyalayan kişilerin isimleri belliyken Velâyetnâme'yi yazan asıl kişi belli değildir. Abdülbâki Gölpınarlı'nın eserde yaptığı incelemelere göre Velâyetname'yi yazan kişi II. Bâyezîd devrinde yaşayan Firdevsî olabilir. Ancak bu bilginin doğruluğu hakkında kesin bir bilgi yoktur.

Velâyetnâme'nin yazıldığı zamana gelince, Ankara Kütüphanesinde kayıtlı bulunan bu en eski nüshada Hacı Bektâş türbesinin, Fatih'in oğlu II. Bâyezîd tarafından kurşunla örtüldüğünü anlatan kısımlar vardır. II. Bâyezîd 1481 yılında Padişah olmuş, 1512 yılında ölmüştür.

Velâyetnâme'de anlatılan olaylara ve bu olayların anlatılış tarzına bakıldığında, Velâyetnâme'nin yazıldığı dönemde Bektâşi geleneğinin tamamıyla kurulduğu, gelişip zenginleştiği, kökleştiği açıkça görülmektedir.

Velâyetnâme'de Balım Sultan'ın adı hiç geçmemektedir. Sağ olsaydı ya da şöhretini yayıp zamanının sürerek ölmüş olsaydı Velâyetnâme'de adının anılmamasına imkan yoktu. Balım Sultan diye tanınan Hızır Balı, rivayete göre 1501–1502 de post'a geçmiş, 1516–1517 de ölmüştür. Türbesinin kapısındaki kitabe 1519 tarihini göstermektedir.

Eldeki bu bilgilere bakılarak Velâyetname'nin Balım Sultan'ın doğumundan, hiç olmazsa post'a geçişinden önce, 1481 ile 1501 yılları arasında yazıldığı söylenebilir.

Velâyetnâme'nin dili yazıya geçirildiği dönemin halk dilidir. Arapça ve Farsça kelimelere, terkiplere fazla rastlanmaz. 15. yüzyıl Türkçesinin bütün özellikleri Velâyetnâme'de görülmektedir. Tezimize konu olarak aldığımız nüshanın müellifi Abdülbâki Gölpınarlı, eseri günümüz Türkçesine çevirerek yayınlamıştır.

Velâyetnâme'de halk hikâyecilerinin kullandığı tahkiye tarzı kullanılmıştır. Olaylarda masal unsuru hâkimdir. Eren, denize seccadesini serip üzerine oturur ve karşıya geçer. Karşıya geçince de seccadesini ucundan tutup silker ve omzuna atıp yürür gider.

Eser, Hacı Bektâş-ı Veli'nin kim olduğunun tanıtılması ile başlamaktadır. Buna göre Hacı Bektâş, Horasan Hükümdarı İbrahim-al-Sani diye anılan Seyyid Muhammed ile Şeyh Ahmed adlı Nişabur'lu âlim bir zatın kızı Hatem Hatun'un oğullarıdır.

Hacı Bektâş-ı Veli; Hz.Muhammed, Hz.Ali'nin soyundan ve yedinci İmâm Mûsâ Kâzım'ın neslindendir. Ve kendileri "Seyyid"dir. Hacı Bektâş-ı Veli hakkında bilgi veren eski kaynaklardan biri olan Velâyetnâmede, Hazret-i Pîr'in soy şeceresi hakkında geniş bilgi verilmektedir. Menkıbeye göre okul çağına geldiği zaman babası, Hacı Bektâş-ı Veli'yi, Hoca Ahmed Yesevî'nin talebesi ve halîfesi Lokman Perende'ye teslim etmiştir. Lokman Perende, bâtın ve zâhir ilimlerine sâhip mübarek bir zâttır. Lokman Perende'nin himayesinde ve Yesevîlik'ten feyiz alarak yetişen Hacı Bektâş-ı Veli, iyi bir

eğitim almıştır. Parlak zekâsı ve düzenli eğitimi sayesinde küçük yaşta kendisini yetiştiren Hacı Bektâş-ı Veli, kısa zamanda Kur'ân-ı Kerîm, dinî bilgiler ve bâtın ilmine vâkıf olmuştur. Hacı Bektâş-ı Veli olgunluk çağına gelince icâzetnamesini alır, daha sonra irşad göreviyle Anadolu'ya gönderilir.

Birçok önemli şahsiyette olduğu gibi Hacı Bektâş-ı Veli'nin hayatı ile ilgili olarak anlatılanlarda da menkıbe ile tarihî gerçeklik, iç içe girmiş bulunmaktadır. Bu yüzden onları birbirinden ayırmak oldukça güçtür.

Hacı Bektâş-ı Veli'ye, "Hacı" unvanının atfı da onun şu şekilde gerçekleşen bir kerametine bağlanmaktadır. Hocası Lokman Perende hacca gitmiş, diğer görevlerini yerine getirdikten sonra Arafat'a çıkıp vakfe'ye durmuştu. Lokman Perende yanındakilere; "Bugün arife günü, şimdi memlekette bizim evde "bişi" pişirirler" demiş. Bu söz Hünkâr'a malûm olmuş. Hünkâr hemen Lokman Perende'nin evine giderek, şeyhin hanımından; bir tepsiye birkaç tane "bişi" koyup kendisine verilmesini ister. Tepsiye konulup kendisine takdim edilen "bişi"yi alan Hünkâr, göz açıp kapayana kadar "bişi"yi Şeyh Lokman Perende'ye götürüp sunar. Bundaki hikmeti anlayan Şeyh Lokman Perende, arkadaşları ile beraber, Hünkâr'ın getirdiği "bişi" yiyerler.

Hac dönemi bitip Hicaz'dan dönülünce Nişabur halkı, Lokman Perende'yi karşılamaya çıkarlar. "Haccın kabul olsun." diyerek Şeyh'i tebrik edip elini öperler. Lokman Perende, gelen halka Bektâş'ın kerametlerini anlattıktan sonra; "Esas hacı olan Bektâş'tır." diyerek onu tebrik eder. Bunun üzerine Hünkâr'ın adı, "Hacı Bektâş-al-Horasani" oldu. Bu menkıbevi anlatımın yanı sıra, onun Horasan'dan Anadolu'ya gelirken hac vazifesini bizzat yerine getirdiği de, tarihi kaynaklarda yer almaktadır.

Velâyetnâme'de Kutbettin Haydar'ın Bedahşan'a savaşa gitmesi, orada esir düşmesi ve Hacı Bektaş'ın gidip onu kurtarması; Hünkâr'ın Sulucakaraöyük'e gidip yerleşmesi gibi olayların anlatıldığı bir çok menâkıb vardır.

Velâyetnâme, Hünkâr'ın ölümünün anlatıldığı bir menâkıbla sona erer.

Adına araştırma merkezleri kurulan, hayatı ve eserleri hakkında onlarca çalışma yapılan Hacı Bektaşı Veli'nin, Velâyetnâme'si ile ilgili yayınlanan çalışmalar şunlardır:

Abdulbâki Gölpınarlı, "Vilayetname, Menakıb- ı Hünkâr Hacı Bektaş- ı Veli", Remzi Kitabevi, İstanbul, 1958.

Bedri Noyan, "Hacı Bektaş- ı Veli Manzum Vilâyetnamesi", Can Yay. İstanbul, 1966.

Hamiye DURAN, Hacı Bektaş-ı Veli Velâyetnâmesi ve Velâyet-Nâme'de Geçen Kerâmet Motifleri, (G.Ü. Sos. Bil. Enst. Basılmamış Doktora Tezi) Ankara 1995.

Hamiye Duran, "Velâyetnâme", Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2007.

1.1.2. Odman Baba Velâyetnâmesi

Velâyetnâme, Odman Baba'nın abdallarından Göçek Abdal tarafından, Odman Baba'nın vefatından 5 yıl sonra Hicrî 888 (Miladi 1483) yılında kaleme alınmıştır. Müellifinin ve yazım tarihinin belli olması yönüyle Odman Baba Velâyetnâmesi diğer velâyetnâmelerden ayrılır.

Odman Baba Velâyetnâmesi dil özellikleri bakımından döneminin halk dilini yansıtmaktadır. Velâyetnâme'nin müellifi Göçek Abdal, Odman Baba'nın irşad dilinin de Oğuz dili ve lehçesi olduğunu Velâyetnâme içinde de yer yer belirtmiştir. Velâyetnâme'de ayet ya da hadislerin kullanıldığı yerlerde Arapça ifadelere de rastlanmaktadır. Velâyetnâme'de geçen menâkıbların isimlerinin Farsça verilmesi ve menâkıb sonlarında Farsça kelimelerin kullanıldığı şiirlerin yer almasına bakılarak Müellifin –çok iyi düzeyde olmasa da- Farsça ve Arapça bildiği tespit edilmektedir.

Elde edilen bilgilere göre Odman Baba XV. yüzyılda Horasan'dan Anadolu'ya gelmiş, Anadolu ve Balkanların fethine katılmış bir gazi-derviş, bir

alperendir. Onun hayatı hakkındaki bilgiler daha çok menkıbelere dayanır. Anlatılanlardan hareketle onun diğer menâkıbnâme kahramanları arasında en renkli simaya sahip olduğu araştırıcılarca ifade edilir.[15] Menâkıbnâmede bildirilen rivayetlere göre Odman Baba, H. 780/1378-79'da doğmuş, H.833 M. 1402 yılında Timur'la beraber Anadolu'ya gelmiş, "Oğuz dilinde söylenen" esas ismi, Hüsam Şah olan bir velidir. Kılık ve kıyafeti harap bir vaziyettedir.

A. Yaşar Ocak menâkıbnâmedeki ifadelere ve diğer kaynaklara dayanarak, Odman Baba'nın şiddetli bir cezbeye sahip bulunduğunu, en yüksek rütbedeki devlet adamlarıyla bile onları azarlayarak konuşacak kadar kimseden pervası olmayan bir şahsiyete sahip olduğunu ifade etmektedir. Araştırıcıya göre Odman Baba da, Abdal Mûsâ, Kaygusuz Abdâl ve Sultan Şücâeddin gibi bir Kalenderi şeyhidir. Hem kendinin hem de müridlerinin başları, kaşları, sakal ve bıyıkları ustura ile tıraş edilmiştir. Yarı çıplak bir hâlde diyar diyar dolaşırlar. Odman Baba Rumeli'deki fetihlere gazilerle birlikte katılmış, bundan dolayı onlardan çoğu kendisine mürid olmuştur.[16]

Velâyetnâme'de bildirildiğine göre, Odman Baba H. 883/1478'de Recep ayının sekizinci günü seher vaktinde ölmüştür. Bulgaristan'daki tekkesi, devrinde ve daha sonra en önemli Bektaşî tekkelerinden biri hâline gelmiştir. Bektaşî zümreleri onu kendilerinden saymışlar ve büyük bir veli olarak nefeslerinde terennüm etmişlerdir. Pek çok müridi olduğu başka kaynaklardan anlaşılmaktadır. Önemli bir Bektaşî velisi olan Akyazılı Sultan'ın da şeyhi sayılmaktadır.[17] Ayrıca Muhyiddin Abdal, Meczub Abdâl gibi pek çok Tekke kültür ortamı şairinin Odman Baba'ya bağlı oldukları, şiirlerinde ondan hürmetle bahsettikleri görülür.

Eserdeki menkıbeler Odman Baba'nın hayatı etrafında teşekkül etmiştir. Menkıbeler tamamen birbirinden bağımsız bir derlemeden ibaretmiş

---

15) Ahmet Yaşar Ocak, Bektaşi Menâkıbnâmelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri, s. 16, İstanbul, 1983.

16 Ahmet Yaşar Ocak, A.g.e. s. 16

17 Ahmet Yaşar Ocak, A.g.e., s.17

gibi görünse de eserde yer alan anlatıların, baştan sona neden-sonuç ilişkisi içinde bir birini takip ettiği görülür. Müellif, velâyetnâmeye başlamadan önce insanın yaratılışı, nebiliğin Hz. Muhammed'e gelinceye kadar kimlere verildiği, velilik makamının Odman Baba'ya gelinceye kadarki seyri gibi konuları felsefî bir metin niteliği gösteren bir girişle ifade etmeye çalışmıştır. Bu bölüm içerisinde naat, münacat, sahabeye ve Ehl-i Beyt'e övgüler bulunmaktadır. Ayrıca müellif, eserin sonunda "kendi kusuru üzerine bir münacat'a yer vermiştir. Müellif, asıl anlatmak istediklerini bâb adı verdiği altmış sekiz bölüm içinde hikâye etmiştir. Eserde anlatılan olaylar kısmen Anadolu'da, büyük bir kısmı da Balkan şehirlerinde geçer. Anlatılan olaylar 76 yıllık bir zaman dilimi içerisinde gerçekleşmiştir. Vak'a 1402 yılında Odman Baba'nın Timur'la birlikte Anadolu'ya girişi ile başlar, 1478 yılında ölümü ile son bulur.

Bugün elimizde, Odman Baba Velâyetnâmesi'nin iki nüshası vardır. Eserin nüshalarından birisi Cebeci İl Halk Kütüphanesinde 495 numarada kayıtlıyken daha sonra Millî Kütüphaneye devredilen nüshadır. Bu nüsha oldukça geç tarihlerde kopya edilmiştir. Hasan Fehmi, yazdığı ilk tanıtma yazısındaki nüshanın Hacı Bektâş Kütüphanesinin meydan evine ait kısmı içinde bulunduğunu söyler. Bu nüsha da daha sonra Millî Kütüphaneye devredilmiştir.[18]

Odman Baba Velâyetnâmesi'ni konu alan ilmi çalışmalar ise şunlardır.

Abdülbaki Gölpınarlı, "Otman Baba Velâyetnâmesi", Türklük Bilgisi Araştırmaları, C. 19, Harvard.

Hasan Fehmi, "Otman Baba Velâyetnâmesi", Türk Yurdu, C.19-5, 1927.

18 Dr. Filiz Kılıç, Dr. Mustafa Arslan, Tuncay Bülbül, Otman Baba Velayetnamesi, Ankara, 2007.

Halil İnalcık, “Dervish and Sultan: An Anaysis of the Otman Baba Velâyetnâmesi”, The Middle East and the Balkans Under The Ottoman Empire: Essays on Economy and Society, s. 19-36. Bloomington, 1998.

Şevki Koca, “Odman Baba Velâyetnâmesi, Velâyetnâme-i Şâhî Gö’çek Abdal, İstanbul, 2002.

Kemal Üçüncü, Sözlü Kültür/Tarih Bağlamında Edebî Bir Metin Olarak Otman Baba Velâyetnâmesi, Biliğ -28, Kış, 2004.

Hakkı Saygı, “Otman Baba ve Vilayetnamesi”, Saygı Yayınları, İstanbul, 1996.

1.1.3. Abdal Mûsâ Velâyetnâmesi

Anadolu'nun ünlü erenlerinden olan Abdal Mûsâ Sultan, aynı zamanda ünlü bir ozan ve düşünürdür. Aslen Horasan'lıdır. Azerbaycan'ın Hoy kasabasına gelmiş ve bir süre orada yaşamış olduğundan, "Hoylu" olarak tanınmıştır. Hacı Bektâş-ı Veli'nin amcası Haydar Ata'nın oğlu, Hasan Gazi'nin oğludur. Kaygusuz Abdâl Menkıbesine göre "Kösre Mûsâ" adıyla da anılır. Abdal Mûsâ Sultan, Horasan Erenlerinden ve Hz. Peygamber soyundandır. 14. yy. da yaşadığı ve Osmanlıların Bursa'yı fethi yıllarında Orhan Bey'in askerleriyle savaşlara katıldığı ve büyük yararlıklar gösterdiği tarihi kaynaklarda yazılıdır.

Velâyetnâmelerin yazarları genellikle bir mürid olmakla beraber, tarikat dışından veliyi seven bir kişi de olabilir. Bu tür eserler doğrudan doğruya halka hitap ettiği için sade bir dile sahiptir. Üslup endişesi görülmez. Böyle eserleri yazanlarda fazla kültür birikimi de aranmaz. Abdal Mûsâ Velâyetnâmesi’nin de yazarı kesin olarak bilinmemektedir.

Abdal Mûsâ’ya ait “Velayetname” günümüze kadar birkaç değişik varyant hâlinde bize kadar ulaşmıştır. Bu varyantlar muhteva itibariyle

birbirinin tekrarı gibidir. Çalışmamıza aldığımız orijinal nüsha ise 1630'da Veli Baba tarafından çoğaltılan "Hâza Kitâb-ı Abdal Mûsâ, Velâyetnâme-i Sultân Abdal Mûsâ"dır. Aynı metin daha sonra Sadeddin Nüzhed Ergun tarafından neşredilmiştir.

Bugün elimizde Abdal Mûsâ'ya ait bir orijinal, iki de Latin harfleri ile yazılmış "Abdal Mûsâ Velâyetnâmesi" bulunmaktadır.

Velâyetnâme'de, Abdal Mûsâ'nın, Hacı Bektâş-ı Veli'nin vefatından sonra ortaya çıkması, münkirlerin Abdal Mûsâ'yı sevmedikleri için başlarına pek çok felaketler gelmesi, ancak daha sonra münkirlerin Abdal Mûsâ'nın bir velayet sahibi olduğunu anlamaları üzerine ondan af dilemeleri, daha sonra onun kafirlere çeşitli kerametler göstermesi, dağların taşların yürümesi, durması, Rodos'a "Rodos çomağı"nı atması, kısa ağaçların uzatılması, tarihî şahsiyetlerle münasebetleri gibi kerametlerini ihtiva eden konular ele alınmaktadır. Eserde ayrıca insanların dürüst olmaları, Allah'a samimi bir imanla bağlanmaları, birbirlerini sevmeleri, kötülükten uzak kalmaları şeklinde nasihatler de bulunulmaktadır.

Abdal Mûsâ Velâyetnâmesi'ni konu alan yayınlar ise şunlardır.

Abdurrahman Güzel, "Abdal Mûsâ Velâyetnâmesi", Türk Tarih Kurumu, Ankara,1999.

Adil Ali Atalay, "Abdal Mûsâ Sultân ve Velâyetnâmesi", Can Yayınları, İstanbul, 1978.

Mehmet Fuat Köprülü, "Abdal Mûsâ", Türk Kültürü, Sayı 124, yıl XI, Ankara, 1973.

Mûsâ Seyirci, Y. Hayati Tungar, "Abdal Mûsâ Sultân", ABC Ajansı, Antalya, 1988.

Mûsâ Seyirci, "Abdal Mûsâ Sultan", İstanbul, 1994.

1.1.4. Kaygusuz Abdâl Menâkıbnâmesi

Kaygusuz Abdâl'ın gerçek kişiliğiyle, yaşamıyla ilgili bilgiler yetersizdir ve birtakım söylencelerle karışmıştır. Bu söylenceler arasından onun gerçek yanını bulup çıkarmak kolay değildir, bu konuda en önemli kaynak elimizde bulunan velâyetnâmesi ve bir "divan"da toplanan şiirleridir.

Kaygusuz Abdâl Menâkıbnâmesi'nin yazarı bilinmemektedir. Zira Menâkıbnâme'nin başından ve sonundan bazı sayfaları eksiktir. Diğer velâyetnâmelerde olduğu gibi bu eseri de bir mürid ya da tarikat dışından Veli'yi seven bir kişinin yazdığı düşünülmektedir. Elde olan farklı nüshaların birleştirilmesi sonucu, biyografik nitelikte yazıldığı anlaşılan "Kaygusuz Abdâl Menâkıbnâmesi" diğer velâyetnâmeler gibi sade bir dil ve akıcı bir anlatım tarzı ile yazılmıştır.

Menâkıbnâme'nin yazılış tarihi de kesin olarak bilinmemektedir. Ancak Millî Kütüphanedeki, Ali Emîrî nüshasının yazılış tarihi 1813'tür. Bu eser, kopya edilmiş bir eserdir. Hangi kaynaktan çoğaltıldığı da kesin olarak bilinmemektedir.

Eserin yazılış sebebini kesin noktalarla izah etmek de mümkün değildir. Ancak Kaygusuz Abdâl'ın "bey oğlu, mürid,, güçlü bir Türk-İslam mutasavvıfı, şair, Türkçeyi en kolay ve en güzel şekliyle kullanabilen, hem manzum, hem mensur eserler yazabilen, birkaç yabancı dili de bilen bir kimse" olmasının önemi sonucu yazılmış olduğu düşünülmektedir.

Bugün elimizde Menâkıbnâme'nin "Menâkıb-ı Kaygusuz Abdâl" ve "Külliyât-ı Kaygusuz Sultan" isimli iki nüshası bulunmaktadır.

Menâkıbnâme'nin birinci bölümünde, Gaybî Bey'in Alâiye Sancak Beyi'nin oğlu oluşu, av esnasında yaraladığı geyiğin ardından koşan Gaybî Bey'in kovaladığı "av"ın geyik olmayıp Abdal Mûsâ oluşu ve Gaybî Bey'in Elmalı/Tekke Köyü'nde Abdal Mûsâ Dergahı'nda şeyhine bağlanışı; bu bağlanışa razı olmayan Alâiye Bey'inin Abdal Mûsâ'ya karşı, Teke Bey'inin

de yardımını alarak harp ilan edişi fakat Abdal Mûsâ karşısında başarılı olamayışı, daima Şeyh'in kerametleri ile karşılaşması sonucu oğlunu bizzat Abdal Mûsâ'ya teslim edişi, Teke Bey'inin ruhunun "Kara Canavar" suretinde alınışı, Kılagılı İsa'nın atının üzengisine takılarak ölüşü;

İkinci bölümde, Gaybî Bey'in, Tekke'de Abdal Mûsâ'ya kırk yıl hizmet edişi, "Kaygusuz" adını alışı, şeyhi tarafından verilen "İcâzetnâme"yi ayran tasında içişi, şeyhinin izni ile Hacc'a gidişi, yolculuğunun iyi geçtiğini bildirmek için Kaygusuz'un şeyhine "Kızıl Elma" gönderişi;

Üçüncü bölümde, Kaygusuz'un Mısır'a gidişi, Mısır Padişahı ile karşılaşması, sofrada bazı kerametler göstermesi, Mısır Padişahı'nın kör olan gözünü açması, Hac ziyareti, Medine'de yedi gün, yedi gece kalışı ve orada "Gevhernâme"yi yazışı, daha sonra şeyhine dönüşü;

Dördüncü bölümde de Irak, Suriye üzerinden dönüşü esnasında "Asi Nehri" başında "Dolap Kasidesi"ni yazışı, Anadolu'ya geçişi, Mardin, Urfa, Antep üzerinden Elmalı'ya gelişi ve "Avlan Gölü" yanında şeyhi Abdal Mûsâ'ya "Beylerimiz çıktı Avlan üstüne" selamlamasını söyleyişi, şeyhine kavuşması, hediyelerini verişi ve müridlik görevine devamı anlatılmaktadır.

Bu Menâkıbnâme'de daima doğru ve dürüst olmanın yanında Türk-İslam birliğinde bulunmanın faziletleri anlatılmış, dine, devlete bağlılık ve bunların mensuplarına da nasihatin gerekli olduğu vurgulanmıştır.

Kaygusuz Abdâl Menâkıbnâmesi'ni konu alan çalışmalar ise şunlardır.

Mehmet Akalın, "Kaygusuz Abdâl'ın Gevhernâmesi", A.Ü. Ed. Fak. Yayını, A. Caferoğlu Özel Sayısı, Sayı:10, Fasikül 1, Ankara, 1979.

Ziyaeddin F. Fındıkoğlu, "Sergüzeşt-i Kaygusuz Abdâl", Hayat Mecmuası, Sayı:17, İstanbul, 1917.

Abdurrahman Güzel, "Kaygusuz Abdâl Menâkıbnâmesi", Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1999

1.1.5. Demir Baba Velâyetnâmesi

Demir Baba Velâyetnâmesi'nin kim tarafından yazıldığı kesin olarak bilinmemektedir. Elimizdeki tek nüsha, onun yatırının bulunduğu ve bugün Bulgaristan sınırları içinde kalan Rusçuk-Kemaller kazası Mumcular köyünden anavatana göç eden ve Aydın-Nazilli'ye yerleşen Süleyman Saltuk tarafından, oradaki eski bir nüshadan (Kitâb-ı Vilâyetnâme, Demir Baba Sultân'ın Kerâmâtını Beyân ider) kopya edilmiştir. Esas nüsha Hicri 1029, (Miladi 1619) yılında yazılmıştır. Kopya edilen nüsha ise Hicri 1239 (Miladi 1829) yılında "Fakıyr –ül hakıyr Derviş S. (Adını yazmamış, sadece Arap harfi ile bir sin harfi yazmış.) tarafından kopya edilmiş. Yukarıda da belirttiğimiz gibi Süleyman Saltuk'ta eseri bu nüshadan çoğaltmıştır.

Vilâyetnâme'de Demir Baba'nın menkıbevi hayatı olağanüstü olaylarla zenginleştirilerek bir masal havası içinde anlatılır. Vilâyetnâme'de geçen kişiler ve mekânlar gerçektir. Eser, döneminin halk diliyle kaleme alınmıştır. Tahkiye tarzı olarak da halk hikâyecilerinin tahkiye tarzı kullanılmıştır.

Vilâyetnâmenin 53. sayfasında Demir Baba'nın soy zinciri; Demir Baba bin Hacı Bin Turan bin Zeyn-el Âbidîn bin Abdî bin Behâeddin bin Alî Büzürk bin Hasan ve Topuz olarak verilir.

15. yüzyılın sonlarında doğup 16. yüzyılın ortalarında ya da son çeyreğinde ölen Demir Baba, Anadolu'dan gelip Osmanlı'nın Balkan fetihlerine katılan Kalenderî dervişlerinden birisidir. Demir Baba, etrafı sık ormanlarla kaplı olması sebebiyle Deliorman adıyla bilinen bölgede, 16. yüzyılda bir taraftan gaza faaliyetlerine katılırken bir taraftan da ele geçirilen bölgelerin İslamlaştırılması faaliyetlerine iştirak etmiştir. Güreşçiliği ve fiziki gücü itibariyle Pehlivan Baba diye de anılan bu halk ereni erken dönem fetihlerinde büyük yararlılığı bulunan Odman Baba ile onun yol evladı Akyazılı Sultan Baba çizgisinden gelmiş olup Akyazılı'nın vefatından sonra kendisi de tekkesini kurarak çok yönlü çalışmalarını sürdürmüştür. Onun menkabelerini anlatan Velâyetnâmesi incelendiğinde etnik bakımdan Türk

olduğu, dini üst kimlik açısından da Müslüman olduğu açık bir şekilde görülür. Allah inancı, Hz. Muhammed anlayışı ve Kur'ân anlayışı itibariyle Vilâyetnâme, Demir Baba'nın İslami kişiliğini en ufak bir tereddüde mahal vermeyecek bir biçimde ortaya koyar. İslami inançlar ve temel ibadetler itibariyle eser, olabildiğince net ve yeterince açıklayıcı bir tavır sergilememekle birlikte özellikle inanç konularıyla ilgili göndermeleri ile daha belirgin ve daha zengin bir muhteva arz eder.

Deliorman bölgesi pîrlerinden Demir Baba'nın menkabevî şahsiyeti Vilâyetnâme'de belli ölçüde yansıtılmaktadır. Deliorman bölgesinde 15. yüzyılın sonlarına doğru doğduğu anlaşılan Demir Baba'nın babası Akyazılı Sultan'ın dervişlerinden Hacı Dede, annesi de yine bu yöredeki tekke şeyhlerinden Turan Halife'nın kızı Zâhide Dürdane Hatun'dur. Babası gibi Akyazılı Sultan'a intisap edip sonra da hilafet alarak tekkesini kuran Demir Baba, Kanuni Sultan Süleyman devrinde dervişleriyle Rumeli serhatlarında gazalara katılıp bilhassa Budin'in fethinde (1539) büyük yararlılıklar göstermiştir. Güçlü fiziği ve güreşçiliği dolayısıyla "Pehlivan Baba" lakabıyla da anılan Demir Baba, Osmanlı yönetimine yakın durmuş, erken dönem fetihlerine katılan Odman Baba gibi bölgedeki gazalara ve ele geçirilen yerlerin İslamlaştırılması faaliyetlerine iştirak etmiş ve 16. asrın ikinci yarısı yahut son çeyreğinde vefat etmiştir. Kendi adıyla anılan tekkede gömülü olan Demir Baba bölgedeki Odman Baba, Akyazılı Sultan Baba gibi öteki Kalenderî şeyhlerinin türbeleri ile birlikte asırlarca, sadece bu geleneğe mensup kimselerce değil, Sünni hatta Hıristiyanlarca ziyaret edile gelmiştir.

Demir Baba Velâyetnâmesi'nin şimdiye kadar yayınlanan tek çalışması Doç Dr. Bedri Noyan tarafından hazırlanan ve Can Yayıncılık tarafından yayınlanan "Demir Baba Velâyetnâmesi"dir.

1.1.6. Seyyid Kalender Velî Velâyetnâmesi

Seyyid Kalender Velî, Hz. Muhammed'in 5. göbekten torunu olan İmam Muhammed Bakır'ın neslinden gelmektedir. Babası Seyyid Siyamî Faki, Horasan pirlerindendir. Türkistan Pîrî Hoca Ahmet Yesevî Hazretleri'nin işaretleriyle Anadolu'ya göç etmişlerdir.

Seyyid Kalender Velî'nin geçmişten günümüze gelen bir velâyetnâmesi yoktur. Haydar Teberoğlu, Seyyid Kalender Velî'ye hâlen kalben bağlı Ankara ili, Çubuk ilçesindeki alevi köylerinde yaptığı derlemeleri bir araya getirerek derleme bir velâyetnâme oluşturmuştur. Haydar Teberoğlu halk arasında anlatıla gelen Kalender Velî ile ilgili menkıbevi bilgileri günümüz Türkçesi ile kaleme almıştır.

Velâyetnâme'de anlatılanlara göre Ahmet Yesevî, Anadolu'da Çepni Türkleri'ne yapılan baskılara razı olmadığı için oğlu Kutbettin Haydar komutasında 5 bin kişilik bir orduyu Anadolu'ya gönderir. Bu ordunun içinde Seyyid Siyamî Faki de vardır. Ordu, bölgeyi iyi bilmediği için Keskin Tekfuru'na yenilir ve sonunda Seyyid Siyamî, Çubuk'un bugünkü adıyla Sele köyüne gelerek yerleşir.

Seyyid Siyamî, Hünkâr Hacı Bektâş-ı Veli'nin Horasan'dan Anadolu'ya birlikte geldiği 70.000 erenden birisidir. Hacı Bektâş-ı Veli kendisine hem dünya, hem de ahiret sultanlığını verdiği hâlde o, sadece ahiret sultanlığını kabul etmiştir.

S. Kalender Velî, Beypazarı ilçesinin Karasar Beldesi yakınında konar-göçer hayat süren Yağdanı Sultan'ın kızı Melek Kız'la evlenir. Rivayete göre Melek Kız'la Kalender Velî'nin nikâhlarını rüyalarında Hz. Muhammed kıymıştır. Bunun üzerine gençler, gerçek hayattaki nikâhları Suluca Karahöyük'de Hacı Bektâş-ı Veli tarafından kıyılarak evlenirler.

Kalender Velî, erik yiyen babasının boğazında bu eriğin kalması üzerine köy çayına koşar ve suyu elindeki selesine katarak dökmeden getirir

ve kerametini gösterir. Köyün eski adı Çevlik Ağzı iken bu olaydan sonra zamanla Sele olarak değişmiştir.

Yine Velâyetnâme'ye göre Kalender Velî, zaman ve mekanı aşarak Mekke'ye gidip orada cuma namazını kıldırmıştır. Gerek Çavundur ve gerekse Kargın aşiretlerinin imamı olarak kendisini kabul ettirmiş, onları görüp gözetlemiş, sorunlarını akıl ve mantık çerçevesinde çözmüştür. Ayrıca Kalender Velî, Doğu Anadolu'daki Terekeme Türklerinin de Pîrîdir. Zamanla Kalender Velî evlâtları tarafından görülüp gözetilmedikleri için bu bağ kopmuştur. Günümüzde Terekeme Türkleri'nin oynadıkları Kalender Barı, vaktiyle pirleri Kalender Velî'yi karşılamak için oynadıkları oyundan kalmıştır.

Kalender Velî ile ilgili en kapsamlı araştırma Prof. Dr.İbrahim Arslanoğlu tarafından yapılmış, İ. Arslanoğlu'nun makalesi Hacı Bektaş Araştırma Dergisinde yayınlanmıştır. Kalender Velî Velâyetnâmesi hakkında yayımlanan tek eser Haydar Teberoğlu tarafından derlenen ve 1998 yılında Ankara'da yayınlanan "Seyyid Kalender Velî Velâyetnâmesi" isimli eserdir. Eser, hem bilimsel metot hem de tarihî bilgiler açısından yanlışlarla doludur. Kalender Velî Velâyetnâmesi ile ilgili tenkitli bir çalışma henüz yapılmamıştır. Kalender Velî ile ilgili yayınlanan çalışmalar şunlardır:

Haydar Teberoğlu, "Horasan Pirlerinden Alperen S. Kalender Velî Velâyetnâmesi", Ankara, 1998.

İbrahim ARSLANOĞLU**,**"Çubuk Yöresi Alevi Ocakları ve Kurucuları", Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 99/10:61-72, 1999.

1.1.7. Pîrî Baba Velâyetnâmesi

15. yüzyılda yaşamış olan Pîrî Baba hakkındaki bilgileri gene kendi adını taşıyan velâyetnâmeden öğrenmekteyiz. Pîrî Baba Velâyetnâmesi'nin ne zaman yazıldığı tam olarak bilinmemektedir. Bununla birlikte mevcut nüshalar incelendiğinde Velâyetnâme'yi Şamluoğlu Hoca İbrahim adlı kişinin yazdığı anlaşılmaktadır.[19] Muhtemelen 16. yüzyılda yazılmış olan Velâyetnâme, "Menâkıb-ı Kaygusuz Baba" adlı eserle birlikte, o dönemde Bektaşilik tarikatı bünyesinde yazılmış iki önemli eserden biridir.

Velâyetnâme'ye göre Pîrî Baba, Merzifon'un Narince köyündendir. Daha yedi-sekiz yaşlarından itibaren ibadet ehli, keramet sahibi bir erendir. O yaşlarda annesi onu Merzifon'a getirip bir yaşmakçının yanına çırak olarak verir.

Üstadı, Pîrî Baba'yı birkaç kez suya gönderir. Pîrî Baba her seferinde sudan geç gelir. Çünkü o bazen Şad suyuna, bazen de İmam Hüseyin çeşmesine gider fakat üstadı bunu bilmediği için bu duruma çok kızar ve onu her seferinde uyararak incitici sözler söyler. Hatta bir keresinde Pîrî Baba üstadına zemzem suyu getirmek için Kâbe'ye gider ama üstadı buna inanmadığı için onu değnekle dövmeye çalışırken araya adamlar girer ve Pîrî Baba'yı ustasının elinden alırlar.

Pîrî Baba'nın ustası bir gün Hacc'a gitmeye karar verir ve Hac'dan dönene kadar Pîrî Baba'yı başka bir üstadın yanına verir. Bunu yaparken de Pîrî Baba akşamları kendi eşinin yanında kalmasını şart koşar.

Üstadı Hac'dayken hanımı bir kazan helva pişirir. Pîrî Baba bu helvayı alır, Kâbe'ye götürür ve üstadı niyazda iken, kendisini göstermeden bir lenger helvayı üstadın yanına bırakır. Dönüşte üstadın eşi bu olan bitenden dolayı Pîrî Baba'nın "Veli" olduğunu anlar.

---

19 Ahmet Yaşar Ocak, Kültür Tarihi Kaynağı olarak Menâkıbnâmeler, TTK Yayınları, Ankara, 1997.

Yine bir gün üstadı Pîrî Baba'dan su ister ve o da hemen elinde yeşil bir bardak ile suya gider fakat yine geç kalır. Bu nedenle üstadı Pîrî Baba'ya olur olmaz sözler söyleyerek onu dövmeye kalkışınca Pîrî Baba şahadet parmağı ile işaret eder ve üstadının bir gözü kör olur. Bu olayı duyan şehir halkı Pîrî Baba'nın ziyaretine gelirler. Bu sırada Pîrî Baba'nın ilk ustası Hac'dan döner ve eşine helva lengerini sorar. Eşi olan biteni anlatır ve Pîrî Baba'nın bir veli olduğunu açıklar. Yine bu arada Hz. İmam Hüseyin'den birkaç kimse gelir ve aşure günü elinde yeşil bir bardakla İmam Hüseyin çeşmesinden su alan gencin Pîrî Baba olduğunu bildirirler. Pîrî Baba'nın ustası, bütün bu olup bitenleri onun annesine anlatarak artık Pîrî Baba'nın kendilerine değil, kendilerinin Pîrî Baba'ya hizmet etmeleri gerektiğini söyler. Bu olaylardan sonra Pîrî Baba, Eski Hamam külhanına girer ve kerametler gösterir.

Velâyetnâme, Pîrî Baba'nın kerametlerinden, menkıbevi hayatından verilen örneklerle sona erer.

Pîrî Baba Velâyetnâmesi'nin günümüzde kaç nüshasının bulunduğu tam olarak belli değildir. Pîrî Baba hakkında yapılan çalışma sırasında İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi, Hazine Kitaplığı Türkçe Yazmalar Bölümü 1313 N-numarada kayıtlı bir velâyetnâme nüshasına rastlanılmıştır.

İsmail Onarlı yazmış olduğu bir makalede, Merzifon'da gazeteci-yayıncı olan Nurettin Gürgen adlı kişinin elinde bir Pîrî Baba Velâyetnâmesi'nin bulunduğu bilgisini aktarmaktadır.

Pîrî Baba Velâyetnâmesi hakkında yayınlanan herhangi bir eser yoktur. Yalnızca Vehbi Cem Coşkun'un 1947, Suraiya Faroqhi'nin Hacı Bektâş-ı Veli Araştırma Dergisinde (S.18, s.118-140. Çev: Harun Yıldız) 2001 yılında yayınlanan "Osmanlı İmparatorluğunda Bir Kent Ereninin Hayat Hikâyesi" isimli; Muzaffer Doğan'ın da Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisinde (S. 41, s. 161-184) 2007 yılında yayınlanan çalışmaları mevcuttur.

1.1.8. Şücâeddin Baba Velâyetnâmesi

Sultan Şücâeddin, 15. yy.da Anadolu'da etkili olmuş Kalenderi şeyhlerinden biridir. Kendi Velâyetnâmesi'nde Sultan Varlığı, Odman Baba Velâyetnâmesi'nde ise Şefküllü Bey ve Şahkulu Sultan olarak zikredilen Şücâeddin Baba'nın doğum ve ölüm tarihleri konusunda kesin kayıtlar yoktur.

Şücâeddin Baba Velâyetnamesinin müellifinin kimliği noktasında bu konuda yapılmış müstakil çalışmalarda farklı bilgiler yer almaktadır. Orhan Köprülü, *"… bu velâyetnamenin müellifi hakkında kitapta hiçbir kayda tesadüf edilmemekle beraber, müellifin Şücâ'ın müridlerinden biri olması kuvvetle muhtemeldir."*[20] ifadesini kullanır. Şükrü Elçin'in velâyetname metninin neşrindeki giriş yazısında velâyetnamenin müellifinin kimliğine dair açıklayıcı bir bilgi yer almaz. Velâyetname nüshasının tanıtımının ardından *"velâyetnamenin son manzum hikayesi:*

"Çün ki gönlinden bu fikri eyledi

İşbu niyyet üzre nutkı eyledi"

mısraları ile bitmektedir. Bu kısımdan sonra, tarikat mensubu olduğu anlaşılan yazar veya belki müstensih, Alevî-Bektaşî şairlerinden bazılarının semaî, gazel, nefes ve koşmalarından örnekler vermiştir"(21) denilmektedir. Ancak tezimizde kullandığımız velâyetname nüshasında Elçin'in metninden farklı olarak yer alan "Nutk-ı Hoca" başlıklı manzum kısımda

"Ey Esîrî haşr[e] dek ger dinilürse bu kelâm

Nice haşr ola bu olmaya temâm"

---

20 Orhan KÖPRÜLÜ, "Velâyetname-i Sultan Şücâüddin", Türkiyat Mecmuası, C XVII, İstanbul, 1972.

21 Şükrü ELÇİN, "Bir Şeyh Şücâüddin Baba Velâyetnamesi", Türk Kültürü Araştırmaları, C XXII/1-2, Ankara, 1984.

beyti yer almaktadır. Bu beyitte geçen "Esirî" kelimesi, mahlası düşündürmekteydi. Ahmet Yaşar Ocak'ın bu doğrultuda verdiği bilgi bu düşünceyi teyit etti.[22] Velâyetnamenin yazarı Esirî ile ilgili olarak Anadolu ülkesinden bir şair olup ilim tahsil ederken yarım bıraktığını ve uzun süre "Kâfiristan"da esir kalması sebebiyle "Esirî" mahlasını kullandığını Âşık Çelebi Tezkiresi'nden öğrenmekteyiz. Yine aynı tezkirede Esirî'nin Kızılhisar ve Agrıboz (Eğriboz)'da bulunduğu ve esareti sırasında başından geçenleri kaleme aldığı kayıtlıdır.[23] Ancak, velâyetname kaleme aldığına dair tezkirede herhangi bir bilgiye rastlanmaz. Velâyetname'nin sonunda yer alan Derviş Mehemmed İbn Battal isminden bu dervişin tezimizde incelenen Velâyetname'nin kopya edildiği nüshanın çoğaltıcısı olduğu düşünülmektedir.

Velâyetnamede Sultan Şücâeddin'in hayatı, kerametleri ve yaşadığı döneme ait ipuçları bulmak mümkündür. Eserde geçen kişi isimlerinden hareketle velâyetnâmenin 15.yy'da kaleme alındığı tahmin edilmektedir. Özellikle Sultan Murad, oğlu Sultan Alaüddin ve Timurtaşoğlu Ali Beg, Karamanoğlu Mehemmed Beg, Kaygusuz Abdâl ve Hacı Bayram Veli'nin hikâyelerde Şücâeddin'in çağdaşları olarak yer alması Şücâeddin'in 15.yy'da yaşadığını teyit eder. Velâyetname, Sultan Şücâeddin'in menkabelerini içeren genellikle mensur, bir kısmı manzum olan hikâyelerden oluşmaktadır. Bu hikâyeler birbirinden bağımsızdır. Hikâyelerin merkezinde Sultan Şücâeddin olmasına rağmen ikinci derecedeki kişiler değişkenlik gösterir.

Sultan Şücâeddin Baba Velâyetnâmesi, Orhan Köprülü tarafından bilim dünyasına tanıtılmış, Şükrü Elçin, Velâyetnâme'nin Hacı Bektâş Kütüphanesinde bulunan nüshasının metnini yayımlamıştır. Şücâeddin Baba Velâyetnâmesi'ni konu alan çalışmalar şunlardır:

---

22 Ahmet Yaşar OCAK, "Türk Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menakıbnameler", Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara,1997.

23 Filiz KILIÇ, (1994). "Meşairü'ş-Şuara, İnceleme-Tenkitli Metin", GÜ SBE Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1994.

Orhan Köprülü, “Velâyetname-i Sultan Şücâüddin”, Türkiyat Mecmuası, C XVII, İstanbul, 1972.

Şükrü Elçin, “Bir Şeyh Şücâüddin Baba Velâyetnâmesi”, Türk Kültürü Araştırmaları, C XXII/1-2, Ankara, 1984.

Şükrü Elçin, “Şeyh Şücâeddin Baba Velâyetnâmesi”, Halk Edebiyatı Araştırmaları, Kültür ve Tur. Bak. Yay. C: II, s: 97- 112, Ankara, 1988.

Nevzat Altıntaş, “Sultan Şücaettin Veli”, Nefes Dergisi, Sayı: 32, s: 23,Haziran 1996.

Nejat Birdoğan, “Sultan Şücâeddin ve Velayetnamesi”, Alevi Kaynakları, C: I, s: 121- 172 arası, Kaynak Yay. İstanbul, 1996,.

Ahmet Yaşar Ocak, “Türk Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menakıbnameler”, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1997.

Ayşe YILDIZ, “Şücâeddin Baba Velâyetnâmesi”, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, S 37, Bahar 2006.

1.1.9. Veli Baba Velâyetnâmesi

Veli Baba Dergâhı, Isparta’nın Senirkent’e bağlı Uluğbey kasabasındadır. Çevrenin saygın Alevi- Bektaşi ocak ve dergâhlarındandır. Veli Baba’nın soyunun Ali soyuna dayandığına inanılır. Zeynel Âbidîn’in oğlu Zeyd’in soyundan geldiği kabul edilir. Macaristan’da yatırı ve tekkesi bulunan Gül Baba ile yakınlıkları vardır. Gelenek Gül Baba’yı, Veli Baba’nın amcası olarak gösterir. Veli Baba’nın büyük dedesi Hüseyin Gâzi’nin, Seyyit Battal Gazi ile kardeş olduklarına dayanan bilgiler de vardır.[24] Gerçek adı Hüseyin’dir. Bu bilgilere göre Veli Baba Sultan 16 ve 17. yüzyıllarda yaşamış bir kişidir. Köyün arazisi ailesine kılıç tımarı olarak verilmiştir. Bu aileden

24 M. Faruk Gürtunca, Seyyit Battal Gâzi, İstanbul, 1976, s. 21, 22

birçokları Orhan ve Murat Bey dönemlerinde Balkanlar'ın fethine de katılarak Osmanlı Devleti'nin kuruluş çalışmalarının içinde yer almışlardır.

Veli Baba Ocağı'nı ve bu ocaktan yetişen aile üyelerini konu alan "velâyetnâme" düzenlenmiştir. Velâyetnâme'nin kim tarafından kaleme alındığı kesin olarak bilinmemektedir. Ancak Velâyetnâme'de anlatılanların tarihî gerçeklerle örtüşmesi, yazarın Veli Baba döneminde yaşamış, muhtemelen onun müritlerinden birisi olduğu iddiasını güçlendirmektedir.

Veli Baba Sultan Dergâhı ilk kurulduğunda dervişlerin yatıp kalktığı, ibadet yaptığı, eğitildiği bir kurum olarak hizmete açılmıştır. Veli Baba Sultan hep aydınlıktan ve aydınlanmadan yana olmuştur. Çevresine yaydığı eğitim ve kültür ışığıyla Akdeniz ahalisinde ve Anadolu'da aydın ve bilge konumuna ulaşmıştır. Yazmış olduğu şiirler, nefesler, deyişler günümüzde de çoğu ozanlarca bilinmekte olup her daim söylenmektedir.

Velâyetnâme'de anlatılanlara göre Derviş Kara Dehman adlı birinin oğlu olur. Derviş, Veli Baba'nın yanına gelerek oğluna isim koymasını ister. Veli Baba çocuğa Haydar ismini koyar. Sonraları, esmer oluşundan Kara Haydar denilen bu gence Veli Baba'nın kız kardeşi Şehribânû'yu nikâhlarlar. Bu Kara Haydar'ın da bir oğlu dünyaya gelir, adını Mehmet koyarlar. Bu Mehmet'i Veli Baba çok sever ve yanından hiç ayırmaz.

Kara Haydar, o sıralarda aşiretleri ve Isparta çevresini kasıp kavuran Katırcıoğlu denilen eşkıya ile işbirliği yapar. Soygunlara karışır, köy ve kasabaları basan azgın bir eşkıya olur.

Bunları duyan Veli Baba çok üzgündür. Halk ve valiler Veli Baba'ya haberler yollayarak bu Kara Haydar'a öğütler vermesini isterler. Fakat bu öğütlerin hiçbirisi sonuç vermez. Hatta Kara Haydar, Veli Baba'nın kız kardeşi Şehribânû'yu da boşar. Bir gün de Dergâha girip Sancağ-ı şerîfi kırar. Veli Baba'ya hakaretler eder.

Kara Haydar, talanlardan sonra geceleri yine gelip köyde yatarmış. Fakat Kara Haydar'ı, halktan kendisine düşman olanlardan bilinmeyen kişiler evine girerek öldürürler. Sonra, Kara Haydar'ı Veli Baba öldürttü diye bir söylenti çıkar (1647).

Kara Haydar'ın ölümünden sonraları İran'da Şah İsmail'in babası Şah Safî, yeni bir tarikat kurar ve bunu yaymaya çalışır. Bunun adamı Saçlı Koca diye birisi Veli Baba dergâhına gelir, evlenip Uluköy'e yerleşir. Şüpheli hareketlere başlar.

Veli Baba, Saçlı Koca'yı yanına çağırtıp nasihatler eder. Sonraları bu Saçlı Koca çevresine birkaç kötü kişi toplar. Bunlar Kara Haydar'ın oğlu Mehmet'i de kandırırlar ve içlerine alırlar. Mehmet'i çok seven, aynı zamanda dayısı olan Veli Baba'yı çekiştirirler. Kara Haydar Oğlu Mehmet' "Senin babanı da bu öldürttü." diyerek onu etkilerler.

Sonuç olarak 1648'de Mehmet, Söğüt dağına çıkar, yanına da üç bin kişi toplar, bir gün gelip dergâhı basar. Bu saldırıda Seyyit Veliyyettin Gâzi oğlu Ali'nin oğlu Habib Nebî'yi ve Mustafa, Veli Baba Sultan, Mûsâ, Ali, Emine, Fatıma, Hatice, Ümmü Gülsüm, Sekine, Atıyka, Zeynel, Cenâne'yi öldürürler. O sıralarda Kara Haydar oğlu Mehmet on yedi yaşındadır. Bu büyük saldırıdan Veli Baba'nın oğlu Seyyit Hüseyin Çelebi, eşi Emine, oğlu Nebî ve Nebî'nin eşi Aynî kurtulmuşlardır.,

Velâyetnâmenin birinci kısmında Kur'an'da ismi geçen peygamberlere ve Hz Muhammed'in ailesine ait menkıbeler; ikinci kısmında ise bu başkaldıranlardan Katırcıoğlu ve Kara Haydar oğlu Mehmet ile bunlara uyanların izlenmesi çalışmaları anlatılmaktadır.

Veli Baba velâyetnâmesinde geçen bazı kerametler onun ününün artmasına ve kendisine yeni sıfatlar yüklenmesine neden olmuştur. Bunlardan birisi olan "iki cihan hazinedarı" unvanının hikâyesi şöyledir: Hacı Bektâş-ı Veli tüm halifelerini nasip dağıtmak için çağırdığında Veli Baba en sona kalır ve boş ellerini açarak Hacı Bektâş'ın huzuruna gelir. Bu hâli gören

Hünkâr, kendisini, “Ben sana iki cihanın hazinedarlığını verdim.” diyerek nasiplendirir. Bugün dahi cemlerde dua edilirken Veli Baba’nın adı “iki cihan hazinedarı Seyyid Veli Baba Sultan” olarak anılır.

Veli Baba Menâkıbnâmesi’ni konu alan yayınlanmış tek eser Doç. Dr. Bedri Noyan’ın, Can Yayınlarından 1993 yılında(İstanbul) çıkardığı “Veli Baba Menâkıbnâmesi” isimli eserdir. Bedri Noyan'ın yayınladığı bu eser, bir menkıbeler derlemesinden daha ileride, bir tarih kitabı niteliği taşımaktadır. Kitapta İmam Zeynelabidin oğlu Zeyd ve Horasan-İran, Yemen ve Anadolu'ya göçüp yerleşen evlatları hakkında önemli açıklamalarda bulunulmaktadır. Ayrıca On iki imamlar, Alevilik ilkeleri ve hatta Selçuklu ve Osmanlı imparatorlukları hakkında ilginç bilgiler verilmektedir.

1.1.10. Seyyid Ali Sultan Velâyetnâmesi

Seyyid Ali Sultan, kayıtlara göre 14. yüzyılın başı ile 15. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşamıştır.[25] Seyyid Ali Sultan adı Bektaşi çevrelerinde daha çok Kızıldeli Sultan olarak bilinir. Bedri Noyan’a göre resmî adı, Seyyid Hüseyin Ata oğlu Seyyid Ali Sultan’dır.[26] farklı kaynaklarda adının Timurtaş Sultan veya Hızır Lala olduğu da kayıtlıdır. 15. yüzyılda adına düzenlenen “Vilâyetnâme-i Seyyid Ali Sultan” adlı velâyetnâme bulunmaktadır. Bu velâyetnâme Bektaşilerce Gazi Rüstem Baba diye anılan Seyyid Gâzi tarafından yazılmıştır. Velâyetnâme’de Seyyid Ali Sultan ile kendisi gibi bir kalenderi şeyhi olan Rüstem Gâzi’nin menkıbeleri de geniş yer tutar.

Velâyetnâme’den anlaşıldığına göre her ikisi kalenderi şeyhi de yanlarındaki abdallar ile Yıldırım Bayezid zamanında Rumeli fethine katılmışlar, Dimetoka ve çevresinin fethedilmesinde bizzat görev

25 Ahmet Yaşar Ocak, Osmanlı İmparatorluğu’nda Marjinal Sufilik: Kalenderiler, Ankara, 1999, s.89

26 Bedri Noyan, Bütün Yönleriyle Bektaşilik ve Alevilik, Ankara, 1998, C.I, s. 247

almışlardır.[27] bir söylentiye göre de Dimetoka'da 1397'de dergâhını yaptırmış, orada vefat etmiştir. Dergâh, Kızıldeli ırmağın kenarında yüksekçe bir yere kurulmuş, bu nedenle lakabı da Kızıldeli olarak kalmıştır. Balım Sultan'ın babası Mürsel Baba da buraya gelmiş, kendi adına küçük bir zaviye kurmuş, Seyyid Ali Sultan'ın telkinleri ile evlenmiş ve bu evlilikten Balım Sultan doğmuştur.[28]

Velâyetnâme'de anlatılanlar ise kısaca şöyledir. Hacı Bektâş-ı Veli etrafında kendisine yarenlik edecek erenler istemekteydi. Bir gece bu husus için dua eder, kendisine uyku bastırır. Rüyasında Hz. Muhammed'i görür. Peygamber Efendimiz ona "Duan kabul edildi. Horasan dolaylarından benim temiz soyumdan sana kırk er gelecektir. Rumeli'nin alınması Allah'ın velilerinin elindedir. Onlar üç gün sonra gelecekler. İçlerinde bilgin ve temiz huylu Rüstem adında biri var; ona uy, ona göstereceğin saygı banadır." der.

Öte yandan bu kırk er de kendi tekkelerinde ibadetlerine devam ederlerken kendilerine Hz. Muhammed görünür ve "Ey ciğer köşelerim, kırkınız gönlünüzü birleyip bundan Rum ikliminde Hünkâr Hacı Bektâş-ı Veli'ye varın, sizlere kılıç kuşatsın. Size ne emrederse yerine getirin. Hünkâr sizi Yıldırım Han yanına yollasın, ona yardım edin, Rumeli'yi fethedin." der.

Kırklar toplanıp Hünkâr'a gidip olayı dile getirirler. Hünkâr bunlara hizmet gösterir. Üç gün sonra hepsini huzuruna alır. Önce Seyyid Ali Sultan'ı onlara baş eder. Emir Sultan'a sancaktar, Seyyid Rüstem Gazi'yi kadıasker, Abdussamed Fakı'yı imâm, Seyyid Zali'yi saka, Seyyid Ahmed'i kılavuz tayin eder. Sonra da erenleri kılıç kuşatıp Yıldırım Han'a yollar.

Velâyetnâme, Yıldırım Han'ın bu erenleri samimi bir şekilde karşılaması, onlara orduda üst düzey görevler vermesi ve bu erenlerin Yıldırım Han komutasındaki orduda üstün hizmetler göstermelerinin

---

27 Ahmet Yaşar Ocak, Osmanlı İmparatorluğu'nda Marjinal Sufilik: Kalenderiler, Ankara, 1999, s.89

28 Bedri Noyan, Bütün Yönleriyle Bektaşilik ve Alevilik, Ankara, 1998, C.I, s. 247

anlatıldığı kısımlarla devam eder; haramiler tarafından kaçırılan bir terzinin Rüstem Gazi tarafından kurtarılmasının anlatılması ile de sona erer.

15. yy'da Rüstem Gazi tarafından kaleme alınan Menâkıbnâme'nin bugün elimizde, 1957 yllında vefat eden Ali Rıza Kadimi tarafından kopya edilmiş bir nüshası mevcuttur.

Seyyid Ali Sultan Velâyetnâmesi'ni konu alan yayınlanmış eserler şunlardır:

Bedri Noyan, "Seyyid Ali Sultan Velayetnamesi", Ayyıldız Yayınları, Ankara, 1988.

Rıza Yıldırım, "Seyyid Ali Sultan (Kızıldeli) ve Velâyetnâmesi" , VII. Dizi, Sayı 228, 2007.

1.1.11. Seyyid Mehemmed Abdal Velâyetnâmesi

Babası Seyyid Hasan Gazi Hazretleri'dir. Mehemmed Abdal, Abdal Mûsâ'nın "Abdal" mahlaslı 6 kardeşinden en büyüğü olup Hacı Bektâş-ı Veli'nin amcazadesidir.

Seyyid Mehemmed Abdal'ın geçmişten günümüze gelen bir velâyetnâmesi yoktur. Haydar Teberoğlu, Seyyid Mehemmed Abdal'a hâlen kalben bağlı Ankara ili, Çubuk ilçesindeki alevi köylerinde yaptığı derlemeleri bir araya getirerek derleme bir velâyetnâme oluşturmuştur. Haydar Teberoğlu halk arasında anlatıla gelen Mehemmed Abdal ile ilgili menkıbevi bilgileri günümüz Türkçesi ile kaleme almıştır.

Velâyetnâme'de anlatılanlara göre Seyyid Mehemmed Abdal, doğum tarihi bilinmemekle beraber Horasan ilinin bugün Azerbaycan sınırları içinde kalan Hoy Kasabası'nda dünyaya gelmiştir.

Türkistan Pîrî Hoca Ahmet Yesevî'nin dervişleri köslerini atıp Anadolu'ya gelirlerken S. Mehemmed Abdal, Caber Türk Aşireti'nin imamı olarak Mûsâhibi S. Cabbar Baba ile Anadolu'ya gelmiştir. Hünkâr Hacı Bektâş-ı Veli'nin Anadolu'daki 66 halifesinden birisi de Seyyid Mehemmed Abdal'dır. Hacı Bektâş-ı Veli halifelerine bir gün, "Bana birer eşya veriniz, bu gece onları menzillerine göndereyim, ol yerler size yurtluk olsun" buyurmuştur. Sabah olunca Hacı Bektâş-ı Veli "Hepiniz bana verdiğiniz eşyaların arkasından gidip oraya yerleşerek kendinize yurt, yuva kurunuz. Oraları ıslah edip İslamı ve Türklüğü o bölgelere yayınız." diyerek her birini eşyaların arkasından göndermiştir.

Hacı Bektâşı Veli, S. Mehemmed Abdal Dede'nin verdiği Kara-cuk Dağı'nın cevheri olan taşını; velilik gücüyle bugünkü ismi Orta ilçesinin Doğanlar köyüne (eski ismi Avrateli, Osmanlılar döneminde Avreteli olarak değiştirilen) göndermiştir. Mehemmed Abdal Dede bu cevheri söylenen yerde bularak oraya yerleşmiştir.

Çerkeş Tarihi isimli el yazması bir eserde, Mehemmed Abdal'ın Çerkeş bölgesine irşat ile görevlendirildiği kayıtlıdır. Seyyid Mehemmed Abdal Dede, Anadolu'ya 1227 miladi yılında gelmiş ve Avratelin'e yaklaşık 1270'li yıllarda yerleşmiş ve 1287'de Hakk'a yürüyerek; köseğisi kabul edilen Er Taşı'nın kıble yönünde yaklaşık elli metre uzağına defnedilmiştir.

Seyyid Mehemmed Abdal ile ilgili en kapsamlı araştırma Prof. Dr.İbrahim Arslanoğlu tarafından yapılmıştır. İ. Arslanoğlu'nun makalesi Hacı Bektaş Araştırma Dergisinde yayınlanmıştır. Haydar Teberoğlu tarafından derlenen velâyetnâme ise hem bilimsel metot hem de tarihî bilgiler açısından yanlışlarla doludur. Mehemmed Abdal Velâyetnâmesi ile ilgili tenkitli bir çalışma henüz yapılmamıştır. Seyyid Mehemmed Abdal ile ilgili yayınlanan çalışmalar şunlardır:

Haydar Teberoğlu, "Horasan Pirlerinden Alperen S. Mehemmed Abdal Velayetnamesi", Ankara,1997.

İbrahim ARSLANOĞLU,"Çubuk Yöresi Alevi Ocakları ve Kurucuları", Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 99/10:61-72, 1999.

1.1.12. Seyyid Hacı Ali Tûrâbî Velî Velâyetnâmesi

Seyyid Hacı Ali Tûrâbî Velî, Çankırı ve Çubuk yöresinin İslamlaşmasında ve Türkleşmesinde önemli etkisi olan erenlerden biridir. Bugün Şabanözü-Mart köyü sınırları içinde kabri bulunan ve her yıl adına anma etkinlikleri düzenlenen Hacı Ali Tûrâbî Baba, 13. yüzyılda yaşadığı kabul edilen ve Hz. Peygamber'in soyundan gelen bir seyyiddir.

Seyyid Hacı Ali Tûrâbî Velî 'nin de tıpkı Seyyid Kalender Velî ve Seyyid Mehemmed Abdal'ın geçmişten günümüze gelen bir velâyetnâmesi yoktur. Haydar Teberoğlu, diğer iki Bektaşi erenini konu çalışmalarında olduğu gibi Seyyid Hacı Ali Tûrâbî Velî konulu çalışmasında da Tûrâbî Velî'ye hâlen kalben bağlı Ankara ili, Çubuk ilçesindeki alevi köylerinde yaptığı derlemeleri bir araya getirerek derleme bir velâyetnâme oluşturmuştur. Haydar Teberoğlu halk arasında anlatıla gelen Mehemmed Abdal ile ilgili menkıbevi bilgileri günümüz Türkçesi ile kaleme almıştır.

Hacı Ali Tûrâbî Baba ile ilgili yapılan yayımlar bilimsel bir metodla yeniden ele alınmalı, onun hayatı ve çalışmaları bilimsel metodlarla araştırılıp incelenmelidir. Haydar Teberoğlu'nun "Seyyid Hacı Ali Tûrâbî Veli Velayetnamesi" adlı kitabı hem bilimsel metot açısından hem de içerdiği tarihî bilgiler açısından hatalarla doludur.

Ali Tûrâbî Baba'nın 13. yüzyılda yaşadığı kabul edilmektedir. Bu yüzyıl, Türkçenin "Eski Anadolu Türkçesi" dediğimiz devresidir. Bu dönemdeki Türkçenin özellikleri bellidir. Bu dönemin dil özellikleri ile Velâyetnâme'de Tûrâbî Baba'ya atfedilen şiirleri karşılaştırdığımızda dönemin dil özelliklerini yansıtmadığını, Türkçenin "Türkiye Türkçesi"

dediğimiz 18. yüzyıl ve sonrasının dil özelliklerini yansıttığını görmekteyiz. Bu açılardan Tûrâbî Baba'ya atfedilen şiirlerin ona ait olmadığını söylemek mümkündür.

Velâyetnameye göre Tûrâbî Baba, Hoca Ahmet Yesevî'nin Anadolu'ya sancakla gönderdiği ilk evliyadır. Aynı kaynakta, Tûrâbî Baba'nın 1205 yılında soğuk bir kış günü Çankırı'ya geldiğini, sabah ezanı okuduğunu, halkın kilisede toplanıp Târâbî Baba'yı kuyuya attıklarını, Tûrâbî Baba'nın velâyet gücüyle buradan çıkıp tekrar halkı İslam'a çağırdığını, bunun üzerine Çankırı halkının tekrar onu kuyuya atıp ağır taşlar koyduğunu, Tûrâbî Baba'nın ise şiirle Hz. Ali'den yardım istediğini ve sonunda kurtulduğunu, Çankırı tekfuru ile Maruf tekfurunun birleşerek Tûrâbî Baba'yı zincire vurup Eldivan dağına bıraktıklarını, Ali Türabı'nın de oradan kurtularak şimdiki Mart köyünün olduğu yere gelip "Burası da Mart ayı gibiymiş" deyip oraya yerleştiğini ve köyü kurduğunu ayrıntılı olarak anlatılmaktadır.

Seyyid Hacı Ali Tûrâbî Velî ile ilgili en kapsamlı araştırma Prof. Dr.İbrahim Arslanoğlu tarafından yapılmıştır. İ. Arslanoğlu'nun makalesi Hacı Bektaş Araştırma Dergisinde yayınlanmıştır. Seyyid Hacı Ali Tûrâbî Velî Velâyetnâmesi ile ilgili tenkitli bir çalışma henüz yapılmamıştır. Seyyid Hacı Ali Tûrâbî Velî Velâyetnâmesi ile ilgili yayınlanan çalışmalar şunlardır:

Haydar Teberoğlu, "Horasan Pirlerinden Alperen S. Hacı Ali Tûrâbî Velî Velâyetnâmesi", Ankara, 1999.

İbrahim ARSLANOĞLU**,**"Çubuk Yöresi Alevi Ocakları ve Kurucuları", Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 99/10:61-72, 1999.

İKİNCİ BÖLÜM

İNŞAATLA İLGİLİ UNSURLAR

2.1. BARINMA İLE İLGİLİ UNSURLAR

2.1.1. Mesken Olarak Kullanılanlar

Ev, beyt, mesken, hâne, daire

"Ev", yalnız bir ailenin oturabileceği biçimde yapılmış yapı ve bir kimsenin veya ailenin içinde yaşadığı yer anlamlarına gelir. "Beyt"; eve, hâneye denir. Gerek kıldan çadır, gerek taştan kerpiçten yapılmış olsun aslında "beyt" insanların geceye mahsus me'vası yani konağıdır.[29] "Mesken", konut, ikametgâh; "hâne", ev, konut; "daire" ise bir yapının konut olarak kullanılan bölümlerinden her biri, kat demektir.

Velâyetnâmelerde bu kelimeler çokça kullanılmıştır. Hacı Bektâşı Veli Velâyetnâmesi'nde mesken ifade eden kelimeler olarak "ev" ve "hâne" kelimeleri ve bunlar da genellikle mesken, hâne, konut barınılan yer olarak sözlük anlamıyla kullanmıştır. Diğer velâyetnâmelerde ise konut anlamına gelen kelimelerin hepsine rastlanmıştır. Yalnız "daire" kelimesi velâyetnâmelerden sadece Abdal Mûsâ Velâyetnâmesi'nde geçmektedir.

Hacı Bektâş-ı Veli Velâyetnâmesinin bütününde ev kelimesi gerçek anlamıyla kullanılmıştır. Velâyetnâmede geçen aşağıdaki bölümde evin yaşanılan, barınılan yer anlamında kullanıldığı görülmektedir. Velâyetnâmede evle ilgili ayrıntılı bir tasvire ise yer verilmemiştir.

"Kadıncık, hemen kalkıp koştu, **evine** vardı, bir parça ekmeğin içine yağ koydu, getirip Hünkâr'a verdi. Hacı Bektâş, artsın eksilmesin, taşsın dökülmesin dedi. Ordan kalkıp doğruca Sulucakaraöyük mescidine vardı, Mescide girip oturdu. O vakitten bu ane değin o mescidin damını, duvarını yenilemediler, öylece durur."

---

29 Mütercim Âsım, Kâmûs Tercümesi, İstanbul 1304, C.I, s.553.

HBVV s. 27

Odman Baba Velâyetnâmesi'nde ev, kaçakların, tutukluların kapatıldıları yer olarak da karşımıza çıkar.

"Pes bu hâl-ü vilâyet'ten sonra ol Kân-ı Vilâyet ol aradan kaybolup, Zağra Yenice'si ve Yanbolu arasında bir kişi ol Kân-ı Vilâyet-i Kaçgun diye **evine** götürüp mübârek ayağına bukağı vurur ve kendözü akın kasdına gidip ol Kân-ı Vilâyet-i avretine ısmarlar. Ol avret dahi, ol Kân-ı Vilâyet'e gündüzün Kaz güttürüp ve gece bir **evde** koyardı. Ve ayağında bukağı birle ol **evin** kapusun mûhkem bend'ederdi."

OBV s.41

Abdal Mûsâ Velâyetnâmesi'nde ev barınılan yer olmanın yanısıra konuk ağırlanan, yemek verilen mekân olarak da kullanılmıştır.

"Andan sonra Abdâl Mûsâ Sultân kalkdı hareket idüp taga çıkdı. Rodos Cemeâ'tine, Rodos'a çomagın atdı. Erenlerine selâm virdi. Erzâde Menteşe bazârından Ahmed durı geldi. Üç kez selâmun aldı. Dükkânında nesi var ise devşirdi. **Evine** vardı. Degirmene zahire gönderdi.

"Öginen unı tez etmek bişirüñ. **Eve** âdem geliyor." didi. Bu yana Abdâl Mûsâ geldi. Durdı yirden bir taş aldı, eyitdi:

"Erenler, bir bir taş götürelim."

Sekiz yüz abdâl taş götürdiler. Üç çatal bir ağaç bile kopdı. Gitdiler. Bu yaña Ahmed **evinde** yimek ısmarladı."

AMV s. 145

Demir Baba Velâyetnâmesi'nde yeni gelin olmuş bir bayanın evden çıkarılışı ve yeni güvey olan Hacı Dede'nin gelin ile yakınlarına verdiği zinet eşyaları ve bahşişlerle yola koyuluşu anlatılırken "ev" kelimesi baba ocağı anlamıyla kullanılmıştır.

“Pes öyle olsa safa’i (safâ-yı) hâtırla Hünkârı gönderdiler ve Tay Hızır Ata yerinde andan sonra gelini **evden** çıkarub arabaya süfâr eyleyüb bundan mukaddem ka’bın kesilüb El-Hacı Dedeye müjde eylediler. Hacı Dede dahî Turan Kızı İsmihân-ı Zâhide ve Turan oğlu El-Hacı’ya kâ’bın kesilüb El-Hacı Dedeye müjde eylediler El-Hacı dahî alâ kader-in bahşîş eyleyüb atına süvâr olub arabanın önüne düşüb Kariye-i Kavancılar’a ve Gerdan-hâneye revâne oldular Muhammed’e Salâvât.”

DBV s. 62–63

Seyyid Kalender Velî Velâyetnâmesi’nde “ev” kelimesine yeni evlenip baba ocağından ayrılan Hamdi Sultan’ın kendi yuvasını kurması anlatılırken rastlıyoruz. Burada “ev” kelimesi “barınılacak yer, konut” anlamında kullanılmıştır.

“Hamdi Sultan babasını kırmayarak, annesi Melek Hatun’un ve babaları Kalender Velî Hazretlerinin ellerini öperek Sele kariyesinden verilen koyun ile sığırları önüne katarak Cücük Çiftliğinin üzerine gelip; bugün Cücük tepesinin Kuzeydoğu dibine gelip bir **ev** inşa ederler. Yanıbaşına da su için kuyu kazarlar.”

SKVV s. 99–100

Pîrî Baba Velâyetnâmesi’nde geçen bir menâkıbda Şamluoğlu Hoca yakalandığı bir fırtına sırasında, fırtınadan kurtulursa evine varmadan Pîrî Baba’nın kabrini yaptıracağını adak adar. Burada “ev” kelimesi barınak anlamında kullanıldığı gibi “aile” anlamına da gelmektedir.

“Şamluoğlu Hoca eyitdi.

“Yâ Pîrî Baba eğer şu fırtınadan selâmet bulursam **evime** varmayum da evvel ol senin üzerine varub kabr-i şerîfini yapdırayım.” didi. “

PBV s. 14

Odman Baba Velâyetnâmesi'nde, yedinci kat gökte, Cennet-i Firdevs'de bir köşk olup Hz. Âdem'le yeryüzüne indirilmiş, tufandan sonra yine cennetteki yerine alınmış beyt-i mâ'mûr'a telmih yapılmaktadır.

"Özündür Kâbe vü hem **beyt-i mâ'mûr**

Dahi zulm-i cihâna vuslât-ı nûr"

OBV s.128

Pîrî Baba'nın, ustası hacda iken köyden onun yanına helva götürüp köye geri dönmesi kerameti anlatılırken geçen "beyt-i şerif" "Kâbe"nin bir diğer adıdır.

"Baba dahi:

"Sen elbetde bu helvayı virin, iletürem." deyüb durdu. Hatun eline bir lengeri alub içine bir mikdâr helva koyub Pîrî Baba eline virdi. Pîrî Baba taşra olub tarfetülayn varub üstâdı **beyt-i şerîfin** altun oluk altına başını secdeye koyub günâhlarına tevbe idüp Rabbisi'ne niyâzda iken Pîrî Baba helvayı üstâdı yanına koyup gözden pinhân oldu."

PBV s. 10

Demir Baba, Hacı Dede ile Karadeniz yakınındaki Batova isimli yere gelip orayı mesken tutar.

"Sultân Akyazılı ol Kân-ı kerem ve ol kutb-ul-âlem El-Hacı Dedenin arkasına süvâr olub kadem ber-kadem bu cânibde Karadeniz yakınında Batova nâm cârî nehrin tekkenişin vatanı **meskenine** geldiler. Evliyâ menziline 'Hü' didiler. "

DBV s. 67

Veli Baba Velâyetnâmesi'nde "mesken" kelimesi Rumeli toprakları övülürken, "âdemoğullarının yaşadığı yer" anlamına gelen "mesken-i benî âdem" tamlamasında kullanılmıştır.

“O esnâda biri Rumili’ni medh idüp Rûm ili ma’mure-i âlem ve **mesken-i benî adem** yedi iklimde memleket-i Rûmili gibi me’mur ve âb-ü hevâsı letâfetle meşhûr ni’meti firâvan ve mahsûlü bî-pâyân olup mahalli sürür ne kadar medh olunsa mubalağa itmemiş olurum.”

VBV s. 165

Şücâeddin Baba Velâyetnâmesi’nin müellifi, Şücâeddin Baba’ya olan bağlılığını anlattığı manzum bir hikâyede Şücâeddin Baba’yı kastederek “Onun aşkının gönlünü mesken tuttuğunu ifade etmiştir.” Mesken” kelimesi, burada mecazi anlamda kullanılmıştır.

“Ol idi tutup yire koyan beni
‘Işkınuñ göñlüm olupdur **meskeni”**

ŞBV s. 25

Seyyid Ali Sultan Velâyetnâmesi’nde Seyyid Rüstem Gazi ve Abdüssamed’in, Seyyid Ali Sultan’dan ayrılıp yola koyulmaları ve kendilerine yeni memleketler bulmaları anlatılırken “mesken” kelimesi “barınılacak yer” anlamıyla kullanılmıştır.

“Seyyid Rüstem Gazi gelüp Cebel-i Megairi mekân tuttu. Ve Abdüssamed Hilâle yüzünde mekân ve **mesken**. Ammâ bu tarafdan Seyyid Rüstem Gazi Cebel-i Megaire geldikte ol dağın etrafını gezüp temâşa eyledi.”

SASV s. 108

Molla Velîd, babasını ayarttığınıi, doğru yoldan uzaklaştırdığını düşündüğü Molla Hünkâr’ı öldürmek için onun evine gider. “Hane” kelimesi burada “ev” anlamında kullanılmıştır.

“Merkum Molla Velîd bunlarun öninde ahd ve yemîn itdi ki vardığımla ol dervîşün başını keseyim didi. Andan kılıcın hamâil idüp babası Molla Hünkâr’un **hânesine** geldi. İçerü girüp anları arayıp bir halvet-hanede buldı.”

HBVV s. 95

Odman Baba Velâyetnâmesi'nde karısının deli olduğunu iddia eden ve karısını eve hapsedip komşusunda yatmaya giden birisinin evinin yanması anlatılırken "hane" kelimesi gerçek anlamıyla kullanılmıştır.

"Öyle olsa çün ol Kân-ı Vilayet, ol köyden gidip yola revân oldu, meğer ol mest-ü cünûn olan âşık'ın bir acuze mekkâr hatunu varıdı, dahi halâlim delü oldu deyi zencire vurup bir **hâneye** vurup bir **hâneye** koymuş ve kapusun berkidip komşu evine yatmağa gider."

OBV s.113

Demir Baba Velâyetnâmesinin bir yerinde, kendilerine yardımcı olduğu, Hz. Peygamber yolundan ayırmadığı için Allah övülür, O'na şükredilir. Allah'ın onlara nasip ettiği nimetler sayılırken "hane" kelimesine de rastlarız. "Hane" kelimesi burada sadece ev anlamında değil; eş, dost ve müritler anlamında kullanılmıştır.

"Şükür ve sipâş hamd-i bî-kıyâs ol pâdişâhlar pâdişâhı kim kalemle insanı bildirdi. Ve akl-ı kâmil şöyle fehm kıldı ve kudretiyle nice Seyidin Peygamberler vâsıtasıyla bâkıy helâikı küfür karanlığından lütuf aydınlığına getürdi. Ve dahî Hak te'âlâ'nın gayreti nusratı hazretinin üzerine olsun ki gelüb vâsıta oldu. Bizim için **hâneler** idiverdiler be başların terkin urdılar ve Resûl hazretinin yolun verdiler."

DBV s. 50

Pîrî Baba gündüzleri ustasının yanında işiyle meşguldür. Akşamları ise ustasının evinde vakit geçirir. Ustasının hacda olduğu bir gün ustasının karısı helva yapar, ortaya bir miktar helva getirir ve kocasının da orada olup o helvadan yemesini arzular.

"Pîrî Baba âhır usta yanında işine meşgûl ahşam olıncık gelüb üstâdı **hânesinde** sâkin olur idi. Ammâ üstâdı beyt-i şerîfde iken çünki Hac arefesi oldu. O hatun kalkub bir kazan helva bişürüp andan ortaya bir mikdâr helva koyub bugün üstâdın bunda olmak gerek idi didi."

PBV s. 10

Seyyid Rüstem Gazi'nin tekyesinin karşısındaki dağda ailesiyle beraber ikamet eden bir terzi vardır. Bir gece kırk haramiler bu terzinin evini basıp eşyalarını çalarlar.

"Seyyid Rüstem Gazi dahi tekyesine gelüp karâr kıldı. Leyl-ü nehâr zikir ve ibâdette oldı. Rivâyet ederler ki Seyyid Rüstem Gazi'nin tekyesine karşu bir dağ vâr idi. Ve anda bir terzi ehil ve ayâliyle mekân tutmuş idi. Bir gece **hânesinde** oturur iken kırk harâmi gelüp bunu basup tuttılar ve ellerin bağlayup cümle eşyasın aldılar."

SASV s. 114

Hacı Ali Tûrâbî Velî, kapısına gelen bir süvari bölüğünü misafir edip ağırlar. Daha sonra süvarilerin komutanının yaptığı bir saygısızlık sonrası bölüğe hayır dua, komutana ise beddua ederek onları evinden kovar.

"-Evlat, atların doydu, eratın da doydu. İnsan olan yemek kabına böyle mi yapar? Seninki ancak nankörlük. Bu suvari birliğinin bileği bükülmesin. Senin de nankörlüğün başını yesin. Çıkın **hanemden."** diye kovar.

HATVV s.99

Kızıl Deli Sultan, abdallarından Hacı Bektâş-ı Veli'nin mezarının üstüne türbe, tekke, fırın ve mutfak yapmalarını ve Hünkâr'ın evinin etrafını bahçe hâline getirmelerini ister. Sadece Abdal Mûsâ Velâyetnâmesi'nde geçen "daire" kelimesi "ev" anlamında kullanılmıştır.

"Birkaç abdâl aldı vardı. Bir taşdan iki desti çıkardı. Meydâna getürdi. Birisün ogluna virdi. Ve kırk nefer abdâl virdi ve birisüñ Kızıl Deli Sultâñ'a virdi. Ve kırk nefer abdâl virdi. "Hâcı Bektâş Hünkâr'uñ üzerine türbesün ve tekkesün ve furunun ve matbahun yapun ve **dâ'iresün** ırakdan havlıya aluñ. İçine bakçe dikün. Her agaç yemiş virince turun, kulluk eylen."

AMV s.147

Saray, dâr, bargâh, köşk, kasr, yalı, konak

"Saray" hükümdarların veya devlet başkanlarının oturduğu büyük yapı demektir. "Dâr", çok odalı ve diğer müştemilatı bulunan bir avlu ile çevrili bina ve arsadan müteşekkil yer, saray ve konak anlamına gelir.(30) "Bargâh", girmek için izin almak lazım gelen, girilebilecek yer, çadır, yüksek dîvân yani padişah otağı, saray demektir. "Köşk", kasr; bahçe içinde yapılmış süslü ev; "yalı", su kıyısında yapılmış büyük, görkemli ev; "konak", büyük ve gösterişli ev anlamlarına gelmektedir.

Hünkâr'a saygısızca davranan ve onu ayağına çağıran Kayseri Beyi, Sultan Alâeddin'in emriyle kafası kesilerek öldürülür. Hünkâr'ı ayağına çağırtmak için gönderdiği adamı, beyin başsız cesetini bulur. Durumu hemen saraya bildirir., bey kefenlenip gömülür. "Saray" kelimesi burada sadece beyin yaşadığı yer anlamında değil, aynı zamanda sarayda yaşayan insanlar anlamında da kullanılmıştır.

"Bu yandan kul, geriye dönüp meydan kapısına varınca bir de ne görsün? Beyi başsız; gövdesi, al kanlar içinde meydanda yatmada. Feryad ederek **saraya** geldi, hali bildirdi. **Saray** halkı da feryada başladı. Gidip **saraya** getirdiler, kefenleyip gömdüler. "

HBVV s. 68

Odman Baba, abdalları ile Erdene şehri içine girip o şehir halkından birisine "Saraylarınız, köşkleriniz başınıza yıkılsın." diye beddua ederek onlardan çekinmediğini cesurca gösterir. "Saray" kelimesi burada "gösterişli yapı" anlamında kullanılmıştır.

"Ol gün, ol Kân-ı Vilâyet ve Kûtb'al Aktâb-ı temâmet celâl üzerine gelip mecmû-ı abdâl'ları elindeki kötek ile önüne bıraktı, dahi Erdene şehrinin içine

(30) Mütercim Âsım, Kâmûs Tercümesi, İstanbul 1304, C.II, s.332.

girip heybet-ü salâbet birle ol şehirliye ayıttı ki bak bre çirkin gebe karınlu şehirlisi, yüz kez yüzbin yıldır ki, ben bu milke gelürüm, bir taşı bir taş üzerine komadım, başınıza yıkılsın ki, bak köşklerine, bak **saraylarına** dedi."

OBV s.161

Mısır Beyi, şehrine gelen abdalların gerçekten keramet ehli olup olmadıklarını anlamak için onları gizli bir sınava tabi tutar. Abdalları sarayında bir yemeğe davet eder, yemeklerini yemeleri için de sofraya sapı uzun kaşıklar koyar. Abdallar kaşıkları görünce tepki vermezler ve her biri o sapı uzun kaşıklarla yanındaki arkadaşına yemek yedirir. Bu menkıbede "saray" kelimesi gerçek anlamıyla kullanılmıştır.

"Ol Kırk dâne şapı uzun kaşıkları koydılar. Meğer kim ol vakit pâdişâhun **sarayında** 'ulemã sulehâ vü 'i'bãd vü zühhâd, bunlardan ma'ãda Mısr beglerinden nice begler dahı bu ahvâle vâkıf olub, imtihân târîkiyle teferrüc etmek içün gelmişlerdi."

KAM s. 108

Şücâeddin Baba Velâyetnâmesi'nde geçen bir hikâyede bir bahçe tasvir edilirken görenlerin çok etkilendiği bir saraydan bahsedilir. "Saray" kelimesi burada "görkemli yapı" anlamında kullanılmıştır.

"Gördi yapılmış içine bir **saray**

Kim o taht[ı] görenüñ cânı erir"

ŞBV s. 22

Odman Baba'nın dünya malı olarak bir 'aba' ve eski bir 'hasır'dan başka hiçbir şeyi olmadığı anlatılırken parmağındaki yüzüğü çevirmesi ve Cebrail'in, Allah'ın yanından Odman Baba'nın yanına gelmesi kerametinden de bahsedilir. Kelime anlamı olarak "ev, yer, yurt" anlamlarına gelen "dar" kelimesi bu örnekte "dâr-ı fenâ" yani "dünya" anlamında kullanılmıştır.

“Hazret-i Risâlet’in bir aba’sı ve eski bir hasırı varıdı. Ve **dâr-ı fenâ’da** Hâk’tan gayrı nesne kabûl etmedi ve şol hâli işitmez misin kim Hazret-i Risâled birgün otururiken barmağında nâgâh yüzüğün çevirdi, derhal Cebrâil, Hâk cânib’inden erip geldi.”

OBV s.52

Veli Baba öldürüldükten sonra yerine oğlu Hüseyin Çelebi, o öldükten sonra da Seyyid Âli Çelebi geçmiştir. Hicri 1100 tarihinde dergâha gelip posta oturan Seyyid Âli Çelebi velâyetnâmede okunamayan bir tarihte vefat etmiştir. Velâyetnâmenin bu kısmında geçen “dar-ı beksa” tamlaması “ahiret” anlamına gelmektedir.

“Zayi’den hıfz içün mûmâileyh dahi 1100 tarihinde Dergâh-ı Şerîfe gelüp postuna oturup (tarih yazılı yeri silinmiş.) tarihinde irtihâl-i **dâr-i beksa** eyledi. Rahmetullâhı aleyh.”

VBV s. 290

Odman Baba Velâyetnâmesinin bir yerinde Odman Baba’dan; “velâyet madeni, eşsiz bir şah, denizleri çevreleyen, göğün en yüksek katı, cihanı gösteren kadeh, yaratılıştan akıllı ve yol gösteren dergâh” diye bahsedilir. Bu benzetmeler ona duyulan saygının göstergesidir. “Bargâh” kelimesi burada mecaz anlamda kullanılmıştır.

“Ve bildiler kim; Ol Kân-ı Vilâyet, şâh-ı bî-misâl ve deryâ-yı muhît ve arş-ı â'zam, câm-ı cihân'nümâ ve âyîne-i cân-nü-mâ ve akl-ı evvel ve kûtb-ı âlem ve mürşîd-i **barigâh'tır**.”

OBV s.80

Yıldırım Bayezit Han, Hacı Bektâş-ı Veli tarafından kendisine yardım için gönderilen erenleri kendi çadırında kabul eder. Onlara görevlerini bildirip uygun giysiler giydirir. Bu erenleri kendisine yardım için fazlasıyla uygun bulur. “Bargâh” kelimesi burada “padişah çadırı” anlamında kullanılmıştır.

“Ol demde Yıldırım Hân Hazretleri Şükr-ü lillâh idüp erenler mahsus **bargâh** ve arâmgâhta ta’yin ve her birerlerine münâsib libâslar giydirüp gönüllerini tatyib ve tezyin eyledi. Bu zâtları ziyâdesiyle kenduye münâsib bildi.”

SASV s. 82

Kara Reis isimli bir denizci bir gün gemisiyle fırtınaya yakalanır. Fırtınadan kurtulmak için gemideki bütün malzemeleri denize atar. Sonra denizden bir abdal çıkar, gemiye biner. Abdal, Kara Reis’in korkmamasını ve bütün buğdayını denize atmasını, erenlerin bunun karşılığmı vereceğini söyler. Abdalın gerçek erenlerden olduğunu anlayan Kara Reis, onun dediklerini yapar ve onun davetiyle denize dalar. Deniz dibinde çok güzel bir köşk görür. Köşkün içinde de iki erenin oturduğunu farkeder. Bu erenler Hünkâr Hacı Bektâş ile Hızır Aleyhisselam’dır. “Köşk” kelimesi bu menakıbda “görkemli yapı” anlamında kullanılmıştır.

“Reis razı oldu. İkisi de denize daldılar. Denizin dibine varınca Reis gördü ki orda, öylesine yüce bir **köşk** yapılmış ki dille anlatılmasına imkân yok. Kasrın dışında büyük bir alan var. Dökülen buğdayın hepsi de oraya yığılmış, çeç yapılmış. Abdal **köşke** girdi. **Köşkün** içinde büyük bir sofraya çeşitli renklerde döşekler döşenmiş. Karşıda iki er oturmada. Yüzlerinin nuru, **köşkün** içini aydınlatmış. Abdal, ileri vardı, el öptü.”

HBVV s. 69

Odman Baba, abdalları ile Erdene şehri içine girip o şehir halkından birisine “Saraylarınız, köşkleriniz başınıza yıkılsın.” diye beddua ederek onlardan çekinmediğini cesurca gösterir. “Köşk” kelimesi bu velâyetnâmede de “gösterişli, kıymetli dünya malı” anlamında kullanılmıştır.

“Ol gün, ol Kân-ı Vilâyet ve Kûtb’al Aktâb-ı temâmet celâl üzerine gelip mecmû-ı abdâl’ları elindeki kötek ile önüne bıraktı, dahi Erdene şehrinin içine girip heybet-ü salâbet birle ol şehirliye ayıttı ki bak bre çirkin gebe karınlu

şehirlisi, yüz kez yüzbin yıldır ki, ben bu milke gelürüm, bir taşı bir taş üzerine komadım, başınıza yıkılsın ki, bak **köşklerine**, bak saraylarına dedi."

OBV s.161

Seyyid Mehemmed Abdal Velâyetnâmesi'nde geçen didaktik bir dörtlükte cömertlik övülürken cimrilik yerilmiştir. "Köşk" kelimesi bu dörtlükte mecaz anlamda kullanılmıştır.

"Rakib olan; Erkan da Delil yakamaz.
Af ettirip günahını dökemez.
Cömerdin **köşküne**, nekes çıkamaz.
Bu meydanda gerektir varı Mü'minin."

SMAV s. 90

Kara Reis gemiye gelen abdalla beraber denize dalar. Deniz dibinde köşkler, kasrlar görür. Denize döktüğü buğdayların da o kasrın bahçesinde düzenlenmiş olarak durduğunu farkeder. Sonra köşkün içine girip karşıda duran iki erenin elini öper. "Kasr" kelimesi burada "küçük saray, gösterişli yapı" anlamındadır.

Reis razı oldu. İkisi de denize daldılar. Denizin dibine varınca Reis gördü ki orda, öylesine yüce bir köşk yapılmış ki dille anlatılmasına imkân yok. **Kasrın** dışında büyük bir alan var. Dökülen buğdayın hepsi de oraya yığılmış, çeç yapılmış.

HBVV s. 69

Baba Kaygusuz'un gerçek erenlerden olduğunu anlayan Mısır Padişahı, Baba Kaygusuz için Nil Nehri kenarında bir "kasr" yaptırır. Bu kasrın taşlarının Karaf Dağı'ndan kesilip getirilmesini ister. "Kasr" kelimesi burada gerçek anlamıyla yani "köşk" anlamında kullanılmıştır.

"Böylece kırk gün bu tarafda pâdişâhun gönline ilhâm gelüb Baba Kaygusuz'un Nil kenârında sâkin oldugın bilüb fi'l-hâl buyurdı:

— Ol yire bir **kasr-ı âlî** binâ eyleyün. Mühendislere söyleyün Karaf tagından taşlar kesüb getürsünler.

Ol yire bir **'âlî kasr** binâ eylediler. Adını **"Kasr'ül-'ayn"** kıldılar. Hâlâ Mısr diyarında **Kasr-ü'l 'Ayn** dirler, meşhûrdur. "

KAM s. 113

Demir Baba bir menakıbda bir ejderhayla karşı karşıya gelir. Mücadele sırasında ortadan kaybolur. Bunun üzerine Yalı Agası kılıcını sallayarak ejderhaya saldırır. Ejderhanın burnuna macun koyar, daha sonra bu macunun ejderhanın gözüne yapışıp kalır ve kılıçla ejderhaya saldırmaya devam eder. Ejderha yakalandıktan sonra Demir Baba ortaya çıkar. Burada da görüldüğü gibi "Yalı" kelimesi "ağa" kelimesi ile birleşerek "kıyıları korumakla görevli komutan" anlamını kazanmıştır.

"Demir pehlivan gaib oldu. Ejderhâ kapdı didiler. **Yalı** Ağası Yâ Allâh senden meded diyüb nâliş eyledi. Bir zemândan sonra yine kılıç yalabıdı. Allâh Allâh âvâzı semâya çıkdı ol zemân ol dâr ma'cûnun ejderin burununa koymuş ve ba'dehû zemândan sonra kılıç yine yalabıdı atlar koyun kuzusu gibi melediler. Ve ondan sonra ol kemâlin ma'cunun ejderhânın gözüne çarpar yapışa kalır. Kılıç yine yalabıdı."

DBV s. 91

Şücâeddin Baba, erenleri ile beraber Tutman Dağına gider. Orada kızıl çadırlarda yaşayan insanlar hemen Şücâeddin Baba'yı karşılar ve kendisini az görmekten dert yanarlar. Şücâeddin Baba da onlara yanında gelen erenleri birer ikişer çadırlarında misafir etmelerini söyler. Çadırlarının rengine (kızıl, yeşil) yapılan vurguya ve Şücâeddin Baba'ya gösterdikleri saygıya bakarak Tutman Dağı insanlarının bektaşi kültürünü benimsediklerini söyleyebiliriz. "Konak" kelimesi bu menakıbda yeni bir anlamda kullanılmıştır ve "misafir etmek" anlamını karşılamıştır.

“Kırk günden soñra turup Tutman Tağına toğrı yürüyüvirdi. Bir alana vardı yeşil kızıl çadırlar kurulup turur ol çadırlaruñ Àdemleri sultânuma karşu gelüp elin ayağın öpdiler eytdiler: “Bize gelmez olduñ kullaruñı himmetinden nazardan unutma bize geletur” didiler. Sultân Varlığı eytdi: “Köçegüm aluñ şu kardaşçukları birer kişi çadırıñıza ilediñ **konaklık** eyleñ” didi.”

ŞBV s. 15

Hacı Ali Tûrâbî Veli, civarından geçerken uğrayan süvari birliğinin tekkesinde misafir edilmesini, askerlerin konağa çıkarılmasını, atların ise çayıra salınmasını ister ve ibadeti bitince kendisinin de onlara katılacağını bildirir. Atların çayıra başıboş bırakılmasına süvari kumandanı kızar ve kendilerini doyuran Hacı Ali Tûrâbî Veli Baba’nın atlarını da doyurabileceğini söyler. “Konak” kelimesi bu menakıbda gerçek anlamıyla kullanılmıştır.

“-Mihmanları **konağa** çıkar. Halvetim bitince ben de gelirim. Atları da çayıra bırakın. Karınlarını doyursunlar.” Atların çayıra başıboş salınacağına suvari kumandanı kızar. Bizi doyuran Allah dostu pekâla atlarımızı da doyurabilir. Atlardan inip beklemeye başlarlar.”

HATVV s. 98

Çadır, hayme, otağ

“Çadır”; keçe, deri, kıl dokuma veya sık dokunmuş kalın bezden yapılarak direklerle tutturulan taşınabilir barınak demektir. “Otağ”, büyük ve süslü çadır manasındadır. “Hayme”, Arapların ev olarak kullandıkları çadırlara denir ki üç veya dört direkle kurulur. Güneşin hararetinden korunmak için üzerlerine semam denilen otları örterler. Ağaç dallarından

yapılan eve de hayme derler. Türkçe'de karşılığı "salaş"tır. Sonradan çadır manasında kullanılmıştır.[31]

Şücâeddin Baba, erenleri ile beraber Tutman Dağına gider. Orada kızıl çadırlarda yaşayan insanlar hemen Şücâeddin Baba'yı karşılar ve kendisini az görmekten dert yanarlar. Şücâeddin Baba da onlara yanında gelen erenleri birer ikişer çadırlarında misafir etmelerini söyler. Çadırlarının rengine (kızıl, yeşil) yapılan vurguya ve Şücâeddin Baba'ya gösterdikleri saygıya bakarak Tutman Dağı insanlarının bektaşi kültürünü benimsediklerini söyleyebiliriz. "Çadır" kelimesi bu menakıbda gerçek anlamıyla kullanılmıştır.

"Kırk günden soñra turup Tutman Tağına toğrı yürüyüvirdi. Bir alana vardı **yeşil kızıl çadırlar** kurulup turur ol çadırlaruñ Àdemleri sultânuma karşu gelüp elin ayağın öpdiler eytdiler: "Bize gelmez olduñ kullaruñı himmetinden nazardan unutma bize geletur" didiler. Sultân Varlığı eytdi: "Köçegüm aluñ şu kardaşçukları birer kişi **çadırıñıza** ilediñ konaklık eyleñ" didi."

ŞBV s. 15

Eşkıya Kara Haydar'ın oğlu aynı zamanda Veli Baba'nın yeğeni olan Mehmet, eşkiyaları ile Karahisar'ı basar, çarşıyı yakıp yıkar, birçok insanı öldürüp malları yağmalar. Daha sonrada adamlarını da alarak Isparta dışına çadır kurar. "Çadır" kelimesi burada "çadır kurmak" kalıbı içinde, "geçici olarak yerleşmek" anlamında kullanılmıştır. Burada anlatılmak istenen, Eşkıya Mehmet'in Karahisar'daki yağmadan sonra adamları ile birlikte Isparta dışında kaldığıdır.

"Bu taraftan, Haydar oğlu da Karahisar'ı basup Bedesteni yağmaladı. Ve birçok katl-i nüfûs ve gârât-ı emvâl itti. Oradan askerini çeküp İsparta hâricine geldi, **çadırlar** kurdu, oturdu."

VBV s. 273

31 Mütercim Âsım, Kâmûs Tercümesi, İstanbul 1304, C.IV, s.275.

Seyyid Ali Sultan Velâyetnâmesi'nde geçen bir menakıbda Rüstem Gazi ve erenleri suyu olmayan bir değirmenin yanında çadır kurarlar. Rüstem Gazi, değirmenin yanına gider, asasını yedi kere yere vurur ve o değirmenin yanından billlur sular fışkırır. "Hayme" kelimesi burada gerçek anlamında (çadır) kullanılmıştır.

"Andan sonra bunlar ol arada **haymelerin** kurup oturdılar. Nâgâh ol âsiyâb bir gün hitâma reside oldı. Hemân Seyyid Rüstem Gazi asâsını eline alup âsiyâb-ı mezkurûn bir tarafına vardı. Ol asâyı yedi kerre yere çaldı. Ol zemân bi-emr-i Hudâ'yı Hazret-i Bâri ve bi-kerâmet-i Rüstem Gazi ol yerden âb-ı zülâl misâli sular çağlayup zuhura geldi."

SASV s. 112

"Büyük, süslü çadır; padişah çadırı" anlamlarına gelen "otağ" kelimesine sadece Kaygusuz Abdâl menâkıbnâmesinde rastlıyoruz. Kelime, velâyetnâmenin manzum kısımlarında geçmektedir ve sanatlı bir söyleyişle, gerçek anlamı dışında kullanılmıştır. Müellif, yaban gülüyle gökyüzüne örtü yaptığını ve gül bahçesini bülbüle mekân eylediğini söylemektedir.

"Nestireni göge burka' eyledüm
Gülşeni bülbüle **otağ** eyledüm"

KAM s.121

2.1.2. Cemiyet Hayatının Meydana Getirdiği Unsurlar

2.1.2.1 Kutsal Mahaller ve Müslümanlara Ait İbâdet Yerleri

Kâbe, Beytü'l-Harâm, Beytullâh, Mescid-i Aksâ, Ravza-i Mutahhara, mescid, camiî, namazgâh, halvethâne, çilehâne, hücre, vahdethâne, Mûsâllâ

"Kâbe"; Hicaz'da Mekke-i Mükerreme'de Harem-i Şerîf'in ortasında bulunan kutsal bina, müslümanların namaza başlarken yöneldikleri taraftır. Hz.Âdem tarafından yapılmış, Nuh tufanında göğe kaldırılarak cennetteki yerine konmuştur. Daha sonra ise Hz. İbrâhim tarafından bina edilmiştir.

"Kâbe", İslamın beş şartından ikisinin ifâsı ile ilgili kutsal bir yerdir. Müslümanlar namaz kılarken Kâbe'ye yönelir; hac farizasını edâ ederken de Kâbe'yi tavaf ederler.

"Kâbe", Allah'ın evi (Beytullâh)'dir. Kâbe'nin civarı, taşlarla işaretlenmiş bölge, ilâhî sulh ve masûniyet mıntıkasıdır. Harâm'dır. Zira bu bölgede husûmetler durur silâh taşınmaz, kan dökülmesi câiz değildir. Bu bakımdan bu bölge "Beyt'ül Harâm"dır.[32] "Beytullâh" da Kâbe'nin bir diğer ismidir.

"Mescid-i Aksa", Kur'an-ı Kerîm'in 18. sûresi olan İsra sûresinin "*O Allahdır ki kulunu gece Mescid-i Haram'dan, o etrafını mübarek kıldığımız Mescid- Aksâ'ya kadar götürdü."* meâlindeki birinci âyetinde geçer.

Mescid-i Aksâ binâ olarak, Süleyman mâbedinin güney kısmında, Bizans imparatoru Justinianus'un (482–565) yaptırmış olduğu bir kilisenin yerinde Emevî Halîfelerinden Abdül-Melik (646–705) tarafından inşâ ettirilmiş olan câminin adıdır.[33]

"Ravza-i Mutahhara", kutsal bahçe anlamına gelip Hz. Muhammed'in Medine'de bulunan kabrine verilen özel addır.

"Mescid", secd kökünden gelir ve Müslümanların topluca namaz kıldıkları, ibâdet ettikleri mahal demektir. "Câmi" de cem kökünden gelir ve içinde namaz kılınan ibâdet yeri anlamındadır. "Namaz-gâh", üstü açık mescid demektir. Açıkta namaz kılmak üzere yapılan yer olup kubbe tarafında mihrap yerine bir dikili taşı bulunur.

---

32 A.J Wensinck, "Kâ'be" Maddesi, İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1955, C.VI, s.14.

33 A.J Wensinck, "Mescid-i Aksa" Maddesi, İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1957, C.VIII, s.119.

“Halvet-hâne”,yalnız başına oturulup ibâdetle vakit geçirilen yere; “Çilehane”, dervişlerin çile doldurdukları hücre biçimindeki tekke bölümü ya da bağımsız yapıya verilen isimdir.[34] “Hücre” de çilehane demektir. “Vahdethâne” de Mürşit veya müritlerin tekke içinde yalnızlığa çekildikleri bölüm anlamına gelmektedir.

“Mûsâllâ” namaz kılmaya mahsus açık yer anlamına gelir.Mûsâllâ ayrıca cenaze namazı kılınırken tabutun konulduğu masa gibi taşa, şehir dışında, yol kenarında namaz kılmağa mahsus kıble yönünü gösteren bir taşın bulunduğu yere denir.

Kaygusuz Abdâl ve erenleri Hacc için Kâbe’ye gitmek ve Yusuf Peygamberin tahtını ziyaret etmek için Mısır’dan geçerler. Yolculukları sırasında o kutsal mekânları kalp gözüyle görebilmek için gözlerini pamukla kapatırlar.

“Kaygusuz Baba Sultân eyitdi:

—Bizüm bu diyara gelmekden murâdımuz Hacc itmek ve (nâsib olursa) **Kâbetu’llâh** şerefehâul’lâh tarafına gitmek ve bu diyar-ı Mısr ki Yûsuf Peygamber tahtıdur, ziyâret idüb bir mikdâr teferrüc itmek niyet eyledük. Gözlerimüze anıñçün penbe koduk ki, zâhir gözimüz yumub, bâtın gözüni açmışuzdur. Cümle dünyânun metã‘ından geçüp, ‘ışk u mahabbet şerbetin dost elinden içmişüz.”

KAM s.106

Seyyid Kalender Velî, Hacca gitmek isteyen bir köylüyü yanına alır, ondan elbisesinden tutmasını ister ve göz açıp kapayıncaya kadar onu Kâbe’ye götürerek keramet gösterir. Gittikleri yerin Kâbe olmadığını düşünen köylü, orasının neresi olduğunu çevreden geçen birisine sorar. Gittikleri yerin Mekke şehri ve gördüğü binanın Kâbe olduğunu öğrenince de Kalender Velî’nin ayaklarına kapanır ve Allah’a şükreder.

34 Esat Korkmaz, Alevilik ve Bektaşilik Terimleri Sözlüğü, İstanbul 2005, s.172.

"-Burası Mekke Şehridir. Şu gördüğün yapı da **Kâbe'dir**." deyince Patir sevincinden Kalender Velî'nin ayaklarına kapanarak, binlerce defa Allah'a hamdü senalar ederek niyazda bulunur."

SKVV s. 63

Pîrî Baba daha küçük bir çocukken annesi onu Merzifon'da bir yaşmakçının yanında çırak olarak işe sokmuştu. Baba, ustasının yanında işiyle meşgulken her gün öğle namazını Kâbe'de kılıp gelme kerameti gösterir ve işinin başına dönerdi.

"Pîrî Baba hazretleri kâriye-i Narice'den olub ammâ yedi sekiz yaşına vardıkda vâlidesi Merzifon'a getürüp bir yaşmakçıya şakirdliğe virüp. Pîrî Baba üstâdı yanında işine meşgûl iken ve dahi tıfıllık hâlinde ibâdete meşgûl idi. Üstâzının hizmetinde olub herhâlde üstâzı emrine mutî idi. Ammâ her gün öyle namâzın **Kâbe'de** kılub gelür yine dükkânda oturun sanâtına meşgul idi."

PBV s. 10

Kaygusuz Abdâl Menâkıbnâmesinde geçen ve Hz. Ali'yi övmek için yazılan bir beyitte Hz. Ali'ye Beytü'l Harâm'ın hocası olarak seslenilir. İkinci seslenişte ise onun imanın kıblesi olduğu vurgulanır. Bu beyitte Hz. Ali "iman esaslarının açıklayıcısı" olarak düşünülür.

"İy maksûd-ı cümle 'âlem İbn-i tefsîr u bû-kelâm
İy H'âce-i **Beytü'l-Harâm** iy kıble-i imân 'Alî"

KAM s.128

Hacı Bektâş-ı Veli, Necef'e gider ve orada çile çıkarmak için kırk gün kendini hücreye kapatır. Oradan Kâbe'ye sonra da Kudüs'e gider. Oralarda da çile çıkarmak için kendisini 40 gün hücreye kapatır.

"Ordan kalkıp yürüdü, Necef Şâh'ını ziyaret etti, Necef'de bir müddet kaldı, bir erbayin çıkardı. Ordan hareket etti, **Beyt-Allah'a** vardı, İmâm

Muhammed Bâkır'ın seccadesi yanında üç yıl mücavir oldu. Sonra Medine'ye gitti, orda da bir erba'in çıkardı ve biraz mücavir olup Kudüs'e vardı, orda da bir erbain çıkardı."

HBVV s. 17

Kaygusuz Abdâl ve kendisine bağlı olan abdallar, bir süre misafir oldukları Mısır'dan ayrılarak Hacca gitmek için Kâbe tarafına doğru yola koyulurlar.

"Kaygusuz Baba Sultan tevâbi'yle bir müddet ol Kasr'da sâkîn olub, ba'dehû Hacc niyetine Mısr dan çıkub, ol kırk nefer yoldaşlarıyla **Beyt'ullâh** tarafına mütevecciîh oldılar."

KAM s.115

Seyyid Mehemmed Abdal, Hz Ali'yi övmek için yazdığı bir dörtlüğünde "Onun esrarının ortaya çıkmaması gerektiğini ve onu peygamberlerin şahı olduğunu; hâl ve hareketlerinin heba olmamasını, onun Mescid-i Aksa'nın, Sina Dağı'nın kendisi olduğunu söyler ve Tanrı olmayan sultan hoş geldin." der. "Mescid-i Aksa" ismi bu dörtlükte, Hz. Ali'yi övmek amacıyla tıpkı Turu Sina ve Turu Siniyn'de olduğu gibi mecaz anlamda kullanılmıştır.

"Esrarın faş olmasın; Enbiyâlar Şah'ı sensin.

Etvarın mavf olmasın; **Mescid'i Aksa** sensin.

"Turu Sina, Turu Siniyn" Hitabı İzzet sensin.

Zülcelâl'i Gayrüke olan, Sultan hoş geldin."

SMAV s. 89

Kaygusuz Abdâl ve Abdalları Hz. İbrahim'in makamında tavaf namazı kılıp, daha sonra Merve Dağı ve Safa Ovası arasında yedi defa gidip gelip (-Ki bu hac farîzasının esaslarındadır.) zemzem suyundan da içerek hac görevlerini yerine getirirler. Sonra da Mekke'den Medine'ye giderek Hz. Muhammed'in kabrini ziyaret ederler.

“İbrâhim Peygamber’ün makâmında tavâf namâzun kılub Safa vü Merve’yi tavâf idüb “Âb-ı Zemzem”den su içüp ‘umre getürüp her hâcat kabûl olan yirlerde münâcat kılub Hacc erkânun yirine getürdükden sonra yoldaşlarıyla kalkub Mekke-i Mükerreme’den Medine-i Münevvere’ye geldiler. **Ravza-i Mutahhara-i Resûlu’llâh Salla’llahü Ta’alâ ‘aleyhi vessellemi** ziyâret kıldılar.”

KAM s.118

Hünkâr’ın bir kerameti karşısında çok şaşıran Sulucakaraöyük’te bir aile durumu oğulları İdris’e bildirir. Bilgin ve üstün bir kişi olan İdris anlatılanların mescidde gördükleri dervişin bir kerameti olduğunu hemen anlar ve ona hakkıyla hizmet edemedikleri için üzülür. İdris, gece yarısı kalkıp sabaha kadar ibadet eder ve sabahleyin mescide gelir. Geldiğinde içerde çerağ yanmamasına rağmen mescidin içinden bir ışık yayıldığını görür.

“İdris gelince, hali anlattılar. O, bu derviş, **Mesciddeki** derviş olsa gerek, ne yazık ki biz, onu gördüğümüz halde hizmet edemedik dedi. Yatıp uyudular. Gece yarısında İdris, belinleyip uyandı. Kalkıp elbisesini giydi, abdest aldı, sabaha kadar ibadet etti. Sabahleyin **mescide** gelince gördü ki pencerelerden aydınlık çıkıyor. **Mescidde** çırağ yakmamıştık. Bu ışık da nedir diye şaşırdı.”

HBVV s. 27

Baba Kaygusuz ve abdalları Bağdat kalesi dibinden Dicle Irmağı’nı köprü üzerinden geçerler. Daha sonra Şat suyundan geçip Hille şehrine gelirler. Fırat Nehri’nide köprüyle aşıp, Zülküf Peygamberin makamını ziyaret edip Kûfe şehrine gelirler. Kûfe’de, Hz. Ali’nin şehit edildiği mescidi (Mescid-i Ali) ziyaret ederler.

“Bagdad’un kal’ası dibinden Dicle ırmagun Cisr’den geçdiler. Ki otuz iki gemi üzerine köpri eylemişler. Şât suyından geçüp, Hille şehrine geldiler. Fırat suyun dahı Cisr’den geçüp ol dahı otuz iki gemi üzerine köpri olmuşdır.

Zülkif Peygamberi ziyâret idüb, andan Kûfe şehrine geldiler. **Mescid-i 'Âli'yi** ziyâret kıldılar. Mülcemoğlu, ol **mescid'de** Hazret-i Ali'yi şehit eylemiş idi."

KAM s.127

Geylan vilayetine gelen bir âlim, şehir halkına bir mesele ile ilgili bir sual sorar. Halk soruya cevap veremez ve onu Molla Ali'ye götürürler. Molla Ali soruyu dinler ve âlimden Hâmid Camisinde 2 rekât namaz kılıp öyle cevap vermek için izin ister. Âlim, izin verir. Mescidde namaz kılan Molla Ali soru ile ilgili araştırma yaparken üşür ve Eski Hamam Külhanına gider. Orada Pîrî Baba'ya rastlar. Molla Ali, Pîrî Baba'ya hiçbir şey anlatmamasına rağmen Pîrî Baba sorunun cevabını Molla Ali'ye söyler.

"Geylânî eyitdi:

"Yâ şeyh, imdi bana destûr vir ki Hâmid Câmisi **mescidinde** iki rekât namâz kılayum andan gelüp meseleye cevâb vireyim." didi. Andan Geylân(î) Monla Ali'ye destûr virdi. Monla Ali **mescide** iki rekât namâz kılub kitâba meşgûl iderken Monla Ali üşüdi. Kalkub Eski Hamam külhânına gelürken Pîrî Baba çıkageldi."

PBV s.12

Seyyid Mehemmed Abdal Velâyetnâmesi'nde geçen bir dörtlükte Hz. Ali'nin annesi ve ilk Müslümanlardan olan Fatima Binti Esed'e ve Hz. İsa ile annesi Hz. Meryem'e telmih yapılmaktadır. "Mescid" kelimesi bu dörtlükte gerçek anlamıyla kullanılmıştır.

"Üç gün oldu görünmedi. "Fatima Binti Esed."

Sakladı Hak Beyti içre kimse vermedi hesab.

İsa'nın Anasını **mescidden** kovan hitap.

Sizi desti kudretine alan; Sultan hoş geldin."

SMAV s. 88

Hünkâr, bir müddet tekke yanında ibadet eder. Sonra Ulucami'de, çile çıkarmak için kendini kırk gün hücreye kapatır. Sonra da cami avlusunun ortasındaki mermer direğin üzerine bir taş koyar ve kendisi âhir zamanda gelip indirene kadar orada kalmasını söyleyer ve Halep şehrine, Dâvud peygamberin kabrine gelir.

"Biraz mücavirlikten sonra Halep şehrine geldi, **Ulucamide** bir erbain çıkardı. **Ulucami'nin** avlusunun ortasında bir ulu mermer direk vardı, o mermer direğin üstüne bir taş koydu, biz gelinceyedek dursun, âhir zamanda biz gelir, indiririz dedi. Halep'den de çıkıp Dâvud peygamberin kabrine geldi."

HBVV s.17

Kaygusuz Abdâl bir gün bir şehre gelir. O gün, günlerden Cuma olduğu için selalar okunur. Bunu duyan halk da namaz için camiye gelmeye başlar. Kaygusuz Abdâl da abdest alıp camiye gelir ve namaz kılar.

"Günlerde bir gün bir şehre geldi meger kim, mübârek cum'a güni idi. Müezzinler minârelere çıkub salâ virdiler. Halk işidüb, her biri dest-i namâz idüb **câmi'e** geldiler. Baba Kaygusuz Sultân dahı pâk tahâretle âb-dest alub, ol cema'âtla **câmi'e** gelüb minber mukâbelesinde iki rekât "tahiyyat-ı secde" kılub, tahiyyâta oturdı. "

KAM s. 136

Seyyid Kalender Velî Velâyetnâmesi'nde anlatılan bir rivayette Seyyid Kalender ve Hacı Bayram-ı Velî, Ankara'da karşılaşırlar. "Cami" kelimesi burada da gerçek anlamıyla kullanılmıştır.

"Rivayetten anlatırlar ki S.Kalender Velî Çevlik ağzında keçilerini sağmış. Çevre adını verdiği mendiline koyarak asasına takıp bugün Ankara'da Hacı Bayram **Camisi** yanındaki saraciye (kundura tamirciliği) dükkânında Hacı Bayram'a selam verip oturmuş."

SKVV s.133

Bin iki yüzlü yılların ortalarında, bugün Beypazar'ı İlçesinin Karaşar Beldesi civarında yaşayan Yağdanı Sultan'ın kızı Melek kız rüyasında Çubuk'da yaşayan Kalender isimli bir gençle Peygamberimizin de bulunduğu bir mecliste nikâhlandığını görür. Sabah olunca Melek kız rüyasını babasına anlatır. Babası da: "Kızım bu gördüğün rüya iyi bir rüya, mademki Peygamber efendimiz nikâhını orada kıymış, bizimde oraya gitmemiz gerekir." diyerek kızıyla beraber Kalender Velî'yi bulmak için Çubuk'a doğru yola koyulur. Çubuk İlçesi, Sele Köyü sınırları içerindeki Çal tepesi denilen yere gelince kız orasını ve orada odun kıran delikanlıyı tanır. Bu menkabede "namazgâh" kelimesi sadece "namaz kılınacak yer" anlamında değil "kalabalık bir insan grubunu bir arada bulundurabilecek düz ve geniş alan" anlamında da kullanılmıştır.

"Yola çıkıp kaç günde bu mehale geldiklerini bilemiyoruz. Ama bugün Sele Köyü sınırları içinde Çal tepesi, **namazgâh** mehale gelince kız birden:

'- İşte rüyamda gördüğüm yer burası. Bak şu odun eden delikanlı da ahti nikâhlandığım olsa gerektir.' der."

SKVV s. 54

Hz. Mevlana, Şems-i Tebrizî'ye öyle bağlanmıştı ki onu düşünmekten ailesini, öğrencilerini kısacası herşeyi bir kenara itmişti. Onun bu hâlini gören öğrencileri "Hocamıza birileri büyü yaptı." diyerek duruma kendilerince cevap buldular. Öğrencilerin bu dediğine inanan Hz. Mevlana'nın oğlu Molla Velîd kılıcını kuşanıp babasının yanına girer. Babasını halvethânede çile dolduruken bulur.

"Merkum Molla Velîd bunlarun öninde ahd ve yemîn itdi ki vardığımla ol dervîşün başını keseyim didi. Andan kılıcın hamâil idüp babası Molla Hünkâr'un hânesine geldi. İçerü girüp anları arayıp bir **halvet-h'anede** buldı."

HBVV s.95

Hacı Ali Tûrâbî Veli, civarından geçerken uğrayan süvari birliğinin tekkesinde misafir edilmesini, askerlerin konağa çıkarılmasını, atların ise çayıra salınmasını ister ve halvethânesindeki ibadeti bitince kendisinin de onlara katılacağını bildirir. Atların çayıra başıboş bırakılmasına süvari kumandanı kızar ve kendilerini doyuran Şücâeddin Baba'nın atlarını da doyurabileceğini söyler.

"—Mihmânları konağa çıkar. Halvetim bitince **halvethâneden** çıkar, ben de gelirim. Atları da çayıra bırakın. Karınlarını doyursunlar." Atların çayıra başıboş salınacağına suvari kumandanı kızar. Bizi doyuran Allah dostu pekâlâ atlarımızı da doyurabilir. Atlardan inip beklemeye başlarlar."

HATVV s. 98

Hünkâr Hacı Bektâş kendisinin keramet ehli olduğunu anlayıp evlerine davet etmek için yanına gelen kadını ve İdris'e gelemeyeceğini söyler ve kendisini çile çekmek için kırk gün oraya kapatır. Daha sonra da Arafat dağına gider ve orada bir mağaradan zemzem suyu çıkarır.

"Orada bir erbain çıkardıktan sonra Arafat dağındaki **çilehâneye** geldi. Karanlık bir mağara olduğunu gördü, önündeki bir yeri, mübarek parmağıyle dürttü, güzelim bir su çıktı oradan; şimdi o suya Zemzem suyu derler. Hünkâr'ı ziyarete gidenler, kutluluk için o suyla yıkanırlar."

HBVV s.28

Veli Baba'nın bir sohbetinde Dünbek Hüseyin isimli birisi İslam'ın bütün emir ve yasaklarını yerine getirmesine rağmen Peygamber Efendimizi rüyasında göremediği söyleyince Veli Baba ona bir ders vermeye karar verir. Dünbek Hüseyin'e yemekte bol bol tuzlu balık ikram ettirir ve kendisine asla su verdirmez. Dünbek Hüseyin iyice susayınca da onu çilehâneye kapattırır ve kapısına da bir dervişi nöbetçi koyar. Veli Baba sabah olunca Dünbek Hüseyin'i yanına çağırtır ve rüyasında ne gördüğünü sorar. Dünbek Hüseyin de sabaha kadar bardaklar, çeşme ve su gördüğünü söyler. Bunun üzerine

Veli Baba “Şu yanan dudakların kadar peygamber sevgisiyle yansaydın onu da görürdün rüyanda.” der.

“Ba’det-ta’âm, Seyyid, Dünbek Hüseyini **Çillehâne’ye** koydurup kapısı önünde dervîşlerden birini nöbetçi koydu. Tâ sabaha kadar **Çillehâne’de** yattı. Sabah olunca Dünbek’i **Çillehâne’den** getürdüp su’âl buyurdu ki **Çillehâne’de** ne rü’yalar gördünüz diye. Dünbek itti. “Birçok su bardakları ve çaylar, çeşmeler ve nice sular gördüm, cevabını aldı.”

VBV s.172

Seyyid Ahmed, küçük oğlu Ali’nin himmet alması için onu Ahmet Yesevî’nin yanına götürür. Ali, babasının elinden tutarak Ahmet Yesevî’nin toprak hücresinin kapısına gelir. İçerden “buyrun” sesi gelince de Ali heyecanla kapıyı itiverir. Burada “hücre” Ahmet Yesevî’nin altmış üç yaşında yerin altına kazdırdığı ve ölene kadar güneş görmeden yaşadığı, çile çektiği yerin adıdır.

“S. Ahmed’in oğlu küçük Ali günler ilerledikçe büyümüş, serpilmiş, ilim, irfan alma yaşına gelmiş. Babası elinden tutarak yine himmet alması için Türkistan Pîrî Hoca Ahmet Yesevî Hazretlerinin toprak **hücresinin** kapısına gelmişler. Kapıyı bir kez çalmışlar. İçeriden bir ses:

“-Kapı açık, buyurun.” Küçük Ali heyecanından kapıyı itivermiş.”

HATVV s.40

Gaybî Bey av sırasında yaraladığı ahuyu takip eder ve o ahunun bir tekkeye girdiğini görür. Tekkenin kapısına gelip abdallara durumu anlatır ve ahuyu ister. Abdallar böyle bir ahu görmediklerini söyleseler de Gaybî Bey inanmaz. Tartışma sürerken Abdal Mûsâ vahdethânesinden seslenerek abdalların kiminle konuştuğunu sorar. Abdallar da Alaiye Sancağı Beyi’nin oğlu Gaybî Bey’in geldiğini ve avaldığı hayvanı istediğini söylerler. “Vahdethâne” kelimesi burada “dervişlerin yalnız kalarak çile çektikleri yer” anlamında kullanılmıştır.

“Galabalarından işidüb, **vahdethânesinden** Abdâl Mûsâ Sultân çağırub eyitdi:

—Dervîşler, kiminle söyleşirsünüz? Eyitdiler:

Sultânum, ‘Alâiye sancağı begi oğlı Gâybî Beg bunda geldi, atıla bizden şikâr talep ider, didiler.”

KAM s.91

Artık ömrünün son anlarını yaşadığını bilen Hünkâr Hacı Bektâş, abdallarından Sarı İsmail’e vasiyetini bildirir. Vasiyetinde cenazesinin nasıl yıkanacağını da anlatır. Yüzü yeşil bir örtüyle örtülü birisinin gelip kendisini yıkayacagını, Sarı İsmail’inde ona yardım etmesini söyler. Hünkâr vefat edince dediği olur ve yüzü yeşil örtülü kişi gelir, Sarı İsmail’in yardımıyla Hünkâr’ı yıkar ve cenaze namazını kılmak üzere onu Mûsâllaya götürürler. “Mûsâlla” kelimesi burada “cenaze namazı kılınan yer” anlamında kullanılmıştır.

“Saru İsmail, su döktü, yüzü nikaplı er yıkadı. Yanındaki hulle donlarını kefen etti, kefenledi, tabuta koydular. Alıp **Mûsâllâya** götürdüler. “

HBVV s.89

2.1.2.2. Diğer Dinlerle İlgili İbâdet Yerleri

Kilise, manastır

"Kilise"; Hristiyanların toplu olarak ibâdet ettikleri yer demektir. Ayrıca Hristiyanlıktaki çeşitli mezheplere mensup toplulukların dini teşkilatlarına da kilise adı verilmektedir. Katolik kilisesi, Ortodoks kilisesi buna örnek gösterilebilir. "Manastır" ise bazı kesin kurallara bağlı rahip veya rahibelerin dünya ile ilgilerini keserek yaşadıkları yapıya verilen addır. Keşişhane de denilir.

Hünkâr'ın vasiyeti üzerine sopasını fırlatan Sarı İsmail, sopanın Menteşe ilinde Tavaz'da bir kilisenin kubbesini delip içeri düşmesi üzerine orasını kendisine yurt edinmek için Tavaz'a gider. Kiliseyi yıkıp tekke inşa eder. Keşiş de Müslüman olur.

"Hünkâr'a malum oldu. İsmail'im dedi, ben göçtükten sonra sopanı at, nereye düşerse orası yurdun olsun, yeşil fermanı da yanında götür, sana lâzım olur buyurdu. Hünkârdan sonra seccadeye geçen Habib Emirci'den izin adlı, dergâhtan çıkıp sopasını attı, can gözüyle gördü ki, Menteşe ilinde Tavaz'da bir **kilisenin** kubbesini delip içeri düştü. O sırada meğer bir keşiş, **kilisede** İncil okurmuş."

HBVV s.80

Odman Baba Velâyetnâmesi'nde güneşin doğduğu tarafında yani doğusunda sofası olan, kapısı batısında bulunan, önünde büyük bir meydanı olan uzun bir kiliseden bahsedilir. Padişahın yolladığı adam ile kendisine padişah tarafından yurt olarak verilen yere giden Odman Baba orasının bir manastır ve kilise olduğunu görür.

"Pes öyle olsa ol Kân-ı Vilâyet-i birle gelen pâdşâh kulu, Kılıç **Manastur'una** götürüp, kondurdu. Ve ol **manastır'un** yanında dört servî'isi varıdı. Ve o gün matla'ında önü suffa'lu bir uzun **Kelisâ** (Kilise) varıdı ve kapusu gün batusunda olup, nazarında bir ulu meydanı varıdı."

OBV s.203–204

Hacı Ali Tûrâbî Veli bugünkü adı Çankırı olan Kengri şehrine gelir. Oradaki Ulu Kilisenin yanındaki beyaz mermerin üzerine çıkar. Onu orada gören yöre halkı Hacı Ali Tûrâbî Veli'yi yakalayıp kilise avlusundaki kuyaya atıp üzerini de mermer bir taşla örtüp evlerine giderler. Keramet göstererek kuyudan çıkan Tûrâbî Veli önce ezan okur sonra da Kengri şehri halkını İslam'a davet eder. Tûrâbî Veli'yi gene yakalayıp gene kuyuya hapsederler. Üzerine bu sefer iki mermer taş bırakırlar.

"-Bu ses de ne?"diye dışarı baktıklarında S. Hacı Ali Tûrâbî'yı Ulu **Kilisenin** yanındaki beyaz mermerin üzerinde görürler. Toplanıp; S. Hacı Ali Tûrâbî'yı yakalayıp Ulu **Kilise** avlusunda ki kuyuya atarak üzerine de mermer taşı bırakırlar. Bırakıp evlerine giderler."

HATVV s. 49

Veli Baba'nın akrabası olan Haydar, Kara Haydar ismiyle eşkıyalık yapmaya başlar. Bu durumdan rahatsız olan yöre halkı Kara Haydar'ı uyarması için Veli Baba'ya durumu anlatırlar. Veli Baba, Kara Haydar'ı çok uyarır, ona nasihatler eder. Haydar, Veli Baba'nın durumu öğrenip ona sürekli nasihatlerde bulunmasından çok rahatsız olur ve sinirinden sancağı kırar ve Manastır denilen mahale doğru kaçmaya başlar. "Manastır" ismi burada "Hristiyanlara ait ibadethâne anlamında değil, Gayrı müslimlerin yaşadığı bölgeler kastedilerek kullanılmıştır.

"Seyyid Veli Baba Hazretleri bu hâle vâkıf olup geldiğini Kara Haydar'a haber virdiler. Seyit gelmedîn sancağı yere urup gazabından kırdı. Makâm-ı Seyit Hızır Hazretleri üstünden **Manastır** tarafına firâr eyledi. Seyit gelüp **Manastır** nâm mahalle çıkup du'a buyurdular."

VBV s. 269

2.1.2.3. İbâdet Yerlerinin Ayrılmaz Parçaları

Mihrâb, minber, minâre

"Mihrâb", ıstılâh olarak, mescidlerde imamın durduğu, kıble istikâmetini belirten makama denir. Savaşçı, harp âleti mânâlarına geldiği gibi, çardağa, yüksek eve, meclisin baş köşesine de denilir. "Minber",bir şeyi yukarı kaldırmak, rif'at mânâsında olan nebr'den âlet ismi olarak türetilmiştir. Mescitlerde cuma ve bayram günlerinde imamın hutbe okumak üzere çıktığı yüksekçe yere denir.[35] Peygamber efendimiz Medîne'deki mescitte Eshâbına hitap ettikleri zaman uzun müddet ayakta dururdu. Bunu gören Eshâb-ı Kiram, Peygamber Efendimizin dayanması için bir hurma ağacı dikmişlerdir. Sonradan bir minber yapılmış ve Peygamber efendimiz hutbelerini bu yüksekçe mevkide okumuştur. Minberler, mihrâbın sağına inşa edilmişlerdir.

Minâre, caminin bitişiğinde, ezan okumak ve ezanı civara duyurmak için ince bir kule şeklindeki yüksek yapıdır.

Hünkâr Hacı Bektâş'ın bir kerameti karşısında çok şaşıran Sulucakaraöyük'te bir aile durumu oğulları İdris'e bildirir. Bilgin ve üstün bir kişi olan İdris anlatılanların mescidde gördükleri dervişin bir kerameti olduğunu hemen anlar ve ona hakkıyla hizmet edemedikleri için üzülür. İdris, gece yarısı kalkıp sabaha kadar ibadet eder ve sabahleyin mescide gelir. Geldiğinde içerde çerağ yanmamasına rağmen mescidin içinden bir ışık yayıldığını farkeder. Bu ışık nedir? diye içeriye bakınca da Mihrabın sol köşesinde Hünkâr'ı görür. Hünkâr ibadet ederken ağzından nur çıkmakta ve başının üstünde kandil yanmamadır. Mihrap kelimesi burada gerçek anlamıyla kullanılmıştır.

"Sabahleyin mescide gelince gördü ki pencerelerden aydınlık çıkıyor. Mescidde çırağ yakmamıştık. Bu ışık da nedir diye şaşırdı. Gidince **mihrabın** sol köşesinde bir aziz gördü, ibadet ederken mübarek ağzından nur çıkmada, başının üstünde de bir kandil yanmada."

---

35 Mütercim Âsım, Kâmûs Tercümesi, İstanbul 1304, C.I,II, s.196, s. 292.

HBVV s.27

Kaygusuz Abdâl Menâkıbnâmesinde geçen bir menakıbda bahsedilen bir kubbe tarif edilirken süslü, lacivert renkte hatlarla süslenmiş, yanında iki tane sütunu olan bir mihrabdan sözedilir. Kubbenin kendi etrafında da nakışlı, süslü ve üstlerinde kandil asılması için zincirlen olan sekiz tane sütun varmış. O kubbenin etrafı her zaman süslü ve yaldızlı olurmuş.

"Ol kubbenün kıble tarafına bir **mihrâb** yazılmış, a'lâ münakkaş, lâcüverdîyle hatlar yazılmış ve ol **mihrâbun** iki tarafına iki dâne ezzâk 'amûdlar dikilmiş ve dahı ol kubbenün çevre etrafında sekiz dâne münakkaş direkler arkurı komışlar ve ol direklerde kırk dâne teymür halkalar berkitmişler kandil asmak içün. Ve ol kubbenün çevre etrâfı hep müzeyyen (ve müzehheb) dür. "

KAM s. 114

Hacı Ali Tûrâbî Veli Velâyetnâmesi'nde geçen bir dörtlükte, aşk şarabı içmeyenin aşkı bilmeyeceği gibi her anını Allah ile beraber geçirmeyen kişinin de İslamiyet'i tam anlamıyla bilemeyeceği anlatılmaktadır. Dörtlükte geçen "mihrab" kelimesi ile anlatılmak istenen İslam dininin kendisidir.

"Aşkın badesinden içip kanmayan
Lâli, lepi şerbeti ne bilsin?
Her vakit yönünü hakka dönmeyen
Kıble nedir? **mihrab**-ı ne bilsin?"

HATVV s. 131

Kaygusuz Abdâl bir gün bir şehre gelir. O gün, günlerden Cuma olduğu için selalar okunur. Bunu duyan halk da namaz için camiye gelmeye başlar. Kaygusuz Abdâl da abdest alıp camiye gelir ve namaz kılar. Namazın sünneti bittikten sonrada hoca, hutbe için minbere çıkar. "Minber" kelimesi burada hatibin hutbe okumasına mahsus kürsü anlamında yani gerçek anlamıyla kullanılmıştır.

“Günlerde bir gün bir şehre geldi meger kim, mübârek cum’a güni idi. Müezzinler minârelere çıkub salâ virdiler. Halk işidüb, her biri dest-i nâmâz idüb câmi’e geldiler. Baba Kaygusuz Sultân dahı pâk tahâretle âbdest alub, ol cema’âtla câmi’e gelüb **minber** mukâbelesinde iki rek’ât “tahiyyât-ı secde” kılub, tahıyyâta oturdı. Selâm virdi du’â vü senâ kıldı, sâkin olub ba’dehu öğle ezânı okındı. Müezzinler mahfele çıkub Kur’ân-ı Azîm okuyub du’â vü senâdan sonra Cum’a sünnetin edâ kıldılar. Dahı ‘izzet ü ta’zim ile hâtibi **minbere** çıkardılar.”

KAM s. 136

Odman Baba, İstanbul’da gayrı müslimlerden kalma Dikilitaş denen yere gelir. Müellif, Dikilitaş’ı tarif ederken uzunluğundan dolayı onu minareye benzetir. Minare burada benzetme unsuru olarak kullanılmıştır.

“Pes el-kıssa ol Kân-ı Vilâyet çün İstanbul içinde kadem ber kadem Dikülütaş derler ki, **menare** şeklinde, kâfir zamanında çanlığı imiş ki, ol araya geldi. Ve ol aradan geçip Hasmurâd hamamının ardında Hindîstâniler Tekye’si varıdı ki, ol Kân-ı Vilâyet, çün ol araya geldi ve celâl birle ayıttı ki: Durun bre oğlanlar deyip arabayı ol arada durgurdu.”

OBV s.202

Kaygusuz Abdâl bir gün bir şehre gelir. O gün, günlerden Cuma olduğu için minarelere çıkılıp selalar okunur. Bunu duyan halk da namaz için camiye gelmeye başlar. Kaygusuz Abdâl da abdest alıp camiye gelir ve namaz kılar. “Minare” kelimesi “Caminin ezan okunan, çoğunlukla taştan yapılan uzun yapısı” anlamıyla yani gerçek anlamda kullanılmıştır.

“Günlerde bir gün bir şehre geldi meger kim, mübârek cum’a güni idi. Müezzinler **minârelere** çıkub salâ virdiler. Halk işidüb, her biri dest-i namâz idüb câmi’e geldiler. Baba Kaygusuz Sultân dahı pâk tahâretle âb-dest alub, ol cema’âtla câmi’e gelüb minber mukâbelesinde iki rekât “tahiyyat-ı secde” kılub, tahiyyâta oturdı. “

KAM s. 136

2.1.2.4. İş ve Ticaret Hayatıyla İlgili Unsurlar

Dükkân, tabakhâne, bedesten, han, kervansaray, misâfirhâne, mihmanevi, konukevi, menzilgâh, aramgâh, aşevi, aşhâne, değirmen, âsiyâb

"Dükkân" perakende satış yapan esnafın, küçük zanaat sahiplerinin satış yaptıkları veya çalıştıkları yere denir. "Tabakhâne", hayvan derilerinin terbiye olunduğu, sepilendiği yer; "bedesten", içinde değerli eşya alınıp satılan kapalı çarşıdır. Bedestenler kubbeli, iki tarafı dükkânlarla kaplı, taştan yapılmış emniyetli alışveriş merkezleridir.

"Han", yol üzerinde veya kasabalarda yolcuların konaklamalarına yarayan yapıdır. Ayrıca büyük şehirlerde serbest mesleklerde çalışanların oda veya daire tutup çalıştıkları birkaç katlı yapı anlamına gelir. "Kervansaray", ana yollarda kervanların konaklaması için yapılan büyük han; "Misafirhâne" yolcuların konakladığı yer, otel demektir.

"Mihmanevi", 1) Pir-evinde ya da kimi büyük tekkelerde, konukların ağırlanmasına ayrılan bölüm, 2) İnsanın, sonunda tanrısal evrene göçmek üzere geçici olarak konuk olduğu yer anlamında dünya, 3) Düşüncede görünüşe taşınıp inanca yerleştirilen Tanrı'nın konuk edilip muhabbet yapıldığı yer anlamında insanın gönlü demektir.[36] "Konukevi"nin, günümüzde resmî veya özel kuruluşların kendi görevlilerinin yararlanması için yaptırdığı konut, misafirhâne anlamı da vardır.

"Menzilgâh", yollardaki konak yeri, hayvan değiştirilen yer [37,] "ârâm-gâh" da dinlenilecek yer, dinlenme yeri anlamına gelmektedir.[38]

---

36 Esat Korkmaz, Alevilik ve Bektaşilik Terimleri Sözlüğü, İstanbul 2005, s.467.

37 Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügât, Ankara 1993, s.617.

38 A.g.e. , s. 35.

"Aşevi", Bektaşi tekkelerinde, tekke yemeklerinin yapıldığı bağımsız yapı ya da bölüme isimdir.[39] "Aşhane" de aşevi, mutfak anlamlarına gelmektedir.[40]

"Değirmen", içinde öğütme işi yapılan yer; "âsiyâb" ise su değirmeni demektir.[41]

Saraç, koşum ve eyer takımları yapan veya satan ya da deri ve muşambadan bavul, çanta yapan kimse demektir. Odman Baba'nın İstanbul'da olduğu zamanlar bu saraçlar içinde çok sevilen bir yiğit vardı. O yiğit, Odman Baba'nın söylediklerini anlayıp onun bir keramet ehli olduğunu farkedince kendisini dükkânından aşağı doğru atar ve bir çul giyip o dükkânların aşağısında yirmi yıl perişan vaziyette yatar.

"Saraçlar içinde bir mahbûb yiğit varıdı ve ana Saraç Ali derler idi. Dahi on Kân-ı Vilâyet'in ol dem âvâzı o yiğidin kulağına erdiği dem pes olok saat (o saat) ol yiğit oturduğu **dükkândan** aşağa kendözün pertâb etti ve bir çul giyip ol **dükkânlar** altında yiğirmi yıl bir yanının üzerine yattı ve başının saçı fitil fitil olup topuğuna indi."

OBV s.34

Seyyid Kalender Velî Velâyetnâmesi'nde anlatılan bir rivayette Seyyid Kalender, Hacı Bayram-ı Velî'yi, Ankara'da, kundura tamirciliği yaptığı dükkânda ziyaret eder. Mendiline koyduğu sütü de dükkânın yüksekçe bir yerine asar. "Dükkân" kelimesi burada da gerçek anlamıyla kullanılmıştır.

"Rivayetten anlatırlar ki S.Kalender Velî Çevlik ağzında keçilerini sağmış. Çevre adını verdiği mendiline koyarak asasına takıp bugün Ankara'da Hacı Bayram Camisi yanındaki saraciye (kundura tamirciliği) **dükkânında** Hacı Bayram'a selam verip oturmuş.

---

39 Esat Korkmaz, Alevilik ve Bektaşilik Terimleri Sözlüğü, İstanbul 2005, s.102.

40 Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügât, Ankara 1993, s. 46.

41 Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügât, Ankara 1993, s. 44.

Çevresindeki sütü de **dükkânın** yüksekçe bir yerine asmış. Az sonra **dükkâna** bir hatun kişi gelip, ayağından kundurasını çıkartıp Hacı Bayram'a tamiri için uzatmış. Çevredeki süt damlamaya başlamış."

SKVV s.133

Pîrî Baba yedi, sekiz yaşına kadar Narice Köyü'nde yaşamıştır. Daha sonra annesi onu Merzifon'da bir yaşmakçının yanına çırak olarak verir. Pîrî Baba ustasının yanında hizmetini görürdü ama hergün öğle namazını Kâbe'de kılar sonra gene dükkâna dönerdi.

"Pîrî Baba hazretleri kâriye-i Narice'den olub ammâ yedi sekiz yaşına vardıkda vâlidesi Merzifon'a getürüp bir yaşmakçıya şakirdliğe virüp. Pîrî Baba üstâdı yanında işine meşgûl iken ve dahi tıfıllık hâlinde ibâdete meşgûl idi. Üstâzının hizmetinde olub herhâlde üstâzı emrine mutî idi. Ammâ her gün öyle namâzın Kâbe'de kılub gelür yine **dükkânda** oturun sanâtına meşgul idi."

PBV s. 10

Kayseri Beyi, Ahi Evren'den vergi adı altında mallarından bir kısmını istemektedir. Adamlarını Ahi Evren'in derici dükkânına yollar. Adamlar tabakhaneye girdiklerinde içerisinin gözleri alev gibi parlayan büyük yılanlarla dolu olduğunu görürler. Korkarak kaçarlar ve gördüklerini Bey'e anlatırlar.

"Kayseri Bayi, birkaç adam gönderdi, varın, o da şu kadar mal versin, yoktur derse bu şehre geleli işlediği gönün vergisini alın dedi. Kullar, **tabakhaneye** gittiler, baktılar ki kapı kapalı, ortada kimsecikler görünmüyor. Kapıyı açıp içeriye baktılar ki, bir de ne görsünler? **Tabakhanenin** içi evrenle dopdolu. Hepsinin gözleri, külhan alevi gibi parlamada; ağızlarını açıp kendilerine karşı kükrüyorlar. Akılları başlarından gitti, kaçarak Beye geldiler, gördüklerini haber verdiler."

HBVV s.51

Eşkıya Haydar oğlu Karahisar'da kıymetli malların alını satıldığı çarşıyı yağmalar, birçok insanı öldürür ve mallarına el koyar. Oradan da adamları ile birlikte Isparta dışına gelir, çadır kurar.

"Bu taraftan, Haydar oğlu da Karahisar'ı basup **bedesteni** yağmaladı. Ve birçok katl-i nüfûs ve gârât-ı emvâl itti. Oradan askerini çeküp İsparta hâricine geldi, çadırlar kurdu, oturdu."

VBV s. 273

Yıldırım Bâyezîd, Rumeli topraklarını da ülkesi Osmanlı sınırları içerisine katar. Sultanlığı sırasında birçok köprü, kervansaray ve tekke yaptırır. Atası Osman Bey'in, Hünkâr Hacı Bektâşı çok sevmesinden dolayı o da Hünkârı sever ve saygı duyar. Bu saygıdan dolayı Hünkârın türbesini ziyaret eder, türbenin giderlerini karşılar ve kubbenin üstünü kurşunla kaplatır. "Kervansaray" kelimesi burada ana yollarda kervanların konaklaması için yapılan büyük han yani gerçek anlamında kullanılmıştır.

"Bu tarihten sonra nice dem-devran geçti, Rûm ülkesine Sultan Bâyezîd padişah oldu, Sultan Muhammed'in tahtı, onunla bezendi. Bu padişah nice köprüler, **kervansaraylar** yaptı. Bu arada altı tane de büyük tekke yaptırdı. Atası Osman, Hacı Bektâş Hünkâr'ın kisvetini giydiği için onun da Hünkâr'a çok saygısı vardı. Hacı Bektâş türbesini ziyaret etti, vakfını arttırdı. Emretti, kubbenin üstünü kurşunladılar. Allah devletle ömürünü ziyade etsin."

HBVV s.90,

Hacı Bektâş-ı Veli'nin ünü arttıkça etrafındakilerin ve onu ziyarete gelenlerin sayısı arttı. Artan kalabalığa daha iyi hizmet verebilmek ve onları misafir edebilmek için de tekkenin yakınına bir misâfirhâne açılır. Mutfak ve fırın yapılır, ziyarete gelen herkese yemek ikram edilirdi.

"Hâsılı Hünkâr'ın şöhreti arttı, fukara, huzurunda toplandı. Tekkeye ve " Kızılca Halvet"e yakın bir yerde "**misâfirhâne**" kurdular, mutfak ve fırın

yaptılar. Abdallar ve dervişler, yemek pişirirler, gelene gidene yedirirler, izzet ikram ederlerdi.“

HBVV s. 43

Kaygusuz Abdâl ve dervişleri yemeklerini yedikten ve namazlarını kıldıktan sonra âsitâneden dışarı çıkarlar. Abdal Mûsâ'ya ve diğer erenlere veda edip yola koyulurlar. Yakın bir yerde, dinlenebilecekleri bir yere gelirler. Bu yerin etrafı sulak, yeşillik bir yerdir. Kaygusuz ve erenleri burada dururlar ve yemeklerini yerler.

“Pes, ol gice sabâh oldı. Ale's-seher bir koyun kurbân idüb, bütün söyüş idüb pişürdiler ve anı, kırmızı püryân eylediler. Birkaç nân ile püryânı Kaygusuz'a virdiler. Dervişlerden birisi anı, kitefine alup getürdi ve hem Sultân ile halîfeler ve dervîşler Kaygusuz, namâz-ı fecri edâ kılub, du'â kılduklarından sonra, kendüye tâbi' olan kimesneler ile âsitâne kapusından dışarıu çıkub Sultân'ı ve halifeleri vedâ' idüp, müteveccih ve revâne oldılar. Meğer kim ol yire yakın bir **menzilgâh** varıdı bir ulu kavak ağacı bitmiş idi. Çevrede etrâfı merg ü sebzezâr idi. Bir ulu su akardı. Ol su, erenlerin âsitânesine gelürdi. Çün kim Kaygusuz, ol mekâna geldi, bir mikdâr sâkin oldı. Ol sofrayı açup, içinde olan söğüş püryânı kısmet eylediler.”

KAM. s.102

Yıldırım Bâyezîd, Hacı Bektâş-ı Veli tarafından kendisine yardım için gönderilen erenleri dinlendiği yerde kabul eder. Onlara görevlerini bildirir, uygun elbiseler giydirir ve onların gönüllerini de kazanarak bu erenleri kendisine hizmete uygun hâle getirir.

“Ol demde Yıldırım Hân Hazretleri Şükr-ü lillâh idüp erenler mahsus bargâh ve **arâmgâhta** ta'yin ve her birerlerine münâsib libâslar giydirüp gönüllerini tatyib ve tezyin eyledi. Bu zâtları ziyâdesiyle kenduye münâsib bildi.”

SASV s.82

Hünkâr'ın ünü arttıkça onu görmeye gelenlerin de sayısı artıyordu. Onu görüp duasını almaya gelenleri İdris Hoca ve Kadıncık isimli eşi karşılar, onları tekkenin yanında yaptıkları konukevinde ağırlar, onlara yemekler ikram ederlerdi. Daha sonra onlara Hacı Bektâş-ı Veli de katılırdı.

"Hacı Bektâş, gâh Kadıncık'ın evinde, gâh evinin yanındaki halvet yurdunda, gâh da "Kızılca Halvet" te karar ederdi. Kerametlerini işitenler, kendisini görmiye, hayır duasını almıya gelenleri, İdris'le Kadıncık karşılarlar, yaptırdıkları **konukevinde** konuklarlar, sofra çıkarırlar, yoğurt, bal sunarlar, ağırlarlardı. Hünkâr da gelip onlarla sohbet ederdi."

HBVV s.35

Hacı Bektâş-ı Veli'nin ünü arttıkça onu ziyarete gelenlerin sayısı da artar. Bu ziyarete gelenlerden birisi de Yunus Emre'dir. Mevsimin sonbahar olması sebebiyle Yunus Emre, eli boş gelmiş olmamak için geçtiği yerlerden heybesine alıç toplar. Dergâhın kapısına gelince de alıçlara karşılık buğday ister. Hacı Bektâş-ı Veli, Yunus'a yoldan geldiğini, yorgun olduğunu ve yanlarında bir, iki gün kalmasını söyler. Yunus kabul eder. Hünkâr'ın erenlerinden Sarı İsmail, Yunus'u önce aşevine yemek yemeye sonra da dinlenmesi için misafirhâneye götürür.

"Bizim Koca Yunus:

"- Öyle olsun efendim demiş." Sarı İsmail, Yunus'un önüne düşerek önce **aşevine** götürmüş, karnını doyurmuş, **mihmanevine** götürüp yerleştirmiş. Bizim Koca Yunus dinlemeye başlamış."

SMAV s.29

Ahmet Yesevî kendisini ziyaret ettiğini düşünde gördüğü Seyit Ahmet'in ziyaret için dergâhına gelmesiyle çok mutlu olur ve Seyit Ahmet ve ailesini gayet sıcak karşılar. Seyit'e ıslanan elbiselerini değiştirmelerini ve yemek yemelerini söyler. Ahmet Yesevî üç gündür bişey yemedikleri hâlde karınlarının acıkmadığını söyleyen Seyit'e çocuğun ve hanımının karnının

acıkmış olabileceğini hatırlatır ve üstlerini değiştirmeyeceklerse bile aşhanedeki ateşin yanında kurutmalarını söyler. “Aşhane” kelimesi burada yemekhane ve mutfak anlamında kullanılmıştır.

“Türkistan ilinin ulu Pîrî Hoca Ahmet Yesevî Hazretleri:

‘-Kardeşim siz aç olmayabilirsiniz ama bacım ve çocuk açtır. Hiç olmazsa onlar bir şeyler yesinler. Urbalarını değiştirsinler. Ya da **aşhânede** ateşin karşısında kurutsunlar.’ der.

HATVV s.37

Sarı Saltuk, Ulu Abdal ve Kiçi Abdal ile birlikte seccade üzerinde yolculuk yaparken seccade Rum ülkesinde bir kaleye iner. Sarı Saltuk seccadeden inince orada kocaman bir yılan görür. Kılıcına davranmak ister ve kılıcını yanına almayı unuttuğunu farkeder. Hemen Hızır’dan yardım ister. O sırada Hünkâr ile sohbet etmekte olan Hızır, kılıcıyla Sarı Saltuk’un yanına gelir. Sarı Saltuk, Hızır’ın da yardımıyla yılanı öldürür ve başını keser. Daha sonra Ulu Abdal ve Kiçi Abdal, Sarı Saltuk’un yanına gelip, gazan mübarek olsun derler. Arkadaşlarıyla yola koyulan Sarı Saltuk yılanla savaşında çok susadığını söyler ve etrafında su arar, bulamayınca da eliyle yeri kazarak bir değirmeni bile döndürecek kadar duru bir su çıkarır. Daha sonra yolda rastladıkları bir çobana kaledeki yılanı öldürdüğünü o ilin beyine söylemesini ister. Çoban durumu beye anlatır. Kaleye gelip yılanın öldürüldüğünü gören bey Müslüman olur ve Sarı Saltuk’a kalpten bağlanır. “Değirmen” kelimesi bu menakıbda Sarı Saltuk’un çıkardığı suyun miktarının daha iyi anlaşılabilmesi için ölçü olarak kullanılmıştır.

“Ulu Abdal’la Kiçi Abdal, kalenin kapısından dolanıp geldiler. Ejderhanın öldürdüğünü gördüler, Saru Saltuk’la buluşunca, gazân mübarek olsun dediler. Sonra hep beraber kaleden çıkıp yola düştüler. Saru Saltuk, ejderha savaşında pek susadım dedi. Dört yana baktılar, su bulamadılar, Saru Saltuk, eliyle dörtbeş yeri kazdı, kazdığı yerlerden, bir **değirmeni** döndürecek kadar arıduru bir su çıktı, akmıya başladı. Sonra bir çoban

buldular, onunla, kalenin beyine, ejderha öldürüldü diye haber saldılar, kalenin beyi gelip ejderhanın öldüğünü gördü, Saru Saltuk'a candan gönülden muhip oldu ve iymâna geldi. "

HBVVs. 46

Odman Baba bir gün Vize Şehrine gelir. O şehirde bulunan bir değirmene gider ve orada çalışmaya başlar. Değirmenin yakınlarındaki tekkenin sahibi olan kişi bir gece yatarken uyuyamaz ve birden Odman Baba'nın yanına gidip onu görmeye karar verir. Odman Baba'nın yanına geldiğinde de değirmenin baştan aşağı nurlandığını görür. "Değirmen" kelimesi burada "un öğütülen yer" yani gerçek anlamıyla kullanılmıştır.

"Dahi ol şehirde bir **değirmen** varıdı, şehirden ol **değirmene** geldi, bir nice müddet ol değirmende mukîym oldu, gelib gidenin buğdayın seped'e koyup öğüdürüdü ve unların çuvala koyup ıssına (sahibine) gel al git deridi. Meğer ol vakt **değirmen** katında bir Tekye varıdı. Dahi ol Tekye'nin sahibi nagehan bir gece yaturken dün buçuğunda gözüne uyku gelmedi ve ayıttı kim bâri varayım Odman Baba'yı göreyim neyler dedi. Dahi geldi, gördü kim **değirmen** baştan ayağa Nûr olmuş, berk urur."

OBV s.56

Seyyid Rüstem Gazi kendisine gönülden bağlanan Cafer Murâdi, Hücrevî ve Gaafirî isimli abdallarla tekke yapmak üzere bir yer belirler ve oraya tekke yapar. Tekkede ekme biçme faliyetleri yapmalarına karşın mahsullerini una dönüştürecek değirmenleri yoktu. Civarda hiçbir su izine rastlanmamasına rağmen Seyyid değirmen inşasına başlar. Kendisini uyarıp "burada su yok, su olmayan yerde neden değirmen yaparsın?" diyenlere de "Değirmeni veren suyu da verir." diye cevap verir. "Asiyab" kelimesi burada gerçek anlamıyla kullanılmıştır.

"Andan Seyyid Rüstem Gazi Tekye yerin tahmin idüp ba'dehu üstâd ve ameleta'yin eyleyüp Tekyeyi bünyâd ve orasını âbâd eyledi. Ve çift

hayvânât, takım ve edevât hâzır ve müheyyâ idüp vakt-ü zemâniyle zıra'at olunur hâsılâtı biçilüp dâneleri alınurdi. Ve lâkin **âsiyâb** (değirmen) yoktur ki dakıyk (un) ideler. Ammâ bir gün bendelerin alup dağa çıktılar. **Âsiyâb** yapmak içün ağaçlar kesdiler, andan üstâdlarına getirüp **âsiyâb** inşâsına mübâşeret eylediler. Lâkin suyunun bir taraftan alâmet ve âsârı yoktur. Ve su dahi gelecek yer değildir. Görenler buna ta'accüp idüp dirlerdi. Bu **âsiyâb** hoş bünyâd olmuştur, ammâ suyu kanden gelecektir? deyü hayrân kalurlardı. Ve hattâ ol demde bir kaç kişi yolculardan geçerken gördüler ki **âsiyâb** hoş güzel yerindedir ammâ buna su nereden gelse gerektir deyu ileri geldiler, ittiler ki: Ey Dede Sultân, sen bu **âsiyâbı** inşâ idersin, ammâ suyu kanden gelse gerektir? didiler."

SAS s. 111–112

2.1.2.5. Sağlık ve Temizlikle İlgili Unsurlar

Hamam

Hamam Arapça'da sıcaklık mânâsında olan hamm kökünden türemiş bir kelime olup, yıkanılan sıcak yer demektir.[42]

Pîrî Baba, Merzifon'da Eski Hamam'da öğlene kadar erkeklerle öğleden sonra da kadınlarla yıkanır. Fakat kadınlara hiç bakmaz hamamda kendi kendine meczup gibi gezer dolanır. Bu durum bazı kişileri rahatsız eder. Bunun üzerine Merzifon'un ileri gelenleri Pîrî Baba'yı o sıralar Merzifon'da olan Sultan Mehmet Han'a şikâyet ederler.

"Ammâ ol mahâlde Sultan Muhammed Merzifon'a gelmiş idi. Merzifon büyükleri bir yere olub ittifâk eylediler ki Sultân Muhammed'e bir ârzûhâl idüb virelüm bu işden fârig ola didiler. Eyitdiler:

42 Mütercim Âsım, Kâmûs Tercümesi, İstanbul 1304, C.IV, s.250-251.

"Yâ pâdişâhım, vilâyetimizde bir budala zâhir oldı; gerci velîyullâhdan bir kimsedir. Pîrî Baba dirler. Ammâ Eski **Hamam'da** olur. Hamamda avratlar ile gezer. Biz buna râzı olmayuz. Siz lütf-ü kerem idüp söyleyesiz fermân senindir." didiler."

PBV s.12

Abdal Mehemmed, Şücâeddin Baba'dan berat alarak Bursa'ya gider. Bursa girişinde birisi "Şehrime girme." diye Abdal Mehemmed'i uyarır. Bunun üzerine Abdal, "Sultanım (Şücâeddin Baba) bu şehri bana verdi." diye cevap verir. Şehrin sahibi olduğunu söyleyen kişi Abdal Mehemmed'den beratını göstermesini ister. O da avucunun içindeki velâyet mührünü gösterir. Bunun üzerine adam "Şehir senindir." diyerek kaybolur. Abdal Mehemmed Bursa'da on sekiz yıl eski bir hamamın içinde yaşar.

"Ol ser-mest eytdi "Getür berâtuñı göreyüm" didi. Sultân Varlığı Abdâl Mehemmedüñ sağ avcınuñ ortasına velâyet mühri basmışdı. Açdı gösterdi. Gördi ki velâyet mühri avcında eytdi: "Hükm sultânuñ şehri senüñdür" diyüp öñinden ga'ib oldı. Abdâl Mehemmed dahı Burusa şehrine girdi. Bir **hammâm** çirkefinüñ içinde on sekiz yıl yatdı."

ŞBV s. 11

2.1.2.6. Kültürel Hayatla İlgili Unsurlar

Mektep, medrese, tekke, zâviye, hânkah, dergâh, âsitâne

"Mektep", okuma yazma öğrenilen yer, okul demektir. "Medrese", 1) eskiden içinde dinî dersler okutulan yer. 2) ders gören talebelerin, içinde yatıp kalktıkları binâ anlamlarına gelmektedir.[43]

43 Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügât, Ankara 1993, s. 599.

"Tekke"; Mürşit ve müritlerin içinde yaşadıkları, ibadet ettikleri ve tarikat, yol törenlerini düzenledikleri, nefsin terbiye dildiği, ruhsal olgunlaşmanın sağlandığı, cemaatın dinsel ve toplumsal yönden eğitildiği bir makam olarak algılanan yer, yapı ya da yapılar topluluğudur.[44] "Tekke", Farsça bir kelime olan "tekye"den dilimize tekke olarak geçmiştir. Dergâh da denilen tekkenin küçüğüne "zâviye", büyüğüne ise "âsitâne" denirdi. Tekke ve dergâhlarda tasavvuf ilmi, İslam ahlâkı öğretilirdi. "Hankâh" da büyük tekke, büyük dergâh demektir.[45]

Hacı Bektâş, kendisinden bir ibrik su getirmesini isteyen hocası Lokmân-ı Perende'den, dışardan su getirmek zahmetine katlanmamak için dua etmesini ve mektebin içinden su çıkarmasını ister. Lokmân-ı Perende buna gücünün yetmeyeceğini söyler. Bunun üzerine Bektaş dua eder ve hocası Lokmân'ı Perende de "âmin" der. Hemen sonra mektebin ortasında bir pınar ortaya çıkar. Bu kerameti gören Lokmânı Perende, Hacı Bektâş'a "Hünkâr" der ve o günden sonra Bektaşı Velî'nin adı Bektâşı Hünkâr olur.

"Lokmân-ı Perende, birgün Bektaş'a bilgi öğretirken Bektaş dedi, dışarıya çık, bir ibrik su getir, abdest alayım. Bektaş, hocam dedi, bir nazar etseniz de **mektebin** içinden bir su çıkıp aksa, biz de dışarıdan su getirmiye muhtaç olmasak. Lokman, bizim buna gücümüz yetmez dedi. Bektaş, el kaldırıp dua etti, Lokmân'ı Perende âmin dedi. Bektaş, elini yüzüne sürüp secdeye kapandı. Hemen **mektebin** ortasından güzelim bir pınar çıktı, kapıya doğru akmıya başladı. Lokmân'ı Perende, Hacı Bektâş'ın bu kerametini görünce sevinçle ya Hünkâr dedi. Bu suretle Bektaş-ı Velî'nin adı Bektaş Hünkâr kaldı."

HBVV s. 6

---

44 Esat Korkmaz, Alevilik ve Bektaşilik Terimleri Sözlüğü, İstanbul 2005, s. 679.

45 A.g.e. , s. 309.

Hacı Bektâş-ı Veli Velâyetnâmesi'nde Kırşehir anlatılırken orasının eski o zamanki adının "Gülşehri" olduğundan bahsedilir ve o şehrin camileri, mescitleri, medreseleri çok olan zengin bir şehir olduğu söylenir.

"O zamanlar, Kırşehri'nin adı, Gülşehri'ydi. Camileri, mescitleri, **medreseleri** çoktu, mamurdu. Şehirde müderrisler, bilginler, olgunlar vardı."

HBVV s.49

"Tekke" kelimesi hemen hemen bütün velâtenâmelerde gerçek anlamıyla karşımıza çıkan bir kelimedir.

Pîrî Baba öldükten sonra doğduğu köyün halkı ile Merzifon halkı cenazenin nereye gömüleceği konusunda fikir ayrılığına düşerler. Merzifon âlimleri Pîrî Baba'nın Merzifon'a gömülmesini ve üzerine tekke inşa edilmesini isterler.

"Andan sonra Narinceli bunı işidüb merhûm bizimdir alub gitmek isterler. Merzifon âlimleri cem olub Pîrî Baba'yı virmeğe râzı olmadılar. Bu yere defn olsun ve hem üzerine **tekke** binâ olsun deyüb karar eylediler. Andan sonra şehir halkı gâyet melûl olub kaldılar."

PBV s.13

Abdal Mûsâ'nın yanından ayrılan Kaygusuz Baba önce her tarafı izler sonra da vardığı her yere bir tekke yapar.

"Andan soñra Kaygusuz Baba dört köşeyi seyrân eyledi her vardığı yirde bir **tekye** yapdı. Ocağına kül düşmedi âhir sultâna yetişicek "Ocağuñ küllensin oyıkuñ çıksun" didi."

ŞBV s. 14

Seyyid Rüstem Gazi'nin değirmeni döndürecek suyu bulacağına inanmayan kişiler Seyyid Rüstem Gazi suyu bulunca ondan özür diler ve bu kişilerden yedisi yedi kurban keserler. Kurbanları pişirip yemek için çınar

ağacından şiş yaparlar. Yemekler yendikten sonra Seyyid Rüstem Gazi o şişi değirmenin yanında bir yere saplar ve dervişlerle beraber tekkesine döner. Allah'ın izni ve Seyyid Rüstem Gazi'nin kerametiyle o şiş zamanla ağaca dönüşür.

"Ba'dehu Seyyid Rüstem Gazi mübârek ellerin kaldırup münâcât-ı Rabbâniyi edâ idüp andan ol şişi âsiyâb kurbundan bir yere dikti, bu da bizden bir yadigâr olsun, didi. Oradan dervişlerin alup **tekyesine** geldi. Ve ol şiş Cenâb-ı Hakk'ın inâyeti ve Seyyid Rüstem Gazi'nin kerâmetiyle günden güne açılup filizlendi ve dal-budak salup büyümeğe başladı."

SASV s. 112

Yalı Ağası'nın tatar adamları Ağa'nın diyarlarındaki ejderhayı öldürmesi için Demir Baba'ya yazdığı mektubu sunmak üzere Demir Baba'yı ararlar ve onu Dursun Baba zaviyesinde bulurlar.

"Ez-âncânib tatarlar geldiler. Dursun Baba **zaviyesinde** Demir Baba'i (Babayı) buldular. Yalı Ağası mektubunu sundular. Şöyle yazmış kim Sâhib-i fazl-ü atâ ve kesb-i lutf-u lika ve (... sözcük okunamadı.)Hudâ bedr-i a'zan Eş-şeyh du'âcı Demir Ata Mektubumuz vusûl buldukda şöyle ma'lûm ola kim diyarımızda bir ejderhâ peydâ oldu."

DBV s. 86

Seyyid Ali Sultan Velâyetnâmesi'nde geçen bir dörtlükte, dergâha yolu düşen seçkin, bilgili kişiye başına gelen şeyin kıymetini bilmesi ve dünya işlerinden elini eteğini çekmesi ve gönülden dergâha bağlanması öğütlenmektedir.

"**Hânkahina** varırsan ey güzin
Bâşına devlet konuptur aç gözin.
Sâdık ol cümle cihândan çek elin
Bende kıl dergâhına cân-ü dil'in"

SASV s.107

Hacım Sultan, abdallara kudüm çalmalarını, sema' ederek Seyyid Gazi'nin dergâhına gideceğini söyler. Abdallar kudümleri çalar, Hacım Sultan da sema' ederek dergâha doğru gider. Sema' sırasında eteği hangi dervişe dokunduysa o derviş ölür.

"Hacım Sultan, bir kudüm çalın, sema' edin, Seyyid'in **dergâhına** gidelim dedi. Kudümler çalındı, sema' başladı. Böylece Seyyid'in **dergâhına** vardılar. Vakit, ikindiydi. Seyyid **dergâhında** da sema' ediliyordu. Hacım Sultan, çarh urarak semâ'a girdi, etekleri hangi dervişe dokunduysa o derviş düştü, öldü, böylece on yedi kişinin öldüğünü söylediler."

HBVV s.84

İslam erenlerinden Hüsâm Şâh, "Senedi Şâh Hüseyin" isimli belgesinde Odman Baba'dan bahseder ve onun yoluna, dergâhına düşmanlık edenlerin lanetleneceğini belirtir.

"Ol ismi ona lâyık gördüler ve Sened-i Şâh Hüseyin'de Odman Baba deyü yazıp şöyle hükmettiler kim ol **dergâh**, bu **dergâhtır**, Ol tarîyk, bu tarîyk'tir, kim Şeyh'ten ve Meşayıh'tan ve Emr-ü Ümerâ'dan her kim Odman Baba'nın tarîkina ve erkânına dahlederse "Elâ lânetullâhi alal kavm'iz zalimin" lâneti onun üzerinde olur dediler."

OBV s.49

Kaygusuz Abdâl ve abdallarının gözlerini pamukla kapatıp yürümeye devam ettiklerini gören birisi durumu Mısır Sultanına bildirir ve bu abdalların Abdal Mûsâ Dergâhından geldiklerini söylediklerini iletir.

"Ol Hâcib eyitdi:

—Sultân'um, bir kimesneye rast geldüm yanınca kırk nefer adamı var. Cümle hep birer gözlerine penbe bağlamışlar. Su'âl eyledüm Teke Vilâyeti'nden, Abdâl Mûsâ Sultân **dergâhından** gelürüz, diyü cevâb virdiler."

KAM s. 107

Ahmet Yesevî kendisini ziyaret ettiğini düşünde gördüğü Seyit Ahmet'in ziyaret için dergâhına gelmesiyle çok mutlu olur ve Seyit Ahmet'i çok sıcak karşılar. Dergâh meydanındaki buluşmaları o kadar candan olur ki bundan dolayı bütün dergâh neşelenir.

"-Düşümde gördüğüm S. Ahmet bu olsa gerektir." duasını kısa keserek; birden ayağa kalkmış:

"-Gel yâ kardeşim Ahmet!" deyip kollarını öyle bir açışla açmış ki; neler olduğunu anlayamayan kervan yolcuları ayağa kalkıp; iki Ahmet'e yol vermişler. **Dergâh** meydanında buluşma öyle candan olmuş ki. **Dergâh** içi birden neşelenmiş.

HATVV s. 36

Denizde fırtınaya yakalanan Şamluoğlu Hoca bu fırtınadan kurtulursa Pîrî Baba'nın kabrini yaptıracağını söyler. Sabah uyandıklarında fırtınanın geçtiğini görürler. Şamluoğlu Hoca söz verdiği gibi Pîrî Baba'nın mezarını yaptırır ve kızını Pîrî Baba'nın kardeşi Ali Dede ile evlendirir.

"Vakîtde Hoca İbrâhim uyanub gördi. Allâh teâli ol fırtınadan halâs virüb emin oldılar. Andan Şamoğlu Hoca İbrâhim evine gelüb Bizircioğlu nâmında bir kimse var idi andan satun alub bu **âsitâneyi** yapdırup bu cümle vakıfları Şamluoğlu Hoca İbrâhim binâ idüb ve ol nezîr eyledüği kızı Pîrî Baba karındaşı oğlu Ali Dede'ye helâlliğe murâd eylediler."

PBV s.14

Baba Mehemmed hizmetini görenlere börek istediğini söyler. Hizmetçiler de bu isteği Baba Mehemmed'in hanımına bildirirler. Hanım da kendi hizmetçilerine börek pişirttirir ve abdallarla Mehemmed Baba'ya yollar. Mehemmed Baba bu böreği hanımının değil de hizmetçilerin pişirdiğini farkeder ve sinirlenir. Hizmetçiler o böreği hanıma geri getirirler ve bu sefer

hanımın kendisinin yaptığı böreği Mehemmed Baba'ya götürürler. Mehemmed Baba'nın o zaman Bursa şehrinde Âsitânı varmış.

"Hâdim böregi getüricek Abdal Mehemmed eytdi: "Ol a..cigün s..digüm niçün karavaşlara bişürddi kendü bişürmedi de" diyüp hışm eyledi. Hadim böregi getürüp hâtûnuñ öñine kodı. Abdâl Mehemmedüñ remzini haber virdi. Bu sözi sultân işidicek turup kendü elinden bir börek bişürdi. Yine hâdim eline virüp gönderdi. Yine hâdim böregi Abdâl Mehemmede ileticek "ha şöyle hey a.cigün s.digüm" didi. Velâyetleri meşhûr oldı. Burusa şehrinüñ içinde **Àsitânı** vardur ve's-selâm."

ŞBV s.12

2.1.2.7. Eğlence Hayatıyla İlgili Unsurlar

Meyhâne

"Meyhâne", içki satılan ve içki içilen yere verilen isimdir. Ayrıca irşat alınan yer anlamında dergâh ve tekke, 'Tanrının evi' anlamında insanın gönlü anlamlarına da gelmektedir.[46]

Odman Baba'dan ayrı düşen Ahmed Baba ve Kara Koçak Baba zor zamanlar geçirirler. Odman Baba'dan ayrı geçirdikleri zaman zarfında Ahmed Baba meyhânelere düşer, Kara Koçak Baba ise şehrin virânelerinde yaşamaya başlar.

"Pes ol arada Ahmed Baba ile Kara Koçak Baba, Ol Kân-ı Vilâyet'ten cüdâ düştüler. Dahi Vize şehrine gelip aylar ve yıllar Ahmed Baba, **meyhânelere** düşdü ev Kara Koçak Baba, üryân ve büryân olup ol şehrin virânelerinde rüzgâr geçürdü, tâ kim avâm-al nâs anlara inkâr edeler ve küfr içinde pinhân olup hazîne-i esrâr-Hâk olalar."

OBV s.58

46 Esat Korkmaz, Alevilik ve Bektaşilik Terimleri Sözlüğü, İstanbul 2005, s. 466.

Veli Baba, Cezayir'de bir meyhâneye gider ve içerde alnında İslam ile şerefleneceğini okuduğu bir miço görür ve o miçodan şarap ister. Miço, fıçının boş olduğunu söyler ama fıçıya baktığında içinin ağzına kadar dolu olduğunu görür. Bir kadeh doldurur ve Veli Baba'ya sunar. Veli Baba içmez ve miçoya kendisinin içip küfürden vazgeçmesini önerir.

"Seyyid Hazretleri bir **meyhâne** içinde bir miço gördü. Nâsıyesinde (alnında) İslâm ile müşerref olmak isti'dâdı zâhir olmağla bir köşede bulunan fıçı'dan şerâb istediğinde Miço "Bu fıçı boşdur." diyerek fıçıya baktığında lebâleb dolu gördüğünde, doldurup al Seydî iç deyû söyledi. Seyyid Hazretleri dahî "Buyur sen iç te bu küfürden geç" ikazında bulunmakla Miço dahî bir kadeh içmekle küfürden geçti."

VBV s. 241

2.1.2.8. Diğerleri

Karargâh, hazîne, genc, kenz, mîrî, zindan, hapis

"Karâr-gâh", 1) bir yerde oturup karar kılınacak, dinlenilecek yer. 2) Bir ordunun kurmay heyetinin bulunduğu yer, merkez anlamlarına gelmektedir. "Hazîne" biriktirilmiş malın, paranın saklandığı yer demektir. "Genc" ve "kenz" de aynı şekilde hazîne, defîne anlamına gelir. "Mîrî" devlet hazinesidir. "Zindan" ; mahkûmların kapatıldığı karanlık ve ürkütücü hapis yeri, hapishane demektir.[47] "Hapis" ise cezaya çarptırılmış suçluların kapatıldıkları yer, cezaevi, hapishane anlamına gelir.

Osman Gazi, erenlerin de yardımıyla Karahisar'ı fetheder ve çadır kurup ordusunu yönetmek üzere Karacahisar'ı karargâh olarak seçer. Bu fethi haber alan Selçuklu Hükümdarı Alâeddin Bey, Osman Gazi'ye hürmet ve saygısını göstermek için ona davul, bayrak, kemer, hançer ve birkaç ahır gösterişli at gönderir.

47 A.g.e. , s. 721.

“Bu fetuhten sonra Karahisar’ın dahi fethi müyesser olup Karaca Hisarı kendilerine **karargâh** ittiler. Bu haber-i meserret-i nusret Sultan Alâeddin-i Selçukıyye’ye iriştikte Osman (Odman) Gâzi’yi ta’zim ve tekrîm içün Tabıl ve Alem ve Kemer ve Hançer ve Tiğ-i zerrîn ve birkaç tavla Fâhir atlar gönderüp Eskişehir ve İnönü’nü makarr-i eyalet içün mukarrer kıldı.”

VBV s.163

Odman Baba, birgün abdallarına bir yer gösterir ve o gösterdiği yerde hazinesi olduğunu söyleyerek abdallarından kazmalarını ister. Abdallar hemen Odman Baba’nın gösterdiği yeri çapa ve kürek getirerek kazarlar ve ansızın oradan birçok değirmeni hareket ettirecek bir su çıkar. Abdallar hemen oraya bir değirmen inşa ederler ve o değirmenin bugün de hâlâ durduğuna inanılır.

“Dahi birgün ol Kân-ı Vilâyet, ol abdâl'lara, ol arada bir yer gösterdi. Ve ayıttı ki; Tez burayı kazın ki, bu arada benim **hazinem** vardır, dedi. Öyle olsa derhâl abdâl'lar dahi çapa ve kürek getürüp ol yeri kazdılar. Pes nâgehân ol kazdıkları yerden bir su çıktı ki, ayağında nice değirmen yürüyecek su oldu. Ve ol sebebine bî-nihâyet sâhib-i dünya değirmenler yaptılar ki, henüz yürür.”

OBV s.127

Şücâeddin Baba’nın kerametini duyan birisi ondan maddi yardım istemek için yanına gider. Şücâeddin Baba onu dinledikten sonra ayağa kalkar, sopasıyla yeri, dürter ve oradan ağzı kızıl altın dolu bir küp çıkar. Şücâeddin Baba o kişiye “Eteğin dolusu yeter mi?” diye sorar. “Yeter sultanım” cevabını alınca da o adamın eteğini altınla doldurup yollar. Adam gidince küp de kaybolur. Adam evine dönünce arkadaşı “Geri dönüp o hazineden istediğim kadar alayım.” der. Bir kazma alarak küpün çıktığını gördüğü yeri kazar ama küpü bulamaz.

“Sultân dahı eytdi: “Baña himmet eyle murâdum vir niçe kişiye murâdın virürsin beni dahı bu derdden kurtar” diyüp ağladı. Sultân dahı

tayağın eline aldı ol yiri dürtdi tayağın yirinden toprak tağılup bir küpüñ ağzı açıldı. Kızıl altun çıkageldi. Eytdi: “Etegüñ dolusı yiter mi köçegüm” didi. Eytdi: “Yiter sultânum” didi. Sultân dahı ol kişinüñ etegin doldurup “Yüri imdi köçegüm” didi. Ol kişi yolına gitdi ol küp dahı gâ’ib oldı. Sultân dahı ol aradan kalkup oynadı ol kişi evine varıcak yarındası eytdi: “Varayın ol **hazìneden** murâdumca alayın” didi. Bir kazma alup üzerine geldi. Ol gördügi yiri kazup bulmadı.”

ŞBV s.7

Demir Baba Velâyetnâmesi’nde “genc” kelimesi Demir Baba’yı övmek için “genc-i vilâyet” yani “velilik hazinesi” anlamında kullanılmıştır. “Genc” kelimesi burada gerçek anlamından çıkıp mecazi bir anlam kazanmıştır.

“Demir Baba Sultân ol kân-ı kerâmet ve ol **genc-i vilâyet** ve ol kutb-ul-aktâb-ı temâmet hâlince ra’d-vâr bir na’ra urdu kim temâm zamîn-i zemân çerh-i âsumân gümledi.”

DBV s. 102

Demir Baba’yı övmek için kullanılan hitaplardan birisi de “genc-i hidayet” yani “hak yolunun hazinesi” dir. “Genc” kelimesi burada da mecazi anlamda kullanılmıştır.

“Demir Baba Sultân ol kân-ı kerâmet ve ol **genc-i hidâyet** temâm yiğit olunca hâneden dışarı çıkmadı. Demir Baba Sultan’a su’al eylemişler kim Sen bu erliğe nice irişdin dimişler.”

DBV s. 69

Padişahın emri üzerine Divan Efendisi Abdullatif, içinde hazine kadar kıymetli bilgilerin olduğu bir mektubu, mücevherli bir yüzüğü, altın bir kemeri, bin altını ve Rüstem Gazi’nin erenlerine verilmek üzere hazırlattığı birçok hediyeyi Seyyid Rüstem Gazi’ye teslim etmesi için Karabatan isimli kişiye

teslim eder. “Genc” kelimesi burada da “name-i genc”, “kıymetli bilgilerin olduğu mektup” yani mecaz anlamıyla kullanılmıştır.

“Ol zaman Divân Efendisi abd-ül-lâtif nâmında gayet kâmil ve âşık – sıfât bir zât olup Hân-ı müşâr – ün – ileyhin emri üzerine bir **nâme-i gencine** dürerbâr – ı mahabbet- âsâr imlâ ve inşâ kılup Fahr-i kâinât beyt – ül – mâl – i müslimin hakkında her ne emir buyurmuş ise ol minvâl bast-ı makaal idüp Rüstem Gazi’ye bir mücevher hâtem ve bir zer-i hâlis kemer ve bin altun hedâyâ ve diğer erenlere münasib tuhfeler hâzır idüp Karabatan namında bir peyk-i çâpik – reftâr var idi. Gayet menzil sürerdi, ol nâmeyi ve ol tuhfeleri ana teslim idüp Seyyid Rüstem Gazi tarafına irsâl ve tesyâr eylediler.”

SASV s. 86

Odman Baba Velâyetnâmesi’nde geçen bir beyitte “Ben gizli bir hazineydim, bilinmek istedim.” kudsi hadisine telmih vardır.[48] “Kenz” kelimesi bu beyittte mecazen Allah’ın gizli bir hazine olduğunun anlatılmasında kullanılır. Beyitte, Odman Baba’nın cemalindeki yedi unsur, bu kudsi hadisin anlamını yansıtır. “Heft kitap” ile kastedilen edebiyatımızda “yüz, çehre” ile ilgili mazmunlardır.

“Ger mübârek hüsn'ün üzre yazmayaydın heft kitâb
Kim bulurdu **kenz-i sırrın** âlemine feth-i bâb”

OBV s.80

Seyyid Ali Çelebi 1070 tarihinde Buğdan savaşı sırasında şehit olur. O şehit olduktan sonra oğlu Öksüz Nebi Çelebi İstanbul’a gelir ve babasının yerine geçer. Öksüz Nebi Çelebi vaktinin çoğunu ibadetle geçiren, güleç birisidir. Gaygel aşiretinin hazinesinden mallarını alır, bağlarından pekmez yapar. Gaygel aşireti kökeni Malatya’ya kadar dayanan Merzifonlu büyük bir alevi aşiretidir.

48 Mehmet Yılmaz, Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler, İstanbul, 1992, s.98

“Ba’dehû oğlu Seyyid Ali çelebî İstanbul’a gidüp bil-istad’â berâtlarını tevcih ittirüp 1070 tarihinde Buğdan muharebesinde şehîd oldu. Andan sonra Mûmâileyh Seyyid Alî’nin oğlu Öksüz Nebî Çelebî İstanbul’a gelüp, postuna oturdu, gayetle âbid ve zâhid kimse idi. Aşair-i Gaygel’den **emvâl-i mîrîlerini** allurdı. Ve değirmenlerden galebesi gelürdi. Ve bağlarından Pekmez hâsıl iderdi. Gayetle güleç ve sahî ve âbid ve zâhid ve taki bir Seyyid idi.”

VBV s. 288

Nurettin Hoca, kerametlerini gördüğü Hacı Bektâş’ın büyücü olduğuna inanır ve onu kovar. Hünkâr oradan ayrılırken Nurettin Hoca’ya “Yarın seni yakalarlar, çocuğunu bile göstermeden deriye sarıp götürürler, zindana atıp gözlerini kör ederler, bir avuç toprak ve arpa kurtuluşun olur, sonra öyle bir yere varırsın ki ‘kuşlar bizim ile uğrar mı acaba?’ diye bakar durursun.” der. Ertesi gün Hünkâr’ın dediği olur ve askerler Nurettin Hoca’yı yakalayıp ailesini bile görmesine fırsat vermeden ıslak bir deriye sararak Sultan Alâeddin’in huzuruna getirirler. Sultan, Nuri Hoca’yı çok kızdığı kişileri attığı duvarları kireçli zindana attırır. Nuri Hoca’nın gözü kireçli duvarlara bakmaktan kör olacakken Hünkâr’ın sözü aklına gelir ve zindancıdan bir avuç toprakla arpa ister. Toprağı yere atar ve o toprakta arpa yetiştirir. Arpanın yeşiline bakarak da kör olmaktan kurtulur. Bir zaman sonra Sultan Alâeddin, Nurettin Hoca’nın kör olduğunu düşünerek huzuruna getirtir. Durumu görünce de şaşırır. Nurettin Hoca başına gelenleri anlatır. Bunun üzerine Sultan Alâeddin onu Rumeli’ye sürer. Nurettin Hoca her kuş gördüğünde “Acaba bizim ile de giderler mi?” diye içinden geçirir. Gurbette öldüğü zaman da cenazesi Kırşehir’e getirilir.

“Amanın, lûtfedin, bir kerecik evime gideyim, ehlimi âyalimi göreyim, ondan sonra hüküm neyse yapın dediyse de bulduğumuz yerde hükmü yerine getirmiye mecburuz deyip bağladılar, yaş göne sardılar, Sultan Aliyüddin Padişah’ın huzuruna götürdüler. Padişahın, her tarafı kireçle sıvanmış derin bir **zindanı** vardı, pek kızdığı kişileri oraya attırırdı. Bu

zindana atılanların gözleri, kireçli duvarlara baka baka, üç yıla kalmaz, kör olurdu. Nureddin Hoca'yı da oraya attırdı."

HBVV s.30

Odman Baba'nın "Hz. Muhammed de, Hz. İsa da, Hz. Mûsâ da, Hz. Adem de benim." demesini yanlış anlayan şehir halkından birisi abdallardan, Odman Baba'yı o şehirden götürmelerini yoksa onları zindana atıp durumu saraya bildireceğini söyleyerek abdalları tehdit eder.

"Bu şehir halkı sizden begâyet incinmişler ve ol Baba'nız dükkândan nimetler bile yabana atarımış ve erdüğüne â'let urup ve Muhammed ve Îsâ ve Mûsâ ve Âdem benem, derimiş. Öyle olsa nice ki bu şehre getürdünüz ise öyle alın gidin, yohsa sizi **zindana** döküp dergâh-ı muallâ'ya bildiririm, dedi."

OBV s.123

Ahmet Yesevî, Hünkâr Hacı Bektâş-ı Veli'ye; tuğ ve alem vererek, kılıç kuşatarak altı bin askerle Bedahşan iline savaşa gönderdiği oğlunun kâfirlerin eline esir düştüğünü ve orada yedi yıldır hapiste esir tutulduğunu söyler.

"Arslan gibi bir nefes oğlum var, adı Kutbeddin Hayder. Kendisine tuğ, alem verdim, kılıç kuşattım, altıbin erle Bedahşan'a gönderdim. Kâfirler, Müslümanları kırdılar, oğlumu esir ettiler, yedi yıldır **hapiste**."

HBVV s.10

2.1.3. Barınma İle İlgili İnşaî Unsurları Tamamlayan Unsurlar

2.1.3.1. Genel Unsurlar

Binâ, yapı, bünyâd, kule

"Binâ", yapılmış yapı demektir.[49] "Yapı", barınmak veya başka amaçlarla kullanılmak için yapılmış her türlü mimarlık eseri, binâ

49 Mütercim Âsım, Kâmûs Tercümesi, İstanbul 1304, C.IV, s.881.

anlamındadır. “Bünyâd” da binâ, yapı anlamlarına gelmektedir. Kule, çoğunlukla kare veya silindir biçimindeki yüksek yapıdır.

Abdal Mûsâ kendisene bir kâfirin ikram ettiği şarabı her defasında bala çevirir. Kâfir de bu kerametleri görüp Müslüman olur. Daha sonra abdalları ile yola koyulan Abdal Mûsâ, Veli Dede isimli birisinin bir bina yaptığını görür. Fakat yaptığı binanın bir tarafının ağacı kısa gelir. Veli Dede abdalların liderini sorar. Abdal Mûsâ’nın abdalların lideri olduğunu öğrenince de ondan kısa gelen agacı uzatmasını ister. Abdal Mûsâ keramet göstererek ağacı uzatır.

“Andan göçdiler, gitdiler. İncirli eve yetdiler. Öte ucında devletlü Veli Dede **binâ** yapar idi. Bir agacı kısa geldi, yetişmedi. Ona çaluşurlar idi.”

AMV s. 146

Kaygusuz Abdâl’ın gösterdiği kerametlerden etkilenen Mısır Sultanı, onun Nil Nehri kenarında yaşadığını öğrenir. Adamlarına hemen Kaygusuz Abdâl için büyük ve gösterişli bir bina yapmalarını emreder. Adamları da hemen iki kubbeli bir bina yaparlar.

“Böylece kırk gün bu tarafda pâdişâhun gönline ilhâm gelüb Baba Kaygusuz’un Nil kenârında sâkin oldugın bilüb fi’l-hâl buyurdı:

— Ol yire bir kasr-ı âlî **binâ** eyleyün. Mühendislere söyleyün Karaf tagından taşlar kesüb getürsünler.”

KAM s. 113

Ahmet Yesevî, misafiri Seyyid Ahmed’e kaç çocuğu olduğunu sorar. Tek kızı olduğu cevabını alınca da önce kızı için bir hayır duası yapar sonra da Allah’tan hem kendisine hem de misafirine birer erkek evlat nasip etmesini ister. “Bina” kelimesi burada “binası sağlam olmak” deyimi içinde mecazi anlamda kullanılmıştır. Burada söylenilmek istenen, bahsedilen kişinin güçlüklere karşı dayanıklı olması isteğidir.

"- Yaşı uzun, **binası** bek olsun. Allah her ikimize de birer oğlan evladı nasip etsin." Bu konuşmaları S. Kubar-i Efendi ve birkaç derviş duyuyorlarmış. Şilteyi getiren derviş:

"-Bir başka isteğiniz varsa onları da yerine getireyim sultanım."

HATVV s. 39

Seyyid Kalender Velî, Hacca gitmek isteyen bir köylüyü yanına alır, ondan elbisesinden tutmasını ister ve göz açıp kapayıncaya kadar onu Kâbe'ye götürerek keramet gösterir. Gittikleri yerin Kâbe olmadığını düşünen köylü, orasının neresi olduğunu çevreden geçen birisine sorar. Gittikleri yerin Mekke şehri ve gördüğü binanın Kâbe olduğunu öğrenince de Kalender Velî'nin ayaklarına kapanır ve Allah'a şükreder.

"- Burası Mekke Şehridir. Şu gördüğün **yapı** da Kâbe'dir." deyince Patir sevincinden Kalender Velî'nin ayaklarına kapanarak, binlerce defa Allah'a hamdü senalar ederek niyazda bulunur.

SKVV s. 63

Odman Baba Balkandağı'nda bir nehrin kenarına gelir. Bu nehirde hayvanların ve insanların geçmesi için bir köprü olmadığını görür ve yöre halkıyla beraber orada hemen bir köprü yapar.

"Ol Kân-ı Vilâyet bunları gördü, cevaba gelüp ayıttı kim şu suya köprü yapalım dedi. Pes ol kişiler derhâl yardım edip ol suya köprü yaptılar. Meğer ol su taşıcak âdem ve hayvan geçmezidi. Ol Kân-ı Vilâyet ol köprüyü ol arada **bünyâd** eyledi. Çün köprüyü tamam ettiler."

OBV s.38

Abdal Mûsâ yayladan sahile iner ve oraya bir tekke inşa eder. Tekkeyi yaptıkları yerden de bir kazan altın çıkar.

“Andan Abdâl Mûsâ Sultân yaylak’dan sâhil evine indi. Anda bir Tekke **bünyâd** itdi. Ol Tekkeyi yapdıkları yirden bir kazan altun çıkardılar. “

AMV s. 141

Günlerden bir gün lacivert gökyüzü parlayıp ve güneşin doğuşu Kaf Kulesi’nin oradan görünür. O gün Odman Baba, istanbul Hisarı’nın Yenikapı denilen kapısından dışarı çıkıp yola koyulmak ister. O sırada o kapının kapıcısı gelir ve Odman Baba’nın dışarı çıkmasına izin vermez, kapıyı kilitle kapatır.

“Pes öyle olsa günlerde birgün ki, eflâk-i lacüverd, mücellâ olup maşrîk, **kule-i Kâf**’tan çün baş kaldırdı, dahi ol gün ol Kân-ı Vilâyet ve Kûtb-al Aktâb-ı temâmet, celâl üzerine gelip Kılıç Manastur’undan Yenikapı derler, İstanbul hisâr’ının bir kapusu vardır, dahi ana doğru revân oldu ve diledi ki, kapudan taşra çıkıp revân ola, pes ol kapunun kapucusu karşu gelip ol Kân-ı Vilâyeti taşra çıkmasun deyi kapuyu muhkem kilit birle bendeyledi.”

OBV s.236

Demir Baba, Moskova’da bir diyara Mûsâllat olan ejderhayı öldürür ve yöre halkını bu yaratıktan kurtarır. Durumu haber alan kral, Demir Baba’ya toprak, bir kule altın, on bin koyun ve kırk bin adam verir. Ona Türklerin vefasız olduğunu söyleyerek ondan ülkesini terketmemesini ister. “Kule” kelimesi bu menakıbda Demir Baba’ya verilen altının ne kadar çok olduğunun vurgulanması için “bir kule altın” biçiminde kullanılmıştır.

“Pes öyle olsa Bâzirgâna gereği gibi rağbet eyledi. Demir Baba Sultana bir ülke virdi, bir **kule** zer virdi. On bin koyun virdi, kırk bin kul virdi. Benim ülkemde dur Türk bî-vefâdır.”

DBV s. 97

2.1.3.2. Barınma İle İlgili İnşâî Unsurların Bölümünü Teşkil Eden Unsurlar

Seyrângâh, nazargâh

"Seyrângâh"; seyir yeri, eğlence yeri, gezme yeri anlamındadır. "Nazargâh" ise nazar edilen, bakılan veya bakılacak yer demektir.

Kaygusuz Abdâl ile dervişlerin yaptığı değirmen kısa zamanda meşhur olur. Değirmenin sesi dinleyenlerin kalbine tesir eder. Yöre halkı "Dünyada görülecek, görülmesi gereken çok şey var ama bunun gibi heybetli bir değirmen yoktur." diye düşünmekten geceleri uyuyamazlar.

"Bu haberler etrâf (u) 'âleme meşhûr oldı. Nice kimesneler ânı görüb gelürlerdi. Ol tôlâbun fân u zârî inildisi âdamun kalbine te'sir iderdi. Ol vilâyetün halkı rahat birle yatub gice uykusın uyumazlardı. Gerçi 'âlemden **seyrân u teferrücgâh** çokdur velâkin bunun gibi heybetlü tôlâb yokdur."

KAM s. 124

Seyyid Mehemmed Abdal Velâyetnâmesi'nde geçen bir dörtlükte âlemin ve ilmin Allah tarafından yoktan var edildiği, mürekkep ve kalem mazmunuyla birlikte verilir. Ayrıca Allah için, yaratılanlar arasında insanın ayrı bir yeri vardır. Dörtlükte Hakk'ın nazargâhının insanoğlu olduğu söylenir.

"Yüz yirmi bin ilim, doksan bin kelâm.
"Lem'den hâsıl oldu bil cümle Âlem.
Yâ! Neden halk oldu mürekkep, kalem.
Hak'kın **nazargâhı** beni Âdem'dir."

SMAV s. 96

2.1.3.3. Yapıların Ayrılmaz Parçaları

Duvar, direk, amûd(sütûn), kerpiç

“Duvar”, bir yapının yanlarını dışa karşı koruyan, iç bölümlerini birbirinden ayıran taş, tuğla v.b. gereçlerden yapılan veya örülen dikey düzlem demektir.[50] “Direk”, ağaçtan veya demirden yapılan uzun ve kalın destek[51], “sütûn”, herhangi bir maddeden yapılan, üstünde sütûn başlığı denilen çıkıntılı bir bölüm olan, genellikle bir altlığa, bazen doğrudan doğruya yere dayalı silindir biçiminde düşey destek, kolon anlamındadır.[52] “Kerpiç” de duvar örmekte kullanılmak için kalıplara dökülüp güneşte kurutulmuş saman ve balçık karışımı ilkel tuğladır.

Hacı Bektâş bir gün gene Arafat Dağı’nda çilehânede ibadetle meşgul iken erenlerden bir kısmı onu ziyarete çilehâneye gelirler. Erenler, çilehânenin çok karanlık ve bir pencereye ihtiyacı olduğunu söyledikleri zaman Hünkâr kalkar ve çilehânenin dışarı bakan duvarına bir yumruk atar ve bir insanın geçebileceği büyüklükte bir delik açar. Erenler gördüklerine çok şaşırır ve yollarına devam ederler.

“Hacı Bektâş, onların bu sözünü duyunca hemen Çile-hane’nin, yazıye bakan **duvarına** bir yumruk vurdu, **duvarda**, adam sığacak kadar bir delik açıldı. Erenler, Hünkâr’ın kuvvetine şaştılar. Hünkâr, dua etti, hepsi yollarına revan oldular.”

HBVV s.38

Kâfir kalesine savaş yapmaya giden Seyyid Ali Sultan, Rüstem Gazi’den elinde tuttuğu sancağı kale duvarına dokundurmasını ister. Rüstem Gazi sancağı duvara dokundurur dokundurmaz kale duvarı yerle bir olur. Gaziler de tekbir getirip kalenin içine doğru yürümeye başlarlar.

“Ol dahi kabul idüp şeref-i İslâm ile müşerref oldı, halâs buldı. Meğer ol vakit alem Seyyid Rüstem Gazi elinde idi. Seyyid Ali Sultan emir ve himmet idüp didi: Yâ Rüstem Gazi, elindeki sancağı hemân kal’a bedenine uzat.

50 Türkçe Sözlük, T.D.K. , Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1998, C.I, s.646.

51 Türkçe Sözlük, T.D.K. , Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1998, C.I, 597.

52 A.g.e. , C.II, s. 2062.

Seyyid Rüstem Gazi ber mucib-i emr-i sultâni sancağ-ı mükerrem ve muhterem-i mezkuru kal'a **duvarına** uzadup ol mübârek alem dahi el-hikmet-i lillâh-i Ta'âla uzanup kal'a **duvarına** dokundu. F-il-hâl ol burc-u kal'a yer ile yeksân oldu. Gaziler hemân tekbir getirüp kal'a derununa yürüyüş ittiler."

SASV s. 95

Hacı Bektâş-ı Veli Halep'te Ulucami'ye kapanıp kırk gün ibadet eder. İbadeti bitincede Ulucami'nin ortasındaki mermer direğin üstüne bir taş koyar ve âhir zamanda gelip o taşı indireceğini söyleyerek Davud Peygamberin kabrine doğru yola çıkar.

"Biraz mücavirlikten sonra Halep şehrine geldi, Ulucamide bir erbain çıkardı. Ulucami'nin avlusunun ortasında bir ulu **mermer direk** vardı, o **mermer direğin** üstüne bir taş koydu, biz gelinceyedek dursun, âhir zamanda biz gelir, indiririz dedi. Halep'den de çıkıp Dâvud peygamberin kabrine geldi."

HBVVs. 17

Kaygusuz Abdâl Menâkıbnâmesinde geçen bir menakıbda bahsedilen bir kubbe tarif edilirken süslü, lacivert renkte hatlarla süslenmiş, yanında iki tane sütunu olan bir mihrabdan ve o mihrabın yanındaki gök mavisi iki sütundan sözedilir. Kubbenin kendi etrafında da nakışlı, süslü ve üstlerinde kandil asılması için zincirlen olan sekiz tane direk varmış. O kubbenin etrafı her zaman süslü ve yaldızlı olurmuş.

"Ol kubbenün kıble tarafına bir mihrâb yazılmış, a'lâ münakkaş, lâcüverdîyle hatlar yazılmış ve ol mihrâbun iki tarafına iki dâne ezzâk '**amûdlar** dikilmiş ve dahı ol kubbenün çevre etrafında sekiz dâne münakkaş **direkler** arkurı komışlar ve ol **direklerde** kırk dâne teymür halkalar berkitmişler kandil asmak içün. Ve ol kubbenün çevre etrâfı hep müzeyyen (ve müzehheb) dür. "

KAM s.114

Hacı Bektâş, Sulucakaraöyük'te doğu tarafını gezerken birisinin kerpiç yapmak için balçık kardığını görür. Hünkâr o adama yardım etmek için balçıkları ayağı ile yoğurmaya başlar. Bunun üzerine o adam Hünkâr'a "Balçık karmak kolay, eğer gerçek er isen şu kayaları ayaklarınla yoğur da biz de sana gönülden bağlanalım." der. Bunun üzerine Hünkâr o adamın gösterdiği taşı hamur gibi ezmeye başlar.

"Hacı Bektâş, bir gün Sulucakaraöyük'ün doğu tarafına, seyrana çıkmıştı. Birisi, **kerpiç** yapmak için balçık karmadaydı. Hacı Bektâş da gelip ayaklarıyle balçığı yoğurmaya başladı. O adam, balçığı ayaklamak kolay dedi, erlik ona derler ki şu kayanın üstüne çık da onu ayaklarınla yoğur, ayaklarının, dizlerinin izleri, o kayada kalsın. Bunu yap ta sana candan, gönülden muhip olalım."

HBVV s.33

Mutfak, matbah, kiler, oda, ayakyolu, çardak, avlu, kubbe

"Mutfak", yemek pişirilen yer, aş damı demektir. "Matbah" da mutfakla aynı anlama gelmektedir.[53] "Kiler", Evlerde yiyecek, içecek ve erzakın saklandığı oda, ambar veya dolap demektir. "Oda", evin veya herhangi bir yapının bölmelerine verilen isimdir. "Ayakyolu" tuvalet; "çardak", ağaç dallarından örülmüş barınak; "avlu", üstü açık, duvarlarla örülmüş barınak anlamındadır. Kubbe, tepesi yuvarlak binâya denir. Aslında çadır demektir.[54]

Hacı Bektâş-ı Veli Velâyetnâmesi'nde bahsedildiğine göre Ahmet Yesevî ibadetini bir an bile bırakmayacak kadar sofu birisidir. Adak olarak ne gelirse mutfağında pişirilir; gelen, giden yer-içermiş. Kendisi de kaşık ve keşkül yaparmış.

53 Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügât, Ankara 1993, s.1022.

54 Mütercim Âsım, Kâmûs Tercümesi, İstanbul 1304, C.I, s.419.

“O kadar zâhitti ki bir an bile ibâdetten geri kalmazdı. Nezir olarak ne gelirse fıkara **mutfağında** pişirilirdi, gelen, giden, yer içerdi. Kendisi de kaşık ve keşkül yapardı.”

HBVV s.14

Abdal Mûsâ bir taştan iki testi çıkarır. Birisini kırk neferle beraber oğluna, diğerini de gene kırk neferle beraber Kızıl Deli Sultan’a verir ve onlardan Hünkâr Hacı Bektâşı Veli’nin türbesini, tekkesini, fırın ve mutfağını yapmalarını; Hünkâr’ın dairesinin etrafını avluyla çevirmelerini ve avluyu bahçeye dönüştürmelerini ister.

“Birkaç abdâl aldı vardı. Bir taşdan iki desti çıkardı. Meydâna getürdi. Birisün ogluna virdi. Ve kırk nefer abdâl virdi ve birisüñ Kızıl Deli Sultâñ’a virdi. Ve kırk nefer abdâl virdi. “Hâcı Bektâş Hünkâr’uñ üzerine türbesün ve tekkesün ve furunun ve **matbahun** yapun ve dâ’iresün ırakdan havlıya aluñ. İçine bakçe dikün. Her agaç yemiş virince turun, kulluk eylen.”

AMV s.147

Kaygusuz Abdâl bir gün dervişleri ile beraber otururken bir yerde ortaya çıkan ve birinden yağ birinden bal akan iki pınardan bahseder. Erenlerden gidip bu pınarlardan yağ ve bal alıp mutfağa doldurmalarını ister. Kendisine gönülden bağlanan Gaybî Bey’in babasının üç yüz adamıyla dergâhlarını ziyarete geleceğini ve onları hakkıyla ağırlamaları gerektiğini erenlere hatırlatır.

“Halifeleri ve dervişleri ile âsitâne-i şerîflerine oturub sohbet eylerken mübârek başun kaldırub buyurdılar ki:

—Filân mahalde iki pınar çıkdı biri bal ve biri yağ revâne olup akdı, yağ ve bal alup **matbahda** bir yire toldurun. Bizüm Gaybî’nün babası Alâiye Begi kendüye tâbi ‘üç yüz adamıyla gelüb bizümle mülâkat olmağa ‘azm kıldı. İrte bir gün gelürler, anlara ziyâfet idüb konukluk iyleyelüm didi.”

KAM s.98

Padişahın kendisinden bişey isteyip istemediğini sormasına Kaygusuz Abdâl, "İsteğimiz canınızın sağlıdır." diye cevap verir ve elindeki yemek kabının yağ ve bal ile doldurulmasını ister. Padişah, kilerden sorumlu kişiye dervişin kabının yağ ve bal ile doldurulmasını söyler. Kiler emiri kabı alır ve kiler kapısının kildini açarak içeri girer. Kabı önce bal, sonra da üstünü yağ ile doldurayım diyerek doldurmaya başlar. Yağ ve bal fıçılarını bitirene kadar kabı doldurmaya çalışır ama kap bir türlü dolmaz, dervişlerin keramet ehli olduklarını anlar ve durumu gelip padişahın kulağına söyler.

"Pâdişâh buyurdı **Kiler** Emiri olan kimesnelere:

—Aluñ, şeyhüñ keşkülin bal ve yagıla tolduruñ, didi. Anlar dahı gelüb Baba Kaygusuz'uñ elünden (ol) keşküli alub **kiler** kapusına geldi. Kapunuñ miftâhları eline aldı, kapuyı açdı. İçerü girdi. Fikr eyledi kim, bu keşkülün içine evvelã bal mı koyam, yohsa yag mı koyam diyüb, evvel bal koyub üzerine yağ koyub virelüm, (didi) pes yag küpünün agzun açub bir kefçe ile birkaç kefçe yag koyup bakdı gördi ki her oydukça, ol keşkülüñ içinde gâ'ib olurdı. Ve'lhâsıl cümle küpleri boşaldub ne deñlü yag vârısa, ol keşkülüñ içine koyub tolduramadı. Fikr eyledi, kim bal ile tolduram. Bu def'a bal fıçılarınuñ ağzın açub ol **kilerüñ** içinde ne deñlü bal, yağ varısa cümlesün ol keşkülüñ içine koydı. Henüz dahı nısfına geldi **Kiler** Emiri bu hâle ta'accüb idüb, hayrân kaldı. Keşküli anda koyub, geldi. Pâdişâhuñ kulagına söyledi."

KAM s.112

Mehemmed Abdal Dede nefes yerine buğday isteyen Yunus'u yanına alarak kilere gider. Yunus'a buğday istemekle hata yaptığını, nefes isteseydi nefes buyurduğu anda buğdayın zaten elinde olacağını söyler ve Yunus'a götürebileceği kadar buğday vererek onu dergâhtan yolcu eder.

"Önde S. Mehemmed Abdal Dede, arkasında Koca Yunus olmak üzere **kiler** odasının kapısına gelmişler. S. Mehemmed Abdal Dede:

“-Birader Yunus, galiba buğday istemekle hata ettiniz. Eğer nefes isteseydiniz, nefes buyurduğunuzda buğday elinizde olurdu.” diyerek **kilerin** kapısını açıp, bizim Koca Yunus’un götürebileceği kadar buğdayı vererek, dergâh kapısına kadar çıkartıp vedalaşmışlar.”

SMAV s.31

Buğday sıkıntısı çeken bir keşiş, “Keşke Hünkâr bana buğday gönderseydi.” diyerek içinden geçirir. Bu istek Hünkâr’a malum olur ve Hünkâr bir dervişle o keşişe buğday gönderir. Keşişe buğdayı götüren derviş kilisenin içinde bir oda görür. Odanın karşısında üzerinde bir bohça ve elifî tac olan bir mihrap da vardır. Keişi elbiselerini çıkarır. Elifî tacı ve bohçadan derviş elbiselerini çıkararak giyer, namaza durur. Derviş de keşişle beraber namaz kılar. Keşiş namazdan sonra rahleyi önüne çeker ve biraz Kur’an okur. Okuması bitince de Kur’an’ı kapatıp rahleye koyar.

“Derviş baktı ki orası güzel bir **oda**. Karşıda bir mihrap var. Mihrapta bir bohça, bohçanın üstüne de bir elifî tac konmuş. Keşiş, elbiselerini soyundu, elifî tacı başına giydi, bohçayı açtı, içindeki derviş abasını giyindi, mihraba geçip namaz kıldı. Derviş de onunla beraber namaza durdu. Keşiş, namazdan sonra bir rahleyi önüne çekti. Üstündeki Kur’ân’ı açtı, bir miktar okudu, sonra kapayıp rahleye koydu.”

HBVV s.55

Ahmet Yesevî ve dervişleri misafirleri Seyyid Ahmed’i ağırlarlarken dervişlerden biri artık geç olduğunu, istirahate çekilme vaktinin geldiğini ve iki Seyyid Ahmed’i başbaşa bırakmaları gerektiğini söyler. Ahmet Yesevî, misafiri Seyyid Ahmed’i ve eşi ile kızını alarak onları kendi hanımıyla tanıştırmak için hanımının içinde bulunduğu özel odaya götürür.

“Dervişler akşam işlerine dağılırken; kervan yolcuları da istirahat edecekleri mihman evinin yolunu tutmuşlar. Ahmet Yesevî de S. Ahmedi eşi

ve kızını alarak, eşinin de bulunduğu **özel odaya** geçmişler. Özel misafirini hatununa tanıtır."

HATVV s. 39

Seyyid Kalender Velî'nin evine misaifir gelen ihtiyar kişi bir menkabe anlatır. Vaktin birinde Alpaslan kendisine vezir seçmeye karar verir. Etrafındakilere danışır, kendisine bir dervişi önerirler. İsmini bilmedikleri bu dervişi Alpaslan'ın huzuruna çağırırlar. Alpaslan vezirlik telifini kendisine iletir. Derviş teklifi düşünmek için kendisine tuvaletin gösterilmesini ister. Alpaslan bu duruma çok şaşırır ve "Bu adamı buraya çağırmakla yanlış mı yaptık? diye düşünür. Az sonra adam tuvaletten çıkar. Teklifin kendisini gururlandırdığını ve mutlu ettiğini ama kabul edemeyeceğini bildirir. Bunun sebebini de "Nasıl ki yediğimiz bir eriğin sonra posasını dışarı çıkartırız işte ben de insanların içine girersem öyle posam çıkar." diye açıklar.

"Herkes merakla beklerken:

"-Şevketli Hükümdarın, ben bir saat önce çok güzel ve leziz bir erik yemiştim. Tadı damağımda kalmıştı. **Ayakyolunda** o eriğin posasını görünce karar verdim ki bu teklifinizi kabul edemeyeceğim. Niçin mi? Çünkü o erik gibi insanoğlunun içine girecek olursam; benim de posam çıkar. Yıprandırırlar. İyi ve erdemliğimden eser kalmaz da ondan teklifinizi kabul edemeyeceğim. Lütfen beni bağışlayın." buyurur."

SKVV s. 60–61

Şuceaddin Baba bir gün "Nereye gitsem bir nasibim vardır." diye düşünürken tuvalete gider. Şücâeddin Baba'nın o ana kadar daha tuvalete gittiğini kimse görmemiştir. "Ayakyolu" kelimesi Anadolu'da bugün hâlen "tuvalet" manasında kullanılmaktadır.

"Ammâ sultân her kanda ki gitse ardına düşer nasìbüm vir didi bir gün bir yirde giderdi sultân varup **ayakyolına** oturdı. Meger sultânuñ ol vakte degin **ayakyolına** oturduğın kimse gördügi yokdı."

ŞBV s.11

Kıdemli Baba, Demir Baba'ya elindeki bir alay şeyi neden çardak ettiğini sorar. Demir Baba da çardağın ne olduğunu bilmediğini söyler.

"Kıdemli Baba Çâr-nâ-çâr gine döndi ve itdi kim Yâ bensiz durmaz idin bir alay şey'i ol arada **çardak** idüb n'iderdin

Akyazılı Sultân ol kân-ı kerem kutb-ul-aktâb-ı Şâh-ı âlem itdi kim Benden **çardak mardak** bilmem gayrılmam oğlum gayrılmam didi."

DBV s. 66

Seyyid Ali Sultan ve erenleri Rumeli'yi fethetmek amacıyla çardak ile denizi özenle, yılmadan geçip Rumeli'yi kâfirlerin elinden kurtarmak ister. "Çardak" kelimesi burada gerçek anlamınında değil "ağaç dallarından örülerek yapılmış bir deniz taşıtı" anlamında kullanılmıştır.

"Andan azim ve hareket idüp ol zaman Gaziler serveri Seyyid Ali Sultan Kuddis-e sırrah – el – Mennân Hazretleri ve cümle erenler efdali Rum ilinin fetih olunması niyetiyle ol zaman **Çardak** üstüne gelüp ihtimâm ve ibrâm ile bahri geçmek diledi, andan bahri ubur idüp Rum ilini şirkten temiz ve hâlas itmek istedi."

SASV s. 83

Hünkâr, bir müddet tekke yanında ibadet eder. Sonra Ulucami'de, çile çıkarmak için kendini kırk gün hücreye kapatır. Sonra da cami avlusunun ortasındaki mermer direğin üzerine bir taş koyar ve kendisi âhir zamanda gelip indirene kadar orada kalmasını söyleyer ve Halep şehrine, Dâvud peygamberin kabrine gelir. "Avlu" kelimesi bu menakıbda gerçek anlamında kullanılmıştır.

"Biraz mücavirlikten sonra Halep şehrine geldi, Ulucamide bir erbain çıkardı. Ulucami'nin **avlusunun** ortasında bir ulu mermer direk vardı, o

mermer direğin üstüne bir taş koydu, biz gelinceyedek dursun, âhirzamanda biz gelir, indiririz dedi. Halep'den de çıkıp Dâvud peygamberin kabrine geldi."

HBVV s.17

Abdal Mûsâ bir taştan iki testi çıkarır. Birisini kırk neferle beraber oğluna, diğerini de gene kırk neferle beraber Kızıl Deli Sultan'a verir ve onlardan Hünkâr Hacı Bektâşı Veli'nin türbesini, tekkesini, fırın ve mutfağını yapmalarını; Hünkâr'ın dairesinin etrafını avluyla çevirmelerini ve avluyu bahçeye dönüştürmelerini ister.

"Birkaç abdâl aldı vardı. Bir taşdan iki desti çıkardı. Meydâna getürdi. Birisün ogluna virdi. Ve kırk nefer abdâl virdi ve birisüñ Kızıl Deli Sultâñ'a virdi. Ve kırk nefer abdâl virdi. "Hâcı Bektâş Hünkâr'uñ üzerine türbesün ve tekkesün ve furunun ve matbahun yapun ve dâ'iresün ırakdan **havlıya** aluñ. İçine bakçe dikün. Her agaç yemiş virince turun, kulluk eylen."

AMV s. 147

Yıldırım Bâyezîd, Rumeli topraklarını da ülkesi Osmanlı sınırları içerisine katar. Sultanlığın sırasında birçok köprü kervansaray ve tekke yaptırır. Atası Osman Bey'in, Hünkâr Hacı Bektâşı çok sevmesinden dolayı o da Hünkârı sever ve saygı duyar. Bu saygıdan dolayı Hünkârın türbesini ziyaret eder, türbenin giderlerini karşılar ve kubbenin üstünü kurşunla kaplatır.

"Bu tarihten sonra nice dem-devran geçti, Rûm ülkesine Sultan Bâyezîd padişah oldu, Sultan Muhammed'in tahtı, onunla bezendi. Bu padişah nice köprüler, kervansaraylar yaptı. Bu arada altı tane de büyük tekke yaptırdı. Atası Osman, Hacı Bektâş Hünkâr'ın kisvetini giydiği için onun da Hünkâr'a çok saygısı vardı. Hacı Bektâş türbesini ziyaret etti, vakfını arttırdı. Emretti, **kubbenin** üstünü kurşunladılar. Allah devletle ömürünü ziyade etsin."

HBVV s.90

Kaygusuz Abdâl'ın gösterdiği kerametlerden etkilenen Mısır Sultanı, onun Nil Nehri kenarında yaşadığını öğrenir. Adamlarına hemen Kaygusuz Abdâl için büyük ve gösterişli bir bina yapmalarını emreder. Adamları da hemen iki kubbeli bir bina yaparlar. Bu kubbelerden her biri, kapısından altına kadar elli dört, enlemesine de yetmiş beş adımdır.

"Mısr pâdişâhunun Baba Kaygusuz içün binâ eyledüği kasrı görüb bu mahalde tahrîr ü takrîr eyledi. Ol, Kasrü'l-'Ayn sûretîdür ki iki **kubbedür**. Kim, biribirinden içerüdür. Bir **kubbesinün** vâsi'liği şol denlüdür kim kapudan dibe varınca elli dört kademdür. Bir köşesinden bir köşesine yetmiş beş kademdür."

KAM s. 113

Seyyid Mehmed gurbetteki işi bitince dergâhına geri döner. Viraneye dönen dergâhını onarmaya başlar. Dergâhın çeşmesini, yıkılan lağım çukurlarını onarır. O çukurların borularını değiştirir. Hayvanlar bir daha içeri girmesin diye dergâhın etrafını duvarla çevirir. Kubbenin yarıklarını kapatıp sıvatır.

"Bir urgan boyu yıkılan lağımı nerdibanlı kuyular yaptırdı. Arka arka ameleye taş ve toprağını çektirdi. Ve lağım olmayan havlısına divarlar yapup üzerini kapakladı. Ve eski künkleri çıkarup cedîd künkler döşetti. Ve dergâhın etrafı duvarlarını yaptırdı, bir daha hayvanlar giremez oldu. Ve dergâhın **kubbelerinin** yarıklarını yaptırdı. Ve **kubbelerini** sıvattı, tokturdu ve etrafına düzdürdü. Pardi taşları kodu ve içini sıvattı."

VBV s. 295

Tavla, ağıl, ahır, samanlık, ambar

"Tavla" at ahırı; "ağıl" koyun ve keçi sürülerinin gecelediği çit veya duvarla çevrili yer; "ahır" da evcil büyükbaş hayvanların barındığı kapalı yer,

hayvan damı anlamındadır. “Samanlık”, saman konulan; ambar” da genellikle tahıl saklanan yer demektir.

Osman Gazi, erenlerin de yardımıyla Karahisar’ı fetheder ve çadır kurup ordusunu yönetmek üzere Karacahisar’ı karargâh olarak seçer. Bu fethi haber alan Selçuklu Hükümdarı Alâeddin Bey, Osman Gazi’ye hürmet ve saygısını göstermek için ona davul, bayrak, kemer, hançer ve birkaç ahır gösterişli at gönderir.

“Bu fetuhten sonra Karahisar’ın dahi fethi müyesser olup Karaca Hisarı kendilerine karargâh ittiler. Bu haber-i meserret-i nusret Sultan Alâeddin-i Selçukıyye’ye iriştikte Osman (Odman) Gâzi’yi ta’zim ve tekrîm içün Tabıl ve Alem ve Kemer ve Hançer ve Tiğ-i zerrîn ve birkaç **tavla** Fâhir atlar gönderüp Eskişehir ve İnönü’nü makarr-i eyalet içün mukarrer kıldı.”

VBV s. 163

Küçük Hacı Bey’in çobanı hayvanlarını Çankırı-Eldivan dağında otlatırken ilerde bir dervişin yere oturduğunu ve eliyle yeri eşelediğini görür. Çoban selam vererek dervişin yanına gider. Bu sırada koyunlar ve dağda gördükleri yabancıları parçalamakla ünlü çoban köpekleri de bu dervişin etrafında dizilirler. Çoban, dervişe ismini ve orada ne yaptığını sorar. Derviş, isminin Bektaş olduğunu, çok uzaklardan, Türkistan’dan Ali isimli arkadaşını görmeye geldiğini söyler. Toprağı eşelemesine gelince de çobanın dün içinden geçirdiği suyu çıkardığını söyler ve suyu gösterir. Hünkâr’ın Allah dostu olduğunu anlayan çoban Hacı Ali Tûrâbî Veli ile sohbete başlayan Hünkâr’a bir koç kesip ikram etmek ister. Hünkâr ise “hayvanların sahibi sana kızar” diyerek koçu kabul etmek istemez. Çoban ise bunun üzerine ağasının sürüsünden her sene bir koç alma hakkı olduğunu söyleyerek koçu Hünkâr’a ikram eder. İkramı kabul eden Hünkâr, çobana daha fazla geç kalmamasını söyleyerek onu gönderir. Çoban, hayvanları ile çiftliğe geç bir saatte gider. Bu duruma sinirlenen Hacı Bey hayvanları sayar ve bir eksik olduğunu görünce çobana sövmeye başlar. Bey, “Eksik olan davarı bul getir,

bulamazsan defol git.” deyince de çoban kendi hakkı olan koçu bir Allah dostuna hediye ettiğini söyler. Aldığı cevaba sinirlenen Hacı Bey eline geçirdiği bir sopa ile çobana vurmaya başlar. Bunun üzerine çoban ağıldan ayrılır, köpekler de peşinden gider.

“Bu duruma sinirlenen Küçük Hacı Bey davarını sayar. Sürüsü bir eksik geldiğinden ağzını açıp; sövüp saymaya başlar:

“-Çabuk eksik olan davarı bul getir. Getiremezsen **ağılın** kapısından bile geçme. Defol git.” Bu son sözler çobanın sessizliğini bozmasına sebep olmuştur.

“-Ağa, hani aramızda bir anlaşma vardı. Her yıl bir seçme davar alacaktım yâ! İşte onun için kınalı koçu dağın başına su çıkaran Allah dostuna hediye ettim. Senin davarından bir şey vermiş değilim.” deyince, Hacı Bey:

“-Bak daha karşımda konuşuyorsun. Def ol git. Bir daha gözüm seni görmesin.” Oradan eline geçirdiği sopayla vurmaya başlar. Çoban **ağıldan** ayrılır. Köpekler de peşine düşerler. Hacı Bey’in uzun çağırmalarına rağmen köpekler geri dönmezler.”

SKVV s. 188-189

Kaybolan hayvanlarının Veli Baba’nın ahırında olduğundan şüphelenen bazı köylüler, gece gizlice Veli Baba’nın ahırına girerler ve hayvanlarını ararlar.

“Herkes iki sa’at mikdarı tatlı uykuya daldılar. Diğer câsuslar gelüp **ahıra** girdiler. Dah çüş deyüp çıktılar, gittiler.”

VBV s.285

Odman Baba bir gün samanlığa girer ve samanlığın kapısını sağlam bir ağaçla kapatır. O samanlıkta dertlerle mücadele ederek üç ay kalır.

“Dahi, ol gün ve ol Kân-ı Vilâyet ve Kûtb-al Aktâb-ı temâmet ol hırman içinde alan **samanlığa** kadem bastı ve içine girip kapusun mûhkem bir ağacıla içeriden berkitti, dert-ü mücâhede ile üç ay mikdârı ol **samanlık** mukîym oldu.”

OBV s.175

Abdal Mûsâ, abdallardan Hünkâr Hacı Bektâş-ı Veli’deki üç emaneti bulup getirmelerini ister. Abdallar bu emanetlerin neler olduğunu ve nerede bulacaklarını sorarlar. Abdal Mûsâ sarı alem’in un ambarında olduğunu, mermer çerağın Hünkâr’ın önünde yandığını, yeşil fermanın ise Sarı İsmail’de olduğunu söyler. Abdallardan biri gidip Sarı İsmail’in kabrine varır ve ondan yeşil fermanı ister. Sarı İsmail’in eli kabirden çıkar ve yeşil fermanı abdala verir. Bir diğer abdal da sarı alemi un ambarında bulur.

“Abdâl Mûsâ Sultân eyitdi:

“Bir evün un **anbârındadur**; ol sarı ‘alemdür. Birisi Mermer Çerâkdur; Hâcı Bektâş Hünkâruñ öñinde yanmışdur. Birisi Yeşil Fermândur; ol kadar. Ol Sarı İsmâ’il’dedur. El uzada, abdâl gelinceye kadar Sarı İsmâ’il göçdi. Defn eylediler” Kabrini tenhâlayup üzerine vardı.”

AMV s.147

Köşe, gûşe, mahfil

“Köşe” ve “kûşe” aynı anlamdadır ve açı demektir. “Mahfil” ise oturulacak, görüşülecek yer, toplantı yeri anlamındadır. Büyük camilerde hükümdarlara veya müezzinlere ayrılmış ve etrafı parmaklıkla çevrilmiş olan, yerden biraz yüksek yer anlamına da gelir.[55]

55 Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügât, Ankara 1993, s.566..

Hünkâr Hacı Bektâş'ın bir kerameti karşısında çok şaşıran Sulucakaraöyük'te bir aile durumu oğulları İdris'e bildirir. Bilgin ve üstün bir kişi olan İdris anlatılanların mescidde gördükleri dervişin bir kerameti olduğunu hemen anlar ve ona hakkıyla hizmet edemedikleri için üzülür. İdris, gece yarısı kalkıp sabaha kadar ibadet eder ve sabahleyin mescide gelir. Geldiğinde içerde çerağ yanmamasına rağmen mescidin içinden bir ışık yayıldığını farkeder. Bu ışık nedir? diye içeriye bakıncada Mihrabın sol köşesinde Hünkâr'ı görür. Hünkâr ibadet ederken ağzından nur çıkmakta ve başının üstünde kandil yanmamadır. "Köşe" kelimesi bu menakıbda "yön" bildirmek için kullanılmıştır.

"Sabahleyin mescide gelince gördü ki pencerelerden aydınlık çıkıyor. Mescidde çırağ yakmamıştık. Bu ışık da nedir diye şaşırdı. Gidince Mihrabın sol **köşesinde** bir aziz gördü, ibadet ederken mübarek ağzından nur çıkmada, başının üstünde de bir kandil yanmada."

HBVV s.27

Seyyid Ali Sultan abdallarına "ciğer köşelerim" diye seslenerek onlardan Rum tarafına doğru yola çıkıp Hünkâr Hacı Bektâş'ın dergâhına gitmelerini ve kendilerine laızm olan ziyareti gerçekleştirmelerini söyler. "köşe" kelimesi burada "ciğer" kelimesi ile birleşerek "çok sevilen insanlara karşı kullanılan bir hitap şekli" hâline gelmiştir.

"Ey ciğer **köşelerim** ve muhlis bendelerim kırkınız dahi gönlünüzü birleyüp bu yerden hareket ve cânib-i Rum'a azimet idüp kurre-tül-ayn'ım Seyyid Hacı Bektâş-ı Veli'nin dergâhına varın. Sizlere lazım olan hizmeti bil-edâ ziyâretini icrâ idin."

SASV s. 80

Odman Baba Velâyetnâmesi'nde Allah'ı övmek için yazılan bir beyitte insanlara her yerde yardım edenin ve dertlerine derman verenin Yüce Allah olduğu vurgulanır.

“Sana her **gûşede** meydân veren ol
Medetsiz derdine dermân eden ol”

OBV s.86

Bir süre ortadan kaybolan Odman Baba bir zaman sonra her köşede görülmeye başlayınca üç abdal onu Karadeniz tarafında bir çeşme üzerinde otururken bulurlar. Abdallardan biri diğer abdallara haber getirir ve “Odman Baba’yı Karadeniz tarafında bir çeşmenin üzerinde huzur içinde otururken bulduk.” der.

“Pes öyle olsa çünki sûh-ı sâdık, pertev-i nûr-ı Hüdâ’yıla âşikâr olup her **gûşe-i mişe** îyan olduktan sonra üç abdâl, ol Kân-ı Vilâyet’i Karadeniz tarafında bir çeşme üzerinde otururiken arayıp bulmuşlar ve biri can atıp abdâl’lara haber getürdi ki, ol Kân-ı Vilâyet filân yerde bir çeşme üzerinde oturup aram-ü huzur eyler, dedi.”

OBV s.242

Kaygusuz Abdâl bir gün bir şehre gelir. O gün, günlerden Cuma olduğu için selalar okunur. Bunu duyan halk da namaz için camiye gelmeye başlar. Kaygusuz Abdâl da abdest alıp camiye gelir ve namaz kılar. Müezzinler mahfele çıkıp Kur’an okuduktan sonra Cuma namazının sünnetini kılarlar. Namazın sünneti de bittikten sonra hoca, hutbe için minbere çıkar.

“Baba Kaygusuz Sultân dahı pâk tahâretle âbdest alub, ol cema’âtla câmi’e gelüb minber mukâbelesinde iki rek’ât “tahiyyât-ı secde” kılub, tahıyyâta oturdı. Selâm virdi du’â vü senâ kıldı, sâkin olub ba’dehu öğle ezânı okındı. Müezzinler **mahfele** çıkub Kur’ân-ı Azîm okuyub du’â vü senâdan sonra Cum’a sünnetin edâ kıldılar. Dahı ‘izzet ü ta’zim ile hâtibi minbere çıkardılar.”

KAM s.136

Taht

"Taht", hükümdarların oturduğu büyük koltuk, hükümdarlık mâkâmı anlamındadır.[56]

Allah'ın emri tecelli edince Sultan Mûsâ ölür ve memleketin ileri gelenleri Sultan İbrâhîm-al Sânî'yi padişah yaparak tahta geçirirler. İbrâhîm-al-Sânî de, Horasan'ı adaletle yönetir. "Taht" kelimesi burada "yönetim" anlamında kullanılmıştır.

"Bu sırada Tanrı emri geldi, Sultan Mûsâ öldü. Memleketin büyükleri toplandılar, kutlu bir demde Sultan İbrâhîm-al-Sânî'yi, devletle **tahta** geçirdiler, Horasan ülkesine padişah yaptılar. İbrâhîm-al-Sânî, Horasan ülkesini adaletle bezedi."

HBVV s.3

Kaygusuz Baba'nın gerçek erenlerden olduğunu anlayan Mısır Padişahı, tahtından inip Kaygusuz'un elini öper ve ayaklarına yüz sürer.

"Kaygusuz Baba Sultân (velâyet) kerâmet sâhibi Ehl'il-lâh'dur. Ve evliyâya hizmet eylemiş, mürşide irişüb bir pîr olmış, evliyâdan safâ-nazar u himmet olmış, ânun kim olduğın bildi. Hemân-dem Mısr pâdişâhı ihtiyârsuz yirinden turub **tahtından** aşagı inüb Baba Kaygusuz'uñ elin öpdi ve ayaklarına yüzin sürdi."

KAM s.110

Ocak, tandır, külhân

"Ocak" bilindiği gibi, ateş yakmaya mahsus her türlü yere, özellikle duvar dibine yapılan, bacası bulunan ateş yakmaya mahsus girintili yerlere

56 Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügât, Ankara 1993, s.585.

denir. “Külhân”, hamam ocağı; “Tandır”, yere çukur kazılarak yapılan bir tür fırın demektir.

Hünkâr’ın kerametlerini gören Bedahşan İli halkı bir zaman sonra gene İslam dininden dönerler. Bunu duyan Hacı Bektâş-ı Veli, Allah’a yalvarır ve kâfirlerin ocakları, mumları, hiçbir ateşleri yanmaz olur. Durumu farkeden kâfirler gene pişman olurlar ve tekrar imana gelirler.

“Hacı Bektâş bunu işitip secde kıldı. Tanrıya yalvardı, kâfirlerin odları, **ocakları** yanmaz oldu. Geceleri mumları da yanmıyordu. Gene pişman oldular, imana geldiler. “

HBVV s.12

Kaygusuz Abdâl kendisini ziyarete gelenlere nasiblerini dağıtır. Bu sırada içeri Abdal Mûsâ girer ve eliyle ocağı karıştırır. Abdallardan birisi Abdal Mûsâ’ya elinin yanıp yanmadığını sorar. Abdal Mûsâ “abdallardan, çok öldürenlerden ve çıplaklardan” olduğunu söyler.

“Her kim geldi ise nasîb virdi. Andan Abdâl Mûsâ Sûltân geldi. Oturdı, eliyle **ocağı** karışdırdı. Abdâl Kefi didi:

“Sultânımun eli yanmaz mı?” Abdâl Mûsâ Sûltân eyitdi:

“Abdâllaruz, Kattâllaruz, ‘Uryanlaruz.”

AMV s. 152

Gargın aşiretinin beyi bir gün Kalender Velî’ye gelerek köylülerden bir kısmının bu köyün iklimine alışamadıklarını ve Kalender Velî müsaade ederse köyleri ile Cücük Çiftliği arasına yeni bir köy kurmak istediklerini söyler. Kalender Velî köylülerin nereye gitmek isterlerse gitmekte serbest olduklarını ama kendisinin burada babasından kalan evde yerleşik hayata geçtiğini ve onlarla gelemeyeceğini bildirir. “Ocak” kelimesi burada gerçek anlamın da değil de ev, hâne anlamında kullanılmıştır.

"- Nasıl yapmak istiyorlarsa öyle yapsınlar. Bakınız biz **baba ocağını** tüttürüyorsunuz. Zaten yıllardır yerleşik yaşama geçmiş durumdayım. Oğlum Hamdi'yi de Cücük Çiftliğine yerleştirdim."

SKVV s. 111

Artık yavaş yavaş ömrünün sonuna geldiğini anlayan Seyyid Ahmed Dede kendisine kalben bağlananlara, vefat ettikten sonra akrabalarından birisinin gelip yerine geçemeyeceğini, bundan dolayı ölmeden onları bir ocağa, bir dedeye bağlamasının kendisinin görevi olduğunu söyler. Bunun üzerine ona kalben bağlananlar da kendilerine en yakın yer olan Mart Köyü'ndeki Seyyid Hacı Tûrâbî Veli'den bahseder ve Seyyid Ahmed Dede'ye kendilerini ona emanet edebileceklerini söylerler. "Ocak" kelimesi bu menakıbda "dergâh, dede" anlamında kullanılmıştır.

"S. Ahmet Dede taliplerini görüp gözettikten sonra rahatsızlanmış. Mübarek vefat edeceğini anlıyarak:

"-Ey Talipler! Ben de oğlum gibi burada Hak'ka yürüyecek olsam gerektir. Bundan sonra sizleri görüp gözetecek emmi zadelerimiz gelmeyebilir. Bu bölgede sizlere en yakın hangi **ocak** varsa oraya gidip sizleri emanet etmek bana düşer." demiş. Talipleri de:

"- Sultanım, burada bizlere en yakın Mart Kariyesinde İmam Muhammed Bakır neslinden S. Hacı Tûrâbî Velî evlatları var. Uygun bulursanız onlara emaneten bırakabilirsiniz." demişler."

SMAV s. 41

Hacım Sultan bir kudüm eşliğinde semâ' ederek Seyyid Gazi tekkesine gelir. O dergâhta da semâ' devam eden Hacım Sultan çark yaptıkça eteklerinin değdiği dervişler birer birer ölür. Bu duruma çok sinirlenen Seyyid Gazi tekkesi şeyhi Kara İbrahim, Hacım Sultan'ın topluluğuna ait ne kadar demir malzeme varsa topaltır ve tandıra attırır. Hacım Sultan'ın abdallarından Burhan Abdal tandıra girer ve o ateşten malzemelerini birer birer çıkarır.

Sonra da tandırın içinde semâ' devam eder, o döndükçe de tandırın ateşi söner. "Tandır" kelimesi bu menakıbda "fırın" yani gerçek anlamında kullanılmıştır.

"Seyyid Gazi tekkesi şeyhi Kara İbrahim, bu hali görünce kızdı. Hacım Sultan'ın topluluğunda ne kadar demir âleti varsa emretti, bir **tandıra** attılar."

HBVV s.84

Seyyid Kalender Velî bir gün arkın yanında bir ayak izi görür. Bu iz kardeşi Nasrettin Hoca'nın ayak izidir. Kalender Velî arkın içinden bir kürek dolusu çamur alır ve Akşehir tarafına doğru fırlatır. O sırada Nasrettin Hoca'nın eşi tandırda ekmek yapmaktadır. Kadıncağız ekmekleri yaparken birden bacadan aşağı topraklı çamur ekmek sacının üstüne düşer. Hemen dışarı çıkan kadıncağız kocası Nasrettin Hoca'yı kıs kıs gülerken görür.

"Az sonra arkın toncunda bir ayak belirmiş. Baksa ki kardaşlığı Nasrettin Hoca'nın ayağı. Kalender Velî küreğini eline alıp argın içinden bir kürek dolusu çamuru alıp:

"-Al kardaşlık, bu çamuru sen hak ettin." diyerek Akşehir tarafına fırlatmış. Nasrettin Hoca'nın eşi o anda **tandırda** ekmek yapıyormuş. Bacadan aşağı Sele Özünün topraklı çamuru ekmek sacının üzerine düşüp yayılmış. Kadıncağız hemen dışarı çıktığında kocası bizim Nasrettin Hoca'da kıs kıs gülüyormuş."

SKVV s.130-131

Günlerden bir gün Odman Baba bir sebepten sinirlenir ve Yanbolu Şehrindeki hamamın ateşini su ile söndürür. Hamamın ateşinden sorumlu adam bu durumu görür ve gelip durumu hamamcıya anlatır. Hamamcı da Odman Baba'yı hamamının ateşini söndürdüğü için kadıya şikayet eder.

"Öyle olsa günlerde birgün ol Kân-ı Vilâyet Cela'le gelip ol şehirde bir **külhân** varıdı yanında olan dervişlere emretti kim **külhânı** suyıla

söyündürdüler. Çün **külhancı** bu heybet ü selâbeti gördü, derhal hamamcıya haber eyledi. Çün hamamcı gelip bu âlâmeti gördü, hemandem seğirdip Kadıya vardı, şikâyet edip ayıttı kim ol Odman Baba dedikleri kimse **külhânı** söyündürüp müsselman'lığı hamamsız kodu dedi."

OBV s.60

Pîrî Baba bir gün gene Eski Hamam külhanında oturuken eline bir keser lır ve o keseri külhan ocağında bir taşa koyup yumruğu ile vurur ve keseri bir karış taşın içine sokar.

"Pîrî Baba dahi **külhâna** düşüb meczûb dîvâne-meşreb kendi olub kerâmetleri bir bir zuhûr eyledi. Pîrî Baba Eski Hamam **külhânında** oturdı. Bir gün **külhâna** yatarken bir kere cûş idüb eline bir akseri alub **külhân** içine girüb ol keseri **külhân** ocağında bir taşa koyub yumruğıyla kakduğı gibi keseri bir karış taşa battı. Kerâmet zâhir eyledi."

PBV s.11

Kapı, bâb

"Kapı", 1)Bir yere girip çıkarken geçilen ve açılıp kapanma düzeni olan duvar veya bölme açıklığı. 2)Bu açıklıktaki açılıp kapanan kanat demektir.[57] Bektaşi kültüründe, gönül kıblesi olarak algılanan meydan girişi ve bir makam olarak algılanan belli yükselme aşaması anlamlarına da gelmektedir.[58] "Bâb", kapı demektir. Aslı "beveb" iken vav harfi elife dönüşmüştür.[59]

Padişahın kendisinden bişey isteyip istemediğini sormasına Kaygusuz Abdâl, "İsteğimiz canınızın sağlıdır." diye cevap verir ve elindeki yemek kabının yağ ve bal ile doldurulmasını ister. Padişah, kilerden sorumlu kişiye

57 Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu, Ank. 1998, C. II, s.???.

58 Esat Korkmaz, Alevilik ve Bektaşilik Terimleri Sözlüğü, İstanbul 2005, s. 388.

59 Mütercim Âsım, Kâmûs Tercümesi, İstanbul 1304, C.I, s. 143.

dervişin kabının yağ ve bal ile doldurulmasını söyler. Kiler emiri kabı alır ve kiler kapısının kilidini açarak içeri girer.

"Pâdişâh buyurdı Kiler Emiri olan kimesnelere:

—Aluñ, şeyhüñ keşkülin bal ve yagıla tolduruñ, didi. Anlar dahı gelüb Baba Kaygusuz'uñ elünden (ol) keşküli alub kiler **kapusına** geldi. **Kapunuñ** miftâhları eline aldı, **kapuyı** açdı."

KAM s.112

Şücâeddin Baba, Seyyid Gazi Sultan'ın türbesini ne zaman ziyarete gelse türbenin kapısı kendiliğinden açılır ve Şücâeddin Baba türbenin içine girerdi. Şücâeddin Baba türbe içinde Seyyid Gazi Sultan ile şaretsiz bir dil ile sohbet eder ve içeride üç gün kalırdı. Üç gün sonra ise cemaatini toplayarak Karkın köyüne geri dönerdi.

"Seyyid Gâzî Sultân hazretine geldi her kaçan kim Seyyid Gâzî Sultâna gelse türbesinün gâ'ibden **kapusı** açılurdı Sultân Varlığı içine girerdi. Bî-nişân dil ile sohbet ider otururdı. Sultân orada üç gün oturdı. Üç günden sonra cemâ'atin çeküp Karkın köyine geldi."

ŞBV s. 7

Demir Baba Sultan, gazilerin Budin Kalesi gazalarını kutlar. Gaziler de Demir Baba'nın elini öperler. Gaziler, Demir Baba'ya binmesi için at teklif etseler de o, ata binmez ve gazilerle beraber yayan Budin Kalesinin kapısına gelir.

"Demir Baba Sultân Gazîlere gazâ kutladı. Anlar da bildiler kim divânedir. Cümlesi Demir Babanın elin öpdiler. At teklif eylediler, binmedi. Gazîlerde yayan yanına düşüb önünce ve bilece Budin kal'ası **bâbına** geldiler."

DBV s. 103

Seyyid Ali Sultan Velayetnâmesinde geçen bir dörtlükte Seyyid Ali Sultan'ın, gazileri ile beraber Varmacin isimli kaleyi fethetmesi ve kalenin bölümlerini tamamen kullanılamaz hâle getirip ganimetleri gazilere dağıtması menakıbından bahsedilmektedir.

"Altı geldi üstüne oldu harâb
Kalmadı ne burc-u bâru hâne **bâb**
Bunda cem'oldu erenler bişümâr
Cümleye kıldı du'âlar bisyâr"

SASV s. 105

Nerdüban, süllem

"Nerdüban ve Süllem", merdiven demektir. Merdiven hepimizin bildiği gibi bir yerden çıkmaya ve o yerden inmeye yarayan basamaklar dizisidir.

Kaygusuz Abdâl Menâkıbnâmesinde geçen bir beyitte gökyüzünün merdiveni olmadığı için yukarı çıkılamayacağı ve yeryüzünün de sonunun neresi olduğunun bilinemeyeceği belirtilir.

"Gögün **nerdibânı** yokdur çıkılmaz
Yerün nihâyetini kimse bilmez"

KAM s.140

Seyyid Mehmed gurbetteki işi bitince dergâhına geri döner. Viraneye dönen dergâhını onarmaya başlar. Dergâhın çeşmesini onarır, yıkılan lağım çukurlarına merdivenli kuyular yaptırır. Aynı çukurların borularını değiştirtir. Hayvanlar bir daha içeri girmesin diye dergâhın etrafını duvarla çevirir. Kubbenin yarıklarını kapatıp sıvatır.

"Bu esnâ-yı neşrinde on dört sene ve senede üç mâh // Dergâhın kuruyan çeşmesinin başı nerde ve nereden gelür kimse bilmez iken çeşmeden başlayup Koca Çukur'a varıncaya kadar lağım olan mahallerini buldu. Bir urgan boyu yıkılan lağımı **nerdibanlı** kuyular yaptırdı. Arka arka

ameleye taş ve toprağını çektirdi. Ve lağım olmayan havlısına divarlar yapup üzerini kapakladı. “

VBV s. 295

Mısır Sultanı, Kaygusuz Abdâl için Nil Nehri kenarına çok gösterişli bir bina yaptırır. İçini, günde bin dirhem harcayarak mermer taşlarla döşetir. Bu yapıdaki kubbelerden birisine Yavuz Sultan Selim ile Mısra gelen Ali Baba isimli kişiyi defnedilir. Bu kubbenin karşısındaki diğer kubbede de kırk merdiven inşa edilir, kubbenin üzerine de on tane pencere yapılır ve bu pencerelerden Nil nehri seyredilir.

“Bu zikr olunan Kubbenin içerüsi cümle mermer taşlarla döşenmiştir. Her gün bin dirhem masraf harcansun. Kapu karşısında olan revze öninde medfûn ‘Alî Mest (Baba) dirler bu ‘azîz, Sultân Selim Hânıla gelmiş, merhûm olmış, anda defn eylemişler ve ol zikrolunan ali kubbenin kapusı karşusında bir kubbe dahı yapılmış, biribirine muttasıl iki kubbe olmışdur. Ânun içinde kırk ayak **süllem** bünyâd itmişler. Kubbe-i alî üzerinde on dâne pencere bünyâd idüp revzenelerden Nil deryâsı temâşa olunur.”

KAM s. 114–115

Eşik, kuyu, çâh

“Eşik”, bilindiği gibi kapı boşluklarının alt kısmına konulan tahta veya taştan basamaktır. “Kuyu”, 1) Su katmanına varıncaya kadar derinliğine kazılan, genellikle silindir biçiminde, çevresine duvar örülen, suyundan yararlanılan çukur. 2) Toprağa kazılan derince çukur demektir. “Çâh” ise kuyu, çukur anlamına gelir.

Ahmet Yesevî’nin Bedehşan İline fethe gönderdiği oğlu Haydar kâfirler tarafında esir edilir. Hünkâr Hacı Bektâş kermaet göstererk Haydar’ı kâfirlerin elinden kurtarır ve onu babası Ahmet Yesevî’nin huzuruna getirir. Ahmet

Yesevî, oğlu Haydar'ı görünce onu gözlerinden öper ve yüzünü yüzüne sürer. Haydar da babasının elini öpüp tekkenin eşiği yanında ellerini kavuşturarak hazırda bekler ve özür dileyip hâlini anlatır. "Eşik" kelimesi bu menakıbda gerçek anlamıyla kullanılmıştır.

"Ahmed-i Yesevî, oğlunu görünce gözlerini öptü, yüzünü yüzüne sürdü. Hayder de babasının elini öptü. Sonra tekkenin **eşiği** yanına varıp peymançeye durdu, özür diledi, halini anlattı. "

HBVV s.11

Seyyid Kalender Velî Velâyetnâmesi'nde geçen bir dörtlükte Seyyid Kalender Veli Baba'ya kalben bağlananların, onun eşiğine, kapısına gelenlerin ilahî aşkı buldukları söylenir.

Tekkesin üstüne nurlar yağıyor.
Eşiğine düşen, Hak'ı buluyor.
Kırkbudağın şavkı Âlemi tutuyor.
Kandilde al, yeşil nurunu gördüm.

SKVV s. 265

Odman Baba Velâyetnâmesi'nde geçen bir beyitte Hakk yoluna baş koyanlara seslenilir ve onlardan kendilerine kötülük yapanlara karşı kuyu olmaları, tıpkı Yezid'in kötülüklerine karşılık verenler gibi karşılık vermeleri istenir. "Çah eden ol" ifadesi mecazlı olarak kötülüklere karşılık vermek anlamında kullanılmıştır.

"Özü kasdın özüne **çâh** eden ol
Yezîd'in başına mıhı kakan ol"

OBV s.184

Hünkâr'ın kerametlerini görerek Müslüman olan Bedehşan ili halkının bir kısmı bir süre sonra tekrar kâfir olur. Bu duruma çok sinirlenen Hünkâr Hacı Bektâş, Allah'a yalvarır ve Bedehşan ilinde ne kadar su varsa hepsini

kurutur. Kâfirler, su bulmak için kuyu kazsalar da kazdıkları kuyulardan da su çıkmaz.

"Bu sefer, Hacı Bektâş, sularını gizledi. Çayları, ırmakları kurudu. **Kuyu** kazsalar bile su çıkmıyordu. İmana geldiler, Hacı Bektâş'a yalvardılar."

HBVV s.12

Seyyid Kalender Velî'nin oğlu Hamdi Sultan, kendisinin güzel bir kızı olduğunu öğrenen kötü kalpli kadı tarafından huzuruna çağırtılır. Kadı, Hamdi Sultan'ı karşısında görünce kendisinden izinsiz "Sultan" ismini kullandığı için büyük suç işlediğini söyler ve bu suça karşılık (ilkbahar mevsiminde olmalarına rağmen) ya kendisine bir gün içinde muz getirmesi gerektiğini ya da kızını elinden zorla alacağını söyler. Hamdi Sultan eve gelip durumu karısına anlatırken kızı bütün olanları duyar. Hamdi Sultan'ın kızı Allah'ın merhametine güvenir ve onun kendisine yardım edeceğine inandığını söyleyerek bir bakraçı muz çıkarmak üzere kuyuya salar ve muz çıkmazsa da kendisini o kuyuya atacağını, o kadıya asla varmayacağını söyler. Bakraçın ipi bitince geri çekmeye başlar. O an kuyudan bakraç içinde on iki tane muz çıkar. Hamdi Sultan, karısı ve kızı muzların birer tanesini yerler ve gerisini Hamdi Sultan kadıya götürür.

"Bismillâhirrahmânirrahîm bismi Şah yâ Allah" diyerek bakracı eline alıp yavaşça **kuyuya** bırakır. İpin sonuna geldiğin görerek yavaşça çekmeye başlar. O güne kadar hiç görmedikleri parmak gibi iri, sarı on iki tane muz olduğuna kanaat getirdikleri meyveleri kucağına alıp ellerini açarak:

"-Anne, baba bakın muzlar **kuyudan** çıktı. Allah ne kadar da büyük. Bunalan biz itikatlı kullarını darda koymadı." Hamdi Sultan **kuyudan** çıkan muzları görünce hayretlerini gizleyemezler.

SKVV s. 105-106

Hacı Ali Tûrâbî Veli bugünkü adı Çankırı olan Kengri şehrine gelir. Oradaki Ulu Kilisenin yanındaki beyaz mermerin üzerine çıkar. Onu orada

gören yöre halkı Hacı Ali Tûrâbî Veli'yi yakalayıp kilise avlusundaki kuyaya atıp üzerini de mermer bir taşla örtüp evlerine giderler. Keramet göstererek kuyudan çıkan Tûrâbî Veli önce ezan okur sonra da Kengri şehri halkını İslam'a davet eder. Tûrâbî Veli'yi gene yakalayıp gene kuyuya hapsederler. Üzerine bu sefer iki mermer taş bırakırlar. İslam dervişi bu taşların altından çıkamaz ve orada ölür diyerek sevinirler.

"-Bu ses de ne? diye dışarı baktıklarında S. Hacı Ali Tûrâbî'yı Ulu Kilisenin yanındaki beyaz mermerin üzerinde görürler. Toplanıp; S. Hacı Ali Tûrâbî'yı yakalayıp Ulu Kilise avlusunda ki **kuyuya** atarak üzerine de mermer taşı bırakırlar. Bırakıp evlerine giderler. Az sonra S. Hacı Ali Tûrâbî velayet gücüyle bu taşı **kuyunun** ağzından alarak çıkar ve tekrar Ezeni Muhammediyeyi okuyarak:

"-Ey! Kengiri halkı gelin İslam olun. Kurtuluşa erin. Kıyamet günü helak olmayın." Demesine rağmen, Kengri halkı toplanıp S. Hacı Tûrâbî'yı yakalayıp tekrar kuyuya atarlar. Bu sefer üzerine iki tane daha büyük taş koyarlar.

"-İslam Dervişi bu taşların altından çıkamaz, **kuyuda** helak olur." diyerek sevinirler.

HATVV s. 49

Dam, baca, pencere, revzene, miftâh, kapı tokmağı

"Dam", yapıları dış etkilerden korumak amacıyla üzerlerine yapılan çoğu kiremit kaplı bölüm; "baca", dumanı ocaktan çekip havaya vermeye yarayan yapı anlamındadır. "Pencere," ışık ve hava girmesi için ev duvarlarına açılan deliğe denir. Pencere, kafes mânâsına da gelir.[60]

60 Mütercim Âsım, Burhan-ı Katı', İstanbul 1268, s.161, 305.

“Revzene” de pencere demektir. “Miftâh“ ise anahtar anlamına gelir. “Kapı tokmağı”, kapıyı çalmakta kullanılan parçaya denilir.

Hünkâr’ın yolu bir gün Sulucakaraöyük’e düşer. Çamaşır yıkayan kadınlara karnının aç olduğunu söyler. O kadınlardan birisi hemen evine koşar ve bir parça ekmeğin içine yağ koyarak Hünkâr’a getirir. Hünkâr kadına “Artsın eksilmesin, taşsın dökülmesin.” diye hayır duası eder ve oradan kalkıp Sulucakaraöyük mescidine gider, içeri girip oturur. Hünkâr’ın mescide gittiği o tarihten beri o mescidin damı ve duvarı hiç yenilenmez ve mescid öylece durur.

“Kadıncık, hemen kalkıp koştu, evine vardı, bir parça ekmeğin içine yağ koydu, getirip Hünkâr’a verdi. Hacı Bektâş, artsın eksilmesin, taşsın dökülmesin dedi. Ordan kalkıp doğruca Sulucakaraöyük mescidine vardı, Mescide girip oturdu. O vakitten bu ane değin o mescidin **damını**, duvarını yenilemediler, öylece durur. “

HBVV s.27

Odman Baba bir tarihte gene ortadan kaybolur. Akçakızanlık isimli bir köyde ortaya çıkar. Orada bir sene boyunca birisinin evinde kalır ve o köy halkına ücretsiz hizmet eder. Kiminin harmanını sürer, kimine su getirir, kiminin de damındaki karları kürür. O köyde çaresiz kalan herkes Odman Baba’dan yardım ister.

“Pes ol aradan ol Kân-ı Vilâyet gayboldu, Akçakızanlık derler, Balkandağı dibinde bir köyde zâhir oldu ve bir kişinin hanesinde bir yıl mikdarı durup ol diyarın halkına ücretsiz hizmet eyler idi. Kiminin hırmanın (harmanın) sürüp, kimine su getürüridi. Ve kiminin sığır **damın** kürüyüp temiz ederidi. Ve kanda kim aciz ve miskin ve işine bî-derman varısa ana meded ederidi.“

OBV s.37

Alâeddin Gaybî kendisini sürekli uzaklara çalışmaya gönderen Abdal Mûsâ Sultân'ın artık kendisini sevmediği için böyle davrandığını düşünür ve "Bey oğlu iken ona hizmet etmeye adadım kendimi şimdi de yolunda yanalım." der ve kendisini bacadan ocak içine atar. Abdal Mûsâ, Gaybî'yi tutun diye bağırır ve abdallar onu ocağa düşmeden tutup kapı dışına koyarlar."

"Ahşâm olınca kendüzin **bacadan** ocak içine atdı. Ocaga düşicek vakt Abdâl Mûsâ Sultân,

"Tutuñ Gaybî'yi."didi." Abdâllar tutup yine kapudan taşra bıragup kodılar."

AMV s. 151

Seyyid Kalender Velî bir gün arkın yanında bir ayak izi görür. Bu iz kardeşi Nasrettin Hoca'nın ayak izidir. Kalender Velî arkın içinden bir kürek dolusu çamur alır ve Akşehir tarafına doğru fırlatır. O sırada Nasrettin Hoca'nın eşi tandırda ekmek yapmaktadır. Kadıncağız ekmekleri yaparken birden bacadan aşağı topraklı çamur ekmek sacının üstüne düşer. Hemen dışarı çıkan kadıncağız kocası Nasrettin Hoca'yı kıs kıs gülerken görür.

"Nasrettin Hoca'nın eşi o anda tandırda ekmek yapıyormuş. **Bacadan** aşağı Sele Özünün topraklı çamuru ekmek sacının üzerine düşüp yayılmış. Kadıncağız hemen dışarı çıktığında kocası bizim Nasrettin Hoca'da kıs kıs gülüyormuş."

SKVV s.130–131

Hacı Bektâş bir gün gene Arafat Dağı'nda çilehânede ibadetle meşgul iken erenlerden bir kısmı onu ziyarete çilehâneye gelirler. Erenler, çilehânenin çok karanlık ve bir pencereye ihtiyacı olduğunu söyledikleri zaman Hünkâr kalkar ve çilehânenin dışarı bakan duvarına bir yumruk atar

ve bir insanın geçebileceği büyüklükte bir delik açar. Erenler gördüklerine çok şaşırır ve yollarına devam ederler.

"Hacı Bektâş, Arafat dağındaki çile-hane'de itikâfe girmişti. Erenlerden bir nicesi, çile-hane'ye geldiler, onunla sohbet ettiler. Bu arada, Erenler Şahı dediler, burası çok karanlık, ışık girecek bir yeri yok, bir **penceresi** olsaydı ne olurdu?

Hacı Bektâş, onların bu sözünü duyunca hemen Çilehâne'nin, yazıya bakan duvarına bir yumruk vurdu, duvarda, adam sığacak kadar bir delik açıldı."

HBVV s.38

Mısır Sultanı, Kaygusuz Abdâl için Nil Nehri kenarına çok gösterişli bir bina yaptırır. İçini, günde bin dirhem harcayarak mermer taşlarla döşetir. Bu yapıdaki kubbelerden birinin revzenesinin karşısına, Yavuz Sultan Selim ile Mısra gelen Ali Baba isimli kişiyi defnedilir. Bu kubbenin karşısındaki diğer kubbede de kırk merdiven inşa edilir, kubbenin üzerine de on tane pencere yapılır ve bu pencerelerden Nil nehri seyredilir. "Revzene" kelimesi burada gerçek anlamıyla yani "pencere" anlamında kullanılmıştır.

"Bu zikr olunan Kubbenin içerüsi cümle mermer taşlarla döşenmiştir. Her gün bin dirhem masraf harcansun. Kapu karşısında olan **revze** öninde medfûn 'Alî Mest (Baba) dirler bu 'azîz, Sultân Selim Hânıla gelmiş, merhûm olmış, anda defn eylemişler ve ol zikrolunan ali kubbenin kapusı karşusında bir kubbe dahı yapılmış, biribirine muttasıl iki kubbe olmışdur. Ânun içinde kırk ayak süllem bünyâd itmişler. Kubbe-i alî üzerinde on dâne pencere bünyâd idüp **revzenelerden** Nil deryâsı temâşa olunur."

KAM s.114–115

Padişahın kendisinden bişey isteyip istemediğini sormasına Kaygusuz Abdâl, "İsteğimiz canınızın sağlıdır." diye cevap verir ve elindeki yemek kabının yağ ve bal ile doldurulmasını ister. Padişah, kilerden sorumlu kişiye

dervişin kabının yağ ve bal ile doldurulmasını söyler. Kiler emiri kabı alır ve kiler kapısının kildini açarak içeri girer.

"Pâdişâh buyurdı Kiler Emiri olan kimesnelere:

—Aluñ, şeyhüñ keşkülin bal ve yagıla tolduruñ, didi. Anlar dahı gelüb Baba Kaygusuz'uñ elünden (ol) keşküli alub kiler kapusına geldi. Kapunuñ **miftâhları** eline aldı, kapuyı açdı. İçerü girdi. "

KAM s.112

Viran şehir kadısı kızını almak istediği Hamdi Sultan'ı adamlarını göndererek huzuruna çağırır. Hamdi Sultan, evine gelen adamlarla dışarı çıkar, ata binip Viran şehre gelir. Kadının kaldığı yerin kapı tokmağına vurarak içeri girer.

"Dışarı çıkıp, atlara binip Kadı Efendinin olduğu Viran Şehire gelirler. Hamdi Sultan **kapı tokmağına** vurarak içeri girer."

SKVV s.103

2.2. KORUNMA İLE İLGİLİ UNSURLAR

Kale, hisar

"Kale", Arapça'da bir dağ veya tepe üzerinde inşâ edilmiş müstahkem binâ anlamındadır.(61) Şehirlerin savunması için askeri amaçlarla kullanılan yüksek kalın duvarlı yapılara verilen isimdir. "Hisar", aslında düşmanın etrafını sarıp sıkıştırmak anlamında olup surlarla çevrilmiş olduğundan kale mânâsında kullanılır olmuştur.(62)

(61) M. Streck, İslam Ansiklopedisi, "Kale" Maddesi, İstanbul 1952, C.VI, s.124.

(62) Mütercim Âsım, Kâmûs Tercümesi, İstanbul 1304, C.II, s.260.

Saru Saltuk, Hünkâr Hacı Bektâş'ın verdiği seccadeyi denize serer, Ulu Abdal ve Kiçi Abdal'ı yanına alarak seccadeye oturur. Seccade kendi kendine o abdalları Rumeli topraklarında bulunan Kalıgra isimi kalenin yanına getirir. Saru Saltuk seccadeyi silkerek omzuna koyar. Ulu Abdal ile Kiçi Abdal kaleye kapı tarafından yaklaşırlarken Saru Saltuk kale bedenine tırmanya başlar. Saru Saltuk tırmanmak için elini her attığında bir kaya onun ellerinin tutabileceği bir yere gelir, ayakları da bastığı yere gömülür.

"Seccade, Rûm ülkesine doğru yol aldı, Kalıgra adlı bir **kalenin** yanına geldi, durdu. Saru Saltuk, Ulu Abdal ve Kiçi Abdal'la indi, seccadeyi silkip omzuna aldı, Ulu Abdal'la Kiçi Abdal 'a, siz kapıya dolanın, ben buradan çıkayım dedi. Onlar, bunda bir hikmet var deyip dolandılar, kendisi, doğruca **kalenin** bedenine tırmandı. O, kayaya tırmandıkça kaya, ellerine karşı gelir, tutunurdu. Mübarek ayakları da taşa gömüldü. Şimdi bile hâlâ o **kalede** ellerinin, ayaklarının izleri görünüp durur."

HBVV s.46

Kâfir kalesine savaş yapmaya giden Seyyid Ali Sultan, Rüstem Gazi'den elinde tuttuğu sancağı kale duvarına dokundurmasını ister. Rüstem Gazi sancağı duvara dokundurur dokundurmaz kale duvarı yerle bir olur. Gaziler de tekbir getirip kalenin içine doğru yürümeye başlarlar.

"Ol dahi kabul idüp şeref-i İslâm ile müşerref oldı, halâs buldı. Meğer ol vakit alem Seyyid Rüstem Gazi elinde idi. Seyyid Ali Sultan emir ve himmet idüp didi: Yâ Rüstem Gazi, elindeki sancağı hemân **kal'a** bedenine uzat. Seyyid Rüstem Gazi ber mucib-i emr-i sultâni sancağ-ı mükerrem ve muhterem-i mezkuru **kal'a** divârına uzadup ol mübârek alem dahi el-hikmet-i lillâh-i Ta'âla uzanup **kal'a** divârına dokundu. F-il-hâl ol **burc-u kal'a** yer ile yeksân oldu. Gaziler hemân tekbir getirüp **kal'a** derununa yürüyüş ittiler."

SASV s. 95

Saru Saltuk, Ulu Abdâl ve Kiçi Abdâl Karadenizi seccade üzerinde geçerek Kilgra şehrine gelirler ve o şehirdeki hisarda ejderhayı tahtadan kılıç ile öldürürler. Bunu duyan, o ülkenin padişahı Dobra Han hemen o hisara gider ve bu üç abdalı tahtadan kılıçları ile bir tümsekte otururken görür.

"Karadeniz kenarında Kilgra şehri derler bir şehir vardır ki Saru Saltuk, Ulu Abdâl, Kiçi Abdâl birle Karadeniz'i gemisiz geçip Vilâyet kuvvetinle ol şehirde bir ejderha varımış, dahi ağaç kılıç ile ol ejderhâ'yı helak ederler ve ol iklîm'in ol zaman bir pâdşâhı varıdı ki ana Dobra Hân derleridi. Dahi bir gün ana haber olurki ol **hisârda** olan ejderha gayb'oldu ve üç kişi zâhir olup ol **hisâr'ın** yöresinde yürür demişler. Öyle olsa ol pâdşâh gelür, görür kim üç kişi bi höyük, üzerinde oturur ve bir ağaçtan kılıçları var. "

OBV s.99

Abdal Mûsâ, gazilik unvanı verdiği Umur Bey ile ona yardımcı olsun diye görevlendirdiği Kızıl Deli Sultan'ı, fethetmeleri için Boğaz Hisarı'na yollar, çok çalışıp çabalarlarsa orayı alacaklarını, Rumeli'yi kendilerine verdiğini söyler ve onlar için dua ederek abdalları yolcu eder.

"Abdal Mûsâ eyitdi:

"Din, imdi hiç bir yere gitmen. Doğrı Boğaz **Hisârı'na** varun. Üzerine düşün. İkdâm idün. Alursınuz. Bogaz **Hisarın** aldukdan sonra Rûmeli'n size virdüm. Önünüze kimse turmasun." didi."

AMV s. 149

Burç, bâru

"Burc," Arapçada bir şeyin kavi ve sağlam olan yanına denir. Tabiye, palanka, kule gibi korunacak yer mânâsına da gelir.[63] Kule duvarından daha

63 Mütercim Âsım, Kâmûs Tercümesi, İstanbul 1304, C.I, s.702.

yüksekçe yuvarlak veya köşeli kale çıkıntısı demektir. “Bâru”, kale duvarı, hisar burcu, sur; sığınak, siper anlamlarına gelir.[64]

Ahmet Yesevî’nin oğlu Kudbettin Haydar, Bedehşan ilinde kâfirlerle Hz. Ali gibi savaşmasına rağmen altı bin askerinin şehit, kendisinin de esir düşmesine engel olamaz. Kâfirler onu ata bağlayıp yaya olarak götürürler. Şehitlerin başlarını da kesip Bedehşan kalesinin burçlarına asarlar. Kutbeddin Haydar artık Bedehşan Beyi’nin esiridir ve o beyin emriyle çırılçıplak olarak bir mağaraya hapsedilir.

“Kutbeddin Hayder, Murtazâ Ali gibi cengetti. Fakat kâfirler kırıldıkça çoğalıyordu âdeta, Tanrı yardım etmedi, sonucunda altıbin er şehit düştü. Kutbeddin Hayder’i de, kemend atıp tuttular, sıkıca bağladılar, at önünde, yaya olarak sürdüler. Şehitlerin başlarını kesip Bedehşan kalesinin **burçlarına** astılar. Kutbeddin Hayder’i de kâfir Beyine götürdüler, onun emriyle çırıl çıplak bir mağaraya hapsettiler.”

HBVV s.9

Seyyid Ali Sultan Velayetnâmesinde geçen bir dörtlükte Seyyid Ali Sultan’ın, gazileri ile beraber Varmacin isimli kaleyi fethetmesi ve kalenin burcunu, bârusunu kullanılamaz hâle getirip ganimetleri gazilere dağıtması menakıbından bahsedilmektedir.

Altı geldi üstüne oldu harâb
Kalmadı ne **burc-u bâru** hâne bâb
Bunda cem’oldu erenler bişümâr
Cümleye kıldı du’âlar bisyâr

SASV s.105

64 Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügât, Ankara 1993, s.585.

2.3. TOPLULUK HAYATINDAN DOĞAN UNSURLAR

2.3.1. Coğrafi Mahiyetteki Unsurlar

İklim, ülke, memleket, il, vilâyet, diyar, mülk

"İklim", havası bakımından yedi bölüm sayılan yeryüzünün her bir bölümüne verilen addır. "İklim", kökü bakımından kalem kelimesi ile alâkalandırılmış, her iklimin yedi gezegenden biri ile münâsebeti olduğu düşünülmüştür. Birinci iklim Hindistan, Zuhal yıldızına; ikinci iklim Çin ve Hıtâ ülkesi Müşteri'ye; üçüncü iklim Türkistan Merih'e; dördüncü iklim Irak ile Horasan Güneş'e; beşinci iklim Maveraünnehir Zühre'ye; altıncı iklim Rum memleketi Utarid'e ve yedinci iklim olan uzak kuzey beldeleri de Ay'a mensuptur.[65]

"Memleket", mülkiyet üzre elde tutulan ve tasarruf edilen nesne[66]; "il", Ülkenin vali yönetimindeki bölümü, vilayet; şehrin niteliklerini taşıyan büyük yerleşim yeri demektir. "Diyar" sözü, memleket, ülke mânâsındadır. Aslında ev, saray, konak anlamındaki "dâr" kelimesinin çoğul şeklidir.[67] "Mülk" bir devletin hâkimiyeti altında bulunan toprakların tamamı, ülke; ev, arsa gibi taşınmaz mal demektir. [68]

Ahmet Yesevî bir gün, Semerkand'dan gelip Horasan'a geçmek isteyen bir tüccarın kumaşları ve hayvanları ile Amû suyunun içinde boğulma tehlikesi yaşadığını görür. Tüccar suyun içinden, bulunduğu iklimin erenlerinden yardım ister ve bu yardıma karşılık mallarının yarısını onlara adak olarak vereceğini söyler."İklim" kelimesi bu menakıbda "ülke" anlamında kullanılmıştır.

---

65 Mütercim Âsım, Burhan-ı Katı', İstanbul 1268, s.488.

66 Mütercim Âsım, Kâmûs Tercümesi, İstanbul 1304, C.IV, s.1122.

67 Muallim Naci, Lugât-i Naci, İstanbul, s.417.

68 Meydan Larousse, "Mülk" Maddesi, İstanbul, C.IX, s.135.

“Tam bu sırada Ahmed-i Yesevî, aşağıya, suya baktı. Gördü ki bir taçir, Semerkand tarafından, bunca kumaş ve davarla gelirken Horasan tarafına geçmek için Amû suyuna girmiş. Ortasına gelince, su bunları almış, götürüyor, tacir de atından düşmüş, **ey iklim erenleri** ve ey ülke erleri, bizi bu sıkıntıdan kurtarın, yarısı size adak olsun diyor.”

HBVV s.15

Demir Baba bir memlekete Mûsâllat olan ejderhayı öldürür. Bunun üzerine o ülkenin kralı, Demir Baba’nın yüzü suyu hürmetine ülkesinde esir bulunan bütün Müslümanları serbest bırakır. Bununla da yetinmez ülkesini Demir Baba’ya hediye eder ve kendisine bir köy kadar toprağın yeteceğini söyler. Padişah bütün bu iyiliklere karşılık olarak Demir Baba’nın kendilerini bırakmamasını, ülkelerinden gitmemesini ister.

“Demir Baba Sultan ol kân-ı kerem özü ihsarına (hisarına) getirdi. İslâm diyarına salıvirdi. Meğer Demir Baba Sultân ol diyarın Pâdişâhı **ülke** virdikde Demir Baba dir ki oğlum gene **ülkeyi** sana hediye eyledim. Bana köy cürmü yerceğiz yeter ol senin hâtırın içün didi ol ider kim Sultânım bizi koyub gitmesen. Cemâlin görsek ömürcüğümüze tâzelene bir mürüvvet idi niyâz deyüb niyâz eyledi.”

DBV s.98

Kendi soylarından olan Anadolu Türkmenlerine yardım etmek isteyen Türkistan erenleri Ahmet Yesevî’ye gelip Hristiyanların haçlı ordusunu kastederek batıdan gelen Hristiyanların, Türkistandan gelen Türkmenlerin ana yurt edindikleri Kayseri iline saldırdıklarını, insanları öldürdüklerini, kadınlara ve kızlara tecavüz ettiklerini söyleyerek Anadolu’ya gidip kardeşlerine yardım etmek için izin isterler.

“- Ey Türkistan İlinin Ulu Pîrî! Haçlı adı altında garpden (batı) gelen cahil Hristiyan sürüsü, kendi soydaşlarımızı ana yurt edindikleri Kayser **ülkesinde** öldürmekte, kadın ve kızlara tecavüz ettiklerini, kundaktaki masum

bebekleri kör kuyulara attıklarını ve daha nice işkenceler ettiklerini duyuyor ve çok üzülüyoruz. Bizlere himmet et. O İslam Türkmen kardeşlerimize yardıma gidelim."

HATVV s. 45

İslam diyarının yanındaki bir Hristiyan memleketinde buğday sıkıntısı çeken bir keşiş, "Keşke Hünkâr bana buğday gönderseydi." diyerek içinden geçirir. Bu istek Hünkâr'a malum olur ve Hünkâr bir dervişle o keşişe buğday gönderir. "Memleket" kelimesi burada gerçek anlamıyla kullanılmıştır.

"İslâm ülkesinin öte yanındaki bir **memlekette**, bir keşiş vardı. Bir yıl kıtlık olmuştu; keşiş de sıkıntıya düşmüştü. Bir gün, ne olurdu, Hünkâr lûtfetseydi de bana biraz buğday gönderseydi diye düşündü. O anda Hünkâr'a malûm oldu, bir dervişine biraz buğday verdi, filân yerdeki filân kilisenin keşişine bu buğdayı götür dedi, yolladı."

HBVV s.55

Ahmed Yesevî, Bedehşan ilinde esir düşen oğlu Haydar'ı kurtarmak üzere Hünkâr Hacı Bektâş'ı görevlendirir. Hünkâr emri duyunca yeri öper ve Bedahşan iline gidip Haydar'ı kurtarmadıkça orucunu bozmayacağını söyler ve Allah yardım ederse Bedahşan ilini alıp bütün kâfirleri Müslüman edeceğini ekler."İl" kelimesi bu menakıbda "ülke" anlamında kullanılmıştır.

"Hacı Bektâş, bu emri duyunca yeri öptü, peki dedi, ben de Bedahşan **iline** gitmedikçe, Hayder'i âzad etmedikçe ekmek yemiyeyim, su içmiyeyim, orucumu bozmıyayım, andolsun. Ulu Tanrı yardım ederse önce Bedahşan **ilini** alırım, bütün kâfirleri Müslüman ederim."

HBVV s.10

Süleyman Paşa isimli bir gazi, Sultan Muhammed'in emriyle Odman Baba'nın yanına gelir ve karşısına oturur. Kâfir illerine gazaya gitmeden önce kendisine destur vermesi için Odman Baba'ya geldiğini söyler.

“Pes birgün Süleyman Paşa, Sultan Muhammed emrinile ol Kân-ı Vilâyet’in nazarına geldi. Mübârek elin öpüb, dahi karşısına oturdu. Ve cevâba gelip ayıttı ki: Îy kân-ı kerem, oğlun Sultan Muhammed, beni sana veribidi ki ben garîbine kâfer **illerine** gazâ’ya gitmeğe destûr ve himmet edesin, dedi.”

OBV s.224

Odman Baba bir tarihte gene ortadan kaybolur. Akçakızanlık isimli bir köyde ortaya çıkar. Orada bir sene boyunca birisinin evinde kalır ve o köy halkına ücretsiz hizmet eder. Kiminin harmanını sürer, kimine su getirir, kiminin de damındaki karları kürür. O köyde çaresiz kalan herkes Odman Baba’dan yardım ister. Rum vilayetinde Odman Baba’nın ayak bastığı ve kerametlerinin görülmediği yer yoktur. ”Vilayet” kelimesi burada “şehir” anlamında kullanılmıştır.

Pes ol aradan ol Kân-ı Vilâyet gayboldu, Akçakızanlık derler, Balkandağı dibinde bir köyde zâhir oldu ve bir kişinin hanesinde bir yıl mikdarı durup ol diyarın halkına ücretsiz hizmet eyler idi. Kiminin hırmanın (harmanın) sürüp, kimine su getürüridi. Ve kiminin sığır damın kürüyüp temiz ederidi. Ve kanda kim aciz ve miskin ve işine bî-derman varısa ana meded ederidi. Ve Rûm **vilayetinde** hiçbir yer yoktur kim kadem basıp meded ve vilâyet ve keşf-ü keramâtı erişip zâhir olmamış ola.

OBV s.37

Veli Baba Velâyetnâmesi’nde Ece ve Evranos Bey’lerin, Balıkesir ilinin ileri gelen cesur insanlarından oldukları söylenir.

“Hususâ Ece Bey ve Evranos Bey bunlar Karesi denilen Balıkesir **vilâyetinin** müteayyin ve bahadır âdemlerinden idiler.”

VBV s. 166

Kaygusuz Abdâl o diyarda olmalarının sebebini Mısır Sultanı’na, erenleri ile hacca görevini yerine getirmek üzere Kâbe’ye gitmek ve Yusuf

Peygamberin tahtını ziyaret etmek olarak açıklar. Yolculukları sırasında o kutsal mekânları kalp gözüyle görebilmek için gözlerini pamukla kapattıklarını da söyler. “Diyar” kelimesi burada “ülke” anlamında kullanılmıştır.

Kaygusuz Baba Sultân eyitdi:

“—Bizüm bu **diyara** gelmekden murâdımuz Hacc itmek ve (nâsib olursa) Kâbetu’llâh şerefehâul’lâh tarafına gitmek ve bu diyar-ı Mısr ki Yûsuf Peygamber tahtıdur, ziyâret idüb bir mikdâr teferrüc itmek niyet eyledük. Gözlerimüze anıñçün penbe koduk ki, zâhir gözimüz yumub, bâtın gözüni açmışuzdur. Cümle dünyânun metã‘ından geçüp, ‘ışk u mahabbet şerbetin dost elinden içmişüz.”

KAM s.106

Kudbettin Haydar Rumeline fethe gönderdiği yeğeni Seyyid Ali’ye sancağını vererek onu Rum diyarının ortasına dikmesini ister. Seyyid Ali de aldığı sancağın Türklere gelecekte ana yurt olacak Rumeli diyarında yüzyıllarca dalgalanacağını söyler ve amcasının elini öperek oradan ayrılır.

“Kudbettin Haydar:

“-Oğlum Ali bu sancağı al. Rum **diyarının** ortasına dik. Bizleri orada temsil etsin. Olur mu?” S. Ali:

“-Amcacığım sizin isteğiniz, bizim için bir emirdir. Bu kutsal sancak, Türk’e gelecekte ana yurt olacak Rum **diyarında** yüzyıllarca dalgalanacaktır.” Ellerini öperek, Allah’a ısmarladık çekerler.”

HATVV s. 46

Odman Baba bir gün çok sinirlenir ve Edrene şehrinin içine girerek cesurca bir tavırla “yüz bin yıldır bu mülke gelirim, taşı taş üstünde bırakmadım; köşkleriniz, saraylarınız başınıza yıkılsın. der. “Mülk” kelimesi bu menakıbda “ülke” anlamında kullanılmıştır.

"Ol gün, ol Kân-ı Vilâyet ve Kûtb'al Aktâb-ı temâmet celâl üzerine gelip mecmû-ı abdâl'ları elindeki kötek ile önüne bıraktı, dahi Erdene şehrinin içine girip heybet-ü salâbet birle ol şehirliye ayıttı ki bak bre çirkin gebe karınlu şehirlisi, yüz kez yüzbin yıldır ki, ben bu **mülke** gelürüm, bir taşı bir taş üzerine komadım, başınıza yıkılsın ki, bak köşklerine, bak saraylarına dedi."

OBV s.161

Seyyid Kalender Velî başka bir yere yerleşerek köy kurmak isteyen köylülerin isteğini gayet olumlu karşılar ve mülkün yani dünya üzerindeki değerli herşeyin sahibinin Allah olduğunu, onun kalıcı insanoğlunun ise geçici olduğunu söyler.

"—Tabi diledikleri yere kariye kurabilirler. Bizler himmetlerini onlarla beraberdir. Zaten **mülk** bizim gibi fanilerin değil. Allah'ı Teâlâ'nındır. Çünkü o baki, bizler ise faniyiz."

SKVV s. 111

2.3.2. Bir Mahal İfade Eden Unsurlar

Yurt, vatan

"Yurt", bir insanın doğduğu yaşadığı toprak, mesken, memleket, sahip olunan arazi demektir.

"Vatan", Arapça'da bir insanın ikâmetgâhı olan menzile denilir ki yurt diye tâbir olunur. Sığır, koyun vesâirenin ağıl veya ahırına da vatan denir. [69]

Hünkâr Hacı Bektâş, abdallarından Saru İsmail'e kendisi öldükten sonra sopasını fırlatmasını, sopası nereye düşerse yeşil fermanı da alarak oraya gidip yurt edinmesini, yerleşmesini ister. Hünkâr vefat edince Saru İsmail sopasını fırlatır, sopası menteşe ilinde bir kilisenin kubbesini delip içeri

69 Mütercim Âsım, Kâmûs Tercümesi, İstanbul 1304, C.IV, s. 778.

düşer. “Yurt” kelimesi bu menakıbda “vatan, memleket” anlamlarında kullanılmıştır.

Hünkâr’a malum oldu. İsmail’im dedi, ben göçtükten sonra sopanı at, nereye düşerse orası **yurdun** olsun, yeşil fermanı da yanında götür, sana lâzım olur buyurdu. Hünkârdan sonra seccadeye geçen Habib Emirci’den izin adlı, dergâhtan çıkıp sopasını attı, can gözüyle gördü ki, Menteşe ilinde Tavaz’da bir kilisenin kubbesini delip içeri düştü.

HBVV s.80

Büyük oğlu Hamdi Sultan’ın artık büyüdüğünü gören Kalender Velî onu Hacı Ali Tûrâbî Veli’nin torunuyla evlendirir ve onların Cücük Çiftliği denilen yere giderek orayı yurt edinmelerini, yerleşmelerini ve kendisine komşu olmalarını söyler. Hamdi Sultan’da eşyalarını toplayıp babasının ellini öperek Cücük Çiftliğine doğru yola çıkar. “Yurt” kelimesi burada “tut” fiiliyle birleşerek “yerleşmek” anlamına gelen “yurt tutmak” deyimi içinde kullanılır.

“Kalender Velî, büyük oğlu Hamdi Sultan’ın kemale erdiğini görerek S. Hacı Ali Tûrâbî Velî’nin torunu ile evlendirerek nikâhlar.

“-Oğlum Hamdi, iki aslan bir yatakta yatmaz. Ailenle birlikte şu malları al da Cücük Çiftliğimizin üzerine git. Orada **yurt** tut. Bana da komşu ol.” Hamdi Sultan babasını kırmayarak, annesi Melek Hatun’un ve babaları Kalender Velî Hazretlerinin ellerini öperek Sele kariyesinden verilen koyun ile sığırları önüne katarak Cücük Çiftliğinin üzerine gelip; bugün Cücük tepesinin Kuzeydoğu dibine gelip bir ev inşa ederler. Yanıbaşına da su için kuyu kazarlar.”

SKVV s. 99

Demir Baba Velâyetnâmesi’nde Tursun Baba’nın vatanının Baba Dağı isimli dağlık yer olduğu ve Demir Baba’nın onun için odun taşıyan kişi olduğu söylenir. “Vatan” burada “memleket” anlamında kullanılmıştır.

"Ba'dehû Hü den sonra Demir Baba Sultânı ateşcibaşı eyledi. Tursun Baba'nın **vatanına** Baba Dağı dirler kûhistan yerdir. Anın içün odun taşıyanın dökenine Ateşcibaşı dirler."

DBV s. 77

Belde, şehir, ilçe, kaza, sancak, kasaba, köy, karye, bucak, nahiye, oba

"Belde", şehir, memleket demektir.[70] Arapça'da etrafı çevrili sınırları belli yere denir ki orada sakin olanların ikâmetleri devamlıdır. Şehre belde denilmesi bu sebeptendir.

"ilçe", Yönetim bakımından yurt bölümlemesinde ilden sonra gelen bölüm, kaymakamlık, kaza; "sancak", Osmanlı yönetim teşkilatında illerle ilçeler arasında yer alan yönetim bölümü, mutasarrıflık; "kasaba", Şehirden küçük, köyden büyük, henüz kırsal özelliklerini yitirmemiş olan yerleşim merkezi, belde anlamına gelir.

"Köy", yönetim durumu, toplumsal ve ekonomik özellikleri veya nüfus yoğunluğu yönünden şehirden ayırt edilen, genellikle tarımsal alanda çalışılan, konutları ve öteki yapıları bu hayata uygun yerleşim birimi demektir. "karye" de köy demektir. "nahiye", İlçelerin, bir müdürle yönetilen bölümlerinden her biri ; "oba", göçebelerin konak yeri anlamındadır.

Kaygusuz Abdâl ve erenleri Hacc için Kâbe'ye gitmek ve Yusuf Peygamberin tahtını ziyaret etmek için Mısır'dan geçerler. Erenlerin birer gözlerini pamukla kapattığını gören Mısır Sultanı bunun nedenini sorar. Kaygusuz Abdâl da hangi beldeden geçerlerse oranın sultanına kalben bağlandıklarını, onun için hayır duaları ettiklerini ve bir gözü kör olan Mısır Sultanı'na saygılarından gözlerinden birini pamukla kapatarak yolculuklarına

70 Muallim Naci, Lugât-ı Naci, İstanbul, s. 170.

devam ettiklerini söyler. “Belde” kelimesi bu örnekte “memleket” anlamında kullanılmıştır.

“Kaygusuz Baba eyitdi:

—Sultânum, bizüm âdetimüz oldur ki, kangı **beldeye** vardukda ol vilâyetün pâdişâhına mûtî oluruz ve her kangı dıraht-ı müntehâ sâyesinde karâr kılduksa âna hayır-du’â iderüz. Hâlâ, sizün taht-ı hükümetinüzde gelüb size tâbi’ oluruz. Sâye-i devletünüz de birkaç gün bu Yûsuf Peygamber tahtını ziyâret eylemek mûradumuz idi. Siz, bu dünyâya bir gözle bakub, biz iki gözle bakmak revâ degüldür.”

KAM s. 109

Beypazarı İlçesi’nin Karaşar Beldesi civarında ikamet eden Yağdan’ı Sultan’ın kızı Melek kız rüyasında, Çubuk İlçesi, Çevlik ağızda yaşayan Kalender Velî ile nikâhlandığını görür. “Belde” kelimesi bu menkabede gerçek anlamıyla kullanılmıştır.

“Bin iki yüz’lü yılların ortalarında; bugün Beypazarı **İlçesi’nin** Karaşar **Beldesi** civarında yaşayan konargöçer Yağdan’ı Sultan’ın kızı, Melek kız rüyasında Çubuk üzerinde Çevlik ağızda yaşayan Kalender isimli bir gençle Peygamberimizin de bulunduğu bir mecliste nikâhladığını görür.”

SKVV s. 54

Seyyid Hasan Gazi’nin oğlu Abdal Mûsâ annesi tarafından yetim kalır. Genceli şehrinin halkı da onun kerametlerin inkâr edip Abdal Mûsâ’yı sevmediler. Allah da onları cezalandırmak için Gence şehrine afet verir. Başlarına gelen bu felaketin Abdal Mûsâ’ya yaptıkları kötülüklerden kaynaklandığını bilen şehir halkı Gence’yi terketmeye karar verirler. Halk tam yola çıkmak üzereyken Abdal Mûsâ gelir ve onlara gitmemelerini, orada kalmalarını söyler. “Şehir” kelimesi bu menakıbda gerçek anlamında kullanılmıştır.

“Seyyid Hasan Gâzi oğlı Seyyid Mûsâ anasından yetim kaldı. Genceli **şehrinin** halkı münkir olup Abdâl Mûsâ’ı sevmediler. Bâri Ta’âlâ kudretinden bu **şehre** bir âfât virdi. Bir bir dağılup gitmege başaldılar. Bildiler ki Abdâl Mûsâ sâhib-i velâyetdür. Gitmege niyyed iden şehrlinün yolları üzerlerine vardı, eyitdi:

“Oturalım, gitmen” didi.”

AMV s.140

Yunanlılar, Uluğün şehrini yakıp yıktıktan sonra Kara Bey’i Uluborlu Kazası’nda kuşatırlar.

“Leşker-i İslâm ile (… Bir satır kadar yazı silinmiş…) kendi ağalarından Karabey (bir kelimelik kadar yer silinmiş..) Uluborlu’ya (…bir kelimelik kadar yazı silinmiş…) Malatya’ya gelüb bundan sonra Malatya’dan evlâd ve mallarını alup şehri Ulugün’e geldiklerinde gördüler ki Yunan Rumları gelüp şehri mezkûru yakup ve yıkup harab ve turab idüp firar itmişler. Ve Kara Bey’i dahi Uluborlu **Kazası’nda** muhasara itmişlerdir.”

VBV s.162

Mısır’da otuz iki sancak beyi vardır. Bu beylerin başı da Mısır padişahıdır. Bu padişah Hz. Yusuf Peygamber’in tahtında oturur ve ülkesini yönetir. Padişahın yanına her gün otuz iki sancak beyinden birisi gelir ve onunla sohbet eder.

“Nefs-i Mısr’da, otuz iki **sancak** begi vardur. Ve her begün taşra bir kâşifi vardur. Bunlarun üzerine nâzır begleridür ki, Mısr pâdişâhıdur. Yûsuf Peygamber tahtında oturub hükûmet ider. Ve ol beglerün her biri bir gün gelirler anda sohbet iderler.”

KAM s.116

Hoca Küçük Ahmed, babasının hırkasını başına çekerek dua eder ve o anda çok şiddetli bir yağmur başlar. Duasını bitirip başını hırkasından çıkarınca yağmur diner ve güneş açar. Bu olaydan sonra Karacuk Dağı kaybolur, şimdi o dağın yerinde Karacuk Kasabası vardır.

"Hoca Küçük Ahmed, babasının hırkasını başına çekerek duâya koyulur. Birden bire gökyüzünden seller boşanır. Her taraf sular altında kalır. Şeyhlerin seccâdeleri sular üzerinde yüzmeye başlar. Hoca Ahmet, hırkadan başını çıkarır. Hemen fırtına ile yağış kesilip güneş açar. Bakarlar ki Karacuk Dağı ortadan kalkmış. Şimdi o dağın yerinde Karacuk isimli bir **kasaba** vardır."

SMAV s.26

Demir Baba bir memlekete Mûsâllat olan ejderhayı öldürür. Bunun üzerine o ülkenin kralı, Demir Baba'nın yüzü suyu hürmetine ülkesinde esir bulunan bütün Müslümanları serbest bırakır. Bununla da yetinmez ülkesini Demir Baba'ya hediye eder ve kendisine bir köy kadar toprağın yeteceğini söyler. Padişah bütün bu iyiliklere karşılık olarak Demir Baba'nın kendilerini bırakmamasını, ülkelerinden gitmemesini ister. "Köy" kelimesi burada Padişahın kendisine ne kadar az bir toprak istediğini anlatmak için kullanılmıştır

"Demir Baba Sultan ol kân-ı kerem özü ihsarına (hisarına) getirdi. İslâm diyarına salıvirdi. Meğer Demir Baba Sultân ol diyarın Pâdişâhı ülke virdikde Demir Baba dir ki oğlum gene ülkeyi sana hediye eyledim. Bana **köy** cürmü yerceğiz yeter ol senin hâtırın içün didi ol ider kim Sultânım bizi koyub gitmesen. Cemâlin görsek ömürcüğümüze tâzelene bir mürüvvet idi niyâz deyüb niyâz eyledi."

DBV s.98

Şücâeddin Baba, köyde sürekli balık avlanan bir kişiyi bunu yapmaması için uyarırsa da adam Şücâeddin Baba'yı dinlemez ve

avlanmaya devam eder. Adam gene bir gün balık avlarken ağına bir nesne takılır. Ağı bir türlü sudan dışarı çekemez. Köye gidip yardım çağırır. Köylüler bu adama yardım etmek için yanında gelirler, her birlikte ağa asılılar ama ağı gene dışarı çekemezler. Ağı çekmekten yoruldukları bir anda Şücâeddin Baba ağın içinden çıkıp gelir ve o adama, pîrlerin kendisine erenlik bahşettiğini söyler. Adam da bunun üzerine tövbe eder ve artık avlanmaz.

"Yine bir gün ol **köyde** bir kişi var idi. Balık avlardı. Sultân aña nefes itdi eytdi: "Ol şu kuşçuğazların çok incitmek eyü olmaz" didi. Ol kişi dahı sultânuñ nefesin kabul eylemeyüp her gün balık avlardı. Bir gün yine balık avlamağa varup ağını su içine saldı. Ağına bir nesne toldı. Çeküp çıkaramadı. Ağuñ ipini bir ağaca bağlayup kodı kendü varup **köye** haber eyledi eytdi: "Ağuma bir balık tutıldı çekegördüm kenâra getüremedüm. Bütün **köye** yiter gelüñ varalum çıkaralum" didi. **Köy** kavmi turup ağ saldığı yire geldi. Ağuñ ipine yapışup çekdiler nice kim kenâra getürürlerdi talbınup yine suyuñ içine girerdi. Pes çeke çeke yorıldılar sultân ağuñ içinden çıkageldi. Eytdi: "Köçegüm pìrler saña nefes itdi idi ağınçün artık ermişsin" diyüp aldı yüriyüvirdi ol kişi tevbe idüp ayruk avlamadı vazgeldi ve's-selam."

ŞBV s. 8

Seyyid Kalender Velî, eşi Melek Hatun'u da alarak el öpme maksadıyla Yağdanı Sultan'ın obasına gider ve beş gün misafiri olur. Obadan ayrılırken Yağdanı Sultan; Karaşar, Saray, Dikmen, Köseler ve Dere köylerini el öpmelik olarak Seyyid Kalender Velî'ye verdiğini, o köylerin artık ruhani liderinin kendisi olduğunu ve kıyamete kadar her sene bu köyleri ziyarete gelip köylüleri gözetmesini söyler. Seyyid Kalender ve eşi, Yağdanı Sultan ile obanın büyüklerinin ellerini öperek oradan ayrılıp Sele Köyü'ne dönerler.

"Bir müddet Sele **kariyesinde** kalan S. Kalender ile eşi Melek Hatun el öpmek maksadıyle Yağdanı Sultan'ın obasına gitmek için yola çıkarlar.

Uzun bir yolculuktan sonra Yağdanı **obasına** gelirler. Görüşüp hal hatır sorarlar. Yol yorgunluğunu gidermeleri için istirahate çekilirler. Beş gün misafir kaldıkları Yağdanı Sultanın **obasından** ayrılırken Yağdanı Sultan:

"-Bak oğlum Kalender, sana ve evlatlarına El öpümlüğü olarak Karaşar, Saray, Dikmen, Köseler ve Dere **kariyelerini** veriyorum. Bundan sonra bu **kariyeler** biat olarak sana bağlıdır. Her yıl gelip kıyamete değin görüp gözetesiniz. Sakın unutmayın." diyerek sıkıca tembih ederler. S. Kalender ile eşi Yağdanı Sultan'ın **oba** büyüklerinin ellerini öperek ayrılıp; Sele **kariyesine** dönerler."

SKVV s.56-57

Hacı Bektâş-ı Veli, Seyyid Gazi'nin mezarını ziyarete gider. Seyyid'in mezarına selam verir, mezar da selamı alır. Daha sonra Hünkâr ucu bucağı görünmeyen bir deniz olur, Seyyid'in Kabri de o denizde kabak gibi yüzer ve sonra da Hünkâr da mezar da normala dönerler. Bir zaman sonra bu sefer Seyyid Gazi'nin mezarı ucu bucağı görünmeyen deniz olur, Hünkâr da o denizde bir gemiye dönüşür ve yüzer. Sonra her ikisi de normale dönerler. "Bucak" kelimesi bu menakıbda "Ucu bucağı görünmemek" deyimi içinde "köşe, kenar" anlamında kullanılmıştır.

"Derken bu sefer Seyyid Gazi'nin mezarı, ucu **bucağı** görünmeyen bir deniz oldu, Hünkâr, o denizde bir gemi haline geldi, yüzdü, yürüdü. Biraz sonra Hünkâr da, Seyyid'in mezarı da gene gerisin geriye eski haline döndü."

HBVV s.71

Bir gün şehirden Havyalı nahiyesine bağ, bahçe muhabbeti yapmaya birileri gelirler. Kebap yapmak için getirdikleri etleri şişe takıp ocağa koyarlar. Etleri ocağa koyduktan sonra daha yerlerine bile oturmadan Pîrî Baba çıkagelir. Pîrî Baba ordakilere selam verir ve kebabın piştiğini, ocaktan alıp gelmelerini söyler. Pîrî Baba'nın bu dediğine çok şaşıran adamlar, etleri ocağa henüz koyduklarını söylerler.

"Râviler şöyle rivâyet eylediler. Bir gün şehirden bir nice kişiler bağ bakçe muhabbeti etmeye gitmek murâd eylediler. Havyalı **nahiyesinde** bir bağa kebâb yemeğe andan sonra bağa oturub anı ortaya koyub kebâb kesmeğe aldılar. Anda olan kimseler her biri bir işe tâyin olub kebâb şişine saçub ocağa aldılar ve kimi dahi ayak üzre iken anı gördiler ki Pîrî Baba çıkageldi."

PBV s.11

Seyyid Mehemmed Abdal Velâyetnâmesi'nde geçen bir dörtlükte güzel ili ve obayı, güzel kişinin gezeceği anlatılır. Ayrıca beyitte Hz. Hüseyin'in Kerbela'da şehit edildiği Muharrem ayına telmihte bulunulur.

"Güzel gezer güzel ili, **obayı**;
Güzel giyer güzel şalı, libayı.
Güzel doğar güzel Muharrem ayı.
Güzel görüp güzel tutmalı imiş."

SMAV s.103

Mekân, meydan

"Mekân", bir nesnenin var olduğu, meydana geldiği yerdir.[71] "Meydan", açık geniş alan anlamındadır.[72]

Seyyid Rüstem Gazi ve Abdüssamed, Seyyid Ali Sultan'dan ayrılıp yola koyulurlar ve kendilerine yeni memleketler bulurlar. Seyyid Rüstem Cebel-i Megair dağı tarafını gezer ve orasını mekân tutar. Orada hâlâ dergâhının olduğu yer hoşuna gider ve bir mektup yazıp orasını Yıldırım Bâyezîd Han'dan ister. Yıldırım Bâyezîd Han taht-ı saltanatında yani hükümdarlık yaptığı yerde uyurken mana âleminde (rüyasında) Rüstem

71 Mütercim Âsım, Kâmûs Tercümesi, İstanbul 1304, C.IV, s. 742.

72 Muallim Naci, Lugât-i Naci, İstanbul, s.896.

Gazi'yi görür ve cevabını yazdığı mektubu ona verir. "Mekân" kelimesi burada "mekân tutmak" deyim grubu içinde "yerleşmek, yurt edinmek" anlamında kullanılmıştır.

"Gelelim ol tarafta Seyyid Rüstem Gazi Abs-üs- Samed birle'Seyyid Ali Sultan'dan ayrılup yola revân oldular. Seyyid Rüstem Gazi gelüp Cebel-i Megairi **mekân** tuttu. Ve Abdüssamed Hilâle yüzünde **mekân** ve mesken. Ammâ bu tarafdan Seyyid Rüstem Gazi Cebel-i Megaire geldikte ol dağın etrafını gezüp temâşa eyledi. Hâlâ dergâhı olduğu yer be-gayet hoşuna gelüp hemândem Yıldırım Hân Hazretlerine bir nâme yazup orayı mutalebe içün göndermekte olup Yıldırım Han dahi taht**-**ı saltanatında hâb-ı râhata varmış olduğu hâlde âlem-i ma'nâda Seyyid Rüstem Gazi Hazretlerini görüp ol dem cânibine bir nâme sunup takdim ider. "

SASV s. 108

Ahmet Yesevî'nin doğduğu yıllarda Türkistan'da Yesevî isimli bir hükümdar, zorlu şartlara sahip olduğundan rahat avlanamadığı Karacuk Dağı'nın ortadan kaldırılması için bütün Velî kişileri biraraya toplar. Evliyaların bütün dua ve yalvarmalarına rağmen dağ bir türlü ortadan kalkmaz. Sebebini araştırırlar ve Şeyh İbrahim'in oğlu Hoca Ahmet'in veliler arasına çağrılmadığı anlaşılır. Adam gönderip Hoca Ahmet'i çağırtırlar. Gidip gitmeme konusunda tereddüt yaşayan Ahmet Yesevî ablasına danışır. Ablası böyle bir iş için önce Hoca Ahmet'in meydana çıkma zamanının gelip gelmediğini anlamak ister. Bunun içinde babalarını vasiyeti gereği kendisini babalarının tapınağına götürür ve o tapınakta bağlı olan sofrayı açmasını söyler. Eğer bu sofrayı açarsa meydana çıkma zamanının geldiğinin anlaşılacağını belirtir. Küçük Ahmet sofrayı açar ve Yesi Şehrine gelir. Sofrada küçük bir ekmeği alıp Fatiha okurak o ekmeği o meclisteki herkese yetecek şekilde dağıtır. Bu kerameti gören doksan dokuz bin kişi Hoca Ahmet'in büyük bir şahıs olduğunu anlarlar. "Meydan" kelimesi "meydana çıkmak" deyimi içinde "ortaya çıkmak" anlamında kullanılmıştır.

“Çocuk, ablasına danıştı. Ablası Şehnaz dedi ki:

“- Babamızın vasiyeti vardır. Senin **meydana** çıkma zamanın gelip gelmediğini belli edecek şey, babamızın Ma’bedi içinde ki bağlı bir sofradır. Eğer onu açmağa kâdir olursan var git. **Meydana** çıkma zamanın gelmiş demek olur.”

Küçük Ahmet, bunun üzerine Ma’bede giderek sofrayı açar. Artık **meydana** çıkma zamanı gelmiş demektir.”

SMAV s.26

Ahmet Yesevî kendisini ziyaret ettiğini düşünde gördüğü Seyit Ahmet’in ziyaret için dergâhına gelmesiyle çok mutlu olur ve Seyit Ahmet’i çok sıcak karşılar. Dergâh meydanındaki buluşmaları o kadar candan olur ki bundan dolayı bütün dergâh neşelenir. “Meydan” kelimesi bu menakıbda “dergâh meydanı” tamlaması içinde “dergâhın ortası” anlamında kullanılmıştır.

“-Düşümde gördüğüm S. Ahmet bu olsa gerektir.” Duasını kısa keserek; birden ayağa kalkmış:

“-Gel yâ kardeşim Ahmet!” deyip kollarını öyle bir açışla açmış ki; neler olduğunu anlayamayan kervan yolcuları ayağa kalkıp; iki Ahmet’e yol vermişler. Dergâh **meydanında** buluşma öyle candan olmuş ki. Dergâh içi birden neşelenmiş.

HATVV s. 36

Mahalle, semt, yaka, sokak, ,yöre, mahal, eknâf, kûhistân

“Mahalle” bir şehir veya kasabanın, bölündüğü kısımlardan her biri anlamındadır.

"Semt", şehirde yerleşim bölgesi, yaka; yan, taraf, cihet, yön manalarına gelir. "Sokak"; il, ilçe vb. yerleşim bölgelerinde, iki yanında evler olan, caddeye oranla daha dar veya kısa olabilen yol; "mahal", yer hulûl edecek mekân demektir.[73]

"Yöre", Bir bölgenin belli bir yer ve çevresini kapsayan sınırlı bölümü, havali, mahal, civar anlamına gelmektedir.

"Eknâf", nâhiyeler, taraflar, sığınacak yerler, evin ortaları anlamındadır.[74] "Kûhistân" ise dağlık, dağı olan yer demektir.[75]

Odman Baba kendisini hisardan dışarı bırakmayan hisar kapıcısını hırpalar. Bunun üzerine Odman Baba'ya saldıran kapıcıya abdallar hemen karşılık verir ve onu döverler. Kapıcı "Yetişin Müslümanlar!" diye bağırınca kapı yakınlarında bir mahalle dolusu Karamanlılar hemen koşup gelirler ve abdallarla dövüşmeye başlarlar. Abdallar arslan gibi dövüşürler ve yaklaşık yüz kişi olan Karamanlıları perişan ederler.

"Meğer ol kapu yöresinde bir **mahalle** mikdarı Karaman'lı taifesi varıdı, çün kapucunun feryâd ettüğün işitdiler, hemândem yetişib abdâl'lar birle cenge başladılar ki, niçün kapu basarsız deyi. Çün abdâl'lar bunların cengettüğün gördüler, kağan arslan'layın her biri durdukları yerde kükredi. Dahi bir yüz mikdarı, Karamanlı'nın yarıb, dülbend ve kaftanların pare pare ettiler."

OBV s.236

Seyyid Mehmed Takiyyüddîn Efendi, dergâhın masraflarını karşılamak için Rumeli'ye gider ve orada yedi sene kalarak dergâh adına para toplar ama paraları aldıktan sonra bir daha dergâhın semtine bile uğramaz. "Semt" kelimesi burada "semtine bile uğramamak" deyimi içinde "yakınından bile geçmemek" anlamında kullanılmıştır.

---

73 Muallim Naci, Lugât-i Naci, İstanbul, s.896.

74 Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügât, Ankara 1993, s.212.

75 A.g.e. , s.526

“Seyyid Mehmed Takiyyüddîn Efendi yedi sene Rum illerine cerre gidüp aldığı paraları dergâh-ı şerîfin vakfını tashih ittireceğim diye ve tahsil-i ulûm ideceğim diye sarfidüp dergâhın **semtine** bile hiç gelmedi.”

VBV s. 294

Seyyid Ali Sultan Velâyetnâmesi’nde geçen bir dörtlükte fetih için Akdeniz yönüne gidilmesi, İsfendiyar Dağları’nın onlara karşı gelmeyeceği, oraların fethedilip gelinmesi gerektiği ve Hz. Muhammed’in gönlünün ancak böyle alınacağı söylenir. “Semt” kelimesi burada “yön” anlamında kullanılmıştır.

“Akdeniz **semtine** imdi yürü vâr
Gelmeye karşu sanâ İsfendiyar
Feth’idüp etrâfını itgel gazâ
Tâ ki senden ola hoşnud Mustafâ”

SASV s. 106

İstanbulun’un Üsküdar yakasının gözcüsü olan Şahkulu Sultan Baba abdallarına kendisi öldükten sonra, yatsı ile akşam namazı vakitleri arası, Üsküdar iskelesine Zamanın Mehdisi isimli bir dervişin geleceğini söyleyerek Odman Baba’yı işaret eder. “Yaka” kelimesi burada “yön, taraf” anlamlarında kullanılmıştır.

“Öyle olsa ol **yakanın** ol zaman gözcüsü Şahkulu Sultan Baba idi ki, dünyâ’dan âhıret’e gitmeli olıcak dervîş’lerine vasiyet eylemiş ki; Benim bir bunca yıl’ımdan sonra bu Üsküdâr **yakasının** iskelesine yatsı ile akşam arasında bir “Mehdî-yi zaman” sıfâtlu, sâhib-i Vilâyet ve Kûtb-al aktâb-ı temâmet leşkeri çıksa gerektir.”

OBV s.245

Sultan Muhammed İstanbul’da dolaşırken bir gün bir sokak başında Odman Baba ile karşılaşır.”Sokak” kelimesi bu menakıbda gerçek anlamıyla kullanılmıştır.

“Pes öyle olsa günlerde birgün Sultan Muhammed İstanbul’da seyran ederken bir **sokak** başında ol Kân-ı Vilâyet’e tos geldi. “

OBV s.46

Odman Baba bir gün elbisesini omzuna alarak fetih isteği ile tekkesinden yola çıkar ve Yanbolu şehri yöresindeki bir sipahinin hanesine gider. “Yöre” kelimesi burada “civar, etraf” anlamlarında kullanılmıştır.

“Öyle olsa günlerde birgün ol Kân-ı Vilâyet niyyet-i sefer ve maksûd-ı feth-ü zafer birle ol Tekye'den revân oldu ve mübarek çulunu bir kötekle omuzuna vurup kadem ber kadem ol diyarda Yanbolu (Diampolis) şehri **yöresinde** bir Sipahi varıdı, dahi ol Kân-ı Vilâyet doğru ol Sipâhi'nin hâne'sine geldi.“

OBV s.94

Kaygusuz Abdâl, dergâhında abdalları ile otururken başını kaldırıp bir mahalde ortaya çıkan ve birisinden yağ birisinden bal akan iki pınardan bahseder. Daha sonra abdallarına Alâeddin Gaybî’nin babası Alâiye Beyi’nin üç yüz adamı ile gelip kendilerini ziyaret edeceğini ve onlara iyi ev sahipliği yapmak için bu pınarlardan yağ ve bal alıp dergâha getirmelerini söyler. Abdallar da Baba Kaygusuz’un dediği mahale gidip kaplarını yağ ve bal ile doldururlar.

“Halifeleri ve dervişleri ile âsitâne-i şerîflerine oturub sohbet eylerken mübârek başun kaldırub buyurdılar ki:

—Filân **mahalde** iki pınar çıkdı biri bal ve biri yağ revâne olup akdı, yağ ve bal alup matbâhda bir yire toldurun. Bizüm Gaybî’nün babası Alâiye Begi kendüye tâbi ‘üç yüz adamıyla gelüb bizümle mülâkat olmağa ‘azm kıldı. İrte bir gün gelürler, anlara ziyâfet idüb konukluk iyleyelüm didi. Dervîşler işitdiler bilişüb gitdiler. Ol, didükleri **mahalle** vardılar, gördiler kim, iki(dâne) ‘azîm pınârlar çıkmış birinden bal ve birinden yağ, sâfî-revân akarlar. Toldırub, üç gün üç gice her tarâfdan bilüb işiden âdamlar geldiler. Ol pınarlardan yağ ve bal aldılar. Her biri kapların toldurdılar.”

KAM s.98

Rüyasında gördüğü Seyyid Kalender Velî ile evlenmek için Çubuk'a doğru yola çıkan Melek kız ve babası, Sele Köyü sınırları içerisindeki düz ve geniş alana geldiklerinde Melek kız o mahali ve o sırada odun kırmakta olan Seyyid Kalender Velî'yi tanır.

"Yola çıkıp kaç günde bu **mahale** geldiklerini bilemiyoruz. Ama bugün Sele Köyü sınırları içinde Çal tepesi, Namazgâh **mahale** gelince kız birden:

"- İşte rüyamda gördüğüm yer burası. Bak şu odun eden delikanlı da ahti nikâhladığım olsa gerektir."

SKVV s. 54

Artık ömrünün son anlarını yaşadığını fark eden Odman Baba abdalları ile helallaşır. Oradakilerden bazıları Odman Baba'ya o taraflarda fazla dostunun olmadığını ve tekkesini kime emanet edeceğini sorar. Odman Baba da "Önce Allah'a sonra kendisini sevenlere ve gönülden bağlananlara emanet ediyorum." der. "Eknaf" kelimesi bu menakıbda "taraf" anlamında kullanılmıştır.

"Umudu var olanlarda olmaya idim inşa'Allâh-u ta'âlâ iyi sâhib-kerem pîrîm âsân eyledi ol kân-ı kerem ittiğim uğur ola Hakk ola sırât'ın geniş ola âkıbet-i emr hayır dimiş Tatvîl-i kelâm itmeyelim Kıdemli Baba Sultân epmek (ekmek) helâlaştı vasiyetin eyledi. Bazı kimseler ol **eknâfda** olan babacığım bu diyarda senin hısımın yoktur tekkeyi kime ısmarlarsın dimişler. Kıdemli ider kim Evvel Allâh'a ısmarlarım ikinci muhiblere ısmarlarım."

DBV s.71–72

Demir Baba Velâyetnâmesi'nde Tursun Baba'nın vatanının Baba Dağı isimli dağlık yer olduğu ve Demir Baba'nın onun için odun taşıyan kişi olduğu söylenir. "Eknaf" kelimesi burada "dağlık yer" anlamında kullanılmıştır.

"Ba'dehû Hü den sonra Demir Baba Sultânı ateşcibaşı eyledi. Tursun Baba'nın vatanına Baba Dağı dirler **kûhistân** yerdir. Anın içün odun taşıyanın dökenine Ateşcibaşı dirler."

DBV s.77

2.3.3. İnşâî Unsurların Durumunu Belirten Kelimeler

2.3.3.1. Olumlu Mânâda Olanlar

Ma'mûr, imâret, âbâd

"Ma'mûr", şerefli, harap olmayan, bayındır, meskûn, ahalîsi olan demektir.[76] "İmâret", ma'mûr ve âbâd eylemek, kendisi ile bir yerin ma'mûr olacağı şeye denir.[77] "Âbâd", şen, ma'mûr demek olup, Kâ'be-i Mükerreme için kullanılır.[78]

Fatih Sultan Mehmet, kendisine Odman Baba'yı şikâyet eden ulema ve seyyidlere kendi yetkilerinden bahseder. Ulema ve Seyyidler de Padişah'a asilik edenlerin canının ve malının Padişah'a helal olduğunu kabul ederler. Padişah'ın istediği şehri harap, istediği harap şehri mamur edebileceğini ve buna kimsenin karşı gelemeyeceğini söylerler.

"Anlar dahi ayıttı ki, pes kaad'üz, bir kimse pâdşâh'ına âsi olsa ve hükm-ü emrine mûti olmasa başı ve malı halâl'dır ve memleketinde kangı şehri harâb ve harâbatı **ma'mûr** ettirsen veya hükmün ile etseler kimin canı ve ne kelâm-ü ef'ali vardır ki, emrine mûti-ü münkâd olmaya dediler."

OBV s.217

---

76 Meydan Larousse, İstanbul, 1972, C. VIII, s. 313.

77 Mütercim Âsım, Kâmûs Tercümesi, İstanbul 1304, C.II, s. 559.

78 Mütercim Âsım, Burhan-ı Katı', İstanbul 1268, s. 23.

Varna şehri halkından dostlar Odman Baba'yı görmekten mutlu olurken, düşmanlar ise kaygılanırlar. O diyarın sancak beyi Îsâ Bey, Sultan Mehemmed ibn-i Murad Han'dan Kilgra hisarının harap olan yerlerini tamir edip mamur etmesini ister. "İmaret" kelimesi burada "bakımını yapmaki tamir etmek" anlamlarında kullanılmıştır.

"Çün ol şehir kavmi, ol rahmet-i rahmânı ve sûreti insân-ı gördüler, dost'lar şâd ve düşmenler, gam'nâk oldular ve ol mahalde meğer ol diyarın sancak beyi varıdı, ismine Îsâ Bey derleridi ve ana ol vakt Muhammed İbn-i Murâd Hân'dan emrolunmuşıdı ki Kilgra hisârının var harab olan yerlerin yapıb, **imâret** eyle."

OBV s119

Seyyid Rüstem Gazi kendisine gönülden bağlanan Cafer Murâdi, Hücrevî ve Gaafirî isimli abdallarla tekke yapmak üzere bir yer belirler ve oraya tekke yaparak o mahali kalkındırır, şenlendirir. "Âbâd" kelimesi bu menakıbda "kalkındırmak, mamur etmek" anlamlarında kullanılmıştır.

"Seyyid Rüstem Gazi dahi bunları kabul buyurup hizmete ta'yin kıldı ve bunların birine Ca'fer Murâdi ve birine Hücrevi ve birine Gaafiri dirlerdi. Andan Seyyid Rüstem Gazi Tekye yerin tahmin idüp ba'dehu üstâd ve ameleta'yin eyleyüp Tekyeyi bünyâd ve orasını **âbâd** eyledi."

SASV s. 111

2.3.3.2. Olumsuz Mânâda Olanlar

Harâbe, virân, virâne, yebâb

Harâbe yıkık olan yere denir.[79] Vîran ve yebâb ise harâb kelimesinin Farsça'daki karşılığıdır. "virane" de yıkılmış veya pek harabolmuş yer, yapı demektir.[80]

79 Mütercim Âsım, Kâmûs Tercümesi, İstanbul 1304, C.I, s. 219.

Varna şehri halkından dostlar Odman Baba'yı görmekten mutlu olurken, düşmanlar ise kaygılanırlar. O diyarın sancak beyi Îsâ Bey, Sultan Mehemmed ibn-i Murad Han'dan Kilgra hisarının harap olan yerlerini tamir edip mamur etmesini ister. "Harap" kelimesi bu menakıbda gerçek anlamıyla yani "yıkık, perişan" anlamlarıyla kullanılmıştır.

"Çün ol şehir kavmi, ol rahmet-i rahmânı ve sûreti insân-ı gördüler, dost'lar şâd ve düşmenler, gam'nâk oldular ve ol mahalde meğer ol diyarın sancak beyi varıdı, ismine Îsâ Bey derleridi ve ana ol vakt Muhammed İbn-i Murâd Hân'dan emrolunmuşıdı ki Kilgra hisârının var **harâb** olan yerlerin yapıb, imâret eyle."

OBV s119

Seyyid Ali Sultan ve gazileri fethetmek istedikleri kaleye geldiklerinde düşmanların kaleden kaçıp gittiklerini görürler. Erenler kaleyi harap eder ve buldukları bütün kıymetli şeyleri de Seyyid Ali Sultan'ın huzuruna getirirler. Seyyid Ali Sultan'da bu kıymetli malların hepsini gazilere bağışlar.

"Ve bu taraftan gaziler gelüp gördüler ki küffâr firâr eylemiş, erenler dahi kal'ayı **harâb** idüp ve ne kadar mâl ve menâl bakiyesi vâr ise alup Seyyid Ali Sultan'ın huzuruna getürdiler. Ol dahi işbu mâl'ın cümlesini gazilere bahşeyledi."

SASV s. 92

Hamdi Sultan, kızının keramet göstererek kuyudan çıkardığı muzları kadıya getirir. Muzların hepsini yiyen kadı Hamdi Sultan'dan daha da çok muz ister. Bunun üzerine Hamdi Sultan, kadıya kendisin hastalanması ve şehrinin yıkık bir harabeye dönmesi için beddua eder ve evine döner. "Viran" kelimesi burada "yıkık, harap" anlamlarına gelecek şekilde "virane olmak" deyimi içerisinde kullanılmıştır.

---

80 Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügât, Ankara 1993, s.1151.

“-Daha yok mu? Muzlar çok lezzetliymiş. Ya bana bir muz bahçesi getirirsin. Yoksa kızını zorla elinden alırım.” deyince çok sinirlenen Hamdi Sultan:

“-Kadı Efendi bu kadar muzu bizlere hiç teklif etmeden lop ettin. Derine sığma. Şehrinde **virân** olsun.” diyerek kapıyı sertçe kapatarak evinin yolunu tutar.

SKVV s. 107

Şücâeddin Baba kış geçip de bahar gelince abdallarından birisine pîrlerin toprak kokusunun geldiğini söyler. Sonra da kalkıp şimdi mezarı olan yere gelir ve yerden bir avuç toprak alarak yanındaki abdala bunun pirlerin tarla kokusu olduğunu söyler. Şücâeddin Baba’nın bahsettiği bu yer susuz ve virane bir yerdir. Müellif orasını bu özelliklerinden dolayı Kerbela’ya benzetmiştir. Bu menakıbda ehli beytin katledildiği “Kerbela vahşetine” telmihde bulunulmuştur.

“Hikâyet: Sultân ol kış anda geçdi bahâr olıcak sultân eytdi: “Köçegüm Kumkıran (?) pìrlerüñ türâbı kohusı gelür” didi. Kalkup andan şimdi mezârı olan yire geldi oturdı sundı yirden bir avuç toprak aldı eytdi: “Köçegüm bu pìrlerüñ tarla kohusıdur” didi. Ol yir bir **virâne** susuz kır idi misl-i Kerbelâydı.”

ŞBV s. 8

Seyyid Hüseyin Gazi Paşa’nın oğlu Seyyid Zeyd-i Sâdis hazretleri, Kara Bey’i ve Uluborlu’yu Yunan kuşatmasından kurtarmak için İslam askerleri ile yola çıkar ve Yunanlıları oradan sürer. Daha sonra da, artık bir harabeye ve yıkıntıya dönüşmüş olan Uluköy’e gelir. “Yebab” kelimesi burada “harabe, yıkıntı” anlamlarıyla kullanılmıştır.

“Ba’dehû Zeyd hazretleri Asâkir-i İslâm ile Kara Bey’i muhasaradan kurtarmak üzre Uluborlu’yu muhasara iden Yunânîleri sürdüler ve evlâd-ü ayallerini fergâh-ı şerifleri kendisinde bulunan ve harâb ve **yebâb** olan Uluköy Karyesine kondular.”

VBV s. 162

2.4. DİĞER İNŞÂÎ UNSURLAR

2.4.1. Ulaşımla İlgili Olanlar

Yol, râh, tarîk

"Yol", insan veya hayvanların geçmesi için açılan veya kendiliğinden oluşan yürümeye elverişli yere, iki yer arasında ulaşımın sağlanması için düzeltilerek açılmış zemin şeridine denir. Yol, ayrıca, davranış, gidiş, tarz, yön, sistem, âdet, amaç, şekil, yapılış tarzı, maksat, uğur mânâlarında da kullanılır. "Râh" veya "reh"; yol, kerre, nöbet, kâide, usûl, şuur, nağme, âhenk, bâtın, iç mânâlarındadır.[81] Tarîk de yol demektir.[82]

Seyyid Hasan Gazi'nin oğlu Abdal Mûsâ annesi tarafından yetim kalır. Genceli şehrinin halkı da onun kerametlerin inkâr edip Abdal Mûsâ'yı sevmezler. Allah da onları cezalandırmak için Gence şehrine afet verir. Başlarına gelen bu felaketin Abdal Mûsâ'ya yaptıkları kötülüklerden kaynaklandığını bilen şehir halkı Gence'yi terketmeye karar verirler. Abdal Mûsâ yollarını keser ve onlara gitmemelerini söyler. "Yol" kelimesi bu menakıbda gerçek anlamıyla kullanılmıştır.

"Seyyid Hasan Gâzi oğlı Seyyid Mûsâ anasından yetim kaldı. Genceli şehrinün halkı münkir olup Abdâl Mûsâ'ı sevmediler. Bâri Ta'âlâ kudretinden bu şehre bir âfât virdi. Bir bir dağılup gitmege başaldılar. Bildiler ki Abdâl Mûsâ sâhib-i velâyetdür. Gitmege niyyed iden şehrlinün **yolları** üzerlerine vardı, eyitdi:

"Oturalım, gitmen" didi."

AMV s. 140

81 Mütercim Âsım, Burhan-ı Katı', İstanbul 1268, s. 517.

82 Mütercim Âsım, Kâmûs Tercümesi, İstanbul 1304, C.I, s. 840.

Ustası, su getirmeye yolladığı Pîrî Baba'ya geç geldiği için kızar. Hâlbuki Pîrî Baba ustası her su istediğinde, Kâbe'ye gidip zem zem suyundan getirmektedir. Gene bir gün ustası Pîrî Baba'ya su getirmekten geç döndüğü için kızar ve onu azarlar. Pîrî Baba da suyu uzak bir yerden, üç buçuk aylık bir yoldan getirdiğini söyler. Bu cevaptan sonra ustası Pîrî Baba'yı değneği ile döver. Bunun üzerine Pîrî Baba ustasının bir gözünü şehadet parmağı ile işaret eder ve ustasının o gözü kör olur. Pîrî Baba bu kerametini gören, duyan şehir halkı kendisini ziyarete gelir. "Yol" kelimesi bu menakıbda "mesafe" anlamında kullanılmıştır.

Pîrî Baba eyitdi:

"Niçün böyle söylersin, bu içdüğün su buraya ırakdır; üç buçuk aylık **yoldur**." didi. Üstâdı bunun bu sözünen kakup hemân değnek tedârikin idüb döğe. Hemân Pîrî Baba şahâdet parmağı ile işaret idüb nazar eyledüği gibi üstâdının bir gözi kör oldı. Şehir halkı Pîrî Baba'nın bu kerâmetlerin görüb işidenler ziyâretine geldiler."

PBV s.11

Anadolu Valisi, Kara Haydar oğlu Mehmet'in Anadolu'da başlattığı eşkıyalık hareketinin bir an önce bitirilmesi için eşkıya Kara Mehmet'e tuğ ve sancak verilmesini ister. Osmanlı'da bir kişiye tuğ ve sancak vermek onu devlet kademesinde görevlendirmek, ona rütbe vermek demekti. Orada bulunan ağalardan Koca Muslihiddîn, Vali'ye katılmadığını, eşkıyalara yol gösterilecekse bu yolun ona tuğ ve sancak vermek olmadığını söyler. Eğer Vali'nin dediği yapılırsa sancak ve tuğ almak isteyen herkesin eşkıyalık yapmaya başlayacağını, bunun tedbirinin başka türlü alınmasını ister. Koca Muslihiddîn'in bu konuşmasından sonra eşkıya Kara Mehmet'e tuğ ve sancak vermek fikrinden vazgeçilir. "Yol" kelimesi "nasıl yapılacağını, ne yapılacağını göstermek, yardımcı olmak" anlamlarına gelecek şekilde "yol göstermek" deyimi içerisinde kullanılmıştır.

"Koca Muslihiddîn söze gelüp itti.

—Şimdi bu bâgii'ye bir tuğ verilse seir eşkiyâ'ya **yol** göstermek lâzım gelür ki herkes eşkiyalığa çıkup Tuğ ve Sancak almak isterler.

—Bu, eşkıyâ'ya bir kapu açmaktır. Başka türlü bu fitnenin önü alınsun, didi.

Ol hâlde bu Tuğ ve Sancak virmek efkârından vezgeçtiler."

VBV s. 273

Seyyid Hüseyin rüyasında yolda yürürken bir siyah köpeğin kendisine saldırdığını ve köpeği öldürdüğünü; başka küçük bir köpeğinde babasına saldırdığını, sonrada saldırmaktan vazgeçip kendisiyle hanesine geldiğini anlatır. "Râh" kelimesi burada gerçek anlamıyla kullanılmıştır.

"Seyyid Hüseyn esnâ'yı **râhda** onlara bu ahşam âlem-i ma'nâda bir siyah kelp gelüp hücûm ile mecrûh eylediğinden ben de kelbi öldürdüm. Diğer bir küçük kelb dahî pederime hücûm iderken feragat idüp benimle hânemize geldi."

VBV s. 237

Seyyid Ali Sultan Velâyetnâmesi'nde geçen bir dörtlükte, hakikat erlerinin din yolunda gazâ yapmak için bir hisara saldırıları anlatılır. "Râh" kelimesi burada "Râh-ı din" yani "din yolu" tamlamasında, mecazi anlamda kullanılmıştır.

"Böyle diyüp gönderir gazileri
Râh-ı dinde ol hakikat erleri
Vardılar çün ol hisârın üstüne
Pes gazâ kılmak içün din kasdine"

SASV s. 102

Şems-i Tebrîz'in kerametlerini gören Molla Hünkâr ona gönülden bağlanır. Bu durumdan rahatsız olan mollalar ve ulemalar Molla Hünkâr'ın

oğlu Molla Velid'i "Babanı Şems-i Tebrîz kandırdı, dinden çıkardı." diyerek doldururlar. Bunun üzerine Molla Velid halvethâne kapısına gelir, kılıcını çekip beklemeye başlar. Şems-i Tebrîz'i dışarı çağırır. Şems-i Tebrîz dışarı çıkınca da kafasını keser. Şems-i Tebrîz kafasını düşmeden tutar ve Hünkâr Hacı Bektâş'tan kendisini tutmasını ister. Sonra da Molla Velid'e yolunun kıyamete kadar meşhur olması ama yolda dostunun olmaması, babasının himmetinin kendisine fayda etmemesi, himmetsiz kalması bedduasını eder ve orada ölür. "Tarîk" kelimesi bu menakıbda "tarikat" yani Allah'a ulaşma yollarından her biri anlamında kullanılmıştır.

"Günlerde bir gün Velîd gelüp halvet-hâne kapusında durup kılıcın çeküp Şems-i (s.175) Tebrîz'i çağurup buyurun, sizi dışaru isterler diyü Şems-i Tebrîz, vakt sâat geldi, eyvallah diyüp kapudan daşra çıkariken Velîd kılıcım salup re's-i şerîflerini kesdi, yere düşmezden Şems-i Tebrîz, kellesin eline alup tut beni yâ Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî diyüp feryâd eyledi ve mübârek dehânından böyle çıkdı ki Hudâ'nun takdiri ve Pîrîmün nefesi ızhâr olmak senün elinden vâki oldı, dilerüm ki sen ile **tarîkun** ilâ yevm-il ebed zevâli olmayup meşhûr olsun, ancak **tarîkinun** usûli san'at gibi ta'lîm olup himmet ile olmasun ve bir **tarîkde** dostın olmasun ve babanun sırrı ve keşfi ve hâli himmeti sana değmesün, himmetsüz olasuz, sende ve fukarânda himmet olmasun diyüp başunı iki eline alup Allah diyüp semâ' iderek önlerinden zâyi' oldı, Hünkâr, Hacı Bektâş-ı Velî âstânesine teveccüh eyledi."

HBVV s.95

Köprü, iskele, liman

"Köprü", herhangi bir engelle ayrılmış iki yakayı birbirine bağlayan veya trafik akımının, başka bir trafik akımını kesmeden üstten geçmesini sağlayan, ahşap, kâgir, beton veya demir yapı demektir.[83] "İskele" , deniz taşıtlarının yanaştığı, çoğu tahta ve betondan yapılmış, denize doğru uzanan yerdir. Ayrıca kıyıya yanaşan deniz aracına uzatılan eğreti küçük köprü

83 Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu, Ank. 1998, C. II, s. 1380.

anlamına da gelmektedir. "Liman" gemilerin barınmalarına, yük alıp boşaltmalarına, yolcu indirip bindirmelerine yarayan doğal veya yapay sığınağa denir.

Yıldırım Bâyezîd, Rumeli topraklarını da ülkesi Osmanlı sınırları içerisine katar. Sultanlığı sırasında birçok köprü, kervansaray ve tekke yaptırır. Atası Osman Bey'in, Hünkâr Hacı Bektâşı çok sevmesinden dolayı o da Hünkârı sever ve saygı duyar. Bu saygıdan dolayı Hünkârın türbesini ziyaret eder, türbenin giderlerini karşılar ve kubbenin üstünü kurşunla kaplatır.

"Bu tarihten sonra nice dem-devran geçti, Rûm ülkesine Sultan Bâyezîd padişah oldu, Sultan Muhammed'in tahtı, onunla bezendi. Bu padişah nice **köprüler**, kervansaraylar yaptı. Bu arada altı tane de büyük tekke yaptırdı. Atası Osman, Hacı Bektâş Hünkâr'ın kisvetini giydiği için onun da Hünkâr'a çok saygısı vardı. Hacı Bektâş türbesini ziyaret etti, vakfını arttırdı. Emretti, kubbenin üstünü kurşunladılar. Allah devletle ömürünü ziyade etsin."

HBVV s. 90

Odman Baba Balkandağı'nda bir nehrin kenarına gelir. Bu nehirde hayvanların ve insanların geçmesi için bir köprü olmadığını görür ve yöre halkıyla beraber orada hemen bir köprü yapar.

"Ol Kân-ı Vilâyet bunları gördü, cevaba gelüp ayıttı kim şu suya **köprü** yapalım dedi. Pes ol kişiler derhâl yardım edip ol suya **köprü** yaptılar. Meğer ol su taşıcak âdem ve hayvan geçmezidi. Ol Kân-ı Vilâyet ol **köprüyü** ol arada bünyâd eyledi. Çün **köprüyü** tamam ettiler."

OBV s.38

İstanbulun'un Üsküdar yakasının gözcüsü olan Şahkulu Sultan Baba abdallarına kendisi öldükten sonra, yatsı ile akşam namazı vakitleri arası,

Üsküdar iskelesine Zamanın Mehdisi isimli bir dervişin geleceğini söyleyerek Odman Baba'yı işaret eder.

"Öyle olsa ol yaka'nın ol zaman gözcüsü Şahkulu Sultan Baba idi ki, dünyâ'dan âhıret'e gitmeli olıcak dervîş'lerine vasiyet eylemiş ki; Benim bir bunca yıl'ımdan sonra bu Üsküdâr yakasının **iskelesine** yatsı ile akşam arasında bir "Mehdî-yi zaman" sıfâtlu, sâhib-i Vilâyet ve Kûtb-al aktâb-ı temâmet leşkeri çıksa gerektir."

OBV s.245

Baba Kaygusuz ve abdalları birer gözlerini pamukla kapatarak Dimyâd kasabasından gemiye binerler ve Nil nehri kıyısındaki Bulâk isimli iskeleye gelirler. Gemiden dışarı çıkarlar ve Baba Kaygusuz bir eşeğe binip abdalları ile beraber yola koyulur.

"Baba Kaygusuz (hemân) bir gözine penbe kodı, yanında ola yoldaşları anı böyle görüb hem-cinân ol kırk kişi dahı her biri öyle kıldılar. 'Azm idüb, Dimyãd nâm kasabadan gemilere binüb Nil deryâsında Bulâk-nâm **iskeleye** geldiler. Gemilerden taşra çıkdılar. Kaygusuz Baba Sultân bir merkebe süvâr olub yanında yoldaşları kırk nefer abdãl, her biri tennûre-pûş, 'uryân pâ-pürehne, tayak omuzlarında alub, turna katarı bigi dizildiler."

KAM s.105

Ece Bey, Pîr Uzun-er ve Gül Battal oğlu Hüseyin Gazi Akça limanına gelen düşman gemilerini haber alırlar ve atlarına binip o limandaki düşman gemilerini ateşe verirler. Daha sonra o taraflardaki Ayaslonya isimli kale fethedilir ve ismi Tekfurdağı olur.

"Ve bolayırda ve Akça **limanda** bazı düşman gemileri haberin alup Ece Bey, Pir Uzun-er Gül Battal oğlu Hüseyin Gazîler ile Kal'ada bulunan atlara süvâr olup ol cânibe ılgar idüp gemileri ateş ile yaktılar. Ol mahalle yakın Ayaslonya nâm Kâl'a dahî feth'olundu. Şimdi ana Tekfurdağı dirler."

VBV s.168

2.4.2. Su ile İlgili Olanlar

Çeşme, pınar, ark

Çeşme", pınara, su kaynağına, suyun borularla getirilip bir musluktan yalağa aktığı yere denir. "Pınar" yerden kaynayarak çıkan su, kaynak anlamındadır. "Ark", içinden su akıtmak için toprağı kazarak yapılan açık oluk, arık, cetvel, kanal anlamına gelmektedir.

Abdallar, Kaygusuz Abdâl'ın gösterdiği yere gidip pınardan akan yağ ve baldan kaplarına doldururlar. Sonra da Kaygusuz Abdâl'dan pınarların sonsuza kadar böyle akmasını isteyip fakir fukaranın kendilerine duacı olacağını söylerler. Baba Kaygusuz ise kendilerinden sonra gelenlerin bu pınarlardan fakir fukarayı vermeyeceklerini söyleyerek buna karşı çıkar. O günden dört gün sonra pınardan yağ ve bal değil su akmaya başlar ve bugüne kadar dua eder. Oradaki şehirlerde meşhur olan bu pınarın adına yağ ve bal çeşmesi derler.

"Halifeler ve dervîşler eyitdiler.

—Sultân'um bu pınarları koyun, tâ kıyâmete değin böyle bal ve yağ aksun. Nice kimesneler (fakîr) fukarâdan mün'im olsunlar, size hayır-du'â kılsunlar ve hem sizün yâdigârınuz olsun, diyü ilhâh itdiler.

Ol Sultân buyurdı kim:

—Ol, didigünüz olur, lâkin Mirî cânibinden âdemler gelürler, bizden sonra üzerlerine nâzır olurlar. Çok mücâdele olur fukarâya virmezler, didi. Pes, dördinci gün vardılar, gördiler kim, ol pınarlardan su akar. Hâlâ dahı ol demden bu deme degin yaz ve kış ol pınarlardan sular akardı (kesilmedi.) Bal ve yağ **çeşmesi** dirler. Ol vilâyetlerdeki meşhûrdur."

KAM s.99

Demir Baba Velâyetnâmesi'nde Demir Baba'yı övmek için "erenlerin çeşme başı" anlamına gelen "erenler ser-çeşmesi" ifadesi kullanılır.

"Demir Baba sultân ol erenler **ser-çeşmesi** ve ol cömerdler pîşüvâsı ol nezirin bir mıkdârın Medîneye irsâl eyledi ve bir mıkdârın miskîne yetîme merd-i gâribe bağışladı ve bir mıkdârın Dursun Baba Meydânına irsâl eyledi."

DBV s. 92

Kaygusuz Abdâl bir gün dervişleri ile beraber otururken bir yerde ortaya çıkan ve birinden yağ birinden bal akan iki pınardan bahseder. Erenlerden gidip bu pınarlardan yağ ve bal alıp mutfağa doldurmalarını ister. Kendisine gönülden bağlanan Gaybî Bey'in babasının üç yüz adamıyla dergâhlarını ziyarete geleceğini ve onları hakkıyla ağırlamaları gerektiğini erenlere hatırlatır.

"Halifeleri ve dervişleri ile âsitâne-i şerîflerine oturub sohbet eylerken mübârek başun kaldırub buyurdılar ki:

—Filân mahalde iki **pınar** çıkdı biri bal ve biri yağ revâne olup akdı, yağ ve bal alup matbâhda bir yire toldurun. Bizüm Gaybî'nün babası Alâiye Begi kendüye tâbi 'üç yüz adamıyla gelüb bizümle mülâkat olmağa 'azm kıldı. İrte bir gün gelürler, anlara ziyâfet idüb konukluk iyleyelüm didi. Dervîşler işitdiler bilişüb gitdiler. Ol, didükleri mahalle vardılar, gördiler kim, iki(dâne) 'azîm **pınarlar** çıkmış birinden bal ve birinden yağ, sâfî-revân akarlar. Toldırub, üç gün üç gice her tarâfdan bilüb işiden âdamlar geldiler. Ol **pınarlardan** yağ ve bal aldılar. Her biri kapların toldurdılar."

KAM s.98

Çevlik Ağzında bostan sulayan Kadender Velî, suyun başka tarafa çevrildiğini farkeder. O ana kadar hiç kesilmeyen suyu kimin kestiğini merak eden Kalender Velî ark boyu yol alır ve suyun yönünün çaya çevrildiğini

görür. Etrafına bakınıp kimseyi göremeyen Kalender Velî suyun yönünü gene kendi arkına çevirir ve bostana geri döner.

"Rivayetten anlatırlar ki S. Kalender Velî'nin Çevlik Ağzında bostan suluyormuş. Az sonra suyu Sele Çayı'na çevrilmiş. Kalender Velî hiç kesilmeyen suyun kim tarafından kesildiğini merak edip **ark** boyu gitmiş. Baksa ki bostana gelen su, çaya yıkılmış. Etrafına dikkatlice bakmış. Kimseler yok. Suyu **arka** tutup tekrar bostanına gelmiş."

SKVV s. 130

2.4.3. Yarı İnşâî Durumda Olanlar

Bağ, bahçe, ravza, hadika, bostan

"Bağ", sulu ağaçlı bahçeye denir.[84] "Bostan", çiçek ve gül kokularının çok olduğu yer mânâsındadır. "Bahçe" de bostan anlamındadır ve bu kelimeyle sebze yetiştirilen yer kastedilir. "Ravza", ağacı, çayırı, çimeni bol olan yer, bahçe demektir.[85] "Hadika", ağaçlı, suyu çok bahçe; bostan, meyva bahçesi, etrafı duvarlarla çevrilmiş bahçeye anlamına gelir.[86]

Konya'da âlimler padişaha küsüp Arabistan'a doğru yola çıkınca Konya'da ezan okuyacak adam kalmaz ve bu durum padişahın kulağına gider. Padişah, bir adamını Sadreddîn-i Konevî'ye yollar ve ona bu duruma bir çare bulmasını söylemesini ister. Sadreddîn-i Konevî de elçisini Denizli'ye gidip Ahi Evren'i çağırmasını söyler. Elçi, Denizliye gider ve Ahi Evren'e daveti iletir. Ahi Evren, bağında bekçilik yaptığı adama sefere gideceğini gelip bağına sahip çıkmasını söyler. Bağ sahibi de gelen Ahi Evren'den gelen elçiye üzüm vermesini ister. Ahi Evren asmaların yerini sorar. Bağ sahibi de "Bunca zamandır buradasın, asmaların yerini nasıl bilmezsin?" diye sorar.

84 Mütercim Âsım, Burhan-ı Katı' İstanbul 1268, s. 98.

85 Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügât, Ankara 1993, s. 879.

86 A.g.e. , s.309.

Ahi Evren de ben bağı beklerim, asma dikmediğimi bilmiyor musun? der. Bunun üzerine bağ sahibi üzümü kendisi getirir ve ikram eder. Sonra da Ahi Evren ve elçi katıra binerler ve kırk adımda Konya'ya gelirler.

"Katır, kırk adımda Denizli'ye vardı, bir **bağın** kapısının önünde durdu. Nakıyb, içeri girip bağcıya, Şeyh'in selâmını söyledi, dâvetini bildirdi. Ahi Evren, **bağ** sahibine gidip bize sefer düştü dedi, gel, **bağına** sahip ol. **Bağ** sahibi, bu gelen kimseye asmadan üzüm devşir, ver de yesin dedi. Ahi Evren, o söylediğin asma dedi, nerededir? **Bağ** sahibi, bunca zamandır burdasın, asmayı bilmiyor musun deyince Ahi Evren, ben dedi, **bağı** beklemiye söz verdim, asmayı dikmiye, bellemiye değil. **Bağ** sahibi, kendisi gitti, o asmadan bir nice salkım üzüm getirdi, yediler. Sonra, ikisi de katıra bindiler, gene kırk adımda Konya'ya geldiler."

HBVV s.50

Kaygusuz Abdâl Menâkıbnâmesinde geçen bir beyitte Hz. Ali'den birlik bağınında gül bahçesi, kavuşma anında ebedî kalıcı, parlak güneş, parlak ay, yenilmezliğin delili diye bahsedilir. "Bağ" kelimesi bu beyitte mecaz anlamda kullanılmıştır.

"Vahdet **bâğında** gülistân vuslât deminde câvidân
Şems-i Münir mâh-ı tâbân iy delîl-ü-bürhân 'Ali"

KAM s.115

Bir gün Hünkâr Hacı Bektâş, Saru isimli abdalı ile bahçede gezmeye çıkar ve bir elma ağacının altına oturur. Hünkâr, Saru'dan ağaca çıkıp elma getirmesini ister. Saru mevsimin kış olduğunu ve bu zamanda elma yetişmeyeceğini söyler. Bunun üzerine Hünkâr ağaca çıkar ve onun çıkmasıyla yeşillenip elma veren ağaçtan elma toplar.

"Birgün, Hünkâr, Saru'ya kalk ta dedi, seninle biraz bağda, **bahçede** gezelim. Sulucakaraöyük'ün yakınında bir bahçeye gittiler, bir elma ağacının dibine vardılar. Hünkâr, Saru dedi, gönlümüz yemiş ister, çık şu ağacından

elma devşir. Vakit kıştı, yer, karla örtülmüştü. Saru, Hünkâr'a kış günü dedi, hiçbir ağaçta bir yaprak bile yokken yemiş mi olur? Hünkâr, Saru dedi, sen aşağıda dur, ağaca ben çıkayım."

HBVV s.33

Şücâeddin Baba ne zaman koyunları dışarı salsa üç tane kurt Şücâeddin Baba'yı izler. Şücâeddin Baba da koyunları o kurtlara emanet edip bahçelik bir yerde oturur, dinlenir. Şücâeddin Baba'yı yalnız başına bahçede otururken görenler de koyunların kurtlar tarafından öldürüldüğünü düşünür koyunları aramaya dağa giderler ve koyunları orada bulurlar.

"Bi'smi'llâhi'r-rahmâni'r-rahìm

Sultân Varlığı koyunı taşra salıvirürdi. Her kanda yürürse üç kurt sultânı gözedir yürürdi. Sultân dahı koyunı ol kurtlara ısmarlardı. Kendü varur bir **bağçe** yire çıkar otururdı. Bì-nişân dil ile sohbetler iderdi. Varurlar görürlerdi ki sultân bir yirde oturur yanında koyun yok. "Eyvah! Koyunçuğumuzı kurt kırdı" diyü tağa arayu giderlerdi. Varurlar koyunları tağda bulurlardı."

ŞBV s. 5

Baba Kaygusuz, abdalları ile Necef şehrinde yemek yedikten sonra geri dönmeyi ister. Abdallar kendi aralarında bakışırlar. "Bu kadar sıkıntılı bir yolculuk yaptık, bu kadar zahmetten sonra Hz. Hüseyin'in mezarını, güzel bahçesini görseydik, dergâhına yüzümüzü sürseydik; şimdi garip ve üzgün şekilde geri dönüyoruz." diye içlerinden geçirirler. "Ravza" kelimesi "Ravzâ-i latif" tamlaması içinde Hz. Hüseyin'in kabri anlamında kullanılmıştır.

"Bu denlü sefer sirki çeküb, bu ıssuz, susuz kumlıkları söküb Berr-i Mecnûn'dan Kerbelâ-yı Pur-belâ gelmekden murâd buyıdı kim, bu ten göziyle Hazret-i Îmâm Hüseyn'ün Merkâd-ı Şerîfün ve **Ravzâ-i lâtifun** göreydük, âsitâne-i sa'âdetine yüzümüz süreydük hâlâ melûl ü mahzûn olub gideruz, didiler."

KAM s.129

Kaygusuz Abdâl Menâkıbnâmesinde katib şöyle bir olay nakleder. Bir gün fırtına sırasında birisi bir ağacın altına sığınır. O ağacın altında hiç ıslanmaz. Sonra o ağacın meyvesini tarif etmeye başlar. Ağacı ve meyvesini tarif ettikten sonra o bahçede o ağaçtan başka frenk inciri olduğundan ve bu ağacın meyvesinden bahseder. En sonunda da anlatmaya çalıştığı bu meyvelerin hepsinin o bahçede olduğunu söyler. "Hadîka" kelimesi bu menakıbda gerçek anlamıyla kullanılmıştır.

"Dahı bunlardan mâ'adâ, ol bagçenüñ içinde firenk inciri olur. Ânuñ dahı her bir yapragı meselâ Mevlevîler külâhına benzer. Butraklu ve hem yassı, biribiri üzerine arkurı biter. Safî yaprak. Anun ağacı âdem boyunca ve daha ziyâdece olur. Bu zikr olınan mîveler, cümle ol **hadikalarun** içinde nevcuddur."

KAM s.115

Hünkâr Hacı Bektâş sıklıkla görüştüğü Hızır Peygamberle Kayseri ili, Saklan kalesi yakınlarında buluşur ve beraber bir bostana girerler.

"Hacı Bektâş-ı Velî, çok zamanlar, Hızır Peygamberle buluşurdu. Birgün, Kayseri'nin yukarı taraflarında Saklan kalesi yakınlarında gene Hızır'la buluştu, bir **bostana** girdiler. Orada gezinirlerken baktılar ki ileride bir bostancı durmada."

HBVV s.22

Odman Baba her köşenin bostan bağlarıyla, taze güllerle, yüksek sesli, ünlü bülbüllerle bezendiği bir gün sırtını bir ağaca yaslar ve yüzüne bir el bezi örtüp kendinden geçer.

"Pes ol Kân-ı Vilâyet. Bu bâz-geşt'en sonra günlerde birgün âlem leyl-ü Nehâr berâber olmuşidi ve her gûşe bağ-u **bostan** gül-i tâze ve bülbül-i

avâze dolmuşıdı ki ol Kân-ı Vilâyet. Bir ağaca arkasın veribidi ve yüzüne bir destmâl (el bezi) nikâb edip bir zaman murâkabaya çekti."

OBV s.61

Gülistân, gülzâr, Gülşen

"Gülistân, gülzâr, gülşen" güllük ve gül bahçesi demektir. Çiçek mânâsındaki gül kelimesi ile, bir şeyin bir yerde çok olduğunu belirten "sitan" ve "zâr" eklerinden meydana gelmiştir.[87]

Odman Baba bir gün Hasköy denilen yerin kıble tarafındaki Uludere isimli dereye gelir. Kışı orada geçirip Akpınar'a gelir. Akpınar, Kevser suyu gibi pınarları olan, cennetin firdevs denilen kısmına benzeyen, havası güzel, uçsuz bucaksız bağı bahçesi olan; gül bahçeleri altın, gümüş ve mücevherattan; dağı taşı lâl ve yakuttan oluşan, bülbülleri âşıkların gönlüne tesir eden güzel bir yerdir.

"Pes ol Kân-ı Vilâyet, ol aradan dahi kalkıp Tanrıdağı kenarında Hasköy derler, anın kîble tarafından yana Uludere isimli bir dereye geldi ve ol dere yanında meşeler içinde bir zimîstân faslını geçürüp karâr eyledi ve ol aradan evveli bahar ve bağ-ı gülzâr erdikte Uludere'nin başından yana ol Kân-ı Vilâyet, kalkıp ol diyarda Akpınar derler, ol Akpınar'a geldi ki âb-ı Kevser misallü bir pınar'dır ve cennet-i firdevse benzer bir diyar-ı şerîf ve havası hûb-bu latîf ve bağ-u bağçesi bî-nihâyet lâ-nazîr, gül-ü **gülistân** sîm-ü zer zebercetten ve dağ-ü taşı lâl-ü yâkut'tan ve bülbül-ü güvercin derdiler seher çin ki, envâ-ı dürlü sadâ'lar âşıkların gönlünü rubûde edip, sûz-i sâz ederler…"

OBV s.257

87 Ziya Şükûn, Ferhang-i Ziya, İstanbul 1984, c.III, s.1685.

Kaygusuz Abdâl Menâkıbnâmesinde geçen bir beyitte Hz. Ali'den birlik bağınında gül bahçesi, kavuşma anında ebedî kalıcı, parlak güneş, parlak ay, yenilmezliğin delili diye bahsedilir. "Gülistân" kelimesi bu beyitte mecaz anlamda kullanılmıştır.

"Vahdet bâğında **gülistân** vuslât deminde câvidân
Şems-i Münir mâh-ı tâbân iy delîl-ü-bürhân 'Ali"

KAM s.115

Odman Baba bir gün Balçık Hisar'ın gül bahçesinde oturur. O sırada gene o diyarda dinsiz, Hakkı inkâr eden birisi köyünden Kilgra pazarına giderken Balçıkhisarı deresinde ansızın bir ejderha ortaya çıkar ve o adamı belinden sarıp atından aşağı düşürür.

"Pes öyle olsa günlerde birgün ol Kân-ı Vilâyet, Balçık Hisar'ının bağ-ü **gülzârında** oturup tasarruf-u hükümât'ın geçürür'iken meğer ol diyarın köylerinde bir adû-yı ve münkir-i an Kân-ı Vilâyet varıdı ki günlerde bir gün köylerinden Kilgra pazarına gidenken nâgâh ol Balçıkhisar'ı derelerinde bir ejderha peyda olur ve bu kişiyi kuyruğuyıla belinden kuşadır ve dahi atından aşağa indirip yere çarpar."

OBV s.117

Odman Baba Velâyetnâmesi'nde geçen bir beyitte ezelden Allah'ın aşk ile nurlarını verdiği kimse, Odman Baba'nın cemalini görünce sahip olduğu o aşk ateşi, aşkın gül bahçesine dönüşür.

"Her kime verdin ezelden îşk ile envârını
Od ana **gülşen** olur çün kim göre didârını"

OBV s.113

Kaygusuz Abdâl Menâkıbnâmesinde Hz. Ali'yi övmek için yazılan bir beyite göre, kıymetsiz dünyada hakikatın ispatı ve cennet bağının gül bahçesi Hz. Ali'dir.

“Dünyâ-yı denîde-su’ret ol Hakk’a hakîkat isbât ol
Cennet bağında ni’met ol- ol **gülşen** ü bostân ‘Alî”

KAM s.128

Çemen, sebzezâr, mergzar, tarla, suffa(gölgelik)

“Çemen”, çayıra, yeşilliğe denildiği gibi, bağ, bostan ve gül bahçesi gibi iç açıcı yerlere de denir. “Sebzezâr” da çayırlık, çimenlik, bostan mânâlarında kullanılır. “mergzar”; çayırlık, çimenlik, sulak yer; “tarla”; tarıma elverişli olan, sınırlı ve belirli toprak parçası; “suffa; çimenlik, çimenli yer demektir.

Saru Saltuk’un Karadeniz kıyısında oturduğu yer olan Harmankaya üzeri o günden bugüne dek çimenliktir. “Çimen” kelimesi bu menakıbda “yeşillik” anlamında kullanılmıştır.

“Saru Saltuk’un, Harmankaya üstünde oturduğu yer bir ev içi kadar bir yerdir. Orda bugüne dek **çimen** bitmededir, öyle duru derler. Saru Saltuk oradan deniz kıyısına geldi, seccadeyi denize saldı, geçti, oturdu.”

HBVV s.45

Odman Baba, Kara Koçak Baba ve Ahmet Baba ile çimen üzerinde kebap pişirir. Onların bu kerametini gören kimseler ateş olmadan, çimen üzerinde kebabın nasıl pişirildiğine akıl erdiremezler.

“Ol Kân-ı Vilâyet, Ahmed Baba, Kara Koçak Baba’yıla üçü oturup, yeşil **çemen** üzere ateşsüz kebâp pişirirler. Ol kişiler çün bu hali gördüler, taaccübe varıp ol Kân-ı Vilâyet’e ayıttılar kim; Ateşsüz bu yeşil çimen üzre bu çiğ et nice pişer dediler.”

OBV s.57

Bilecik Tekfuru, Yarhisarı Beyi'nin kızı ile evlenmeye karar verir. Düğüne Osman Gazi Han'ı da çağırır. Osman Gazi Bilecik Tekfuru'nun kalesini fethetmek için uygun zaman olduğunu düşünür. Tekfur'a düğünü kale içinde değil de yeşillik bir alanda yaparsa misafiri olabileceğini söyler. Tekfur da düğünü yeşillik bir yerde yapmaya karar verir. Osman Gazi, Bilecik Tekfuru'nun düğünündeyken askerleri de kaleyi kolayca fethederler.

"Lâkin böyle düğün Kal'a içinde olmaz, bir **sebzezâr**-ı hurrem mahalde olsa münasib idi, buyurmalarıyla Bilecik Tekfûru câhil aldanup Bilecik kurbunda Çakırpınar nam mahalli düğün içün ta'yin itti."

VBV s. 163

Odman Baba, Karadeniz kıysındaki Balçık Hisar isimli zarif ve havası güzel bir memlekete gelir. Yeşillik bir yerde dinlenmeye başlar..

"Pes ol Kân-ı Vilâyet çün ol arada bu nişân-ı haberi iyân eyledi, dahi bir gün ol aradan kalkıp, kadem ber kadem, âşık-u abdâl'larınla Balçık Hisâr'ı derler Karadeniz kenarında bir diyar-ı zarîf ve hevâ'yı lâtif-ü hafif memleket'e geldi ve bir **mergzâr** yerde âram-ü huzûr birle, karâr eyledi."

OBV s.105

Seyyid Rüstem Gazi yerleştiği mekâna abdalları ile beraber bir tarla açar. Bu durumu görenler o yerin beyine haber verirler. Bey hemen atına atlar ve Seyyid Rüstem Gazi'nin olduğu yere gelir. Seyyid Rüstem Gazi'yi baltası ile tarla açmakta iken görür. Hemen nara atıp Seyyid Rüstem Gazi'ye hangi hakla orada ağaçları kesip tarla açtığını sorar.

"Meğer ol tarafta bir bey var idi. Gayet münâfık ve muta'assıp söz anlamaz nâdân idi. Ana haber virdiler ki Cebel-i migaire (de) bir derviş hey'et kimse gelüb mesken tutmuş, şimdi ol dağın ağaçların kırup **tarla** açar didiklerinde ol bey bu haberi işitüp gazab-birle ider: Ol torlak ne cesârettir ki, gelüp benim mülkünde **tarla** ide: ve böyle hod-be-hod haric-i itâ'tla gide. Bu mekâna neden müstehak olmuştur ki ol yerde kendu kenduye ikamet kıla,

varup ol yerden sürüp çıkaram, kendusine hadd-i mıkdârını tanıdam… Ol sevdâile yanına bir kaç hizmetkâr dahi almayup yalnız esbine süvâr olp Seyyid Rüstem Gazi'nin olduğu yere geldi. Gördü ki bir teber'i var, yere dikmiş, durmayup balta ile **tarla** yeri açar. Hemân ol vakıt munâfık bir na'ra urup ider. Bre nâbekâr, bunda sen ne ararsın ve senin ne hadd'in vardır ki bu ağaçları kırup **tarla** açarsın."

SASV s.109

Yavuz Sultan Selim Han, Mısır Sultanı'nın Kaygusuz Abdâl için Nil Nehri kıyısında yaptırdığı görkemli kasra gider. Kasrın bir köşesinde gölgelik bir yerde bir müddet oturur. Bu sırada yanında seccade, rahle ve dikili duran bir alem vardır. Yavuz, oturduğu yerden yedi tane ok atar ve bu oklar kubbede durur.

"Sultân Selim Hazretleri gelüb bir müddet sâkin olmış, bir köşesinde ol oturduğı yire bir **âlî suffa** bağlamışdur. Seccâde vü rahle ile Mushaf komışlar yanında 'alem dikilüb turur. Kendi mübârek eliyle yine tirkeşinden yedi dâne ok atmış oturdugı yirden (Kubbenüñ) yukarusında sançılup durur."

KAM s.114

2.4.4. Ölüyle İlgili Olanlar

Kabir, kabristân, mezar, merkâd, dahme, sin, kubûr, mezarlık

"Kabir", aslında ölü gömmek mânâsındadır. Ölünün gömüldüğü mezara denir ki Türkçedeki karşılığı sin'dir. [88] "Kabristân" ve "mezarlık", mezarların bulunduğu yer; "merkâd", "dahme" ve "kubûr" da mezar anlamına gelir.

88 Mütercim Âsım, Kâmûs Tercümesi, İstanbul 1304, C.II, s. 614.

Hünkâr, bir müddet tekke yanında ibadet eder. Sonra Ulucami'de, çile çıkarmak için kendini kırk gün hücreye kapatır. Sonra da cami avlusunun ortasındaki mermer direğin üzerine bir taş koyar ve kendisi âhir zamanda gelip indirene kadar orada kalmasını söyleyer ve Halep şehrine, Dâvud Peygamberin kabrine gelir.

"Biraz mücavirlikten sonra Halep şehrine geldi, Ulucamide bir erbain çıkardı. Ulucami'nin avlusunun ortasında bir ulu mermer direk vardı, o mermer direğin üstüne bir taş koydu, biz gelinceyedek dursun, âhirzamanda biz gelir, indiririz dedi. Halep'den de çıkıp Dâvud peygamberin **kabrine** geldi."

HBVV s.17

Açık denizde fırtınaya yakalanan Şamluoğlu Hoca, fırtınadan sağ salim kurtulup da evine dönebilirse Pîrî Baba'nın kabrini yaptıracağını söyler.

"Şamluoğlu Hoca eyitdi.

"Yâ Pîrî Baba eğer şu fırtınadan selâmet bulursam evime varmayum da evvel ol senin üzerine varub **kabr-i şerîfini** yapdırayım." didi."

PBV s. 14

Seyyid Hüseyin Velî Hazretleri, Hicri 912 tarihinde, Sultan Bayezıt zamanında hastalanır ve aile mezarlıklarının da olduğu Arablar kabristanına defnedilmeyi ister ve o kabristana defnedilir.

"Andan sonra: Yalıncak Dede Dimekle ma'rûf mahdûm-u âkileri Seyyid Hüseyin Velî Hazretleri dahi bu irşâd ve küşâd tarıkıyla sâlik olup dokuz yüz on iki tarihinde Sultan Bayazıt zamanında kırk üç yaşında olduğu hâlde marîz olup vasiyet eyledi ki vefâtında kendisi kendu **kabristanları** olan Arablar mezarlığı dimekle ma'rûf **kabristana** defn'iderler. Binân-aleyh o **kabristana** defn'ittiler. Kabr-i Şerifleri andadır."

VBV s. 170

Seyyid Hüseyin Gazi'nin mezarı bir zamanlar belirsizdir. Sultan Alâeddin'in annesi Seyyid'in mezarının yerini rüyasında görür ve o yere büyük bir türbe yaptırır. Seyyid Hüseyin Gazi'nin mezarını ziyaret etmek isteyen Hünkâr Hacı Bektâş, Sulucakaraöyük'ten yola çıkar ve yapılan türbeye gelir. Hünkâr'ın mezar ziyaretine bu türbeye gelmesi, türbenin Seyyid Hüseyin Gazi'ye ait olduğundan şüphesi olanların şüphelerini ortadan kaldırır.

"Hacı Bektâş, Seyyid Gazi'nin **mezarını** ziyarete niyet etti. Seyyid Gazi'nin **mezarı**, bir vakitler belirsizdi. Sonradan Sultan Alâeddin'in anası, ruyasında gördü. Gördüğü yere büyük bir türbe yaptırdı, bu suretle mamur oldu. Hünkâr, yalnızca Sulucakaraöyük'ten yola çıktı. Yapılan türbenin, Seyyid Gazi'nin **mezarı** üstüne yapılıp yapılmadığı hakkında şüphe edenlerin, artık şüphesi kalmadı. Yolda bir köyde, muhiblerinden birinin evine kondu. O muhib, erenlere teslim oldu."

HBVV s.70

Şücâeddin Baba kış geçip de bahar gelince abdallarından birisine pîrlerin toprak kokusunun geldiğini söyler. Sonra da kalkıp şimdi mezarı olan yere gelir ve yerden bir avuç toprak alarak yanındaki abdala bunun pirlerin tarla kokusu olduğunu söyler. Şücâeddin Baba'nın bahsettiği bu yer susuz ve virane bir yerdir. Bu özellikleri ile Kerbela'ya benzer.

"Hikâyet: Sultân ol kış anda geçdi bahâr olıcak sultân eytdi: "Köçegüm Kumkıran (?) pìrlerüñ türâbı kohusı gelür" didi. Kalkup andan şimdi **mezârı** olan yire geldi oturdı sundı yirden bir avuç toprak aldı eytdi: "Köçegüm bu pìrlerüñ tarla kohusıdur" didi. Ol yir bir virâne susuz kır idi misl-i Kerbelâydı."

ŞBV s. 8

Baba Kaygusuz, abdalları ile Necef şehrinde yemek yedikten sonra geri dönmeyi ister. Abdallar kendi aralarında bakışırlar. "Bu kadar sıkıntılı bir yolculuk yaptık, bu kadar zahmetten sonra Hz. Hüseyin'in mezarını, güzel

bahçesini görseydik, dergâhına yüzümüzü sürseydik; şimdi garip ve üzgün şekilde geri dönüyoruz." diye içlerinden geçirirler.

"Bu denlü sefer sirki çeküb, bu ıssuz, susuz kumlıkları söküb Berr-i Mecnûn'dan Kerbelâ-yı Pur-belâ gelmekden murâd buyıdı kim, bu ten göziyle Hazret-i Îmâm Hüseyn'ün **merkâd-ı şerîfün** ve Ravzâ-i lâtifun göreydük, âsitâne-i sa'âdetine yüzümüz süreydük hâlâ melûl ü mahzûn olub gideruz, didiler."

KAM s.129

Câneger, Cafer ve Yahşî isimli ahîler, Demir Baba Sultan'ın mezarının ayak ucu tarafında ve Demir Baba'nın mezarının bulunduğu avlunun dışında gömülüdürler.

"Gene ol eknâfta methûndur (medfûndur). Ve Câneger ve Ca'fer ve Yahşî bu üç ahî Sultân Demir Baba Sultânın ayağı ucunda **dahmesi** avlusundan daşrada medfundur."

DBV s. 51

Hacı Ali Tûrâbî Veli Velâyetnâmesi'nde geçen bir dörtlükte evladın okutmayınca adam, dokunmayan ipliğin kumaş olmayacağından; korkutulmayan ayının et yemeyeceğinden ve köpeklerin ölüyü mezardan çıkardığından bahsedilir.

"Evlat adam olmaz, okutmayınca.
İplik kumaş olmaz dokutmayınca.
Ayılar etyemez, korkutmayınca.
Köpek ölüyü; **sinden** çıkarır."

HATVV s. 138

Akyazılı Baba vefat edince Demir Baba kabrini kazar, Zâtî Efendi kefenini diker, Yemînî Efendi selâsını okur, Mustafa Efendi cenazesini yıkar,

Demir Baba'nın babası El-Hacı suyunu döker, Mustafa Efendi de cenaze namazını kıldırır.

"Demir Baba **kuburın** îcad eyledi Zâtî Efendi kefenin dikti Yemînî Efendi selâvâ'sın (salâsın) okudı. Mustafa Efendi yıkadı Demir Baba'nın atası El-Hacı su koydu Mustafa Efendi diler dilemez cenâzesin kıldırdı."

DBV s.72

Seyyid Hüseyin Velî Hazretleri, Hicri 912 tarihinde, Sultan Bayezıt zamanında hastalanır ve aile kabristanlarının da olduğu Arablar kabristanı denilen mezarlığa defnedilmeyi ister ve o mezarlığa defnedilir.

"Andan sonra: Yalıncak Dede Dimekle ma'rûf mahdûm-u âkileri Seyyid Hüseyin Velî Hazretleri dahi bu irşâd ve küşâd tarıkıyla sâlik olup dokuz yüz on iki tarihinde Sultan Bayazıt zamanında kırk üç yaşında olduğu hâlde marîz olup vasiyet eyledi ki vefâtında kendisi kendu kabristanları olan Arablar **mezarlığı** dimekle ma'rûf kabristana defn'iderler. Binân-aleyh o kabristana defn'ittiler. Kabr-i Şerifleri andadır."

VBV s. 170

Mûsâllâ, teneşir, ziyâret-gâh, türbe, tabut

Mûsâllâ" camiîlerde cenaze konulup önünde namaz kılınan yer anlamındadır. "Teneşir", ölü yıkanan kerevet; "türbe"; tarikat, yol ululları için yapılmış mezar yapısı[89]; "ziyâret-gâh" da ziyâret edilen yer yâni türbe mânâlarındadır. "Tabut" ise Ölünün içine konulduğu sandık biçiminde araca denir.

"Hünkâr Hacı Bektâş-ı Veli vefat edince vasiyeti gereği cenazesini yıkamak için yüzü yeşil örtülü er beklenir. O er geldiği zaman Saru İsmail su

89 Esat Korkmaz, Alevilik ve Bektaşilik Terimleri Sözlüğü, İstanbul 2005, s. 690.

döker, yüzü örtülü er cenazeyi yıkar, hulle bezinden kefen yapıp kefenler, cenazeyi beraber tabuta koyarlar ve namazını kılmak için Mûsâllaya götürürler.

Saru İsmail, su döktü, yüzü nikaplı er yıkadı. Yanındaki hulle donlarını kefen etti, kefenledi, tabuta koydular. Alıp **mûsâllâya** götürdüler. “

HBVV s.89

Hacı Ali Tûrâbî Veli’nin cenazesinin anlatıldığı bir dörtlükte naaşının teneşir üstünde yıkandığı; gökte meleklerin, yerde ise insanların ağladığı anlatılır.

“**Teneşir** üstüne koyup yudular.
Ol demde, muradın aldı adular.
Sultan Feyzullahı yalnız koydular.
Gökte melek yerde insan ağladı.”

HATVV s. 120

Şücâeddin Baba üç yüz abdalı ile yola çıkar. Açlığa ve yolculuğun zor şartlarına dayanamayan abdallar dağılmaya başlar. Şücâeddin Baba’nın yanında on yedi tane abdalı kalır. Konaklık ettikleri bir yerde o yörenin insanları tarafından misafir edilen abdallar yemek yedikten sonra uyuyup kalırlar. Abdalların hepsi uykularında aynı rüyayı görürler. Şücâeddin Baba, abdallarına gördükleri rüyayı sorar sonra da onlara rüyalarında gördüklerinin velâyet erenleri olduğunu ve artık gönül gözlerinin açıldığını söyler. Bu on yedi abdal’ın hepsinin kabri bugün ziyaretgâh olmuştur, kendilerinden birşeyler dileyenlerin dileklerini kabul ederler.

“Mübârek eliyle on yidisinüñ dahı üsküfin aldı, gözleri göñülleri açıldı, zâhirleri bâtınları ‘ıyân oldı. Her birinden nice dürlü velâyetler zâhir oldı. Şimdiki zemânda dahı her birisi ulu **ziyâretgâhdur** hâcet kabûl olur ve’s-selÀm.”

ŞBV s. 16

Seyyid Hüseyin Gazi'nin mezarı bir zamanlar belirsizdir. Sultan Alâeddin'in annesi Seyyid'in mezarının yerini rüyasında görür ve o yere büyük bir türbe yaptırır. Seyyid Hüseyin Gazi'nin mezarını ziyaret etmek isteyen Hünkâr Hacı Bektâş, Sulucakaraöyük'ten yola çıkar ve yapılan türbeye gelir. Hünkâr'ın mezar ziyaretine bu türbeye gelmesi, türbenin Seyyid Hüseyin Gazi'ye ait olduğundan şüphesi olanların şüphelerini ortadan kaldırır.

"Hacı Bektâş, Seyyid Gazi'nin mezarını ziyarete niyet etti. Seyyid Gazi'nin mezarı, bir vakitler belirsizdi. Sonradan Sultan Alâeddin'in anası, ruyasında gördü. Gördüğü yere büyük bir **türbe** yaptırdı, bu suretle mamur oldu. Hünkâr, yalnızca Sulucakaraöyük'ten yola çıktı. Yapılan türbenin, Seyyid Gazi'nin mezarı üstüne yapılıp yapılmadığı hakkında şüphe edenlerin, artık şüphesi kalmadı. Yolda bir köyde, muhiblerinden birinin evine kondu. O muhib, erenlere teslim oldu."

HBVV s.70

Şücâeddin Baba, Seyyid Gazi Sultan'ın türbesini ne zaman ziyarete gelse türbenin kapısı kendiliğinden açılır ve Şücâeddin Baba türbenin içine girerdi. Şücâeddin Baba türbe içinde Seyyid Gazi Sultan ile şaretsiz bir dil ile sohbet eder ve içeride üç gün kalırdı. Üç gün sonra ise cemaatini toplayarak Karkın köyüne geri dönerdi.

"Seyyid Gâzî Sultân hazretine geldi her kaçan kim Seyyid Gâzî Sultâna gelse **türbesinüñ** gâ'ibden kapusı açılurdı Sultân Varlığı içine girerdi. Bî-nişân dil ile sohbet ider otururdı. Sultân orada üç gün oturdı. Üç günden sonra cemâ'atin çeküp Karkın köyine geldi."

ŞBV s.7

Saru Saltuk kendisine kalben bağlananlara, öldüğü zaman hepsinin birer tabut yaptırmalarını ve kendisinin bu tabutların hepsinin içinde bulunacağını söyler. Cenaze günü herkes tabutla gelir ve gerçekten de Saru

Saltuk hepsinin tabutunda görünür. Saru Saltuk ölmeden önce kale beyine asıl onun tabutunun içinde olacağını söyler. Kale beyi bunun doğruluğunu nasıl anlayacağını sorunca da Saru Saltuk, kendisine tabutun içinden elini uzatacağını buyurur.

"Ölürken, bana muhip olanlarınız birer **tabut** yaptırsın, koyup gitsin; birbirinizle çekişmeyin, ben, hepinizin **tabutunda** bulunurum diye vasiyet etti. Gerçekten de hepsi birer **tabut** alıp gitti ve Saru Saltuk, her **tabutta** göründe, hepsi de sevindi, neşelendi. Fakat kale sahibi beye, ben asıl senin **tabutundayım** demişti de bey, nereden bileyim deyince **tabut** içinden sana elime sunarım buyurmuştu, ona da, bu kerameti gösterdi; Tanrı gani gani rahmet etsin."

HBVV s.47

Odman Baba vefat ettiği zaman abdalları tabutunu uygun bir yerde toprağa verirler. Abdallar, Odman Baba'nın tabutunu taşırlarken tabut içinden Odman Baba'nın ağır bir sesle sesinin ve güldüğünün duyulduğunu söylerler.

"Ol Kân-ı Vilâyet'i ol Hızırilyas depesi dedüğü depenün gün doğusu ve feryâdıla, münâsib bir yere götürüp ol Kân-ı Vilâyet'i **tabut** birle Hâk'kına teslîm ettiler ki, ol Kân-ı Vilâyet'i götürüp, gelüriken ol Kân-ı Vilâyet, **tabut** içerisinde âheste âvâz'ile söyleyip, güleridi, dediler."

OBV s.262

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İMÂLATLA İLGİLİ UNSURLAR

3.1. YENİLEN İÇİLEN MADDELER

Aş, taâm, kebâb, yahni, söğüş, püryan, keşkek, lokma

"Aş" ve "taâm" pişirilerek hazırlanan her türlü yiyecek demektir. "Kebâb", dilim dilim kesilmiş et demektir.[90] Doğrudan doğruya ateş korunda veya tavada susuz pişirilen ete genel olarak kebab adı verilir. "yahni"; kavrulmuş soğan ve salça ile pişirilen, sade veya sebzeli et yemeği; "söğüş", soğuk olarak yenen haşlanmış et; püryan, Tandırda susuz ya da az sulu pişirilen, pişirildikten sonra da kızartılan kebap; keşkek"; unla beraber dövülmüş et ve buğdaydan yapılan, ortasına kızdırılmış yağ dökülen bir yemeğine verilen addır. "Lokma", kanlı ya da kansız kurban olarak algılanan özelde tekke yemeğine, genelde her türden yemeğe denir.

Gönlüne Şücâeddin Baba'nın sevgisi düşen Timurdaşoğlu, Sultan'a hediye olarak altın akça, kös ve kuru eyerli bir at götürür. Şücâeddin Baba altın akçanın bir kap yemeğin içine konulmasını ve köpeklere verilmesini ister. Köpekler kaptaki aşı yerler ama altına dokunmazlar. Şücâeddin Baba da köpeklerin yemediğini biz nasıl yiyelim diye cevap verir.

"Aluñ köçegüm pìrlerüñ oğlancukları salar (?) didi. Ardınca nice biñ koyun çoban ile çekdi. Anı dahı aluñ köçegüm didi dahı ardınca ol bir hemyân altun akça çeküp sultân altunı kabûl eylemedi eytdi: "Aluñ köçegüm köpek yalağına döküñ" didi abdâllar niyâz iderlerdi: "İnşâ'allâh sultân bu akçayı kabûl ideyevüz" dirlerdi. Hele varup köpek yalağına dökdiler köpekler **aşı** yidi altun yalakda kaldı. [163/15] Timurdaşoğlı dahı el kavşurup karşu tururdı ki: "Bu getürdügüm nesneleri yoluña kabûl eyleye" dirdi. Sultân eytdi: "Görüñ

90 Mütercim Âsım, Kâmûs Tercümesi, İstanbul 1304, C.I, s. 455.

köçegüm yalağa dökdügüz altun niçe oldı" didi. Varup gördiler, **aşı** köpekler yimişler altun yalakda kalmış didiler."

ŞBV s. 10

Molla Hünkâr isimli birisi, Şems-i Tebrîz'in kerametlerini görür ve ona kalben bağlanır. Sonra da Şems-i Tebrîz'in isteği üzerine isteği türlü yemekler ve kebaplar getirir. Orada bulunanlara birer bâde ikram eder ve beraber bu bâdeleri içerler.

"Molla Hünkâr dahı Şems-i Tebrîz'ün bu kerâmetlerini görüp sıdkıla her nefesine bend olup bağlandı. Derhâl Molla Hünkâr yerinden kalkup ehlini ve dürlü **taâmlar** ve kebablar, sâzendeleri Şems-i Tebrîzün emri üzerine getürdi. Şems-i Tebrîz dahı anlarun cümlesine birer dolu bâde virüp nûşitdiler."

HBVV s.94

Odman Baba, Tanrı'yı severim deyip bu dünyaya gönülden bağlananların, Hz. Muhammed'i severim deyip fakir fukarayı gözetmeyenlerin ve uyku ile yemeği çok sevenlerin yalancı olduğunu söyler.

"Pes her kim bu itikâd üzere Tangrı'yı severim desi ve dünyâ'ya mahabbet eylese kezzâb'tır ve her kim Muhammed'i severim desi ve fakr'ile durup oturmasa kezzab'dır ve her kim zühd-ü takvâ davî'sin etse, hikmet verilmese kezzâb'dır ve her kim korku davâsın etse, uyku ile **taâmı** çok yese kezzâb'dır."

OBV s.271

Şems-i Tebrîz'in kerametlerini göeren Molla Hünkâr ona gönülden bağlanır. Bu durumdan rahatsız olan mollalar ve ulemalar Molla Hünkâr'ın oğlu Molla Velid'i "Babanı Şems-i Tebrîz kandırdı, dinden çıkardı. Kız kardeşlerin ile anneni de yanına alarak şarap içip kebaplar yiyerek, neyler eşliğinde safa ediyorlar." diyerek doldururlar.

“Vel hâsıl dürlü tezvîrlerinde mâadâ Molla Hünkâr’un oğlı Velîd’i çağırup didiler: Senün baban Molla Hünkâr kâfîr oldı, bu dervîşe tapdı, vâlideni ve hemşîrelerini yanına getürüp şarâb ile **kebâb** ile nâyler ile safâ idiyorlar, senün haberin yok mı ve yâhud ırz ve nâmûsın yok mı, Allah’dan korkmaz mısun bâri âlemden utanmazsın; elbetde bu dervîşün çâresin bulmak gereksin didiler. “

HBVV s.95

Hünkâr Hacı Bektâş çile çekeceği zaman kırk gün bir yere kapanır, günde sadece bir öküz yahnisi yiyip su içmeyerek ve abdest bozmayarak ibadetini tamamlar.

“Hacı Bektâş-ı Velî, çile-i zenân, kırk gün, yemeden, içmeden itikâf etmektir, bir karı da çıkrık dibinde bunu yapabilir; çile-i merdânsa kırk gün, hergün bir öküz **yahnisi** yemek, su içmemek ve abdest bozmamak şartıyle itikâfa girmektir dedi.”

HBVV s.17

Kaygusuz Abdâl ve dervişleri bir koyunu kurban edip bütün eti söyüş yapıp pişirirler ve püryan kebabı yaparlar. Kaygusuz Abdâl ve erenleri yemeklerini yiyip namazlarını kıldıktan sonra âsitâneden dışarı çıkarlar. Abdal Mûsâ’ya ve diğer erenlere veda edip yola koyulurlar. Yakın bir yerde, dinlenebilecekleri bir yere gelirler. Bu yerin etrafı sulak, yeşillik bir yerdir. Kaygusuz ve erenleri burada dururlar ve söğüş püryanını yerler.

“Pes, ol gice sabâh oldı. Ale’s-seher bir koyun kurbân idüb, bütün **söğüş** idüb pişürdiler ve anı, kırmızı püryân eylediler. Birkaç nân ile püryânı Kaygusuz’a virdiler. Dervişlerden birisi anı, kitefine alup getürdi ve hem Sultân ile halîfeler ve dervîşler Kaygusuz, namâz-ı fecri edâ kılub, du’â kılduklarından sonra, kendüye tâbi’ olan kimesneler ile âsitâne kapusından dışarıu çıkub Sultân’ı ve halifeleri vedâ’ idüp, müteveccih ve revâne oldılar. Meğer kim ol yire yakın bir menzil-gâh varıdı bir ulu kavak ağacı bitmiş idi.

Çevrede etrâfı merg ü sebzezâr idi. Bir ulu su akardı. Ol su, erenlerin âsitânesine gelürdi. Çün kim Kaygusuz, ol mekâna geldi, bir mikdâr sâkin oldı. Ol sofrayı açup, içinde olan **söğüş** püryânı kısmet eylediler."

KAM. s.102

Şücâeddin Baba Velâyetnâmesi'nde geçen bir beyitte bir yere çörek ve biryan yemeğinin yığıldığı ve bundan başka bir şeyleri olmadığı anlatılır.

"Yığdılar bir yire çörek (bir yire) **biryânı**
Dahı ni'metden ne kim var olanı"

ŞBV s.29

Şücâeddin Baba bir gün dinlenirken köyden birisi bir kurban getirip Baba'ya sunar. Şücâeddin Baba da kurbanın etinden keşkek pişirilmesini ister. O kurbandan keşkek pişirip yerler

"Bir kerâmeti dahı buydı kim düşmişler elin alıcı idi. Sultân ol gün ârâm itdi. Bir kişi bir sofra kurbânı getürdi ol köyden. Sultân eytdi: "Köçegüm, **keşkek** bişirüñ" didi. Ol sofra kurbânın **keşkek** bişirüp yidiler. "

ŞBV s.7

Demir Baba ve gaziler kendilerine bagış olarak ihsan edilen kurbanın etinden bayram lokması yapıp yerler ve Batova'ya doğru hareket ederler.

"Ve bir bahş'ın Akyazılı Sultânın Dedelerine virdi ve bir bahşın Gökçe Su meydanında kalan fukarâya virdiler. Ve bir bahşın **bayram lokması** idüb Batova'ya kadem basdılar. El-Hacı Dede cûş eylediler. Yiye içe, kona göçe Batova'ya kadem basdılar."

DBV s. 66

Şeker, sükker, yağ, pekmez

"Şeker" ve "sükker" aynı anlama gelmektedir; şeker kamışından elde edilen, bildiğimiz tatlı maddedir. "Yağ", kıvamı çeşitli türlerine göre değişen bitkisel veya hayvansal madde; "pekmez"; genellikle üzüm, dut vb. meyvelerin kaynatılarak koyulaştırılmış biçimine verilen isimdir.

Musâ-l Sânî, Medine'den gelen Aliyy-al Rızâ'yı evine davet eder ve sofrasına oturtturur. Mekkeden gelen misafir İmam oruçluyum dese de ev sahibinin ısrarı sonucu orucunu bozar ve yemekten birkaç lokma alır. Musâ-l Sânî'nin karısı Zeyneb Hatun da hazırladığı şeker şerbetini sürahiye koyar ve sofraya gönderir. Sürahideki şerbeti gören İmam "Atamız Hz. Hüseyin Kerbelâ'da susuz şehit olurken biz burda şeker şerbeti içelim, reva mı bu? diyerek ağlamaya başlar ve ağzına aldığı şerbeti kaba boşaltır. Bu hareketi gören ev sahibi Musâ-l Sânî de şerbeti içmez ve kadehi önüne koyarak ağlamaya başlar.

İmâm, oruçluyum dediyse de Musâ-l Sânî'nin ısrarına dayanamadı, orucunu bozdu, birkaç lokma aldı. Zeyneb Hatun da **şeker** şerbeti ezdi, bir sürahiye koyup gönderdi. İmâm, şerbeti görünce ah etti, gözlerinden yaşlar akmıya başladı. Ceddimiz Huseyn dedi, Kerbelâ'da susuz şehid oldu, biz **şeker** şerbeti içelim, reva mı bu? Ağzına aldığı şerbeti, tekrar kaba boşalttı, içmedi. Sultan Musâ-l Sânî bunu görünce kendi de içmedi, kadehi önüne koydu, ağlamıya başladı.

HBVV s.2

Dursun Baba kendisine gönülden bağlananlara güzel sesi, tatlı dili ve doğru sözleriyle nasihatlar ederken bir Arap içeri girer ve "Müjdeler olsun! Keşkekçi Babab geliyor." der. "Şeker" kelimesi bu menakıbda "tatlı dil" manasına gelecek şekilde "şeker dil" tamlamasında mecazi anlamda kullanılmıştır.

“Bu söz kalsın ey birâder. Bu arada şimdi Dursun Baba geldi yâd’e Alâkadar defterde buluna birader Hakıyrâne nesne uralım bünyâd Baba Dursun hûb sesiylen **şeker** dil ile selîm kelâm ile muhiblerine âşık-ı sâdıklarına pend-ü nasihat eyler iken bir arab içeru girdi. Müjde olsun Dedem oğlu Keşkelci (Keşkekçi, Keşkülcü) Babam geliyor deyüb ses eyledikte fukarâ gördük daşra çıkdı.”

DBV s. 79

Kaygusuz Abdâl Menâkıbnâmesinde geçen bir beyitte cennetteki hurilere telmihte bulunulur ve Kaygusuz Abdâl, kendisinden bişey isteyip istemediğini soran Mısır Sultanı’ndan huri güzelliğinde, ibriklerle hizmet edecek tatlı dilli kızlar ister.

“Hûri-sıfât nigârlar ilikleri âşikâr
İbrikleri cân alur **sükker** agzında ezile”

KAM s.111

Hünkâr Hacı Bektâş, Sulucakaraöyük’e ilk gittiğinde su başında çamaşır yıkamakta olan kadınlardan yiyecek ister. Kadınlar, yanlarında yiyecek birşeyleri olmadığı cevabını verirler. O kadınların içinde Kadıncık isimli bir kadın hemen evine gider, bir parça ekmeğin içine yağ koyup Hünkâr’a getirir. Hünkâr da “Artsın eksilmesin, taşsın dökülmesin.” diye dua eder.

“Kadınlar, derviş dediler, burada yemek ne gezer ki, sana verelim. Kadıncık, hemen kalkıp koştu, evine vardı, bir parça ekmeğin içine **yağ** koydu, getirip Hünkâr’a verdi. Hacı Bektâş, artsın eksilmesin, taşsın dökülmesin dedi.”

HBVV s.27

Padişahın kendisinden bişey isteyip istemediğini sormasına Kaygusuz Abdâl, “İsteğimiz canınızın sağlıdır.” diye cevap verir ve elindeki yemek kabının yağ ve bal ile doldurulmasını ister. Padişah, kilerden sorumlu kişiye

dervişin kabının yağ ve bal ile doldurulmasını söyler. Kiler emiri kabı alır ve kiler kapısının kildini açarak içeri girer. Kabı önce bal, sonra da üstünü yağ ile doldurayım diyerek doldurmaya başlar. Yağ ve bal fıçılarını bitirene kadar kabı doldurmaya çalışır ama kap bir türlü dolmaz, dervişlerin keramet ehli olduklarını anlar ve durumu gelip padişahın kulağına söyler.

Baba Kaygusuz eyitdi:

"Pâdişâh buyurdı Kiler Emiri olan kimesnelere:

—Aluñ, şeyhüñ keşkülin bal ve **yagıla** tolduruñ, didi. Anlar dahı gelüb Baba Kaygusuz'uñ elünden (ol) keşküli alub kiler kapusına geldi. Kapunuñ miftâhları eline aldı, kapuyı açdı. İçerü girdi. Fikr eyledi kim, bu keşkülün içine evvelã bal mı koyam, yohsa **yag** mı koyam diyüb, evvel bal koyub üzerine **yağ** koyub virelüm, (didi) pes **yag** küpünün agzun açub bir kefçe ile birkaç kefçe yag koyup bakdı gördi ki her oydukça, ol keşkülüñ içinde gâ'ib olurdı. Ve'lhâsıl cümle küpleri boşaldub ne deñlü **yag** vârısa, ol keşkülüñ içine koyub tolduramadı. Fikr eyledi, kim bal ile tolduram. Bu def'a bal fıçılarınuñ ağzın açub ol kilerüñ içinde ne deñlü bal, **yağ** varısa cümlesün ol keşkülüñ içine koydı. Henüz dahı nısfına geldi Kiler Emiri bu hâle ta'accüb idüb, hayrân kaldı. Keşküli anda koyub, geldi. Pâdişâhuñ kulagına söyledi.

—Pâdişâhum, her ne deñlü bal ve **yağ** varısa cümlesün koydum, ol keşküli tolduramadum, didi. "

KAM s.112

Şems-i Tebrîz'in isteği üzerine şarap getirirken köylüye yakalanan Molla Hünkâr zor durumda kalır. Halk, Molla Hünkâr'ın üzerine gelirken Şems-i Tebrîz araya girer ve şaraba bakmak ister. Şaraba bakan Şems-i Tebrîz bunun şarap değil dut pekmezi olduğunu söyler. Köylülerde şaraba bakarlar ve ağızlarına alıp tadarlar. Testilerin içindekinin dut pekmezi olduğunu görünce de Molla Hünkâr'dan özür dilerler.

"Şems-i Tebrîz didi ki: Durun, şu şarâba ben dahi bir nazar ideyim, şâyed şarâb olmaya. Eğilüp şarâba nazar idüp didi ki: Hey din karındaşları, bu şarâb değüldür, dut **pekmezidür**. Anlar dahi eğilip bakdılar ki ağızlarına alup tahkıyk ki şarâb değüldür, sahîh dut **pekmezidür**, cümle görüp bildiler, Molla'nun elüne ayağına düşdiler, bilmedük, hatâ itdük, afv buyurun didiler."

HBVV s.94

Hamur, un, dakiki, Ekmek, nân, somun, bazlama, tuz

"Hamur", unun su veya başka sıvılarla yoğrulmuş durumu; "un", öğütülerek toz durumuna getirilmiş tahıl ve başka besin maddesi; "dakiki" de un gibi olan veya unlu (patates, fasulye) gibi şeylere verilen isimdir.

"Ekmek" çeşitli tahıl unundan yapılmış hamurun fırında, sacda veya tandırda pişirilmesi ile yapılan yiyecektir."Nan" ise ekmek kelimesinin farsçadaki karşılığıdır. "Somun", yuvarlak ve şişkin ekmek; "bazlama", sacda pişirilmiş yuvarlak ekmek, bazlamaç demektir.

"Tuz", kokusuz, suda eriyen, yiyecekleri korumada ve tatlandırmada kullanılan billursu maddeye denir. Bektaşi kültüründe kendini bilme eylemine giren insanın eğitim meydanında dengeli olmasını, dengeli davranmasını simgeleyen nesnedir. Tuzun simgesel anlamı sebebiyle Bektaşilikte eğitim mekânı olarak algılanan sofra, tuz tadarak açılır ve tuz tadarak kapanır.[91]

Kayseri'den Ürgüp'e gitmekte olan Hünkâr Hacı Bektâş yolda Sineson adlı bir Hristiyan köyüne uğrar. Köyde, içi çavdar ekmeği dolu bir tekne taşıyan bir kadın Hünkâr'a ekmek ikram eder ve çavdar ekmeği yedikleri için onları ayıplamamasını, köylerinde buğday yetişmediğini söyler. Hünkâr bu sözlerden sonra kadına "Bereketli olsun, çavdar ekin buğday biçin, küçük hamur yapın büyük somun alın." diye hayır dua da bulunur. O günden sonra

91 Esat Korkmaz, Alevilik ve Bektaşilik Terimleri Sözlüğü, İstanbul 2005, s. 690.

o köyde çavdar ekildiği zaman buğday biçilir ve küçük hamurlar yapılıp fırından büyük somunlar alınır.

“Hünkâr, bu sözü duyunca, bereketli olsun, çavdar ekin, buğday biçin; küçük **hamur** yapın, büyük somun alın dedi. Şimdi hâlâ o köyde çavdar ekerler, buğday biçerler. Küçük **hamurlar** yapıp fırına atarlar, büyük somun çıkarırlar. Buğday ekerlerse çavdar olur, fakat çavdar ekince buğday biçerler.”

HBVV s.23-24

Hünkâr Hacı Bektâş-ı Veli’yi ziyarete gelenleri İdris ve karısı Kadıncık karşılar, onlara sofra hazırlayıp yogurt ve bal ikram ederlerdi. Bir gün Hünkâr’ı ziyarete kalabalık bir grup gelir. Kadıncık, Hünkâr’a gidip evde unları kalmadığını, değirmene un yapılması için gönderdiği buğdayında henüz gelmediğini söyler. Hünkâr unun komşudan alınmasını ister. Kadıncık komşuda da un olmadığını söyler. Bunun üzerine Hünkâr çuvalların silkinmesini ve çıkan unun yoğurulup tekneye koyulmasını ister. Un yoğrulur ve üzeri bezle örtülerek tekneye konur. Hünkâr gelip elini bezin üstüne koyar ve dua eder ve teknenin üzerindeki bez açılmadan ekmek yapılmasını söyler. Tam kırk gün o teknedeki hamurdan ekmek yapılır. Sonra Hünkâr gelip örtüyü açar ve kalan hamurun bazlama yapılarak tüketilmesini ister.

“Bir gün, kalabalık bir topluluk geldi. Kadıncık, Hünkâr’a gidip erenler dedi, ekmek yapmak için **un** yok, değirmene gönderdiğimiz buğday öğünüp gelmedi dedi. Hünkâr, komşudan isteyin buyurdu. Komşuya başvurdular, onda da bulunmadı. Bunun üzerine Hünkâr, çuvalları silkin dedi. Silktiler, bir avuç kadar **un** çıktı.“

HBVV s.35

Seyyid Rüstem Gazi kendisine gönülden bağlanan Cafer Murâdi, Hücrevî ve Gaafirî isimli abdallarla tekke yapmak üzere bir yer belirler ve oraya tekke yapar. Tekkede ekme biçme faliyetleri yapmalarına karşın mahsullerini una dönüştürecek değirmenleri yoktu. Civarda hiçbir su izine

rastlanmamasına rağmen Seyyid değirmen inşasına başlar. Kendisini uyarıp "burada su yok, su olmayan yerde neden değirmen yaparsın?" diyenlere de "Değirmeni veren suyu da verir." diye cevap verir.

"Seyyid Rüstem Gazi dahi bunları kabul buyurup hizmete ta'yin kıldı ve bunların birine Ca'fer Murâdi ve birine Hücrevi ve birine Gaafiri dirlerdi. Andan Seyyid Rüstem Gazi Tekye yerin tahmin idüp ba'dehu üstâd ve ameleta'yin eyleyüp Tekyeyi bünyâd ve orasını âbâd eyledi. Ve çift hayvânât, takım ve edevât hâzır ve müheyyâ idüp vakt-ü zemâniyle zıra'at olunur hâsılâtı biçilüp dâneleri alınurdi. Ve lâkin âsiyâb (değirmen) yoktur ki **dakıyk** (un) ideler. Ammâ bir gün bendelerin alup dağa çıktılar."

SASV s. 111–112

Hünkâr Hacı Bektâş-ı Veli bir gün Açıksaray isimli köye gelir ve yolda rastladığı bir kadından yiyecek birşeyler ister. Kadın eve gelir ve kaynanasına, Hünkâr'a küpteki yağdan ve ekmekten vereceğini söyler. Kaynanası "Yağ az kaldı, dokunma." dese de kadın onu dinlemez ve derviş ekmeği Allah için istiyor diyerek ekmeği Hünkâr'a götürür.

"Kadın evine geldi, kaynanasına, ana dedi, dervişler geldi, Tanrı için lokma ister; küpte biraz yağ var, Tanrı yerine verir, biraz **ekmekle** bir parçacık yağ verelim. Kaynanası, yağ az kaldı, dokunma dedi. Gelini, Tanrı için istiyor, ben vereceğim deyip bir **ekmek** içine biraz yağ koydu, götürüp Hünkâr'a sundu."

HBVV s.24

Abdal Mûsâ, Kaygusuz Abdâl ve diğer abdallar, çıktıkları bir yolculuk esnasında bir kurban pişirip yerler. Sofraya kurbanın etinden yapılmış söğüş püryan ve birkaç ekmek konulur. Yemekten sonra Kaygusuz Abdâl, Abdal Mûsâ'nın elini öper ve abdalları ile dışarı çıkar.

"Ol gice geçdi. Yarındası, yine kurbân idüb pişürdiler. Söviş püryan ve birkaç **nân** ile sofraya koyub, virdiler. Kaygusuz Sultân, Abdâl Mûsâ Hazretleri'nün elin öpüb, bâkî halîfeleri ve dervîşleri vedâ'idüb âsitâne

kapusından taşra çıkdılar. Yine ol kavak ağacı dibine gelüb oturdılar. Tâ'am yidiler, şükrin didiler."

KAM s.104

Veli Baba, gene çilehânesine gidip çile çektiği zamanların birinde üç gün sadece ekmek yer, diğer üç günde de sadece su içer.

"Müşarün ileyh Veli Baba Hazretleri dahî Çillehâne-i mezkûruna gidüp girdi, üç kıyye **nânı** azîz ve üç kıyya mâ-e ile ibâdât ve Tâ'at eyledi. Bir semerei lutfa nâil olamadı. Def'a yine iki kıyya etmek ve üç kıyye su götürdü (Bir kelime kadar silinmiş.) hâsıl oldu."

VBV s. 243

Kayseri'den Ürgüp'e gitmekte olan Hünkâr Hacı Bektâş yolda Sineson adlı bir Hristiyan köyüne uğrar. Köyde, içi çavdar ekmeği dolu bir tekne taşıyan bir kadın Hünkâr'a ekmek ikram eder ve çavdar ekmeği yedikleri için onları ayıplamamasını, köylerinde buğday yetişmediğini söyler. Hünkâr bu sözlerden sonra kadına "Bereketli olsun, çavdar ekin buğday biçin, küçük hamur yapın büyük somun alın." diye hayır dua da bulunur. O günden sonra o köyde çavdar ekildiği zaman buğday biçilir ve küçük hamurlar yapılıp fırından büyük somunlar alınır.

"Hünkâr, bu sözü duyunca, bereketli olsun, çavdar ekin, buğday biçin; küçük hamur yapın, büyük **somun** alın dedi. Şimdi hâlâ o köyde çavdar ekerler, buğday biçerler. Küçük hamurlar yapıp fırına atarlar, büyük **somun** çıkarırlar. Buğday ekerlerse çavdar olur, fakat çavdar ekince buğday biçerler."

HBVV s.23–24

Hünkâr Hacı Bektâş-ı Veli'yi ziyarete gelenleri İdris ve karısı Kadıncık karşılar, onlara sofra haızrlayıp yogurt ve bal ikram ederlerdi. Bir gün Hünkâr'ı ziyarete kalabalık bir grup gelir. Kadıncık, Hünkâr'a gidip evde unları kalmadığını, değirmene un yapılması için gönderdiği buğdayında henüz

gelmediğini söyler. Hünkâr unun komşudan alınmasını ister. Kadıncık komşuda da un olmadığını söyler. Bunun üzerine Hünkâr çuvalların silkinmesini ve çıkan unun yoğurulup tekneye koyulmasını ister. Un yoğrulur ve üzeri bezle örtülerek tekneye konur. Hünkâr gelip elini bezin üstüne koyar ve dua eder ve teknenin üzerindeki bez açılmadan ekmek yapılmasını söyler. Tam kırk gün o teknedeki hamurdan ekmek yapılır. Sonra Hünkâr gelip örtüyü açar ve kalan hamurun bazlama yapılarak tüketilmesini ister.

"Hünkâr, tekneyi getirin dedi. Getirdiler, üstündeki örtüyü açtı, hamuru dört parça yaptı. Bunlara **bazlama** yapın, pişirin, tükensin dedi. Dediği gibi pişirdiler, hamur tükendi."

HBVV s.35

Hünkâr Hacı Bektâş-ı Veli bir gün Molla Sadeddin'in misaifiri olur. Molla Sadeddin, Hünkâr'dan tuz madeni isteyecekleri için o gün yemeklere tuz konulmasını istemez. Hünkâr yemeğe başladıktan sonra yemeğin tuzsuz olduğunu farkeder ve sebebini sorar. Sofradakiler tuzlarının olmadığını, tuz madeninin de uzakta olduğunu söyleyerek Hünkâr'dan bir tuz madeni lutfetmesini isterler. Bunun üzerine Hünkâr Hacı Bektâş sofradakilere tuz madeni olan bir yeri tarif eder ve oraya gidip kıyamete kadar tuz çıkarmalarını ister. Ayrıca orada bir hediye bulacaklarını, bu hediyeyi de çerağ yapmalarını söyler. Her çerağın dibinde gölgesinin olduğunu ama bahsettiği çerağın gölgesinin olmayacağını ekler. Hünkâr'ın sözleri bittikten sonra çevik bir adam bahsedilen yere gider ve tuzu bulur.

"Derken sofra yayıldı, yemekler geldi. Hünkâr, besmeleyle başladı, fakat tuzsuz olduğunu anlayınca sebebini sordu. Erenler dediler, köyümüzde tuz yok, **tuz** madeni de uzak. Bugün tuz bitmiş, hiçbir evde bulamadık. Ne olur, lûtfetseniz de bir **tuz** madeni çıksa. Hünkâr, Hakk'a giden hak uğrum hakkıyçin yerde **tuz** madeni vardır, Horasan'dan bizimle beraber gelmiştir. Oraya gidin, kazın, çıkarın. Kıyamete dek bizden armağan olsun, hem de içinden bizim hediyemiz de çıksın, çerağ yapsınlar, her çerağın dibinde

gölgesi olur, onun olmaz buyurdu. Çevik bir adam gönderdiler, söylenen yeri kazdı, **tuzu** buldu, birazcık getirdi, yemeklere serptiler. Yemekten sonra dualar edildi ve Hünkâr, Sadeddin'in yanında dururken birdenbire kayboldu."

HBVV s.57

Müelliflerin velâyetnâmelerde tuzla ilgili en sık kullandıkları söyleyiş "tuz ekmek hakkı" deyimidir. Bu deyim, birinin ekmek yedirip, iyilik ettiği kimse üzerindeki hakkı ya da söz konusu kişinin ona duyduğu gönül borcu anlamında kullanılmıştır.[92] Türk folkloruna giren "tuz ekmek hakkı" dostluk, vefa, arkadaşlık, sadakat, insanlık, samimiyet, mertlik, dürüstlük gibi kavramları içine alan zengin bir klişedir.[93]

Dursun Baba oğullarını biraraya toplar ve onlarla beraber yemek yedikten sonra tuz-ekmek helallık diler.

"Bir zemân cân sohbeti iderken ba'dehû Hü den sonra Dursun Baba Sultân meydân eyledi oğullarının ulusın ve kiçisin yani sonusun bir araya cem' eyledi ve ba'dehû ta'âmdan sonra va'zlığından şerî'atten âhıret hakkı **tuz** ekmek helallık diledi."

DBV s. 79

Helva, zerde, aşure, yogurt

"Helva", çoğunlukla yağ, şeker, un veya irmik karışımından yapılan tatlıdır.[94] "Zerde"; safran, Pîrînç ve şekerle pişirilen bir tatlıya denir; zerde ayrıca düğün yemeğidir.[95] "Aşure", muharrem ayının onuncu günü akşamı

92 Mengüç Kırbaş, Deyimler Sözlüğü, Koza Yayınları, Ank. 1991, s. 339.

93 Şükrü Elçin "Tuz Ekmek Hakkı Deyimi Üzerine", Halk Edebiyatı Araştırmaları, Kültür Bak. Yay. , Ank. 1977, s. 77.

94 Meydan Larousse, "Helva" Maddesi, İst. 1990, C.V, s. 764.

95 Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügât, Ankara 1993, s. 1180.

bakla, nohut, fasulye, incir, üzüm, kestane, fındık, fıstık, şeker vb. 12 çeşit gıda ile pişirilen ve on ikinci günü matem orucu bitiminde yenen bir çeşit tatlıya verilen isimdir.[96] "Yoğurt", maya katılarak koyulaştırılmış beyaz, kıvamlı bir süt ürünüdür.

Hacı Bektâş-ı Veli, Saru İsmail'e kendisi öldükten sonra bin koyun, yüz koyun kurban etmesini; bütün halkı çağırıp hizmet etmesini ve onları doyurmasını; ölümünün yedinci ve kırkıncı günü helva dökmesini vasiyet eder.

"Öğüdümü tut, ölümümden sonra bin koyunla yüz sığır kurban et, bütün halkı çağır, hizmet et, onları doyur. Yedinci günü, kırkıncı günü, **helva** dök, korkma, erin harcı eksilmez. Ne kadar mürid, muhib varsa dâvet et, onları topla."

HBVV s.88

Kaygusuz Abdâl Menâkıbnâmesinde geçen bir beyitte Kaygusuz Abdâl ve erenlerinin zerde, tirit, biryan kebabı ve koz helva yediklerinden bahsedilir.

"Dâne Pîrînç zerdeler paça tirid gördiler
Tâze çevirme biryân kaba **helva** koz ile"

KAM. s. 111

Konya'da âlimlerin şehri terketmesinden sonra Sultan Alâeddîn, Şeyh Sadreddîn-i Konevî'den, âlimleri geri döndürmek için bir çare bulmasını ister. Sultan Alâeddin'in adamı, Konevî Hazretlerine gittiği gün bütün fakirlerin Şeyh Sadreddîn'in tekkesinde toplandığını ve o fakirler için tekkede pilavlar, zerdeler yapıldığını görür.

"Sultan Alâeddîn, bir adam gönderdi, olayı Şeyh Sadreddîn-i Konevî'ye bildirdi. Bilginleri geri getirmiye bir çare bulsun dedi. O gün,

96 Esat Korkmaz, Alevilik ve Bektaşilik Terimleri Sözlüğü, İstanbul 2005, s. 104.

Sadreddîn'in tekkesinde topluluklar vardı, pilâvlar **zerdeler** pişmiş, türlü türlü yemekler hazırlanmıştı. Konya'daki ne kadar yoksul varsa oraya toplanmıştı."

HBVV s.50

Rivayete göre Hz. Hüseyin'in neslinden birkaç kişi Pîrî Baba'yı ziyarete gelirler. Pîrî Baba'yı gördükleri zaman onun aşure günü yeşil bardak ile gelip su alan oğlan budur derler ve hemen önünde eğilip selam verirler. "Aşure" kelimesi burada, Müslümanlar için kutsal günlerden birisi olan "Aşure günü"nü ifade etmek için kullanılmıştır.

"Râviler şöyle rivâyet eylediler. Hazret-i İmâm Hüseyin'den birkaç kimseler Pîrî Baba'nın ziyâretine geldiler, gördiler. İmâm Hüseyin çeşmesinden gelüb elinde bir yeşil bardak ile **aşure** gününde gelüb su alan oğlan budur deyü şehâdet eyleyüb cem olub Pîrî Baba'yı gördikleri gibi dar ayağına düşüb merhabâ sultân velîyullâh deyüb eyitdiler: "

PBV s.11

Abdal Mûsâ'dan icâzetnâmeyi alan Kaygusuz Abdâl, bir keşkülün içine biraz yoğurt koyup üzerine su ekleyerek ayran yapar. Sonra da saklayacak güvenli bir yer bulamadığı icâzetnâmeyi kendisine saklamak ister ve onu, yaptığı ayranın içine doğrar, yer. Kaygusuz Abdâl'ın bu hareketine bir anlam veremeyen abdallar, Abdal Mûsâ'ya gelirler ve Kaygusuz Abdâl'ın kendisine verilen icâzetnâmeyi yoğurtla yediğini söylerler.

"Çün kim yazıldı, Sultân Hazretleri Kaygusuz'un eline virdi. Kaygusuz aldı, şeref-i dest-bûs kıldı. Tazarrû' vü niyâz idüb meskenet gösterdi. Makamına geldi, karâr eyledi. Şevk ü mahabbetünden ânâ bir teşnelük susuzluk 'ârız oldı. Bir keşkül içinde bir mikdâr **yogurt** koyub üzerine suyıla ayran eyledi. Ol erenlerün verdüği icâzetnâme kâğıdun saklamağa hiçbir makûl yir bulamadı. Gönlinden fikr idüb eyitdi:

—Bari ben bu kagıdı kendi kalbümde saklayayum, zâyi olmasun, diyüb ol **yogurt** ayranınun içine tograyub tenâvül eyledi. Anda hâzır olanlar, bu

hâle ta'accüb kıldılar. Abdâl Mûsâ Hazretleri'ne gelüp vâkı'ayı olduğı gibi, keyfiyeti hâli i'lâm eylediler, (eyittiler)

—Sultân'um bir divâneye bir nice zahmet çeküb, mübarek elünüzle icazet-nâme yazub verdinüz ol, ânun kadr ü kıymetini bilmeyüb, yogurt ile tograyub yidi, didiler."

KAM s.101

Börek, çörek

"Börek", açılmış hamurun veya yufkanın arasına peynir, kıyma, ıspanak gibi şeyler konularak pişirilen çeşitli şekillerdeki hamur işidir. "Çörek" de az yağlı, bazen şekerli ve yumurtalı olarak yapılan, gevrekçe bir hamur işine verilen isimdir.

Baba Mehemmed hizmetini görenlere börek istediğini söyler. Hizmetçiler de bu isteği Baba Mehemmed'in hanımına bildirirler. Hanım da kendi hizmetçilerine börek pişirttirir ve abdallarla Mehemmed Baba'ya yollar. Mehemmed Baba bu böreği hanımının değil de hizmetçilerin pişirdiğini farkeder ve sinirlenir. Hizmetçiler o böreği hanıma geri getirirler ve bu sefer hanımın kendisinin yaptığı böreği Mehemmed Baba'ya götürürler. Mehemmed Baba'nın o zaman Bursa şehrinde Âsitânı varmış.

"Baba Mehemmed dahı didi: "Var **börek** getür" didi. Geldi hâdim hatuna haber virdi. Sultânuñ hatun halayıklarına "Tìz **börek** bişirüñ" didi. **Böregi** bişirüp hâdim ile gönderdi. hâdim **böregi** getüricek Abdâl Mehemmed eytdi: "Ol a..cigün s..digüm niçün karavaşlara bişürddi kendü bişürmedi de" diyüp hışm eyledi. Hadim **böregi** getürüp hâtûnuñ öñine kodı. Abdâl Mehemmedüñ remzini haber virdi. Bu sözi sultân işidicek turup kendü elinden bir **börek** bişürdi. Yine hâdim eline virüp gönderdi. Yine hâdim böregi Abdâl Mehemmede ileticek "ha şöyle hey acigün s..digüm" didi. Velâyetleri meşhûr oldı. Burusa şehrinüñ içinde Àstânı vardur ve's-selâm."

ŞBV s. 12

Yağdanı Sultan iki küçük oğlunu, yaşlı enişteleri Seyyid Kalender Velî'yi ziyaret etmeye gönderir. İki kardeş yolda kaybolurlar ve yolu bir çobana sorarlar. Yolu sordukları çoban Seyyid Kalender Velî'nin amcasının oğludur ve çocuklara enişteleri Seyyid Kalender Velî'nin bir gün önce vefat ettiğini söyler. Sonra da çocuklara uzak yoldan geldikleri için acıkmış olabileceklerini söyler. İki kardeşin daha gidecek yolları olduğunu bildiği için de kendi azığını yemeyi teklif eder. Çoban dağarcığındaki mendilleri açtıkça mendilden, tavadan çıkar gibi buharlar yayılır. Dağarcık tamamen açıldığında iki kardeş kendi azıklarındaki içli böreğin aynısını görürler ve şaşırırlar.

" '-Gençler daha sizin geriye gitmeye epeyce yolunuz var. Sizin dağarcığınızdaki taamlar kalsın. Az sonra hava kararacak. Ben ağıla gidince yine yerim.' diyerek kendi dağarcığını açmaya başlar. Dagırcıktaki mendil açılmaya başlayınca sanki yeni tavadan çıkarcasına buharlar yayılmaya başlar. İki kardeş şaşırırlar. Kendi azıklarındaki **içli börekten** aynısı çobanın dağarcığından da çıkmıştır."

SKVV s. 128

Aksaray yakınlarındakİ Dindiken köyünden birisi Hünkâr'a gönülden bağlanır. Ne zaman Hünkâr'ı özleyip onu ziyaret etmek istese annesine beyaz undan çörekler yaptırır, onları Hünkâr'a götürür ve onun sohbetine katılır. Bir gün o yörede kıtlık olur. Hünkâr'a gönülden bağlanan bu genç eli boş gitmemek için ziyaretlerini geciktirir. Durumlar düzelince gene buğday alır ve annesine çörek yaptırıp Hünkâr'ı ziyarete gider. Hünkâr, gencin eli boş gelmemek için ziyaretine gelmemesine üzüldüğünü belirtip dostu dosttan ayıranın bir çörek olduğunu söyler.

"Hünkâr'ı görmeyi arzulayınca halis beyaz buğday unundan, ihtiyar anasına **çörekler** yaptırır, onları alır, Hünkâr'a götürür, oturur, sohbetinde bulunurdu. Bir eyyam, kıtlık oldu. Bu gencin eline bir şey girmedi. Eli boş gitmemek için ziyaretini geciktirdi. Derken eline biraz dünyalık geçti. Buğday

unu aldı, gene **çörek** yaptırdı, Hünkâr'a götürdü. **Çörekleri** yere koyup ellerini öptü, çekildi durdu. Hünkâr, az-çok demeyip ne bulursan alsan gelsen, ne olur böyle tekellüfe düşmesen; meğer dostu dosttan ayıran, ancak **çörekmiş** dedi."

HBVV s.76

Pilav, paça, tirit, sakız

"Pilav", Pîrîncin yağlı suda pişirilmesiyle oluşan bir çeşit yemek; "paça", koyun ve sığır ayağının ekşiyle pişirilmesi; "tirit" de et suyuna, kızartılmış veya bayat ekmek konularak yapılan yemeğe verilen isimdir.

"Sakız" bazı ağaçların kabuğundan yapılan, çiğnendiğinde ağza hoş kokular veren beyaz renkli reçine manasına gelir.

Şücâeddin Baba'nın aşcısı bir gün pilav yaparken pilavın yağını yere döker. Bunu üzerine Şücâeddin Baba bir pınar tarif eder ve o pınara gidilip dökülen yağ kadar su getirilmesini ister. Abdallar hemen o pınara gidip su getirirler ve pilavı o suyla yaparlar. Pilav, yağlı pilavlardan da güzel olur. Ondan sonra da o pınara "yağ pınarı" denilir.

"Me'kûlât aslından hemâñ ol cemâ'ate yitecek nesne var idi Pîrîncden ve yağdan artuk nesne yog idi. Sultân hazretinüñ Cömerd dirlerdi bir aşcısı vardı olan Pîrînci **pilav** pişirdi yağını eridürken dökdi ayruk yağa dahı çâre olmayup hacil oldı. Pes ol hâlinde sultân irişü geldi eytdi: "Varuñ köçegüm ne kadar yağıñuz dökildise ol bıñardan ol mikdâr su getürüñ" didi. Varup getürdiler **pilav** üzerine koydılar ol **pilav** bayağıdan dahı çerb oldı ol bıñara yağ bıñarı denilmesine sebep budur ve's-selâm."

ŞBV s. 9

Ahmet Yesevî, abdalları ile pilav yerken dergâha üç kişini daha geldiğinive onlara da yemek ayrılmasını söyleyen bir sesin ardından pilav dolu kaşığını gayri ihtiyari sofranın kenarına bırakır. Sonra da eğer yemekten kalkacak olursa herkesin yemekten kalkacağını düşünür ve bunun üzerine gelen üç kişiye yemek ayırmak için doymuş gibi geriye yaslanır.

" '-Üç kişilik yemek ayırın! Bir hatun, bir kız çocuğu ve bir derviş daha geldiler.' Ahmet Yesevî ağzına götürmekte olduğu **pilav** dolu kaşığı gayri ihtiyari sofranın kenarına bırakıvermiş. İrkilmiş. Sofradan kalkmayı düşünmüş. Ekmek ve nimet her şeyden eftaldir diye içinden geçirip; hele oturmalıyım. Ben kalkarsam herkes ayağa kalkar diye düşünmüş. Hafifçe geriye yaslanmış. Sanki üç günlük doymuş gibiymiş."

HATVV s. 36

Kaygusuz Abdâl Menâkıbnâmesinde geçen bir beyitte Kaygusuz Abdâl ve erenlerinin zerde, tirit, biryan kebabı ve koz helva yediklerinden bahsedilir.

"Dâne Pîrînç zerdeler **paça tirid** gördiler
Tâze çevirme biryân kaba halvâ koz ile"

KAM. s. 111

Kaygusuz Abdâl Menâkıbnâmesinde geçen bir menkabede abdalın birisi yağmura yakalanınca bir ağacın altına sığındığını ve ıslanmaktan kurtulduğunu söyler. Sığındığı ağacı tarif ederken meyvesinin bir karış boyunda olduğunu ve hıyara benzediğini, çekirdeğinin olmadığını, kabuğunun üç dört parçada soyulduğunu ve yerken bıçağa ihtiyaç duyulmadığını, sakız gibi çiğnendiğini belirtir. Abdalın tarif etmeye çalıştığı meyve 'muz'dur.

""Kâtibü'l- Huruf" nakli der ki

— Bir gün bârân olub bir yaprağı altında oturdum, bana yağmur tokınmadı dir. Ve abun mivesi hıyâr misalinde, ol yaprağun dibinde zuhûr

ider. Uzunluğı bir karış var. Ânun dahı içinde çekirdeği yok. Kabuğı üç-dört terek olur. Hemân ol tereklerün yukaru başından tutub çekerler, tâ aşağı varınca soyılur. Bıçak lâzım değül, **sakız** (gibi) çiynerler."

KAM s. 115

3.1.2. İçecekler

3.1.2.1. Meşrubat Olarak Kullanılanlar

Şerbet, ayran

"Şerbet", içecek tatlı şey anlamındadır. "Ayran", yoğurdun sulandırılıp çalkalanmasıyla yapılan içecektir.

Çocuğu olmayan Zeynep Hatun, Sultan Musâ-l Sânî'nin ağzına alıp kaba tekrar boşalttığı şerbeti içer ve o gece hamile kalır.

"Sultan Musâ-l Sânî, şerbeti götürdü, Zeyneb Hatun'un yanına vardı. Zeyneb Hatun, şerbeti içmediklerini görünce sebebini sordu. Musâ-l Sânî, hâli anlattı. Zeyneb Hatun, bunu duyunca, İmâm'ın, ağzına aldığı bir yudum **şerbeti**, tekrar boşalttığı kabı aldı, içindeki şerbeti içti. O gece eriyle buluştu. Zeyneb Hatun, gebe kaldı."

HBVV s.3

Mısır Sultanı'nın Nil Nehri kıyısında Kaygusuz Abdâl için yaptırdığı kasrın kandilinin karşısındaki kubbenin ortasında, üzeri çelik kalemle ustaca işlenmiş bir mermer sütun vardır. Onun yakınında da siyah taştan yapılmış, dibeğe benzeyen, dört kulplu bir kazan bulunmaktadır. O kazanın içine gül ve şekerler konulup üzerine Nil Nehrinden getirilen su eklenerek şerbet yapılır. Orada Kaygusuz Abdâl'dan yadigâr kalmış iki kaşık vardır. Hazırlanan şerbet o kaşıklarla içilir.

“Ol kandilün mukâbelesinde kubbenüñ orta yirinde bir beyaz mermer (taş, amûd dikilmişdür. Ânuñ dibinde) taşdan taşar misâlinde çep-çevre yonulmış, içinde anuñ altı dãne balık yazılmış bulâd kalemle ve üstâdãne kazılmış. Ânuñ kurbunda bir siyah taşdan, dibek misâlinde üstâd kavlince dört kuplu kazgan gibi düzmişler, çok zahmetler çeküb hôş üstâdãne kazmışlar. Ânuñ içinde güller ile şekeri korlar üzerine Nil-i Mübârek suyundan getürüp, dökerler. A’lâ **şerbet** olur. Kaygusuz Baba (Sultan) anda iki dâne ulu kaşuklar yâdigar komışdur. Ânlaruñla ol **şerbetden** içerler. Teberrük içün ıssı günlerde sâkîlük iderler. “

KAM s.114

Abdal Mûsâ’dan icâzetnâmeyi alan Kaygusuz Abdâl, bir keşkülün içine biraz yoğurt koyup üzerine su ekleyerek ayran yapar. Sonra da saklayacak güvenli bir yer bulamadığı icâzetnâmeyi kendisine saklamak ister ve onu, yaptığı ayranın içine doğrar, yer.

“Çün kim yazıldı, Sultân Hazretleri Kaygusuz’un eline virdi. Kaygusuz aldı, şeref-i dest-bûs kıldı. Tazarrû’ vü niyâz idüb meskenet gösterdi. Makamına geldi, karâr eyledi. Şevk ü mahabbetünden ânâ bir teşnelük susuzluk ‘ârız oldı. Bir keşkül içinde bir mikdâr yogurt koyub üzerine suyıla **ayran** eyledi. Ol erenlerün verdüği icâzetnâme kâğıdun saklamağa hiçbir makûl yir bulamadı. Gönlinden fikr idüb eyitdi:

—Bari ben bu kagıdı kendi kalbümde saklayayum, zâyi olmasun, diyüb ol yogurt **ayranınun** içine tograyub tenãvül eyledi.”

KAM s.101

3.1.2.2. Şarhoşluk Veren İçecekler

Şarâb, mey, bâde, dolu

"Şarâb", Arapça' da içilebilir nesne mânâsında olup [97] üzüm veya diğer meyve sularının belli usullerle mayalandırılmasından elde edilen alkollü içkiye denir.[98]

"Mey", üzümden yapılmış şaraba derler, gül suyu, kadeh manalarına da gelir. "Bâde", şarabın Farsçadaki karşılığıdır.

"Dolu", Alevî- Bektâşî geleneğinde şaraba verilen isimdir. Tasavvufta ise "dolu" ile mecâzî anlamda bir içki kastedilir.

Şems-i Tebrîz'in isteği üzerine şarap getirirken köylüye yakalanan Molla Hünkâr zor durumda kalır. Halk, Molla Hünkâr'ın üzerine gelirken Şems-i Tebrîz araya girer ve şaraba bakmak ister. Şaraba bakan Şems-i Tebrîz bunun şarap değil dut pekmezi olduğunu söyler. Köylülerde şaraba bakarlar ve ağızlarına alıp tadarlar. Testilerin içindekinin dut pekmezi olduğunu görünce de Molla Hünkâr'dan özür dilerler.

"Şems-i Tebrîz didi ki: Durun, şu **şarâba** ben dahi bir nazar ideyim, şâyed **şarâb** olmaya. Eğilüp **şarâba** nazar idüp didi ki: Hey din karındaşları, bu **şarâb** değüldür, dut pekmezidür. Anlar dahi eğilip bakdılar ki ağızlarına alup tahkıyk ki **şarâb** değüldür, sahîh dut pekmezidür, cümle görüp bildiler, Molla'nun elüne ayağına düşdiler, bilmedük, hatâ itdük, afv buyurun didiler."

HBVV s.94

Abdal Mûsâ kendisini ziyarete gelen kâfirden elindeki şarabı vermesini ister. Başlarda şarabını vermek istemeyen kâfir, Abdal Mûsâ'nın üç kere şarabı istemesi üzerine ona verir. Abdal Mûsâ, abdallara şarap içmek için keşküllerini alıp yanına gelmelerini söyler. Kâfir de kadehi ile şarabın yanına oturur. Abdallar şarabı tulumdan zorlukla çıkarırlar ve görürler ki tulumun içindeki şarap bala dönüşmüştür. Bunun üzerine söz alan kâfir tuluma şarabı kendisinin doldurduğunu, onu bala Abdal Mûsâ'nın çevirdiğini söyler.

---

97 Mütercim Âsım, Kâmûs Tercümesi, İstanbul 1304, C.I, s.315.

98 Meydan Larousse, "Şarap" Maddesi, İst.1990, C. XI, s.719.

“Abdâl Mûsâ Sultân gülbenk eyledi:

“Var imdi, hâcetüñ kabûl oldı. Taycagızun sakla.” didi. Meger bunuñ iletecegi bir yaglı çörek idi. Bir sâ’atden soñra bir kâfir geldi. Selâm virdi.

“Getür kâfir. **Şarâbun** içelim.” didi. Kâfir eyitdi:

“Bu sana yaramaz Sultânum” didi.

Üç kerre “getür” didi. Âhiri abdâllara getürün şerbeti içelim, didi. Abdâllar kalkdılar, getürdiler. Kâfircik dahı bile geldi. **Şarâbun** yanına oturdı. Kadehin eline aldı. Abdâl Mûsâ Sûltân abdâllara:

‘Getürün keçküllerinizi’ didi.”

AMV s. 145–146

Odman Baba Velâyetnâmesi’nde Odman Baba’yı övmek için yazılan bir beyitte Odman Baba’nın aşk şarabından içenlerin her iki âlemin gamından kurtulacağı vurgulanır. “Aşk şarabı” tamlaması bu beyitte mecaz anlamda kullanılmıştır.

“İki âlem senin îşk’ın **meyinden**
Durur ser’mest halâs olup gamından”

OBV s.37

Seyyid Kalender Velî Velâyetnâmesi’nde geçen bir dörtlükte bir cem töreni anlatılmaktadır. Müellif bu törende, yeşil bir mey içip aklının şaşırdığını, kaftanını çıkarıp söz vererek tarikat yoluna girdiğini, tarikata girme işlemi sona erdikten sonra kendisine gösterilen yere oturduğunu ve beline bir kemer bağlandığını söyler.

“İçtim **yeşil meyden** aklım şaşırdım.
Çıkardım hilatım, ikrar getirdim.
Yer gösterdiler de geçtim oturdum.
Kemerbestle bağlı belimi gördüm.”

SKVV s. 261

Şems-i Tebrîz'in kerametlerini gören Molla Hünkâr ona gönülden bağlanır, onun emri üzerine yerinden kalkıp türlü yemekler, kebaplar, çalgıcılar getirir. Orada bulunanlara dolu ve bâde doldurur, sonra da birlikte eğlenirler.

"Molla Hünkâr dahı Şems-i Tebrîz'ün bu kerâmetlerini görüp sıdkıla her nefesine bend olup bağlandı. Derhâl Molla Hünkâr yerinden kalkup ehlini ve dürlü taâmlar ve kebablar, sâzendeleri Şems-i Tebrîzün emri üzerine getürdi. Şems-i Tebrîz dahı anlarun cümlesine birer **dolu bâde** virüp nûşitdiler. "

HBVV s.94

Hacı Ali Tûrâbî Veli Velâyetnâmesi'nde geçen bir dörtlükte, aşk şarabı içmeyenin aşkı bilmeyeceği gibi her anını Allah ile beraber geçirmeyen kişinin de İslamiyet'i tam anlamıyla bilemeyeceği anlatılmaktadır.

"Aşkın **bâdesinden** içip kanmayan
Lâli, lepi şerbeti ne bilsin?
Her vakit yönünü hakka dönmeyen
Kıble nedir? Mihrab-ı ne bilsin?"

HATVV s.131

Seyyid Mehemmed Abdal Velâyetnâmesi'nde geçen bir dörtlükte Alevi-Bektaşi kültüründe önemli bir yere sahip olan on iki imamdan İmam Muhammed Cevad Takî (811–835), İmam Ali Nakî (829–868), İmam Hasan Askerî Zekî (846–874) ve İmam Muhammed Mehdî'nin isimleri geçer. Pirlerin, bu on iki imamın açtığı yolun yolcusu olduğu söylenir. "Bektaşiliğin kalben benimsenmesi" "Pîrîn elinden dolu içmek"le anlatılır.

"Şah Tâkî, Nâkî'dir bu yolu açan.
Hasan Ali askerî müşkiller seçen.
Muhammed Mehdî'den bir **dolu** içen.

Pirlerin kâlbinde, sır Allah Allah."

SMAV s. 101

3.2. GİYECEKLERLE İLGİLİ MADDİ UNSURLAR

3.2.1. Giyecek İmâlinde Kullanılan Malzemeler

Kumaş, kerrake, ipek, abâ, bez, şal, post, nemed, keçe, kürk, yün, samûr, penbe

"Kumaş" elbise yapımında veya döşemecilikte kullanılan ipek, yün ve pamuk dokumalara verilen isimdir.[99] "Kerrake", yünden veya yünlüden yapılmış hafif kumaş[100]; "İpek", ipek böceği kozaları çözülerek çıkarılan ve dokumacılıkta kullanılan çok ince, esnek ve parlak tel ve bu tel kullanılarak yapılan kumaşa denilir. "Abâ", yünden dövülerek yapılan kalın ve kaba kumaştır. "Palas" da aynı anlama gelmektedir. "Bez", pamuk veya keten ipliğinden yapılan dokumaya denir. Şal" ise Hindistan'da dokunan özel desenleri olan kumaş bir kumaş cinsidir.

"Post" tarikat yolunda, yolda bir aşamayı, bir makamı simgeleyen ve seccade olarak algılanan, Pîrîn, dedenin ya da babanın oturduğu tabaklanmış tüylü deri demektir.[101] Bektaşilerde post çok kutsaldır. İki tür serilir: Dedenin oturduğu post ve Cem'de serilen post. Dede, Peygamber makamının manevi postunun temsilcisidir. Güzellikleri ve iyilikleri temsil ediyor olacaktır. Postta Peygamber değerleriyle yüklü mürşit oturmaktadır. Onun için kutsaldır. Cem anında serilen post ise kul hakkının sorulduğu ve üzerinde ikrar verilip, secde edilen yerdir. Diğer bir anlamda da secdadedir.

Nemed" keçe karşılığı kullanılan sözdür. Dervişlerin giydiği abadan yapılmış hırkaya da nemed denir. "Keçe", yapağı veya keçi kılının dokunmadan yalnızca dövülmesiyle elde edilen kaba kumaş; "kürk", bazı

99 Mütercim Âsım, Kâmûs Tercümesi, İstanbul 1304, C.II, s.252.

100 Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügât, Ankara 1993, s. 509.

101 Esat Korkmaz, Alevilik ve Bektaşilik Terimleri Sözlüğü, İstanbul 2005, s. 569.

hayvanların, giyecek yapmak için işlenmiş postu demektir. “Yün”, koyun tüyü ve bu tüyden yapılmış kazak vb. şeylere ”Samûr” da bu hayvanın postundan yapılanlara verilen isimdir. “Penbe” ise pamuk demektir.[102]

Ahmet Yesevî bir gün, kumaşları ve davarları ile Semerkand’dan gelip Horasan’a geçmek isteyen bir tüccarın Amû suyunun içinde boğulma tehlikesi yaşadığını görür. Tüccar suyun içinden, bulunduğu iklimin erenlerinden yardım ister ve bu yardıma karşılık mallarının yarısını onlara adak olarak vereceğini söyler

“Tam bu sırada Ahmed-i Yesevî, aşağıya, suya baktı. Gördü ki bir taçir, Semerkand tarafından, bunca **kumaş** ve davarla gelirken Horasan tarafına geçmek için Amû suyuna girmiş. Ortasına gelince, su bunları almış, götürüyor, tacir de atından düşmüş, ey ıklim erenleri ve ey ülke erleri, bizi bu sıkıntıdan kurtarın, yarısı size adak olsun diyor.”

HBVV s.15

Kadıncık bir gün köyünden bazı kadınlarla kaynak başına çamaşır yıkamaya gider. İlerde başında kızıl taçı, elinde Arabistan kerrakesi ile Hünkâr Hacı Bektâş-ı Veli görünür. Çamaşır yıkayan kadınlara seslenir ve karnının aç olduğunu söyleyip Allah rızası için yiyecek birşeyler ister. “Kerrake” kelimesi bu menakıbda “yünden yapılmış hafif kumaş” manasında kullanılmıştır.

“Birgün Kadıncık, bazı kadınlarla beraber çamaşır yıkamıya, kaynak başına gitmişti. İleriden Hacı Bektâş, belirip çıka geldi. Başında kızıl taç, elinde **Arabistan kerrakesi** vardı. Çamaşır yıkayan kadınlara, bacılar dedi, karnımız aç, Tanrı rızası için yiyecek bir şeyiniz varsa verseniz.”

HBVV s.27

102 Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügât, Ankara 1993, s. 857.

Şücâeddin Baba'yı ziyarete gelen bir kadın ipi olduğunu ama dokutup bez yaptıracak parası olmadığını söyler. Şücâeddin Baba da orada bulunan abdallara, "Bu kadına kim yardım ederse pîrler onu isteklerini kabul etsin." der. Dokuma işlerinden anlayan Abdal Mehemmed bu laf üzerine Şücâeddin Baba'nın yanına gelerek elini öpüp dokunacak ipeği alır. Sonra da o ipeği bir dergâhta dokur ve Şücâeddin Baba'ya getirir.

"Abdâl Mehemmed çulhâluk 'ilminde[n] bilürdi. Tarılup (?) turugeldi. Sultân elin öpdi ol **ipegi** alup kendü vardı. Bir kişinüñ dergâhında tokuyup sultânuñ nazarına getürdi."

ŞBV s. 11

Odman Baba'nın dünya malı olarak bir abası ve eski bir hasırından başka hiçbir şeyi yoktur ve bu yalan dünyada Allah'tan başka bir şey istemez. Odman Baba birgün otururken parmağındaki yüzüğü çevirir ve o an Cebrail Aleyhisselam Yüce Allah'ın yanından çıkıp gelir. "Aba" kelimesi bu menakıbda, Odman Baba'nın dünya malına meylinin olmadığını anlatmak için kullanılmıştır.

"Hazret-i Risâlet'in bir **abası** ve eski bir hasırı varıdı. Ve dâr-ı fenâ'da Hâk'tan gayrı nesne kabûl etmedi ve şol hâli işitmez misin kim Hazret-i Risâled birgün otururiken barmağında nâgâh yüzüğün çevirdi, derhal Cebrâil, Hâk cânib'inden erip geldi."

OBV s.52

Buğday sıkıntısı çeken bir keşiş, "Keşke Hünkâr bana buğday gönderseydi." diyerek içinden geçirir. Bu istek Hünkâr'a malum olur ve Hünkâr bir dervişle o keşişe buğday gönderir. Keşişe buğdayı götüren derviş kilisenin içinde bir oda görür. Odanın karşısında üzerinde bir bohça ve elifî tac olan bir mihrap da vardır. Keşiş elbiselerini çıkarır. Elifî tacı ve bohçadan derviş abasını çıkararak giyer, namaza durur. Derviş de keşişle beraber namaz kılar. Keşiş namazdan sonra rahleyi önüne çeker ve biraz Kur'an

okur. Okuması bitince Kur'an'ı kapatıp rahleye koyar. Sonra da abasını çıkarıp bohçasını katlar, keşiş elbisesini giyerek kendisinin de Hünkâr'ın dervişlerinden olduğunu söyler.

"Derviş baktı ki orası güzel bir oda. Karşıda bir mihrap var. Mihrapta bir bohça, bohçanın üstüne de bir elifî tac konmuş. Keşiş, elbiselerini soyundu, elifî tacı başına giydi, bohçayı açtı, içindeki derviş **abasını** giyindi, mihraba geçip namaz kıldı. Derviş de onunla beraber namaza durdu. Keşiş, namazdan sonra bir rahleyi önüne çekti. Üstündeki Kur'ân'ı açtı, bir miktar okudu, sonra kapayıp rahleye koydu. **Abayı** çıkardı, bohçaya koyup dürdü, mihraba koydu. Elifî tacı çıkarıp bohçanın üstüne bıraktı. Gene keşiş elbisesini giydi. Dervişe, biz de Hünkâr'ın dervişiyiz dedi, dervişe armağanlar verip yola saldı."

HBVV s.55

Hünkâr Hacı Bektâş-ı Veli'yi ziyarete gelenleri İdris ve karısı Kadıncık karşılar, onlara sofra hazırlayıp yogurt ve bal ikram ederlerdi. Bir gün Hünkâr'ı ziyarete kalabalık bir grup gelir. Kadıncık, Hünkâr'a gidip evde unları kalmadığını, değirmene un yapılması için gönderdiği buğdayında henüz gelmediğini söyler. Hünkâr unun komşudan alınmasını ister. Kadıncık komşuda da un olmadığını söyler. Bunun üzerine Hünkâr çuvalların silkinmesini ve çıkan unun yoğurulup tekneye koyulmasını ister. Un yoğrulur ve üzeri bezle örtülerek tekneye konur. Hünkâr gelip elini bezin üstüne koyar ve dua eder ve teknenin üzerindeki bez açılmadan ekmek yapılmasını söyler.

"Hünkâr, komşudan isteyin buyurdu. Komşuya başvurdular, onda da bulunmadı. Bunun üzerine Hünkâr, çuvalları silkin dedi. Silktiler, bir avuç kadar un çıktı. Hünkâr'ın emriyle onu bir tekneye koyup yoğurdular, üstünü bir **bezle** örttüler, huzuruna getirdiler. Hünkâr, mübarek ellerini **bezin** üstüne koyup Bismillâhirrahmanirrahim, Allah bereketler versin, pişirin, fakat teknenin üstündeki **bezi** açmayın dedi."

HBVV s. 35

Kaygusuz Abdâl Menâkıbnâmesinde geçen bir dörtlükte müellif, Kaygusuz Abdâl gibi âşık olanlara hemen şal gibi bir hırka verilmesini ister.

"Âşık- isen Kaygusuz Abdãl gibi
Saña bir hırka hemân bir **şal** gibi
Anı ko kim Mustafâ murdâr didi
Anı koyana erenler er didi"

KAM s.122

Seyyid Mehemmed Abdal Velâyetnâmesi'nde geçen bir dörtlükte güzel ili ve obayı, güzel kişinin gezeceği; güzel elbise ve şalı da güzel kişinin giyeceği anlatılır. Ayrıca beyitte Hz. Hüseyin'in Kerbela'da şehit edildiği Muharrem ayına telmihte bulunulur.

"Güzel gezer güzel ili, obayı;
Güzel giyer güzel **şalı**, libayı.
Güzel doğar güzel Muharrem ayı.
Güzel görüp güzel tutmalı imiş."

SMAV s. 103

Şeyh Ahmet Yesevî kendisine gelip kisve giymek isteyenlere yanında ne varsa onu giydirir. Kendisine gönülden bağlananlardan kurban getirenlere de o kurbanın postundan yaptığı külahı verir. "Post" kelimesi bu menakıbda "hayvan derisi" anlamında kullanılmıştır.

"Birisi gelip Şeyh'ten kisve giymek isterse, ne varsa onu giydirirdi. Hattâ bir talip, kurban getirecek olursa onun **postundan** bir külâh yaparlardı, onu verirdi."

HBVV s.15

Demir Baba'yı yanından hiç ayırmayan Akyazılı Baba Sultan kutupluk postunu "Emanetini al." diyerek Demir Baba'ya verir. "Post" kelimesi burada tarikat yolunda belli bir aşamaya gelen Pîrîn, dedenin ya da babanın oturduğu tabakalanmış tüylü deri anlamında kullanılmıştır. Akyazılı Baba

Sultan'ın "kutupluk postunu" Demir Baba'ya bırakması ise postun simgelediği makamın yeni sahibinin Demir Baba olduğu anlamına gelir.

"Akyazılı Baba Sultân, Demir Babayı hiç yanından ayırmadı. Günlerde bir gün Akyazılı Baba ider kim Demir al **kutubluk postu** sana kutlu ola Al emânetin hak senindir dimiş."

DBV s. 75

Seyyid Ali Çelebi 1070 tarihinde Buğdan savaşı sırasında şehit olur. O şehit olduktan sonra oğlu Öksüz Nebi Çelebi İstanbul'a gelir ve babasının postuna oturur. Öksüz Nebi Çelebi vaktinin çoğunu ibadetle geçiren, güleç birisidir. Gaygel aşiretinin hazinesinden mallarını alır, bağlarından pekmez yapar. "Post" kelimesi burada "posta oturmak" kalıbı içinde "pîr olmak" anlamında kullanılmıştır.

"Ba'dehû oğlu Seyyid Ali çelebî İstanbul'a gidüp bil-istad'â berâtlarını tevcih ittirüp 1070 tarihinde Buğdan muharebesinde şehîd oldu. Andan sonra Mûmâileyh Seyyid Alî'nin oğlu Öksüz Nebî Çelebî İstanbul'a gelüp, **postuna** oturdu, gayetle âbid ve zâhid kimse idi. Aşair-i Gaygel'den emvâl-i mîrîlerini allurdı. Ve değirmenlerden galebesi gelürdi. Ve bağlarından Pekmez hâsıl iderdi. Gayetle güleç ve sahî ve âbid ve zâhid ve taki bir Seyyid idi."

VBV s. 288

Odman Baba abdallarına saçını kestirir. Daha sonra Deli Umur isimli abdalın nemedini arkasına alır, kuşak kuşanır ve bir yere oturarak abdallara kendisinin kim olduğunu sorar. "Nemed" kelimesi burada "kepenek" anlamında kullanılmıştır.

"Çün ol Abdal bu haberi işitti, derhâl usturasın çıkarıp iz-zet-ü hürmet birle ol Kân-ı Vilâyet'in mübarek saçını ustura birle mübârek başından giderip ak eyledi. Ve hazır olan halk-u derviş ol Kân-ı Vilâyet'in mübârek saçını yağma ve bahşedip Hamâyıl yerine getürdüler. Ondan sonra ol Kân-ı Vilâyet ayag üzerine kalkıp ol Deli Umur dedüğü Abdal'ın bir yeni kepeneği varidi, ol

abdâl'dan ol **nemedi** alıp mübârek arkasına salıp, bir kuşağıla kuşandı ve bir yere oturup ol abdâl'lara mübarek nûtk-ı kadîmi ile cevâba gelip ayıttı kim; Beni bilir misin kim ben kimim dedi.“

OBV s.78

Kaygusuz Abdâl'ın dervişleri aba ve nemed hırka giyip lokma yemeği yerler. “Nemed” bu menakıbda “keçe” anlamında kullanılmıştır.

“Ol bagladukları şeyi getürüp âsitâneye teslim iderdi. Anı, dervişler ‘aba vü **nemed** ü hırka degdirüp, arkalarına giyerlerdi. Bâkiyesün ta'ãm u lokma vü ganîmet idüb yirlerdi ve şükrin dirlerdi.”

KAM s.134

Yıldırım Bayezıd, Hünkâr Hacı Bektâş-ı Veli tarafından kendisine yardım etmek için gönderilen abdalları huzuruna kabul eder. Bu abdalların keçeden elbiseler giydiklerini, beyaz keçeden taçlar taktıklarını ve yünden, yeşil sarık kullandıklarını görür.

“Bu taraftan Yıldırım Hân erenlerin gelmesinden haberdâr olup a'yân ve eşrâf ile istikbâl idüp buluşdılar. Yıldırım Han bakup gördü kim bunlar sâfi **keçeden** vasla giyerler ve başlarında beyaz **keçeden** taç-ı sultâni birer karış ve **yünden** ve yeşil şemleler sarınmışlar her biri kad ve kaamet ve salâbetle gayet hüsnüdâr ve nura gark olmuşlar.”

SASV s. 81

Odman Baba, elini öpmeye Davûd Paşa isimli bir paşa gelir. Paşa, Odman Baba'nın elini öptükten sonra Odman Baba, Davûd Paşa'nın sırtındaki samur cübbe kürkünü çıkarıp kendisi giyer.

“Pes ol bazar içinde ol dem ol Kân-ı Vilâyet'in elin öpmeğe Davûd Paşa derleridi, bir paşa geldi. Ol Kân-ı Vilâyet'in mübârek elin öpüb oturduktan sonra ol Kân-ı Vilâyet, ol Davûd Paşa'nın arkasından bir **samur** cüppe

kürkün çıkarıp, kendözü mübârek arkasına giydi. Ve binip geldiği at'a süvâr oldu."

OBV s.234

Hünkâr Hacı Bektâş-ı Veli kendisine kalben bağlananlara elifî taç giydirir. Bunu bilen çevredeki hallaçlar yünden elifî taç yapar, "Hünkâr belki bizim diktiğimiz taçı giyip bize de hayır dua eder." diye taçları Hünkâr'a getirirler. Hünkâr gene böyle bir hallacın yaptığı ama giyilemeyecek kadar uzun olan bir elifî taçı büker ve kendi eliyle diker. Sonra da "Bunun sahibi gelir." diyerek kenara koyar.

"Hacı Bektâş, Sulucakaraöyük'e yerleşince kendisine uyanlara elifî tac giydirirdi. Bu yüzden civardaki hallaçlar, **yünden** elifî taçlar yaparlar, Hünkâr'a götürürler, belki bizim diktiğimiz tacı giyer de bize hayır-dua eder derlerdi. Hallacın biri de bir elifî tac dikmişti. Fakat pek uzun olmuştu. Hünkâr, bu taçın giyilmesine imkân olmadığını görünce ortasından büktü, kendi eliyle dikti, yanındaki içerlek yere koydu, bunun sahibi gelir dedi."

HBVV s.74

Kaygusuz Abdâl ve abdalları Yusuf Peygamber tahtını ziyaret etmek için geldikleri Mısır'da, bir gözü kör olan Mısır Sultanı'na saygılarından gözlerinden birini pamukla kapatıp yollarına devam etmektedirler. Abdalların bir gözlerinde pamukla yürüdüğünü gören birisi durumu Mısır Sultanı'na bildirir ve bu abdalların Teke ilinden, Abdal Mûsâ dergâhından geldiklerini söylediklerini iletir. "Penbe" kelimesi bu menakıbda "pamuk" anlamında kullanılmıştır.

"Ol Hâcib eyitdi:

—Sultân'um, bir kimesneye rast geldüm yanınca kırk nefer adamı var. Cümle hep birer gözlerine **penbe** bağlamışlar. Su'âl eyledüm Teke Vilâyeti'nden, Abdâl Mûsâ Sultân dergâhından gelürüz, diyü cevâb virdiler."

KAM s.107

İplik, ip, urgan

"İplik", pamuk, keten, yün, ipek, naylon vb. dokuma maddelerinin uzun, ince liflerinden herbirine verilen isimdir. Türkler ip ve iplik kelimelerini birbirinden ayırmışlardır. Bunun önemli bir sebebi vardır. İp sözü, urgan da dahil her türlü ipe verilen addır. İplik ise yalnızca "dikiş ipliği"dir. "Urgan"; keten, kenevir, pamuk, jüt gibi türlü dokuma maddelerinden yapılan ince halata denir. "İbrişim" ise kalınca bükülmüş ipek iplik anlamındadır.

Şücâeddin Baba'yı ziyarete gelen bir kadın, ipliği olduğunu ama dokutup bez yaptıracak parası olmadığını söyler. Şücâeddin Baba da orada bulunan abdallara, "Bu kadına kim yardım ederse pîrler onu isteklerini kabul etsin." der.

"Pìr-i bì-çâre karıçuğum **iplicigüm** var akçaçuğum yok ki tokıdam bezçügezümi tokıtduram" didi. Sultân eytdi: "Köçegüm her kim bu karıçuğuñ maksûdın yitürürse pìrler dahı anuñ hâcetin kabul eyleye" didi."

ŞBV s. 11

Seyyid Kalender Velî'nin oğlu Hamdi Sultan, kendisinin güzel bir kızı olduğunu öğrenen kötü kalpli kadı tarafından huzuruna çağırtılır. Kadı, Hamdi Sultan'ı karşısında görünce kendisinden izinsiz "Sultan" ismini kullandığı için büyük suç işlediğini söyler ve bu suça karşılık (ilkbahar mevsiminde olmalarına rağmen) ya kendisine bir gün içinde muz getirmesi gerektiğini ya da kızını elinden zorla alacağını söyler. Hamdi Sultan eve gelip durumu karısına anlatırken kızı bütün olanları duyar. Hamdi Sultan'ın kızı Allah'ın merhametine güvenir ve onun kendisine yardım edeceğine inandığını söyleyerek bir bakraçı muz çıkarmak üzere kuyuya salar ve muz çıkmazsa da kendisini o kuyuya atacağını, o kadıya asla varmayacağını söyler. Bakraçın ipi bitince geri çekmeye başlar

" '-Kızım Allah elbette büyüktür. Kulu sadece istemesini bilsin. Var canına kıymadan bakracı kuyuya sal. Ulu ceddim sizinle beraberdir.' Kız

önden annesi arkasından evlerinin bahçesindeki kuyunun başına gelirler. "-Bismillâhirrahmânirrahîm bismi Şah yâ Allah" diyerek bakracı eline alıp yavaşça kuyuya bırakır. **İpin** sonuna geldiğin görerek yavaşça çekmeye başlar."

SKVV s.105–106

Seyyid Mehmed gurbetteki işi bitince dergâhına geri döner. Viraneye dönen dergâhını onarmaya başlar. Dergâhın çeşmesini, bir urgan boyu yıkılan lağım çukurlarına merdivenli kuyular yaptırır. O çukurların borularını değiştirir. Hayvanlar bir daha içeri girmesin diye dergâhın etrafını duvarla çevirir. Kubbenin yarıklarını kapatıp sıvatır. "Urgan" kelimesi bu menakıbda lağımın ne kadar yıkıldığını belirtmek içim kullanılmıştır.

"Bu esnâ-yı neşrinde on dört sene ve senede üç mâh // Dergâhın kuruyan çeşmesinin başı nerde ve nereden gelür kimse bilmez iken çeşmeden başlayup Koca Çukur'a varıncaya kadar lağım olan mahallerini buldu. Bir **urgan** boyu yıkılan lağımı nerdibanlı kuyular yaptırdı. Arka arka ameleye taş ve toprağını çektirdi. Ve lağım olmayan havlısına divarlar yapup üzerini kapakladı. Ve eski künkleri çıkarup cedîd künkler döşetti. Ve dergâhın etrafı duvarlarını yaptırdı, bir daha hayvanlar giremez oldu. Ve dergâhın kubbelerinin yarıklarını yaptırdı. Ve kubbelerini sıvattı, tokturdu ve etrafına düzdürdü. Pardi taşları kodu ve içini sıvattı."

VBV s.295

3.2.2.Giyecek Eşyaları

3.2.2.1. Giyecekler

Don, elbise, libas, urba, kisve, hil'at, tennure, vasle, kaftan, kepenek, peştamal, dâmen, etek, hırka, esvab, hulle, cübbe, çul

"Don", insanın üzerine giydiği elbise, kılık kıyafet; "elbise" giysi demektir. "Kisve" belli aşamaya gelmiş yol evladını derviş yapmak için yol

ululları tarafından giydirilen özel giysidir.[103] "Libas" üste giyilen elbiseye, ayrıca karı ve kocadan her birine denir.

"Hil'at", eskiden padişah veya vezir tarafından takdir edilen, beğenilen kimseye giydirilen süslü elbise, kaftan demektir.[104] "Tennure", dervişlerin giydiği, teni nurlandırdığına inanılan, ince kumaştan yapılmış, düz yakalı, kollu, önü yukarıdan aşağıya açık, geniş, uzun etekli bir giysidir. Öncelerince deriden yapılan tennureler, giderek kumaştan yapılmaya başlandı. Cepsiz ve düğmesiz olan tennurenin, yakadan bele kadar olan ön kenarlarında, On İki İmam'ı simgeleyen on iki paralel dikiş vardır; yaka, yandan ince bir şeritle bağlanarak kapatılır; belde, bağlamaya yarayan bir kaytan vardır. Tennurenin düz beyaz renkte olanları tercih edilir.[105]

"Vasle", Mevlevî tarikatına mahsus bir çeşit elbisedir.[106] "Urba", "çul" ve "esvap" da elbiseye verilen bir diğer isimlerdir. "Kepenek", çobanların giydiği, kolsuz, dikişsiz, keçeden, dövülerek yapılmış giyeceğe denir.[107]

"Peştamal", hamamda örtünmek için kullanılan ince dokuma anlamına gelir. Diğer bir anlamı ise ahilikteki lonca sisteminde bir devamı niteliğinde olan ve bir aşamayı simgeleyen, bele bağlanan uzun, geniş ve ince örtüdür.[108] "Etek", günümüzde sadece bedenin belden aşağısına giyilen, değişik biçimlerde, genellikle kadın giysisi anlamında kullanılsa da giysinin alt kenarı anlamına da gelmektedir. "Dâmen", etek sözünün Farsçadaki karşılığıdır. "Hırka", aslında bez parçası demek olup bildiğimiz bir tür giysinin ismidir.

---

103 Esat Korkmaz, Alevilik ve Bektaşilik Terimleri Sözlüğü, İstanbul 2005, s. 415.

104 Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügât, Ankara 1993, s. 370.

105 Esat Korkmaz, Alevilik ve Bektaşilik Terimleri Sözlüğü, İstanbul 2005, s. 680.

106 Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügât, Ankara 1993, s. 1139.

107 Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügât, Ankara 1993, s. 508.

108 Esat Korkmaz, Alevilik ve Bektaşilik Terimleri Sözlüğü, İstanbul 2005, s. 557.

“Hulle” ihram gibi iki parçadan ibaret olan giysiye denir. Tek parçadan ibaret olursa ona hulle denilmez. Zırh, siper gibi silaha da hulle adı verilir.[109] “Kaftan”, genellikle ipekten yapılan uzun, süslü üst giysisi, “Cübbe” eskiden sarıklı din adamlarıyla bazı yaşlı kimselerin giydikleri uzun düğmesiz giysiye verilen isimdir.

Odman Baba yola çıkmak için kendisinden izin istemeye gelen ve elini öpen yanaşmaya gidebileceğini ama bir meydanda çıplak kalmasını söyler. Odman Baba’nın bu sinirli hâlini gören yanaşma korkudan setr-i donunu bile çıkarmak ister. Merhamete gelen Odman Baba yanaşmadan elbisesini çıkarmamasını ve üzerini giyinmesini söyler. Sonra da tekrar elini öptürür. “Setr-i don” kelimesi bu menakıbda “düz yakalı, önü tek ilikli, çuhadan yapılmış elbise” anlamında kullanılmıştır.

“Çün ol yanaşma, ol Kân- Vilâyet'in nazarına geldi ve mübârek elin öpüb diledi ki revân ola, derhâl ol Kân-ı Vilâyet, ol yanaşmaya ayıttı kim; Kanca gidersin ki tez şu meydanda üryân ol "Elem naşreke leh" dedi. Dahi ol yanaşmayı üryân eyledi. Çün yanaşma ol Kân-ı Vilâyet'in bu celâl-i heybetin gördü, havfından **setr-i donun**, dahi çıkara. Pes ol Kân-ı Vilâyet merhamet birle, ko dursun, çıkarma, dedi. Ve nasîb birle **donların** giyirip yine ol yanaşmaya mübârek elin öptürdü.”

OBV s.120

Seyyid Mehemmed Abdal Velâyetnâmesi’nde Hünkâr Hacı Bektâş-ı Veli’yi övmek için yazılan bir dörtlükte onun güvercin donuna girerek geldiği, insanların gönüllerinde yer ettiğinden bahsedilir ve ondan gene yardım istenir. “Don” kelimesi bu dörtlükte “güvercin donuna girmek” şeklinde “kılık değiştirmek, güvercin kılığına girmek” anlamında kullanılmıştır.

“Güvercin **donuna** girdin de geldin.
Altındaki postu aldın da geldin.

109 Mütercim Âsım, Kâmûs Tercümesi, İstanbul 1304, C.III, s.1244.

Bütün gönüllere doldun da geldin.
Hünkâr Hacı Bektâş gel imdad eyle."

SMAV s. 92

Hünkâr'ın bir kerameti karşısında çok şaşıran Sulucakaraöyük'te bir aile, durumu oğulları İdris'e bildirir. Bilgin ve üstün bir kişi olan İdris anlatılanların mescidde gördükleri dervişin bir kerameti olduğunu hemen anlar ve ona hakkıyla hizmet edemedikleri için üzülür. İdris, gece yarısı kalkıp elbisesini giyer, sabaha kadar ibadet eder ve sabahleyin mescide gelir. Geldiğinde içerde çerağ yanmamasına rağmen mescidin içinden bir ışık yayıldığını görür.

"İdris gelince, hali anlattılar. O, bu derviş, Mesciddeki derviş olsa gerek, ne yazık ki biz, onu gördüğümüz halde hizmet edemedik dedi. Yatıp uyudular. Gece yarısında İdris, belinleyip uyandı. Kalkıp **elbisesini** giydi, abdest aldı, sabaha kadar ibadet etti. Sabahleyin mescide gelince gördü ki pencerelerden aydınlık çıkıyor. Mescidde çırağ yakmamıştık. Bu ışık da nedir diye şaşırdı."

HBVV s.27

Abdallarına, onlardan bir süre için ayrılacağını anlatan Odman Baba konuşmasını bitirince elbisesini bırakıp Huma kuşu gibi Kaf dağına doğru uçar. Odman Baba gitmeden önce abdallarına kendisini görmek istedikleri zaman çerağ yakıp dövünerek aranacaklarını söyler ve gerçekten de öyle olur.

"Çün Abdâl'lar bu kelâm-ı cevâbı işittiler, gözlerinden yaş yerine kan revân oldu. Bildiler ki ol Kân-ı Vilâyet, mübârek **libâsın** bıragıp aralarında Hümâ kuşu gibi gaib olup âsitâne-i lâ-mekâna ve âşiyân-ı câna sîmurg gibi kûh-u Kaf'a pervâz eder, zirâ ol Kân-ı Vilâyet, abdâl'lara vaktha cevâba gelip aydurıdı ki, uş aranızdan çıkıp göğe uçayım ve karanu gecelerde çerağ yakıp beni isteyesiz ve bulamayıp ayıdasız ki; Ah kim bulmuşıdık, bilimedik diyesiz deridi ki, hem akîbet öyle oldu."

OBV s.257

"Haramilerin saldırısına uğrayan ve bir uçurumdan aşağı atılmak üzere olan bir terzi "Yarabbi senden isteğim Seyyid Rüstem Gazi'yi imdadıma gönder". diye dua eder. O anda kıratlı, beyaz elbiseli birisi ortaya çıkar ve haramileri etkisiz hâle getirir, terziyi kurtarır."

Ol biçare dahi cân ve gönülden niyâz idüp İlâhi evvelâ senden niyâzım budur ki ben biçâreye dahi Seyyid Rüstem Gazi'yi çâresâz ol merd-i meydân-i serfirâzı imdâd-resân eyle Yâ Rabbi diye hulusâne tazarru' ve niyâz ittikte anı gördüler ki bir kıratlı ve beyâz **libâslı** bir er zuhur eyledi.

SASV s. 114

Ahmet Yesevî, şehirlerine gelen kervanı karşılar. Kendilerine selam veren kervancı başına, orada konaklayabileceklerini, ıslanan urbalarını kurutup akşam yemeğini de beraber yiyebileceklerini söyler. "Urba" kelimesi burada "elbise, giysi" anlamıyla kullanılmıştır.

" '—Esselamün Aleyküm! Ey Yesi şehrinin mutlu halkı.' Ahmet Yesevî:

'—Aleyküme Selâm Ey kervancı başı! Hoş sefalar getirdiniz. Buyurun konaklayın, çiseleyen yağmurdan ıslanmışsınızdır. **Urbalarınızı** da kurutunuz. Allah nasipte ne vermişse buyurun birlikte yemeğimizi de yiyelim.'"

HATVV s.34

Hünkâr Hacı Bektâş-ı Veli'nin zamanında padişah 1. Murat'tır. Edirne'yi alan ve birçok savaşlar yapan 1. Murat, Atası Osman Gazi Hünkâr'ın kisvesini giydiğinden Hünkâr'a saygı duyar, onu önemser. Birgün Hünkâr'ı ziyaret etmek için yola çıkar ve Bursa'da Hünkâr'ın ölüm haberini alır. "Elbise" anlamına gelen kisve" kelimesi bu menakıbda "tarikat yoluna giren dervişe, o tarikatın lideri tarafından giydirilen özel giysi" anlamında kullanılmıştır.

“Hünkâr’ın zamanında padişah, Gazi Murad’dı. Edirne’yi almış, çok savaşlar etmişti. Bursa şehrinde otururdu. Atası Osman, Hünkâr’ın **kisvesini** giydiği için o da Hünkâr’a pek düşkündü. Gidip ziyaret etmek isterken Bursa’da, Hünkâr’ın ölümünü duydu.”

HBVV s.89

Abdal Mûsâ Sultan’a gönülden bağlanan Gaybî Bey, kendini onun yoluna adar. Abdallar, Gayb’ı Bey’in başını traş ederler, âdet üzerine tac ve hırka ile tekbirler eşliğinde kisvet giydirip beline kemer bağlarlar. Sonra da ona o asitanede bir yer gösterip oturması için altına post sererler.

“Gaybî Beg’ün başın tırâş idün Gaybî Beg’ün başını tırâş itdiler. Erkân üzre taç u hırka geydürdiler tekbirlerile ve pend ü nasihâtıla ana **kisvet** geydirüb, beline kemer bagladılar. Ol âsitâne-i sa’adetde erenler nazarında yir gösterüb bir post döşediler. Gaybî Beg, ol post üzerine çıkub, iki diz üzerine edebiyle oturdı. Fahr libâsını kabûl idüb dünyadan el götürdi cümleden fârig olup, Hakka tevekkül kıldı.”

KAM s.93

Seyyid Mehemmed Abdal Dede sofiliğin üç sünnet ve yedi şartını sayarken yedinci şartın, girilen tarikatın liderinin elinden tac ve kisvet giymek ile özünü Pîrînden ayırmamak olduğunu söyler. Bunları yapmayan birisinin de sofi sayılmayacağını ekler.

“Yedinci farzı budur ki. Halifeden taç ve **kisvet** kabul iyliye. Sofiliğin bir şartı daha vardır ki özünü meşayihe yetüre. Özünü meşayihinden ayırmaya. Bu Tarık üzre olmuyana sofidir deyü inanmıyasınız.”

SMAV s. 55

Hünkâr Hacı Bektâş-ı Veli’nin tac giydirdiği Osman Gazi’ye Sultan Alâeddin’den sancak ve davul takımı gönderilir. Bunun üzerine Sultan Alâeddin’e giden Osman Gazi onun elini öper, kendisine takdim edilen hil’atı

giyer ve izin alıp Sultanönü'ne gidrerek kâfirlerle savaşmaya başlar. Kendisine bağlananlara Hünkâr'ın ona giydirdiği gibi taclar giydirir. Bu, Osman Gazi'den tac alanlardan durumu iyi olanlar, kâfirlere karşı daha güçlü görünmek için bu tacı biraz altınla süslerler. Osman Gazi'nin yanında savaşa katılmak için toplananlar da aynı tarzda taclar giymeye başlarlar.

"Bundan sonra Osman Bey, atına binip Sultan Alâeddin'e gitti. El öptü, **hil'at** giydi, izin aldı, Sultanönü'ne gitti. Asker toplayıp kâfirle savaşa başladı. Kendisine uyanlara, Hünkâr'ın kendisine giydirdiği tac gibi taclar giydirdi."

HBVV s.75

Bir gün gâzâ niyetiyle yola çıkan Demir Baba, kâfirlere yardım eden kâfir rehberi ile karşılaşır. Kâfir rehberi, kılıcı ile Demir Baba'nın üzerine saldırır. Demir Baba'nın ise bir aba tennuresi ve elinde de asası vardır.

"Demir Baba Sultân ol kân-ı kerâmet ve ol genc-i vilâyet ve ol kutb-ul-aktâb-ı temâmet hâlince ra'd-vâr bir na'ra urdu kim temâm zamîn-i zemân çerh-i âsumân gümledi hemân terbiyesi olan önine alub Karakulak idinüb kendisi arslan gibi egreyüb deve gibi kükreyüb niyet-i gazâ diyüb Tevekkel-Allâh diyüb o cânibde bir kâfir rehberi Pehlivan baba'i (Babayı) karşuladı lâf-ı güzâfa gelüb Yâ çıplak ne kişisin deyüb kılıcı havâle eyledi Demir Baba sultânın ol târik-i dünyânın bir **aba tennûresi** vâr idi ve elinde bir asâsı vâr idi andan hayırlısı (neddâz, feddâz?) idi. "Tennure"kelimesi bu menakıbda "geniş eteklik" anlamında kullanılmıştır."

DBV s.102

Yıldırım Bayezıd, Hünkâr Hacı Bektâş-ı Veli tarafından kendisine yardım etmek için gönderilen abdalları huzuruna kabul eder. Bu abdalların keçeden vasle giydiklerini, keçeden taçlar taktıklarını ve yünden, yeşil sarık kullandıklarını görür. Aslında mevlevi tarikatına mahsus bir giyecek olan "vasla", bu menakıbda "elbise" anlamında kullanılmıştır.

“Bu taraftan Yıldırım Hân erenlerin gelmesinden haberdâr olup a’yân ve eşrâf ile istikbâl idüp buluşdılar. Yıldırım Han bakup gördü kim bunlar sâfi keçeden **vasla** giyerler ve başlarında beyaz keçeden taç-ı sultâni birer karış ve yünden ve yeşil şemleler sarınmışlar her biri kad ve kaamet ve salâbetle gayet hüsnüdâr ve nura gark olmuşlar.”

SASV s.81

Padişah Fatih Sultan Mehmet eski hamama uğrayıp Pîrî Baba’yı görmek ister. Pîrî Baba hamamda çırılçıplak padişahın üzerine yürür. Sultan’ın korumaları Pîrî Baba’yı engeller. Sultan Mehmet, Pîrî Baba’yı bırakmalarını söyler. Pîrî Baba, Sultan’ın kulağına eğilerek “üç kere aldılar, verdiler” der ve hamamdan çıkıp gider. Fatih Sultan Mehmet, Pîrî Baba bu hareketini ve sözlerini ulemalara yorumlatır. Ulemalar bu sözleri padişahın bir vilayeti fethine işaret olarak yorumlarlar. Bu yorum üzerine padişah bu ulemalara kaftan hediye eder ve Pîrî Baba’ya gidip Merzifonu kendisine vakıf olarak verdiğini söylemelerini ister.

“Padişah bunlara ihsân idüb hattâ Ali Dede’ye ve Kara Dede’ye bir **kaftan** eyledi ammâ Pîrî Baba bunlara bîhuzûr olur. Pâdişâhın **kaftanın** giydiler deyü. Andan sonra pâdişâh eyitdi:

“Var ki Pîrî Baba’ya söyleyin, Merzifon’u kendüye vakf ideyüm.” deyüb haber gönderdi.”

PBV s.13

Seyyid Ali Sultan Velâyetnâmesi’nde geçen bir dörtlükte ölüm konu edilir ve süslü kaftanlarla gezip fakirlere yardım etmeyen, hayatını rahat içinde geçirenlere hayatın sonunda ölüm olduğu hatırlatılır.

“Fakıyre bakmaz geçersin
Zibâ **kaftanlar** seçersin
Râhat yatup yer içersin
Bunda ölüm vardır, ölüm.”

SASV s.84

Odman Baba, abdallarına ustura ile saçını kestirir. Daha sonra Deli Umur isimli abdalın kepeneğini arkasına alır, kuşak kuşanır ve bir yere oturarak abdallara kendisinin kim olduğunu sorar.

“Çün ol Abdal bu haberi işitti, derhâl usturasın çıkarıp iz-zet-ü hürmet birle ol Kân-ı Vilâyet'in mübarek saçını ustura birle mübârek başından giderip ak eyledi. Ve hazır olan halk-u derviş ol Kân-ı Vilâyet'in mübârek saçını yağma ve bahşedip Hamâyıl yerine getürdüler. Ondan sonra ol Kân-ı Vilâyet ayag üzerine kalkıp ol Deli Umur dedüğü Abdal'ın bir yeni **kepeneği** varidi, ol abdâl'dan ol nemed'i alıp mübârek arkasına salıp, bir kuşağıla kuşandı ve bir yere oturup ol abdâl'lara mübarek nûtk-ı kadîmi ile cevâba gelip ayıttı kim; Beni bilir misin kim ben kimim dedi.”

OBV s.78

Demir Baba bir gün abdest alır ve peştamal ile abdest suyunu siler. Seccade üzerinde iki rekât hacet namazı kıla Demir Baba, dua eder ve peşkiri seccadenin üzerine atar. Sonra da kendisinden sonra namaz kılacak adamın seccadeyi öpmesini ve seccade üzerine bıraktığı peştemalle elini yüzünü silip kendisinden dua dilemesini söyler.

“Herkes Baba’m dir biri gayrı dimez Demir Baba Sultân ol kân-ı kerem ve ol kutb-ul-âlem abdest aldı bir **peştemalla** abdest suyunı sildi bir seccâde üzerine iki rek’at hâcet namâzın kıldı du’â eyledi ol seccâde üzerine ol **peşkiri** atakodu. Gelen âdem seccâdemi öpsün **peştemal** ile elini yüzünü silsin benden du’â dilesin. Âmîn Yâ Rabb-il-âlemîn.”

DBV s.92

Abdalları ile bir çınar ağacı dibinde oturan Kaygusuz Abdâl, bir abdalın ağaca çıkıp kendilerine meyve çırpmasının ve yemek üzerine bu meyveleri yemenin güzel olacağından bahseder. Abdallardan birisi hemen kalkar ve elbisesinin eteğini toplar. Sonra da ağaca çıkıp bir dalından tutar ve silkmeye

başlar. Onun çırpmasıyla kırmızı kırmızı elmalar da yere dökülmeye başlar. "Dâmen" kelimesi bu menakıbda "elbise" anlamında kullanılmıştır.

"Pes ol vakt Kaygusuz Baba dahı bildi ki, bu yoldaşları kendüye tâbi'dür. Cümlesün yed-dil, yek-cihet olup birbirine muvâfakat kıldılar. Gönli hoş olub, eyitdi:

—Bu çenârdan bize bir kimesne olsa, çıkub meyve indürse ta'am üstüne ânı tenâvül eylesek? İçlerinden biri hemân kalkub **dâmeni** der-miyân idüb, ol kavak ağacınun üzerine çıkub, iki ayağın basub, iki eliyle bir dalını muhkem tutub, silkiverdi."

KAM s.104

Seyyid Kalender Velî'nin elbisesinin eteğinden tutarak onunla beraber her Cuma Kâbe'ye giden Patir isimli köylü, gene bir gün böyle Kâbe ziyareti dönüşünde Seyyid Kalender Velî'nin elbisesin eteğinden tutamaz ve Mekke şehrinde tek başına kalır.

" '-Patir **demandan** (eteğimden) sıkı tut. Gözlerini de yum buyurmuş." Yaşlılığı nedeniyle Kalender Velî hazretlerinin eteğinden tutamayan Patir Mekke'de kalmış."

SKVV. s.64

Ailesinden kalan bütün mal varlığını Hünkâr Hacı Bektâş-ı Veli yolunda harcayan Kadıncık, en son olarak üzerindeki elbiselerini de satar ve Hünkâr'ın misafirlerinin ağırlanmasında harcar. Bu durumu haber alan Hünkâr, dolabı açıp içinden bir bohça çıkarır ve Saru İsmail'e verir. Saru İsmail'e "Kadıncık'ın bu bohça içindeki elbiseyi giyip misafirleri olan Horasan erenlerine hoş geldiniz." demeye gelmesini söyler. Kadıncık elbiseyi giyer ve Horasan erenlerine 'hoşgeldiniz" der. Hacı Bektâş-ı Veli, Kadıncık'tan öne gelmesini ve eteğini açmasını ister. Kadıncık ileri çıkıp eteğini açınca Hünkâr elini seccadesinin altına sokar ve bir avuç altın alıp Kadıncık'ın eteğine koyar.

Sonra da bu altınları harcamasını, altınlar bitince gelip istemesini, seccadesinin altında onlardan çok olduğunu söyler.

"Kadıncık elbiseleri giydi. Öylesine ağır elbiselerdi ki gözler görmemişti. Kalktı, geldi, erenlere, safa geldiniz dedi, Hünkâr'ın elini öptü. Hünkâr, Kadıncık dedi, ileri gel, **eteğini** aç. Kadıncık ileri varıp **eteğini** açınca Hünkâr, seccadesinin altına elini soktu, bir avuç altın alıp Kadıncık'ın **eteğine** koydu, git dedi, harca, eksildikçe de gel, iste, bu çeşit şeyler, bu seccadenin altından eksik olmaz."

HBVV s.63

Şücâeddin Baba'nın kerametini duyan birisi ondan maddi yardım istemek için yanına gider. Şücâeddin Baba onu dinledikten sonra ayağa kalkar, sopasıyla yeri, dürter ve oradan ağzı kızıl altın dolu bir küp çıkar. Şücâeddin Baba o kişiye "Eteğin dolusu yeter mi?" diye sorar. "Yeter sultanım" cevabını alınca da o adamın eteğini altınla doldurup yollar.

"Sultân dahı eytdi: "Baña himmet eyle murâdum vir niçe kişiye murâdın virürsin beni dahı bu derdden kurtar" diyüp ağladı. Sultân dahı tayağın eline aldı ol yiri dürtdi tayağın yirinden toprak tağılup bir küpüñ ağzı açıldı. Kızıl altun çıkageldi. Eytdi: "**Etegin** dolusı yiter mi köçegüm" didi. Eytdi: "Yiter sultânum" didi. Sultân dahı ol kişinüñ **etegin** doldurup "Yüri imdi köçegüm" didi."

ŞBV s. 7

Abdal Mûsâ Sultan'a gönülden bağlanan Gaybî Bey, kendini onun yoluna adar. Abdallar, Gayb'ı Bey'in başını traş ederler, âdet üzerine tac ve hırka ile tekbirler eşliğinde kisvet giydirip beline kemer bağlarlar. Sonra da ona o asitanede bir yer gösterip oturması için post sererler

"Gaybî Beg'ün başın tırâş idün Gaybî Beg'ün başını tırâş itdiler. Erkân üzre taç u **hırka** geydürdiler tekbirlerile ve pend ü nasihâtıla ana kisvet geydirüb, beline kemer bagladılar. Ol âsitâne-i sa'adetde erenler nazarında

yir gösterüb bir post döşediler. Gaybî Beg, ol post üzerine çıkub, iki diz üzerine edebiyle oturdı. Fahr libâsını kabûl idüb dünyadan el götürdi cümleden fârig olup, Hakka tevekkül kıldı."

KAM s.93

Hoca Küçük Ahmed, babasının hırkasını başına çekerek dua eder ve o anda çok şiddetli bir yağmur başlar. Duasını bitirip başını hırkasından çıkarınca yağmur diner ve güneş açar. Bu olaydan sonra Karacuk Dağı kaybolur, şimdi o dağın yerinde Karacuk Kasabası vardır.

"Hoca Küçük Ahmed, babasının **hırkasını** başına çekerek duâya koyulur. Birden bire gökyüzünden seller boşanır. Her taraf sular altında kalır. Şeyhlerin seccâdeleri sular üzerinde yüzmeye başlar. Hoca Ahmet, **hırkadan** başını çıkarır. Hemen fırtına ile yağış kesilip güneş açar. Bakarlar ki Karacuk Dağı ortadan kalkmış. Şimdi o dağın yerinde Karacuk isimli bir kasaba vardır."

SMAV s. 26

Bilecik Tekfuru ve Osman Gazi Han'ın araları iyidir. Hatta Osman Gazi yaylaya çıkma zamanı gelince kıymetli elbiselerini ve eşyalarını Bilecik Kalesine emanet bırakır.

"Bu esnâda Bilecik tekfûru dâimâ Osman (Odman) Han ile muhabbet üzre olup dostlaşurlardı. Hatta yaylaka azîmet ittikleri zamanda zîkıymet olan **esvabların** Bilecik Kal'asında emanet tarıykıyla alıkorlardı."

VBV s. 163

Artık ömrünün sonuna geldiğini farkeden Hünkâr Hacı Bektâş-ı Veli, Saru İsmail'e o gün öleceğini, kendisi ölünce Çiledağı tarafından yüzü yeşil nikaplı, bozatlı birisinin geleceğini ve bu zâtın kendisi için yasin okuyacağını söyler. Saru İsmail'den hulle donundan kefen hazırlayıp getirmesini ve o yüzü yeşil nikapı kişi kendisini yıkarken onun da su dökerek yardımcı olmasını

ister. “Hulle” kelimesi burada “hulle donundan kefen” tamlaması içinde “iki parçadan oluşan elbiseden yapılan kefen” anlamında kullanılmıştır.

“Sen benim has halifemsin. Bugün perşembe, ben bugün âhirete göçeceğim. Göçünce kapıyı ört, dışarıya çık, Çiledağı tarafını gözle. Ordan bir boz atlı gelecek, yüzüne yeşil nikap urunacak. Bu zat, atını kapıda bırakıp içeriye girecek, bana yâsin okuyacak. Attan inip selâm verince selâmını al, onu ağırla. **Hulle** donundan kefenimi getirir, beni o yıkar. Beni yıkarken su dök, yardım et ona.”

HBVV s.88

Şücâeddin Baba’nın kerametlerini görüp ona kalben bağlanan bir grup müderris tülbendlerini ve cübbelerini çıkararak Şücâeddin Baba’dan kendilerini derviş yapmasını isterler. Bunun üzerine Şücâeddin Baba müderrislerin saçlarının ve sakallarının tıraş edilmesini söyler.

“Bunlar haber virmedin sultân bunlara haberin virdi. Mes’elenüñ cevâbın viricek ol müderrislere bir heybet bürindi. Dülbendlerin ve **cübbelerin** çıkarup elbetde “bizi dervìş eyleñ” didiler. Sultân Varlığı eytdi: “Kalkuñ köçegüm bunlaruñ sakalların ve başların tirâş eyleñ” didi. Sultânuñ nefsin haklıyup tirâş eylediler pes ol giçe sultân nazarında oldılar yarındası oldı sultân otururken nemedin başına çekdi.”

ŞBV s. 15

Odman Baba’nın İstanbul’da olduğu zamanlar, saraçlar içinde çok sevilen bir yiğit vardı. O yiğit, Odman Baba’nın söylediklerini anlayıp onun bir keramet ehli olduğunu farkedince kendisini dükkânından aşağı doğru atar ve bir çul giyip o dükkânların aşağısında yirmi yıl perişan vaziyette yatar.

“Saraçlar içinde bir mahbûb yiğit varıdı ve ana Saraç Ali derler idi. Dahi on Kân-ı Vilâyet’in ol dem âvâzı o yiğidin kulağına erdiği dem pes olok saat (o saat) ol yiğit oturduğu dükkândan aşağa kendözün pertâb etti ve bir **çul** giyip

ol dükkânlar altında yiğirmi yıl bir yanının üzerine yattı ve başının saçı fitil fitil olup topuğuna indi."

OBV s.34

Gömlek, mintan, ihram, kefen

"Gömlek" ve "mintan" vücûdun üst kısmına giyilen çeşitli giyeceklerin genel adıdır. "İhram", hacıların Kâbe'yi tavaf için Mekke haricinde örtünmeye mecbur oldukları dikişsiz bürgüye denir.[110] "Kefen" ölüye sarılan bez veya örtü, gizleme örtüsü demektir.[111] İslamiyet'te ölü yıkandıktan sonra kefenlenir. Erkeklerde üç, kadınlarda beş parçadan meydana gelir. Kefenin beyaz olması sünnettir.

Hünkâr Hacı Bektâş-ı Veli, Saru İsmail'i Kadıncık'a gönderir ve Horasan'dan gelen erenlere sofra yayılmasını ister. Ailesinden kalan bütün mal varlığını Hünkâr Hacı Bektâş-ı Veli yolunda harcayan Kadıncık, son olarak üzerindeki gömleğini çıkarır, İdris'ten gömleği satıp misafirleri ağırlamasını ister, kendisi de tandır içine girer. "Gömlek" kelimesi bu menakıbda "elbise" yerine kullanılmıştır.

"Hünkâr, Saru İsmail'i Kadıncık'a gönderdi, gelen topluluğa sofra yaysın, nimet versin dedi. Saru İsmail, Hünkâr'ın sözünü Kadıncık'a söyleyince Kadıncık, İsmail'im dedi, işte görüyorsun, nesnem kalmadı, arkamda ancak bir **gömlek** kaldı. **Gömleğini** çıkardı, kendisi tandır içine girdi, al dedi, sat bu **gömleği** de ne ederse onunla yiyecek al, o topluluğu ağırla."

HBVV s.63

110 Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügât, Ankara 1993, s. 417.

111 Mütercim Âsım, Kâmûs Tercümesi, İstanbul 1304, C.IV, s.738.

Süleyman Peygamber'in vezirinin elbisesi içinden kalın, kısa düzgün bir sopa çıkar. O sopanın arasına sıkıştırılan bir kâğıt bulup okurlar.

"Dikkatle nazar eyledik Baba'nın **mintanında** bir lobut var ol diğneği (değneği) yarmışlar arasına bir kâğıdı bend itmişler aldılar okudılar."

DBV s.101

Ahmet Yesevî'nin doğduğu yıllarda Türkistan'da Yesevî isimli bir hükümdar, zorlu şartlara sahip olduğundan rahat avlanamadığı Karacuk Dağı'nın ortadan kaldırılması için bütün Velî kişileri biraraya toplar. Evliyaların ihramlar giyip üç güne kadar bu dağın ortadan kalkması için ettikleri bütün dua ve yalvarmalarına rağmen dağ bir türlü ortadan kalkmaz. Sebebini araştırırlar ve Şeyh İbrahim'in oğlu Hoca Ahmet'in veliler arasına çağrılmadığı anlaşılır. Adam gönderip Hoca Ahmet'i çağırtırlar.

"Türkistan Evliyâ'sı hükümdarın bu niyazını kabûl ettiler. **İhram** bağlayup üç güne kadar bu dağın ortadan kalkması için "tazarru ve niyâza koyuldular." Fakat bütün yalvarışlar neticesiz kaldı. Sebebini araştırdılar. Memlekette Arifler den ve Velî'lerden gelmiyen var mı diye? Şeyh İbrahim'in oğlu Hoca Ahmed'in henüz pek küçük olduğu için çağrılmadığı anlaşılır. Hemen Sayram'a adamlar gönderip çağırdılar."

SMAV s.25

Artık ömrünün sonuna geldiğini ve o gün öleceğini farkeden Hünkâr Hacı Bektâş-ı Veli, Saru İsmail'e o gün öleceğini, kendisi ölünce Çiledağı tarafından yüzü yeşil nikaplı, bozatlı birisinin geleceğini ve bu zâtın kendisi için yasin okuyacağını söyler. Saru İsmail'den hulle donundan kefen hazırlayıp getirmesini ve o yüzü yeşil nikapı kişi kendisini yıkarken onun da su dökerek o ere yardımcı olmasını ister.

"Sen benim has halifemsin. Bugün perşembe, ben bugün âhirete göçeceğim. Göçünce kapıyı ört, dışarıya çık, Çiledağı tarafını gözle. Ordan bir boz atlı gelecek, yüzüne yeşil nikap urunacak. Bu zat, atını kapıda bırakıp

içeriye girecek, bana yâsin okuyacak. Attan inip selâm verince selâmını al, onu ağırla. Hulle donundan **kefenimi** getirir, beni o yıkar. Beni yıkarken su dök, yardım et ona."

HBVV s.88

Akyazılı Baba vefat edince Demir Baba kabrini kazar, Zâtî Efendi kefenini diker, Yemînî Efendi selâsını okur, Mustafa Efendi cenazesini yıkar, Demir Baba'nın babası El-Hacı suyunu döker, Mustafa Efendi de cenaze namazını kıldırır.

"Demir Baba kuburın îcad eyledi Zâtî Efendi **kefenin** dikti Yemînî Efendi selâvâ'sın (salâsın) okudı. Mustafa Efendi yıkadı Demir Baba'nın atası El-Hacı su koydu Mustafa Efendi diler dilemez cenâzesin kıldırdı."

DBV s.72

Külâh, kavuk, sarık, şemle, börk, terk, tülbent, yaşmak

"Külâh" başa giyilen kalpağa denir. Sonraları genel olarak giyilen başlıklara isim olmuştur. "Kavuk" sarık sarılan başlık; "sarık", sarılarak meydana getirilen başlığa denir. Kavuk, fes gibi bazı başlıkların üzerine sarılan tülbent, şal vb. anlamlarına da gelmektedir. "Şemle", Arapların başörtüsü, kıldan yapılmış örtü, sarık; "börk", genellikle hayvan postundan yapılan başlık; "terk"; miğfer, tolga, kask, başlık demektir. "Tülbent"; ince ve seyrek dokunmuş, hafif ve yumuşak pamuklu bez ve bu bezden yapılmış başörtüsü; "yaşmak" ise kadınların ferace ile birlikte kullandıkları gözleri açıkta bırakan ince yüz örtüsü mânâsına gelir.

Şeyh Ahmet Yesevî kendisine gelip kisve giymek isteyenlere yanında ne varsa onu giydirir. Kendisine gönülden bağlananlardan kurban getirenlere de o kurbanın postundan yaptığı külahı verir. "Külah" kelimesi burada "dervişlerin başlarına giydikleri başlık, tac" anlamlarında kullanılmıştır.

“Soran olursa, sahibi vardır, gelir derdi. Birisi gelip Şeyh’ten kisve giymek isterse, ne varsa onu giydirirdi. Hattâ bir talip, kurban getirecek olursa onun postundan bir **külâh** yaparlardı, onu verirdi.”

HBVV s.15

Kaygusuz Abdâl Menâkıbnâmesinde katib şöyle bir olay nakleder. Bir gün fırtına sırasında birisi bir ağacın altına sığınır. O ağacın altında hiç ıslanmaz. Sonra o ağacın meyvesini tarif etmeye başlar. Ağacı ve meyvesini tarif ettikten sonra o bahçede o ağaçtan başka frenk inciri olduğundan, incir ağacının yaprağının mevlevi külahına benzediğinden ve meyvesinden bahseder. En sonunda da anlatmaya çalıştığı bu meyvelerin hepsinin o bahçede olduğunu söyler. “Külah” kelimesi burada incir ağacının yaprağını tarif etmede, benzetme amaçlı olarak kullanılmıştır.

“Dahı bunlardan mâ’adâ, ol bagçenüñ içinde firenk inciri olur. Ânuñ dahı her bir yapragı meselâ Mevlevîler **külâhına** benzer. Butraklu ve hem yassı, biribiri üzerine arkurı biter. Safî yaprak. Anun ağacı âdem boyunca ve daha ziyâdece olur. Bu zikr olınan mîveler, cümle ol hadîkalarun içinde nevcuddur.”

KAM s.115

Hacı Ali Tûrâbî Veli Velâyetnâmesi’nde bir dörtlükte yapılan yergide İslamın temel prensiplerini bilmeyenlerin İslamiyet adına yanlış işler yaptığından bahsedilir. Burada “minareye çıkıp kavuk sallamak”, “bahsettiği işin ehli olmadığı halde öyleymiş gibi davranmak” anlamında kullanılmıştır.

“Üç sünneti, yedi farzı bilmeyen;
Çıkar minarede, sallar **kavuğu**.
Dört kapıya; kırk makama ermeyen.
Bülbül diye şikâr eder tavuğu.”

HATVV s. 122

Kaygusuz Abdâl Menâkıbnâmesi geçen bir dörtlükte de, İslamın prensipelerinden namazı bilmemekle itham edilen müellif, İslamiyetin ibadetle ilgili kurallarını bildiğini ifade eder. “Sarık” kelimesi burada “ham sofuları” temsil etmektedir.

“Efendi **sarıguñ** değirmi
İşit kulaguñ sagır mı?
Teravih namãzı yigirmi
Dahı namãz sorar mısuñ “

KAM s.141

Yıldırım Bayezıd, Hünkâr Hacı Bektâş-ı Veli tarafından kendisine yardım etmek için gönderilen abdalları huzuruna kabul eder. Bu abdalların keçeden elbiseler giydiklerini, keçeden taçlar taktıklarını ve yünden yapılmış yeşil şemle (sarık) kullandıklarını görür.

“Bu taraftan Yıldırım Hân erenlerin gelmesinden haberdâr olup a’yân ve eşrâf ile istikbâl idüp buluşdılar. Yıldırım Han bakup gördü kim bunlar sâfi keçeden vasla giyerler ve başlarında beyaz keçeden taç-ı sultâni birer karış ve yünden ve yeşil **şemleler** sarınmışlar her biri kad ve kaamet ve salâbetle gayet hüsnüdâr ve nura gark olmuşlar.”

SASV s.81

Koyunların farklı davranmasından Hünkâr Hacı Bektâş-ı Veli’nin keramet ehli olduğunu anlayan çoban, onun yanına gider. İsmini soran Hünkâr’a “İbrahim Hacı” der. İbrahim Hacı, başındaki geyik postundan yapılmış börkü çıkarır Hünkâr’a verir. Hünkâr da o börkü tekbirleyip çobana geri giydirir, sırtını ve gözünü sıvazlar.

“Çoban, adım, İbrahim Hacı dedi. Hünkâr, başındakini çıkar dedi. İbrahim Hacı’nın başında, geyik postundan dikilmiş bir **börk** vardı. Çıkarıp Hünkâr’a verdi. Hünkâr, o **börkü**, İbrahim Hacı’nın başına giydirdi, tekbirledi, gözünü, arkasını sıvazladı. “

HBVV s.21–22

Odman Baba kendi eliyle yaptığı yedi terkli tacı eline alıp, yerin ve göğün de yedi katlı olduğunu söyleyip salavat getirerek tacı başına giyer. “Terk” kelimesi burada “tarikat ehlinin başlığında bulunan kabarık dilimlerden her biri” anlamında kullanılmıştır.

“Dahi ol Kân-ı Vilâyet kendü mübârek eliyile ol yedi **terkli** taç dikmişidi, ol arada mübârek eline ol yedi **terk** tacı alıp ayıttı ki; Hât yedi, gök yedi, yer yedi ve kevâkib-i heft kim terbiyet-i eşyâ'dır ve Fatiha kim Seb'al Mesânîdir ki Ümm-al Kur'an'dır, evvel Tangrı, âhır Tangrı, Muhammed'in azîz canına salâvât deyip başına giydi.”

OBV s.96

Şücâeddin Baba’nın kerametlerini görüp ona kalben bağlanan bir grup müderris tülbendlerini ve cübbelerini çıkararak Şücâeddin Baba’dan kendilerini derviş yapmasını isterler. Bunun üzerine Şücâeddin Baba müderrislerin saçlarının ve sakallarının tıraş edilmesini söyler.

“Bunlar haber virmedin sultân bunlara haberin virdi. Mes’elenüñ cevâbın viricek ol müderrislere bir heybet bürindi. **Dülbendlerin** ve cübbelerin çıkarup elbetde “bizi dervìş eyleñ” didiler. Sultân Varlığı eytdi: “Kalkuñ köçegüm bunlaruñ sakalların ve başların tirâş eyleñ” didi.“

ŞBV s. 15

Pîrî Baba sekiz yaşına geldiğinde annesi onu Merzifon’da bir yaşmakçının yanına çırak olarak verir. Ustasının yanında işine meşgul olan Pîrî Baba öğle namazını her gün Kâbe’de kılar sonra gene dükkâna gelir.

“Pîrî Baba hazretleri kâriye-i Narice’den olub ammâ yedi sekiz yaşına vardıkda vâlidesi Merzifon’a getürüp bir **yaşmakçıya** şakirdliğe virüp. Pîrî Baba üstâdı yanında işine meşgûl iken ve dahi tıfıllık hâlinde ibâdete meşgûl

idi. Üstâzının hizmetinde olub herhâlde üstâzı emrine mutî idi. Ammâ her gün öyle namâzın Kâbe'de kılub gelür yine dükkânda oturun sanâtına meşgul idi."

PBV s. 10

Kemer, kuşak

"Kemer", bele bağlanan çoğunlukla deriden yapılan kuşaktır. "Kuşak" sözü de eski Türkçe kurşak sözünden gelir. Eski Türkçede kur-lamak fiili, "bağlamak, kuşaklamak" mânâsına gelirdi. Eski Anadolu metinlerinde de, süslü ve altın kakmalı hükümdar kuşağı için, kur kuşak deyişine çok rastlanırdı.(112)

Osman Gazi, Hünkâr Hacı Bektâş-ı Veli'yi ziyaret eder. Hünkâr bu ziyarette Osman Gazi'ye tac giydirir, kendi belindeki kemeri çıkarıp tekbirleyerek Osman Gazi'nin beline takar. Çerağ ve sofra da verir, sonra da hayır dualarda bulunur. Hünkâr'ın yanından ayrılan Osman Gazi, Sultan Alâeddin'in huzuruna gelir. Osman Gazi'nin başındaki tacı ve elindeki çerağı, sofrayı; belindeki kemeri gören Alâeddin Bey bütün bunların ne demek olduğunun sorar.

"Beraber gelenler, bu sözleri yazdılar, sonra erenlerin safa-nazarını alıp vedalaştılar, Osman'la beraber dönüp Konya'ya geldiler. Padişah'ın huzuruna çıktıkları zaman Padişah, gördü ki Osman'ın başında kocaman, sivri bir taç, elinde çerağ, sofra, belinde **kemer**. Ne haldir, ne oldu diye sordu."

HBVV s.74

Abdal Mûsâ Sultan'a gönülden bağlanan Gaybî Bey, kendini onun yoluna adar. Abdallar, Gayb'ı Bey'in başını traş ederler, âdet üzerine tac ve

112 Bahaeddin Ögel, Türk Kültür Tarihine Giriş, Kültür Bakanlığı Yay., Ank.,1978, s.73-74.

hırka ile tekbirler eşliğinde kisvet giydirip beline kemer bağlarlar. Sonra da ona o asitanede bir yer gösterip oturması için post sererler.

"Gaybî Beg'ün başın tırâş idün Gaybî Beg'ün başını tırâş itdiler. Erkân üzre taç u hırka geydürdiler tekbirlerile ve pend ü nasihâtıla ana kisvet geydirüb, beline **kemer** bagladılar. Ol âsitâne-i sa'adetde erenler nazarında yir gösterüb bir post döşediler. Gaybî Beg, ol post üzerine çıkub, iki diz üzerine edebiyle oturdı."

KAM s.93

Balkandağı'nda, Gerluva denilen bir yere giden Odman Baba, o diyarda ağaç kesmeye giden kardeşleri görür. Kardeşler Odman Baba'yı alıp köylerine getirirler. Babaları, Odman Baba'nın keramet ehli olduğunu anlar ve ona göre ağırlar. Köye gittiklerinin ertesi günü yaylaya çıkma zamanıdır. Odman Baba misafir olduğu evin zaptedilemeyen tosununun boynuzuna kuşağını takar, elbisesini o tosunun arkasına yükler ve yola koyulur. Bu olayı görenler o zaptedilemeyen hayvanın Odman Baba'ya hiç ses çıkarmamasına çok şaşırırlar.

"Bunların bir yavuz tosunu varıdı, derhâl ol Kân-ı Vilâyet yerinden kalkıb ol yavuz tosunun boynuzuna **kuşağın** dakdı ve libâsın ol tosunun arkasına yükledip bunlarınla yola revâne oldu."

OBV s.31

Pabuç, başmak, kundura, nalın, çizme

"Pabuç" ve "başmak", ayakkabı; "kundura" kaba işlenmiş, bağsız, konçsuz ayakkabı demektir. "Nalın", genellikle hamam vb. ıslak tabanlı yerlerde kullanılan, yüksek ökçeli, ağaçtan yapılmış bir tür ayak giysisi, takunya anlamına gelmektedir. "Çizme" de koncu diz kapaklarına kadar çıkan bir çeşit ayakkabıdır.

Odman Baba, abdallarına Karadeniz tarafında bir tepe gösterir. O tepede bir ejderhayı öldürmeye giderken pabucunun iliğini (iplik geçirilen kısım) kırdığını, aynı tepede pabucunun kırılan iliğini sağlamlaştırdığını ve o tepenin kendisinin örsü olduğunu söyler.

“Ve Karadeniz içinde bir depe gösterdi ve ayıttı ki, ol deniz içinde görünen îşılık depesidür ki bu ejderhâ'yı helâk etmeğe gelüriken **pabucum** iliği kırıldı. Ol depe'de oturup, **pabucum** iliğin berk'ittim ve ol depe benim örs'ümdür, dedi. Dahi Hisar'dan taşra bî-nihâyet taşlar yığılıp, yaturıdı.”

OBV s.106

Arafat Dağı’nda bir çilehânede çile çeken Hünkâr Hacı Bektâş, İdris ile karısı Kadıncık’ın davetine cevap olarak bu işin zahmetli olacağını, onu ziyarete geleceklerin masraflı olabileceklerini söylese de ısrar karşısında yerinden kalkar, paşmaklarını giyer ve İdris ile Kadıncık’ın evine gelirler.

“Bir şeyimiz kalmazsa dervişlik zenbilini bize verirsiniz, Müslümanların ihsanlarını toplarız, getirir, muhiplere, sevicilere harcarız. Hacı Bektâş, bu sözleri duyunca kalktı, **paşmaklarını** giydi. İdris önde, ardında Hacı Bektâş, en arkada da Kadıncık, yürüyüp doğruca eve geldiler.”

HBVV s.28

Seyyid Kalender Velî Velâyetnâmesi’nde anlatılan bir rivayette Seyyid Kalender, Hacı Bayram-ı Velî’yi, Ankara’da, kundura tamirciliği yaptığı dükkânda ziyaret eder. Mendiline koyduğu sütü de dükkânın yüksekçe bir yerine asar. Az sonra bir kadın dükkâna gelir ve ayağından ayakkabısını çıkararak tamir için Hacı Bayram’a uzatır. O sırada mendildeki süt de damlamaya başlar. Hacı Bayram, Seyyid Kalender Velî’ye “Aktepe’de Velilîk yapmak kolay, gel de burada baldırı çıplakların arasında Velilîk yap.” der.

“Çevresindeki sütü de dükkânın yüksekçe bir yerine asmış. Az sonra dükkâna bir hatun kişi gelip ayağından **kundurasını** çıkartıp Hacı Bayram’a tamiri için uzatmış. Çevredeki süt damlamaya başlamış. Hacı Bayram:

“—Kardaşlık Aktepe’nin dibinde velilik yapmak kolay. Gel de bu baldırı çıplakların arasında Velîlik yap.” buyurduğu kulaktan kulağa günümüze kadar gelmiştir.”

SKVV s.133

Seyyid Ahmed, Ahmet Yesevî’nin toprak hücresine gelir ve kayınbiraderi Seyyid Mustafa’nın kendisiyle tanışmak istediğini söyler ve bugün gelmesinde bir mahsur olup olmadığını sorar. Ahmet Yesevî, o günkü zikrini tamamladığını ama Zeynep Hatun’un kardeşinin kendisinin de kardeşi olduğunu söyler. Seyyid Ahmed’de oğlu Ali’yi dayısını alıp gelmesi için eve yollar. Ali de hücredekilerin elini öper, kapıyı açıp nalınlarını giyerek eve gider. “Nalın “ kelimesi bu menakıbda “ayakkabı “anlamında kullanılmıştır.

“ ‘-Bugün zikrullahımı tamamlıyamadım amma olsun. Zeynep bacımın kardeşi, benim de kardeşimdir. Oğlum Ali eve var da dayınla birlikte buraya geliniz.’ Küçük Ali başını olur dercesine önüne eğip, toprak hücredekilerin elini öperek; geri geri kapıya kadar gelip, sağ eliyle kapıyı yavaşça açıp, **nalınlarını** (ayakkabılarını) giyerek, tekrar kapıyı kapatıp gider.”

HATVV s.43

Mısır Sultanı’nın Kaygusuz Abdâl İçin Nil Nehri kıyısında yaptırdığı kasrın içinde Seyyid Battal Gazi’nin çizmesi de vardır. O da orada zincirle asılı durmaktadır. O çizmenin kerameti de içine girmek isteyen kişinin çizmenin içine sığmasıdır.

“Dahı Sultân Seyyid Bãttâl Gâzî’nüñ bir ayak çizmesi (var) . Ol dahı zincir ile asılu. Ululıgı şeyledür kim, bir kişi ol **çizmenüñ** içine girse sıgar.”

KAM s.113

3.2.2.2. Giyeceklerin Bir Kısmını Teşkil Eden Unsurlar

Yaka, yen

"Yaka", giyeceklerin boyuna gelen ve boynun etrâfını çevreleyen kısmıdır. "Yen", giysilerin kol kısmına denilir.

İdris ve karısı Kadıncık Sulucakaraöyük'de kendi hâllerinde yaşamakta olan insanlardır. Kadıncık bir gün bir rüya görür ve rüyasını kocası İdris'e anlatır. Ondört gecelik dolunayın eteğinden koynuna girdiğini, yakasından çıkmak isterken yakasını tuttuğunu, yeninden çıkmak isterken yeninden tuttuğunu, en son olarak da eteğinden çıkmak isterken yere kapanıp, oturduğunu ve sonra da uyandığını söyler.

"İdris, ne rüya gördün deyince Kadıncık anlatmıya başladı:

— Ondört gecelik dolunay, eteğimden koynuma girdi. **Yakamdan** çıkmak istedi, **yakamı** tuttum. **Yenimden** çıkmak istedi, **yenimi** tuttum. Bu sefer, eteğimden çıkmak istedi, oturdum, yere kapandım, derken belinleyip uyandım."

HBVV s.26–27

Bir gün Odman Baba, koyunlarını otlatmakta olan çobanlara görünür ve "Siz benim kulum ve hizmetkârlarımsınız, tez bana gelin, yoksa siz bilirsiniz." der ve ortadan kaybolur. Odman Baba'yı arayıp bulan çobanlar yakalarını hazır edip Odman Baba'nın huzurunda derviş olurlar. Hesapsız koyunlar ve keselerle akçalar getirip Odman Baba'ya teslim ederler.

"Dahi **yakaların** çâk edip ol Kân-ı Vilâyet'in nazarında dervîş oldular. Bî-hisâb sürüsünle koyunlar ve keselerle akçâlar getürüp teslîm ettiler. Öyle olsa ol Kân-ı Vilâyet kim tayyib-ü tâhirdir, her ilimde mahirdir."

OBV s.123

3.2.2.3. Giyeceklerle Birlikte Kullanılan Eşyalar

Burka, nikâb, örtü, bazubend, mendil, destmâl, bohça

"Burka", iran, afkanistan, pakistan ve bazı arap ülkelerinde, bazı Müslüman kadınların giydiği, yüzü ızgaralı peçeye verilen isimdir. "Peçe" ve "nikab" aynı anlama gelir ve yüze örtülen ince siyah örtü demektir. İki deliği bulunur ve bu deliklerden görüş sağlanır. "Örtü", örtmek için kullanılan şeylerin genel adıdır. "Bazubend" belli bir amaçla kola geçirilen enli kuşak, kolçak anlamına gelmektedir. "Mendil", burun ve ter silmekte, el ve yüz kurulamakta kullanılan küçük, kare biçiminde dokuma veya yumuşak, ince kâğıt demektir. İçine bazı şeyler konulan dokuma, yağlık anlamına da gelir. "Destmâl" elbezi, mendil demektir. "Bohça" içine çamaşır, elbise gibi şeyler koyup sarmaya yarayan dört köşe kumaştır.

Kaygusuz Abdâl Menâkıbnâmesinde geçen bir beyitte müellif, yaban gülüyle gökyüzüne örtü yaptığını ve gül bahçesini bülbüle mekân eylediğini söylemektedir.

"Nestireni göge **burka'** eyledüm
Gülşeni bülbüle otag eyledüm"

KAM s.121

Hünkâr Hacı Bektâş-ı Veli vefat ettiği zaman Saru İsmail onun vasiyetine uyar ve yüzünü hırkasıyla örter, halvethânenin kapısını çekip dışarı çıkar. Bütün erenler birlikte ağlaşırlar. Sonra Çile Dağı tarafından birisinin yaklaştığını görürler. Hünkâr'ın tarif ettiği gibi eli mızraklı, yüzü yeşil nikaplı, boz atlı birisiydi gelen. "Nikap" bu menakıbda gerçek anlamıyla kullanılmıştır. Kendi cenazesini yıkamaya gelen Hünkâr Hacı Bektâş tanınmamak için yüzünü bu yeşil örtüyle örtmüştür.

"Saru İsmail, vasiyetine uyup hırkasiyle yüzünü örttü, halvetin kapısını örttü, dışarı çıktı. Erenler anası Fâtıma Bacı, Seyyid Mahmûd-ı Hayran, Karaca Ahmed, Kolu Açık Hacım Sultan, Rasûl Baba, Cemâl Seydi, hasılı

bütün erenler, atlı-yaya, hep geldiler, yanıp ağlaştılar. Derken bir de baktılar ki Çiledağı tarafından bir tozdur koptu. Bir anda yaklaştı. Hünkâr'ın dediği gibi bu zatın elinde bir mızrak vardı, yüzüne **yeşil nikap** örtmüştü, altında da boz at vardı. Erenlere selâm verdi, selâmını aldılar."

HBVV s.89

Odman Baba her köşenin bostan bağlarıyla, taze güllerle, yüksek sesli, ünlü bülbüllerle bezendiği bir gün sırtını bir ağaca yaslar ve yüzüne bir el bezi örtüp kendinden geçer. O sırada Zağara memleketinde bir çiftçi boz atlı, eli cidalı yüzü nikaplı birisinin kendisine yaklaştığını görür. Bu kişi Odman Baba'nın ta kendisidir. Abdallarının yanında bir ağaca yaslanıp yüzünü bir örtüyle örterek kendinden geçen Odman Baba aynı anda başka bir yerde de görünme kerameti göstermektedir.

"Pes ol Kân-ı Vilâyet. Bu bâz-geşt'en sonra günlerde birgün âlem leyl-ü Nehâr berâber olmuşidi ve her gûşe bağ-u büstân gül-i tâze ve bülbül-i avâze dolmuşıdı ki ol Kân-ı Vilâyet. bir ağaca arkasın veribidi ve yüzüne bir **destmâl** (el bezi) **nikâb** edip bir zaman murâkabaya çekti. Meğer Zağara memleketinde bir kişi çift sürerken görür ki karşudan bir boz atlu ve yeşil cidalu bir kimse gelür ve yüzü **nikaplu** bir serverdir kim gelür."

OBV s.61

Hünkâr Hacı Bektâş-ı Veli'yi ziyarete gelenleri İdris ve karısı Kadıncık karşılar, onlara sofra haızrlayıp yogurt ve bal ikram ederlerdi. Bir gün Hünkâr'ı ziyarete kalabalık bir grup gelir. Kadıncık, Hünkâr'a gidip evde unları kalmadığını, değirmene un yapılması için gönderdiği buğdayında henüz gelmediğini söyler. Hünkâr unun komşudan alınmasını ister. Kadıncık komşuda da un olmadığını söyler. Bunun üzerine Hünkâr çuvalların silkinmesini ve çıkan unun yoğurulup tekneye koyulmasını ister. Un yoğrulur ve üzeri bezle örtülerek tekneye konur. Hünkâr gelip elini bezin üstüne koyar ve dua eder ve teknenin üzerindeki bez açılmadan ekmek yapılmasını söyler.

Tam kırk gün o teknedeki hamurdan ekmek yapılır. Sonra Hünkâr gelip örtüyü açar ve kalan hamurun bazlama yapılarak tüketilmesini ister.

"Hünkâr, tekneyi getirin dedi. Getirdiler, üstündeki **örtüyü** açtı, hamuru dört parça yaptı. Bunlara bazlama yapın, pişirin, tükensin dedi. Dediği gibi pişirdiler, hamur tükendi."

HBVV s.35

Seyyid Mehemmed Abdal Velâyetnâmesi'nde geçen bir dörtlükte Hz. Muhammed'inn hizmete seçildiği ve bunun sonucu olarak kolluğun ona verildiğinden bahsedilmektedir. "Pazvant" yani kolluk kelimesi "peygamber seçilmek, görev verilmek" anlamlarında kullanılmıştır.

"Muhammed Mehdi'ye verildi **pazvant**.
Pazvant olduğuna oldu sazument.
Mehemmed'im oldu bu hizmet.
Allâh, bir Muhammed, Ali diyerek."

SMAV s.79

Seyyid Kalender Velî Velâyetnâmesi'nde anlatılan bir rivayette Seyyid Kalender, Hacı Bayram-ı Velî'yi, Ankara'da, kundura tamirciliği yaptığı dükkânda ziyaret eder. Mendiline koyduğu sütü de dükkânın yüksekçe bir yerine asar ve Hacı Bayram'a selam verip oturur.

"Rivayetten anlatırlar ki S.Kalender Velî Çevlik ağzında keçilerini sağmış. Çevre adını verdiği **mendiline** koyarak asasına takıp bugün Ankara'da Hacı Bayram Camisi yanındaki saraciye (kundura tamirciliği) dükkânında Hacı Bayram'a selam verip oturmuş."

SKVV s.133

Buğday sıkıntısı çeken bir keşiş, "Keşke Hünkâr bana buğday gönderseydi." diyerek içinden geçirir. Bu istek Hünkâr'a malum olur ve Hünkâr bir dervişle o keşişe buğday gönderir. Keşişe buğdayı götüren derviş

kilisenin içinde bir oda görür. Odanın karşısında üzerinde bir bohça ve elifî tac olan bir mihrap da vardır. Keşiş elbiselerini çıkarır. Elifî tacı ve bohçadan derviş abasını çıkararak giyer, namaza durur. Derviş de keşişle beraber namaz kılar. Keşiş namazdan sonra rahleyi önüne çeker ve biraz Kur'an okur. Okuması bitince Kur'an'ı kapatıp rahleye koyar. Sonra da abasını çıkarıp bohçasını katlar, keşiş elbisesini giyerek kendisinin de Hünkâr'ın dervişlerinden olduğunu söyler.

"Derviş baktı ki orası güzel bir oda. Karşıda bir mihrap var. Mihrapta bir **bohça**, **bohçanın** üstüne de bir elifî tac konmuş. Keşiş, elbiselerini soyundu, elifî tacı başına giydi, **bohçayı** açtı, içindeki derviş abasını giyindi, mihraba geçip namaz kıldı. Derviş de onunla beraber namaza durdu. Keşiş, namazdan sonra bir rahleyi önüne çekti. Üstündeki Kur'ân'ı açtı, bir miktar okudu, sonra kapayıp rahleye koydu. Abayı çıkardı, **bohçaya** koyup dürdü, mihraba koydu. Elifî tacı çıkarıp **bohçanın** üstüne bıraktı. Gene keşiş elbisesini giydi. Dervişe, biz de Hünkâr'ın dervişiyiz dedi, dervişe armağanlar verip yola saldı."

HBVV s.55

3.3. EV EŞYASI OLARAK KULLANILAN MADDİ UNSURLAR

3.3.1. Ev Âletleri

3.3.1.1. Döşeme ve Benzeri Eşyalar

Sedir, döşek, şilte, yatak, yastık, yorgan, minder, palas, kilim, hasır, perde, peşkir

"Sedir", arkalıksız, üstü minderli ve yastıklı olabilen, oturmaya veya yatmaya yarayan ev eşyası, divan anlamına gelmektedir. "Döşek" ve "şilte" kelimeleri aynı anlamda olup yatak demektir. "Yatak", uyuma, dinlenme vb. amaçlarla üzerine veya içine yatılan eşya, döşek; yün, pamuk, kuş tüyü vb. maddelere kılıf geçirerek yapılan şilte; üzerine şilte konulan karyola, somya, kerevet anlamlarına gelmektedir.

"Yastık"; başın altına koymak veya sırtı dayamak için kullanılan, içi yün, pamuk, kuş tüyü, ot vb.yle doldurulmuş küçük minder; "yorgan", yatakta örtünmeye yarayan, içi pamuk, yün vb. şeylerle doldurularak dikilmiş geniş örtü; "minder", İçi yumuşak bir malzeme ile doldurularak dikilen, oturmaya, yaslanmaya yarar şilte demektir.

"Palas", keçi kılından dokunmuş kaba kilim; "kilim": döşeme, divan gibi yerlere serilen, genellikle desenli, kalın, kıl veya yün dokuma; "hasır" da saz, kabuk, yaprak gibi bir bitki maddesiyle örülmüş taban veya tavan örtüsü anlamındadır.[113]

"Perde", görüşü, ışığı engellemek, bir şeyi gizlemek için pencereye veya bir açıklığın önüne gerilen örtü; "peşkir", Genellikle pamuk ipliğinden dokunmuş ince havlu; yemek yerken kullanılan, el kurulanan, büyük mendil biçiminde pamuk veya keten bez, peçete anlamlarına gelir.

Rüyasında Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed'i gören Yıldırım Bayezıd Han uyandığında salâvât- şerif getirir ve divanhanesine giderek serir-i saltanatına yani saltanat tahtına oturur.

"Salâvât-ı şerife getürüp andan kalktı, al – es – seher bargâhına gelüp **serir-i saltanatında** karâr eyledi."

SASV s.86

Seyyid Aliyy-al Rızâ ile yemek yerken sofrada ağlamaya başlayan Mûsa-l Sânî, ağlamasının sebebi olarak çocuğunun olmamasını gösterir ve Seyyid Aliyy-al Rızâ'ya imamlık döşeğinde oturduğunu hatırlatarak onlara bir erkek evlat vermesi için Allah'a dua etmesini ister. Seyyid Aliyy-al Rızâ da ellerini kaldırıp Allah'a dua eder. "Döşek" kelimesi bu menakıbda "imamet döşeğinde oturmak" deyimi içerisinde mecaz olarak kullanılmıştır. Bu deyim "imamlık yapmak" anlamına gelmektedir.

113 Türkçe Sözlük, T.T.K. Basımevi, Ank.1998, s.441,952.

“İmâm, amcamın oğlu dedi, siz ne diye ağlıyorsunuz? Mûsa-l-Sânî, ya İmâm dedi, ömrümden nice zaman geçti, bir oğul yüzü görmedim, ne oğlum oldu, ne kızım; duanız kabul olur, **İmâmet döşeğinde** oturuyorsunuz; Ulu Tanrı, bu kuluna bir oğul ihsan etsin. İmâm, hemen el kaldırıp Tanrıya dua etti, elini yüzüne sürdü.”

HBVVs.2

Seyyid Ali Sultan Velâyetnâmesinin sonunda müellifin notu yer almaktadır. Bu notta Seyyid Ali Sultan’dan ve onun erenlerinden “Yalan söylemediler, haram yemediler, zina etmediler, nefslerine uymadılar, döşekte uyumadılar, taşları yastık, toprağı döşek yaptılar, kimseye iftira atmadılar, gıybette bulunmadılar, kimseyi rencide etmediler ve başlarına gelen herşeyi Allah’tan bildiler.” diye bahsedilmektedir.

“Bu bâbta erenler ol makam-ı mubâreke nice iriştiler, evvelâ yalan söylemediler ve harâm yemediler. Zinâ ve livâta itmediler. Nefsin hazzını virmediler. **Döşekte** yatmayup **yastıkları** taş, **döşekleri** turâb idi. Ve kimseye iftirâ ve gaybet itmediler, kimsenin mâline tama’idüp rencide itmediler. Ve başlarına her ne geldiyse Hakk’tan bildiler.”

SASV s. 115

Ahmet Yesevî, kendisini ziyarete gelen Seyyid Ahmed ile eşi ve kızını alarak kendi özel odasına getirir ve onları karısıyla tanıştırır. Beraber sohbet ederler, akşam olunca da yemek yerler. Gecenin ilerleyen saatleri gelince esnemeye başlayan Seyyid Ahmed’in kızı Fatıma için içerden şilte isterler.

“ ‘- Hatun bu ahret kardeşimiz S. Pir Ahmet, eşi, Zeynep bacımız ve Fatma kızımız’ candan sarılıp; görüşürler. Oturup; hal hatır etmişler. Bir aralık, akşam yemeği gelip; yemişler. Yine tatlı sohbete koyulmuşlar. Odanın kapısı kapalı olduğundan konuşulanlar duyulmamış. Gecenin ilerleyen saatlerinde kapı açılarak, esnemekte olan küçük Fatıma için bir **şilte** istemişler.”

HATVV s. 39

Seyyid Kalender Velî, Hacı Ali Tûrâbî Veli'nin torunu ile evlendirdiği oğlu Hamdi Sultan'a bir yatakta iki aslan yatmayacağını söyleyerek onun Cücük Çiftliğine gidip yerleşmesini, orasını yurt tutmasını ve kendisine komşu olmasını söyler."Bir yatakta iki aslan yatmaz" atasözünde geçen "yatak" kelimesi gerçek anlamı dışında "mahal, mekân" anlamlarında kullanılmıştır.

Kalender Velî, büyük oğlu Hamdi Sultan'ın kemale erdiğini görerek S. Hacı Ali Tûrâbî Velî'nin torunu ile evlendirerek nikâhlar.

"-Oğlum Hamdi, iki aslan bir **yatakta** yatmaz. Ailenle birlikte şu malları al da Cücük Çiftliğimizin üzerine git. Orada yurt tut. Bana da komşu ol."

SKVV s. 99

Seyyid Ali Sultan Velâyetnâmesi'nde geçen bir dörtlükte ölüm konu edilir ve yorganlarla döşeklerde rahat içinde yatıp mazlumlara kötü gözle bakanlara, cehennem ateşinde yanacakları ve hayatın sonunda ölüm olduğu hatırlatılır.

"**Yorgan** döşekte yatarsın
Cehennem odla yanarsın
Mazluma eğri bakarsın
Bunda ölüm vardır, ölüm"

SASV s. 114

Seyyid Kalender Velî, kızının keramet göstererek su kuyusundan çıkardığı muzları minderde oturan kadının önüne bırakır. Kadı, muzları kabuğunu soymadan yemeye başlar.

" '-Bak hele muzlarda bunlar mıymış? Ver bakalım tadları da nasılmış?' Hamdi Sultan, muzları **minderinde** oturan kadının önüne bırakır. Kadı soymadan yemeye başlar."

SKVV s. 106

Müellif, Odman Baba Velâyetnâmesinin bir yerinde Odman Baba'nın müritlerine seslenerek bu eseri gerçek velâyet sahiplerinin bilinmesi için kaleme aldığını, bu eseri okuyan kişinin böylece kendini bileceğini ve Allah katında utanmamak ve asi olmamak için haddini aşmayacağını belirtilir. "Kilim" kelimesi bu menakıbda "ayağını kilimden taşra uzatmamak" deyimi içerisinde, "haddini aşmamak" anlamında mecazen kullanılmıştır.

"Pes îy tâlib-i sâdık ve îy kâmil-i fâzıl, bunca kelâm'dan murâd oldur kim sâhib-i vilâyet ve ehl-i riyâ ve mürîd ve sâhib-i irşâd kimdir, biline tâ kim her kişi kendü hâlini ve mikdârını bilip insâf ede ve ayağını **kilimden** taşra uzatmaya kim Hâk nazarında şermsâr ve âsî olmaya."

OBV s.55

Odman Baba'nın dünya malı olarak bir abası ve eski bir hasırından başka hiçbir şeyi yoktur ve bu yalan dünyada Allah'tan başka bir şey istemez. Odman Baba birgün otururken parmağındaki yüzüğü çevirir ve o an Cebrail Aleyhisselam Yüce Allah'ın yanından çıkıp gelir.

"Hazret-i Risâlet'in bir aba'sı ve eski bir **hasırı** varıdı. Ve dâr-ı fenâ'da Hâk'tan gayrı nesne kabûl etmedi ve şol hâli işitmez misin kim Hazret-i Risâled birgün otururiken barmağında nâgâh yüzüğün çevirdi, derhal Cebrâil, Hâk cânib'inden erip geldi."

OBV s.52

Emre isimli molla, onu da Hünkâr'ı ziyarete götürmek isteyenlere erenler divânında nasip dağıtılırken Hünkâr Hacı Bektâş'ı orada görmediğini anlatır. Bunun üzerine Emre'nin yanına gelen Hünkâr ona, "Size nasip dağıtan elde bir nişan vardı, onu da bilir misiniz?" diye sorar. Emre'de "Divanda yeşil bir perdenin arkasından bir el çıkıp kendilerine nasip dağıttığını ve o elin ortasında yeşil bir ben olduğunu, o eli şimdi bile görse tanıyacağını söyler." Bunun üzerine Hünkâr Hacı Bektâş ortasında yeşil bir

ben olan elini Emre'ye gösterir. Eli gören Emre üç kere peşpeşe "Taptuk Hünkârım." der. Bu olaydan sonra da Emre'nin adı "Taptuk Emre" olarak kalır.

"Emre, yanına gelince Hacı Bektâş, siz dedi, dost divanında erenlere nasip üleştiren Hacı Bektâş adlı bir kimse görmedik demişiniz; o nasip üleştiren elinin nişanesi vardır, onu da bilir misiniz? Emre, o divanda bir **yeşil perde** vardı dedi, onun ardından bir el çıktı, bize nasip üleştirdi. O elin avucunda lâtif, yeşil bir ben vardı, şimdi bile görsem tanırım. "

HBVV s.21

Demir Baba bir gün abdest alır ve peştamal ile abdest suyunu siler. Seccade üzerinde iki rekât hacet namazı kılan Demir Baba, dua eder ve peşkiri seccadenin üzerine atar. Sonra da kendisinden sonra namaz kılacak adamın seccadeyi öpmesini ve seccade üzerine bıraktığı peştemalle elini yüzünü silip kendisinden dua dilemesini söyler.

"Herkes Baba'm dir biri gayrı dimez Demir Baba Sultân ol kân-ı kerem ve ol kutb-ul-âlem abdest aldı bir peştemalla abdest suyunı sildi bir seccâde üzerine iki rek'at hâcet namâzın kıldı du'â eyledi ol seccâde üzerine ol **peşkiri** atakodu. Gelen âdem seccâdemi öpsün peştemal ile elini yüzünü silsin benden du'â dilesin. Âmîn Yâ Rabb-il-âlemîn."

DBV s.92

3.3.1.2. Sofra ve Mutfak Eşyaları

3.3.1.2.1. Yemeklerde Kullanılanlar

Sofra, simat, tepsi, tekne, haranı, çömlek, caba, keşkül

"Sofra" Arapçada sefere çıkan kimsenin yanına aldığı azık mânâsında olup, yiyeceklerin sarıldığı değirmi deriye, yolcuların yemek yerken yaydıkları

meşinden yapılmış örtüye işaret olmuştur.[114] "Simat" da sofra, yemek masası demektir.[115]

"Tepsi"; fincan, tabak, bardak vb. şeyleri taşımaya yarayan, derinliği olmayan, türlü büyüklükte düz kap; içinde börek, tatlı vb. pişirmeye yarayan, az derin, geniş, düz kap; "tekne", türlü işlerde kullanılmak için çoğu ağaçtan veya taştan yapılan, uzun ve geniş kap anlamına gelmektedir. "Haranı", büyük tencere; "çömlek", toprak tencere; "caba" da tencere demektir.

"Keşkül", gezgin dervişlerin kullandığı, genellikle Hindistan cevizi kabuğundan yapılan, iki ucundan zincirle omuzda ya da kolda taşına yemek kabıdır.

Bektaşi kültüründe keşkül, az ve sade yiyeceklerle yetinerek nefsi terbiye etmenin ve manevi zenginliğe ulaşmanın bir aracı olarak algılanır. Keşküle, *keşkülüfukara* da denmesi, fakirliği çağrıştırmış ve gezgin dervişlerin dilenerek keşkülle para topladıkları yorumuna yol açmıştır.[116]

Hz. Muhammed'den Hz. Ali'ye, ondan da sırasıyla İmam Hasan'a, İmam Hüseyin'e, İmam Zeyn'al Abidîn'e, İmam Muhammed'e, İmam Ca'fer-al Sâdık'a, İmam Mûsâ'l Kazım'a, İmam Aliyy'al Rızâ'ya miras kalan tac, hırka, çerağ, sofra, alem ve seccade en son olarak Ahmet Yesevî'ye gelmiştir. Ahmet Yesevî'nin halifeleri onun bu kutsal emanetleri kime bırakacağını merak etmekteydiler. Bu durum Ahmet Yesevî'ye malum olur. Bunun üzerine Ahmet Yesevî meydandaki darı yığınını göstererek o darı ığınının üstüne seccadesini alıp hiçbir darıyı düşürmeden iki rekât namaz kılan kişinin kutsal emanetleri hakedeceğini söyler. Sonra Hünkâr Hacı Bektâş o meclise gelir selam verir, abdallar selamını alır. Seccadesini alıp darı yığınının üstüne seren Hünkâr Hacı Bektâş bir tek darı tanesini bile düşürmeden namazını kılar. Bektaşilerde sofra, meşinden yapılan ve çeşitli yiyecekler koymak için

114 Mütercim Âsım, Kâmûs Tercümesi, İstanbul 1304, C.II, s.397.

115 Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügât, Ankara 1993, s. 954.

116 Esat Korkmaz, Alevilik ve Bektaşilik Terimleri Sözlüğü, İstanbul 2005, s. 402.

gözleri bulunan ince uzun örtüdür. Abdallar bu örtüyü bellerine sararlar. Şeyh, halifelik verdiği dervişe bir de sofra verir. Bu bakımdan sofra, tıpkı çerağ, alem, sancak ve davul gibi bir verildiği kişinin bir mertebeye geçtiğinin sembolüdür.

"Halifeler, dileklerini söylediler. O sıralarda sadık bir muhib, darı getirmişti. Darı, meydanın bir tarafına yığılmıştı. Şeyh, kim dedi, bu darı çeçinin üstüne seccade salar, iki rik'at namaz kılar, hiçbir darı yerinden kımıldamazsa o emanetler, o adamın hakkıdır; elifî taç, kendiliğinden uçar, başına konar, hırka, egnine gelir, çırağ, uyanıp önünde dikilir, **sofra** varır, yayılır, alem, başının üstünde durur, seccade, altına döşenir."

HBVV s.16

Bir gün Abdal Mûsâ erenlerine bir misafirlerinin geleceğini söyler. Sonra da mutfakta ateş yakılmasını, abdalların hepsinin üstlerine çeki düzen verip eksiksiz olarak o adamı karşılamalarını ve gelen kişiye sofra döşenmesini ister. "Sofra" kelimesi burada "masa, sini vb. şeylerin, yemek yemek üzere hazırlanmış durumu" anlamında kullanılmıştır.

"Bir gün Abdâl Mûsâ Sûltân sabâhın turdı:

'Şöyle urun âteşi, tekye muhkem kızsun ve matbâha ateş eylen. Koyu koyu tütünler çıksun ve suyı sık sık ulaşdırun. Cârunuz çekün, her erkânunuz tekmîl olsun. Ol gelen adama **sofra** döşen.' "

AMV s.149

Mısır Beyi, şehrine gelen abdalların gerçekten keramet ehli olup olmadıklarını anlamak için onları gizli bir sınava tabi tutar. Abdalları sarayında bir yemeğe davet eder, yemeklerini yemeleri için de sofraya sapı uzun kaşıklar koyar. Abdallar kaşıkları görünce tepki vermezler ve her biri Kaygusuz Abdâl'dan gördükleri gibi o sapı uzun kaşıklarla yanındaki arkadaşına yemek yedirir. Bu hareket üzerine padişah ve adamları Kaygusuz

Abdâl ve erenlerinin gerçek erenlerden olduklarını anlarlar. Ondan sonra da abdallara simat (sofra) götürülür, şerbetler içilir.

"Kaygusuz Baba, hemnân karşusunda olan yoldaşlarına Balım tolusı gibi sunuvirdi. Ol dahı elindeki kaşug Kaygusuz Baba'nın ağzına virdi. Ana gördiler, bâkî yoldaşlar dahı öyle itdiler. Bu nev'ile ol ta'âmı cümle yidiler.(Şükrün didiler.) Pâdişâhıla vezirler bakışub bunlarun ('ârifligün) gördiler ve ba'dehu **simât** götürildi şekker şerbetleri içildi."

KAM s.109

Lokmân'ı Perende, bir gün hacca gider. Arafât'a çıktığı gün yanındaki arkadaşlarına o günün arife günü olduğunu ve evinde 'bişi' (yağlı çörek) pişirildiğini söyler. Bu söz Hünkâr'a malum olur ve Hünkâr, Lokmân'ı Perende'nin evine gider, onun karısından bir tepsiye birkaç 'bişi' koymasını ister. Tepsiyi alan Hünkâr göz yumup açıncaya kadar Kâ'be'ye gidip 'bişi'leri Lokmân'ı Perende'ye sunar. Tepsiyi ve 'bişi'leri gören Lokmân'ı Perende bunun Hünkâr'ın kerameti olduğunu anlar, arkadaşlarıyla 'bişi'leri yedikten sonra tepsiyi saklar. Hac töreni bitince de Hicâz'dan döner.

"Evde de gerçekten bişi pişirmedeydiler. Lokmân'ın karısına, bir **tepsiye** birkaç bişi koyun da verin bana dedi. Bir tepsiye birkaç bişi koydular, Bektâş'a verdiler. Bektâş, tepsiyi aldı, göz yumup açıncayadek Şeyh Lokmân'ı Perende'ye götürüp sundu. Şeyh Lokmân, bunu görünce hikmetini anladı. Arkadaşlariyle bişiyi yedi, **tepsiyi** gizledi. Hac törenini bitirip Hicaz'dan döndü."

HBVV s.6

Kayseri'den Ürgüp'e gitmekte olan Hünkâr Hacı Bektâş yolda Sineson adlı bir Hristiyan köyüne uğrar. Köyde, içi çavdar ekmeği dolu bir tekne taşıyan bir kadın Hünkâr'a ekmek ikram eder ve çavdar ekmeği yedikleri için onları ayıplamamasını, köylerinde buğday yetişmediğini söyler.

“Hünkâr, Kayseri’den Ürgüp’e gelirken yolda, Sineson adlı bir Hristiyan köyüne ulaştı. Hristiyanlar, çavdar ekmeği pişirmişlerdi. İçlerinden bir kadın, başına bir **tekne** almış, ekmek götürmedeydi. Hünkâr’ı görünce hemen **tekneyi** başından indirdi; derviş dedi, lûtfet, bir parça al ye; bizim yerimizde buğday bitmez, ayıplama.”

HBVV s.23–24

Abdal Mûsâ’nın beklediği gemiden gelen askerler kıyıda kendilerini karşılamaya gelen abdalları görürler. Abdallar gemiden inenlere Abdal Mûsâ’nın kendilerini bekeldiğini ve onlar için yemek hazırlattığını söyler. Askerler, abdallarla beraber Abdal Mûsâ’nın yanına gelirler. Haranıdaki(büyük tencere) yemeğe bakarlar ve bu yemeğin oradaki herkese yetmeyeceğini düşünürler. Abdal Mûsâ kepçeyi eline alır ve haranının başına geçer. Herkese yemekten fazla fazla koyar. Yemeğin herkese yetmeyeceğini düşünen askerler Abdal Mûsâ yemek koydukça “Yeter sultanım.” diye cevap verirler. Son askere de yemeğini veren Abdal Mûsâ kepçeyi haranının üzerine koyar. Abdallar, yemeğin yetmeyeceğini düşünen askerlere haranının hala dolu durduğunu, yemeğin yetmeyeceği ile ilgili tahminlerinde yanıldıklarını söylerler.

“Yeter Sultânım, didiler. Abdâl Mûsâ Sultân kepçeyi **Haranınuñ** üzerine kodı, giri çekildi. Abdâllar gördiler ki **Haranı** yine evvelki gibi dolup turur; hiç eksilmemiş. Abdâluñ birisi didi ki:

‘Niçün girü çekildiñüz? Hey gâziler, gelüñ görüñ, **haranı** tolu durur. Siz bu **Haranı’daki** yemekleri biriñüz yirüz sanurdıñuz. Yine toptoludur.’ “

AMV s.148

Kardeşine haksızlık eden Eski Maaruf Tekfuru, Seyyid Hacı Murad-ı Veli’nin uyarıları ve kerametleri karşısında yaptıklarından çok pişman olur ve kardeşine gidip ondan özür diler. Tekfurun bu davranışından sonra, kardeşinin bedduasıyla hastalanan oğlu da iyileşir. Hem kardeşiyle barıştığı

hem de oğlu iyileştiği için Seyyid Hacı Murad-ı Veli'ye minnettar olan Eski Tekfur, ona olan borcunu ödeyebilmek için bir günlük mesafedeki bütün topraklarını Seyyid Murad'a vermek ister. Seyyid Murad, bir günlük mesafeyi çok bulur ve bunun bir saate indirilmesini söyler. Eski Tekfur bunu uygun bulur. Seyyid Murad ilerde evlatları ile Eski Tekfurun akrabaları arasında bir sorun çıkmaması için bir kum saati ister. Eski Tekfur, Seyyid Murad'dan iki çömleği birleştirip içine kum koyarak kum saati yapmasını ister. Seyyid Murad-ı Veli de iki çömleği birleştirip bir kum saati yapar. Sonra da besmele çekip eline aldığı üç çam fidanı ile kendisine verilen toprakları belirlemek için yola çıkar. "Çömlek" kelimesi bu menakıbda yemek konulan kap olarak değil de kum saati yapımında kullanılan bir malzeme olarak karşımıza çıkar.

" '-Olur efendim. Siz nasıl uygun görürseniz öyle olsun. Öyleyse bir kum saati getirin. İlerde evlatlarımla aranızda bir itilaf çıkmasın. Kul beşerdir, dünya malı tatlıdır. İnsan cömertçe verdiklerinden bazen cayabilir.' deyince Eski Maaruf Tekfuru:

"-Efendim sizin her söylediğiniz bizim için bir emirdir. Buyurun bizlerin marifeti olmadığı gibi, ölçüsü de yoktur. Mübarek ellerinizle, şu iki **çömleği** birleştirip içine kumları da siz doldurun." S.Hacı Murad-ı Velî Hazretleri; iki **çömlekten** bir kum saati yaparak; içine de yeterince kumunu koyduktan sonra:

"-Haydi, şimdilik Allah'a ısmarladık." deyip, Bismillâhirrahmânirrahîm diyip; asasına dayanarak; elinde ki üç çam fidaniyle bugünkü Seydi Köyündeki türbesinin yanından ayrılır."

SKVV s.248–249

Anadolu Selçuklu Devleti zamanında İzzettin Keykâvûs'un üç yüz kadar süvarisi milâdi 1258 yılında Mart köyüne gelirler. O yıllarda Mart köyü çok küçük bir yerleşim yeridir. Süvari kumandanı, kendilerini o köyde doyuracak birisi olup olmadığını sorar. Evlerin birinden "Sizi bu köyün sahibi, Allah dostu Seyyid Hacı Tûrâbî Hazretleri doyurabilir." cevabı gelir. Süvari

kumandanı o cevabı veren adamdan kendilerini Seyyid Hacı Tûrâbî Hazretlerine götürmesini ister. Tûrâbî Hazretleri misafirlerin konağa çıkarılmasını, atların ise çayıra salınmasını ister. İbadeti bitince askerlerin yanına gelen Tûrâbî Baba, oğlu Ahmed'den annesine 'caba' isimli yemek kabını ocağa koymasını söylemesini ister ve askerlerin içi rahat etsin diye önce atları doyurmak için saman torbasını getirtir.

"—Önce konukların atlarını doyuralım ki içeri girince rahat etsinler. İçeriye bağırır: Oğlum Ahmet anan **cabayı** ocağa koysun. Mihmanlarımız açtır. Sen de saman torbasını getir." Elinde yarısı dolu küçük bir saman torbası ile Ahmet gelir."

HATVV s.98

Yesi şehrinde yaşayan Ahmed Yesevî'nin mutfağında, adak olarak ne gelirse o pişirilir; tekkeye gelen giden herkes de yer, içermiş. Ahmet Yesevî'nin kendisi de kaşık ve keşkül yapar, heybesini öküzünün sırtına koyarak bunları pazara satmaya gidermiş.

"Nezir olarak ne gelirse fıkara mutfağında pişirilirdi, gelen, giden, yer içerdi. Kendisi de kaşık ve **keşkül** yapardı. Bir öküzü vardı, onun sırtına heybeyi koyup pazara yollardı."

HBVV s.14

Abdal Mûsâ kendisini ziyarete gelen kâfirden elindeki şarabı vermesini ister. Başlarda şarabını vermek istemeyen kâfir, Abdal Mûsâ'nın üç kere şarabı istemesi üzerine ona verir. Abdal Mûsâ, abdallara şarap içmek için keşküllerini alıp yanına gelmelerini söyler. Kâfir de kadehi ile şarabın yanına oturur. Abdallar şarabı tulumdan zorlukla çıkarırlar ve görürler ki tulumun içindeki şarap bala dönüşmüştür. Bunun üzerine söz alan kâfir tuluma şarabı kendisinin doldurduğunu, onu bala Abdal Mûsâ'nın çevirdiğini söyler.

"Abdâl Mûsâ Sûltân abdâllara:

"Getürün **keçküllerinizi**" didi.

Abdâllar **keçküllerini** getürdiler. Tulumdan şarâbı sıka sıka çıkardılar. Gördüler ki tulumdan çıkan bal olmış. Kâfir eyitdi:

"Behey abdâllar, ben bunı Kendü elimle şarâb toldurdum idi. Siz bunı bal eylediniz." didi."

AMV s. 145–146

Kap, tas, tabak, lenger, kazan, tava, dibek, kaşık, kepçe, kulp, sahan

"Kap", "tas" ve "tabak" içine yemek konulan çanak anlamına gelir. "Lenger", yayvan ve kenarları geniş, büyük bakır kap; "kazan" ise çok miktarda yemek pişirmeye veya bir şey kaynatmaya yarayan büyük, kulplu ve demir kap mânâsındadır. "Tava"; yağ kızdırma, yiyecek kızartma vb. işlere yarayan, uzun saplı yayvan kaba denilir.

"Dibek", taştan veya ağaçtan yapılmış büyük havan; "kaşık", sulu veya bazı ufak taneli yiyecekleri ağza götürmeye yarayan saplı sofra aracı; "kepçe", sulu yemekleri karıştırmaya ve dağıtmaya yarayan, uzun saplı, yuvarlak ve derince kaşık demektir. "Kulp"; kazan, tencere, fincan, dolap, altın vb.nin tutulacak yeri; "sahan" içinde yemek ısıtılan veya yumurta pişirilen derinliği az metal, kap anlamına gelmektedir.

Musâ-l Sânî, Medine'den gelen Aliyy-al Rızâ'yı evine davet eder ve sofrasına oturtturur. Mekkeden gelen misafir İmam oruçluyum dese de ev sahibinin ısrarı sonucu orucunu bozar ve yemekten birkaç lokma alır. Musâ-l Sânî'nin karısı Zeyneb Hatun da hzırladığı şeker şerbetini sürahiye koyar ve sofraya gönderir. Sürahideki şerbeti gören İmam "Atamız Hz. Hüseyin Kerbelâ'da susuz şehit olurken biz burda şeker şerbeti içelim, reva mı bu? diyerek ağlamaya başlar ve ağzına aldığı şerbeti kaba boşaltır.

İmâm, oruçluyum dediyse de Musâ-l Sânî'nin ısrarına dayanamadı, orucunu bozdu, birkaç lokma aldı. Zeyneb Hatun da şeker şerbeti ezdi, bir sürahiye koyup gönderdi. İmâm, şerbeti görünce ah etti, gözlerinden yaşlar akmıya başladı. Ceddimiz Huseyn dedi, Kerbelâ'da susuz şehid oldu, biz şeker şerbeti içelim, reva mı bu? Ağzına aldığı şerbeti, tekrar **kaba** boşalttı, içmedi. Sultan Musâ-l Sânî bunu görünce kendi de içmedi, kadehi önüne koydu, ağlamıya başladı.

HBVV s.2

Hacı Ali Tûrâbî Velî, kapısına gelen bir süvari bölüğünü misafir edip ağırlar. Daha sonra süvarilerin komutanının yemek kabına tekme atıp sofrayı devirmesi üzerine bölüğe hayır dua, komutana ise beddua ederek onları evinden kovar.

"-Evlat, atların doydu, eratın da doydu. İnsan olan yemek **kabına** böyle mi yapar? Seninki ancak nankörlük. Bu suvari birliğinin bileği bükülmesin. Senin de nankörlüğün başını yesin. Çıkın hanemden." diye kovar.

HATVV s. 99

Bağdat Padişahı'na çok kızan Şeyh Necmeddin, Tataristana gider ve o ülke padişahının çocuklarının talihine bakar. Padişahın oğullarından Kavus Han'ın talihini çok parlak görür. Tatar Padişahı'na gidip eğer Kavus Han'a asker verip Bağdat'a gönderirse oğlunun Bağdat'ı fethedeceğini söyler. Tatar Padişahı bu sözlere inanmaz. Bunun üzerine Şey Necmeddin sahtekâr olmadığını, doğruları söylediğini göstermek için Tatar Padişahı'na ertesi gün ay tutulacağını söyler. Padişah da eğer dediği gibi ertesi gün ay tutulursa Şeyh Necmeddin'e inanacağını ve oğluna asker verip onu Bağdat'a yollayacağını söyler. Ertesi gün olunca ay tutulur. Padişah'a bunu göstermek isteyen şeyh Necmeddin hemen saraya gider. Saray kapıcıları o saatte Padişah'ı uyandıramayacaklarını söylerler. Bunun üzerine Necmeddin şehir halkına ay tutulduğunu, tas, tepsi, leğen kısaca bakırdan yapılma ne varsa onlara vurarak ses çıkarmalarını, ay tutulmasının böyle geçeceğini söyler.

Halk, eline ne geçirdiyse ona vurarak ses çıkarmaya başlar. Gürültü üzerine uykusundan uyanan Padişah gürültünün sebebini sorar. Gürültünün ay tutulması yüzünden çıkarıldığını öğrenince de Şeyh Necmeddin'e inanması gerektiğine karar verir ve oğlu Kavus Han'a yüz bin Tatar asker verip onu Bağdat'a yollar. Kavus Han, Bağdat Padişahı'nı yener ve Bağdat'ı alır. Bağdat Padişahı'ndan öcünü alan Şeyh Necmeddin de Rumeli'ye geçer.

"Necmeddin'in dediği gece ay tutuldu, Necmeddin, Padişah'ın sarayına geldi, kapıcılara, girin, Padişah'a haber verin, ay tutuldu dedi. Kapıcılar, Padişah uyuyor, uyandıramayız dediler. Şeyh, ordan koştu, şehir halkına, ay tutuldu dedi, **tas**, tepsi, leğen, hâsılı bakırdan yapılma ne varsa çalın da bu ay tutulması geçsin. Halk, hemen eline geçirdiği şeyi çalmıya koyuldu."

HBVV s.39

Abdallar, Şücâeddin Baba'nın dediği yeri kazarlar. Önce su çıkar. Kazmaya devam ederler, altın bir maşrapa çıkar. Gene kazarlar, mahmuz ile üzengi çıkar. Şücâeddin Baba kazmaya devam etmelerini söyler. Abdallar bir göz daha suya ulaşırlar. Çıkan bu suyu tasa koyup Şücâeddin Baba'ya götürürler. Suyu içen Şücâeddin Baba suyun tadını bala benzetir ve su çıkan yerin adının 'bal pınarı' olmasını ister.

" 'İşde pìrlerüñ didigi yir budur. Kazuñ imdi.' Gördiler kim bir taşlu kır. Kazdılar su üşürdi çıkdı, dahı kazdılar ol altun maşraba[yı] buldılar. Alup sultânuñ nazarına geldiler sultân eytdi: "Dahı kazuñ köçegüm" didi. Kazdılar mehmuz ile üzengü çıkdı. "Yine kazuñ" didi. Kazdılar bir göz su çıkdı. Pes suyı bir **tasa** koyup sultânuñ nazarına getürdiler alup Sultân Varlığı içdi eytdi: "Köçegüm bala beñzer, bunuñ adı bal bıñarı olsun" didi."

ŞBV s. 10

Odman Baba, Demirciye bir arı kovanı bulmasını söyler. Sonra ilerde duran ateşi gösterir ve o ateşten bir parça getirip arı kovanının içine

sürmesini ister. Demirci ateşi arı kovanına sürdüğü zaman bir arı sürüsü kovanın içine girer ve bir süre sonra dışarı çıkıp kaybolur. Ondan sonra Odman Baba Demirci'den bir tabak getirmesini, kovanın içinden bal çıkarıp o gün bir iş için Demirci'ye gelen sufilere götürmesini ister.

"Çün demürci ol Kân-ı Vilâyet'ten dediği od'dan getürüp ol sepedin içine sürdü ve bir yere koduktan sonra havadan o saat bir gürûh arı leşkeri geldi, ol sepetin içine girib ârâm eyledi ve bir lahzadan sonra gerü ol arı leşkeri havaya ağıp gitti, öyle olsa derhâl ol Kân-ı Vilâyetol demürciye ayıttı kim var, evden **tabak** getür ve şol sepedin içinde olan balı çıkar, dahi şol kişiler önüne ilet, yesinler dedi."

OBV s. 40

Pîrî Baba'nın ustası bir gün hacca gider. Karısı evde helva yapar ve bu helvayı kocasının da yemesini ister. Bunu duyan Pîrî Baba, kadına helvayı bir lenger koyup kendisine getirmesini söyler. Helva dolu lengeri alan Pîrî Baba, ustası Kâ'be'de ibadet ederken helvayı yanına bırakır ve gözlerden kaybolur. Ustasının hanımı Pîrî Baba'yı görünce helva ile lengeri ne yaptığını sorar. Pîrî Baba da ustasının yanına bıraktığını söyler. "Lenger" kelimesi bu menakıbda gerçek yani "bakırdan yapılmış geniş tepsi" anlamıyla kullanılmıştır.

"Pîrî Baba eyitdi:

"Getür bir **lenger** içine helva koyun anı üstâdıma iletem" didi. Hatun eyitdi:

"Yâ oğlan, üstâdın dükkânda değil ki sen bu helvayı iletesin" didi. Baba dahi:

"Sen elbetde bu helvayı virin, iletürem." deyüb durdu. Hatun eline bir **lenger**i alub içine bir mikdâr helva koyub Pîrî Baba eline virdi. Pîrî Baba taşra olub tarfetülayn varub üstâdı beyt-i şerîfin altun oluk altına başını secdeye

koyup günâhlarına tevbe idüp Rabbisi'ne niyâzda iken Pîrî Baba helvayı üstâdı yanına koyub gözden pinhân oldu."

PBV s.10

Hünkâr Hacı Bektâş-ı Veli, abdallarından Can Baba'yı, kendisini İslama davet etmesi için Bağdat'a, Kavus Han'a yollar. Ona, sünnet olup Müslüman olmadıkça Rumeli'ye giremeyeceğini söylemesini ister. Hünkâr'ın emriyle yola çıkan Can Baba, Erzincan önünde Kavus Han'a rastlar. Can Baba göç kafilesindekilere sünnet olup Müslüman olmadan oradan geçemeyeceklerini söyler. Can Baba'nın bu sözü hemen Kavus Han'a iletilir. Kavus Han, Can Baba'yı huzuruna çağırır, Can Baba orada da aynı şeyi söyler. Kavus Han, yanında bulunan keşişe ne yapmaları gerektiğini sorar. Keşiş de Can Baba'yı bir kazana koyup üç gün boyunca kaynatmayı teklif eder ve eğer doğru söylüyorsa nasıl olsa o kazandan sağ çıkacağını söyler. Kavus Han, Can Baba'ya ne düşündüğünü sorar. Can Baba bu fikri kabul eder ve eğer o kazandan sağ çıkarsa Müslüman olup olmayacaklarını sorar. Kavus Han, Can Baba'nın sorusuna olumlu cevap verir. Bir kazan getirip Can Baba'yı içine koyarlar ve üç gün üç gece içinde Can Baba'nın olduğu kazanı kaynatırlar. Hünkâr Hacı Bektâş-ı Veli, Sulucakaraöyük'te bir pınar çıkararak Can Baba'ya oradan yardım eder. Üç gün sonra kazan açıldığında Can Baba'yı terlemiş bir şekilde içerde bağdaş kurup oturmuş olarak görürler.

"Kâvus Han, sınarız da üst olursa elbette dinimizi bırakıp bunun dinine gireceğiz, hüküm, üst olanındır, yalnız bunu nasıl sınayacağız dedi. Keşiş, bir büyük **kazan** içine girsin, ağzınadek su doldurun, kapağını sıvayın, üç gün altında kızgın ateş yakın, üç gün kaynatın, sözü doğruysa bir şey olmaz, bunun dinine gireriz dedi. "

HBVV s.40

Yağdanı Sultan iki küçük oğlunu, yaşlı enişteleri Seyyid Kalender Velî'yi ziyaret etmeye gönderir. İki kardeş yolda kaybolurlar ve yolu bir çobana sorarlar. Yolu sordukları çoban Seyyid Kalender Velî'nin amcasının

oğludur ve çocuklara enişteleri Seyyid Kalender Velî'nin bir gün önce vefat ettiğini söyler. Sonra da çocuklara uzak yoldan geldikleri için acıkmış olabileceklerini söyler. İki kardeşin daha gidecek yolları olduğunu bildiği için de kendi azığını yemeyi teklif eder. Çoban dağarcığındaki mendilleri açtıkça mendilden, tavadan çıkar gibi buharlar yayılır. Dağarcık tamamen açıldığında iki kardeş kendi azıklarındaki içli böreğin aynısını görürler ve şaşırırlar. "Tava" kelimesi burada dağarcıktan çıkan buharları tavada yeni pişen bir yemekten çıkan buhara benzetmek amacıyla kullanılmıştır.

" '-Gençler daha sizin geriye gitmeye epeyce yolunuz var. Sizin dağarcığınızdaki taamlar kalsın. Az sonra hava kararacak. Ben ağıla gidince yine yerim.' diyerek kendi dağarcığını açmaya başlar. Dagırcıktaki mendil açılmaya başlayınca sanki yeni **tavadan** çıkarcasına buharlar yayılmaya başlar. İki kardeş şaşırırlar. Kendi azıklarındaki içli börekten aynısı çobanın dağarcığından da çıkmıştır."

SKVV s.128

Mısır Sultanı'nın Nil Nehri kıyısında Kaygusuz Abdâl için yaptırdığı kasrın kandilinin karşısındaki kubbenin ortasında, üzeri çelik kalemle ustaca işlenmiş bir mermer sütun vardır. Onun yakınında da siyah taştan yapılmış, dibeğe benzeyen, dört kulplu bir kazan gibi kazınmış bir yapı bulunmaktadır. O, kazana benzeyen yapının içine gül ve şekerler konulup üzerine Nil Nehrinden getirilen su eklenerek şerbet yapılır. Orada Kaygusuz Abdâl'dan yadigâr kalmış iki kaşık vardır. Hazırlanan şerbet o kaşıklarla içilir. "Dibek" kelimesi bu menakıbda kazanın neye benzediğini belirtmek için benzetme amaçlı olarak kullanılmıştır.

"Ol kandilüñ mukâbelesinde kubbenüñ orta yirinde bir beyaz mermer (taş, amûd dikilmişdür. Ânuñ dibinde) taşdan taşar misâlinde çep-çevre yonulmış, içinde anuñ altı dãne balık yazılmış bulâd kalemle ve üstâdãne kazılmış. Ânuñ kurbunda bir siyah taşdan, **dibek** misâlinde üstâd kavlince

dört **kuplu** kazgan gibi düzmişler, çok zahmetler çeküb hôş üstâdâne kazmışlar. “

KAM s.114

Kaygusuz Abdâl ve erenlerinin gerçekten hakikat erenlerinden olup olmadıklarını anlamak isteyen Mısır Sultanı, adamlarından abdallara yemekler hazırlamalarını ve ve sofraya her biri üçer karıştan uzun kaşıklar koymalarını ister. Kaşıkları sapından tutup yemek yemeyi başarırlarsa bu abdalların zeki, başaramazlarsa cahil olduklarının anlaşılacağını söyler. Kaygusuz Abdâl ve erenler sofraya gelirler ve kaşıkları alırlar. Daha sonra her biri kaşıkların sapından tutar ve yanındaki erene yemek yedirmeye başlar. Böylece o uzun saplı kaşıklarla yemek yemeyi başarırlar.

“Gelüb evvel selâmı verdüklerinde (‘izzetle ‘aleyk alub, ânlara yir gösterelüm. (Geçüp oturduklarında) çeşnegîrler ta’âmlar getürsünler. Ammã kırk dâne **kaşık** yondursunlar her birünüñ sapları üçer karışdan ziyâde ola ve her biri, ol **kaşıklaruñ** yukaru başından tutub tenâvül ideler. Eger ânlar ol ta’âmı yirler ise, şükrin dirler ise, ‘âriflerdür. Ânlaruñ her biri ‘âkil ü kâmillerdür, dahı ma’lûm olur. Eğer ol **kaşık** ile yimezlerse, şöyle hayrân (u ser-girân) olub birbirine bakışub kalurlarsa, cümlesi câhillerdür.”

KAM s.107

Abdal Mûsâ kepçeyi eline alır ve misafiri olan askerlere yemek dağıtmak için haranının başına geçer. Herkese yemekten fazla fazla koyar. Yemeğin herkese yetmeyeceğini düşünen askerler Abdal Mûsâ yemek koydukça “Yeter sultanım.” diye cevap verirler. Son askere de yemeğini veren Abdal Mûsâ kepçeyi haranının üzerine koyar. Abdallar, yemeğin yetmeyeceğini düşünen askerlere haranının hala dolu durduğunu, yemeğin yetmeyeceği ile ilgili tahminlerinde yanıldıklarını söylerler.

“Yeter Sultânım, didiler. Abdâl Mûsâ Sultân **kepçeyi** Haranınuñ üzerine kodı, giri çekildi. Abdâllar gördiler ki Haranı yine evvelki gibi dolup turur; hiç eksilmemiş. Abdâlun birisi didi ki:

“Niçün girü çekildinüz? Hey gâziler, gelün görün, haranı tolu durur. Siz bu Haranı’daki yemekleri birinüz yirüz sanurdınuz. Yine toptoludur.”

AMV s. 148

Veli Baba Hicri 1047 tarihinde bağını, değirmenini, iki kazanını, iki sahanını ve evini satılmamak şartıyla büyük oğlu Hüseyin’e teslim eder.

“Müşarün’ileyh Hz’leri 1047 (1637 M.) tarihinde kendi bağını ve Yassı viran hududu dahîlinde zâten Davud Değirmeni demekle ma’ruf değirmenini ve iki kazğan (kazan) ve iki sofra **sahanı** ve Kadı evi dimekle arîf (bilinen) evini vakıf ve tescîl ittirüp evlâdına meşrût olmak üzere büyük oğlu Seyyid Hüseyin Çelebî’ye teslîm itti.”

VBV s. 268

Küp, fıçı, tulum

“Küp”; su, pekmez, yağ vb. sıvıları veya un, buğday gibi tahılları saklamaya yarayan, geniş karınlı, dibi dar toprak kap; “fıçı”, bir araya getirilerek çemberlerle tutturulmuş ensiz tahtalardan yapılan, yuvarlak, karnı şişkin ve altı üstü düz kaba denilir. “Tulum”, bazı yiyecek ve içecekler için koruyucu kap olarak kullanılan, önü yarılmadan bütün olarak yüzülmüş hayvan derisidir.

Kadıncık, çamaşır yıkamaktayken gelip kendisinden yiyecek birşeyler isteyen Hünkâr’a evden yag ve ekmek getirir. Hünkâr da Kadıncık’a “Artsın eksilmesin, taşsın dökülmesin.” Diye hayır du da bulubur. Kadıncık çamaşır yıkamaya gidince İdris’in anası da “Yemeği ben yapayım.” der. Yemeğe yağ almak için yağ küpünü açınca küpün ağzına kadar yağla dolu olduğunu görür. Kadıncık eve gelince kaynanası yağı nereden aldığını sorar, Kadıncık

da yağ falan almadığını ama çamaşır yıkarken gördüğü dervişe biraz yağ ve ekmek verdiğini, küpü dolmasının da onun duasıyla olabileceğini söyler.

"Kadıncık, çamaşır yıkamıya gidince İdris'in anası, gelin çamaşıra gitti dedi, bari yemeği ben pişireyim. Yemeği ocağa koydu, yağ almak için yağ **küpünü** açtı. Bir de ne görsün? **Küp** ağzına kadar yağla dopdolu. Kadıncık, çamaşırı yıkayıp eve gelince gelin dedi, yağı nerden aldın da **küpü** doldurdun? Kadıncık, ben yağ filan almadım, yalnız çamaşır yıkarken bir derviş gelmişti, yemek istemişti. Koşup eve geldim, biraz ekmekle yağ aldım, götürdüm; olsa olsa onun düası bereketiyle **küp** dolmuştur dedi."

HBVV s.27

Veli Baba, Cezayir'de bir meyhâneye gider ve içerde alnında İslam ile şereflenecegini okuduğu bir miço görür ve o miçodan şarap ister. Miço, fıçının boş olduğunu söyler ama fıçıya baktığında içinin ağzına kadar dolu olduğunu görür. Bir kadeh doldurur ve Veli Baba'ya sunar. Veli Baba içmez ve miçoya kendisinin içip küfürden vazgeçmesini önerir.

"Seyyid Hazretleri bir meyhâne içinde bir miço gördü. Nâsıyesinde (alnında) İslâm ile müşerref olmak isti'dâdı zâhir olmağla bir köşede bulunan **fıçıdan** şerâb istediğinde Miço "Bu **fıçı** boşdur." Diyerek **fıçıya** baktığında lebâleb dolu gördüğünde, doldurup al Seydî iç deyû söyledi. Seyyid Hazretleri dahî "Buyur sen iç te bu küfürden geç" ikaa zâtında bulunmakla Miço dahî bir kadeh içmekle küfürden geçti."

VBV s.241

Abdal Mûsâ kendisini ziyarete gelen kâfirden elindeki şarabı vermesini ister. Başlarda şarabını vermek istemeyen kâfir, Abdal Mûsâ'nın üç kere şarabı istemesi üzerine ona verir. Abdal Mûsâ, abdallara şarap içmek için keşküllerini alıp yanına gelmelerini söyler. Kâfir de kadehi ile şarabın yanına oturur. Abdallar şarabı tulumdan zorlukla çıkarırlar ve görürler ki tulumun

içindeki şarap bala dönüşmüştür. Bunun üzerine söz alan kâfir tuluma şarabı kendisinin doldurduğunu, onu bala Abdal Mûsâ'nın çevirdiğini söyler.

"Kâfir eyitdi:

'Bu sana yaramaz Sultânum.' didi.

Üç kerre "getür" didi. Âhiri abdâllara getürün şerbeti içelim, didi. Abdâllar kalkdılar, getürdiler. Kâfircik dahı bile geldi. Şarâbun yanına oturdı. Kadehin eline aldı. Abdâl Mûsâ Sûltân abdâllara:

'Getürün keçküllerinizi.' didi.

Abdâllar keçküllerini getürdiler. **Tulumdan** şarâbı sıka sıka çıkardılar. Gördüler ki **tulumdan** çıkan bal olmış. Kâfir eyitdi:

'Behey abdâllar, ben bunı Kendü elimle şarâb toldurdum idi. Siz bunı bal eylediniz.' didi."

AMV s. 145–146

3.3.1.2.2. İçeceklerle Kullanılanlar

Bardak, kadeh, testi, maşrapa, sürâhi

"Bardak"; su vb. şeyleri içmek için kullanılan, genellikle camdan yapılan kaptır. "Kadeh"; bardak, küçük bardak, içki bardağı anlamına gelir.[117] "Testi", geniş gövdeli, dar boğazlı, emzikli veya emziksiz olabilen, toprak, cam, metal vb. maddelerden yapılan su kabıdır. "Maşrapa"; metal, toprak, plastik vb.nden yapılmış, ağzı açık, kulplu, bardağa benzeyen, küçük kaba denilir. "Sürâhi", İçecek koymaya yarayan, cam, plastik vb.nden yapılan kap manasına gelir.

117 Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügât, Ankara 1993, s. 478.

Ustası bir gün Pîrî Baba'dan su getirmesini ister. Eline yeşil bir bardak alan Pîrî Baba ustasına suyu Kâ'be'den getirir. Pîrî Baba'nın bu kerametini bilmeyen ustası da "Su yolunda eğlenip geç kalıyorsun." diyerek Pîrî Baba'yı azarlar.

Râviler şöyle rivâyet iderler ki o katda Pîrî Baba ol hatunu alub beyt-i şerife iletüb anı dahi irşâd eyledi. Ve bu tarafda olan üstâdı ile sanâta meşgûl iken bir gün üstâdı:

"Yâ Pîrî var bir su getür.' deyüp eline bir **yeşil bardak** alup dükkândan taşra olup gitdi. Su yolunda eğlenüp giç kaldı. Üstâdı, Pîrî Baba'ya olur olmaz sözlerle başlayub söyledi."

PBV s.11

Can Baba'yı üç gün kazanın içinde kaynatan, üç gün de ateş içinde yakan Kavus Han olanları gelip hatununa anlatır. Hatunu da Kavus Han'a, Can Baba'ya bir kadeh zehir içirmeyi teklif eder. Teklifi kabul eden Kavus Han, Can Baba'yı hatununa yollar. Kavus Han'ın karısı Can Baba'ya elindeki bir kadeh zehri göstererek eğer o zehri içer de gene kendisine bişey olmazsa Müslüman olacaklarını söyler.

"Kâvus Han emretti, Karadonlu Can Baba'yı, Hatununun yanına götürdüler. Hatun, Kâvuz Han, seni üçgün üçgece kazana koyup kaynatmış, bir şey olmamışsın. Üçgün, üçgece ateş içinde kalmışsın, bir şey olmamışsın. Şimdi de benim elimden şu bir **kadeh** zehiri iç; gene hiçbirşey olmazsan sana, biz de inanırız, dinine gireriz dedi."

HBVV s.42

Abdal Mûsâ bir taştan iki testi çıkarır. Birisini kırk neferle beraber oğluna, diğerini de gene kırk neferle beraber Kızıl Deli Sultan'a verir ve onlardan Hünkâr Hacı Bektâşı Veli'nin türbesini, tekkesini, fırın ve mutfağını yapmalarını; Hünkâr'ın dairesinin etrafını avluyla çevirmelerini ve avluyu bahçeye dönüştürmelerini ister.

“Birkaç abdâl aldı vardı. Bir taşdan iki **desti** çıkardı. Meydâna getürdi. Birisün ogluna virdi. Ve kırk nefer abdâl virdi ve birisüñ Kızıl Deli Sultâñ’a virdi. Ve kırk nefer abdâl virdi. “Hâcı Bektâş Hünkâr’uñ üzerine türbesün ve tekkesün ve furunun ve matbahun yapun ve dâ’iresün ırakdan havlıya aluñ. İçine bakçe dikün. Her agaç yemiş virince turun, kulluk eylen.”

AMV s.147

Abdallar, Şücâeddin Baba’nın dediği yeri kazarlar. Önce su çıkar. Kazmaya devam ederler, altın bir maşrapa çıkar. Gene kazarlar, mahmuz ile üzengi çıkar. Şücâeddin Baba kazmaya devam etmelerini söyler. Abdallar bir göz daha suya ulaşırlar. Çıkan bu suyu tasa koyup Şücâeddin Baba’ya götürürler. Suyu içen Şücâeddin Baba suyun tadını bala benzetir ve su çıkan yerin adının ‘bal pınarı’ olmasını ister.

“ ‘İşde pìrlerüñ didigi yir budur. Kazuñ imdi.’ Gördiler kim bir taşlu kır. Kazdılar su üşürdi çıkdı, dahı kazdılar ol altun **maşraba**[yı] buldılar. Alup sultânuñ nazarına geldiler sultân eytdi: ‘Dahı kazuñ köçegüm.’ didi. Kazdılar mehmuz ile üzengü çıkdı. “Yine kazuñ” didi. Kazdılar bir göz su çıkdı. “

ŞBV s.10

Musâ-l Sânî, Medine’den gelen Aliyy-al Rızâ’yı evine davet eder ve sofrasına oturtturur. Mekkeden gelen misafir İmam oruçluyum dese de ev sahibinin ısrarı sonucu orucunu bozar ve yemekten birkaç lokma alır. Musâ-l Sânî’nin karısı Zeyneb Hatun da hazırladığı şeker şerbetini sürahiye koyar ve sofraya gönderir. Sürahideki şerbeti gören İmam “Atamız Hz. Hüseyin Kerbelâ’da susuz şehit olurken biz burda şeker şerbeti içelim, reva mı bu? diyerek ağlamaya başlar ve ağzına aldığı şerbeti kaba boşaltır. Bu hareketi gören ev sahibi Musâ-l Sânî de şerbeti içmez ve kadehi önüne koyarak ağlamaya başlar.

“İmâm, oruçluyum dediyse de Musâ-l Sânî’nin ısrarına dayanamadı, orucunu bozdu, birkaç lokma aldı. Zeyneb Hatun da şeker şerbeti ezdi, bir

sürahiye koyup gönderdi. İmâm, şerbeti görünce ah etti, gözlerinden yaşlar akmıya başladı. Ceddimiz Huseyn dedi, Kerbelâ'da susuz şehid oldu, biz şeker şerbeti içelim, reva mı bu? Ağzına aldığı şerbeti, tekrar kaba boşalttı, içmedi. Sultan Musâ-l Sânî bunu görünce kendi de içmedi, **kadehi** önüne koydu, ağlamıya başladı."

HBVV s.2

3.3.1.3. Diğer Ev Eşya ve Malzemeleri

Eşya, sandık, sanduka

"Eşya" türlü amaçlarla kullanılan, insan yapısı, taşınabilir cansız nesnelerin bütününe denir. "Sandık" üstten kapalı, içine ev eşyaları konulan büyükçe kutudur. "Sanduka" ise mezarın üzerine yerleştirilmiş, tabut büyüklüğünde tahta veya mermer sandık anlamına gelir.

Rumeli Serdarı Seyyid Ali Sultan bir kaleyi fethetmeye çalışırken "Ya Rüstem Gazi" diye seslenir. Rüstem Gazi o an bulunduğu yerden bu çağrıyı duyar, bütün eşyalarını fakir fukaraya dağıtır ve ay baltasını omzuna alıp Geliboklu'dan denizin öte yanına geçerek erenlerle buluşur.

"Hemân dem Serdâr-ı Rum Seyyid Ali Sultan kuddise sırrah-ül-Mennân Hazretleri mezkûr kal'a Murtadiye kurbunda bir na'ra urup Yâ Rüstem Gazi beyâ didikte Rüstem Gazi dahi olduğu yerden bu na'rayı guş-i huş (dikkat) idüp na'am yâ seyyidâ deyüp f-il-hâl cümle **eşyasını** fukâraya ve gurabâya tasadduk idüp kendusına mahsus teber-i nusrat eser'in omuzuna alup Gelibolu'dan karşı deryâyı geçüp azm-i revân ve tayy-i mekân idüp hemân erenler ile buluştu."

SASV s. 93

Yalı Ağası, Gazi Giray Han'a, denizi seyrederken deniz üstünde yüzen bir şey gördüğünü, bu nesnenin gâh battığını gâh çıktığını ama dalgalardan dolayı bir türlü kenara gelemediğini söyler ve içlerinden bazılarının sandık

zannettiği bu nesnenin aslında bir tahta üzerinde yatan bir adam olduğunu ekler.

“Anda oturub deryâ yalısın seyriderken gördü kim deryâ yüzünden bir şey gâh izhâr olur gâh ıhva gâh yatar gâh çıkar mavcden kenâra gelmez kimimiz didi **sandık** durum getirdiler baktılar. Bir adam ammâ gayet elden dalga idi.”

DBV s. 84–85

Veli Baba’nın naaşı, dergâhında, kıble tarafında, Hüseyin Gazî, Hasan Gazî ve Hatice Ana’nın üstlerindeki dördüncü sanduka altındadır.

“Ba’dehû müşârün’ileyh hazretleri derûn-u dergâhta kıble tarafında Hüseyin Gazî ve Hasan Gazî ve Hatice Ananın üstündeki dördüncü **sanduka** altında vedî’a-i rahmetullâh eylediler.”

VBV s.238

Rahle, dolap, kapak

“Rahle”, Üzerinde kitap okumak, yazı yazmak için yapılmış küçük ve dar masaya denir.[118] “Dolap”, genellikle tahtadan yapılmış, bölme veya çekmecelerine eşya konulan kapaklı mobilyadır. “Kapak”, dolap, sandık vb.ni örtmeye yarayan parçaya denilir. Her türlü kabın üstünü örtmeye veya bir deliği kapamaya yarayan nesne anlamında da kullanılır.

Buğday sıkıntısı çeken bir keşiş, “Keşke Hünkâr bana buğday gönderseydi.” diyerek içinden geçirir. Bu istek Hünkâr’a malum olur ve Hünkâr bir dervişle o keşişe buğday gönderir. Keşişe buğdayı götüren derviş kilisenin içinde bir oda görür. Odanın karşısında üzerinde bir bohça ve elifî tac olan bir mihrap da vardır. Keşiş elbiselerini çıkarır. Elifî tacı ve bohçadan derviş abasını çıkararak giyer, namaza durur. Derviş de keşişle beraber

118 Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügât, Ankara 1993, s. 874.

namaz kılar. Keşiş namazdan sonra rahleyi önüne çeker ve biraz Kur'an okur. Okuması bitince Kur'an'ı kapatıp rahleye koyar. Sonra da abasını çıkarıp bohçasını katlar, keşiş elbisesini giyerek kendisinin de Hünkâr'ın dervişlerinden olduğunu söyler.

"Derviş baktı ki orası güzel bir oda. Karşıda bir mihrap var. Mihrapta bir bohça, bohçanın üstüne de bir elifî tac konmuş. Keşiş, elbiselerini soyundu, elifî tacı başına giydi, bohçayı açtı, içindeki derviş abasını giyindi, mihraba geçip namaz kıldı. Derviş de onunla beraber namaza durdu. Keşiş, namazdan sonra bir rahleyi önüne çekti. Üstündeki Kur'ân'ı açtı, bir miktar okudu, sonra kapayıp **rahleye** koydu. Abayı çıkardı, bohçaya koyup dürdü, mihraba koydu. Elifî tacı çıkarıp bohçanın üstüne bıraktı. Gene keşiş elbisesini giydi. Dervişe, biz de Hünkâr'ın dervişiyiz dedi, dervişe armağanlar verip yola saldı."

HBVV s.55

Yavuz Sultan Selim Han, Mısır Sultanı'nın Kaygusuz Abdâl için Nil Nehri kıyısında yaptırdığı görkemli kasra gider. Kasrın bir köşesinde gölgelik bir yerde bir müddet oturur. Bu sırada yanında seccade, rahle ve dikili duran bir alem vardır. Oturduğu yerden yedi tane ok atar ve bu oklar kubbede durur.

"Sultân Selim Hazretleri gelüb bir müddet sâkin olmış, bir köşesinde ol oturduğı yire bir 'âlî suffa bağlamışdur. Seccâde vü **rahle** ile Mushaf komışlar yanında 'alem dikilüb turur. Kendi mübârek eliyle yine tirkeşinden yedi dâne ok atmış oturdugı yirden (Kubbenüñ) yukarusında sançılup durur."

KAM s.114

Ailesinden kalan bütün mal varlığını Hünkâr Hacı Bektâş-ı Veli yolunda harcayan Kadıncık, en son olarak üzerindeki elbiselerini de satar ve Hünkâr'ın misafirlerinin ağırlanmasında harcar. Bu durumu haber alan Hünkâr, dolabı açıp içinden bir bohça çıkarır ve Saru İsmail'e verir. Saru

İsmail'e "Kadıncık'ın bu bohça içindeki elbiseyi giyip misafirleri olan Horasan erenlerine hoş geldiniz." demeye gelmesini söyler.

"Besmeleyle **dolabı** açtı. İçinden bohça çıkardı, Saru İsmail'e verdi, götür dedi, içindeki elbiseyi giysin Kadıncık, sonra gelsin, Horasan erenlerine safa geldiniz desin."

HBVV s.63

Kaygusuz Abdâl Menâkıbnâmesinde 'dolap' kelimesi 'değirmen' anlamında kullanılmıştır. Buna benzer bir kullanım diğer velâyetnâmelerde görülmemektdir.

"Bu haberler etrâf (u) 'âleme meşhûr oldı. Nice kimesneler ânı görüb gelürlerdi. Ol **tôlâbun** fân u zârî inildisi âdamun kalbine te'sir iderdi. Ol vilâyetün halkı rahat birle yatub gice uykusın uyumazlardı. Gerçi 'âlemden seyrân u teferrücgâh çokdur velâkin bunun gibi heybetlü **tôlâb** yokdur."

KAM s. 124

Kavus Han, Müslüman olmak için Can Baba'dan bir keramet göstermesini ister ve onu bir kazana koyup kapağını kapatarak üç gün boyunca kaynatmayı teklif eder. Üç gün sonunda Can Baba kazandan sağ çıkarsa Müslüman olacağını söyler.

"Ortaya büyük bir ziyafet kazanı getirdiler. İçini suyla doldurdular, gel, gir dediler Karadonlu Can Baba, iki bir demeden kazanın içine girdi. Su doldurdular, **kapağını** kapattılar, dört yanını, sağlamca sıvadılar."

HBVV s.40

Kafes, kese

"Kafes" Arapça kafas sözünün Türkçeleşmiş şekli olup, içine kuş konulan bildiğimiz kutu gibi nesnenin adıdır. "Kese" küçük torba anlamına

geldiği gibi, yıkanırken kir çıkartmak için ele geçirilen, vücûdu ovmaya yarayan, cep biçimindeki bez mânâsında da kullanılır.

Odman Baba Velâyetnâmesi'nde geçen bir beyitte hayvan ahlaklı insanlara seslenilir ve ölene kadar gaflet ve uykuya kapılmamalarını istenir. "kuş ve kafes" kelimeleri bu beyitte mecaz anlamda kullanılmıştır. Kuş ve kafesle asıl söylenmek istenen "İnsan bedeni ve canı"dır. Kuşun kafesten uçtuğu gibi insan ölürken can da bedenden çıkar.

"Gaflet-ü uykuyu eyleme sen HÛ
Eylemeyince tâ kuş **kafes** üzre HÛ"

OBV s.84

Hünkâr Hacı Bektâş, eteğini açıp harman sahiplerinden birşeyler ister. Harman sahipleri Hünkâr'â "Birşeyimiz yoktur." diye cevap verirler. Bunun üzerine Hünkâr keramet göstererek o harman sahiplerinin buğday, mercimek, altın ve akçelerini taşa dönüştürür. Bu durumu görenler Hünkâr'a giderek bu taşların bir işe yaramayacağını söylerler. Hünkâr da o taşların bir işe yarayacağını, çocuğu olmayan kadınlardan erkek evlat isteyenlerin üç gün oruç tuttuktan sonra Cuma gecesi dişlerine değdirmeden o taşları yutmalarını ve o gece helalleriyle birlikte olmalarını, taş değil de mercimek yutarlarsa kız evlat sahibi olacaklarını, keselerinde taşırlarsa da altınlarının ve akçelerinin eksik olmayacağını söyler.

"Hacı Bektâş, işe yarar dedi, bizi sevenlere armağanımız olsun, oğlu kızı olmıyan kadınlar, üç gün oruç tutsunlar, Cuma gecesi, dişlerine değdirmeden bu tanelerden birini yutsunlar, o gece helâlleriyle Ulu Tanrı ona bir oğlan nasip eder. Mercimek yutarsa kızı olur. **Kesesinde** taşırsa altını, akçesi eksik olmaz."

HBVV s.34

Bir gün Sultan Mehmet, Odman Baba'ya bir kese akça gönderir. Keseyi alan Odman Baba çok kızar ve elindeki kötekle o keseyi parça parça

eder. Saçılan akçeleri halk yağmalar. Keseyi Odman Baba'ya vermekle görevli kişi de Odman Baba'nın yaptıklarını gelip Sultan Mehmet'e anlatır.

"Derhal alessabah ol Kân-ı Vilâyet'e bir **kese** verebidi. çün ol Kân-ı Vilâyet nazarına getürdiler. Ol Kân-ı Vilâyet celâl birle cevâba gelip ayıttı kim; Bak bre Çirkin, bununla beni cazulayayın der, dedi. Bir kötekile şol denlü dar'b urdu kim ol **keseyi** pâre pâre eyledi. Ve içindeki akçayı târümar eyledi. Derviş ve halk yağmalaştılar. Çün bu alâmeti ol akçayı getüren kişi gördü, varıp Sultan Muhammed'e ayıttı kim; Îy Sultân-ı âlem, ol veribidüğün akçayı ol server bir kötekle tarümar eyledi."

OBV s.48

Heybe, çuval, torba, dağarcık, ibrik

"Heybe", binek hayvanlarının eyeri üzerine geçirilen veya omuzda taşınan, içine öteberi koymaya yarayan, kilim veya halıdan yapılmış iki gözlü torba anlamına gelir. "Çuval"; pamuk, kenevir veya sentetik iplikten dokunmuş büyük torba; "torba", genellikle pamuk ve kıldan dokunmuş, türlü boy ve biçimde, ağzı büzülüp bağlanabilen araç ve genellikle plastikten veya kâğıttan yapılmış, içine öteberi koymaya yarayan, çeşitli büyüklükte olabilen taşıma gereci, poşet demektir. "Dağarcık", meşin torbaya; "ibrik", su koymaya yarayan kulplu, emzikli kaba denilir.

Yesi şehrinde yaşayan Ahmed Yesevî'nin mutfağında, adak olarak ne gelirse o pişirilir; tekkeye gelen giden herkes de yer, içermiş. Ahmet Yesevî'nin kendisi de kaşık ve keşkül yapar, heybesini öküzünün sırtına koyarak bunları pazara satmaya gidermiş.

"Nezir olarak ne gelirse fıkara mutfağında pişirilirdi, gelen, giden, yer içerdi. Kendisi de kaşık ve keşkül yapardı. Bir öküzü vardı, onun sırtına **heybeyi** koyup pazara yollardı. "

HBVV S.14

Hünkâr Hacı Bektâş-ı Veli'yi ziyarete gelenleri İdris ve karısı Kadıncık karşılar, onlara sofra hazırlayıp yogurt ve bal ikram ederlerdi. Bir gün Hünkâr'ı ziyarete kalabalık bir grup gelir. Kadıncık, Hünkâr'a gidip evde unları kalmadığını, değirmene un yapılaması için gönderdiği buğdayında henüz gelmediğini söyler. Hünkâr unun komşudan alınmasını ister. Kadıncık komşuda da un olmadığını söyler. Bunun üzerine Hünkâr çuvalların silkinmesini ve çıkan unun yoğurulup tekneye koyulmasını ister.

"Birgün, kalabalık bir topluluk geldi. Kadıncık, Hünkâr'a gidip erenler dedi, ekmek yapmak için un yok, değirmene gönderdiğimiz buğday öğünüp gelmedi dedi. Hünkâr, komşudan isteyin buyurdu. Komşuya başvurdular, onda da bulunmadı. Bunun üzerine Hünkâr, **çuvalları** silkin dedi. Silktiler, bir avuç kadar un çıktı."

HBVV s.35

Odman Baba bir gün Vize Şehrine gelir. O şehirde bulunan bir değirmene gider ve orada gelip gidenin buğdayını sepete koyup öğütür, unları da çuvala koyup sahiplerine vererek çalışmaya başlar. Değirmenin yakınlarındaki tekkenin sahibi olan kişi bir gece yatarken uyuyamaz ve birden Odman Baba'nın yanına gidip onu görmeye karar verir. Odman Baba'nın yanına geldiğinde de değirmenin baştan aşağı nurlandığını görür

"Dahi ol şehirde bir değürmen varıdı, şehirden ol değürmene geldi, bir nice müddet ol değirmende mukîym oldu, gelib gidenin buğdayın seped'e koyup öğüdürüdü ve unların **çuvala** koyup ıssına (sahibine) gel al git deridi. Meğer ol vakt değirmen katında bir Tekye varıdı. Dahi ol Tekye'nin sahibi nagehan bir gece yaturken dün buçuğunda gözüne uyku gelmedi ve ayıttı kim bâri varayım Omdan Baba'yı göreyim neyler dedi. Dahi geldi, gördü kim değirmen baştan ayağa Nûr olmuş, berk urur."

OBV s.56

Anadolu Selçuklu Devleti zamanında İzzettin Keykâvûs'un üç yüz kadar süvarisi milâdi 1258 yılında Mart köyüne gelirler. O yıllarda Mart köyü çok küçük bir yerleşim yeridir. Süvari kumandanı, kendilerini o köyde doyuracak birisi olup olmadığını sorar. Evlerin birinden "Sizi bu köyün sahibi, Allah dostu Seyyid Hacı Tûrâbî Hazretleri doyurabilir." cevabı gelir. Süvari kumandanı o cevabı veren adamdan kendilerini Seyyid Hacı Tûrâbî Hazretlerine götürmesini ister. Tûrâbî Hazretleri misafirlerin konağa çıkarılmasını, atların ise çayıra salınmasını ister. İbadeti bitince askerlerin yanına gelen Tûrâbî Baba, oğlu Ahmed'den annesine 'caba' isimli yemek kabını ocağa koymasını söylemesini ister ve askerlerin içi rahat etsin diye önce atları doyurmak için saman torbasını getirtir. Eline yarısı dolu saman torbasını alan Tûrâbî Baba isteyen askere atı için buğday, isteyene arpa, isteyene de saman verir. Askerlere tek tek atlarının yemlerini dağıtan Tûrâbî Baba daha sonra yemek için askerlerle beraber konuk odasına gelir.

"—Önce konukların atlarını doyuralım ki içeri girince rahat etsinler. İçeriye bağırır: Oğlum Ahmet anan Caba'yı ocağa koysun. Mihmanlarımız açtır. Sen de saman **torbasını** getir." Elinde yarısı dolu küçük bir saman **torbası** ile Ahmet gelir. S. Hacı Ali Tûrâbî Velî'ye verir.

"-Suvariler atlarınızın **torbasını** getirip açınız. Arpa, buğday, yulaf isteğinizi de söyleyiniz." Suvariler kumandanın atının **torbasını** öncelikle getirmişler. S. Hacı Ali Tûrâbî Velî Hazretleri:

"-Bismillâhirrahmânirrahîm, diyerek samanını alta, üstüne de arpa ve buğday koymuş, kumandan gözüyle işaret edip huzuruna getirilen saman **torbasını** kontrol etmiş. İçi samanla dolu ve üzerine de arpa ve buğdayı görünce sevinmiş. Tüm atların **torbaları** doldurulduğu hâlde S. Hacı Ali Tûrâbî Velî Hazretlerinin elindeki **torba** aynı olup, bitip, tükenmemiş."

HATVV s.98

Yağdanı Sultan iki küçük oğlunu, yaşlı enişteleri Seyyid Kalender Velî'yi ziyaret etmeye gönderir. İki kardeş yolda kaybolurlar ve yolu bir

çobana sorarlar. Yolu sordukları çoban Seyyid Kalender Velî'nin amcasının oğludur ve çocuklara enişteleri Seyyid Kalender Velî'nin bir gün önce vefat ettiğini söyler. Sonra da çocuklara uzak yoldan geldikleri için acıkmış olabileceklerini söyler. İki kardeşin daha gidecek yolları olduğunu bildiği için de kendi azığını yemeyi teklif eder. Çoban, dağarcığındaki mendilleri açtıkça mendilden, tavadan çıkar gibi buharlar yayılır. Dağarcık tamamen açıldığında iki kardeş kendi azıklarındaki içli böreğin aynısını görürler ve şaşırırlar.

"Elvan Seydi Çelebi:

"-Gençler daha sizin geriye gitmeye epeyce yolunuz var. Sizin **dağarcığınızdaki** taamlar kalsın. Az sonra hava kararacak. Ben ağıla gidince yine yerim." diyerek kendi **dağarcığını** açmaya başlar. **Dagırcıktaki** mendil açılmaya başlayınca sanki yeni tavadan çıkarcasına buharlar yayılmaya başlar. İki kardeş şaşırırlar. Kendi azıklarındaki içli börekten aynısı çobanın **dağarcığından** da çıkmıştır.

SKVV s.128"

Hacı Bektâş, kendisinden bir ibrik su getirmesini isteyen hocası Lokmân-ı Perende'den, dışardan su getirmek zahmetine katlanmamak için dua etmesini ve mektebin içinden su çıkarmasını ister.

"Lokmân'ı Perende, birgün Bektaş'a bilgi öğretirken Bektaş dedi, dışarıya çık, bir **ibrik** su getir, abdest alayım. Bektaş, hocam dedi, bir nazar etseniz de mektebin içinden bir su çıkıp aksa, biz de dışarıdan su getirmiye muhtaç olmasak."

HBVV s.6

Saat, kum saati, kalbur, leğen, bakraç, furun

"Saat", günün hangi vaktinde olunduğunu gösteren âlet; "kum saati", dar bir boğazla birbirine bağlanmış iki cam kaptan oluşan ve üstteki kapta bulunan kumun aşağıya akmasından yararlanılarak zamanı anlamaya, ölçmeye yarayan araçtır. "Kalbur", tahıl ve başka iri taneli maddeleri elemek için kullanılan büyük delikli veya seyrek telli elek; "gırbal" da iri gözlü elek, kalbur anlamına gelir. "Leğen", genellikle, içinde bir şey yıkamak için kullanılan metal veya plastikten yayvan kap; "bakraç", çoğunlukla bakırdan yapılan küçük kova; "furun" da içinde genellikle odun yanan, her yanda aynı derecede ısı oluşturarak ekmek, pasta vb. pişirmeye yarayan, tavanı tonoz biçiminde, önünde tek açıklık bulunan ocak demektir.

Odman Baba'nın İstanbul'da olduğu zamanlar bu saraçlar içinde çok sevilen bir yiğit vardı. O yiğit, Odman Baba'nın söylediklerini anlayıp onun bir keramet ehli olduğunu farkettiği saat kendisini dükkânından aşağı doğru atar ve bir çul giyip o dükkânların aşağısında yirmi yıl perişan vaziyette yatar. "Saat" kelimesi bu menakıbda zaman gösterme aracı değil de "an, vakit" anlamlarında kullanılmıştır.

"Saraçlar içinde bir mahbûb yiğit varıdı ve ana Saraç Ali derler idi. Dahi on Kân-ı Vilâyet'in ol dem âvâzı o yiğidin kulağına erdiği dem pes olok **saat** (o saat) ol yiğit oturduğu dükkândan aşağa kendözün pertâb etti ve bir çul giyip ol dükkânlar altında yiğirmi yıl bir yanının üzerine yattı ve başının saçı fitil fitil olup topuğuna indi."

OBV s.34

Demir Baba başucunda duran levhayı indirtir. Bir Ermeni hoca bunun Zebur'dan harflerle altın bir levha üzerine yapılmış gümüş bir saat olduğunu söyler.

"Demir Baba Sultân ol kân-ı kerâmet ve ol ma'den-i hakıykat levh gösterdi başları ucunda bir lef (levh) asılı durur indirdiler Bir Ermeni hocası mütale'a

kıldı bu huruf-u Zebûr'dan ancak altun lef (levh) üzre gümüş **saat** eylemiştir mütal'a kıldılar."

DBV s.100

Kardeşine haksızlık eden Eski Maaruf Tekfuru, Seyyid Hacı Murad-ı Veli'nin uyarıları ve kerametleri karşısında yaptıklarından çok pişman olur ve kardeşine gidip ondan özür diler. Tekfurun bu davranışından sonra, kardeşinin bedduasıyla hastalanan oğlu da iyileşir. Hem kardeşiyle barıştığı hem de oğlu iyileştiği için Seyyid Hacı Murad-ı Veli'ye minnettar olan Eski Tekfur, ona olan borcunu ödeyebilmek için bir günlük mesafedeki bütün topraklarını Seyyid Murad'a vermek ister. Seyyid Murad, bir günlük mesafeyi çok bulur ve bunun bir saate indirilmesini söyler. Eski Tekfur bunu uygun bulur. Seyyid Murad ilerde evlatları ile Eski Tekfurun akrabaları arasında bir sorun çıkmaması için bir kum saati ister. Eski Tekfur, Seyyid Murad'dan iki çömleği birleştirip içine kum koyarak kum saati yapmasını ister. Seyyid Murad-ı Veli de iki çömleği birleştirip bir kum saati yapar. Sonra da besmele çekip eline aldığı üç çam fidanı ile kendisine verilen toprakları belirlemek için yola çıkar.

" '-Olur efendim. Siz nasıl uygun görürseniz öyle olsun. Öyleyse bir **kum saati** getirin. İlerde evlatlarımla aranızda bir itilaf çıkmasın. Kul beşerdir, dünya malı tatlıdır. İnsan cömertçe verdiklerinden bazen cayabilir." deyince Eski Maaruf Tekfuru:

'-Efendim sizin her söylediğiniz bizim için bir emirdir. Buyurun bizlerin marifeti olmadığı gibi, ölçüsü de yoktur. Mübarek ellerinizle, şu iki çömleği birleştirip içine kumarlı da siz doldurun.' S.Hacı Murad-ı Velî Hazretleri; iki çömlekten bir **kum saati** yaparak; içine de yeterince kumunu koyduktan sonra:

‘-Haydi, şimdilik Allah’a ısmarladık.’ deyip, Bismillâhirrahmânirrahîm diyip; asasına dayanarak; elinde ki üç çam fidaniyle bugünkü Seydi Köyündeki türbesinin yanından ayrılır.”

SKVV s.248–249

Abdalları, Şücâeddin Baba’nın keramet göstererek bulduğu yeri kazarlar ve oradan bir “galbır” su çıkarıp içerler. Kalbur ile su çıkarılıp içilmesi Şücâeddin Baba’nın kerametinin devam ettiğini gösterir.

“Yağ buñarı olan yire gelüp nazar eyledi. Tayağını yire sokup çekdi. Tayağuñ yirinden bir su çıkdı. Eytdi: “Kazuñ imdi köçegüm”. Abdâllar çevre alup kazdılar bir **galbır** su çıkardılar pes ol sudan içerlerdi ol bıñaruñ adına yağ bıñarı dinilmesine sebep budur ki Horasan mülkinde bir çöl yir vardur beriyye dimek olur şenligi üç günlük yirde bulınur.”

ŞBV s. 8

Ay tutulmasını Padişah’a bunu göstermek isteyen Şeyh Necmeddin hemen saraya gider. Saray kapıcıları Şeyh Necmeddin’e o saatte Padişah’ı uyandıramayacaklarını söylerler. Bunun üzerine Necmeddin Padişahı uyandırmak için şehir halkına ay tutulduğunu, tas, tepsi, leğen kısaca bakırdan yapılma ne varsa onlara vurarak ses çıkarmalarını, ay tutulmasının böyle geçeceğini söyler.

“Necmeddin’in dediği gece ay tutuldu, Necmeddin, Padişah’ın sarayına geldi, kapıcılara, girin, Padişah’a haber verin, ay tutuldu dedi. Kapıcılar, Padişah uyuyor, uyandıramayız dediler. Şeyh, ordan koştu, şehir halkına, ay tutuldu dedi, tas, tepsi, **leğen**, hâsılı bakırdan yapılma ne varsa çalın da bu ay tutulması geçsin. Halk, hemen eline geçirdiği şeyi çalmıya koyuldu.”

HBVV s.39

Seyyid Kalender Velî'nin oğlu Hamdi Sultan, kendisinin güzel bir kızı olduğunu öğrenen kötü kalpli kadı tarafından huzuruna çağırtılır. Kadı, Hamdi Sultan'ı karşısında görünce kendisinden izinsiz "Sultan" ismini kullandığı için büyük suç işlediğini söyler ve bu suça karşılık (ilkbahar mevsiminde olmalarına rağmen) ya kendisine bir gün içinde muz getirmesi gerektiğini ya da kızını elinden zorla alacağını söyler. Hamdi Sultan eve gelip durumu karısına anlatırken kızı bütün olanları duyar. Hamdi Sultan'ın kızı Allah'ın merhametine güvenir ve onun kendisine yardım edeceğine inandığını söyleyerek bir bakraçı muz çıkarmak üzere kuyuya salar ve muz çıkmazsa da kendisini o kuyuya atacağını, o kadıya asla varmayacağını söyler. Bakraçın ipi bitince geri çekmeye başlar. O an kuyudan bakraç içinde on iki tane muz çıkar.

" '- Anne, baba siz her zaman demez misiniz? Allah büyüktür. Kulunu bundan (sıkıntıdan) kurtarır diye. İşte şu anda biz de dardayız. İnşallah Rahman bizi de kurtarır. Ben **bakracı** kuyumuza salacağım. Muz nasıl bir meyve ise **bakraçla** çıkmasını bekleyeceğim. Yoksa kendimi kuyuya atacağım. O domuz herife varmaktansa. Canıma kıyarım ondan daha iyidir.'

Hamdi Sultan:

'-Kızım Allah elbette büyüktür. Kulu sadece istemesini bilsin. Var canına kıymadan **bakracı** kuyuya sal. Ulu ceddim sizinle beraberdir.' Kız önden annesi arkasından evlerinin bahçesindeki kuyunun başına gelirler. '-Bismillâhirrahmânirrahîm bismi Şah yâ Allah' diyerek **bakracı** eline alıp yavaşça kuyuya bırakır. İpin sonuna geldiğin görerek yavaşça çekmeye başlar. "

SKVV s.105–106

Kayseri'den Ürgüp'e gitmekte olan Hünkâr Hacı Bektâş yolda Sineson adlı bir Hristiyan köyüne uğrar. Köyde, içi çavdar ekmeği dolu bir tekne taşıyan bir kadın Hünkâr'a ekmek ikram eder ve çavdar ekmeği yedikleri için onları ayıplamamasını, köylerinde buğday yetişmediğini söyler. Hünkâr bu

sözlerden sonra kadına "Bereketli olsun, çavdar ekin buğday biçin, küçük hamur yapın büyük somun alın." diye hayır dua da bulunur. O günden sonra o köyde çavdar ekildiği zaman buğday biçilir ve küçük hamurlar yapılıp fırından büyük somunlar alınır.

"Hünkâr, bu sözü duyunca, bereketli olsun, çavdar ekin, buğday biçin; küçük hamur yapın, büyük somun alın dedi. Şimdi hâlâ o köyde çavdar ekerler, buğday biçerler. Küçük hamurlar yapıp **fırına** atarlar, büyük somun çıkarırlar.

HBVV s.23–24

3.3.1.4. İbâdetle İlgili Eşyalar

Seccâde, haç

"Seccâde" bilindiği gibi, namaz kılmağa mahsus bir kişilik halı, kilim, kumaş veya hasırdan yaygıya denilir.[119] "Haç", Hristiyanlığın sembolü sayılan ve birbirini dikey olarak kesen iki çizgiden oluşan biçim, istavroz, put demektir.

Horasan erenleri Hünkâr Hacı Bektâş-ı Veli'ye Pîrînin, mürşîdinin, kim olduğunu sorarlar. Hünkâr da oradaki bir susam yaprağını göstererek "Susam yaprağı üstünde kim seccade salarak iki rekât namaz kılarsa o şeyhimiz olsun." der. Bu sözü duyan erenler Hünkâr'a "Siz o susam yaprağı üzerine seccade salıp iki rekât namaz kılarsanız biz sizi pîr kabul ederiz." derler. Bu söz üzerine Hünkâr abdest alır ve Allah'ın adıyla diyerek seccadesini yere salar. Seccade, Allah'ın izniyle havada asılı kalır. Hünkâr da o seccadenin üzerine çıkar ve namazını kılar. Bu kerametten sonra Horasan erenlerinin hepsi Hünkâr'a kalben bağlanırlar.

"Hacı Bektâş-ı Veli, sizlerden kim, susam yaprağı üstüne **seccade** salar da iki rik'at namaz kılarsa biz, onu şeyhliğe kabul edelim, özümüzü ona

119 Mütercim Âsım, Kâmûs Tercümesi, İstanbul 1304, C.I., s.895.

teslim edelim dedi. Bu sözü duyan erenler, şaşırıp kaldılar, siz dediler, şu susam yaprağının üstüne **seccade** salar, iki rik'at namaz kılarsanız hepimiz, sizi pîr ediniriz, sizden fahir, hırka giyeriz. Derken cihan kutbu Hazreti Hünkâr, hemen abdest alıp **seccadeyi** mübarek eline aldı, Tanrı adıyle, Tanrı emriyle dedi, **seccadeyi** saldı. **Seccade**, ululuk ıssı yaratıcı Tanrının kudretiyle havada durdu. Bunun üzerine o ruhlar hulâsası, niteliksiz ve zevâlsiz Tanrının rahmeti Hünkâr Hacı Bektâş-ı Veli, seccade üstüne çıkıp Tanrı dergâhına iki rik'at namaz kıldı. Oradaki Horasan erenlerinin hepsi gelip Hünkâr'a teslim oldular. Hünkâr, tarikat erkânınca kisvelerini tekbir edip fahirlerini giydirdi. Şeyh Lokman da fahrini çıkarıp Hacı Bektâş'ın önüne koydu. Hacı Bektâş, onun fahrini de tekbir edip başına giydirdi."

HBVV s.8

Bir Cuma gecesi Yıldırım Bayezıd Han tahtından inip aşağa gelerek seccadesine başkoyup kırk rekât namaz kılar ve Rumeli'nin fethi için Allah'a yalvarır ve erenlerden yardım ister.

"Netice-i matluba dest-res olmazdı. Ancak bir cum'a gicesi Yıldırım Han Hazretleri taht-i sa'adet bahtında otururken aşağa gelüp **seccâde-i münâcât'a** başkoyup kırk rek'at namâz edâ ve Hak Ta'alâdan Rum-ilinin fethiyçün niyâz ve recâ idüp erenlerden istimdâd taleb eyledi."

SASV s. 7

Bedehşan ilini zaptetmeye giden Hünkâr Hacı Bektâş-ı Veli halkı İslam'a davet eder. Papazlar, Bedehşan İli Bey'ine Hünkâr'ı ortadan kaldırması için teklif götürürler. Teklifi kabul eden Bey, ellli bin kâfiri yanına toplar ve kendisi de haçını takıp atına biner. Öncü olarak üç bin kâfiri önden yollar.

"Bey, sözlerini kabul etti. Ellibin kâfir topladı, kendisi de **haç** takınıp atına bindi, harekete geçti. Önce üçbin piyade kâfiri, öncü olarak yolladı."

HBVV s.12

3.3.2. Aydınlatma Araçları

Mum, fitil, kandil, çıra, mahya

"Mum", bir fitilin etrafına erimiş bal mumu, içyağı, stearik asit veya parafin dökülerek genellikle silindir biçiminde dondurulan ince, uzun aydınlatma aracına; "fitil"; lambada, kandilde ve mumda yağın, çakmakta benzinin yanmasını sağlayan, türlü biçimlerde bükülmüş veya dokunmuş pamuktan yapılan genellikle yağ çekici maddeye denir. "Kandil", içinde sıvı bir yağ ve fitil bulunan kaptan oluşmuş aydınlatma aracıdır. "Çıra", çam vb. reçineli ağaçların yağlı ve çabuk yanmaya elverişli bölümü ve bu bölümden küçük küçük kesilerek hazırlanmış, tutuşturma ve aydınlatma işlerinde kullanılan parça; "mahya" da Ramazan gecelerinde, camilerde iki minare arasına gerilen ipler üzerine kandil veya elektrik ampulleriyle yazılan yazı veya yapılan resim demektir.

Hünkâr'a söz verip Müslüman olan Bedehşan ili halkı bir süre sonra tekrar kâfir olurlar. Bunun üzerine Hünkâr Allah'a yalvarır ve kâfirlerin ateşleri, ocakları, mumları yanmaz olur. Kâfirler gene pişman olurlar ve imana gelirler.

"Hacı Bektâş bunu işitip secde kıldı. Tanrıya yalvardı, kâfirlerin odları, ocakları yanmaz oldu. Geceleri **mumları** da yanmıyordu. Gene pişman oldular, imana geldiler."

HBVV s.12

Odman Baba gene bir gün ortadan kaybolur. Bir müddet sonra Babaeski'de ortaya çıkar. Saru Saltuk da o yere gelmiştir. O şehirde Saru Saltuk'un bir çerağı yanmaktadır ki fitilini kendi eliyle yakmıştır. Odman Baba oraya gider ve çerağa bakar. O anda çerağ söner.

"Pes ol Kân-ı Vilâyet bir gün ortadan gayb'oldu Ve kimse kim kancura(nereye) gitti. Nâgâh bir nice günden sonra Babaeski'sinde zâhir oldu

kim ol yere Saru Saltuk gelmiş ve anın ol şehirde bir çerağı yanar imiş, henüz ol **fitildir** kim kendü mübarek eliyle yakmışdır. Çün ol kûtb-ı âlem ol araya yetişti ve ol çerağa kim nazar sakladı, ol saat ol çerağ dinlendi."

OBV s.29

Hünkâr'ın bir kerameti karşısında çok şaşıran Sulucakaraöyük'te bir aile durumu oğulları İdris'e bildirir. Bilgin ve üstün bir kişi olan İdris anlatılanların mescidde gördükleri dervişin bir kerameti olduğunu hemen anlar ve ona hakkıyla hizmet edemedikleri için üzülür. İdris, gece yarısı kalkıp sabaha kadar ibadet eder ve sabahleyin mescide gelir. Mescide geldiğinde içerde çerağ yanmamasına rağmen mescidin içinden bir ışık yayıldığını farkeder. İçeri girince mihrabın sol köşesinde, ibadet ederken ağzından nur çıkan, başının üstünde kandil yanan Hünkâr'ı görür.

"Sabahleyin mescide gelince gördü ki pencerelerden aydınlık çıkıyor. Mescidde çırağ yakmamıştık. Bu ışık da nedir diye şaşırdı. Gidince Mihrabın sol köşesinde bir aziz gördü, ibadet ederken mübarek ağzından nur çıkmada, başının üstünde de bir **kandil** yanmada."

HBVV s.27

Veli Baba'nın şehit olduğu saldırıda yaralanan köy halkı, yaralarına Veli Baba Dergâhının kandillerinin yağlarını sürer. Kandil yağları yaraları izi bile kalmayacak şekilde iyileştirir.

Nihâyet-ül-emr, bunlar Hz. Seyyid Veli Baba'dan istiyâne ittiler. Ve dergâhında **kandillerdeki** yağlarını ol mezkûr hevâ-m'ın yaraladığı mahallere sürdüler, Hakk Subhânehû ve Ta'âlâ el sürmüş oldukları yağlardan ol yaraları def'ittiği gibi ol mezkûr hevâm'dan dahî eser kalmamıştır.

VBV s. 278

Karısı, Seyyid Hacı Murâd-ı Veli'ye götürdüğü hediye dolu heybeyi alarak evine dönen Eski Tekfuru, heybeyi geri götürmesi konusunda kocasını

ikna eder. Eski Tekfur heybeyi ertesi gün geri götüreceğini söyleyerek yatar. Gece kapıdan gelen ses üzerine uyanan kadın büyükçe bir çıra yakıp pencereden dışarı bakar ve çok iri bir ayının heybeyi karıştırdığını görür, korkudan bişey yapamaz ve sabah olmasını bekler. Sabah olup da heybeyi kontrol ettikleri zaman ayının heybeye hiçbir zarar vermediğini görürler.

"Hanımı büyükçe bir **çıra** yakar. Çalı ile kapatılmış; pencereden dışarı baktıklarında; adamların mışıl mışıl uyuduklarını fakat çok iri bir mahlûkun (ayı) ise heybenin başında homurdandığını görerek; korkuyla hayret ederler. Çaresizlik içinde yâ adamların uyanmasını veya da sabahın bir an önce olmalarını beklemeye başlarlar."

SKVV s.254–255

Zağara'da Malhöyüğü denilen köyde biraraya gelen sufiler mahya yapmak için her diyardan halkı ve dervişleri yanlarına davet ederler. Odman Baba tekkesinden davet üzerine gelen dervişin meşhur Odman Baba olduğunu herkese bildirirler.

"Meğer ol Kân-ı Vilâyet Balkandağı içinde bir dervişin Tekyesinde huzûr edip oturmuşıdı kim, kimesnenin andan haberi yoğıdı. Öyle olsa bu hâl üzerine bunca müddet ki geçti, Meğer Zağara'da Malhöyüğü derler bir köyde bir gürûh sûfî'ler **mahya** etmek kasdına her diyardan halk-ü dervişler dâvet ettiler. Ol Kân-ı Vilâyet tekyesinde dervişi dahi ol **mahya'ya** davet edip tenbih ettikte ol Kân-ı Vilâyeti anda gördüler ve âlem halkına meşhur ve haber edip ayıttılar kim, ol server-i âlem ve maksûd-ı âdem ki Od'man Baba'dır."

OBV s.89

Çerağ

"Çerağ"; Tanrının ışık biçiminde görünüşe taşınması, Hz Muhammed'in Allah'tan gelen ilk ışık oması, Hz. Ali ve soyunun bu ışığın sürekli taşıyıcısı durumunda bulunmasına anısına, ruhun aydınlanmasının bir sembolü olarak algılanan ve cem törenlerinde kullanılan kandil, lamba, mum

ya da çıra demektir.[120] Cem'deki on iki hizmet sıralamasında yer alan; çerağcının gülbenk, tercüman ve dualar eşliğinde çerağları uyandırmasına da "Çerağ uyandırma hizmeti" denir.

Ahmet Yesevî'nin başında bir elifî tac vardır ve bu tac; hırka, çerağ, sofra, alem ve seccadeyle Allah'tan Hz. Muhammed'e gelmiştir. O da kendisinden sonra Hz. Ali'ye vermiştir. Hz. Muhammed'in bu kutsal emanetleri Hz. Ali'ye vermesi kendisinden sonra halife olarak onu işaret ettiğinin göstergesidir.

"Ahmed-i Yesevî'nin başında, bir zirâ uzunluğunda bir elifî taç vardı. Bu tâç, hırka, **çerağ**, sofra, alem ve seccadeyle Tanrıdan Muhammed peygambere gelmişti. O da onları erkânla Murtazâ Ali'ye vermişti."

HBVV s.15

Abdal Mûsâ, abdallardan Hünkâr'daki üç emaneti bulup getirmelerini ister. Abdallar bu emanetlerin neler olduğunu ve nerede bulacaklarını sorarlar. Abdal Mûsâ sarı alem'in un ambarında olduğunu, mermer çerağın Hünkâr'ın önünde yandığını, yeşil fermanın ise Sarı İsmail'de olduğunu söyler. Abdallardan biri gidip Sarı İsmail'in kabrine varır ve ondan yeşil fermanı ister. Sarı İsmail'in eli kabirden çıkar ve yeşil fermanı abdala verir. Bir diğer abdal da sarı alemi un ambarında bulur. Daimi, Hünkâr'da bulunan mermer çerağ ve sarı alem de Seyyid Ali Sultan'a teslim edilir. Bu menakıbda Saru İsmail'den yeşil ferman alınırken onun elinin beyazlığı tarif edilirken Hz. Mûsâ'nın "Yed-i Beyza" (beyaz el) mucizesine telmih de bulunulur.

"Abdâl Mûsâ Sultân eyitdi:

"Bir evün un anbârındadur; ol sarı 'alemdür. Birisi **Mermer Çerâkdur**; Hâcı Bektâş Hünkâruñ öñinde yanmışdur. Birisi Yeşil Fermândur; ol kadar. Ol Sarı İsmâ'il'dedur. El uzada, abdâl gelinceye kadar Sarı İsmâ'il göçdi. Defn eylediler. Kabrini tenhâlayup üzerine vardı:

120 Esat Korkmaz, Alevilik ve Bektaşilik Terimleri Sözlüğü, İstanbul 2005, s. 169.

"Yâ Sultân Sarı İsmâ'il, benüm hizmetüm Hünkâr'a geçmedi. Yeşil Fermânı senden istediler. Ne buyurursın? didükde,

Sarı İsmâ'il Sultân, kabri içinde "Yed-i Beyza" gibi bir eliyle sunuvirdi. Abdâl alup:

"Allah'a ısmârladık" diyüp geldi. Hacı evinde Kızıl Deli Sultân'a Yeşil Fermânı virdi.

Bâki anda olan **Mermer Çerâgı** ve Sarı 'Alem'i virdiler. Kızıl Deli Sultân hazretlerine emânetleri teslim eyledi. "

AMV s. 147

3.3.3. El Âlet ve Edavatı

3.3.3.1. El Aletleri

Bıçak, balta, teber, nacak, keser, kazma, kürek, çapa

"Bıçak" bir sap ve çelik bir bölümden oluşan kesici âlettir. "Balta", Ağacı kesme, yarma, yontma vb. işlerde kullanılan ağaç saplı, demir araca denir. "Teber", gezgin dervişlerin, vahşi hayvan saldırılarına karşı korunmak için taşıdıkları, uzun saplı, yuvarlak ağızlı baltaya verilen isimdir.[121] Nacak"; sapı kısa, küçük odun baltası; "keser", tahta, ağaç yontmaya ve çivi çakmaya yarayan, kısa saplı, bir yanı keskin ağızlı çelik araç demektir. "Kazma ve kürek" de toprak işlerinde kullanılan, toprağı kazmak ve düzeltmek gibi işlere yarayan âletlerin adıdır. "Çapa", tarlalarda toprağı işlemek için kullanılan ağaç veya demir saplı kazı aracına denir.

Hünkâr Hacı Bektâş bir gün mescidin önünde, elinde bıçakla hıyar kesip yemektedir. Hünkâr'ı gören birisi yanına gelip hıyarı kendi bıçağının da keseceğini ve eğer gerçek erense ilerde gösterdiği sivri taşı kesmesini ister.

121 A.g.e. , s. 677.

Hünkâr elindeki bıçağı o taşa çalar, taş hıyar gibi ikiye bölünür. Hünkâr'ı denemek isteyen adam da Hünkâr'ın elini öpüp ayağına kapanır.

"Hacı Bektâş, birgün, mescid önündeki bir taşın üstüne oturmuştu. Elindeki **bıçakla** bir hıyarı kesip yemedeydi. Birisi gelip derviş dedi, o hıyarı bizim **bıçağımız** da keser, ersen şu taşı kes de erliğini bilelim ve ordaki bir sivri taşı gösterdi. Hacı Bektâş, hemen o taşa bir **bıçak** vurdu, taşı, hıyar gibi ikiye böldü. O adam, Hünkâr'ın elini öptü, ayaklarına kapandı."

HBVV s.34

Kaygusuz Abdâl Menâkıbnâmesinde geçen bir menkabede abdalın birisi yağmura yakalanınca bir ağacın altına sığındığını ve ıslanmaktan kurtulduğunu söyler. Sığındığı ağacı tarif ederken meyvesinin bir karış boyunda olduğunu ve hıyara benzediğini, çekirdeğinin olmadığını, kabuğunun üç dört parçada soyulduğunu ve yerken bıçağa ihtiyaç duyulmadığını, sakız gibi çiğnendiğini belirtir. Abdalın tarif etmeye çalıştığı meyve 'muz'dur.

"Kâtibü'l- Huruf" nakli der ki

— Bir gün bârân olub bir yaprağı altında oturdum, bana yağmur tokınmadı dir. Ve abun mivesi hıyâr misalinde, ol yaprağun dibinde zuhûr ider. Uzunluğı bir karış var. Ânun dahı içinde çekirdeği yok. Kabuğı üç-dört terek olur. Hemân ol tereklerün yukaru başından tutub çekerler, tâ aşağı varınca soyılur. **Bıçak** lâzım değül, sakız (gibi) çiynerler. "

KAM s. 115

Abdalları, Odman Baba'nın isteği ile Hırsova şehrinin ağaçlarını balta ve nacakla keserek büyük bir ateş yakarlar. Şehir halkı ateşi görür ve abdalların birkaç gün daha ateş yakmaları hâlinde bağ ve bahçelerini harap edeceklerini söylerler.

“Çün abdâl’lar bu haberi ol Kân-ı Vilâyet’ten işidip müstemi oldular, derhâl **balta** ve **nacak** birle ol yörenin ağaçların kesip bî-nihayet ateş zâhir ettiler. Çün ol şehir halkı bu alâmeti gördüler, vehme ve hayrete varıp biribiriyile danıştılar ki, eğer bunlar birkaç gün burada od yakarlarısa hep bağu bahçemizi kesip, harâb ederler, dediler.”

OBV s.112

Seyyid Veliyyiddîn Gazi, Horasan’dan gelirken yanında siyah bir köle getirir. Bu kölenin adı Abdullah’tır. Abdullah bir gün eşekle odun taşırken Seyyid Hızır Hazretleri’nin makamına gelir ve orada Azrâil ile karşılaşır. Azrâil’e eşeğindeki yükü yıkıp baltasını fırlatacağını, balta nereye düşerse canını orada almasını söyler ve baltasını fırlatır. Balta, dergâh tarafındaki bir tepeye düşer.

“Bir gün merkebler ile mumâileyh Abdullah hatab taşırken Seyyid Hızır Hazretleri makamına geldiğinde Azrâîl aleyhisselâm’ın kabz-ı rûhuna memur geldiğini görünce : “Şu merkebin yükünü yıkayım ve şu **baltayı** atayım, her nereye düşerse rûh emânetimi orada alınız” deyüp **baltasını** attı. Kıble tarafında ve dergâh cihetinde bir tepeye düştü.”

VBV s. 240

Rumeli Serdarı Seyyid Ali Sultan bir kaleyi fethetmeye çalışırken “Ya Rüstem Gazi” diye seslenir. Rüstem Gazi o an bulunduğu yerden bu çağrıyı duyar, bütün eşyalarını fakir fukaraya dağıtır ve teberini (ay baltasını) omzuna alıp Geliboklu’dan denizin öte yanına geçerek erenlerle buluşur.

“Hemân dem Serdâr-ı Rum Seyyid Ali Sultan kuddise sırrah-ül-Mennân Hazretleri mezkûr kal’a Murtadiye kurbunda bir na’ra urup Yâ Rüstem Gazi beyâ didikte Rüstem Gazi dahi olduğu yerden bu na’rayı guş-i huş (dikkat) idüp na’am yâ seyyidâ deyüp f-il-hâl cümle eşyâsını fukâraya ve gurabâya tasadduk idüp kendusına mahsus **teber-i nusrat eser**’in omuzuna

alup Gelibolu'dan karşı deryâyı geçüp azm-i revân ve tayy-i mekân idüp hemân erenler ile buluştu."

SASV s. 93

Odman Baba, Hırsova şehri halkına kızar ve abdalarından ateş yakmalarını ister. Abdallar hemen balta ve nacakları ile ağaçları kesip ateş yakarlar. Ateşin dumanı gökyüzüne kadar çıkar. Bahçe sahipleri dumanı görürler ve şikâyetlerini bildirmek üzere kadıya giderler.

Çün abdâl'lar ol Kân-ı Vilâyet'in cevâbı celâl'in gördüler, derhâl **balta** ve **nacak** birle ol ağaçları kesib ateşe vurdular ve dûd-ü şu'lesi felek-i muallâya revân oldu. Çün ol bahçeler sahipleri, bu alâmeti gördüler, dâd-ü feryâd deyip ol dem bir Kadı'ya vardılar.

OBV s.122

Pîrî Baba gene bir gün Eski Hamam külhanında oturuken eline aldığı keseri bir taşa koyar ve üzerine yumruğu ile vurur. Keser bir karış taşa batar.

"Pîrî Baba dahi külhâna düşüb meczûb dîvâne-meşreb kendi olub kerâmetleri bir bir zuhûr eyledi. Pîrî Baba Eski Hamam külhânında oturdı. Bir gün külhâna yatarken bir kere cûş idüb eline bir akseri alub külhân içine girüb ol **keseri** külhân ocağında bir taşa koyub yumruğıyla kakduğı gibi **keseri** bir karış taşa battı. Kerâmet zâhir eyledi."

PBV s.11

Şücâeddin Baba'nın kerametini duyan birisi ondan maddi yardım istemek için yanına gider. Şücâeddin Baba onu dinledikten sonra ayağa kalkar, sopasıyla yeri, dürter ve oradan ağzı kızıl altın dolu bir küp çıkar. Şücâeddin Baba o kişiye "Eteğin dolusu yeter mi?" diye sorar. "Yeter sultanım" cevabını alınca da o adamın eteğini altınla doldurup yollar. Adam gidince küp de kaybolur. Adam evine dönünce arkadaşı "Geri dönüp o

hazineden istediğim kadar alayım." der. Bir kazma alarak küpün çıktığını gördüğü yeri kazar ama küpü bulamaz.

"Sultân dahı tayağın eline aldı ol yiri dürtdi tayağın yirinden toprak tağılup bir küpüñ ağzı açıldı. Kızıl altun çıkageldi. Eytdi: "Etegüñ dolusı yiter mi köçegüm" didi. Eytdi: "Yiter sultânum" didi. Sultân dahı ol kişinüñ etegin doldurup "Yüri imdi köçegüm" didi. Ol kişi yolına gitdi ol küp dahı gâ'ib oldı. Sultân dahı ol aradan kalkup oynadı ol kişi evine varıcak yarındası eytdi: "Varayın ol hazìneden murâdumca alayın" didi. Bir **kazma** alup üzerine geldi. Ol gördügi yiri kazup bulmadı."

ŞBV s. 7

Odman Baba, altında hazinesinin olduğunu söylediği bir yeri abdallarına gösterir ve onlardan o yeri kazmalarını ister. Abdalların çapa ve küreklerle kazdıkları o yerden, birçok değirmeni döndürecek bir su çıkar, abdallar oraya değirmenler yaparlar.

"Dahi birgün ol Kân-ı Vilâyet, ol abdâl'lara, ol arada bir yer gösterdi. Ve ayıttı ki; Tez burayı kazın ki, bu arada benim hazinem vardır, dedi. Öyle olsa derhâl abdâl'lar dahi **çapa** ve **kürek** getürüp ol yeri kazdılar. Pes nâgehân ol kazdıkları yerden bir su çıktı ki, ayağında nice değirmen yürüyecek su oldu. Ve ol sebebine bî-nihâyet sâhib-i dünya değirmenler yaptılar ki, henüz yürür."

OBV s.127

Seyyid Kalender Velî bir gün arkın yanında bir ayak izi görür. Bu iz kardeşi Nasrettin Hoca'nın ayak izidir. Kalender Velî küreğini eline alır ve arkın içinden bir kürek dolusu çamur alıp Akşehir tarafına doğru fırlatır. O sırada Nasrettin Hoca'nın eşi tandırda ekmek yapmaktadır. Kadıncağız ekmekleri yaparken birden bacadan aşağı topraklı çamur ekmek sacının üstüne düşer. Hemen dışarı çıkan kadıncağız kocası Nasrettin Hoca'yı kıs kıs gülerken görür.

“Az sonra arkın toncunda bir ayak belirmiş. Baksa ki kardaşlığı Nasrettin Hoca’nın ayağı. Kalender Velî **küreğini** eline alıp argın içinden bir **kürek** dolusu çamuru alıp:

‘-Al kardaşlık, bu çamuru sen hak ettin.’ diyerek Akşehir tarafına fırlatmış. Nasrettin Hoca’nın eşi o anda tandırda ekmek yapıyormuş. Bacadan aşağı Sele Özünün topraklı çamuru ekmek sacının üzerine düşüp yayılmış. Kadıncağız hemen dışarı çıktığında kocası bizim Nasrettin Hoca’da kıs kıs gülüyormuş.“

SKVV s.130–131

3.3.3.2. Diğer Âlet ve Edavat

Dürbün, küskü, mıh, örs, çark, lûle

“Dürbün”, uzaktaki cisimlerin görüntülerini büyütmeye veya yaklaştırmaya yarayan, objektif ve oküler adlı iki mercekten oluşan optik alete denilir.

“Küskü”, taşa veya duvara delik açmak için kullanılan uzun, ağır ve bir ucu sivri demir; “mıh”; çivi, büyük çivi demektir. “Örs”, biçimleri yapılacak işe göre değişen, üzerinde maden dövülen, çelik yüzeyli, demir araca denilir. “Çark”, bir eksenin döndürdüğü tekerlek biçimindeki makine parçası anlamına geldiği gibi tekerlek, felek ve çıkrık gibi dönen yuvarlak dolap manalarına da gelir. ”Lûle” de çeşme, musluk gibi şeylere takılan küçük boru demektir.

Varmacin kalesi fethedildikten sonra abdallar kalenin gözcüsünü Seyyid Ali Sultan’a getirirler. Seyyid Ali Sultan gözcüye bir insanı ne kadar mesafeden görebildiğini sorar, o da “yedi fersah” cevabını verir. Sonra, Seyyid Ali Sultan “Bu kadar uzağı görmeyi nasıl başarırsın?” der. Gözcü de küçüklüğünden beri sürme ve gözlük kullandığını bu sebepten gözlerinin dürbün gibi olduğunu söyler. “Dürbün” kelimesi bu menakıbda gözcünün

gözlerinin ne kadar iyi gördüğünü anlatmak için benzetme amacıyla kullanılmıştır.

“Sultan itti: sebeb nedir ki bu kadar uzak mesafeden insan yahut diğer şey’i kemâl üzre fark idebilürsün didikte didebân itti: küçük yaşımdan bu âna değin gözlerime sürme ve gözlük kullanırım, anınçün didelerim **dürbindir** deyu cevâb verdikte andan gayri su’âle hâcet kalmayup serdâr-ı rum işbu mel’un –u mağbunu imâna da’vet eyledi.”

SASV s.96

Odman Baba bir hamam küsküsünü eline alarak hışımla dışarı çıkar. Allah’ın yarattığı eşyalar kalabalık kalabalık duruken o an köprü başından geçen odun arabasına seslenir. Arabaya koşulan öküzlerin hemen otlatılmasını söyler. Arabacı, Odman Baba’nın dediklerini önemsemez. Az zaman sonra da o arabanın dingili iki parçaya ayrılır ve araba yıkılır.

“Derhâl ol Kân-ı Vilâyet. Celâle geldi, bir külhan **küsküsün** eline alıp taşra çıktı, mâ-halakallah eşya, kalaba kalaba olup dururken ol demde köprübaşından bir odun arabası gelip geçerken ol Kân-ı Vilâyet. Ol araba ıssına derhâl ayıttı kim, tez şol arabada koşulan öküzleri koyuvir otlasınlar dedi. Arabacı, ol Kân-ı Vilâyet.’in nefesin eslemedi, dahi birkaç kadem vurduğu dem, ol arabanın dingili iki pâre olup araba yıkıldı.”

OBV s.60

Odman Baba Velâyetnâmesi’nde geçen bir beyitte Hakk yoluna baş koyanlara seslenilir. Onlardan kendilerine kötülük yapanlara karşı kuyu gibi olmaları, Yezid’in başına mıh ile kakanlardan olmaları istenir.

“Özü kasdın özüne çâh eden ol
Yezîd’in başına **mıhı** kakan ol”

OBV s.184

Kaygusuz Abdâl Menâkıbnâmesinde geçen bir kasidede, Kaygusuz Abdâl, dolapla (değirmen dolabı) söyleşir. Dolaba niçin inlediğini sorar. Dolap, kendi macerasını anlatır. Yapımında kullanılan mıhları yüreğine kaza eliyle batan çark çomağı olarak görür.

"**Temür mıhlar** dokunub yüregüme
"Kazâ desti-y-ile **çarhun** çomağı"

KAM s.126

Odman Baba, abdallarına Karadeniz tarafında bir tepe gösterir. O tepede bir ejderhayı öldürmeye giderken pabucunun iliğini (iplik geçirilen kısım) kırdığını, aynı tepede pabucunun kırılan iliğini sağlamlaştırdığını ve o tepenin kendisinin örsü olduğunu söyler.

"Ve Karadeniz içinde bir depe gösterdi ve ayıttı ki, ol deniz içinde görünen îşılık depesidür ki bu ejderhâ'yı helâk etmeğe gelüriken pabuç'um iliği kırıldı. Ol depe'de oturup, pabuç'um iliğin berk'ittim ve ol depe benim **örs'ümdür**, dedi. Dahi Hisar'dan taşra bî-nihâyet taşlar yığılıp, yaturıdı."

OBV s.106

Hacım Sultan, abdallarına Seyyid Gazi dergâhına gideceklerini söyler. Kudümler eşliğinde başlayan semaha Seyyid Gazi dergâhında da devam edilir. Hacım Sultan çark yaparak semaha girer. Elbisesinin etekleri hangi dervişe dokunursa o derviş ölür. O gün on yedi dervişin öldüğü söylenir. "Çark" kelimesi burada "çark yapmak" kalıbı içersinde "dönmek" anlamında kullanılır.

"Seyyid dergâhında da sema' ediliyordu. Hacım Sultan, **çarh** urarak semâ'a girdi, etekleri hangi dervişe dokunduysa o derviş düştü, öldü, böylece on yedi kişinin öldüğünü söylediler."

HBVV s.84

"Çark" kelimesi, Seyyid Mehemmed Abdal Velâyetnâmesi'nde geçen bir dörtlükte de değirmen anlamında kullanılır.

"Ali'dir bu bendin bendi.
Bende olan bende geldi.
Ab dökülüp **çarka** geldi.
Bu bendin bendi, bendinden."

SMAV s. 109

Molla Sadeddin, Aksaray'a gidip Hünkâr'ı ziyaret edeceğini açıklayınca diğer mollalar Hünkâr'ın ziyaret edilecek birisi olmadığını ve Molla Sadeddin'in yanlış yaptığını söylerler. Bunun üzerine Molla Sadeddin, Hünkâr'ın, kendisinin yüreğini çıkarıp sıkıp üç damla kan akıtması, bir bıyığını kesince lüleden akar gibi kan fışkırması, son olarak da tuz madenini bulması gibi kerametlerini sayar ve içlerinden hangisinin bunlara gücü yeteceğini sorar. "Lüle" kelimesi burada "çeşme ve musluk gibi şeylere takılan küçük boru" anlamında kullanılmıştır.

"Sadeddin, yüreğimi çıkardı, sıktı, üç damla kan damladı. Bir bıyığını kestim, **lüle** gibi kan boşandı, tuz madenini buldu, içinizde, böyle şeyler yapmıya gücü yeten var mı? Siz gitmezseniz ben yalnız giderim dedi."

HBVV s.58

Şiş, kilit, anahtar

"Şiş"; bir ucu sivri, demir veya ağaçtan yapılan, bazen silah gibi kullanılabilen ince uzun çubuk anlamına gelir. ""Kilit", anahtar, düğme gibi takılıp çıkarılabilen bir parça yardımıyla çalışan kapatma aleti; "anahtar" da kilidi açıp kapamak için kullanılan araç demektir.

Bir gün şehirden Havyalı nahiyesine bağ, bahçe muhabbeti yapmaya birileri gelirler. Kebap yapmak için getirdikleri etleri şişe takıp ocağa koyarlar.

Etleri ocağa koyduktan sonra daha yerlerine bile oturmadan Pîrî Baba çıkagelir. Pîrî Baba ordakilere selam verir ve kebabın piştiğini, ocaktan alıp gelmelerini söyler. Pîrî Baba'nın bu dediğine çok şaşıran adamlar, etleri ocağa henüz koyduklarını söylerler.

"Râviler şöyle rivâyet eylediler. Bir gün şehirden bir nice kişiler bağ bakçe muhabbeti etmeye gitmek murâd eylediler. Havyalı nahiyesinde bir bağa kebâb yemeğe andan sonra bağa oturub anı ortaya koyub kebâb kesmeğe aldılar. Anda olan kimseler her biri bir işe tâyin olub kebâb **şişine** saçub ocağa aldılar ve kimi dahi ayak üzre iken anı gördiler ki Pîrî Baba çıkageldi."

PBV s.11

Odman Baba gene bir gün ortadan kaybolur. Zağra Yenice'si ile Yanbolu arasında yaşayan bir kişi onu kaçak zanneder ve evine götürüp ayağına çelik kelepçe vurur. Bu adamın karısı Odman Baba'ya gündüzleri kaz güttürür, geceleri de geri eve getirir, ayağına çelik kelepçe vurup kapısını sıkıca kapatır. Bu durum bir ay kadar böyle devam eder. Gene bir gün Odman Baba'yı kaz güttürmek için dışarı çıkarmaya giden kadın, kapı kilitli olduğu halde Odman Baba'yı dışarda oturuken görür. Kilidi açıp eve giren kadın Odman Baba'nın ayağına vurduğu kelepçeyi mührü ile yere atılmış vaziyette bulur.

"Pes bu nev'e bir ay mikdârı murâd verir kim sonra birgün o avret geldi kim ol Kân-ı Vilâyet'in kapusun açа ve çıkarup Kaz güttüre, gördü kim ol Kân-ı Vilâyet taşrada oturur ve kapınun **kilidi** nice koyup gitti ise heman öyle durur. Ol avret taaccup'e varıp **anahtar** birle ol kapuyu açtı gördü kim; İçeride ol ayağına vurulan bukağı mührü ile dökülüp yerde yatur."

OBV s.41

Uyarılara rağmen nefes yerine buğdayı tercih eden Yunus Emre, verdiği karardan pişman olur ve Hünkâr Hacı Bektâş-ı Veli'nin dergâhına geri döner, buğday yerine nefes istediğini söyler. Yunus'un bu isteği Hünkâr'a

iletilir fakat Hünkâr "Yunus'a söyleyin, o kapının anahtarını Taptuk Emre'ye verdik" cevabını vererek onu Taptuk Emre dergâhına yollar. "Anahtar" kelimesi bu menakıbda mecaz anlamda kullanılmıştır. "Ol kapının anahtarını biz Taptuk Emre'ye verdik." sözüyle söylenmek istenen, Yunus'un nasibinin artık Taptuk Emre'de olduğudur.

"Hünkâr Pir Hacı Bektâş-ı Velî:

'- Varın Yunus'a söyleyin. Ol kapının **anahtarını** biz Taptuk Emre'ye verdik. Orada çalışıp kamâle ersin. Ersin ki Hak'a vasıl olsun."

SMAV s.32

Ustura, kovan, sepet, sele

"Ustura", tıraş için kullanılan, açılır kapanır, çok keskin bıçak; "kovan", çoğunlukla toprak veya tahtadan yapılan arı barınağı; sepet; saz, kamış veya ince dallardan örülerek yapılan, genellikle sapı olan, yiyecek ve eşya taşımak için kullanılan kap; "sele" de yayvan, genişçe sepet anlamına gelir.

Hünkâr Hacı Bektâş-ı Veli, Saru İsmail'e saçının uzadığını ve dışarda kendisini traş etmesini söyler. Saru İsmail de taşı ve usturayı alır, Hünkâr ile birlikte dışarı çıkar.

"O tarihte, o gün, Hacı Bektâş, Kadıncık Ana'nın evinde oturmaktaydı. Saru İsmâîl'e, saçım uzamış dedi, dışarıya çıkalım da beni traş et. Saru, taşı, **usturayı** aldı. Hünkâr'la beraber dışarıya çıktı."

HBVV s.40

Odman Baba, Demirciden bir arı kovanı bulup kendisine getirmesini ister. Demirci, kovanı bulup getirir. Odman Baba, Demirci'ye bir ateş gösterir ve o ateşten bir parça alıp kovanın içine sürmesini ister.

“Dahi bir lahzadan sonra ol Kân-ı Vilâyet ol demürciye ayıttı kim; Tez var, bir “**kovan** sepedi” bul ve benim nazarıma getür dedi. Pes ol demürci derhal varıp bir “**kovan** sepedi” getirdi, dahi ol Kân-ı Vilâyet ol demürciye ayıttı kim; Şol duran od’dan ol sepetin içine sür ki leşker gelüyürür dedi.”

OBV s.40

Demirci, Odman Baba’nın dediğini yapar ve kovanın içine ateş sürer. Bu işlemden sonra bir arı sürüsü kovan sepetinin içine girer ve bir süre sonra dışarı çıkıp kaybolur. Daha sonra Odman Baba Demirci’den bir tabak getirmesini, kovan sepetinin içinden bal çıkarıp o gün bir iş için Demirci’ye gelen sufilere götürmesini ister. “Sepet” kelimesi burada arı kovanı içinde balı barındıran, tahtadan yapılmış, dikdörtgen şeklindeki nesneyi karşılamaktadır.

“Ol Kân-ı Vilâyet ol demürciye ayıttı kim; Şol duran od’dan ol **sepetin** (kovan) içine sür ki leşker gelüyürür dedi. Çün demürci ol Kân-ı Vilâyet’ten dediği od’dan getürüp ol **sepedin** içine sürdü ve bir yere koduktan sonra havadan o saat bir gürûh arı leşkeri geldi, ol **sepetin** içine girib ârâm eyledi ve bir lahzadan sonra gerü ol arı leşkeri havaya ağıp gitti, öyle olsa derhâl ol Kân-ı Vilâyetol demürciye ayıttı kim var, evden tabak getür ve şol **sepedin** içinde olan balı çıkar, dahi şol kişiler önüne ilet, yesinler dedi.”

OBV s.40

Odman Baba bir gün Vize Şehrine gelir. O şehirde bulunan bir değirmene gider ve gelenlerin buğdayını sepete koyup öğüterek, unları çuvala koyup sahiplerine teslim ederek orada çalışmaya başlar.

“Dahi ol şehirde bir değürmen varıdı, şehirden ol değürmene geldi, bir nice müddet ol değirmende mukîym oldu, gelib gidenin buğdayın **seped’e** koyup öğüdürüdü ve unların çuvala koyup ıssına (sahibine) gel al git deridi.“

OBV s.56

Kalender Velî bir gün kendisine gönülden bağlananlarla Sele Çayı kenarında sohbet eder. Yaşlı Babası Seyyid Siyami Fakı da sohbet esnasında çevredeki söğüt yığınlarından bir süt selesi yapar.

"Kalender Velî Hazretlerinin ziyaretine bir gün sevenleri gelmişler. Bugünkü Sele Çayının kenarına oturulup sohbet edilmiş. Yaşlı babaları S.Siyami Fakı hazretleri de sohbet anında çevredeki söğüt yığınlarından bir **süt selesi** örmüş."

SKVV s.58

Çift, varil, zıpkın, ağ, künk

"Çift", toprağı sürmek için birlikte koşulan iki hayvandan meydana gelen düzenektir. "Varil"; çoğunlukla sıvı maddeleri koymak için kullanılan, metalden yapılmış, silindir biçiminde, üstü kapalı kap; "zıpkın", büyük balıkları vurup çekmeye yarayan ucu çengelli mızrak demektir. "Ağ"; iplik, sicim, tel vb. ince şeylerden kafes biçiminde yapılmış örgüye denilir. "Künk", pişmiş toprak veya betondan yapılmış kalın su borusu, büz demektir.

Hünkâr'ın tekkesindeki çiftlikte iki öküz vardır. Eçek isimli çiftçi bu iki öküze çok iyi bakmaktadır. Günün birinde çift sürerken sinirlendir ve öküzlerden birini üvendireyle dürter, gövdesini kanatır. O an öküz dile gelir. Eçek'e, önceleri kendisini hoş tuttuğunu ama şimdi yaşlandığı için üvendire ile dürterek yaraladığını ve ertesi gün Saru Saltuk'un kırk abdal ile gelip kendisini kurban edeceğini söyler.

"Yemlerini fazla verirdi. Günün birinde, **çift** sürerken kızdı, öküzün birini üvendireyle dürttü, gövdesini kanattı. Öküz, Tanrı kudretiyle dile gelip Eçek dedi, evvelce hizmetimde kusur bulmazdın, beni hoş tutardın, bana hizmet ederdin. Şimdi kocaldım, gücüm kuvvetim kalmadı, beni üvendireyle dürttün, kanattın. Yarın sabah Saru Saltuk, kırk abdalla gelir, beni kurban eder."

HBVV s.47

Mısır Sultanı'nın Kaygusuz Abdâl için Nil Nehri kıyısında yaptırdığı kasrın bahçesinde, üzerinde çıkrığı olan çok güzel bir su kuyusu bulunmaktadır. Bahçelerin sulanması için öküzler kuşatılır ve temmuz ayında hergün o kuyudan varillerle su çekilir.

"Bir a'lâ su kuyusı vardur üzerine dolab atmışlar, ol bağçeleri suvarmak içün, temmuz ayında her gün öküzler koşub (ol kuyıdan) **variller** ile su çeker. Üç dâne kapu olur. Teymür kapulardır. Biribirinden içerü muhkem çevre etrâfı kal'a gibi."

KAM s.115

Demir Baba, nişan alıp tetiğe dokunur ve yayından fırlayan ok ejderhanın başına, beyninden çenesine doğru, balık zıpkını gibi girer.

"Demir Baba Sultân ol kân-ı vilâyet ve ol menba'ı hidâyet ol ervâh-ı zinde ol vücûd-u can ol mü'minler atası Alî veliyullâh fakın tetiğine dokunuvirdi ol gâib şîr kemânın tartıp cân nişân gözleyüb serpdi. Ol yedi kulaç fak balık **zıpkını** şeklinde damaklara tazyik yukarı damağı beyninden yukarı aşağı damağı dilden çeneden aşağı geçdi. Ejderhâ sıçradı. Başını yukarı kaldırdı. Çün neye uğradığını bildi."

DBV s.96

Şücâeddin Baba, köyde sürekli balık avlanan bir kişiyi bunu yapmaması için uyarırsa da adam Şücâeddin Baba'yı dinlemez ve avlanmaya devam eder. Adam gene bir gün balık avlarken ağına bir nesne takılır. Ağı bir türlü sudan dışarı çekemez. Ağın ipini bir ağaca bağlayıp köye yardım çağırmaya gider. Köylüler bu adama yardım etmek için yanında gelirler, hep birlikte ağın ipine asılılar ama ağı gene dışarı çekemezler. Ağı çekmekten yoruldukları bir anda Şücâeddin Baba ağın içinden çıkıp gelir ve o adama, pîrlerin kendisine erenlik bahşettiğini söyler. Adam da bunun üzerine tövbe eder ve artık avlanmaz.

“Yine bir gün ol köyde bir kişi var idi. Balık avlardı. Sultân aña nefes itdi eytdi: “Ol şu kuşçuğazların çok incitmek eyü olmaz” didi. Ol kişi dahı sultânuñ nefesin kabul eylemeyüp her gün balık avlardı. Bir gün yine balık avlamağa varup **ağını** su içine saldı. **Ağına** bir nesne toldı. Çeküp çıkaramadı. **Ağın** ipini bir ağaca bağlayup kodı kendü varup köye haber eyledi eytdi: “**Ağıma** bir balık tutıldı çekegördüm kenâra getüremedüm. Bütün köye yiter gelüñ varalum çıkaralum” didi. Köy kavmi turup **ağ** saldığı yire geldi. **Ağın** ipine yapışup çekdiler nice kim kenâra getürürlerdi talbınup yine suyuñ içine girerdi. Pes çeke çeke yorıldılar sultân **ağın** içinden çıkageldi. Eytdi: “Köçegüm pìrler saña nefes itdi idi **ağınçün** artık ermişsin” diyüp aldı yüriyüvirdi ol kişi tevbe idüp ayruk avlamadı vazgeldi ve’s-selam.”

ŞBV s.8

Seyyid Mehmed gurbetteki işi bitince dergâhına geri döner. Viraneye dönen dergâhını onarmaya başlar. Dergâhın çeşmesini onarır, yıkılan lağım çukurlarına merdiveli kuyular yaptırır. Aynı çukurların künklerini (topraktan yapılmış borularını) yenileri ile değiştirtir. Hayvanlar bir daha içeri girmesin diye dergâhın etrafını duvarla çevirir. Kubbenin yarıklarını kapatıp sıvatır.

“Bu esnâ-yı neşrinde on dört sene ve senede üç mâh // Dergâhın kuruyan çeşmesinin başı nerde ve nereden gelür kimse bilmez iken çeşmeden başlayup Koca Çukur’a varıncaya kadar lağım olan mahallerini buldu. Bir urgan boyu yıkılan lağımı nerdibanlı kuyular yaptırdı. Arka arka ameleye taş ve toprağını çektirdi. Ve lağım olmayan havlısına divarlar yapup üzerini kapakladı. Ve eski **künkleri** çıkarup cedîd **künkler** döşetti. Ve dergâhın etrafı duvarlarını yaptırdı, bir daha hayvanlar giremez oldu. Ve dergâhın kubbelerinin yarıklarını yaptırdı. Ve kubbelerini sıvattı, tokturdu ve etrafına düzdürdü. Pardi taşları kodu ve içini sıvattı.”

VBV s.295

3.3.4. Mûsikî Âletleri

3.3.4.1. Telli Çalgılar

Kopuz, saz

"Kopuz", ud biçiminde eski bir Türk sazıdır.[122] Evliya Çelebi bu sazın üç telli olduğunu söyler. Kopuz karşılığı olarak muhtelif eserlerde mizher, barbed, ûd gösterilmektedir.[123] "Saz" mûsikî âletlerinin genel adıdır. Dirlik, düzen; savaş âlet ve edavatı; hile; benzer; fayda, menfaat mânâları da vardır.

Herkesin bildiği gibi, köyünde kıtlık olduğu için Yunus Emre, Hacı Bektâş-ı Veli'den buğday istemek üzere Suluca Karahöyük'e gelir ve yolda topladığı alıçları Hacı Bektâş-ı Veli Dergâhı'na hediye olarak getirir. Akşam ayin-icem'e katılır. Gözcü olan Karaca Ahmet, "Bire Yunus bu Dergâh'da mihman olan Ali'dir. Yukarı geç otur." der. Hacı Bektâş-ı Veli, "Mihman olan canlar seccade üzerine gelsinler görgülerini yapalım ki, Hak lokmasını yiyebilsinler." der. Yunus'un burada göz göze geldiği ilk kişi zikir postunda oturan Hacı Ali Tûrâbî'dir. Hacı Ali Tûrâbî, kopuzuyla hem çalmış ve hem de nefesler söylemiştir.

"Gözcü Karaca Ahmet:

'-Bire Yunus, bu dergâhta mihman Ali'dir. Yukarı geç de otur.' demiş. Bizim Yunus zâkir (âşık-zikreden) postunun karşısına geçip oturmuş. İlk göz göze geldiği kişi S. Hacı Ali Tûrâbî olmuş. Erkân ilerlemiş, naz niyaza gelinmiş. S. Hacı Ali Tûrâbî Dede **kopuzuyla** hem çalmış, hem de nefesler söylemiş."

SMAV s. 30

Hacı Ali Tûrâbî Veli Velâyetnâmesi'nde geçen bir dörtlükte "saz" kelimesi "üç telli saz" şekliyle gerçek anlamında kullanılmıştır.

---

122 Yeni Tarama Sözlüğü,Türk Dil Kurumu Yayınları, (Haz : Cem Dilçin) , Ankara 1983, s.144.

123 Mehmet R.Gazimihal, Ülkelerde Kopuz ve Tezeneli Sazlarımız, Ankara 1975, s.88-60.

"Biz tutarız, gelen tavukla, kazı.
Gideriz her yere, bilmeyiz nazı.
Hiç ele almadan üç telli **sazı**.
Görmeden de âşık olanlardanız."

HATVV s 124

3.3.4.2. Nefesli Çalgılar

Ney, zurna, nefîr

"Ney" kamıştan yapılmış, üflenince ses çıkaran, düdük cinsinden bir mûsikî âletinin adıdır.[124] Rivâyete göre Peygamberimiz ilâhî aşk sırrını Hz.Ali'ye söylemiş. Bu sırrın yükü altında ezilen Hz.Ali gidip Medîne dışında kör bir kuyuya bu sırrı anlatmış. Kör kuyu bu sır ile coşup köpürmüş ve taşmıştır. Su, her yeri kaplayınca kenarlarında kamışlar yetişmiş. Oralardaki bir çoban bu kamışlardan birini kesip muhtelif yerlerinden delmiş ve üflemeye başlamış. Çıkan ses kalplere coşku ve heyecan verip ilâhî sırrı anlatır olmuş. Peygamberimiz tesadüfen bu çobanın ney sesini işitince durumu anlamış. O günden sonra ney, bir ilham kaynağı olmuştur.[125] "Zurna", keskin bir ses çıkaran ve çoğu zaman davulla veya dümbelekle birlikte çalınan nefesli çalgının ismidir. "Nefîr" boru şeklinde nefesli bir çalgıdır. Savaşlarda çalınır. Nefir, kelime olarak Arapça nefret'ten alınmış olup ürkmek; feryad etmek mânâları da vardır.[126]

Şems-i Tebrîz'in kerametlerini göeren Molla Hünkâr ona gönülden bağlanır. Bu durumdan rahatsız olan mollalar ve ulemalar Molla Hünkâr'ın oğlu Molla Velid'i "Babanı Şems-i Tebrîz kandırdı, dinden çıkardı. Baban, anneni ve kız kardeşlerini de onun yanına götürmekte. Birlikte şarap içip

124 Mütercim Âsım, Burhan-ı Katı', İstanbul 1268, s.587.

125 İskender Pala, Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ank.1989, C.II, s.240.

126 Mütercim Âsım, Burhan-ı Katı', İstanbul 1268, s.595.

kebaplar yiyerek neylerle eğleniyorlar.” diyerek doldururlar. Bunun üzerine Molla Velid halvethâne kapısına gelir, kılıcını çekip beklemeye başlar.

“Vel hâsıl dürlü tezvîrlerinde mâadâ Molla Hünkâr’un oğlı Velîd’i çağırup didiler: Senün baban Molla Hünkâr kâfîr oldı, bu dervîşe tapdı, vâlideni ve hemşîrelerini yanına getürüp şarâb ile kebâb ile **nâyler** ile safâ idiyorlar, senün haberin yok mı ve yâhud ırz ve nâmûsın yok mı, Allah’dan korkmaz mısun bâri âlemden utanmazsın; elbetde bu dervîşün çâresin bulmak gereksin didiler.”

HBVV s.95

Kalender Velî’nin küçük oğlu Ali, babasına düğünün de davul tutulup tutulmayacağını sorar. Kalender Velî’de oğlunun bu kadar önemsiz işlere kafa yormasına kızar ve “Benim gönlüm havadaki turnada, senin gönlün davul ile zurnada.” cevabını verir. Kalender Velî bu sözüyle turnaya atıfta bulunmuştur. Turna alevi-bektaşi kültüründe Hz. Ali ile ilişki içinde olduğuna inanılan ve bu nedenle kutsal kabul edilen bir kuştur.

“ ‘-Baba düğünümüz ne zaman olacak. Davul da tutacak mıyız?’ deyince Kalender Velî kızarak:

“-Oğlum, benim gönlüm havadaki turnada. Senin gönlün davul ile **zurnada**.” diyerek azarlar.”

SKVV s.122

Bedehşan ilindeki Müslümanlar kâfirlerden şikâyet edince Ahmet Yesevî on iki yaşındaki oğlu Kutbeddin Haydar’ı çağırır ve ona kılıç kuşatıp tuğ ile sancak verir, Bedehşan iline, kâfirlerin üzerine salar. Kutbeddin Haydar yanına altı bin asker toplar. Davullar dövülür, bayraklar açılır, nefirler çalınır ve Kutbeddin Haydar ve askerleri Bedehşan iline hareket ederler. Davul dövülmesi, bayrak açılması ve nefir çalınması askerlerin savaşa gittiğini göstermek için yapılan ritüellerdendir.

"Kutbeddin Hayder'in başına altıbin er toplandı. Davullar dövüldü, bayraklar açıldı, **nefirler** çalındı, Horasan'dan kalkıp Bedahşan iline yürüdüler. "

HBVV s.9

"Odman Baba, Ali Bey ve abdallar hafif bir rüzgârın süslediği meydandaki aradan savaş bayrağını açarak davul, kûs, zurna ve nefir sesleri arasında Edirne'ye doğru yola çıkarlar.

Ve bâd-ı nesîm çavuş olup meydân-ı ârâste ve müzeyyen kılmışıdı ki, ol aradan ol Kân-ı Vilâyet abdâl'lar ve Ali Bey birle alem-i peyger'in açıp tabl, kûs, **zurna** ve **nefîr** sadâsınla yola revâne oldular."

OBV s.170

3.3.4.3. Vurmalı Çalgılar

Davul, tabl, kûs, kudüm

"Davul" büyük ve enlice bir kasnağın iki yanına deri geçirilerek yapılan, tokmak ve değnekle çalınan çalgıdır. "Tabl" da davul anlamındadır.

"Kûs" ise büyük davul, kös demektir. Kös, davulun 8–10 misli büyüklüğündedir. Deve sırtında taşınır ve kus-ı hâkânî denir. Harp meydanında zafer bununla îlân edilirdi.[127] "Kudüm" içi boş, çok zaman Hindistan cevizinin büyüğünden, üstüne deri gerilerek yapılan birbirine ekli küçük dairedir. Küçük iki sopa (zahme) ile çalınır. Mevlevî semahında ritm aleti olarak kullanılır.[128]

127 İskender Pala, Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ank.1989, C.II, s.68.

128 İskender Pala, Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ank.1989, C.II, s.64.

Bedehşan iline savaşmaya giden Kutbeddin Haydar yanına altı bin asker toplar. Davullar dövülür, bayraklar açılır, nefirler çalınır ve Kutbeddin Haydar ve askerleri Bedehşan iline hareket ederler. Davul dövülmesi, bayrak açılması ve nefir çalınması askerlerin savaşa gittiğini göstermek için yapılan ritüellerdendir.

"Kutbeddin Hayder'in başına altıbin er toplandı. **Davullar** dövüldü, bayraklar açıldı, nefirler çalındı, Horasan'dan kalkıp Bedahşan iline yürüdüler. Casuslar, bunu kâfirlere haber verdiler."

HBVV s.9

Odman Baba sancak dibindeki çalgı aletlerine bakar ve bunların çalgıcıların olup olmadıklarını sorar. Sonra da çalgıcılara hemen birşeyler çalmalarını söyler. Çalgıcılar da hemen davul, kûs, zurna ve nefirlerini yeniden çalmaya başlarlar.

"Ve ol Kân-ı Vilâyet. sancak dibinde olan eşyâya nazar kıldı ve cevâba gelip ayıttı ki: Bak ol çalgucuların çalarlar mı, dedi. Dahi tez ol çalgularınızı çalın, niye durusuz, dedi. Pes, olok saat sancak dibindeki **tabl**, **kûs**, zurna ve nefîr'i ser'âgâz edip ol Bayâban'da çaldılar."

OBV s.169

Osman Gazi, erenlerin de yardımıyla Karahisar'ı fetheder ve çadır kurup ordusunu yönetmek üzere Karacahisar'ı karargâh olarak seçer. Bu fethi haber alan Selçuklu Hükümdarı Alâeddin Bey, Osman Gazi'ye hürmet ve saygısını göstermek için ona davul, bayrak, kemer, hançer ve birkaç ahır gösterişli at gönderir.

"Bu fetuhten sonra Karahisar'ın dahi fethi müyesser olup Karaca Hisarı kendilerine karargâh ittiler. Bu haber-i meserret-i nusret Sultan Alâeddin-i Selçukıyye'ye iriştikte Osman (Odman) Gâzi'yi ta'zim ve tekrîm için **Tabıl** ve

Alem ve Kemer ve Hançer ve Tiğ-i zerrîn ve birkaç tavla Fâhir atlar gönderüp Eskişehir ve İnönü'nü makarr-i eyalet içün mukarrer kıldı."

VBV s.163

Gönlüne Şücâeddin Baba'nın sevgisi düşen Timurdaşoğlu, Sultan'a hediye olarak altın akça, kös ve kuru eyerli bir at götürür ve Şücâeddin Baba bu hediyeleri kabul ederse dergâha girmiş sayılacağını düşünür.

"Birgün otururken bunı fikr eyledi ki biñ koyun çobanla biñ hemyân altun akça bir **kös** bir kur eyerli at diledügin sultânuñ nazarına getürdi. Gönlinden bu remzi tutardı ki eger bu iletdügüm nesneleri kabûl iderse bizi dahı dünyâ vü Àhiret kabûl itmişdür didi."

ŞBV s.10

Hünkâr'a muhip olmak için Horasan'dan gelen Kırk Er kendi tekkelerinde ibadetlerine devam ederlerken kendilerine Hz. Muhammed görünür ve "Ey ciğer köşelerim, kırkınız gönlünüzü birleyip bundan Rum ikliminde Hünkâr Hacı Bektâş-ı Veli'ye varın, sizlere kılıç kuşatsın. Size ne emrederse yerine getirin. Hünkâr sizi Yıldırım Han yanına yollasın, ona yardım edin, Rumeli'yi fethedin." der. Kırklar toplanıp Hünkâr'a gidip olayı dile getirirler. Hünkâr bunlara hizmet gösterir. Üç gün sonra hepsini huzuruna alır. Önce Seyyid Ali Sultan'ı onlara baş eder. Emir Sultan'ı sancaktar, Seyyid Rüstem Gazi'yi kadıasker, Abdussamed Fakı'yı imâm, Seyyid Zali'yi saka, Seyyid Ahmed'i kılavuz tayin eder. Seyyid Hamza ile Seyyid Furki'ye ve Akufi'ye de savaş davullarını verip, geriye kalan erenleri kılıç kuşatıp Yıldırım Han'a yollar.

"Andan Emir Sultânı Sancakdâr ve Seyyid Rüstem Gâzi hazretlerini Kazı-asker ve Abdüssamed fakıyhi imâm ve Seyit Zali saka ve Seyyid Ahmet'i kılağuz ve Seyyid Hamza ile Seyyid Furki'ye ve Akufi'ye **kus-u harbi** verdi. Ve anların bâkisine kılıç kuşadup himmet-i tâm ve erkân-ı tamam ile Yıldırım Han Hazretleri cânibine gönderdi."

SASV s. 81

Hacım Sultan abdallara kudüm çalmalarını, semah ederek Seyyid Gazi'nin dergâhına gideceğini söyler. Abdallar kudümleri çalar, Hacım Sultan da semah ederek dergâha doğru gider. Seyyid'in dergâhında da semah devam eder. Hacım Sultan dönerek semaha katılır ve eteği semah sırasında hangi dervişe dokunursa o derviş ölür.

"Hacım Sultan, bir **kudüm** çalın, sema' edin, Seyyid'in dergâhına gidelim dedi. **Kudümler** çalındı, sema' başladı. Böylece Seyyid'in dergâhına vardılar. Vakit, ikindiydi. Seyyid dergâhında da sema' ediliyordu. Hacım Sultan, çarh urarak semâ'a girdi, etekleri hangi dervişe dokunduysa o derviş düştü, öldü, böylece on yedi kişinin öldüğünü söylediler."

HBVV s.84

3.3.5. Süs ve Süslenme İle İlgili Âlet ve Malzemeler

3.3.5.1. Süs Olarak Kullanılan Eşyalar

Zînet, taç, yüzük, hâtem, hamâil

"Zînet"; süs, bezek, bezenip donanılacak şeyler demektir. Soyluluk, iktidar, güç veya hükümdarlık sembolü olarak başa giyilen, değerli taşlarla süslü başlık olan "taç", bektaşi kültüründe "dervişlerin başlarına giydikleri başlık" demektir. Alevilik- Bektaşilik inancında taç, Allah'ın kullarına bir armağanı olarak algılanır. Buyruk'a göre, gökten yedi taç indi. İlk taç, beyaz renkli olarak Hz. Âdem'e; ikinci taç yine beyaz renkli olarak Hz. Nuh'a; üçüncü taç, siyah renkli olarak Hz. İbrahim'e, dördüncü taç, sarı renkli olarak Hz. Musa'ya; beşinci taç, mavi renkli olarak Hz. İsa'ya; altıncı taç, yeşil renkli olarak Hz. Muhammed'e ve yedinci taç, kızıl renkli olarak Hz. Ali'ye sunuldu.

Taçlar kubbelerindeki dilim ve lengerlerindeki parça sayısına göre çeşitli adlar alır: Kubbesi on iki dilimli ve lengeri dört parçalı olanlar Hüseyni taç; kubbesi dört dilimli, lengeri dört parçalı olanlar Horasani ya da Ethemi taç; kubbesi yedi dilimli, lengeri dört parçalı olanlar Şemsi taç; dilim ve parça sayısı değişik olabilen, ancak dikiş cizgisi elif harfini andıranlar Elifi taç olarak bilinirler.

"Yüzük", parmağa geçirilen genellikle metal halka; "hâtem" zînet olarak parmağa geçirilen yüzük demektir. "Hamâil", kılıç kayışı, kılıç bağı anlamına geldiği gibi, halk dilinde "hamaylı" denilen, eskiden gümüş veya meşin bir mahfaza içine konularak boyunda taşınan muska anlamına da gelir.[129]

Odman Baba Velâyetnâmesi'nde geçen Cüneyd-i Bağdadî'nin "Leyse fî cübbeti sivallah" sözündeki "cübbe" kelimesi ile dünya zinetinin kastedilmediği, Hakk'ın günde yetmiş defa nazar kıldığı velâyet sahibinin kastedildiği belirtilir.

"Nitekim Ehl-i Vilayet'in biri aydur imiş kim: "Leyse fî cübbeti sivallah" (Cübbemin altında Tanrı'dan gayrı hiçbir şey yoktur) yani demek olur kim; Hâk benim cübbem içindedir. Ve ol cübbe değil kim **zînet-i dünya** için giyerler."

OBV s.27

Kadıncık bir gün köyünden bazı kadınlarla kaynak başına çamaşır yıkamaya gider. İlerde başında kızıl taçı, elinde Arabistan kerrakesi ile Hünkâr Hacı Bektâş-ı Veli görünür. Çamaşır yıkayan kadınlara seslenir ve karnının aç olduğunu söyleyip Allah rızası için yiyecek birşeyler ister.

"Birgün Kadıncık, bazı kadınlarla beraber çamaşır yıkamıya, kaynak başına gitmişti. İleriden Hacı Bektâş, belirip çıka geldi. Başında **kızıl taç**,

129 İskender Pala, Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ank.1989, C.II, s.64.

elinde Arabistan kerrakesi vardı. Çamaşır yıkayan kadınlara, bacılar dedi, karnımız aç, Tanrı rızası için yiyecek bir şeyiniz varsa verseniz."

HBVV s.27

Odman Baba kendi eliyle yaptığı yedi terkli tacı eline alıp, yerin ve göğün de yedi katlı olduğunu söyleyip salâvat getirerek tacı başına giyer. "Terk" tacda bulunan kabarık dilimlerden her biri anlamına gelir.

"Dahi ol Kân-ı Vilâyet kendü mübârek eliyile ol **yedi terkli taç** dikmişidi, ol arada mübârek eline ol **yedi terk tacı** alıp ayıttı ki; Hât yedi, gök yedi, yer yedi ve kevâkib-i heft kim terbiyet-i eşyâ'dır ve Fatiha kim Seb'al Mesânîdir ki Ümm-al Kur'an'dır, evvel Tangrı, âhır Tangrı, Muhammed'in azîz canına salâvât deyip başına giydi."

OBV s.96

Yıldırım Bayezıd, Hünkâr Hacı Bektâş-ı Veli tarafından kendisine yardım etmek için gönderilen abdalları huzuruna kabul eder. Bu abdalların keçeden elbiseler giydiklerini, beyaz keçeden taçlar taktıklarını ve yünden, yeşil sarık kullandıklarını görür.

"Bu taraftan Yıldırım Hân erenlerin gelmesinden haberdâr olup a'yân ve eşrâf ile istikbâl idüp buluşdılar. Yıldırım Han bakup gördü kim bunlar sâfi keçeden vasla giyerler ve başlarında beyaz keçeden **taç-ı sultâni** birer karış ve yünden ve yeşil şemleler sarınmışlar her biri kad ve kaamet ve salâbetle gayet hüsnüdâr ve nura gark olmuşlar."

SASV s. 81

Seyyid Mehemmed Abdal Dede sofiliğin üç sünnet ve yedi şartını sayarken yedinci şartın, girilen tarikatın liderinin elinden tac ve kisvet giymek ile özünü Pîrînden ayırmamak olduğunu söyler. Bunları yapmayan birisinin de sofi sayılmayacağını ekler.

“Yedinci farzı budur ki. Halifeden **tac** ve kisbet kabul iyliye. Sofiliğin bir şartı daha vardır ki özünü meşayihe yetüre. Özünü meşayihinden ayırmaya. Bu Tarık üzre olmuyana sofidir deyü inanmıyasınız.”

SMAV s.55

Saru Saltuk, Hünkâr Hacı Bektâş-ı Veli’den aldığı emirle yanına iki abdal alıp Gürcistan’a gider. Gürcü Beyi ve adamları Saru Saltuk’un kerametlerini görünce müslüman olurlar. Saru Saltuk keçe getirtip Hüseynî taç diker ve o taçı tekbir getirerek onlara giydirir. Sonra da seccadesini deniz üzerine sererek abdalları ile beraber oradan ayrılır. “Hüseynî taç” kubbesi on iki dilimli, alt bölümü dört parçalı derviş tacıdır. Kubbesindeki on iki dilim, On İki İmam’ı; alt kenarındaki dört parça ise tasavvuftaki dört kapıyı simgeler.

“Hüseynî taç dikti, bunlara giydirdi, tekbir etti. Sonra veda edip gene seccadeyi denize serdi, eskisi gibi oturdular. Saltuk, erenler seccadesi dedi, erenler bizi nereye saldılarsa o tarafa yürü. Seccade, Rûm ülkesine doğru yürümiye başladı.”

HBVV s.45

Buğday sıkıntısı çeken bir keşiş, “Keşke Hünkâr bana buğday gönderseydi.” diyerek içinden geçirir. Bu istek Hünkâr’a malum olur ve Hünkâr bir dervişle o keşişe buğday gönderir. Keşişe buğdayı götüren derviş kilisenin içinde bir oda görür. Odanın karşısında üzerinde bir bohça ve elifî tac olan bir mihrap da vardır. Keşiş elbiselerini çıkarır. Elifî tacı ve bohçadan derviş abasını çıkararak giyer, namaza durur. Derviş de keşişle beraber namaz kılar. Keşiş namazdan sonra rahleyi önüne çeker ve biraz Kur’an okur. Okuması bitince Kur’an’ı kapatıp rahleye koyar. Sonra da abasını çıkarıp bohçasını katlar, keşiş elbisesini giyerek kendisinin de Hünkâr’ın dervişlerinden olduğunu söyler. Bektaşi kültütünde “elifî taç”, Hacı Bektâş-ı Veli tarafından Anadolu’ya geldiği kabul edilen, dört dilimli, dikiş çizgisi elif harfini simgeleyen, uzun çuha başlık anlamına gelir.

"Derviş baktı ki orası güzel bir oda. Karşıda bir mihrap var. Mihrapta bir bohça, bohçanın üstüne de bir **elifî taç** konmuş. Keşiş, elbiselerini soyundu, **elifî tacı** başına giydi, bohçayı açtı, içindeki derviş abasını giyindi, mihraba geçip namaz kıldı. Derviş de onunla beraber namaza durdu. Keşiş, namazdan sonra bir rahleyi önüne çekti. Üstündeki Kur'ân'ı açtı, bir miktar okudu, sonra kapayıp rahleye koydu. Abayı çıkardı, bohçaya koyup dürdü, mihraba koydu. **Elifî tacı** çıkarıp bohçanın üstüne bıraktı. Gene keşiş elbisesini giydi. Dervişe, biz de Hünkâr'ın dervişiyiz dedi, dervişe armağanlar verip yola saldı."

HBVV s.55

Odman Baba'nın dünya malı olarak bir abası ve eski bir hasırından başka hiçbir şeyi yoktur ve bu yalan dünyada Allah'tan başka bir şey istemez. Odman Baba birgün otururken parmağındaki yüzüğü çevirir ve o an Cebrail Aleyhisselam, Yüce Allah'ın yanından çıkıp gelir.

"Hazret-i Risâlet'in bir aba'sı ve eski bir hasırı varıdı. Ve dâr-ı fenâ'da Hâk'tan gayrı nesne kabûl etmedi ve şol hâli işitmez misin kim Hazret-i Risâled birgün otururiken barmağında nâgâh **yüzüğün** çevirdi, derhal Cebrâil, Hâk cânib'inden erip geldi."

OBV s.52

Padişahın emri üzerine Divan Efendisi Abdullatif, içinde hazine kadar kıymetli bilgilerin olduğu bir mektubu, mücevherli bir yüzüğü, altın bir kemeri, bin altını ve Rüstem Gazi'nin erenlerine verilmek üzere hazırlattığı birçok hediyeyi Seyyid Rüstem Gazi'ye teslim etmesi için Karabatan isimli kişiye teslim eder.

"Ol zaman Divân Efendisi abd-ül-lâtif nâmında gayet kâmil ve âşık – sıfât bir zât olup Hân-ı müşâr – ün – ileyhin emri üzerine bir nâme-i gencine dürerbâr – ı mahabbet- âsâr imlâ ve inşâ kılup Fahr-i kâinât beyt – ül – mâl – i müslimin hakkında her ne emir buyurmuş ise ol minvâl bast-ı makaal idüp

Rüstem Gazi'ye bir mücevher **hâtem** ve bir zer-i hâlis kemer ve bin altun hedâyâ ve diğer erenlere münasib tuhfeler hâzır idüp Karabatan namında bir peyk-i çâpik – reftâr var idi. Gayet menzil sürerdi, ol nâmeyi ve ol tuhfeleri ana teslim idüp Seyyid Rüstem Gazi tarafına irsâl ve tesyâr eylediler."

SASV s. 86

Abdallar ustura ile Odman Baba'nın saçını keserler. Orada bulunan abdallar Odman Baba'nın kesilen saçlarını alırlar ve saklamak için mahfaza içine koyarlar. "Hamâil" kelimesi bu menakıbda "değerli eşyaları saklama kutusu" anlamında kullanılmıştır.

"Çün ol Abdal bu haberi işitti, derhâl usturasın çıkarıp iz-zet-ü hürmet birle ol Kân-ı Vilâyet'in mübarek saçını ustura birle mübârek başından giderip ak eyledi. Ve hazır olan halk-u derviş ol Kân-ı Vilâyet'in mübârek saçını yağma ve bahşedip **Hamâyil** yerine getürdüler."

OBV s.78

Moskof Kralı, Moskova diyarında ortaya çıkan ve halka zarar veren ejderhâyı öldürmesi için Demir Baba'dan istekte bulunur. Bu isteği kabul eden Demir Baba ejderhanın görüldüğü yere hareket eder. Kral, ejderhanın önüne Demir Baba'dan önce kendisini atar. Demir Baba, kralı tutup kenara çeker. Elli tabak tutarında kâğıdı sıkıştırıp bir sırığın ucuna tutturup yakar. Elmas kılıcını beline hamâil edip (kılıcı kayışına koyup) elindeki garip nesneyle ejderhanın üzerine yürür.

"Demir Baba Sultân dest-i kudret-i Şâh-ı vilâyetlen Kralı kapdı getirdi bendeyledi. Andan Yetevekkel al-allâh fehüve hazebbehû niyet-i gazâ deyüb gitmekde ola elli tabak kâğıttan bir tazyik eyledi bir sırığın ucuna berkitdi eline alub ileri tutsak yürürsen kelebek köy göçüren gibi kaynar kaynayışına göz ermez. Tiğ-i elmâs'ı beline **hamayil** idüb ol garâibi eline alub ejderin üzerine yürüdü."

DBV s. 96

3.3.5.2. Süslenme Araçları

Ayna, mirât, tarak

"Ayna"; ışığı yansıtan, varlıkların görüntüsünü veren, cilalı ve sırlı cam manasına gelir. "Mir'ât" da ayna demektir. "Tarak", saçların, sakalın, hayvan tüylerinin karışıklığını gidermeye veya kadınların saçlarını tutturmaya yarayan dişli araca denir.

Demir Baba Velâyetnâmesi'nde geçen bir dörtlükte "ayna" kelimesi mecaz anlamıyla kullanılmıştır. Burada "Kalk bizimle semâ oyna / Silinsin pak olsun ayna" mısralarıyla "gerçek temizliğin erenlerle beraber olunmasıyla gerçekleşeceği" söylenmek istenmektedir.

"Kalk bizimle semâ oyna
Silinsin pak olsun **ayna**
Kırk yıl şu meydanda kayna
Dahme çek bu ten didiler."

DBV s.55

Kaygusuz Abdâl Menâkıbnâmesinde geçen ve Hz. Ali'yi övmek için yazılan bir beyitte bütün sıfatların sahibinin ve bütün varlıkların aynasının Hz. Ali olduğu söylenmektedir. "Mirat" kelimesi bu beyitte mecazi anlamda kullanılmıştır.

"Cümle sıfâtun zâtısun cümle şey'ün **mirâtısun**
'İnnemâ'nun isbâtısun iy ma'ni-i Kur'an 'Alî"

KAM s.128

Fatih Sultan Mehmet'ten, Odman Baba'nın kendisine teslim edilmek üzere beş bin akçe alan kazasker Odman Baba'nın huzuruna gelir. Odman Baba kazaskerin dağınık olan sakalını aşağıdan yukarıya doğru sıvar, kazaskere kendisinin de traş olduğunu ve onun da yüzündeki it tüyü diye tabir ettiği sakalını kestirmesini söyler. Kazasker, Odman Baba'ya hak verir

ama Sultan Mehmet'ten çekindiğini belirtir. Odman Baba da "O zaman tarağın varsa tara." der.

Dahi ol Kân-ı Vilâyet, kazasker'in sakalın aşağıdan yukaru sığadup ayıttı ki: Uş biz yölünüp, sağız, varız sen dahi şol yüzündeki it tüy'ün gidersene, dedi. Pes kadıasker ayıttı ki: eyvallâh Baba'cığım, it tüyüdür ammâ Muhammed'den yölütmeye korkarım, dedi. Çün ol Kân-ı Vilâyet, bu haberi işitti, cevâba gelip ayıttı ki; koy imdi **tarağın** varısa, tara dedi.

OBV s.230

3.3.5.3. Süslenme Malzemeleri

3.3.5.3.1. Kozmetik Malzemeleri

Sürme, kına

"Sürme" **,** kadınların kirpik diplerine sürdükleri siyah renkli tozdur. "Kına" toz halinde iken yeşil, su ile karıştırılıp yakıldıktan sonra kırmızı renk alan, toz hâlinde bulunan bir maddedir.

Veli Baba'ya haksızlık edip daha sonra bu yaptığından pişman olan birisi Veli Baba'dan özür diler. Bunun üzerine Veli Baba, adama bir servi ağacı göstererek o ağacın tepesinden kendisini yere bırakmasını, bu sayede ona doğru yolu gösterecğini söyler. Adam hemen Veli Baba'nın dediğini yapar ve ağacın tepesinden kendini yere bırakır. O sırada kendini meyve veren ağaçların ve o ağaçları saran ırmakların olduğu bir saray içinde bulur. Hiçbir gözün sürmelenmediği gibi güzel sürmeli, allar giymiş, mücevherlerle donanmış bir kızın, sarayda bulunan kırk tane 'pîr'in ellerine su dökmekte olduğunu görür.

"Ba'dehû tekrar gelüp Seyyid'e altunları virdi. Ve çok özür diledi. Bu def'a "Git, şu servî ağacının tepesinden aşağı kendini bırak, seni irşad ideyim."

buyurdu. Merkum ârından emri gibi itti. Servinin dibine düştü, bayıldı. Bu esnâda kendisini eşcâr-i müsmire ve gayr-i müsmireyi müştemil dürlü ırmaklar ve bağlar ve bağçeler ve müzeyyen bir mahalde bir saray içinde buldu. Gördü ki misliyle hiç bir gözler **sürmelenmemiş** ve misline kimse nâil olmamış, allar giymiş ve dürlü mücevherâta gark'olmuş bir kız gelüp ol sarayda bulunan kırk dâne pîrlerin ellerine su döktü, yüzlerine tükürdüler."

VBV s. 233

Varmacin kalesi fethedildikten sonra abdallar kalenin gözcüsünü Seyyid Ali Sultan'a getirirler. Seyyid Ali Sultan gözcüye bir insanı ne kadar mesafeden görebildiğini sorar, o da "yedi fersah" cevabını verir. Sonra, Seyyid Ali Sultan "Bu kadar uzağı görmeyi nasıl başarırsın?" der. Gözcü de küçüklüğünden beri sürme ve gözlük kullandığını bu sebepten gözlerinin dürbün gibi olduğunu söyler.

"Sultan itti: sebeb nedir ki bu kadar uzak mesafeden insan yahut diğer şey'i kemâl üzre fark idebilürsün didikte didebân itti: küçük yaşımdan bu âna değin gözlerime **sürme** ve gözlük kullanırım, anınçün didelerim dürbindir deyu cevâb verdikte andan gayri su'âle hâcet kalmayup serdâr-ı rum işbu mel'un – u mağbunu imâna da'vet eyledi."

SASV s. 96

Küçük Hacı Bey'in çobanı, dağ başında rastladığı Hünkâr Hacı Bektâş-ı Veli'ye sürüden kendi hakkı olan kınalı bir koçu kesip ikram eder. Hünkâr'ın demesiyle yola koyulan çoban, hayvanları ile çiftliğe geç bir saatte gider. Bu duruma sinirlenen Hacı Bey hayvanları sayar ve bir eksik olduğunu görünce çobana sövmeye başlar. Bey, "Eksik olan davarı bul getir, bulamazsan defol git." deyince de çoban kendi hakkı olan kınalı koçu bir Allah dostuna hediye ettiğini söyler. Aldığı cevaba sinirlenen Hacı Bey eline geçirdiği bir sopa ile çobana vurmaya başlar. Bunun üzerine çoban ağıldan ayrılır, köpekler de peşinden gider.

Bu duruma sinirlenen Küçük Hacı Bey davarını sayar. Sürüsü bir eksik geldiğinden ağzını açıp; sövüp, saymaya başlar:

" '-Çabuk eksik olan davarı bul getir. Getiremezsen ağılın kapısından bile geçme. Defol git.' Bu son sözler çobanın sessizliğini bozmasına sebep olmuştur.

'-Ağa, hani aramızda bir anlaşma vardı. Her yıl bir seçme davar alacaktım yâ! İşte onun için **kınalı** koçu dağın başına su çıkaran Allah dostuna hediye ettim. Senin davarından bir şey vermiş değilim.' deyince, Hacı Bey:

'-Bak daha karşımda konuşuyorsun. Def ol git. Bir daha gözüm seni görmesin.' Oradan eline geçirdiği sopayla vurmaya başlar. Çoban ağıldan ayrılır. Köpekler de peşine düşerler. Hacı Bey'in uzun çağırmalarına rağmen köpekler geri dönmezler."

SKVV s.188–189

3.3.5.3.2. Itrıyat Olarak Kullanılanlar

Koku, rayiha, anber, misk

"Koku", güzel kokmak için sürülen esansların genel adıdır. "Rayiha"; koku, güzel koku demektir. "Anber" , bir deniz hayvanının dışkısıdır. Yahut denizdeki bir pınardan zift gibi kaynayıp çıkar. Sudan hafif olduğu için suyun yüzüne çıkıp donar ve dalgalarla sahile sürüklenir. Bazılarına göre bunu balık yutar ve bu sebeple ölürmüş. Sahile sürüklenen böyle balıkların karnı yarılarak anber çıkarılırmış. Bazı rivâyetlere göre Hind diyarında bir cins arının yaptığı bal mumudur. Kovanların sel suları ile denize sürüklenmesi sonucu balı erir, mumu kalırmış. Bunun delili de bazen anberin içinde arı kanadı veya ayağı gibi şeylerin bulunması imiş. Anberin aklığı karalığından fazla olanına "eşhebi" denir. En makbulü budur. Anber, safrana da denir.

Anber balığı derisinden yapılan kalkana da derler.[130] Anber, bir cins balina olan anber balığının bağırsaklarında meydana gelen, dışkısı ile denize dökülen sudan hafif, kurşunî renkli, güzel kokulu bir maddedir. Buna "ak anber" denir. Anber ağacı denilen mimozagillerden bir ağacın reçinesinden elde edilen güzel kokulu maddeye de denir.[131] Anber; dimağı, kalbi ve duyguları kuvvetlendirdiğinden ilâç olarak da kullanılır.[132] "Misk", Asya'nın yüksek dağlarında yaşayan bir tür erkek ceylanın karın derisi altındaki bir bezden çıkarılan güzel kokulu maddenin ismidir.

Demir Baba Velâyetnâmesi'nde geçen bir beyitte misk-i anber kokulu menekşeden ve kadri bilinmeyen iyiliğin garip kalmasından bahsedilir.

"Misk anber kokulu sünbül menekşe
Eylik garib düşer kadri bilinmez"

DBV s. 71

Balkandağı'na ava giden birkaç kişi, Viranhisar'ın burçlarından bir bağırma sesi duyarlar. Hemen sesin geldiği burca çıkarlar ve Odman Baba'yı dudakları yeşil bir şekilde otururken bulurlar, Odman Baba'ya kim olduğunu ve orada ne yiyip içtiğini sorarlar. Odman Baba'da bir müddettir orada bulunduğunu söyler ve oturduğu yerden birkaç bitki koparır ve kendisini bulan kişilere "Benim yediğimden siz de yiyin." diye uzatır. Odman Baba'nın uzattığı bitkilerden yiyen kişiler o bitkilerin misk gibi rayihası olduğunu ve lezzetinin daha önce yedikleri hiçbir yemeğe benzemediğini farkederler.

"Ol Kân-ı Vilâyet ayıttı kim nice müddet ki ben bunda olurum dedi ve mübarek eli ile oturduğu yerden birkaç nebat koparıp ayıttı kim; Ben yediğimden siz dahi yiyin dedi. Pes ol kişiler nebatları ellerine alıp gördüler kim **misk** gibi **rayihası** var, lezzeti hiçbir taâma benzemez."

OBV s.37

130 Mütercim Âsım, Kâmûs Tercümesi, İstanbul 1304, C. II, s. 562.

131 Meydan Larousse, "Amber ve Amber Ağacı" Maddeleri, İstanbul 1969, C.I, s. 405.

132 İslam Ansiklopedisi, J. Rusko, "Anber" Maddesi, İstanbul 1965, C.I, s. 431.

3.4. TIBBÎ ÂLET VE MALZEMELER

3.4.1. Tıbbî Malzemeler

Gözlük

"Gözlük", görme bozukluğu olan gözlerin daha iyi görmesine veya gözleri korumaya yarayan, bir çerçeveye yerleştirilmiş çift camdan oluşan araçtır.

Varmacin kalesi fethedildikten sonra abdallar kalenin gözcüsünü Seyyid Ali Sultan'a getirirler. Seyyid Ali Sultan gözcüye bir insanı ne kadar mesafeden görebildiğini sorar, o da "yedi fersah" cevabını verir. Sonra, Seyyid Ali Sultan "Bu kadar uzağı görmeyi nasıl başarırsın?" der. Gözcü de küçüklüğünden beri sürme ve gözlük kullandığını bu sebepten gözlerinin dürbün gibi olduğunu söyler.

"Sultan itti: sebeb nedir ki bu kadar uzak mesafeden insan yahut diğer şey'i kemâl üzre fark idebilürsün didikte didebân itti: küçük yaşımdan bu âna değin gözlerime sürme ve **gözlük** kullanırım, anınçün didelerim dürbindir deyu cevâb verdikte andan gayri su'âle hâcet kalmayup serdâr-ı rum işbu mel'un – u mağbunu imâna da'vet eyledi."

SASV s.96

3.4.2. Tedavi Edici Malzemeler

İlaç

"İlaç"; bir hastalığı iyi etmek veya önlemek için türlü yollarla kullanılan madde, em, deva demektir.

Seyyid Kalender Velî Velâyetnâmesi'nde geçen bir dörtlükte esenliğe erişmiş, kurtulmuş cemaat diye alevi cemaatine seslenilir ve peygamberlerin

onlara ilaç olduğundan bahsedilir. “İlaç” kelimesi bu dörtlükte mecaz anlamda kullanılmıştır.

“Naci Güruhunun zuhuru yarî
Nebiler olmuştur sizlerin **ilacı**.
Nuhun gemisine bindik bineli.
Ey Güruhü Naci! Size aşk olsun.”

SKVV s. 267

3.4.3. Tıbbî Mahiyetteki Diğer Malzemeler

Ağu, zehir

“Ağu ve zehir” herhangi bir şekilde vücûda girdiği zaman hayatî fonksiyonları durduran veya organları tahrip eden maddelere verilen umûmî isimlerdir. Zehir, aynı zamanda keder, öfke mânâlarına da gelir.[133]

Kaygusuz Abdâl Menâkıbnâmesindeki bir beyite göre felek kimine bir kaşık bal tattırırken kimine de tas ile zehir sunar.

“Felek kime tadurdı bir kaşık bal
Ki sunucı sunar tas-ıla **agı**“

KAM s.126

Hacı Ali Tûrâbî Veli Velâyetnâmesi’nden alınan aşağıdaki kısımda Kerbelâ faciasına, Hz. Hüseyin’e ve Yezit’e telmih de bulunulur. Yezit, Hz. Hüseyin’in başını zehirli hançer ile kesmekle suçlanır ve bu sebepten kendisine lanet edilir.

“Edimen davet getirdi. Kerbelâ meydanına.
Ağılı hançeri koydun; Şah Hüseyin’in gerdanına.
Yâ nice lânet etmeyeyim mi? Şol Yezit’in canına.”

133Mütercim Âsım, Burhan-ı Katı’, İstanbul 1268, s. 327.

HATVV s. 118

Can Baba'yı üç gün kazanın içinde kaynatan, üç gün de ateş içinde yakan Kavus Han olanları gelip hatununa anlatır. Hatunu da Kavus Han'a, Can Baba'ya bir kadeh zehir içirmeyi teklif eder. Teklifi kabul eden Kavus Han, Can Baba'yı hatununa yollar. Kavus Han'ın karısı Can Baba'ya elindeki bir kadeh zehri göstererek eğer o zehri içer de gene kendisine bişey olmazsa Müslüman olacaklarını söyler.

"Kâvus Han emretti, Karadonlu Can Baba'yı, Hatununun yanına götürdüler. Hatun, Kâvuz Han, seni üçgün üçgece kazana koyup kaynatmış, bir şey olmamışsın. Üçgün, üçgece ateş içinde kalmışsın, bir şey olmamışsın. Şimdi de benim elimden şu bir kadeh **zehiri** iç; gene hiçbirşey olmazsan sana, biz de inanırız, dinine gireriz dedi.

HBVV s.42

3.5. KİTAP VE YAZI İLE İLGİLİ MADDİ UNSURLAR

3.5.1. Yazılarak Meydana getirilmiş Olanlar

3.5.1.1. Bir Bütün Teşkil Edenler

Kitap, dört kitap, mushaf, nusha, lûgat, dîvân, defter

"Kitap" , deri, kırba gibi şeyleri, sırım ile dikmek demektir. Yazı ile harfleri birbirine bağlamak, kelimeleri nazım ile birbirine eklemek mânâsında kullanılmıştır. Yazı yazılmış sahifeye, yazı yazılacak kâğıt, deri gibi levhalara denir. Divit, hokka gibi yazıda kullanılan şeylere, özel olarak Tevrat'a kitap denilir.[134] Kur'ân-ı Kerîm'in isim veya sıfatlarından birisi de yine "Kitap"tır. "Dört Kitap"la kastedilen Tevrat, Zebûr, İncil ve Kurân-ı Kerîm'dir. Bunlardan Tevrat Hazreti Mûsâ'ya, Zebûr Hazreti Dâvud'a, İncil Hazreti Îsa'ya, kitabımız

134 Mütercim Âsım, Kâmûs Tercümesi, İstanbul 1304, C. I, s. 456.

Kur'ân-ı Kerîm de Hazreti Muhammed'e indirilen semâvî kitaplardır. Tevrat, Hazreti Mûsâ'ya Tûr dağında ibâdet ettiği sırada vâsıtasız bir biçimde gönderilmiştir. Tevrat kırk cüzdür. Hazreti Dâvud'a indirilen Zebûr, nasihat ve ilâhî şiirlerden ibâret olup, din hükümleri ile ilgili değildir. Bu yüzden o Mûsâ peygamberin şeriatı ile hüküm sürdü. İncil, Îsa'ya indirilen, Hristiyanların kutsal kitabıdır. Ancak bugün tahrifâta uğramış olup, gerçek İncil elde yoktur. Kur'ân-ı Kerîm ise Hazreti Muhammed'e gönderilen son kitaptır. Cebrâil aracılığıyla gönderilmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'in indirilmesi ile birlikte, diğer kutsal kitapların geçerliliği de ortadan kalkmıştır. Tahrîf edilmeden günümüze kadar gelebilen tek kutsal kitaptır.

"Mushaf" sahife haline getirilmiş şey, kitap anlamındadır. Kur'ân-ı Kerîm anlamına da gelir. "Nusha" nüsha anlamında kullanılmış olup, bir kitabın sûretini yazmak mânâsındaki "nesh" sözünden gelir. Bir kitabın yazılmış sûretine denir.[135] "Lûgât" sözlük anlamına gelmektedir. "Dîvan" önceleri askerlerin isim ve ulûfelerinin yazıldığı, dâvâların, devlet işlerinin görüldüğü yerlere isim olmuştur. Dîvan ayrıca bir şâirin kasîde, gazel, rubaî vs. şiirlerinin belli bir düzende yazıldığı şiir kitabının adıdır. "Defter" birbirine eklenmiş sayfalardan oluşan nüshaya denir.[136]

Şeyh Necmeddîn-i Kübrâ rasad (gözlem) alanında bir kitap yazar ve bu kitabı götürüp Bağdat Padişahına sunar. Eline geçen herşeyi Şat suyuna atmayı huy edinen Padişah, Şeyh Necmeddîn'in kitabını da penceresinden Şat suyuna bırakır. Vezirleri, Padişah'a yaptığının yanlış olduğunu söyleyip neden böyle yaptığını sorarlar. Padişah da suyun sesi kendisine hoş geldiği için kitabı suya bıraktığını söyler.

"Şeyh Necmeddin, yazdığı **kitabı** götürüp bu Padişah'a verince Padişah, bir müddet **kitaba** baktı, sonra bir pencereden suya atıverdi. Vezirler, aman dediler, ne yapıyorsun? Böyle yüce, üstün, olgun, bilgin kişi, ömrünü sarfetmiş, rasat bilgisine ait eşsiz bir **kitap** yazmış sana getirip

135 A.g.e. , C. I, s. 1056.

136 Mütercim Âsım, Kâmûs Tercümesi, İstanbul 1304, C.IV, s. 328, 618.

sunmuş; sen tuttun, onu suya attın, iyi iş etmedin. Padişah, gene âdeti olduğu gibi suyun sesi bana hoş geliyor, o yüzden bıraktım dedi."

HBVV s.38

Yıldırım Bayezıd Han, Hünkâr Hacı Bektâş-ı Veli tarafından kendisine yardım için gönderilen kırk erden Seyyid Rüstem Gazi'ye bakar ve onun boylu poslu, buğday tenli, kaşları yay gibi, kirpikleri siyah, yanakları kızıl ve yüzünde Hz. Muhammed'in nuru parıldayan; elinde bir kitap tutmakta olan birisi olduğunu görür.

"Nâgâh bu kırk er içinde nazarı Seyyid Rüstem Gâzi'ye rast gelüp gördü ki bir kadd-i mevzun buğday benizlü kaşları kavseyn kirpikleri siyâh ruhleri kızıl cemâlinde nur-u Muhammedi leme'ân ider bir elinde **kitab** tutar."

SASV s. 81

Seyyid Mehemmed Abdal Velâyetnâmesi'nde geçen bir dörtlükte Hz. Muhammed'in "Lahmike Lahmi" diye başlayan ve *"Ya Ali etin etimden, cismin cismimden, kanın kanımdan'dır."* anlamına gelen hadisine ve dört kitaba telmihte bulunulmaktadır. Dörtlükte ayrıca Hz. Ali'nin isminin dört kutsal kitapta da geçtiğinden bahsedilir.

" 'Lahmike Lahmi' buyurdu Habibi Rabbil Alemiyn.
Ali benim Veçhim dedi. Zülcelâl'i Hak emiyn.
Hiçbir peygambere verilmeyen, Şah'ıma verildi o gün.
Dört kitapta ismi geçen Ali İmran hoş geldin."

SMAV s. 89

Yavuz Sultan Selim Han, Mısır Sultanı'nın Kaygusuz Abdâl için Nil Nehri kıyısında yaptırdığı görkemli kasra gider. Kasrın bir köşesinde bir müddet oturur. Bu sırada yanında seccade, rahle ve Kur'an'ı Kerim ile dikili duran bir alem vardır. Oturduğu yerden yedi tane ok atar ve bu oklar kubbede durur. "Mushaf" kelimesi bu menakıbda "Kur'an'ı Kerim" anlamında kullanılmıştır.

“Sultân Selim Hazretleri gelüb bir müddet sâkin olmış, bir köşesinde ol oturduğı yire bir ‘âlî suffa bağlamışdur. Seccâde vü rahle ile **Mushaf** komışlar yanında ‘alem dikilüb turur. Kendi mübârek eliyle yİne tirkeşinden yedi dâne ok atmış oturdugı yirden (Kubbenüñ) yukarusında sançılup durur.“

KAM s.114

Baba Kaygusuz, dolap (değirmen) üzerine bir kaside söyler ve onu şaşkınlık içinde dinleyenler de o kasidenin birer nüshasını alırlar.

“Çün kim Kaygusuz Baba Sultân, ol tolâb üzerine kasîdeyi söyledi, tamâm eyledi. İşitdiler, ta’accüb kıldılar ve her biri **nüshasun** aldılar.”

KAM S.127

Seyyid Mehemmed Abdal Velâyetnâmesi geçen ve Hz. Ali’yi övmek için yazılan bir dörtlükte, Hz. Ali’nin isminin, ister Arapça ister Farsça ya da Türkçe olarak, dört kutsal kitapta da geçtiğinden bahsedilir ve onun Cennette sakilik yaptığı söylenir. “Lugat” kelimesi bu dörtlükte “kelime, söz” anlamlarında kullanılmıştır.

“Şeriatta, Tarikatta, Marifette, Hakikatte,
Dört kitabın, dördünde dediler Bâki Haydar.
Arabî, Faraside, **lugatı** hem Türkçede,
Cennette Kevser dağıtan, cömerti Saki Haydar.”

SMAV s. 105

Odman Baba Velâyetnâmesinin müellifi bu velâyetnâmenin yazılmasına sebep olarak Odman Baba’nın kendisini işaret eder. Odman Baba bir gün birkaç abdala kendisini tarif eden, velayet gücünü anlatan bir “divan defteri” hazırlamalarını söyler. Abdallardan birkaçı da ellerine kâğıt ve kalem alarak Odman Baba’nın her hâlini anlattıları bir “divan defteri” hazırlamaya başlarlar.

“Pes bu “risâle-i Vilâyetnâme-i Şâhî” bu nev’e olmasına sebeb oldur ki, bir abdâl görür kim Sultan Baba, bir uzun geven-ser abdâl’ıla birkaç abdâl’a emretmiş ki, tez benim vasf-ı hâlimi ve kûdret-i Vilâyet’imi “**defter-ü divân**” eylen, der. Dahi ol uzun boylu abdâl’ıla, birkaç abdâl’lar ellerine kalem ve kâğıd alıp, ol Kân-ı Vilâyet’in vasfını vü hâlini **defter-ü divân** ederler.”

OBV s.273

Ahmet Yesevî kendisini ziyaret ettiğini düşünde gördüğü Seyit Ahmet’in ziyaret için dergâhına gelmesiyle çok mutlu olur, Seyit Ahmet ve ailesini gayet sıcak karşılar. Seyyid Ahmed, kendilerini ev sahibine tanıtmanın âdetleri olduğunu söyler ve kendisini tanıtmaya başlar. Seyyid Ahmed seçeresini sayarken Ahmet Yesevî’nin eğitimli dervişleri de saygıdan ayağı kalkarlar. Bu dervişlerden Seyyid Kubar-i Efendi de, Seyyid Ahmed konuştukça dinlediklerini unutmamak için siyah kaplı defterine yazar.

“Hacı Ahmet Yesevî Hazretlerinin eğitim görmüş dervişlerinin pek çoğu saygı gereği ayağa kalkmışlardı. Meraklı S. Kubar-i Efendi de söylenenleri **siyah kaplı defterine** unutmamak için yazıyormuş.”

HATVV s. 38

3.5.1.2. Diğer Yazılmış Şeyler

Ferman, nâme, hatt-ı hümâyun, senet, icâzetnâme

Ferman” emir, buyruk ve padişah tarafından verilen ve uyulması gereken yazılı emirlere[137]; “nâme” mektup, ferman, buyrultu gibi yazılı kâğıtlara denir. Başında ve sonunda isim yazılması itibâriyle kitap yerine de kullanılır.[138]

137 Meydan Larousse, “Ferman” Maddesi, İstanbul 1971, C.IV, s. 604.

138 Mütercim Âsım, Burhan-ı Katı’, İstanbul 1251, s. 586.

"Hatt-ı Hümâyun"; padişahların herhangi bir iş için bizzat yazdıkları yazılar anlamına gelir.[139] "Senet"; bir kimsenin yapmaya veya ödemeye borçlu olduğu şeyi göstermek için imzaladığı resmî kâğıt, belgit; "İcâzetnâme"; izin kâğıdı, şahâdetnâme, diploma demektir.[140] Bektaşi kültüründe mürşit tarafından dedelik, babalık ya da rehberlik yapacak olanlara verilen izin belgesi anlamına da gelir.[141]

Rum erenleri diyarlarına gelen Hünkâr Hacı Bektâş-ı Veli'yi daha yakından tanımak için sorular sorarlar. Hünkâr da bu sorular üzerine kendini tanıtmaya başlar. Önce şeceresini sayan Hünkâr Hacı Bektâş-ı Veli sonra da mürşidinin Ahmet Yesevî olduğunu söyler. rum erenleri bu söz üstüne Hünkâr'dan delil isterler. Hünkâr, Ahmet Yesevî'den aldığı icazetnameyi Rum erenlerine göstermek için koynundan çıkarırken gökyüzünden duman gibi bir şey iner ve Hünkâr'ın önüne gelir. İnen, yeşil bir sayfa üzerine beyaz yazılarla besmeleden sonra icazetname yazılı olan yeşil fermandır. Rum erenleri de bu yeşil fermanı okuyup Hünkâr'a muhib olurlar

"Hünkâr, Ahmed-i Yesevî'nin verdiği **icazet-nameyi** çıkarmak isterken bir de baktılar ki gökyüzünden duman gibi bir şey inmede. İne ine Hünkârın önüne geldi. Bu, bir **yeşil fermandı**. Yeşil sahife üstüne ak yazıyle besmeleden sonra icazeti yazılıydı."

HBVV s.19–20

Abdal Mûsâ, abdallardan Hünkâr Hacı Bektâş-ı Veli'deki üç emaneti bulup getirmelerini ister. Abdallar bu emanetlerin neler olduğunu ve nerede bulacaklarını sorarlar. Abdal Mûsâ sarı alem'in un ambarında olduğunu, mermer çerağın Hünkâr'ın önünde yandığını, yeşil fermanın ise Sarı İsmail'de olduğunu söyler. Abdallardan biri gidip Sarı İsmail'in kabrine varır

139 Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügât, Ankara 1993, s. 342.

140 Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügât, Ankara 1993, s. 407.

141 Esat Korkmaz, Alevilik ve Bektaşilik Terimleri Sözlüğü, İstanbul 2005, s. 334.

ve ondan yeşil fermanı ister. Sarı İsmail'in eli kabirden çıkar ve yeşil fermanı abdala verir.

"Abdâl Mûsâ Sultân eyitdi:

'Bir evün un anbârındadur; ol sarı 'alemdür. Birisi Mermer Çerâkdur; Hâcı Bektâş Hünkâruñ öñinde yanmışdur. Birisi **Yeşil Fermândur**; ol kadar. Ol Sarı İsmâ'il'dedur. El uzada, abdâl gelinceye kadar Sarı İsmâ'il göçdi. Defn eylediler. Kabrini tenhâlayup üzerine vardı:'

'Yâ Sultân Sarı İsmâ'il, benüm hizmetüm Hünkâr'a geçmedi. **Yeşil Fermânı** senden istediler. Ne buyurursın?' didükde,

Sarı İsmâ'il Sultân, kabri içinde "Yed-i Beyza" gibi bir eliyle sunuvirdi. Abdâl alup:

'Allah'a ısmârladık' diyüp geldi. Hacı evinde Kızıl Deli Sultân'a **Yeşil Fermânı** virdi."

AMV s. 147

Seyyid Mehemmed Abdal Velâyetnâmesi'nde geçen bir dörtlükte kendisine seslenen Mehemmed Abdal, zorluklar karşısında sabretmesi gerektiğini, herşeyin Allah'tan geldiğini ve bütün dertlerin dermanının da Allah'ta olduğunu söylemektedir. "Ferman" kelimesi bu dörtlükte "Allah'ın emri" anlamında kullanılmıştır.

"Gel gönül sabr eyle; **ferman** Allah'dan.
Emrine şükür eyle; kahrına sabır.
Eger dertli isen; derman Allah'dan.
Emrine şükür eyle; kahrına sabır."

SMAV s. 90

Seyyid Rüstem Gazi ve Abdüssamed, Seyyid Ali Sultan'dan ayrılıp yola koyulurlar ve kendilerine yeni memleketler bulurlar. Seyyid Rüstem

Cebel-i Megair dağı tarafını gezer. Orada hâlâ dergâhının olduğu yer hoşuna gider ve bir name yazıp orasını Yıldırım Bâyezîd Han'dan ister.

"Gelelim ol tarafta Seyyid Rüstem Gazi Abdüssamed birle'Seyyid Ali Sultan'dan ayrılup yola revân oldular. Seyyid Rüstem Gazi gelüp Cebel-i Megairi mekân tuttu. Ve Abdüssamed Hilâle yüzünde mekân ve mesken. Ammâ bu tarafdan Seyyid Rüstem Gazi Cebel-i Megaire geldikte ol dağın etrafını gezüp temâşa eyledi. Hâlâ dergâhı olduğu yer be-gayet hoşuna gelüp hemândem Yıldırım Hân Hazretlerine bir **nâme** yazup orayı mutalebe içün göndermekte olup Yıldırım Han dahi taht-ı saltanatında hâb-ı râhata varmış olduğu hâlde âlem-i ma'nâda Seyyid Rüstem Gazi Hazretlerini görüp ol dem cânibine bir **nâme** sunup takdim ider. "

SASV s. 108

Yıldırım Bâyezîd Han saltanat tahtında uyurken mana âleminde (rüyasında) Rüstem Gazi'yi görür ve cevabını yazdığı nameyi ona verir. Uyanınca rüyasını yorumlamaya çalışan Yıldırım Han, yastığının üzerinde bir varak görür. Alıp okuyunca bunun Seyyid Rüstem Gazi'den geldiğini anlar. Varakta, Seyyid Rüstem Gazi, Yıldırım Han'dan bir miktar yer talep etmektedir. Yıldırım Han hemen kendi eliyle bir Hatt-ı Hümâyun yazar ve buna Rüstem Gazi'nin istediği yerin tapusunu da ekleyerek bunları hızlı bir haberciyle Rüstem Gazi'ye yollar. Günlerden bir gün haberci Rüstem Gazi'nin huzuruna varır, Hatt-ı Humâyun ile tapuyu önüne koyar ve istediği yerlerin Padişah tarafından kendisine verildiğini söyler. "Senet" kelimesi bu menakıbda "tapu" anlamında kullanılmıştır.

"Yıldırım Hân bidâr olup gördüğü rü'yâyı tefekkür etmeğe başlar. Hemân görür ki f-il-vâki' yastığı üzerinde bir varak durur. Eline alup nazar sallar ki ilzâsı Seyyid Rüstem Gazi'nindir. Erenler cilvesine hayrân ve kerâmet-i evliyâyı tasdik ve iz'ân iderek mütale'a idüp mefhumu ma'lum-u şâhâneleri olmağla gördü ki cebel-i Megaure'den bir mıkdar yer taleb eylemiş

f-il-hâl âdet üzre kendi eliyle bir **Hatt-ı Hümâyun** yazup ve bir **sened** tahrir ittirüp bir pek-i çapik-reftâr'a teslimen Rüstem Gazi'ye irsâl eyledi.

Günlerde bir gün ol pek-i çabik-reftâr gelüp Rüstem Gazi huzuruna duhul ve ol **Hatt-ı Hümâyun ve sened-i şevketmakrun'u** önünde kodu. Ol yer kendusine ihsân olunduğunu müjde eyledi."

SASV s.108

Abdal Mûsâ'dan icâzetnâmeyi alan Kaygusuz Abdâl, bir keşkülün içine biraz yoğurt koyup üzerine su ekleyerek ayran yapar. Sonra da saklayacak güvenli bir yer bulamadığı icâzetnâmeyi kendisine saklamak ister ve onu, yaptığı ayranın içine doğrar, yer. Kaygusuz Abdâl'ın bu hareketine bir anlam veremeyen abdallar, Abdal Mûsâ'ya gelirler ve Kaygusuz Abdâl'ın kendisine verilen icâzetnâmeyi yoğurtla yediğini söylerler.

"Çün kim yazıldı, Sultân Hazretleri Kaygusuz'un eline virdi. Kaygusuz aldı, şeref-i dest-bûs kıldı. Tazarrû' vü niyâz idüb meskenet gösterdi. Makamına geldi, karâr eyledi. Şevk ü mahabbetünden ânâ bir teşnelük susuzluk 'ârız oldı. Bir keşkül içinde bir mikdâr yogurt koyub üzerine suyıla ayran eyledi. Ol erenlerün verdüği **icâzetnâme** kâğıdun saklamağa hiçbir makûl yir bulamadı. Gönlinden fikr idüb eyitdi:

—Bari ben bu kagıdı kendi kalbümde saklayayum, zâyi olmasun, diyüb ol yogurt ayranınun içine tograyub tenâvül eyledi. Anda hâzır olanlar, bu hâle ta'accüb kıldılar. Abdâl Mûsâ Hazretleri'ne gelüp vâkı'ayı olduğı gibi, keyfiyeti hâli i'lâm eylediler, (eyittiler)

—Sultân'um bir divâneye bir nice zahmet çeküb, mübarek elünüzle **icazet-nâme** yazub verdinüz ol, ânun kadr ü kıymetini bilmeyüb, yogurt ile tograyub yidi, didiler."

KAM s.101

Berat, mektup, mühür

"Berat"; rütbe, nişan, imtiyaz verildiğini bildiren ferman demektir. "Mektup"; bir şey haber vermek, sormak, istemek veya duyguları bildirmek için birine çoğunlukla posta yoluyla gönderilen, zarfa konulmuş yazılı kâğıt, name; "mühür" de bir kimsenin, bir kuruluşun adının veya unvanının tersine kazılı bulunduğu, metal, lastik vb.nden yapılmış araç, damga, kaşe ve bu araçla basılan ve imza yerine geçen ad anlamlarına gelir.

Şücâeddin Baba'nın isteği üzerine Bursa şehrine doğru yola çıkan Abdal Mehemmed'in önünü şehrin girişinde birisi keser ve ona şehrine girmemesini söyler. Abdal Mehemmed de Şücâeddin Baba'nın Bursa şehrini kendisine verdiğini söyler. Bunun üzeerine yol kesen kişi Abdal Mehemmed'den beratını göstermesini ister. Abdal Mehemmed de yola çıkmadan önce Şücâeddin Baba tarafından avucuna basılan velâyet mührünü gösterir. Mührü gören adam "Velâyet sultanın, şehir senindir." der ve Abdal Mehemmed'in önünden çekilir.

"Ol ser-mest eytdi "Getür **berâtuñı** göreyüm" didi. Sultân Varlığı Abdâl Mehemmedüñ sağ avcınuñ ortasına velâyet **mühri** basmışdı. Açdı gösterdi. Gördi ki velâyet **mühri** avcında eytdi: "Hükm sultânuñ şehri senüñdür" diyüp öñinden ga'ib oldı. Abdâl Mehemmed dahı Burusa şehrine girdi."

ŞBV s.11

Yalı Ağası, diyarlarında çıkan ejderhayı gelip öldürmesi için Demir Baba'ya mektup yazar ve yollar.

"Ez-âncânib tatarlar geldiler. Dursun Baba zaviyesinde Demir Baba'i (Babayı) buldular. Yalı Ağası **mektubunu** sundular. Şöyle yazmış kim Sâhib-i fazl-ü atâ ve kesb-i lutf-u lika ve (... sözcük okunamadı.)Hudâ bedr-i a'zan Eş-şeyh du'âcı Demir Ata **Mektubumuz** vusûl buldukda şöyle ma'lûm ola kim diyarımızda bir ejderhâ peydâ oldu."

DBV s. 86

Odman Baba gene bir gün ortadan kaybolur. Zağra Yenice'si ile Yanbolu arasında yaşayan birisi onu kaçak zanneder ve evine götürüp ayağına çelik kelepçe vurur. Bu adamın karısı Odman Baba'ya gündüzleri kaz güttürür, geceleri de geri eve getirir, kapısını çelik kelepçe ile kitler. Gene bir gün Odman Baba'yı kaz güttürmek için dışarı çıkarmaya giden kadın, kapı çelik kelepçe ile kilitli olduğu hâlde Odman Baba'yı dışarda oturuken görür. Kilidi açıp eve giren kadın Odman Baba'nın ayağına vurduğu kelepçeyi mührü ile yere atılmış vaziyette bulur.

"Pes bu nev'e bir ay mikdârı murâd verir kim sonra birgün o avret geldi kim ol Kân-ı Vilâyet'in kapusun aça ve çıkarup Kaz güttüre, gördü kim ol Kân-ı Vilâyet taşrada oturur ve kapınun kilidi nice koyup gitti ise heman öyle durur. Ol avret taaccup'e varıp anahtar birle ol kapuyu açtı gördü kim; İçeride ol ayağına vurulan bukağı **mührü** ile dökülüp yerde yatur.

OBV s.41"

3.5.2. Üzerinde Yazı Yazılan Malzemeler

Kâğıt, kırtas, varak, levh

"Kâğıt", hamur durumuna getirilmiş türlü bitkisel maddelerden yapılan, yazı yazmaya, basmaya, bir şey sarmaya yarayan kuru, ince yapraktır. "Varak" da kâğıda denir. Aslında yaprak mânâsındadır. Yaprak gibi ince olan deri ve kâğıda isim olmuştur. Bir tek olanına varaka, birden fazla olursa evrâk denir.[142] "Kırtas", kâğıt, kâğıt tabakası, sahife demektir.[143] "Levh" üzerine yazı yazılan nesneye denilir.

Odman Baba Velâyetnâmesinin müellifi bu velâyetnâmenin yazılmasına sebep olarak Odman Baba'nın kendisini işaret eder. Odman

142 Mütercim Âsım, Kâmûs Tercümesi, İstanbul 1304, C.III, s. 1027.

143 Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügât, Ankara 1993, s. 516.

Baba bir gün birkaç abdala kendisini tarif eden, velayet gücünü anlatan bir "divan defteri" hazırlamalarını söyler. Abdallardan birkaçı da ellerine kâğıt ve kalem alarak Odman Baba'nın her hâlini anlattıları bir "divan defteri" hazırlamaya başlarlar.

"Pes bu "risâle-i Vilâyetnâme-i Şâhî" bu nev'e olmasına sebeb oldur ki, bir abdâl görür kim Sultan Baba, bir uzun geven-ser abdâl'ıla birkaç abdâl'a emretmiş ki, tez benim vasf-ı hâlimi ve kûdret-i Vilâyet'imi "defter-ü divân" eylen, der. Dahi ol uzun boylu abdâl'ıla, birkaç abdâl'lar ellerine kalem ve **kâğıd** alıp, ol Kân-ı Vilâyet'in vasfını vü hâlini defter-ü divân ederler."

OBV s.273

Moskof Kralı, Moskova diyarında ortaya çıkan ve halka zarar veren ejderhâyı öldürmesi için Demir Baba'dan istekte bulunur. Bu isteği kabul eden Demir Baba ejderhanın görüldüğü yere hareket eder. Kral, ejderhanın önüne Demir Baba'dan önce kendisini atar. Demir Baba, kralı tutup kenara çeker. Elli tabak tutarında kâğıdı sıkıştırıp bir sırığın ucuna tutturup yakar. Elmas kılıcını beline hamâil edip (kılıcı kayışına koyup) elindeki garip nesneyle ejderhanın üzerine yürür.

"Demir Baba Sultân dest-i kudret-i Şâh-ı vilâyetlen Kralı kapdı getirdi bendeyledi. Andan Yetevekkel al-allâh fehüve hazebbehû niyet-i gazâ deyüb gitmekde ola elli tabak **kâğıttan** bir tazyik eyledi bir sırığın ucuna berkitdi eline alub ileri tutsak yürürsen kelebek köy göçüren gibi kaynar kaynayışına göz ermez. Tiğ-i elmâs'ı beline hamayil idüb ol garâibi eline alub ejderin üzerine yürüdü."

DBV s. 96

Abdal Mûsâ, Kaygusuz Abdâl'a icazetname yazmak için abdallarından divid ve kalem ister. Sonra da kalemi eline alıp bir kırtasa icazetnameyi yazar. "Kırtas" kelimesi bu menakıbda "kâğıt" anlamında kullanılmıştır.

"Abdâl Mûsâ Sultân işitdi:

—Bana, divid ve kalem getürüñ diyü buyurdı. Fi'l-hâl getürdüler, hâzır eylediler. Sultân eline kalem ve **kırtãsun** alup mübãrek eliyle Kaygusuz'a bir 'İcãzet-nâme' yazdı, bu mazmûnıla."

KAM s.10

Odman Baba Velâyetnâmesi'nde geçen bir beyitte âlemin, ruh bağında bir yaprak olduğu söylenir. "Varak" kelimesi bu beyitte "yaprak" anlamında kullanılmıştır.

"Ruhun bağında âlem bir **varaktır**
Gülistanı anın şâh-ı araktır"

OBV s.48

Yıldırım Bâyezîd Han saltanat tahtında uyurken mana âleminde (rüyasında) Rüstem Gazi'yi görür ve cevabını yazdığı nameyi ona verir. Uyanınca rüyasını yorumlamaya çalışan Yıldırım Han, yastığının üzerinde bir varak görür. Alıp okuyunca bunun Seyyid Rüstem Gazi'den geldiğini anlar. Varakta, Seyyid Rüstem Gazi, Yıldırım Han'dan bir miktar yer talep etmektedir. Yıldırım Han hemen kendi eliyle bir Hatt-ı Hümâyun yazar ve buna Rüstem Gazi'nin istediği yerin tapusunu da ekleyerek bunları hızlı bir haberciyle Rüstem Gazi'ye yollar. "Varak" kelimesi bu menakıbda "kâğıt" anlamında kullanılmaktadır.

"Yıldırım Hân bidâr olup gördüğü rü'yâyı tefekkür etmeğe başlar. Hemân görür ki f-il-vâki' yastığı üzerinde bir **varak** durur. Eline alup nazar sallar ki ilzâsı Seyyid Rüstem Gazi'nindir. Erenler cilvesine hayrân ve kerâmet-i evliyâyı tasdik ve iz'ân iderek mütale'a idüp mefhumu ma'lum-u şâhâneleri olmağla gördü ki cebel-i Megaure'den bir mıkdar yer taleb eylemiş f-il-hâl âdet üzre kendi eliyle bir Hatt-ı Hümâyun yazup ve bir sened tahrir ittirüp bir pek-i çapik-reftâr'a teslimen Rüstem Gazi'ye irsâl eyledi."

SASV s. 108

Kaygusuz Abdâl Menâkıbnâmesi geçen bir beyitte yer ile gök levh ile kaleme benzetilir.

“Ol gûherden oldı bu cümle ‘âlem
Ne kim vardur yir ü gök **levh**-i kalem”

KAM s.120

Demir Baba başucunda duran levhayı indirtir. Bir Ermeni hoca bunun Zebur’dan harflerle altın bir levha üzerine yapılmış gümüş bir saat olduğunu söyler.

“Demir Baba Sultân ol kân-ı kerâmet ve ol ma’den-i hakıykat **levh** gösterdi başları ucunda bir **lef (levh**) asılı durur indirdiler Bir Ermeni hocası mütale’a kıldı bu huruf-u Zebûr’dan ancak altun **lef (levh**) üzre gümüş sa’at eylemiştir mütal’a kıldılar.”

DBV s. 100

3.5.3. Yazı Âlet ve Malzemeleri

Kalem, divit, mürekkep

“Kalem”, kamışa, kamışın yontulmuş olanına denir. Kalem ismi bundan alınmıştır. Yeleksiz oka da kalem denir. [144] “Divit” hokkalı kalemlikten meydana gelen yazı takımına verilen addır. “Mürekkep” yazı yazmak, desen çizmek veya basmak için kullanılan, türlü renklerdeki sıvı maddedir.

Odman Baba Velâyetnâmesinin müellifi bu velâyetnâmenin yazılmasına sebep olarak Odman Baba’nın kendisini işaret eder. Odman Baba bir gün birkaç abdala kendisini tarif eden, velayet gücünü anlatan bir “divan defteri” hazırlamalarını söyler. Abdallardan birkaçı da ellerine kâğıt ve kalem alarak Odman Baba’nın her hâlini anlattıları bir “divan defteri” hazırlamaya başlarlar.

144 Mütercim Âsım, Kâmûs Tercümesi, İstanbul 1304, C.IV, s. 453.

“Pes bu “risâle-i Vilâyetnâme-i Şâhî” bu nev’e olmasına sebeb oldur ki, bir abdâl görür kim Sultan Baba, bir uzun geven-ser abdâl’ıla birkaç abdâl’a emretmiş ki, tez benim vasf-ı hâlimi ve kûdret-i Vilâyet’imi “defter-ü divân” eylen, der. Dahi ol uzun boylu abdâl’ıla, birkaç abdâl’lar ellerine **kalem** ve kâğıd alıp, ol Kân-ı Vilâyet’in vasfını vü hâlini defter-ü divân ederler.”

OBV s.273

Pîrî Baba, Molla Ali’ye Geylan şehrinden gelen kişinin sorduğu ve kimsenin cevap veremediği sorunun cevabını söyler. Cevabı öğrenen Molla Ali eline kalem alıp hemen Geylan şehrinden gelen kişinin yanına gider.

“Pîrî Baba eyitdi:

‘-Yâ Monla Ali, Geylân vilâyetinden bir kimse gelmiş bir emsele suâl eylemiş hiçbir kimse bilmemiş. Yâ Monla Ali ol mesele şudur.’ deyü cevâb virdi. Hemen Monla Ali eline **kalem** alub fî filhâl (v)arub Geylânî’ye karşu çıka. Geylânî, Monla Ali’ye merhabâ ider. Monla Ali, Geylâni’ye tiz sen dahi bana cevâb vir(di)di.“

PBV s.12

Abdal Mûsâ, Kaygusuz Abdâl’a icazetname yazmak için abdallarından divid ve kalem ister. Sonra da kalemi eline alıp bir kırtasa icazetnameyi yazar.

“Abdâl Mûsâ Sultân işitdi:

—Bana, **divid** ve **kalem** getürüñ diyü buyurdı. Fi’l-hâl getürdüler, hâzır eylediler. Sultân eline kalem ve kırtãsun alup mübãrek eliyle Kaygusuz’a bir “İcãzet-nâme” yazdı, bu mazmûnıla. “

KAM s.100

Seyyid Mehemmed Abdal Velâyetnâmesi’nde geçen bir dörtlükte âlemin ve ilmin Allah tarafından yoktan var edildiği, mürekkep ve kalem

mazmunuyla birlikte verilir. Ayrıca Allah için, yaratılanlar arasında insanın ayrı bir yeri vardır. Dörtlükte Hakk'ın nazargâhının insanoğlu olduğu söylenir.

"Yüz yirmi bin ilim, doksan bin kelâm.
'Lem'den hasıl oldu bil cümle Âlem.
Yâ! Neden halk oldu **mürekkep**, **kalem**.
Hak'kın nazargâhı beni âdem'dir."

SMAV s. 96

3.6. SAVAŞ ÂLET VE MALZEMELERİ

3.6.1. Savaş Âletleri

3.6.1.1. Savaş Sırasında Kullanılanlar

Silah, yarak, tüfek, fişek, kurşun, ok, tîr, hadeng, temren

"Silâh", savunmak veya saldırmak amacıyla kullanılan her şeydir. "Yarak" silâh ve techizat mânâlarına gelir. "Tüfek" ise savaş veya avda kullanılan, uzun namlulu ateşli silâh anlamındadır. "Fişek"; tüfek, tabanca vb. hafif ateşli silahlara, atılmak için sürülen ve içinde barut bulunan bir kovan ile bu kovanın ucuna yerleştirilmiş mermiden oluşan cephane; "kurşun" da tüfek, tabanca vb. hafif ateşli silahlarda kullanılan mermi anlamına gelmektedir. "Ok" yayla atılan, ucuna sivri demir veya kemik takılmış ince bir değnekten ibârettir.[145] "Tîr" de ok demektir. Aynı zamanda utarid gezegeni ile bir meleğin de ismidir. Öfke, hisse, nasip, kalın ve uzun direk mânâları ile yirmiden fazla anlamı vardır.[146] "Hadeng" aslında kayın ağacına verilen bir isimdir. Ok imâlinde kullanıldığından oka da isim olmuştur. "Temren" okun ucundaki sivri demire denilmektedir.

145 Hüseyin Kazım Kadri, Büyük Türk Lûgâtı, İstanbul 1928, C. III.

146 Mütercim Âsım, Burhan-ı Katı', İstanbul 1251, s. 195.

Seyyid Ahmet Paşa'nın oğlu Seyyid Sünbül vahşi kuşlarla avlanmayı ve silahı seven bir insanmış. Atalarından kalan bağ, bahçe ve tarlaları satıp hoş vakit geçirerek yemiş, Aydın'a gidip geldiği zamanalrdan birinde de burnundan gelen bir kan boşalmasıyla ölmüştür.

"Ve andan sonra mahdumu Seyyid Hüseyin Sünbül sayd-ü şikâr-ı tuyûrâta ve At'a **silâh'a** mecbûr bir âdem imiş. Abâ ve ecdâdından irsan kalan bağ ve bağçe ve tarlaları satup yemiş, vaktini hoş geçürmüş ve fakat 1272 kıth-u galâsında Kızıl darı tedarikiyçün Aydın'a gidüp geldiğinde burnundan bir kan bişanmasıyla vefat eylemiştir."

VBV s. 291

Şücâeddin Baba tarafından Bursa şehrine gönderilen Abdal Mehemmed on sekiz yıl bir hamam suyu içinde yaşar. Bir gün bazı kişiler Abdal Mehemmed'in yaşadığı yeri kastederek "Şu küfürhaneyi yakalım." deyip silahları ile Abdal Mehemmed'e saldırırlar. Saldırganların Abdal'a silah kaldıran elleri kurur, pişman olup geri dönerler.

"Bir nice dânişmendler şol küfrgâh aşağı varup oda yakalum diyüp **yarağla** üzerine geldiler. **Yarağların** çıkarup kasd eylediler. Elleri kurıdı kaldı itdükleri işe peşìmân olup girü döndiler."

ŞBV s. 11

Demir Baba, Moskova diyarında ortaya çıkan ejderhayı öldürmek üzere atına biner, elmaslı kılıcını elini alır, tüfeğini koluna takar ve Ahmed Zebhî'nin ruhuna dua ederek yola çıkar.

"İnşâ'Allâh Perşembe gün Bismillâh niyet-i gâzâ deyüb ata süvâr oldılar. Demir Ata'ya düldül-veş bir at hâzır eylediler. Demir Baba Sultân ol kân-ı kerem ve ol kutb-ul-aktâb-ı şâh-ı âlem ol yüzü Elmaslı tîgi eline aldı. Euz-ü billâh-i mineşşeytân-ir-râcim Bismillâhir Rahmân-ir Rahîm Nasr-un min-Allâh-i ve feth-ün karîb-ün ve beşşir-il-mü'minine Yâ Muhammed Yâ Alî

deyüb beline kemer eyledi. Andan **tüfeği** eline alub Koluna ve letfine hemâyil idüb Ahmed Zebhî rûhuna du'â eyledi."

DBV s. 88

Demir Baba Hellim Kara denilen bir macun yapar, o macundan bir fişek meydana getirir. Toz hâline getirdiği yaprağı da fişeğin içine doldurur ve fişeği bir sırığın ucuna bağlar. "Fişek" kelimesi bu menakıbda "aydınlatma gereci" anlamında kullanılmıştır.

"Andan sonra bir ma'cûn peydâ eyledi adına Hellim Kara dirler. Hellim Kara'yı laklak şeklinde yassı eyledi andan bir **fişek** peydâ eyledi ve yaprağın Unu gubâr eyledi ol **fişenge** doldurdı bir sırığın ucuna berkitti. "

DBV s.88

Demir Baba'nın muhiplerinden biri Demir Baba'ya kurşunların önünde durmamasını söyler. Demir Baba da Peygamber Efendimiz'in de Uhud savaşında yaralandığını ve ayrıca kendisine atılan kurşunların, kurşun atanı vuracağını söyler.

"Ez-âncânib Demir Baba Sultânın terbiyasi olan dir ki beri gel **kurşum (kurşun)** uğruna durmayalım. Zîrâ tehrike (tehlike) te'vîl götürmez didi. Demir Baba Sultân ol kân-ı kerem itdi kim iki cihân serverine Hûd (Uhud) gazâsına gazâlanmıştır didi. Demir Baba Sultân ider kim Biri (bre) gidi sen dahî bana kanmadın mı. Bana atılan **kurşum (kurşun)** atanı urur Seni Hak korur sen evşenme hemân bağla."

DBV s.103

Hünkâr Hacı Bektâş-ı Veli, abdallarından Saru Saltuk'u Rum ülkesine gönderir. Saru Saltuk koyunlarının ne olacağını sorar. Hünkâr da onları merak etmemesini, sahipleri gelene kadar oradan ayrılmayacaklarını söyler. Saru Saltuk yola çıkmadan önce Hünkâr tarafından kendisine bir yay, yedi ok

ve seccade verilir ve kılıç kuşatılır. Hünkâr, Ulu Abdal ile Kiçi Abdal isimli iki dervişi de Saru Saltuk'a yoldaş eder.

"Hünkâr, sahipleri gelinceyedek onlar, buradan ayrılmazlar, sen hemen nefes hakla iki bir deme, bir sana kılavuzuz, seninleyiz, sıkıntıda yoldaşız. Ayni zamanda Hünkâr, Saru Saltuk'a bir yayla yedi **ok** verdi ve bir kılıç kuşattı, bir seccade sundu, Ulu Abdal, Kiçi Abdal adlı iki dervişi de yoldaş etti."

HBVV s.45

Odman Baba, yörenin sofularına uyup kendisini uyarmaya gelen kişilere kızar ve keramet sahibi kişi olduğunu söyleyip onlardan korkmadığını dile getirir. Sonrada ellerinden ne geliyorsa yapmalarını, kendisine ateş, kılıç ve okun bir zarar vermeyeceğini söyler ve bu kişileri kötekle perişan eder.

"Çün ol Kân-ı Vilâyet bunların bu kelâmı kasdlarına nazar saldı, derhâl celâl üzerine gelip ol seyyîd ve danişmend'lere ayıttı ki; Bak bre çirkinler sırr-ı Hüdâ ve Mûhammed ve Îsâ ve ol âsa birle Mûsâ olup geldüğüm'çin sizden korkayın mı? der. Elünüzden ne gelürise işlen ki, beni od yakmaz ve kılıç kesip **ok** batmaz, varım ve hoşum, dedi. Dahi elindeki kötek ile bunları târumâr eyledi."

OBV s.214

Odman Baba Velâyetnâmesi'nde Sultan Mehmet Han'ın ölüm anı anlatılırken "tîr-ü kemân hadenk" kelimesi "ecel" anlamında mecazen kullanılmıştır.

"Pes öyle olsa günlerde birgün ki, kazây-ı âsuman, felek tirkeş'inden kader kuvvetinle **tîr-ü kemân hadenk** atarıken Sultân Muhammed'i ol ok'ıla nâgehâni şest edip, pertâb-ı vechînden cism-i zâif düşüp, haste oldu ve şol hale vardı ki oğullarına paşa'lardan haber vardı ki; Baba'nuz hâlet-i nez'dedir, gâfil mebâş, deyi."

OBV s.227

Odman Baba, Bâyezîd Baba'nın yedi dervişini keramet ile yere serer. Bu duruma şaşırıp kalanlara da "kendisinin, atıldığı zaman candan ve cihandan öte geçen yeşil temrenli okları" olduğunu söyler.

"Eğer suâl etseler kim, bu ne hâldir kim, âlet-i zahirünsüz ol Kân-ı Vilâyet ol dervişler cânın kabz'etti derisen, cevâb oldur kim; ol Kân-ı Vilâyet vakthâ ayduridi kim; Benim **temrenlü yeşil oklarım** vardır ki her birin atıcak candan cihandan öte geçer deridi."

OBV s.70

Yay, kemân, mızrak, kargı, sünü

"Yay" eğilerek iki ucu arasına gerilmiş bir kiriş vasıtasıyla ok atmaya yarayan ağaç veya maden çubuktan ibâret bir âlettir. "Kemân" da yay demektir. "Mızrak" uzun saplı, sivri demir uçlu silâh anlamına gelmektedir. "Kargı" da aynı mızrakla aynı anlama gelmektedir. "Sünü" ise delici bir taarruz silahıdır. Mızrak ve kargı kelimeleriyle eş anlamlı olarak kullanıldığı da olur. Ucunda sivri, delici veya kesici bir demir olan gönder şeklindeki silaha da sünü (süngü) denir.

Saru Saltuk ejderha ile karşılaşınca ok ile yayını eline alır ve yedi başlı ejderhanın her başına birer ok atar. Vücuduna isabet eden oklarla canı yanan ejderha can havliyle Saru Saltuk'un beline sarılır ve sıkar.

"Ejderha nefes aldı, kuyruğunu kımıldattı, bir kükredi. Saru Saltuk, eline ok, **yay** aldı, yedi başına birer ok attı. Ejderha can acısından Saru Saltuk'a, belinden sarıldı, sıktı."

HBVV s.46

Yöre halkının dolduruşuna gelen Kanlı Melik Bey, Şücâeddin Baba'yı öldürmek için oku ile yayını alarak onu aramaya başlar. Sonrada Şücâeddin Baba'yı bir armut ağacına yaslanmış dinlenirken bulur.

"Hikâyet: Bayındırözi dimekle meşhûrdur anda Kanlu Melik Big dirlerdi bir yigit vardı. Sultân anuñ evinde çok olurdı ammâ halkı münkir halk idi. Şol dervìş anuñ evine varur gelür avretüñ fülânlar dirlerdi. Bir gün yüzine karşu eytdiler şol dervìş senüñ evine neñde neñde (?) varup gelmez 'avretün kulanlar dirlerdi. Ol yigit dahı göñüllü yigit idi. Gözini gazab bağlatdı. Sultân Varlığından her ne uyup gördise göñlinden çıkdı okunı ve **yayını** eline aldı: "Varayın bârì ol iblisi okla urayın öldüreyin" didi. Geldi gördi ki sultân hazret bir armut ağacına arkasın virüp otururdı."

ŞBV s. 6

Demir Baba, yayıyla nişan alıp tetiğe dokunur ve yayından fırlayan ok ejderhanın başına, beyninden çenesine doğru, balık zıpkını gibi girer. "Keman" kelimesi burada "yay" anlamında kullanılmıştır.

"Demir Baba Sultân ol kân-ı vilâyet ve ol menba'ı hidâyet ol ervâh-ı zinde ol vücûd-u can ol mü'minler atası Alî veliyullâh fakın tetiğine dokunuvirdi ol gâib şîr **kemânın** tartıp cân nişân gözleyüb serpdi. Ol yedi kulaç fak balık zıpkını şeklinde damaklara tazyik yukarı damağı beyninden yukarı aşağı damağı dilden çeneden aşağı geçdi. Ejderhâ sıçradı. Başını yukarı kaldırdı. Çün neye uğradığını bildi."

DBV s. 96

Saru Saltuk ejderha ile karşılaşınca ok ile yayını eline alır ve yedi başlı ejderhanın her başına birer ok atar. Vücuduna isabet eden oklarla canı yanan ejderha can havliyle Saru Saltuk'un beline sarılır ve sıkar. Belindeki kılıcı unutan Saru Saltuk Hızır Aleyhisselam'dan yardım ister. O sırada Kızılca Halvet'te Hızır Peygamber ile sohbet etmekte olan Hünkâr Hacı Bektâş, Hızır

Peygambere ejderhanın Saru Saltuk'u bunalttığını, gidip ona kılıcını hatırlatmasını söyler. Hızır Peygamber hemen Kalıgrı'ya gider ve mızragı ile ejderhaya vurur, mızrak ejderhayı deler. Saru Saltuk, Hızır Aleyhisselam'a kılıcını unuttuğu için kendisini çağırdığını, eğer kılıcını unutmasaydı kendisini oraya çağırmayacağını söyler ve tahta kılıcını çekip ejderhanın yedi başını da teker teker keser.

"Ejderha can acısından Saru Saltuk'a, belinden sarıldı, sıktı. Saru Saltuk, yanındaki kılıcı unutmuştu. Hızır'ı çağırdı. O sıralarda Hünkâr, "Kızılca Halvet"'te oturmuş, Hızır peygamberle sohbet ediyordu. Hacı Bektâş, Saru Saltuk çağırınca, Hızır'ım dedi, Saru Saltuk'u ejderha bunalttı, kılıcını unuttu, tez imdadına yetiş, kılıcını hatırlat. Hızır, hemen kalktı, Kalıgra'ya vardı, **mızrağıyle** ejderhaya vurdu, **mızrak**, ejderhayı deldi, öte yanındaki kılıcı çekip başını kessene. Saru Saltuk, hey Hızır'ım dedi, çağırdım erenler hakkiyçin kılıcım hatırımdan çıkmış, yoksa sana zahmet edip çağırmazdım. Tahta kılıcı çekip ejderhanın birer birer yedi başını da kesti, Hızır'la vedalaşıp yola düştü. Hızır'ın izi, hâlâ meydandadır."

HBVV s.46

Eşkıya Kara Haydar oğlu Mehmet, askerlerin ani bir baskını karşısında önce uyuyan adamlarını uyandırır, sonra da atına binerek savaşmaya başlar. Mehmet baldırından mızrak ile yaralanır ve atından düşer.

"Haydar oğlu atına binüp:

Bre ne yatıyorsunuz? Basgın var. deyû hem na'ra urur ve hem de muharebe iderdi. Ahir-ül-emr tarafından çok adamlar telef oldu. Haydar oğlu baldırından **mızrak** ile yaralandı, atından düştü."

VBV s. 274

Eşkıya Kara Haydar oğlu Mehmet, Abaza Hasan Ağa tarafından yakalanır ve İstanbul'a getirilir. Eşkıya Mehmet'in yakalanması halkta büyük sevinç uyandırır. Halk bu olayı şenlikelrle kutlar. Yakalandığı sırada yaralı

olan Mehmet, yirmi sekiz yaşında, seri bıyıklı, iyi ata binen, silah ve kargı kullanmada yetenekli bir adamdı.

"Nihayet Haydar oğlunun başında otuz kişi ile tutuldu, aldılar, İstanbul'a getürdiler. Herkes Haydar oğlu geliyor deyû karşuya çıktılar. Ve şenlikler ittiler. Oradan Sadr-ı a'zâm huzûruna getürdiler. Amma kendusinden haberi yok, gayetle mecrûh idi. Kendi seri bıyıklı, yirmi sekiz yaşında ve gayetle binici ve silâhşör olup a'lâ **kargı** kullanırdı."

VBV s. 274

Kaygusuz Abdâl Menâkıbnâmesinde Gaybî Bey'den akıllı, arif, sorumluluk sahibi, bilgili, olgun ve güçlü, kuvvetli birisi olarak sözedilir. Gaybî Bey çok kitap okuduğu için kendini çabuk yetiştirir ve on sekiz yaşına geldiğinde artık kendisiyle kimse tartışamaz bir konuma gelir. Velâyetnâmede ayrıca Gaybî Bey'in güçlü kuvvetli birisi olmasının yanında, at üzerinde silah kullanmada, ok atmada, kılıç, gürz ve sünü kullanmada çok yetenekli olduğu da anlatılır.

"Ehl-i tarîk içinde ma'rûf u meşhûr "Dil-güşâ" sâhibi Kaygusuz Baba Sultân "Kaddesa'llahü sırre'l-alâ" Alâiye sancağı beği'nün oğlı idi. Adına "Gaybî" dirlerdi. Gayet âkil, ârif, 'âmil, 'âlim, kâmil ve tüvâne idi. Onsekiz yaşında anunla kimse mukabele turub, bahş idemezlerdi. Zirâ çok kitâblar okumışdı. (her) 'ulûmı, bi't-tamam bilürdi ve hem ziyâde pehlevânıdı. Zôr bâzûya mâlik, at üzerinde silâh-şorlukda, ok atmakda ve kılınç çalmada ve gürz şalmakda ve **sünü** oynatmakda hüner-mend idi."

KAM s.90

Hançer, kılıç, zülfikâr, tiğ, seyf, şemşir

"Hançer" bıçak demektir. Genellikle büyük bıçaklar için kullanılır.[147] "Kılıç" uzun, düz veya eğri, ucu sivri, bir veya her iki yüzü keskin, çelikten silâhtır. "Zülfikâr" müşriklerden 'As bin Münebbih'in kılıcının lâkâbıdır. Bedr savaşında ganîmet olarak ele geçirilmiş ve Hazreti Ali'ye verilmiştir. "Tig" kılıç anlamına gelir. "Seyf" de aynı anlamda kullanılmaktadır. "Şemşir" şem ile şîr kelimelerinden meydana gelmiş olup arslan kuyruğu demektir. Teşbih yoluyla kılıç, pala ve benzerlerine işâret olmuştur.[148]

Osman Gazi, erenlerin de yardımıyla Karahisar'ı fetheder ve çadır kurup ordusunu yönetmek üzere Karacahisar'ı karargâh olarak seçer. Bu fethi haber alan Selçuklu Hükümdarı Alâeddin Bey, Osman Gazi'ye hürmet ve saygısını göstermek için ona davul, alem, kemer, hançer ve birkaç ahır gösterişli at gönderir.

"Bu fetuhten sonra Karahisar'ın dahi fethi müyesser olup Karaca Hisarı kendilerine karargâh ittiler. Bu haber-i meserret-i nusret Sultan Alâeddin-i Selçukıyye'ye iriştikte Osman (Odman) Gâzi'yi ta'zim ve tekrîm içün Tabıl ve Alem ve Kemer ve **Hançer** ve **Tiğ-i zerrîn** ve birkaç tavla Fâhir atlar gönderüp Eskişehir ve İnönü'nü makarr-i eyalet içün mukarrer kıldı."

VBV s. 163

Hacı Ali Tûrâbî Veli Velâyetnâmesi'nden alınan aşağıdaki kısımda Kerbelâ faciasına, Hz. Hüseyin'e ve Yezit'e telmih de bulunulur. Yezit, Hz. Hüseyin'in başını zehirli hançer ile kesmekle suçlanır ve bu sebepten kendisine lanet edilir.

"Edimen davet getirdi. Kerbelâ meydanına.
Ağılı **hançeri** koydun; Şah Hüseyin'in gerdanına.
Yâ nice lânet etmeyeyim mi? Şol Yezit'in canına."

147 Mütercim Âsım, Kâmûs Tercümesi, İstanbul 1305, C.II , s. 307.

148 A.g.e. , s. 399.

HATVV s. 118

Saru Saltuk ejderha ile karşılaşınca ok ile yayını eline alır ve yedi başlı ejderhanın her başına birer ok atar. Vücuduna isabet eden oklarla canı yanan ejderha can havliyle Saru Saltuk'un beline sarılır ve sıkar. Belindeki kılıcı unutan Saru Saltuk Hızır Aleyhisselam'dan yardım ister. O sırada Kızılca Halvet'te Hızır Peygamber ile sohbet etmekte olan Hünkâr Hacı Bektâş, Hızır Peygambere ejderhanın Saru Saltuk'u bunalttığını, gidip ona kılıcını hatırlatmasını söyler. Hızır Peygamber hemen Kalıgrı'ya gider ve mızragı ile ejderhaya vurur, mızrak ejderhayı deler. Saru Saltuk, Hızır Aleyhisselam'a kılıcını unuttuğu için kendisini çağırdığını, eğer kılıcını unutmasaydı kendisini oraya çağırmayacağını söyler ve tahta kılıcını çekip ejderhanın yedi başını da teker teker keser.

"Ejderha can acısından Saru Saltuk'a, belinden sarıldı, sıktı. Saru Saltuk, yanındaki **kılıcı** unutmuştu. Hızır'ı çağırdı. O sıralarda Hünkâr, "Kızılca Halvet"'te oturmuş, Hızır peygamberle sohbet ediyordu. Hacı Bektâş, Saru Saltuk çağırınca, Hızır'ım dedi, Saru Saltuk'u ejderha bunalttı, **kılıcını** unuttu, tez imdadına yetiş, **kılıcını** hatırlat. Hızır, hemen kalktı, Kalıgra'ya vardı, mızrağıyle ejderhaya vurdu, mızrak, ejderhayı deldi, öte yanındaki **kılıcı** çekip başını kessene. Saru Saltuk, hey Hızır'ım dedi, çağırdım erenler hakkiyçin **kılıcım** hatırımdan çıkmış, yoksa sana zahmet edip çağırmazdım. **Tahta kılıcı** çekip ejderhanın birer birer yedi başını da kesti, Hızır'la vedalaşıp yola düştü. Hızır'ın izi, hâlâ meydandadır."

HBVV s.46

Demir Baba dünyada herkesin ettiğini bulacağını söyler ve ejderhayı da yaptığı kötülüklere karşılık, kılıcıyla başını keserek öldürür.

"Bu cihânda her kişi ittiğini bulur. Sen dahî ittiğin buldun. Ejderhâ ana benim kuzum diye okşarken ayırub çekinmeden yudardın deyüb gene **kılıç** yalabıdı anı gördüler ejderhânın başı yere indi. "

DBV s. 92

Seyyid Rüstem Gazi, Yıldırım Bayezid Han tarafından tapusu kendisine verilen yerde balta ile tarlaya açmaya çalışırken o civarda yaşayan münafık bir bey Seyyid'in yanına gelir ve ona, kendisine ait o yerde ne yaptığını sorar. Seyyid Rüstem Gazi de o toprağı kılıcı ile fethettiğini söyler. Bey, Seyyid'e şahiti oldup olmadığını sorar. Seyyid de söylediklerini ispatlayacak çok şahidi olduğu cevabını verir. "Kılıç" kelimesi bu menakıbda "kılıçla fethetmek" şeklinde "savaşarak almak" anlamında kullanılmıştır.

"Pes Rüstem Gazi celâle gelüp buyurdu ki bu yer benim **kılıcım** ile feth'eylediğim yerdir, didi. Ol Münâfık itti ki: Neden ma'lumdur ki bu yeri sen **kılıcın** ile alasın: emr-i şer'in vâr ise göster görelüm didikte Seyyid Rüstem Gazi buyurdu ki: Bu yer benim olduğuna isbat idecek kati çok şâhidlerim vardır, didi."

SASV s. 110

Kaygusuz Abdâl Menâkıbnâmesinde Hz. Ali'ye ve onun çift başlı meşhur kılıcı Zülfikâr'a telmih de bulunulur.

" 'Ali **Zülfikârun** aldı destine
Bâşun saldı kâfirlerün üstine
Tümen tümen olur Genceli üstine
Tağlar gelür Sultân Abdâl Mûsâ'ya"

KAM s.131

Hacı Ali Tûrâbî Veli Velâyetnâmesi'nde geçen ve Hz. Ali'yi övmek için yazılan bir dörtlükte Hz. Ali'nin atı Düldüle ve çift başlı kılıcı Zülfikâr'a telmih de bulunulur ve Hz. Ali'den yardım istenir.

"Kırklar Ali'yi görünce bendi boşaldı.
Mürvet dedi cümle yere döşendi.
Düldüle binip **Zülfikâr'ı** kuşandı.
Aman Mürvet, Pîrîm Ali gel yetiş."

HATVV s.129

Demir Baba, Moskova diyarında ortaya çıkan ejderhayı öldürmek üzere atına biner, elmaslı kılıcını elini alır, tüfeğini koluna takar ve Ahmed Zebhî'nin ruhuna dua ederek yola çıkar.

"İnşâ'Allâh Perşembe gün Bismillâh niyet-i gâzâ deyüb ata süvâr oldılar. Demir Ata'ya düldül-veş bir at hâzır eylediler. Demir Baba Sultân ol kân-ı kerem ve ol kutb-ul-aktâb-ı şâh-ı âlem ol yüzü **Elmaslı tîgi** eline aldı. Euz-ü billâh-i mineşşeytân-ir-râcim Bismillâhir Rahmân-ir Rahîm Nasr-un min-Allâh-i ve feth-ün karîb-ün ve beşşir-il-mü'minine Yâ Muhammed Yâ Alî deyüb beline kemer eyledi. Andan tüfeği eline alub Koluna ve letfine hemâyil idüb Ahmed Zebhî rûhuna du'â eyledi."

DBV s. 88

Odman Baba, Hüseyin Dede'nin, Pravadı Kadısı tarafından zindana atılan beş dervişini kerametle kurtarır. Bu menakıbda Odman Baba'dan "Zülfikar kılıcının sahibi" diye bahsedilir.

"Pes ol Sâhib-i **seyf-i Zülfekar** aydur: Benim Hasen'le, Hüseyn'lerümü niçün zindana salıp hapsettünüz deyi salâbet-ü heybet-ü havf'ıla uykudan, belinleyi uyanırlar, ol abdâl'ları zindân'dan çıkarıp halâs eylerler."

OBV s.141

Seyyid Ali Sultan, Rumeli'nin fethinde Yıldırım Bayezid Han'a yardım etmeleri için kırk abdal görevlendirir ve bu abdalları kılıç kuşandırması için Hünkâr Hacı Bektâş-ı Veli'ye yollar. Sonra da kılıç kuşandırılan abdalların Hünkâr tarafından Yıldırım Bayezid'e gönderilmesini ister.

"Ey ciğer köşelerim ve muhlis bendelerim kırkınız dahi gönlünüzü birleyüp bu yerden hareket ve cânib-i Rum'a azimet idüp kurre-tül-ayn'ım Seyyid Hacı Bektâş-ı Veli'nin dergâhına varın. Sizlere lazım olan hizmeti bil-edâ ziyâretini icrâ idin. Meyânınıza **seyf-i himmet** (kılıç) kuşatsun ve her ne emriderse

rizâsında olup himmet-i tâm ve havâlet-i ihtimâm ile sizleri Yıldırım Hân cânibine göndersün. Ana yardım edüp Rum ilin feth eyleyesiz deyu emr-ü tenbih eyledi."

SASV s. 80

Odman Baba, Sultan Mehmet Han'la konuşurken asıl şemşirin (kılıcın) ve topuzun kendisine ait olduğunu söyler ve zamanın manevi padişahı olarak kendisini gösterir.

"Dahi Kân-ı Vilâyet ayuttu ki; Bak bre Tatar ki, kılıcım vardır dersin, pes sen kılıcı kanda buldun ki asıl **şemşîr-ü kılıç** benim var ve Damışkîy-i Bozdoğan benim var ve umlu topuz benim var, ben şol pâdşâh'ım ki, boynuzlu koyundan boynuzsuz koyun hak'kın alıverir ve kelbi öldürene sürüdürün, dedi."

OBV s.250

Bilecik Tekfuru, Yarhisarı Beyi'nin kızı ile evlenmeye karar verir. Düğüne Osman Gazi Han'ı da çağırır. Osman Gazi Bilecik Tekfuru'nun kalesini fethetmek için uygun zaman olduğunu düşünür. Tekfur'a düğünü kale içinde değil de yeşillik bir alanda yaparsa misafiri olabileceğini söyler. Tekfur da düğünü yeşillik bir yerde yapmaya karar verir. Osman Gazi, Bilecik Tekfuru'nun düğünündeyken Seyyid Cafer, Uzuner ve Gül Battal Gazi otuz yedi tane kılıç ustası askeri koca karı elbiseleri ile kaleye sokarlar. İçeri giren askerler kalede az sayıda düşmana askeri olmasını değerlendirerek kaleyi kolayca fethederler.

"Seyyid Ca'fer ve Uzuner ve Gül Battal Gâzî yanlarında otuz yedi bahadır **şimşîrzen** tâze cevân yiğitleri koca avretler libâsıyla esvabları kal'aya vâsıl ittiklerinde dâhil oldukları gibi kendûlerin ayân idüp derûn-u kal'ada düğün sebebiyle az kimse bulunmağın filhal Kal'ayı kabze-i tasarruflarına aldılar ise de ol esnâda Seyyid Ca'fer başından yaralanup hicret-i Nebeviyye'den altı yüz seksen sekiz sene sonra şehîd oldu. Rahmetullâh-ı Aleyh."

VBV s. 164

Top, gürz, topuz

"Top" gülle veya şarapnel atan büyük, ateşli silâh demektir. "Topuz", ucu top biçiminde eski bir silah; "gürz"; uzun saplı, büyük demir topuz demektir.

Odman Baba Velâyetnâmesi'nde geçen bir beyitte onun savaş gereçlerine, top ve tüfeğe ihtiyacı olmadığı belirtilir.

"Ana hâcet değildir âlet-i cenk
K'ola ismi anları **tûp**-ü tüfenk

OBV s.199

Kaygusuz Abdâl Menâkıbnâmesinde Gaybî Bey'in güçlü kuvvetli birisi olmasının yanında, at üzerinde silah kullanmada, ok atmada, kılıç, gürz ve sünü kullanmada çok yetenekli olduğu da anlatılır.

"Ehl-i tarîk içinde ma'rûf u meşhûr "Dil-güşâ" sâhibi Kaygusuz Baba Sultân "Kaddesa'llahü sırre'l-alâ" Alâiye sancağı beği'nün oğlı idi. Adına "Gaybî" dirlerdi. Gayet âkil, ârif, 'âmil, 'âlim, kâmil ve tüvâne idi. Onsekiz yaşında anunla kimse mukabele turub, bahş idemezlerdi. Zirâ çok kitâblar okumışdı. (her) 'ulûmı, bi't-tamam bilürdi ve hem ziyâde pehlevânıdı. Zôr bâzûya mâlik, at üzerinde silâh-şorlukda, ok atmakda ve kılınç çalmada ve **gürz** şalmakda ve sünü oynatmakda hüner-mend idi."

KAM s.90

Odman Baba, Sultan Mehmet Han'la konuşurken asıl şemşirin (kılıcın) ve topuzun kendisine ait olduğunu söyler ve zamanın manevi padişahı olarak kendisini gösterir.

"Dahi Kân-ı Vilâyet ayuttu ki; Bak bre Tatar ki, kılıcım vardır dersin, pes sen kılıcı kanda buldun ki asıl şemşîr-ü kılıç benim var ve Damışkîy-i Bozdoğan benim var ve umlu **topuz** benim var, ben şol pâdşâh'ım ki, boynuzlu

koyundan boynuzsuz koyun hak'kın alıverir ve kelbi öldürene sürüdürün, dedi."

OBV s.250

3.6.1.2. Savaş Âletleri ile Birlikte Kullanılan Araçlar

Mazcınık

"Mancınık" top yapımının bilinmediği çağlarda, kale kuşatmalarında, ağır taş, gülle fırlatmakta kullanılan basit bir savaş aracıdır.

Kilgra şehrinde yaşayan bir mekân sahibi, eğer bir keramet gösterirse Odman Baba'ya bağlanacağını söyler. Bunu üzerine Odman Baba, Saru Saltuk'un bir ejderhayı öldürdüğü mağaraya gelir ve mağaranın üstünde duran büyük bir taşa, üç gün durduktan sonra dördüncü gün, "Allah'a hemen secde etmesini" söyler. Taş, o an, mancınıktan atılır gibi yere düşer. Kayanın düşüşünden civardaki hisar titrer.

"Çün bu nefes üzere, üç gün güzer kıldı, dördüncü gün bir sabâh ol Kân-ı Vilâyet ol taşa nazâr saldı ve cevâba gelip ayıttı ki; Tez tangrı'ya secde eyle, niye durursun dedi. Dahi ol'ok saat ol taş **mancınık'tan** atılur gibi, gönder uzunu mikdâr yere düştü ve mecmû-ı hisâr ol kaya darb'ından lerzeye vardı."

OBV s.105

Kın, terkeş

"Kın", bıçak, kılıç gibi kesici âletlerin kabıdır. "Terkeş" ise ok çantası, ok muhafazası anlamına gelmektedir.

Kadıncık'ın bir oğlu olur ve Hünkâr Hacı Bektâş-ı Veli adını "Mahmut" koyar. Mahmut, Allah sevgisiyle o kadar kendinden geçer ki sonunda o da dilediği herşey hemen gerçekleşen bir eren olur. Halktan bazı kimseler bu durumu Hünkâr'a şikâyet ederler. Hünkâr, gelenlere "İki kılıç bir kına sığmaz, varın görün." der. Bu söz üzerine Mahmut'a bakmaya gelen kişiler Mahmut'un öldüğünü görürler.

"Mahmud, cezbeye kapıldı, nefesi geçkin bir er oldu, ne derse hemencecik olurdu. Hünkâr'a şikâyet ettiler. Hünkâr, iki kılıç bir **kına** sığmaz, varın, görün dedi. Gittiler, baktılar ki göçmüş."

HBVV s.64

İstanbul'u fetheden Fatih Sultan Mehmet Han, Mahmut Paşa'ya Belgrad üzerine de sefere çıkacağını anlatırken Odman Baba, Fatih'e Belgrad üzerine sefere gitmemesini, sözünü dinlemezse başarısız olacağını söyler. Bu sözleri duyan Fatih çok sinirlenir ve kılıcını çekerek Odman Baba'nın üzerine yürür. Mahmut Paşa hemen Fatih'i tutar ve Odman Baba'nın keramet ehli olduğunu söyler. Bu sözler üzerine Fatih Sultan Mehmet Han kılıcını kınına sokar ve sarayına döner. Odman Baba'nın sözünü dinlemeyen Fatih, Belgrad seferinden başarısız olarak döner.

"Çün Sultan Muhammed, Mahmud Paşa'dan bu haberi işitti, derhâl kılıcın **kınına** kakıp, sarayına revane oldu. Âhîr-al emr ol Kân-ı Vilâyet'in bu haberi kulağına girmedi ve gücüne güverip Sultan Muhammed ol Hisâr'a vardı kim fethede..."

OBV s.45

Yavuz Sultan Selim Han, Mısır Sultanı'nın Kaygusuz Abdâl için Nil Nehri kıyısında yaptırdığı görkemli kasra gider. Kasrın bir köşesinde gölgelik bir yerde bir müddet oturur. Bu sırada yanında seccade, rahle ve dikili duran bir alem vardır. Yavuz, tirkeşinden yedi tane ok çıkartır ve bunları oturduğu yerden kubbeye atar. Bu oklar kubbede durur.

“Sultân Selim Hazretleri gelüb bir müddet sâkin olmış, bir köşesinde ol oturduğı yire bir ‘âlî suffa bağlamışdur. Seccâde vü rahle ile Mushaf komışlar yanında ‘alem dikilüb turur. Kendi mübârek eliyle yine **tirkeşinden** yedi dâne ok atmış oturdugı yirden (Kubbenüñ) yukarusında sançılup durur. “

KAM s.114

Şücâeddin Baba Velâyetnâmesi geçen bir beyitte, Şücâeddin Baba, kendi tirkeşinden abdallara bir ok verilmesini ister.

“Benüm **terkeşümden** bunlara varuñ
Bir ok getirün abdâllara dike koñ”

ŞBV s. 34

Nişan, kiriş, tetik

“Nişan” alâmet, iz, hisse, ok ve tüfek atışları yapılan pota, hedef demektir.[149] “Kiriş”, Ok atılan yayın iki ucu arasındaki esnek bağ; “tetik” ise ateşli silahlarda ateşlemeyi sağlamak için çekilen küçük parça anlamına gelmektedir.

Saru Saltuk, Kırşehir yolundaki Karaöyük deresine iner ve oradaki insanlarla oturur. Sonra da dervişlerine çakıl toplatıp “Nişanemiz olsun.” diyerek oraya bir höyük yaptırır. “Nişane” kelimesi burada “iz” anlamında kullanılmıştır.

“Rivayet ederler ki Sarı Saltuk, Kırşehri’nden, Çorlu yolundan Karaöyük deresine inince Akkube’ye karşı, yanındaki toplulukla oturdu. Dervişlerine çakıl toplatıp bir araya yığdırdı, bir öyük yaptırdı. Burada dedi, bizim bir **nişanemiz** olsun. O çakıl öyüğü, hâlâ durur.”

HBVV s.23

149 Mütercim Âsım, Burhan-ı Katı’, İstanbul 1251, s. 593.

Demir Baba, yayını tartar, nişan alıp tetiğe dokunur ve yayından fırlayan ok ejderhanın başına, beyninden çenesine doğru, balık zıpkını gibi girer.

"Demir Baba Sultân ol kân-ı vilâyet ve ol menba'ı hidâyet ol ervâh-ı zinde ol vücûd-u can ol mü'minler atası Alî veliyullâh fakın **tetiğine** dokunuvirdi ol gâib şîr kemânın tartıp cân **nişân** gözleyüb serpdi. Ol yedi kulaç fak balık zıpkını şeklinde damaklara tazyik yukarı damağı beyninden yukarı aşağı damağı dilden çeneden aşağı geçdi."

DBV s. 96

Bir gün vahşi kuş avına çıkan Gaybî Bey av sırasında bir geyik görür. Ok tirkeşinden bir ok çıkaran Gaybî Bey oku kirişe koyar, nişan alıp atar. Geyik koltuk altı tarafından okla yaralanır ve kaçar.

"Günlerden bir gün, tevâbî'lerinden bir nice kimesneler ile şikâra çıkdılar. Vahş u tuyûrı şikâr iderken, Gaybî Beg-zâde ânı gördi. Bir âhû, anûn önüne çıkageldi. Ve fi'l-hâl Gaybî Beğ abı göricek tirkişden bir ok çıkardı**, kirişe** kodı gözledi, çekdi. Toldurdı, ol âhûyı gözledi, küşâd virdi, ol ok **kirişden** çıkdı, ol âhûya dokındı, koltugından geçdi. Hayli darb urdı. Ol âhû, sıçrayub kaçdı."

KAM s.90

Bukağı

"Bukağı", tutukluların kaçmasını önlemek için bileklerine takılan, bir zincirle tutturulmuş demir halka, kelepçe demektir.

Odman Baba gene bir gün ortadan kaybolur. Zağra Yenice'si ile Yanbolu arasında yaşayan bir kişi onu kaçak zanneder ve evine götürüp ayağına çelik kelepçe vurur. Bu adamın karısı Odman Baba'ya gündüzleri kaz güttürür, geceleri de geri eve getirir, ayağına çelik kelepçe vurup kapısını sıkıca kapatır. Bu durum bir ay kadar böyle devam eder. Gene bir gün

Odman Baba'yı kaz güttürmek için dışarı çıkarmaya giden kadın, kapı kilitli olduğu halde Odman Baba'yı dışarda oturuken görür. Kilidi açıp eve giren kadın Odman Baba'nın ayağına vurduğu kelepçeyi mührü ile yere atılmış vaziyette bulur.

"Pes bu hâl-ü vilâyet'ten sonra ol Kân-ı Vilâyet ol aradan kaybolup, Zağra Yenice'si ve Yanbolu arasında bir kişi ol Kân-ı Vilâyet-i Kaçgun diye evine götürüp mübârek ayağına **bukağı** vurur ve kendözü akın kasdına gidip ol Kân-ı Vilâyet-i avretine ısmarlar. Ol avret dahi, ol Kân-ı Vilâyet'e gündüzün Kaz güttürüp ve gece bir evde koyardı. Ve ayağında **bukağı** birle ol evin kapusun mûhkem bend'ederdi. Pes bu nev'e bir ay mikdârı murâd verir kim sonra birgün o avret geldi kim ol Kân-ı Vilâyet'in kapusun aça ve çıkarup Kaz güttüre, gördü kim ol Kân-ı Vilâyet taşrada oturur ve kapınun kilidi nice koyup gitti ise heman öyle durur. Ol avret taaccup'e varıp anahtar birle ol kapuyu açtı gördü kim; İçeride ol ayağına vurulan **bukağı** mührü ile dökülüp yerde yatur."

OBV s.41

3.6.2. Savaş ile İlgili Âlet ve Malzemeler

Bayrak, a'lem, sancak, tuğ

"Bayrak" bir millet, aşiret veya askerî birliğe aity renk ve alâmetleri taşıyan, bir mızrak ucuna veya göndere asılmış kumaş parçasından ibârettir. "A'lem" bayrak, sancak demektir. İki araziyi ayıran sınıra, yol kenarındaki işâretlere, kumaşın kenarındaki damgaya denir.[150] Sofra, çerağ ve seccade ile birlikte irşad yapma yetkisi kazanan halifeye verilen emanetlerden birisi de "alem"dir. "Sancak" da çoğunlukla askerî birliklere verilen yazı işlemeli,

150 Mütercim Âsım, Kâmûs Tercümesi, İstanbul 1305, C.IV , s. 412.

kenarları saçaklı ve gönderli bayrak, “tuğ” da eskiden sancak tepesine ve başa takılan at kuyruğudur.[151]

Babası Ahmet Yesevî’nin isteği üzerine Bedahşan iline savaşmaya giden Kutbeddin Hayder, Horasan’dan Bedahşan’a altı bin askeri ile yola çıkarken davullar, nefirler çalınır; bayraklar açılır.

“Kutbeddin Hayder’in başına altıbin er toplandı. Davullar dövüldü, **bayraklar** açıldı, nefirler çalındı, Horasan’dan kalkıp Bedahşan iline yürüdüler. Casuslar, bunu kâfirlere haber verdiler.”

HBVV s.9

Ahmet Yesevî, Bedahşan ilindeki kâfirlerle savaşması için oğlu Kutbeddin Hayder’i görevlendirir. Ona kılıç kuşatıp tuğ ve sancak verir. Kutbeddin Hayder’in etrafında da altı bin asker toplanır.

“Bu çocuk, çok kuvvetli, gürbüz bir yiğitti. Ona kılıç kuşatıp **tuğ** ve **alem** verdi; başına erenlik taçını giy, kâfire yürü dedi. Kutbeddin Hayder’in başına altıbin er toplandı.”

HBVV s.9

Abdal Mûsâ, abdallardan Hünkâr Hacı Bektâş-ı Veli’deki üç emaneti bulup getirmelerini ister. Abdallar bu emanetlerin neler olduğunu ve nerede bulacaklarını sorarlar. Abdal Mûsâ sarı alem’in un ambarında olduğunu, mermer çerağın Hünkâr’ın önünde yandığını, yeşil fermanın ise Sarı İsmail’de olduğunu söyler.

“Abdâl Mûsâ Sultân eyitdi:

“Bir evün un anbârındadur; ol sarı ‘**alemdür**. Birisi Mermer Çerâkdur; Hâcı Bektâş Hünkâruñ öñinde yanmışdur. Birisi Yeşil Fermândur; ol kadar. Ol Sarı İsmâ’il’dedur.“

151 Yeni Tarama Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, (Haz. Cem Dilçin) Ankara 1983, s. 212.

AMV s. 147

Osman Gazi, erenlerin de yardımıyla Karahisar'ı fetheder ve çadır kurup ordusunu yönetmek üzere Karacahisar'ı karargâh olarak seçer. Bu fethi haber alan Selçuklu Hükümdarı Alâeddin Bey, Osman Gazi'ye hürmet ve saygısını göstermek için ona davul, alem, kemer, hançer ve birkaç ahır gösterişli at gönderir.

"Bu fetuhten sonra Karahisar'ın dahi fethi müyesser olup Karaca Hisarı kendilerine karargâh ittiler. Bu haber-i meserret-i nusret Sultan Alâeddin-i Selçukıyye'ye iriştikte Osman (Odman) Gâzi'yi ta'zim ve tekrîm içün Tabıl ve **Alem** ve Kemer ve Hançer ve Tiğ-i zerrîn ve birkaç tavla Fâhir atlar gönderüp Eskişehir ve İnönü'nü makarr-i eyalet içün mukarrer kıldı."

VBV s. 163

Kâfir kalesine savaş yapmaya giden Seyyid Ali Sultan, Rüstem Gazi'den elinde tuttuğu sancağı kale duvarına dokundurmasını ister. Rüstem Gazi sancağı duvara dokundurur dokundurmaz kale duvarı yerle bir olur. Gaziler de tekbir getirip kalenin içine doğru yürümeye başlarlar. "Sancak" kelimesi bu menakıbda, Rüstem Gazi'ye ait bir kerametin anlatılmasında kullanılmıştır.

"Ol dahi kabul idüp şeref-i İslâm ile müşerref oldı, halâs buldı. Meğer ol vakit **alem** Seyyid Rüstem Gazi elinde idi. Seyyid Ali Sultan emir ve himmet idüp didi: Yâ Rüstem Gazi, elindeki **sancağı** hemân kal'a bedenine uzat. Seyyid Rüstem Gazi ber mucib-i emr-i sultâni **sancağ**-ı mükerrem ve muhterem-i mezkûru kal'a divârına uzadup ol mübârek alem dahi el-hikmet-i lillâh-i Ta'âla uzanup kal'a divârına dokundu. F-il-hâl ol burc-u kal'a yer ile yeksân oldu. Gaziler hemân tekbir getirüp kal'a derununa yürüyüş ittiler."

SASV s. 9

Ahmet Yesevî'nin halifeleri onun, kendisinde bulunan kutsal emanetleri kime bırakacağını merak etmekteydiler. Bu durum Ahmet Yesevî'ye malum olur. Bunun üzerine Ahmet Yesevî meydandaki darı yığınını göstererek o darı yığınının üstüne seccadesini alıp hiçbir darıyı düşürmeden iki rekât namaz kılan kişinin kutsal emanetleri hakedeceğini söyler. Sonra Hünkâr Hacı Bektâş o meclise gelir selam verir, abdallar selamını alır. Seccadesini alıp darı yığınının üstüne seren Hünkâr Hacı Bektâş bir tek darı tanesini bile düşürmeden namazını kılar. Bu sırada çerağ yanıp Hünkâr'ın önüne gelir, Peygamber Efendimiz'in sancağı başucuna dikilir, seccade de altına serilir. Bu kerametleri gören Ahmet Yesevî'nin halifeleri Hünkâr'ın yaptıklarına bakarak artık o memlekette işlerinin kalmadığını düşünürler.

"Çırağ, durduğu yerden kalkıp uyandı, önünde durdu. **Peygamberin sancağı** da durduğu yerden kopup Hünkâr'ın başı ucunda dikildi, seccade kalkıp altına döşendi. Halifeler, bu halleri görünce eyvah dediler, bu çeşit kuvvetli er, burada kalırsa demimiz oynamaz artık. Ahmed-i Yesevî, hatırlarından geçeni anladı."

HBVV s.16

Anadolu Valisi, Kara Haydar oğlu Mehmet'in Anadolu'da başlattığı eşkıyalık hareketinin bir an önce bitirilmesi için eşkıya Kara Mehmet'e tuğ ve sancak verilmesini ister. Osmanlı'da bir kişiye tuğ ve sancak vermek onu devlet kademesinde görevlendirmek, ona rütbe vermek demekti. Orada bulunan ağalardan Koca Muslihiddîn, Vali'ye katılmadığını, eşkıyalara yol gösterilecekse bu yolun ona tuğ ve sancak vermek olmadığını söyler. Eğer Vali'nin dediği yapılırsa sancak ve tuğ almak isteyen herkesin eşkıyalık yapmaya başlayacağını, bunun tedbirinin başka türlü alınmasını ister.

"Bu Kara Haydar Oğlu'na bir **tuğ** ve bir **sancak** verin de bu fitne basılsın yohsa Karahisâr bitti, böylece bilesiniz deyû."

VBV s. 273

3.7. NAKİL VASITALARI

3.7.1. Kara Nakil Vasıtaları

3.7.1.1. Vasıta Olarak Kullanılanlar

Araba

"Araba" tekerlekli, motorlu veya motorsuz her türlü kara taşıtıdır.

Odman Baba bir gün Ağaçdenizi denilen yerden ağaç kesmiş ve dönmektedir. Yolda birkaç kâfirle karşılaşır. Kâfirler, Odman Baba'yıköylerine götürürler ve bir haneye kapatırlar. Üç gün sonra Vize şehrinden birkaç kişi Karadeniz kenarında 'Ahî yolu' denilen şehre varır ve araba ile tuz alıp Odman Baba'nın tutulduğu köye uğrarlar.

"Nâgâh Ağaçdenizi'nde birkaç kâfir'ler ağaç kesmekten gelürken ol Kân-ı Vilâyet'e tos gelirler. Dahi kaçgun ve yahut ne kişidir deyü köylerine götürür ve bir haneye koyup kapusun berkederler (hapsederler). Tâ üç gün mikdârı bu hâl üzerine geçdikten sonra meğer Vize şehrinden birkaç kişiler Karadeniz kenarında Ahyolu (Ahî yolu) derler bir şehir vardır, andan **araba** ile tuz alıb gelürken ol Kân-ı Vilâyet'ı duttukları köye uğradılar."

OBV s.55

3.7.1.2. Vasıtalarla İlgili Malzemeler

Dingil

"Dingil", tekerleklerin merkezinden geçen ve taşıtın altına enlemesine yerleştirilmiş mil, eksen, aks anlamına gelir.

Odman Baba bir hamam küsküsünü eline alarak hışımla dışarı çıkar. Allah'ın yarattığı eşyalar kalabalık kalabalık duruken o an köprübaşından

geçen odun arabasına seslenir. Arabaya koşulan öküzlerin hemen otlatılmasını söyler. Arabacı, Odman Baba'nın dediklerini önemsemez. Az zaman sonra da o arabanın dingili iki parçaya ayrılır ve araba yıkılır.

"Derhâl ol Kân-ı Vilâyet. Celâle geldi, bir külhan küsküsün eline alıp taşra çıktı, mâ-halakallah eşya, kalaba kalaba olup dururken ol demde köprübaşından bir odun arabası gelip geçerken ol Kân-ı Vilâyet. Ol araba ıssına derhâl ayıttı kim, tez şol arabada koşulan öküzleri koyuvir otlasınlar dedi. Arabacı, ol Kân-ı Vilâyet.'in nefesin eslemedi, dahi birkaç kadem vurduğu dem, ol arabanın **dingili** iki pâre olup araba yıkıldı."

OBV s.60

3.7.1.3. Nakil Vasıtası Olan Hayvanlarla İlgili Eşya ve Malzemeler

Eyer, semer, yular, özengi, licâm

"Eyer" binek hayvanlarının sırtına konulan, oturmaya yarayan nesnedir. "Semer"; at, eşek, katır vb. hayvanların sırtına yerleştirilen, üzerine yük bağlanan veya binilen, iskeleti ağaçtan araçtır. "Yular", bir yere bağlamak veya çekerek götürmek için hayvanın başlığına veya tasmasına bağlanan ip; "üzengi" eyerin iki yanında asılı bulunan ve hayvana binildiğinde ayakların basılmasına yarayan, altı düz demir halka demektir.[152] "Licâm", hayvanın ağzına vurulan gem anlamına gelir.[153]

Oğlu Gaybî Bey'in, Abdal Mûsâ'ya muhip olmasına çok sinirlenen Teke Bey'i, Abdal Mûsâ'yı görmek ve ona hesap sormak ister. Bunun için adamı Kılağılı İsâ'dan Abdal Mûsâ'yı alıp getirmesini ister. Bey'den emri alan Kılağılı İsâ hemen atını eyerleyip Abdal Mûsâ'yı getirmek için yola çıkar. Dergâha gelince de selamsız bir şekilde içeri girer.

152 Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, C. I,II, Ankara 1998.

153 Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügât, Ankara 1993, s. 551.

“Teke Beg’i anı katına okıyub eyitdi:

— Var, ol abdâlı bana tut, getür. Nice kişidür, göreyüm andan haber sorayum, didi. Hemân Kılağılı ‘İsâ, el baş üstünde koyub etek der-miyan eyledi. Sarây kapusunda çıkub, tîz atın **egerleyüb** üzerine süvâr olub, Sultân Abdãl Mûsâ’yı getürmeğe ‘azm eyledi. Tâ kim, erenlerün âsitâne-i sa’âdetüne geldi. Bî-merhâba, içerü girdi.”

KAM s.95

Gönlüne Şücâeddin Baba’nın sevgisi düşen Timurdaşoğlu, Sultan’a hediye olarak altın akça, kös ve kuru eyerli bir at götürür ve Şücâeddin Baba bu hediyeleri kabul ederse dergâha girmiş sayılacağını düşünür.

“Birgün otururken bunı fikr eyledi ki biñ koyun çobanla biñ hemyân altun akça bir kös bir **kur eyerli** at diledügin sultânuñ nazarına getürdi. Göñlinden bu remzi tutardı ki eger bu iletdügüm nesneleri kabûl iderse bizi dahı dünyâ vü Àhiret kabûl itmişdür didi.”

ŞBV s. 10

Akyazılı Baba, dervişlerinden Hacı Dede ile değişik yerlere seyahat eder. Gene bir seyahat öncesi Hacı Dede’yi yanına çağırır. Hacı Dede semerini alıp gelirken Akyazılı Baba “Ya Hacı Tanrı’yı bilir misin?” diye sorar.

“Bir gün Akyazılı Sultân ol kân-ı vilâyet Yâ Hacı deyu serâgâaz eyledi El-Hacı Dede Lebbek (lebbeyk) deyüb alub **semeri** götürdü geldi ya’ni Akyazılı Baba Sultânı götüre Ol kân-ı vilâyet cevâba gelüb Ya Hacı Tanrı’yı bilir misin dedi.”

DBV s.53

Kaygusuz Abdâl Menâkıbnâmesinden alınan aşağıdaki beyitte, insani özelliklerini kaybeden kişiye zincirden yular da takılsa gene de onun zaptedilemeyeceğinden bahsedilir.

“Hayvân âdama zincir **yular** dahı tayanmaz

Ehl-i tarîkı bin nefesde yederem ben”

KAM s.100

Abdal Mûsâ, kendisiyle konuşmak isteyen ve bu yüzden kendisini dışarı çağıran Kılağılı İsâ’ya geri dönüp gitmesini söyler. Abdal Mûsâ’nın bu sözüne çok sinirlenen Kılağılı, Abdal Mûsâ’yı kendisi zorla dışarı çıkartmak ister. Bunun için atından inecekken sol ayağı üzengiye takılır ve yanlışlıkla atın karnına bir tekme vurur. Kılağılı’nın darbesinden ürken at da Kılkağılı üzengisine takılı vaziyette koşmaya başlar.

“Kılağılı ‘İsâ’ya bu söz hoş gelmedi. Gazabıla hemân-dem kasd itdi kim, atından aşadı ine, içerü girüb, Sultânı tuta cebren ve karhan taşra çıkarub, alub gide! Pes, Kılagılı ‘Îsâ ol kâkmakıla böyle niyet eyledi. Sag ayagın **üzengiden** çıkarub, sol ayagı **üzenginüñ** içne girdi. Atınun karnına bir depme urdı. Ol at ürküb, turdıgı yirden gitdi.”

KAM s.95

Demir Baba Sultan kendisine kılıçla saldıran kâfir rehberine asasıyla karşılık verir ve o kâfirin atının lüccamını tutup atı düşürür ve binicisini düşürür. Sonra da Allah’ı, Hz. Muhammed’i ve Hz. Ali’yi anar ve atından düşen düşen adamın ensesine vurur.

“El-hâsıl-ı kelâm ol asâ ile kılıcı kakıverdi anın **lüccâmın** kapub alıkodı at geri çökdi andan bunağın ensesine be-nâm-ı hudâ ve devlet-i Muhammed Mustafâ velâyet-i Ali-yyel-Murtezâ deyüb pençe avucun gölgâlendirdi.”

DBV s. 102

Üvendire, kamçı, kırbaç, mahmuz, yalak

“Üvendüre”; çifte koşulan öküzleri yürütmek için kullanılan, ucuna nodul çakılmış uzun değneğin ismidir. “Kamçı”, bir ucuna ip, deri vb. bağlı

vurma, dövme aracına; "kırbaç" da tek parça deri veya uzun esnek bir değneğin ucuna sırım bağlanarak yapılmış vurma aracına denir. "Mahmuz", çizmenin, potinin arkasına takılan ve binek hayvanlarını dürtüp hızlandırmaya yarayan demir veya çelik parçanın adıdır. "Yalak", hayvanların su içtikleri taş veya ağaçtan oyma kap demektir.

Hünkâr'ın tekkesindeki çiftlikte iki öküz vardır. Eçek isimli çiftçi bu iki öküze çok iyi bakmaktadır. Günün birinde çift sürerken sinirlendir ve öküzlerden birini üvendireyle dürter, gövdesini kanatır. O an öküz dile gelir. Eçek'e, önceleri kendisini hoş tuttuğunu ama şimdi yaşlandığı için üvendire ile dürterek yaraladığını ve ertesi gün Saru Saltuk'un kırk abdal ile gelip kendisini kurban edeceğini söyler.

"Yemlerini fazla verirdi. Günün birinde, çift sürerken kızdı, öküzün birini **üvendireyle** dürttü, gövdesini kanattı. Öküz, Tanrı kudretiyle dile gelip Eçek dedi, evvelce hizmetimde kusur bulmazdın, beni hoş tutardın, bana hizmet ederdin. Şimdi kocaldım, gücüm kuvvetim kalmadı, beni üvendireyle dürttün, kanattın. Yarın sabah Saru Saltuk, kırk abdalla gelir, beni kurban eder."

HBVV s.47

Odman Baba, iki abdalı ile beraber İstanbul yöresine gelir. O zamanlar o yörede yaşayan velî bir zat olan Şahkulu Baba Odman Baba ile abdallarını görür, geldikleri tarafa bakar ve gökten geldiklerini anlar. Odman Baba, Şahkulu Baba'ya buluta binip yıldırımları kamçı olarak kullandığını söyler.

"Gördü kim Rûm'a üç er gelmiş ve içlerinden biri begayet heybetlü ve Selâbetlü kimsedir kim ve hem kûtb-ul aktâb burcunda oturur ve bunların geldikleri tarafa nazar saldı kim ve gördü kim gökten berü gelmişler, meğer bu ol hâl idi kim Said Çukurunda, Arhacı nazarında ol Kân-ı Vilâyet ayıttı kim; ben bulud'a binerim ve yıldırım'ı **kamçı** edinirim."

OBV s.26

Seyyid Mehemmed Abdal Velâyetnâmesi'nde geçen bir dörtlükte müellif, elinde yeşil kamçısıyla bütün âlemi dolaşıp çaresiz durumda olanlara yardım eden Hz. Ali'den yardım ister.

"Elinde **kamçısı** yeşil.
Cümle Alemi dolaşır.
Çare diyene ulaşır.
Eriş Pîrîm Ali eriş."

SMAV s.94

Demir Baba, ecele çare arayan Genç Bek isimli birisinin davetine icabet eder. Verdiği selamın alınmadığını zanneden Demir Baba, iki kişiyi kırbacıyla döver.

"Anlar da ikrâm içün üzere geldiler selâm eylediler aldılar Yani Demir Baba Sultâna selâm viremediler sandılar Meğer belinde bir **siyah gırbacı** varmış bunlara bir **gırbaç** düşdi kim Yâ Settâr demeyince döğdi andan katırcılara vardı kat övün eyledi."

DBV s.81

Fatih Sultan Mehmet'in paşalarından olan Süleyman Paşa bir gün ava çıkar ve avlandığı yer yakınlarında olan Odman Baba'nın da elini öpmek ister. Odman Baba, Süleyman Paşa'nın üzerindeki av elbiselerini çıkarmadan kendisine yaklaştığını görünce ona kızar. Odman Baba'dan böyle bir tepki beklemeyen Süleyman Paşa da atına mahmuz vurup yoluna devam eder.

"Çün ol Süleyman Paşa ol Kân-ı Vilâyet'ten bu celâl-ü haberi görüp işitti, hacâlet birle gerü atına süvâr oldu, Dahi atına **mahmuz** urup revân olduğu gibi meğer kûdret-i ilâhi bindüğü at osrup cevelân vurdu."

OBV s.244

Abdallar, Şücâeddin Baba'nın dediği yeri kazarlar. Önce su çıkar. Kazmaya devam ederler, altın bir maşrapa çıkar. Gene kazarlar, mahmuz ile üzengi çıkar. Şücâeddin Baba kazmaya devam etmelerini söyler. Abdallar bir

göz daha suya ulaşırlar. Çıkan bu suyu tasa koyup Şücâeddin Baba'ya götürürler. Suyu içen Şücâeddin Baba suyun tadını bala benzetir ve su çıkan yerin adının 'bal pınarı' olmasını ister.

" 'İşde pìrlerüñ didigi yir budur. Kazuñ imdi.' Gördiler kim bir taşlu kır. Kazdılar su üşürdi çıkdı, dahı kazdılar ol altun maşraba[yı] buldılar. Alup sultânuñ nazarına geldiler sultân eytdi: "Dahı kazuñ köçegüm" didi. Kazdılar **mehmuz** ile üzengü çıkdı. "Yine kazuñ" didi. Kazdılar bir göz su çıkdı. Pes suyı bir tasa koyup sultânuñ nazarına getürdiler alup Sultân Varlığı içdi eytdi: "Köçegüm bala beñzer, bunuñ adı bal bıñarı olsun" didi."

ŞBV s.10

Gönlüne Şücâeddin Baba'nın sevgisi düşen Timurdaşoğlu, Sultan'a hediye olarak altın akça, kös ve kuru eyerli bir at götürür. Şücâeddin Baba altın akçanın köpek yalağına, bir yemeğin içine konulmasını ve köpeklere verilmesini ister. Köpekler yalaktaki aşı yerler ama altına dokunmazlar. Şücâeddin Baba, abdallarına yalağa dökülen yemeklerin ne olduğunu sorar. Abdallar yalağa bakıp yemeklerin yendiğini ama altınların durduğunu söyelrler. Şücâeddin Baba da Timurdaşoğlu'na "Köpeklerin yemediğini biz nasıl yiyelim?" diye cevap verir.

"Aluñ köçegüm pìrlerüñ oğlancukları salar (?) didi. Ardınca nice biñ koyun çoban ile çekdi. Anı dahı aluñ köçegüm didi dahı ardınca ol bir hemyân altun akça çeküp sultân altunı kabûl eylemedi eytdi: "Aluñ köçegüm köpek **yalağına** döküñ" didi abdâllar niyâz iderlerdi: "İnşâ'allâh sultân bu akçayı kabûl ideyevüz" dirlerdi. Hele varup köpek **yalağına** dökdiler köpekler aşı yidi altun **yalakda** kaldı. [163/15] Timurdaşoğlı dahı el kavşurup karşu tururdı ki: "Bu getürdügüm nesneleri yoluña kabûl eyleye" dirdi. Sultân eytdi: "Görüñ köçegüm **yalağa** dökdügüz altun niçe oldı" didi. Varup gördiler, aşı köpekler yimişler altun **yalakda** kalmış didiler."

ŞBV s.10

3.7.2. Deniz Nakil Vasıtaları

Gemi, keştî, sefine, kadırga, sal, sandal

"Gemi", su üstünde yüzen, insan ve yük taşımaya yarayan büyük taşıt anlamına gelmektedir. "Keşti" ve "sefine" de gemi demektir. "Kadırga", Hem yelken hem kürekle yol alan, özellikle Akdeniz'de kullanılmış bir savaş gemisidir. "Sal", kalın direklerin yan yana bağlanmasıyla oluşan korkuluksuz deniz veya ırmak taşıtıdır. "Sandal" ise insan taşıyacak biçimde yapılmış, kürekle yürütülen deniz teknesi demektir.

Kara Reis, Karadeniz'de gemi işleten bir denizcidir. Bir gün buğday yüklü gemisiyle denizin tam ortasındayken bir fırtına çıkar ve tayfalarıyla beraber gemideki bütün malları denize atmaya başlar. Tam buğdayı da denize dökecekken denizin ortasından çırılçıplak bir abdal gelir ve gemiye çıkar. Kara Reis'e kendisini erenlerin yolladığını ve erenlerin buğdayın denize dökülmesini istediklerini söyler.

"Bir reis vardı, adına, Kara Reis derlerdi. Karadeniz'de **gemi** işletirdi. O sırada gene **gemisine** buğday yüklemiş, açılmıştı. Tam denizin ortasında şiddetli bir yel esmeye başladı."

HBVV s.69

Mısır'a, Hz. Yusuf'un tahtını ziyarete giden Baba Kaygusuz ve kırk abdalı gözlerini pamukla kapattıktan sonra Dimyad isimli kasabaya gelip gemilere binerler ve Nil Nehri'nde bulunan Bulâk isimli iskeleye gelirler. Kaygusuz Baba gemiden çıktıktan sonra bir eşeğe biner, abdalları da turna kataı gibi yanına dizilirler.

"Baba Kaygusuz (hemân) bir gözine penbe kodı, yanında ola yoldaşları anı böyle görüb hem-cinân ol kırk kişi dahı her biri öyle kıldılar. 'Azm idüb, Dimyãd nâm kasabadan **gemilere** binüb Nil deryâsında Bulâk-nâm iskeleye geldiler. **Gemilerden** taşra çıkdılar. Kaygusuz Baba Sultân bir

merkebe süvâr olub yanında yoldaşları kırk nefer abdãl, her biri tennûre-pûş, ‘uryân pâ-pürehne, tayak omuzlarında alub, turna katarı bigi dizildiler.”

KAM s.105

Seyyid Kalender Velî Velâyetnâmesi’nde geçen bir dörtlükte Hz. Nuh peygambere ve onun meşhur gemisine telmihte bulunulur.

“Naci Güruhunun zuhuru yarî
Nebiler olmuştur sizlerin ilacı.
Nuhun **gemisine** bindik bineli.
Ey Güruhü Naci! Size aşk olsun.”

SKVV s. 267

Hacı Ali Tûrâbî Veli Velâyetnâmesi’nden alınan aşağıdaki şiir metninde “gemi” kelimesi “dil gemisi” tamlaması şeklinde “gönül gemisi” anlamında mecazi olarak kullanılmıştır.

“Salma dil **gemisini** engine âşık;
Erenler ceminde payen bulunmaz.
Her yerde faş etme, sırrı Hakikât.
Bunu fark edecek bir can bulunmaz.
Ali çoktur, Şahı Merdan bulunmaz.

HATVV s. 139

Seyyid Ali Sultan, Rumeli’nin fethine yardım etmek için askerlerini gemi ile Gelibolu’ya geçirmek ister. Gemici, Seyyid Ali Sultan’ın isteklerini kabul etmez ve Seyyid Ali Sultan’ı almadan gemisiyle kaçar.

“Kail olmaz **Keşti**bân itmez karâr
Ol **sefineyi** (gemi) alup kıldı firâr
Çün firâr itti o yerden **Keşti**bân
Almadı Şâh-ı gemiye ol zemân”

SASV s. 84

Seyyid Ali Sultan, gemicinin kaçtığını görünce hemen eteğine kum doldurur. Kumu denize saça saça deniz içinde yürür. Seyyid Ali Sultan'ın deniz içinde kum saçtığı yerler hemen kara parçasına dönüşür. Seyyid Ali Sultan da bu kara parçası üzerinde denize kum serperek yürümeye devam eder. Seyyid Ali Sultan'ın bu kerametini gören gemici, yaptığından pişman olur ve hemen gelip Seyyid Ali Sultan'dan özür diler.

"Hâil oldu yoluna ol kum hemân
Çünki gördü bu kuvveti ol **keşti**-ban
El-amân diyüp giruye döndü ol
Hep erenler ol **gemiye** buldu yol

SASV s. 84

Yavuz Sultan Selim Han, Mısır Sultanı'nın Kaygusuz Abdâl için Nil Nehri kıyısında yaptırdığı görkemli kasra gider. Kasrın bir köşesinde gölgelik bir yerde bir müddet oturur. Bu sırada yanında seccade, rahle ve dikili duran bir alem vardır. Yavuz, tirkeşinden yedi tane ok çıkartır ve bunları oturduğu yerden kubbeye atar. Bu oklar kubbede durur. Mihrabın önünde de süslenmiş, yaldızlanmış bir kadırga başı asılı durmaktadır.

"Sultân Selîm Hazretleri gelüb bir müddet sâkin olmış, bir köşesinde ol oturdugı yire bir 'âli suffa bağlamışdur. Seccâde vü rahle ile Mushaf komışlar yanında 'alem dikilüb turur. Kendi mübârek eliyle yine tirkeşinden yedi dâne ok atmış oturdugı yirden (Kubbenüñ) yukarusında sançılup durur. Ol mihrâbuñ öñinde bir **kadırga** başı müzeyyen ü müzehheb asılıbdur."

KAM s.114

Pîr Uzun-er isimli derviş, Rumeli'yi fethetme niyetinde olan Sultan Orhan'ın oğlu Şehzade Süleyman Gazi'ye, Rumeli'ye normal yollarla geçilemeyeceğini anlatır ve bir sal yapıp birkaç abdalın Rumeli'ye gece gizlice girerek Rumeli'nin gözcüsünü kaçırmalarını, sonra da kendilerinin de sallarla Rumeli'ye geçmelerini önerir. Şehzade bu öneriyi kabul eder. Bunun üzerine Pîr Uzun-er, abdallarına bu salı kimin yapabileceğini sorar. Ece Bey

ve Fâzıl Bey bu görevi üstlenip salı yaparlar. Bu iki abdal salı yaptıktan sonra Pîr Uzun-er'in de kendileri ile gelmesini isterler. Pîr Uzun-er bu isteği geri çevirmez ve sala biner.

"Uzun er denilen Seyyid Alî Gâzî'nin bu tedbîrini tasvîb idüp şehzâde: 'Bu **salı** kim yapa ve bu işi kim göre' deyû bahadırların yüzlerine baktıkta Ece Bey ve Fâzıl Bey nâm dilâverler bu hizmetin uhdesinden gelmeğe ta'ahhüdle **salı** yaptılar. İkisi ol **salın** üzerine binüp: 'Ey Pîr, ey re'yi savâb seyidimiz sende bizim ile bin' didiler. "

VBV s. 167

Abdal Mûsâ erenleri ile beraber bir tekke yapar. Tekkeyi yaptıkları yerden bir kazan altın çıkar. Abdal Mûsâ bu altının varislerinin içinde bulunduğu gemiyi abdallarına tarif eder. Abdallar o gemiyi bulup varislere durumu anlatırlar ve onları mallarını almaları üzere tekkenin bulunduğu yere çağırırlar. Altının varisleri tekkeye gelirler. Altınları bir sandala doldurup gemiye doğru yola çıkmak isterler ama sandal hareket etmez. Sonra "Kazanı Abdal Mûsâ'ya verelim." diye söz verdikleri akıllarından geçer ve kazanı orada bırakırlar. Bunun üzerine sandal hareket etmeye başlar.

"Tekkenüñ yanından akan su içine **sandâl** getürdiler, kazanla mâlı kodılar, **sandâla** bindiler. **Sandal** yürimedi. Ol kadar cehd itdiler ki **sandâlı** yüridemediler. Meger kim kazanı Abdâl Mûsâ'ya virelüm diyü 'ahd itmişler idi. Ol hâtırlarına gelüp kazanı çıkardılar. Ol sâ'at **sandâl** revân olup yüridi. Andan sonra mâlun bulunduğını Teke begine bildirdiler."

AMV s.141

3.8. DİĞER ÇEŞİTLİ İMÂLÎ UNSURLAR

Put

"Put", bazı ilkel toplumlarda doğaüstü güç ve etkisi olduğuna inanılan canlı veya cansız nesneye denilir.

Hünkâr Hacı Bektâş tarafından, Anadolu'ya yerleşen ve Müslüman olan Tatarları puta tapmaktan vazgeçirip onları tekrar İslam'a davet etmekle görevlendirilen Huy Ata, Tatarların bütün putlarını bir alanda toplar ve yakar. Tatar Padişahı, Huy Ata'ya neden böyle yaptığını sorar. Huy Ata da; Allah'ı, Peygamberi tanıyıp, erenlere kalben bağlandıkları hâlde putları niçin bırakmadıklarını sorar. Sonra da kendisini oraya onları yaptıkları yanlıştan döndürmesi için Hünkâr Hacı Bektâş-ı Veli'nin gönderdiğini ve putlardan kendilerine bir fayda gelmeyeceği cevabını verir.

"Padişah gelip Huy Ata'ya niçin böyle yaptın dedi. Huy Ata, Müslüman oldunuz, Tanrı'yı ve Peygamberi tanıdınız, erenlere muti oldunuz, böyle olduğu halde bu yaptığınız nedir, neden bu **putları** bırakmazsınız? Beni size, Erenler Şahı Sultan Hacı Bektâş-ı Velî gönderdi, sizi bu kötü bu bozuk düzen işten kurtarmamı, gerçek dinin yollarını size öğretmemi emretti. **Putlardan** bir fayda gelmez. Ellerinde bir şey olsaydı kendilerini ateşten kurtarırlardı yahut bana bir zarar gelirdi."

HBVV s.44

Asâ, değnek, sopa, cıda, kötek

"Asâ", bazı ülkelerde hükümdarların, mareşallerin, din adamlarının güç sembolü olarak törenlerde taşıdıkları bir tür ağaç veya metalden değnek; "değnek"; elde taşınacak incelikte düzgün ağaç, sopa, çomak; "sopa", kalın değnek: "cıda", "kötek" ise baston, sopa anlamına gelmektedir.

Bir gün gâzâ niyetiyle yola çıkan Demir Baba, kâfirlere yardım eden kâfir rehberi ile karşılaşır. Kâfir rehberi, kılıcı ile Demir Baba'nın üzerine saldırır. Demir Baba'nın ise bir aba tennuresi ve elinde de asası vardır.

"Demir Baba Sultân ol kân-ı kerâmet ve ol genc-i vilâyet ve ol kutb-ul-aktâb-ı temâmet hâlince ra'd-vâr bir na'ra urdu kim temâm zamîn-i zemân çerh-i âsumân gümledi hemân terbiyesi olan önine alub Karakulak idinüb kendisi

arslan gibi egreyüb deve gibi kükreyüb niyet-i gazâ diyüb Tevekkel-Allâh diyüb o cânibde bir kâfir rehberi Pehlivan baba'i (Babayı) karşuladı lâf-ı güzâfa gelüb Yâ çıplak ne kişisin deyüb kılıcı havâle eyledi Demir Baba sultânın ol târik-i dünyânın bir aba tennûresi vâr idi ve elinde bir **asâsı** vâr idi andan hayırlısı (neddâz, feddâz?) idi."

DBV s. 102

Seyyid Ali Sultan Velâyetnâmesi'nde geçen bir menakıbda Rüstem Gazi ve erenleri suyu olmayan bir değirmenin yanında çadır kurarlar. Rüstem Gazi, değirmenin yanına gider, asasını yedi kere yere vurur ve o değirmenin yanından billlur sular fışkırır.

"Andan sonra bunlar ol arada haymelerin kurup oturdılar. Nâgâh ol âsiyâb bir gün hitâma reside oldı. Hemân Seyyid Rüstem Gazi **asâsını** eline alup âsiyâb-ı mezkûrun bir tarafına vardı. Ol **asâyı** yedi kerre yere çaldı. Ol zemân bi-emr-i Hudâ'yı Hazret-i Bâri ve bi-kerâmet-i Rüstem Gazi ol yerden âb-ı zülâl misâli sular çağlayup zuhura geldi."

SASV s. 112

Denizli şehrinde yıllarca yol kesip canlar yakmış, kanlar akıtmış olan bir harami bir gün yaptıklarından çok pişman olur ve tövbe ederse günahlarının affedilip affedilmeyeceğini bir erene sormak ister. Bu düşünceyle kalkıp Sulucakaraöyük'e, Hünkâr Hacı Bektâş'ın yanına gelir, durumunu anlatır. Hünkâr da bir bostan ekmesini, mahsulünü gelene geçene yedirmesini söyleyip eline bir kuru değnek verir ve o değneği de dikmesini ve değnek yeşerene kadar bostan ekip mahsulünü dağıtmaya devam etmesini söyler. Değnek ne zaman yeşerirse haraminin günahları da o zaman affedilecektir. Hünkâr'ın dediklerini dinleyen harami bir bağ satın alır ve oraya kavun, karpuz ekmeye başlar. Kuru değneği de bahçeye diker. Gelene gidene bişeyler yedirir, sonra da bahçeye gidip değneğin yeşerip yeşermediğine bakar. Değneğin yeşermediğini gördüğü zaman da üzülür.

“Bir bağ satın aldı, oraya kavun, karpuz, hâsılı her çeşit yemiş ekti. Suladı, budadı, hepsini yetiştirdi. Kuru **değneği** de, bahçeye dikti. Geleni gideni çevirir, mutlaka bir şey verir, bir şey yedirir, sonra gider, kuru değneğe bakar, olduğu gibi durduğunu görür, üzülürdü.”

HBVV s.54

Süleyman Peygamber’in vezirinin elbisesi içinden kalın, kısa düzgün bir sopa çıkar. Süleyman Peygamber ve yanındakiler o sopanın arasına sıkıştırılan bir kâğıt bulup okurlar.

“Dikkatle nazar eyledik Baba’nın mintanında bir lobut var ol **diğneği (değneği)** yarmışlar arasına bir kâğıdı bend itmişler aldılar okudılar.”

DBV s.101

Ömrünün sonuna geldiğini hisseden Hünkâr Hacı Bektâş, abdallarından Saru İsmail’e kendisi öldükten sonra sopasını fırlatmasını, sopası nereye düşerse yeşil fermanı da alarak oraya gidip yurt edinmesini, yerleşmesini ister. Hünkâr vefat edince Saru İsmail sopasını fırlatır, sopası menteşe ilinde bir kilisenin kubbesini delip içeri düşer.

“Hünkâr’a malum oldu. İsmail’im dedi, ben göçtükten sonra **sopanı** at, nereye düşerse orası yurdun olsun, yeşil fermanı da yanında götür, sana lâzım olur buyurdu. Hünkârdan sonra seccadeye geçen Habib Emirci’den izin adlı, dergâhtan çıkıp **sopasını** attı, can gözüyle gördü ki, Menteşe ilinde Tavaz’da bir kilisenin kubbesini delip içeri düştü. O sırada meğer bir keşiş, kilisede İncil okurmuş.”

HBVV s.80

Seyyid Ali Sultan ve abdalları Bolayır kalesini fethettikten sonra Kavak isimli mahale gelip oranın halkını da Müslüman ederler. Çadırlarını oraya kurup bir müddet orada oturmak isterler. Öğle namazı vakti gelince namaz kılmaya niyetlenen gaziler civarda abdest alacak su bulamazlar. İçlerinden

Emir Sultan “Ya Allah” deyip elindeki cıdası ile yere bir kere vurur ve Allah’ın izniyle o yerden ab-ı hayat suyuna benzeyen bir su çıkar.

“Ol yerde su bulamadılar ki abdest alalar. Ol vakit Emir Sultân tizlik idüp, elindeki bir **cıdası** vâr idi, ol mübârek **cıda** ile Yâ Allâh deyüp bir kez yere çaldı, bir kadr-i Hudâ ve velâyet-i evliyâ ol yerden âb-ı hayat misâli bir su çağlayıp revân oldu.”

SASV s.90

Fetih isteği ile tekkesinden yola çıkan Odman Baba, elbisesini bir kötekle omzuna alıp Yanbolu şehrine gelir. Yanbolu şehrinde evine geldiği Sipahi’ye bir çapa verir ve evinin ortasında olan direk düşünceye kadar orasını kazdırır. Sinirlenen Odman Baba, elindeki kötekle Sipahi’yi köyünden Yanbolu’ya gidene kadar yalın ayak yürütür.

“Öyle olsa günlerde birgün ol Kân-ı Vilâyet niyyet-i sefer ve maksûd-ı feth-ü zafer birle ol Tekye'den revân oldu ve mübarek çulunu bir **kötekle** omuzuna vurup kadem ber kadem ol diyarda Yanbolu (Diampolis) şehri yöresinde bir Sipahi varıdı, dahi ol Kân-ı Vilâyet doğru ol Sipâhi'nin hâne'sine geldi. Ve ol dem hânesinin ortasında bir direk varıdı, dahi ol Kân-ı Vilâyet ol Sipâhi'ye bir çapa getürüp ol direği ta düşmeli olunca kazdırdı ve andan sonra celâl üzerine gelip ol Sipâhi'yi elindeki **kötekle** yalın ayak önüne bırağup köylerinden tâ Yanbolu'ya gelince yalın ayak yürüttü. “

OBV s.94

Zincir

“Zincir” birbirine geçmiş madenî halkaların meydana getirdiği bağdır.

Hünkâr Hacı Bektâş, Ahmet Yesevî’nin isteği üzerine, Yesevî’nin oğlu Kutbeddin Hayder’i kurtarmaya Bedahşan iline gider. Hayder’in kapatıldığı mağarayı bulur ve zincirlerini çözerek onu kurtarır. Kutbeddin Hayder, kâfir

korkusundan kuş bile uçmayan bu yerde kendisini zincirlerden kurtarma cesaretini gösteren yiğide adını sorar. Hacı Bektâş da kendini tanıtır.

"Burada kâfir korkusundan kuş uçmuyor, kolan sürünmüyor. Öyle olduğu halde sen geldin, **zincirlerimi** çözdün, Tanrı için olsun, söyle, kimsin sen? Hacı Bektâş, adım dedi, Hacı Bektâş Hünkâr'dır."

HBVV s.11

Hacı Ali Tûrâbî Veli bugünkü adı Çankırı olan Kengri şehrine gelir. Oradaki Ulu Kilisenin yanındaki beyaz mermerin üzerine çıkar. Onu orada gören yöre halkı Hacı Ali Tûrâbî Veli'yi yakalayıp kilise avlusundaki kuyaya atıp üzerini de mermer bir taşla örtüp evlerine giderler. Keramet göstererek kuyudan çıkan Tûrâbî Veli önce ezan okur sonra da Kengri şehri halkını İslam'a davet eder. Tûrâbî Veli'yi gene yakalayıp gene kuyuya hapsederler. Üzerine bu sefer iki mermer taş bırakırlar. İslam dervişi bu taşların altından çıkamaz ve orada ölür diyerek sevinirler. Hacı Ali Tûrâbî Veli, velâyet gücü ile üstüne konulan taşları kaldırır ve kuyudan çıkar, Kengri halkını tekrar İslam'a çağırır. Hacı Ali Tûrâbî Veli'nin kerametlerini korkuyla izleyen kengri halkı evlerine kapanırlar. Sonra da Kengri Tekfuru ile Maruf Tekfuru adamlarıyla gelip Hacı Ali Tûrâbî Veli'yi yakalayıp zincire vururlar. "Zincir" kelimesi bu menakıbda "zincire vurmak" deyimi içinde, "esir etmek" anlamında kullanılmıştır.

"Az sonra Kengiri Tekfuru ile Maruf Tekfuru adamlarıyla gelip, S. Hacı Ali Tûrâbî'yı yakalayarak **zincirlere** vururlar."

HATVV s. 51

Çan

İçinden sarkan tokmağının kenarlara vurmasıyla ses çıkaran madenden araca verilen isimdir.

Odman Baba Velâyetnâmesi'nde geçen bir menakıbda İstanbul'un ünlü mekânlarından olan Dikilitaş'ın eskiden kâfirlerin (Rumların) çanlığı, çan çaldıkları yer olduğu belirtilir.

"Pes el-kıssa ol Kân-ı Vilâyet çün İstanbul içinde kadem ber kadem Dikülütaş derler ki, menare şeklinde, kâfir zamanında **çanlığı** imiş ki, ol araya geldi. Ve ol aradan geçip Hasmurâd hamamının ardında Hindîstâniler Tekye'si varıdı ki, ol Kân-ı Vilâyet, çün ol araya geldi ve celâl birle ayıttı ki: Durun bre oğlanlar deyip arabayı ol arada durgurdu."

OBV s.202

Sac

"Sac" yassı demir çelik ürünüdür.

Seyyid Kalender Velî bir gün arkın yanında bir ayak izi görür. Bu iz kardeşi Nasrettin Hoca'nın ayak izidir. Nasreddin Hoca, suyun yolunu değiştirerek Seyyid Kalender Velî'ye şaka yapmaktadır. Kalender Velî arkın içinden bir kürek dolusu çamur alır ve Akşehir tarafına doğru fırlatır. O sırada Nasrettin Hoca'nın eşi tandırda ekmek yapmaktadır. Kadıncağız ekmekleri yaparken birden bacadan aşağı topraklı çamur ekmek sacının üstüne düşer. Hemen dışarı çıkan kadıncağız kocası Nasrettin Hoca'yı kıs kıs gülerken görür ve "Yaptıklarını beğendin mi? Ekmekler ne hâle geldi bak." der.

"Az sonra arkın toncunda bir ayak belirmiş. Baksa ki kardaşlığı Nasrettin Hoca'nın ayağı. Kalender Velî küreğini eline alıp argın içinden bir kürek dolusu çamuru alıp:

'-Al kardaşlık, bu çamuru sen hak ettin.' diyerek Akşehir tarafına fırlatmış. Nasrettin Hoca'nın eşi o anda tandırda ekmek yapıyormuş. Bacadan aşağı Sele Özünün topraklı çamuru **ekmek sacının** üzerine düşüp yayılmış. Kadıncağız hemen dışarı çıktığında kocası bizim Nasrettin Hoca'da kıs kıs gülüyormuş."

SKVV s.130–131

Kemend, bend

"Kemend" uzakta bulunan bir şeyi tutup çekmek için atılan ilmikli uzun ipe denir. "Bend" de bağ, yular anlamına gelmektedir.

Babası Ahmet Yesevî'nin isteği üzerine Bedahşan ilini fethetmek için sefere çıkan Kutbeddin Hayder, savaş sırasında kafirlerin attığı bir kemendle yakalanır, sıkıca bağlanarak Kafir Bey'ine götülür ve Bey'in emriyle çırılçıplak bir şekilde bir mağaraya hapsedilir.

"Kutbeddin Hayder'i de, **kemend** atıp tuttular, sıkıca bağladılar, at önünde, yaya olarak sürdüler. Şehitlerin başlarını kesip Bedehşan kalesinin burçlarına astılar. Kutbeddin Hayder'i de Kâfir Beyine götürdüler, onun emriyle çırıl çıplak bir mağaraya hapsettiler."

HBVV s.9

Demir Baba, kâfir memleketindeki ejderhayı öldürmek için o memlekete gelir. Ejderha ile giriştiği mücadele sırasında kemendini ejderhanın boynuna geçirir ve o kemendi sıkıp ejderhayı boğarak öldürür.

"Sall-i Muhammed deyû bir pâre eğlendiler. Andan ol **mengeneli kemendi** Ejderhânın gerdânına **bend** eyledi. Ejderhâyı boğdu Mürde eyledi."

DBV s. 91–92

Seyyid Mehemmed Abdal Velâyetnâmesi'nde geçen bir dörtlükte şair kemend "kelimesini" "darağacı" anlamında kullanmıştır.

"Derviş Mehemmed'im şimdi zamanda;
Mahlûk anın içün kaldı gümanda.
Nice zalimler, alimi çekmiş **kemende**.

Akıllı cümleye baş etti gönül."

SMAV s. 92

Odman Baba gene bir gün ortadan kaybolur. Zağra Yenice'si ile Yanbolu arasında yaşayan bir kişi onu kaçak zanneder ve evine götürüp ayağına çelik kelepçe vurur. Bu adamın karısı Odman Baba'ya gündüzleri kaz güttürür, geceleri de geri eve getirir, ayağına çelik kelepçe vurup kapısını sıkıca kapatır. "Bend etmek" burada "kapatmak" anlamında kullanılmıştır.

"Pes bu hâl-ü vilâyet'ten sonra ol Kân-ı Vilâyet ol aradan kaybolup, Zağra Yenice'si ve Yanbolu arasında bir kişi ol Kân-ı Vilâyet-i Kaçgun diye evine götürüp mübârek ayağına bukağı vurur ve kendözü akın kasdına gidip ol Kân-ı Vilâyet-i avretine ısmarlar. Ol avret dahi, ol Kân-ı Vilâyet'e gündüzün Kaz güttürüp ve gece bir evde koyardı. Ve ayağında bukağı birle ol evin kapusun mûhkem **bend'**ederdi."

OBV s.41

Boya

"Boya" renk vermek, dış etkilerden korumak için eşyanın üzerine sürülen veya içine katılan renkli maddedir.

Hünkâr Hacı Bektâş-ı Veli'nin tac giydirdiği Osman Gazi'ye Sultan Alâeddin'den sancak ve davul takımı gönderilir. Bunun üzerine Sultan Alâeddin'e giden Osman Gazi onun elini öper, kendisine takdim edilen hil'atı giyer ve izin alıp Sultanönü'ne gidrerek kâfirlerle savaşmaya başlar. Kendisine bağlananlara Hünkâr'ın ona giydirdiği gibi taclar giydirir. Bu, Osman Gazi'den tac alanlardan durumu iyi olanlar, kâfirlere karşı daha güçlü görünmek için bu tacı biraz altınla süslerler. Osman Gazi'nin yanında savaşa katılmak için toplananlar da aynı tarzda taclar giymeye başlarlar. Bunun üzerine Osman Gazi kendi adamları ile civardan gelenler ayırt edilsin diye

civardan gelenlerden börklerini kırmızıya boya ile boyamalarını ister. Kendi askerleri ise beyaz börk giyerler.

"Bundan sonra Osman Bey, atına binip Sultan Alâeddin'e gitti. El öptü, hil'at giydi, izin aldı, Sultanönü'ne gitti. Asker toplayıp kâfirle savaşa başladı. Kendisine uyanlara, Hünkâr'ın kendisine giydirdiği tac gibi taclar giydirdi. Gücü yeten bazıları, kâfirlere daha heybetli, daha kuvvetli görünmek için o tacın üstünü biraz altınla bezeyip üsküf ettiler. Savaş erleri, hep yanına toplandı. Onlar da aynı tarzda tac giymiye başladılar. Osman, kendi adamlariyle etraftan gelenler ayırt edilsin diye etraftan gelenlerin, börklerini kırmızıya **boya**malarını buyurdu. Kendi kapı kulları, ak börk giydi."

HBVV s.75

Kireç

Mermer, tebeşir, kireç taşı, alçı taşı gibi birçok taşın özünü oluşturan kalsiyum oksit anlamına gelmektedir.

Nurettin Hoca, kerametlerini gördüğü Hacı Bektâş'ın büyücü olduğuna inanır ve onu kovar. Hünkâr oradan ayrılırken Nurettin Hoca'ya "Yarın seni yakalarlar, çocuğunu bile göstermeden deriye sarıp götürürler, zindana atıp gözlerini kör ederler, bir avuç toprak ve arpa kurtuluşun olur, sonra öyle bir yere varırsın ki 'kuşlar bizim ile uğrar mı acaba?' diye bakar durursun." der. Ertesi gün Hünkâr'ın dediği olur ve askerler Nurettin Hoca'yı yakalayıp ailesini bile görmesine fırsat vermeden ıslak bir deriye sararak Sultan Alâeddin'in huzuruna getirirler. Sultan, Nuri Hoca'yı çok kızdığı kişileri attığı duvarları kireçli zindana attırır. Nuri Hoca'nın gözü kireçli duvarlara bakmaktan kör olacakken Hünkâr'ın sözü aklına gelir ve zindancıdan bir avuç toprakla arpa ister. Toprağı yere atar ve o toprakta arpa yetiştirir. Arpanın yeşiline bakarak da kör olmaktan kurtulur. Bir zaman sonra Sultan Alâeddin, Nurettin Hoca'nın kör olduğunu düşünerek huzuruna getirtir. Durumu görünce

de şaşırır. Nurettin Hoca başına gelenleri anlatır. Bunun üzerine Sultan Alâeddin onu Rumeli'ye sürer. Nurettin Hoca her kuş gördüğünde "Acaba bizim ile de giderler mi?" diye içinden geçirir. Gurbette öldüğü zaman da cenazesi Kırşehir'e getirilir. "Kireç" bu menakıbda "duvar boyası" anlamında kullanılmıştır. Kireç badana; hem beyazlatıcı özelliği olduğundan hemde zamanla duvarda oluşan bakterileri öldürdüğünden, duvarları, tavanları dezenfekte ettiğinden, evin kokusunu değiştirip oturulan mekana ferahlık verdiğinden çok eski zamanlardan beri badana çeşidi olarak kullanılmaktadır.

"Amanın, lûtfedin, bir kerecik evime gideyim, ehlimi âyalimi göreyim, ondan sonra hüküm neyse yapın dediyse de bulduğumuz yerde hükmü yerine getirmiye mecburuz deyip bağladılar, yaş göne sardılar, Sultan Aliyüddin Padişah'ın huzuruna götürdüler. Padişahın, her tarafı **kireçle** sıvanmış derin bir zindanı vardı, pek kızdığı kişileri oraya attırırdı. Bu zindana atılanların gözleri, **kireçli** duvarlara baka baka, üç yıla kalmaz, kör olurdu. Nureddin Hoca'yı da oraya attırdı."

HBVV s.30

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DİĞER MADDİ UNSURLAR

Bu bölümde inşaat ve imâlât faaliyetleri neticesinde meydana getirilmiş olan binâ, eşya, âlet ve malzemelerin dışında kalan, tabiattan çeşitli şekillerde elde edilen maden, mücevher gibi maddelerle akçe, mal gibi bir kıymet ve varlık ifade ve ölçüsü olan maddi kültür unsurlarını ele alacağız.

4.1. MADENLER VE MÜCEVHERLER

4.1.1. Madenler

4.1.1.1. Elde Edildikleri Yerler

Maden, kân

"Maden" yeraltında bulunan altın, gümüş gibi cevher ve filizlerin yeryüzüne çıkarıldığı mahalle veya her nesnenin asıl yerine denir.[154] "Kân" maden ocağı mânâsındadır.

Hünkâr Hacı Bektâş-ı Veli bir gün Molla Sadeddin'in misaifiri olur. Molla Sadeddin, Hünkâr'dan tuz madeni isteyecekleri için o gün yemeklere tuz konulmasını istemez. Hünkâr yemeğe başladıktan sonra yemeğin tuzsuz olduğunu farkeder ve sebebini sorar. Sofradakiler tuzlarının olmadığını, tuz madeninin de uzakta olduğunu söyleyerek Hünkâr'dan bir tuz madeni lutfetmesini isterler. Bunun üzerine Hünkâr Hacı Bektâş sofradakilere tuz madeni olan bir yeri tarif eder ve oraya gidip kıyamete kadar tuz çıkarmalarını ister. Ayrıca orada bir hediye bulacaklarını, bu hediyeyi de çerağ yapmalarını söyler. Her çerağın dibinde gölgesinin olduğunu ama bahsettiği çerağın gölgesinin olmayacağını ekler. Hünkâr'ın sözleri bittikten sonra çevik bir adam bahsedilen yere gider ve tuzu bulur.

---

154 Mütercim Âsım, Kâmûs Tercümesi, İstanbul 1304, C. IV , s. 686.

“Derken sofra yayıldı, yemekler geldi. Hünkâr, besmeleyle başladı, fakat tuzsuz olduğunu anlayınca sebebini sordu. Erenler dediler, köyümüzde tuz yok, tuz **madeni** de uzak. Bugün tuz bitmiş, hiçbir evde bulamadık. Ne olur, lûtfetseniz de bir tuz **madeni** çıksa. Hünkâr, Hakk’a giden hak uğrum hakkıyçin yerde tuz **madeni** vardır, Horasan’dan bizimle beraber gelmiştir. Oraya gidin, kazın, çıkarın. Kıyametedek bizden armağan olsun, hem de içinden bizim hediyemiz de çıksın, çerağ yapsınlar, her çerağın dibinde gölgesi olur, onun olmaz buyurdu. Çevik bir adam gönderdiler, söylenen yeri kazdı, tuzu buldu, birazcık getirdi, yemeklere serptiler. Yemekten sonra dualar edildi ve Hünkâr, Sadeddin’in yanında dururken birdenbire kayboldu.”

HBVV s.57

Kaygusuz Abdâl Menâkıbnâmesinde geçen bir beyitte evliyaların inci madeni ve bütün insanların derdinin dermanı oldukları söylenir. “Maden” kelimesi bu beyitte evliyaları övmek amacıyla mecaz anlamda kullanılmıştır.

“Evliyâlar gevherün **ma’denidür**
Cümlemizin derdinün dermânıdur”

KAM s.135

Demir Baba başucunda duran levhayı indirir. Bir Ermeni hoca bunun Zebur’dan harflerle altın bir levha üzerine yapılmış gümüş bir saat olduğunu söyler. Demir Baba Velâyetnâmesi’nden alınan bu bölümde Demir Baba’dan “kerametlerin ve hakikatların madeni” olarak bahsedilir.

“Demir Baba Sultân ol **kân-ı kerâmet** ve ol **ma’den-i hakıykat** levh gösterdi başları ucunda bir lef (levh) asılı durur indirdiler Bir Ermeni hocası mütale’a kıldı bu huruf-u Zebûr’dan ancak altun lef (levh) üzre gümüş sa’at eylemiştir mütal’a kıldılar.”

DBV s. 100

Odman Baba Balkandağı’nda bir nehrin kenarına gelir. Bu nehirde hayvanların ve insanların geçmesi için bir köprü olmadığını görür ve yöre

halkıyla beraber orada hemen bir köprü yapar. Bu menakıbda ve Odman Baba Velâyetnâmesinin genelinde Odman Baba'dan "Kân-ı Velâyet" yani "velâyet madeni, velâyet kaynağı" diye bahsedilir.

"Ol **Kân-ı Vilâyet** bunları gördü, cevaba gelüp ayıttı kim şu suya köprü yapalım dedi. Pes ol kişiler derhâl yardım edip ol suya köprü yaptılar. Meğer ol su taşıcak âdem ve hayvan geçmezidi. Ol Kân-ı Vilâyet ol köprüyü ol arada bünyâd eyledi. Çün köprüyü tamam ettiler."

OBV s.38

Seyyid Mehemmed Abdal Velâyetnâmesi'nde geçen bir dörtlükte, Peygamber Efendimiz'in torunu, Hz. Ali'nin oğlu olan İmam Hasan'dan "şefaat madeni, kaynağı" diye bahsedilir.

"İmam Hasan şefaatın **kânıdır**.
Mü'minlerin can evinde canıdır.
Şah Hüseyin'in, mürüvvet gânidir.
Sen aşkın beni mecnun eyledi."

SMAV s. 102

4.1.1.2. Kıymetli Eşyalar

Altın, zer, gümüş, sim

Atom sayısı 79, atom ağırlığı 196,9 olan, 1064 °C'de eriyen, kolay işlenen, yüksek değerli, paslanmaz element olan altın gene bu elementten yapılmış sikke anlamına da gelmektedir. Altının parlak sarı rengi, asitlere karşı dayanıklılığı, doğada serbest halde bulunabilmesi ve kolay işlenebilmesi gibi özellikleri, insanların ilkçağlardan beri ilgisini çekmiştir. Altın, parlak sarı rengi ve ışıltısıyla göz alan çok ağır bir metaldir. Üstelik kolay kolay tepkimeye girmeyen çok kararlı bir element olduğu için havadan ve sudan etkilenmez. Bu yüzden hiçbir zaman paslanmaz, kararmaz ve

donuklaşmaz. Bir başka özelliği de saf haldeyken çok yumuşak olmasıdır; bu nedenle kolayca dövülerek biçimlendirilebilir. Altın bütün bu özellikleriyle tarih boyunca en değerli metallerden sayılmıştır. "Zer" de altın demektir. Yaşlı, ihtiyar, ak saçlı kimse ve sarı mânâları da vardır. [155] Keşif tarihi kesinlikle bilinmeyen altının, M.Ö. beşinci, hatta altıncı binden itibaren ufak süs eşyalarında kullanıldığı tahmin edilmektedir. Yumuşak sarı renkli bu madeni tarihte ilk kez kullananların Sümerler olduğu sanılmaktadır.[156] Altın, oldukça kıymetli bir madendir. Bu sebeple de çeşitli eşyaların yapımında, özellikle de kıymet atfedilen kişilerin kullanacağı eşyaların yapımında kullanılmıştır.

"Gümüş"; atom numarası 47, atom ağırlığı 107,88, yoğunluğu 10,5 olan, 960 ℃' ye doğru sıvı durumuna geçen, parlak beyaz renkte, kolay işlenir ve tel durumuna gelebilen elementin ismidir. Bu elementten yapılmış olan anlamına da gelmektedir. Gümüş çok eski zamanlardan beri bilinmekle birlikte yine de altın ve bakırdan sonra keşfedilmiştir. Altın az olmasına rağmen, dünyanın her yanına yayılması sebebiyle daha önce kullanılmaya başlanmıştır. Ayrıca tabii halde gümüş az olup, çok derinlerde bulunuyordu. Gümüşün M.Ö. 3100 yıllarında Mısırlılar ve M.Ö. 2500 yıllarında Çinliler ve Persler tarafından kullanıldığı belirtilmiştir. Yunan tarihinde Atina'daki gümüş madenlerine rastlanır. M.Ö. 800 yıllarına doğru gümüş, Nil nehri havalisinde para olarak kullanılmaya başlanmıştır. Gümüşü ilk olarak Romalıların işlemeye başladıkları iddia edilmektedir. Endüstri ilerledikçe daha karışık ve saf olmayan gümüş filizleri üzerinde çalışılmaya başlandı. Bugün gümüş büyük bir nispette bakır, kurşun ve çinko üretimindeki yan ürünlerden elde edilir.

"Sim", gümüş ve sikkelenmiş gümüş para demektir. Remiz, imâ ve işaret mânâsına da gelir.[157] Tabiatta hem doğal, hem de cevher olarak bulunan gümüş madeni, altın gibi dere yataklarından toplanır veya bazı

155 Mütercim Âsım, Burhan-ı Katı', İstanbul 1251, s. 316.

156 Abdulhalik Bakır, Ortaçağ İslam Dünyasında Madencilik ve Maden Sanayi, Ankara 2002, s. 24.

157 Mütercim Âsım, Burhan-ı Katı', İstanbul 1251, s. 375.

kayaların içinde damar halinde bulunur. Doğal gümüş çok az miktarda mevcut olduğundan, altından daha geç bir tarihte fark edildiği tahmin edilmektedir. Doğal gümüşün, M.Ö. IV. Binin başlarından itibaren Çinliler, Farslar ve Türkler tarafından süs eşyalarının yapımında kullanıldığı görülmektedir.[158]

Ailesinden kalan bütün mal varlığını Hünkâr Hacı Bektâş-ı Veli yolunda harcayan Kadıncık, en son olarak üzerindeki elbiselerini de satar ve Hünkâr'ın misafirlerinin ağırlanmasında harcar. Bu durumu haber alan Hünkâr, dolabı açıp içinden bir bohça çıkarır ve Saru İsmail'e verir. Saru İsmail'e "Kadıncık'ın bu bohça içindeki elbiseyi giyip misafirleri olan Horasan erenlerine hoş geldiniz." demeye gelmesini söyler. Kadıncık elbiseyi giyer ve Horasan erenlerine 'hoşgeldiniz" der. Hacı Bektâş-ı Veli, Kadıncık'tan öne gelmesini ve eteğini açmasını ister. Kadıncık ileri çıkıp eteğini açınca Hünkâr elini seccadesinin altına sokar ve bir avuç altın alıp Kadıncık'ın eteğine koyar. Sonra da bu altınları harcamasını, altınlar bitince gelip istemesini, seccadesinin altında onlardan çok olduğunu söyler.

"Besmeleyle dolabı açtı. İçinden bohça çıkardı, Saru İsmail'e verdi, götür dedi, içindeki elbiseyi giysin Kadıncık, sonra gelsin, Horasan erenlerine safa geldiniz desin.

Kadıncık elbiseleri giydi. Öylesine ağır elbiselerdi ki gözler görmemişti. Kalktı, geldi, erenlere, safa geldiniz dedi, Hünkâr'ın elini öptü. Hünkâr, Kadıncık dedi, ileri gel, eteğini aç. Kadıncık ileri varıp eteğini açınca Hünkâr, seccadesinin altına elini soktu, bir avuç **altın** alıp Kadıncık'ın eteğine koydu, git dedi, harca, eksildikçe de gel, iste, bu çeşit şeyler, bu seccadenin altından eksik olmaz."

HBVV s.63

158 Abdulhalik Bakır, Ortaçağ İslam Dünyasında Madencilik ve Maden Sanayi, Ankara 2002, s. 30.

Kaygusuz Abdâl Menâkıbnâmesinde geçen bir dörtlükte “altun sancaklar” ifadesi geçmektedir. “Altın” kelimesi burada sancakların sarı renkte olduğunu anlatmada benzetme unsuru olarak kullanılmıştır.

“Tâlib oldur pîrün nefesün haklar
Pîr oldur tâlibi hatâdan saklar
Çalınur kudümler **altun** sancaklar
Tuglar gelür Sultân Abdãl Mûsâ’ya”

KAM s.130–131

Demir Baba başucunda duran levhayı indirir. Bir Ermeni hoca bunun Zebur’dan harflerle altın bir levha üzerine yapılmış gümüş bir saat olduğunu söyler.

“Demir Baba Sultân ol kân-ı kerâmet ve ol ma’den-i hakıykat levh gösterdi başları ucunda bir lef (levh) asılı durur indirdiler Bir Ermeni hocası mütale’a kıldı bu huruf-u Zebûr’dan ancak **altun** lef (levh) üzre **gümüş** sa’at eylemiştir mütal’a kıldılar.”

DBV s. 100

Padişahın emri üzerine Divan Efendisi Abdullatif, içinde hazine kadar kıymetli bilgilerin olduğu bir mektubu, mücevherli bir yüzüğü, altın bir kemeri, bin altını ve Rüstem Gazi’nin erenlerine verilmek üzere hazırlattığı birçok hediyeyi Seyyid Rüstem Gazi’ye teslim etmesi için Karabatan isimli kişiye teslim eder.

“Ol zaman Divân Efendisi abd-ül-lâtif nâmında gayet kâmil ve âşık – sıfât bir zât olup Hân-ı müşâr – ün – ileyhin emri üzerine bir nâme-i gencine dürerbâr – ı mahabbet- âsâr imlâ ve inşâ kılup Fahr-i kâinât beyt – ül – mâl – i müslimin hakkında her ne emir buyurmuş ise ol minvâl bast-ı makaal idüp Rüstem Gazi’ye bir mücevher hâtem ve **bir zer-i hâlis kemer ve bin altun** hedâyâ ve diğer erenlere münasib tuhfeler hâzır idüp Karabatan namında bir

peyk-i çâpik – reftâr var idi. Gayet menzil sürerdi, ol nâmeyi ve ol tuhfeleri ana teslim idüp Seyyid Rüstem Gazi tarafına irsâl ve tesyâr eylediler."

SASV s. 86

Demir Baba, Moskova'da bir diyara Mûsâllat olan ejderhayı öldürür ve yöre halkını bu yaratıktan kurtarır. Durumu haber alan kral, Demir Baba'ya toprak, bir kule altın, on bin koyun ve kırk bin adam verir. Ona Türklerin vefasız olduğunu söyleyerek ondan ülkesini terketmemesini ister

"Pes öyle olsa Bâzirgâna gereği gibi rağbet eyledi. Demir Baba Sultana bir ülke virdi, bir kule **zer** virdi. On bin koyun virdi, kırk bin kul virdi. Benim ülkemde dur Türk bî-vefâdır."

DBV s. 97

Çocuğu olmayan Sultan İbrahim bu duruma çok üzülmektedir. Çocuğu olması için ne yapması gerektiğini memleketin ileri gelen ulularına sorar. Onlar da şehirdeki bütün bilgin, hafız, derviş ve yoksul insanları biraraya getirmesini, hafızların Kur'an okumasını, derviş ve yoksul insanların da dua etmesini, bunun sonucunda da Allah'ın ona bir erkek evlat vermesini umduklarını söylerler. Sultan İbrahim, ulların dediğini yapar ve şehirdeki bütün bilginleri, hafızları, dervişleri ve yoksul insanları bir mecliste toplar. O mecliste bir hafta Kur'an okunur, dualar edilir. Sultan İbrahim o meclistekilere hesaba sığmaz nimetler sunar; altınlar, gümüşler hediye eder. Bir hafta sonunda o meclisteki herkes evine döner. O gece Sultan İbrahim'in karısı Hünkâr Hacı Bektâşı Veli'ye gebe kalır.

"Ne kadar hâfız, yoksul, bilgin varsa toplandı. Bir hafta Kur'an okudular, dua ettiler. Sultan İbrâhîm, bunlara, hadde, hisaba sığmaz nimetler çıkardı, altınlar, **gümüşler** verdi, ihsanlarda bulundu. Sonunda izin alıp herkes, yerli yerine gitti."

HBVV s.3–4

Dönemin padişahı Sultan II. Abdulhamit (1894) Veli Baba Dergâhı'nın bakımını yapan Seyyid Mehmed Takiyyüddîn Efendi'ye, ailesinin geçimi rahatça sağlayabilmesi için yüz kuruş gönderir ve on dört adet sim mecidiye tutarında maaş bağlar. On dört adet sim mecidiye de iki yüz altmış sekiz kuruşa tekabül eder.

"Bu hâl üzere icazet verdi. Yüz kuruş ihsan-ı Şâhâne ile beraber ma'aş mecmu'u on dört adet **Sîm** Mecidiye oldu ki iki yüz altmış sekiz guruştur."

VBV s. 295

4.1.1.3. Filizler

Demir, kurşun, bakır

"Demir"; atom numarası 26, atom ağırlığı 55,847, yoğunluğu 7,8 olan, 1510 °C'de eriyen, mavimtırak esmer renkte, özellikle çelik, döküm ve alaşımlar durumunda sanayide kullanılmaya en elverişli elementin ismidir. Bu elementten yapılmış nesnelere de demir denilir. Güçlü, kuvvetli, sert gibi mecaz anlamları da karşılar. Yerkabuğunda en çok bulunan ve insanlar tarafından en çok kullanılan metaldir. Demirin ilk kullanımına dair işaretler; mızrak uçları, bıçak ve süs eşyası şeklinde olup Sümerlere ve eski Mısırlılara kadar (yaklaşık M.Ö. 4000 yılları) dayanmaktadır.

"Kurşun"; atom numarası 82, atom ağırlığı 207,21, yoğunluğu 11,3 olan, 327,4 °C'de eriyen, yumuşak ve bükülgen, mavimtırak esmer renkte bir elementin ismidir. Bu elementten yapılan nesnelere de kurşun denilir. "Kurşun"; yumuşak, ağır, zehirleyici, kolay dövülebilen bir metaldir. Yeni kesildiğinde mavimsi beyazdır, ancak zamanla havada oksitlenmesi sonucu mat gri bir renk alır. İnşaat sektöründe ve ayrıca çeşitli pil, mermi, lehim ve diğer alaşımların yapımında kullanılır. Kullanılmakta olan en eski metallerden biridir. Simyacılar kurşunu, en eski metal olarak düşünüp onu Satürn

gezegeniyle özdeşleştirmişler ve onun simgesiyle göstermişlerdir. Çanakkale yöresindeki tarihi "Abydos" şehrinde bulunan kurşundan bir figür M.Ö. 3000 yılına aittir. İlk üretim yapılan kurşun madenlerinden en iyi bilineni Balıkesir'de Balya-Karaaydın madenidir. Mısır'da eski Mısır medeniyetine ait kurşun borular bulunmuş ve kurşun lehimlerin çeşitli alanlarda kullanıldığı saptanmıştır. Finikeliler Kıbrıs, Sardunya ve İspanya'da kurşun madenleri işletmişlerdir.

"Bakır", atom numarası 29, yoğunluğu 8,95 olan, 1084 °C'ye doğru eriyen, doğada serbest veya birleşik olarak bulunan, ısı ve elektriği iyi ileten, kolay dövülür ve işlenir olduğundan eski çağlardan beri türlü işlerde kullanılan, kızıl renkli elementin ismidir. Bu elementten yapılmış nesnelere de bakır denilir. Dünyanın hemen hemen tüm bölgelerinde bulunması nedeniyle geniş ölçüde üretiminin yapılabilmesi, elektriği diğer bütün metaller içinde gümüşten sonra en iyi ileten metal olması ve endüstriyel önemi yüksek, Pîrînç, bronz gibi alaşımlar yapması bakırı her zaman önemli kılmıştır.

Abdallardan biri gece uyurken rüyasında, başları açık, ayakları çıplak ve ellerinde birer demirden asa olan iki abdalın, Odman Baba için yeşil kanatlı bir kır at getirdiklerini görür.

"Dahi ol demde ki, meğer bir bâd'dal (abdâl) âlem-i hâb'da iken(rüyâ görürken) vâkıa'sında görür ki, iki, başın açık, yalın ayak sıfâtında kimseler gelip ol Kân-ı Vilâyet için bir kır at getürürler ki, yeşil kanatları var ve ol abdâl'ların ellerinde birer **demir'den** asâ'ları var ve bu aralıkta birkaç kızıl börk'lü kimseler çıkagelip feryâd ederler ki; Îy Şâh-ı Vilâyet, sen bu kanatlu at'a binicek göğe gidersin, öyle olsa senin firkât ıssı hasretlerin ve didâr'ına müştâk'ların çokudur, Pes bu at'a binme ki, sana Hızır atın getürsinler, derler."

OBV s.261

Mısır Sultanı'nın Kaygusuz Abdâl İçin Nil Nehri kıyısında yaptırdığı kasrın içinde demirden ve işlemeli on iki tane dolap vardır ve hepsinin

üstünde demir zincirlerle asılı kandiller yanar. Orada ayrıca Seyyid Battal Gazi'nin çizmesi de vardır. O da orada zincirle asılı durmaktadır. O çizmenin kerameti de içine girmek isteyen kişinin çizmenin içine sığmasıdır.

"Teymür münakkaş kanatlu on iki dâne tolap var. İçinde, cümle müzeyyen vü (müzehheb) vü münakkaş ve (bir) kiler tamı karâr üzerinde **teymür** zinciriyle asılu kandîlleri yanar. Dahı Sultân Seyyid Bättâl Gâzî'nüñ bir ayak çizmesi (var) . Ol dahı zincir ile asılu. Ululıgı şeyledür kim, bir kişi ol çizmenüñ içine girse sıgar. Ve bir balık bedeni var. Nil deryâsından çıkdığı zamânıyla ta'accüb içün ânı dahı asakomışlar."

KAM s.113

Yıldırım Bâyezîd, Rumeli topraklarını da ülkesi Osmanlı sınırları içerisine katar. Sultanlığı sırasında birçok köprü, kervansaray ve tekke yaptırır. Atası Osman Bey'in, Hünkâr Hacı Bektâşı çok sevmesinden dolayı o da Hünkârı sever ve saygı duyar. Bu saygıdan dolayı Hünkârın türbesini ziyaret eder, türbenin giderlerini karşılar ve kubbenin üstünü kurşunla kaplatır.

"Bu tarihten sonra nice dem-devran geçti, Rûm ülkesine Sultan Bâyezîd padişah oldu, Sultan Muhammed'in tahtı, onunla bezendi. Bu padişah nice köprüler, kervansaraylar yaptı. Bu arada altı tane de büyük tekke yaptırdı. Atası Osman, Hacı Bektâş Hünkâr'ın kisvetini giydiği için onun da Hünkâr'a çok saygısı vardı. Hacı Bektâş türbesini ziyaret etti, vakfını arttırdı. Emretti, kubbenin üstünü **kurşunladılar**. Allah devletle ömürünü ziyade etsin."

HBVV s.90

Ay tutulmasını Padişah'a bunu göstermek isteyen şeyh Necmeddin hemen saraya gider. Saray kapıcıları o saatte Padişah'ı uyandıramayacaklarını söylerler. Bunun üzerine Necmeddin Padişahı uyandırmak için şehir halkına ay tutulduğunu, tas, tepsi, leğen kısaca

bakırdan yapılma ne varsa onlara vurarak ses çıkarmalarını, ay tutulmasının böyle geçeceğini söyler.

"Necmeddin'in dediği gece ay tutuldu, Necmeddin, Padişah'ın sarayına geldi, kapıcılara, girin, Padişah'a haber verin, ay tutuldu dedi. Kapıcılar, Padişah uyuyor, uyandıramayız dediler. Şeyh, ordan koştu, şehir halkına, ay tutuldu dedi, tas, tepsi, leğen, hasılı **bakırdan** yapılma ne varsa çalın da bu ay tutulması geçsin. Halk, hemen eline geçirdiği şeyi çalmıya koyuldu."

HBVV s.39

4.1.2. Mücevherler

4.1.2.1. Topraktan Çıkarılanlar

Cevher, gevher, cevâhir

"Cevher" kendisinden faydalanılacak bir nesne çıkarılan taş veya benzeri şeylere denir ki kastedilen maden cevheri olan taşlar ve filizlerdir. Cevher, bir şeyin aslı, asıl maya ve maddesi demektir. Felsefî bir terim olarak, kendi varlığı ile kâim olan, mevcudiyeti için bir başka şeye ihtiyaç duymayan varlık demektir.[159] "Gevher", inci mânâsında olup mutlak cevâhir aksamına denir. Asıl, yaratılış, zat, cibillet, akıl, irfan, edeb, bedel, karşılık; gizli iken ortaya çıkan sırlar ve sıfatlar mânâları da vardır.[160] "Cevahir"; elmas, yakut vb. değerli taşlar, mücevher anlamına gelir.

Ahmet Yesevî'nin doğduğu yıllarda Türkistan'da Yesevî isimli bir hükümdar, zorlu şartlara sahip olduğundan rahat avlanamadığı Karacuk Dağı'nın ortadan kaldırılması için bütün Velî kişileri biraraya toplar. Evliyaların

159 Mütercim Âsım, Kâmûs Tercümesi, İstanbul 1304, C. II , s. 233.

160 Mütercim Âsım, Burhan-ı Katı', İstanbul 1251, s. 534.

bütün dua ve yalvarmalarına rağmen dağ bir türlü ortadan kalkmaz. Sebebini araştırırlar ve Şeyh İbrahim'in oğlu Hoca Ahmet'in veliler arasına çağrılmadığı anlaşılır. Hemen Hoca Ahmed'e gidilir ve durum anlatılır. Hoca Küçük Ahmed, babasının hırkasını başına çekerek dua eder ve o anda çok şiddetli bir yağmur başlar. Duasını bitirip başını hırkasından çıkarınca yağmur diner ve güneş açar. Bu olaydan sonra Karacuk Dağı kaybolur. O dağdan geriye sadece cevheri olan uzun bir taş kalır. Hoca Ahmet Yesevî o taşı İsmail isimli bir Seyyid'e emanet eder. Seyyid İsmail'den de evlatlarına geçer.

"Karacuk dağından geriye **cevheri** olan uzun bir taş kalmıştır. İşte bu taşı da Hoca Ahmet Yesevî, İsmail adında bir Seyyid'e emanet etmiştir. Ondan da evlatlarına geçmiştir."

SMAV s. 27

Kaygusuz Abdâl Menâkıbnâmesinde geçen bir beyitte evliyaların inci madeni ve bütün insanların derdinin dermanı oldukları söylenir. "Gevher ve maden" kelimeleri, evliyaları övmek için bu beyitte mecaz anlamda kullanılmıştır.

"Evliyâlar **gevherün** ma'denidür
Cümlemizün derdinün dermanıdur"

KAM s. 135

Şücâeddin Baba bir gün tuvalete gider. Abdallarından Mehemmed Şücâeddin Baba'nın tuvalet ihtiyacını giderdiği yere gider ve yerde duran bir gevher görür. Abdal Mehemmed o gevheri alıp yutar. Bu menakıbda "gevher" kelimesi, Şücâeddin Baba'nın kerametlerinden birisinin anlatılmasında kullanılır.

"Abdâl Mehemmed öñden yetişdi. Gördi ki sultânuñ oturduğı yirde bir koz kadar **gevher** turur aldı ağzına koyup yutdı andan sultân nazarına geldi."

ŞBV s. 11

Odman Baba Velâyetnâmesi'nde, güneşin doğuşu "lâl-ü cevâhirin nur hazinesine" benzetilir. Bu teşbihte la'l ile güneşin doğuşundaki kırmızılık, cevher ile güneş ışıklarının parlaklığı belirtilir.

"Pes öyle olsa çün ol gece geçip subh-ı sâdık, felek deryâsının **lâl-ü cevâhirin** nur hazînesine teslim etti, dahi envâ-ı dürlü eşyâ çünkü ol nûr hazinesinden murâd-u maksûduna erdi."

OBV s.192

Kaygusuz Abdâl, Pîrî Abdal Mûsâ'nın keramet sahibi olduğunu kabul eder ve onun Allah'ın izniyle bir avuç toprağı cevahire, kara taşı la'le çevireceğine inanır.

"Kaygusuz Baba Sultân, Abdâl Mûsâ Hazretleri'nün (velayet kerametiyle ve safa-nazar-ı himmetiyle) Hakk Ta'ala Hazretlerinün 'avn-ı inâyetile ve Kaygusuz Baba'nun 'ışk u mahabbeti irâdetiyle ve gönülden mürîd olan sıdk u safâ itikâdıyla kendüyi teslim idüb her hâl üzerine mürşîdün emrine muti' hükmine râm olub Pîrîne 'izzet ü hürmetle ve kendinün hizmeti ve mürşîd-i kâmilün kuvvetiyledür kim; bir avıç toprağa nazar itse, **cevâhir** olur. Bir kara taşa nazar itse, la'l olur. Sarraf katında ol taş kıymet bulur. Nâdân olan anun kadrin ne bilür?"

KAM s. 133

Lâ'l, yakut, elmas, zeberced (zümrüt)

"La'l" beğenilen kıymetli bir taştır. Farsça "lâl" sözünün Arapçalaşmış şeklidir. Lâl, Farsça'da kırmızı; dilsiz mânâlarına gelir. Madeni Bedehşan vilâyetinde çıkan bir cevherin adıdır.[161] Bedehşan dağlarından çıkam bu taş belahş veya la'l adıyla anılıyor ve yakuta benziyordu. Kırmızı, yeşil ve sarı renkleri bulunan bu değerli taş, büyük emek ve masraflar neticesinde

161 Mütercim Âsım, Burhan-ı Katı', İstanbul 1268, s. 532.

çıkarılıyordu.[162] "Yakut" bir cins kıymetli mücevherin adıdır. Pek çok çeşitleri ve değişik renkte olanları vardır. En iyisine "ahmer-i rummânî" denir. Vesvese, hafakan ve kalp yetersizliğine faydalı ve kan donukluğuna mânidir.[163] İslam dünyasında özellikle hükümdarlar tarafından aşırı rağbet gören yakutların kırmızı, sarı, beyaz ve koyu mavi renkte olmak üzere dört çeşidi vardı. İbn İshak'tan gelen bir habere göre, kırmızı renkli yakutlar bahar, sarı olanları yaz, beyaz olanları sonbahar ve mavi olanları ise kış mevsiminde oluşmaktadır. Bazen bir yakut taşı parçasında bütün renkler bulunurdu. Bu özellikteki bir yakut taşı, bir müddet ateşe konulduğunda kırmızı renk dışındaki bütün renkleri kaybederek billûr benzeyen saf beyaz bir duruma gelirdi.[164]

"Elmas" billûrlaşmış arı karbondur. Arapçası elmâs, Farsçası mâstır. Oldukça kıymetli bir taş ve makbul bir cevherdir. Keskin kılıç, bıçak ve hançer takımına da denir. Elmas, oluşumu esnasında altına dönüşmek üzereyken tabiat olaylarının etkisi neticesinde meydana gelen bir taştır. Bu taşın, yakutla birlikte yatakları daha ziyâde Hindistan'ın Serendîb, Keşmir bölgesi ve Saylan adasında bulunuyordu ve o da yakut gibi rüzgârlar ve seller vasıtasıyla belli bir yere kadar sürüklendikten sonra ortaya çıkmaktaydı.[165]

"Zeberced", zümrütten daha açık yeşil olan ve zümrüt kadar değeri olmayan "bir süs taşıdır.[166] Bir kimseyi zehirli bir hayvan soktuğunda veya zehir verildiğinde iki arpa ağırlığınca zümrüt dövülüp içirilirse şifâ bulunacağına inanılır. Ayrıca yılan ve akrebin zümrütten kaçtığı, zümrüt ışığından kör olduğu inanışı da vardır. Birçok kimselerin tecrübelerine ve meşhur Ebû Reyhân'ın ifadesine göre bu kör olma durumunun aslı yoktur. Bu

---

162 Abdulhalik Bakır, Ortaçağ İslam Dünyasında Taş ve Toprak Ma'mulleri Sanayi, Ank. 2001, s. 67.

163 Mütercim Âsım, Kâmûs Tercümesi, İstanbul 1304, C. III , s. 630.

164 Abdulhalik Bakır, Ortaçağ İslam Dünyasında Taş ve Toprak Ma'mulleri Sanayi, Ank. 2001, s. 56,57.

165 A.g.e. , s. 90,91.

166 Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügât, Ankara 1993, s. 1173.

anlayış bize İran'dan geçmiştir.[167] Aslında zümrüt, oluşma safhasında kırmızı renklidir ve yakutun özelliklerini taşır fakat kırmızı renklerin birbiri üzerine birikmesi sonucunda siyaha doğru bir dönüşüm meydana gelir. Sonra kırmızının siyahla karışımı neticesinde taşın rengi yeşile dönüşür.[168]

Odman Baba bir gün Hasköy denilen yerin kıble tarafındaki Uludere isimli dereye gelir. Kışı orada geçirip Akpınar'a gelir. Akpınar, Kevser suyu gibi pınarları olan, cennetin firdevs denilen kısmına benzeyen, havası güzel, uçsuz bucaksız bağı bahçesi olan; gül bahçeleri altın, gümüş ve mücevherattan; dağı taşı lâl ve yakuttan oluşan, bülbülleri âşıkların gönlüne tesir eden güzel bir yerdir.

"Pes ol Kân-ı Vilâyet, ol aradan dahi kalkıp Tanrıdağı kenarında Hasköy derler, anın kîble tarafından yana Uludere isimli bir dereye geldi ve ol dere yanında meşeler içinde bir zimîstân faslını geçürüp karâr eyledi ve ol aradan evveli bahar ve bağ-ı gülzâr erdikte Uludere'nin başından yana ol Kân-ı Vilâyet, kalkıp ol diyarda Akpınar derler, ol Akpınar'a geldi ki âb-ı Kevser misallü bir pınar'dır ve cennet-i firdevse benzer bir diyar-ı şerîf ve havası hûb-bu latîf ve bağ-u bağçesi bî-nihâyet lâ-nazîr, gül-ü gülîstân sîm-ü zer **zebercetten** ve dağ-ü taşı **lâl-ü yâkut'tan** ve bülbül-ü güvercin derdiler seher çin ki, envâ-ı dürlü sadâ'lar âşıkların gönlünü rubûde edip, sûz-i sâz ederler."

OBV s.257

Kaygusuz Abdâl, Pîrî Abdal Mûsâ'nın keramet sahibi olduğunu kabul eder ve onun Allah'ın izniyle bir avuç toprağı cevahire, kara taşı la'le çevireceğine inanır.

"Kaygusuz Baba Sultân, Abdâl Mûsâ Hazretleri'nün (velayet kerametiyle ve safa-nazar-ı himmetiyle) Hakk Ta'ala Hazretlerinün 'avn-ı inâyetile ve Kaygusuz Baba'nun 'ışk u mahabbeti irâdetiyle ve gönülden

167 Ahmet Talat Onay, Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar, (Haz. Cemal Kurnaz) MEB. Yay. , İstanbul 1996, s. 437.

168 Abdulhalik Bakır, Ortaçağ İslam Dünyasında Taş ve Toprak Ma'mulleri Sanayi, Ank. 2001, s. 79.

mürîd olan sıdk u safâ itikâdıyla kendüyi teslim idüb her hâl üzerine mürşîdün emrine muti' hükmine râm olub Pîrîne 'izzet ü hürmetle ve kendinün hizmeti ve mürşîd-i kâmilün kuvvetiyledür kim; bir avıç toprağa nazar itse, cevâhir olur. Bir kara taşa nazar itse, **la'l** olur. Sarraf katında ol taş kıymet bulur. Nâdân olan anun kadrin ne bilür?"

KAM s. 133

Demir Baba, Moskova diyarında ortaya çıkan ejderhayı öldürmek üzere atına biner, elmaslı kılıcını elini alır, tüfeğini koluna takar ve Ahmed Zebhî'nin ruhuna dua ederek yola çıkar.

"İnşâ'Allâh Perşembe gün Bismillâh niyet-i gâzâ deyüb ata süvâr oldılar. Demir Ata'ya düldül-veş bir at hâzır eylediler. Demir Baba Sultân ol kân-ı kerem ve ol kutb-ul-aktâb-ı şâh-ı âlem ol yüzü **Elmaslı** tîgi eline aldı. Euz-ü billâh-i mineşşeytân-ir-râcim Bismillâhir Rahmân-ir Rahîm Nasr-un min-Allâh-i ve feth-ün karîb-ün ve beşşir-il-mü'minine Yâ Muhammed Yâ Alî deyüb beline kemer eyledi. Andan tüfeği eline alub Koluna ve letfine hemâyil idüb Ahmed Zebhî rûhuna du'â eyledi."

DBV s. 88

4.1.2.2. Denizden Çıkarılanlar

Gevher, güher, dürr, mercan, sedef

"Gevher" cevherle ilgili zikredildiği üzere inci demektir. "Güher" de inci, mücevher anlamındadır. "Dürr" inciye denir. Büyük inci tanesine "dürre" denilir.[169] Divan şiirinde incinin oluşumu nisan yağmurlarının yağmasına bağlanmıştır. Rivayete göre, istiridye kabuklarını açınca yağmur tâneleri içeri alınır ve incinin ortaya çıkmasına sebep olur. Yabancı madde ete girmeyip

169 Mütercim Âsım, Kâmûs Tercümesi, İstanbul 1304, C. II , s. 322.

kabukta kalırsa meydana gelen inci, yarı küresel veya düzensiz biçimde olur. "İnci" her çeşit süs eşyasında, bilhassa gerdanlık olarak kullanılmaktadır. Bilinen renginden başka pembe ve beyazları olduğu gibi nâdir de olsa siyah renkli inciye de rastlanır. Siyah inci nadir bulunduğundan daha değerlidir.

"Mercan" incinin ufağına denir. Aslında kızılca bir taştır. Denizde ağaç gibi meydana gelir. Çok eskiden beri mercan iskeletlerinden süs eşyası yapılmaktadır. Kolye, gerdanlık, küpe, tesbih gibi eşya imal edilir. Kırmızı mercan en meşhurlarıdır. "Sedef" ise midye ve istiridye gibi deniz hayvanlarının kabuğunda bulunan süslemecilikte kullanılan, pırıltılı, beyaz, sert bir maddedir.

Kaygusuz Abdâl, Ravza-i Mutahhara'yı ziyaret eder. Orada duygulanır ve Gevher Nâme isimli kasidesini söyler. Peygamber Efendimiz'i yaratılanlar içinde bir gevhere benzetir ve ona kavuşmanın kıymetli olduğuna inanır.

"Mevc içinde taşra düşdi bir **gûher**
Öyle **gevher** kim visâl-i mu'teber"

KAM s. 119

Kaygusuz Abdâl aşağıdaki beyitte "insan, gevher, sedef" ilişkisi kurar. İnsanoğlunu sedefe, Peygamber Efendimiz'i de o sedefin içindeki gevhere benzetir.

"Âdem'i **gevhere sadef** eyledi
Ya'ni bu mülke müşerref eyledi."

KAM s. 120

Kaygusuz Abdâl bir beyitinde Peygamber Efendimiz'i açıkça işaret ederek onu gühere benzetir ve onun bahtının açık olduğuna inanır.

"Ol **güherün** bir adı mahmûd idi
Baht içinde tâli'-i mes'ûd idi."

KAM s.120

Aşağıdaki beyitlerde Kaygusuz Abdâlü, insanların aynı madenden geldiğini, Hakk katında yaratılış açısından bir olduğunu kabul eder. Dürr ile peygamberler kastedilirken sadef ile diğer insanlar anlatılmak istenir.

"Sadef içinde murâdum dür durur
Dürrü sadef Hak katında bir durur

Dürrü sadef yine ma'dende biter
Aslı birdür yine bir kânda biter"

KAM s.120

Seyyid Mehemmed Abdal, Velâyetnâmesi'nde geçen bir dörtlükte kendisini kalın kaşlı olarak niteler. Dörtlüğe göre İnsanın kumaşının değerli olması onu diğer insanlar içinde değerli kılar. Aksi durumda değerinin kaybedeceğini "taş olur mercan" sözü ile ifade eder. "Kumaş" ve "Mercan" kelimesi bu dörtlükte istiarelidir.

"Sana derim, sana kaşları hercan
Gumaşın geçerse, gumaşın harcan.
Gumaşın geçmezse, taş olur **mercan**
Kul ol Mehemmed'im değme gönüle."

SMAV s. 88

4.2. SERVET VE KIYMET İFADE EDEN MADDİ UNSURLAR

4.2.1. Kıymet Ölçüsü Olan Maddi Unsurlar

4.2.1.1. Genel Mânâda Olanlar

Para, sikke, mecidiye, pul, mücevher

"Para" devletçe bastırılan, üzerinde saymaca değeri yazılı kâğıt veya metalden ödeme aracı, nakit anlamındadır. Ayrıca kuruşun kırkta birine de para denilmektedir. Malların birbiriyle değiştirilebilmesini sağlar. Para Çağlar

boyunca az bulunan maddelerden yapılmıştır. Değerli metallerden deniz kabuklarına pek çok eşya veya mal para işlevi görmüştür. Parayı milattan önce Lidyalılar bulmuştur.

"Sikke" darphânede basılan madenî para demektir ve devletin resmi damgasıyla garantilenmiş, kullanımı kolay madeni bir alım aracıdır. Sikke, M.Ö. 7. yüzyılda Anadolu'da Lidyalılar tarafından icat edilmiştir. Altın ve gümüş karışımından meydana gelen elektrondan yapılmıştır. Madenî paralara vurulan damgalara da bu isim verilir. İlkel çağlardan beri ticarette geçerli olan değiş-tokuş yöntemleri yerine daha kullanışlı bir değişim aracı olarak icad edilmiştir. Kazılarda, temel altında veya duvar harcı içinde bulunmuş herhangi bir sikke tabakayı kesin biçimde tespit eder. Aynı zamanda devlet şeklini, bölgesini bildirir hatta onların incelenmesinden sayısız tarihi olaylar ve gerçekler ortaya çıkar. Ortadan kalkmış şehirlerin isimlerini, kaybolmuş bir heykeli, yıkılmış bir binayı, o zaman var olan ancak bugün yetişmeyen bir bitkiyi, sikkelerdeki tasvirler sayesinde öğrenebiliriz.

Sikkenin kâğıt paraya üstünlüğü madenindendir. Kâğıt paranın maddesi değersizdir. Sikkenin hem yapım maddesi değerlidir, hem de daha kullanışlıdır. Bu nedenle daha çok tercih edilmiştir.

Sikkeler, yazılı belgeler ve arkeolojik bulgular ile birlikte incelendiğinde insanlara pek çok konuda bilgi verirler. Örneğin kentlerin ya da devletlerin zenginlik düzeylerine göstererek ekonomi tarihine ışık tutarlar. Devletlerin hangi coğrafyada egemenlik kurdukları ya da ticari ilişkilerinin nereye kadar uzandığı yine bulunan sikkelerle anlaşılabilmektedir.

Sikkelerin ekonomik ve siyasi yaşama ilişkin bilgi vermenin yanı sıra diğer bir yönleri de belgesel özellik taşımalarıdır. Sikkeler, tarihsel kişilerin resimleri konusunda önemli kaynaktır. Birçok tarihsel kişiliğin yüzleri bu sikkeler aracılığıyla bilinmektedir. Sikkelerde ayrıca devletle ilgili bilgiler, şehir adları, bina, heykel veya bitki tasvirleri bulunabilmektedir. Sikkeler bu yönleriyle de önemlidir.

“Mecidiye”, Sultan Abdülmecit’in tahta çıkışının altıncı yılında (1844) onun adına kesilmiş olan altın ve gümüş sikkedir. Daha ziyade 20 kuruşluk gümüş sikkelere verilen bir addır.[170] “Pul”, eskiden kullanılan akçeden küçük metal paradır. “Mücevher” ise değerli süs eşyalarının genel adıdır.

Hacı Bektâş-ı Veli Velâyetnâmesi’nde bahsedildiğine göre Ahmet Yesevî ibadetini bir an bile bırakmayacak kadar sofu birisidir. Adak olarak ne gelirse mutfağında pişirilir; gelen, giden yer-içermiş. Kendisi de kaşık ve keşkül yaparak geçimini sağlarmış. Yaptığı kaşık ve keşkülleri öküzünün sırtına koyduğu heybenin içine koyup öküzü pazara yollarmış. Kaşık ve keşküle ihtiyacı olanlar bu heybeden alır ve değeri kadar parayı da aynı heybeye koyarlarmış. Heybeden bir şey alıp da parasını vermeyen olursa öküz o adamın peşini bırakmazmış. Bunu görenler de o adamın para vermediğini anlarlar ve adamdan parayı alıp heybeye koyarlarmış.

“Bunların değerini herkes bilirdi. Kendisine lâzım olanı alan, **parasını** heğbeye koyardı. Bir şey alıp **parasını** vermeyen olursa öküz, bu adamın peşini bırakmazdı. Bunu görenler, adamın, aldığına karşılık **para** vermediğini anlarlar, adamdan değerini alıp heğbeye korlardı.“

HBVV s.14

Seyyid Mehemmed Abdal Velâyetnâmesi’nde geçen bir dörtlükte müellif, ustasının ve kendi ismini söyledikten sonra cennetin para ile kazanılamayacağını belirtir. “Para” kelimesi bu dörtlükte “maddiyat” anlamında kullanılmıştır.

“Ustazım Şıh Hasan, adım Muhammed.
İçerim doluyor, kula ne minnet.
Para ile satın alınmaz cennet.
Kul ol Mehemmed’in değme gönlüne.”

SMAV s. 40

170 Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügât, Ankara 1993, s. 594.

Şücâeddin Baba, abdallarına bir yer gösterir ve orada Pîrlerin bir altın sikkelerinin, altın maşrapalarının ve üzengilerinin gömülü olduğunu ve onları çıkartmalarını söyler. Abdallar, Şücâeddin Baba'nın dediği yeri kazarlar. Önce su çıkar. Kazmaya devam ederler, altın bir maşrapa çıkar. Gene kazarlar, mahmuz ile üzengi çıkar. Şücâeddin Baba kazmaya devam etmelerini söyler. Abdallar bir göz daha suya ulaşırlar. Çıkan bu suyu tasa koyup Şücâeddin Baba'ya götürürler. Suyu içen Şücâeddin Baba suyun tadını bala benzetir ve su çıkan yerin adının 'bal pınarı' olmasını ister.

"Hikâyet: Bir gün Sultân Varlığı çam bâğçesinde oturuyordı eytdi: "Köçegüm "pìrlerüñ şunda bir altun **sikke** …(?) geçüp tururdı. Hem bir altun maşraba ve bir üzengümüz kalup turayazdı gelüñ varalum açalum" didi."

ŞBV s. 10

Dönemin padişahı Sultan II. Abdulhamit (1894) Veli Baba Dergâhı'nın bakımını yapan Seyyid Mehmed Takiyyüddîn Efendi'ye, ailesinin geçimi rahatça sağlayabilmesi için yüz kuruş gönderir ve on dört adet sim mecidiye tutarında maaş bağlar. On dört adet sim mecidiye de iki yüz altmış sekiz kuruşa tekabül eder.

"Bu hâl üzere icazet verdi. Yüz kuruş ihsan-ı Şâhâne ile beraber ma'aş mecmu'u on dört adet Sîm **Mecidiye** oldu ki iki yüz altmış sekiz guruştur."

VBV s.295

Seyyid Mehemmed Abdal Velâyetnâmesi'nde geçen bir dörtlükte müellif dostuna sitemle seslenir ve dostun dostu bir pula satmaması ve kusurlarını açığa çıkarmaması gerektiğinden bahseder.

"Dost, dostu bir **pula** satar mı böyle?
Sa'irlere meyil katar mı böyle?
Kusuru var deyu atar mı böyle?
Kul, kusurdan hali değil efendim."

SMAV s. 98

Padişahın emri üzerine Divan Efendisi Abdullatif, içinde hazine kadar kıymetli bilgilerin olduğu bir mektubu, mücevherli bir yüzüğü, altın bir kemeri, bin altını ve Rüstem Gazi'nin erenlerine verilmek üzere hazırlattığı birçok hediyeyi Seyyid Rüstem Gazi'ye teslim etmesi için Karabatan isimli kişiye teslim eder.

"Ol zaman Divân Efendisi abd-ül-lâtif nâmında gayet kâmil ve âşık – sıfât bir zât olup Hân-ı müşâr – ün – ileyhin emri üzerine bir nâme-i gencine dürerbâr – ı mahabbet- âsâr imlâ ve inşâ kılup Fahr-i kâinât beyt – ül – mâl – i müslimin hakkında her ne emir buyurmuş ise ol minvâl bast-ı makaal idüp Rüstem Gazi'ye bir **mücevher** hâtem ve bir zer-i hâlis kemer ve bin altun hedâyâ ve diğer erenlere münasib tuhfeler hâzır idüp Karabatan namında bir peyk-i çâpik – reftâr var idi. Gayet menzil sürerdi, ol nâmeyi ve ol tuhfeleri ana teslim idüp Seyyid Rüstem Gazi tarafınairsâl ve tesyâr eylediler."

SASV s.86

4.2.1.2. Para Birimi Olanlar

Akçe, kuruş, dirhem, dinar, filori

Hammaddesi gümüş olup Osmanlı İmparatorluğu temel para birimi olan "Akçe" gümüşten basılan bir para demektir. Gümüşün beyazlığı sebebiyle akçe denilmiştir. İlk akçe Bursa'da Orhan Bey tarafından 1327 yılında bastırılmıştır. Bu para ilk dönemlerinde 900 ayar gümüşten üretilmeye başlanmış fakat geçen zamanla birlikte gümüşün kalitesi 465 ayara dek düşmüştür. Akçe Osmanlı İmparatorluğu'nun temel para birimiydi. Ön yüzünde ülkenin inanç sistemini anmak maksadı ile Kelime-i Şahadet ve İslamiyet'in Dört Halifesi'nin isimleri, arka yüzünde ise dönemin padişahının ismi yer almaktaydı. Akçe üzerinde Osmanlı İmparatorluğu'nun bunalımlı bir devrine tekabülen (Fetret Devri) Timur Han'ın ismi de yer almış, daha sonraları ise Timur'un ismi para üzerinden kaldırılmıştır.

Bazı kaynaklara göre üç akçe "bir para"ya eşitti. Yüz yirmi akçe ise bir kuruşa eşitti. Daha sonraları kuruş Osmanlı ekonomisinde akçeden daha dikkate değer bir duruma gelmiş ve akçenin yerini almıştır.

Bu para biriminde ilk dönemlerde üzerine basılı bir tarih bulunmamasıyla birlikte, padişah Yıldırım Bayezid döneminde akçeler üzerine tarih basılma uygulamasına geçilmiştir.

“Kuruş”, birçok ülkede farklı zaman dilimlerinde kullanılmış para birimidir. Osmanlı Devleti'nde ilk defa 1687 (hicri 1099) yılında sultan II. Süleyman döneminde kullanılmıştır. İçerdiği gümüş ayarı değişmek ile birlikte Osmanlı'da imparatorluğunun sonuna kadar kullanılmıştır.

“Dirhem” diremden Arapçalaşmıştır. Akça, para, gümüş para anlamlarına gelmektedir.[171] “Dinar”, eski zamanın çeyrek lirası değerinde olan bir nevi altın parası demektir.[172] “Filori” ise Venedikliler zamanında Floransa'da bastırılan, üzerinde zambak resmi olan altın paradır. Osmanlı İmparatorluğu zamanında Avrupa kökenli altın paralara genellikle bu ad verilmiştir.

Hünkâr Hacı Bektâş, eteğini açıp harman sahiplerinden birşeyler ister. Harman sahipleri Hünkâr’â “Birşeyimiz yoktur.” diye cevap verirler. Bunun üzerine Hünkâr keramet göstererek o harman sahiplerinin buğday, mercimek, altın ve akçelerini taşa dönüştürür. Bu durumu görenler Hünkâr’a giderek bu taşların bir işe yaramayacağını söylerler. Hünkâr da o taşların bir işe yarayacağını, çocuğu olmayan kadınlardan erkek evlat isteyenlerin üç gün oruç tuttuktan sonra Cuma gecesi dişlerine değdirmeden o taşları yutmalarını ve o gece helalleriyle birlikte olmalarını, taş değil de mercimek yutarlarsa kız evlat sahibi olacaklarını, keselerinde taşırlarsa da altınlarının ve akçelerinin eksik olmayacağını söyler.

---

171 Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügât, Ankara 1993, s. 188.

172 Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügât, Ankara 1993, s. 188.

"—Hacı Bektâş, işe yarar dedi, bizi sevenlere armağanımız olsun, oğlu kızı olmıyan kadınlar, üç gün oruç tutsunlar, Cuma gecesi, dişlerine değdirmeden bu tanelerden birini yutsunlar, o gece helâlleriyle Ulu Tanrı ona bir oğlan nasip eder. Mercimek yutarsa kızı olur. Kesesinde taşırsa altını, **akçesi** eksik olmaz."

HBVV s.34

Gönlüne Şücâeddin Baba'nın sevgisi düşen Timurdaşoğlu, Sultan'a hediye olarak altın akça, kös ve kuru eyerli bir at götürür. Şücâeddin Baba altın akçanın köpek yalağına, bir yemeğin içine konulmasını ve köpeklere verilmesini ister. Köpekler yalaktaki aşı yerler ama altın akçelere dokunmazlar. Şücâeddin Baba, abdallarına yalağa dökülen yemeklerin ne olduğunu sorar. Abdallar yalağa bakıp yemeklerin yendiğini ama altınların durduğunu söyelrler. Şücâeddin Baba da Timurdaşoğlu'na "Köpeklerin yemediğini biz nasıl yiyelim?" diye cevap verir.

"Aluñ köçegüm pìrlerüñ oğlancukları salar (?) didi. Ardınca nice biñ koyun çoban ile çekdi. Anı dahı aluñ köçegüm didi dahı ardınca ol bir hemyân altun **akça** çeküp sultân altunı kabûl eylemedi eytdi: "Aluñ köçegüm köpek yalağına döküñ" didi abdâllar niyâz iderlerdi: "İnşâ'allâh sultân bu **akçayı** kabûl ideyevüz" dirlerdi. Hele varup köpek yalağına dökdiler köpekler aşı yidi altun yalakda kaldı. [163/15] Timurdaşoğlı dahı el kavşurup karşu tururdı ki: "Bu getürdügüm nesneleri yoluña kabûl eyleye" dirdi. Sultân eytdi: "Görüñ köçegüm yalağa dökdügüz altun niçe oldı" didi. Varup gördiler, aşı köpekler yimişler altun yalakda kalmış didiler."

ŞBV s.10

II. Abdulhamit Han, Veli Baba dergâhına beş yüz kuruş yemeklik parası bağlanmasını ister. Bunun üzerine Cevat Paşa, Aşkar Paşa zevcesi Emine Hanım'ın münhal (alınmayan) beş yüz kuruşluk maaşını haber verir. Böylece dergâha beş yüz kuruş tahsis edilir.

“Bâ-irade-i Seniyye-i Hazret-i Pâdişahî makam-ı fehâmet ittisâmı Hazret-i vekâletpenâhî’ye : “Beş yüz **guruş** bir münhal ma’aş bul da bana arzeyle. Seyyid Veli Baba dergâhına ta’amiyle yapalım.” deyû serkurenâ-yı müşarün’ileyh Hacı Ali Bey vasıtasıyla emr-ü fermân buyurulması üzerine müşarün’ileyh Cevad Paşa Hazretleri dahi Mâliye Nezaret-i celîlesine ledil-iş’âr Aşkar Paşa zevcesi Emîne Hanım’ın münhal olan beş yüz **guruş** ma’aşını ihbar eylemiş. “

VBV s. 297

Mısır Sultanı’nın Kaygusuz Abdâl için yaptırdığı kasrın bir kubbesinin içi, günde bin dirhem harcanarak mermer taşlarla döşenir. Kubbenin karşısına yapılan diğer bir kubbenin revzenesinin karşısına, Mısır’a Yavuz Sultan Selim Han ile gelen Ali Baba isimli birini kabri inşa edilir. Bahsi geçen kubbelerden birinin içine de kırk ayak uzunluğunda bir merdiven yapılır. Bu on pencereli kubbenin revzenelerinden Nil Nehri görülür.

“Bu zikr olunan Kubbenin içerüsi cümle mermer taşlarla döşenmiştir. Her gün bin **dirhem** masraf harcansun. Kapu karşısında olan revze öninde medfûn ‘Alî Mest (Baba) dirler bu ‘azîz, Sultân Selim Hânıla gelmiş, merhûm olmış, anda defn eylemişler ve ol zikrolunan âli kubbenin kapusı karşusında bir kubbe dahı yapılmış, biribirine muttasıl iki kubbe olmışdur. Ânun içinde kırk ayak süllem bünyâd itmişler. Kubbe-i alî üzerinde on dâne pencere bünyâd idüp revzenelerden Nil deryâsı temâşa olunur.”

KAM s. 114–115

Hace Mehdi isimli bir tüccar denizde yaşadığı bir olay karşısında erenlere gönülden bağlanır ve Şücâeddin Baba’yı ziyaret etmeye karar verir. Erenlere muhib olduktan sonra bütün parasını ihtiyacı olanlara dağıtır yalnız iki bin dinarını Şücâeddin Baba’ya adak olarak vermek üzere alı koyar.

“Akçasınuñ varını cümle yidi
İki biñ **dînârını** alı kodı”

ŞBV s.21

Fatih Sultan Mehmet bir gün İstanbul'da gezerken Odman Baba ile karşılaşır. Odman Baba hemen Mehmet Han'ın önüne geçer ve "Sultan sen misin yoksa ben miyim?" diye sorar. Mehmet Han, yanında bulunan Mahmut Paşa'ya Odman Baba'yı göstererek "Bana Belgrad'a sefere çıkmamamı söylene kişi mi?" diye sorar. Mahmut Paşa da o olduğunu söyler. Bu cevap üzerine Mehmet Han atından iner, Odman Baba'nın elini öper ve "Sultan sizsiniz." der. Fatih Sultan Mehmet sonra tekrar atına biner ve hademesiyle Odman Baba'ya "filori" gönderir. Odman Baba, hademeyi azarlar ve filoriyle beraber geri gönderir.

"Sultan Muhammed gerû atına süvâr oldu. Ve ikrâm birle revân olup bir solagıle ol Kân-ı Vilâyet'e "**filori**" veribidi. Çün solak **filoriyi** ol Kân-ı Vilâyet'e arzeyledi."

OBV s.46

4.2.2. Servet ve Kıymet İfade Eden Maddi Unsurlar

Mâl, menâl, mülk, meta

"Mâl" bir insanın sahip olduğu nesne, kıymetli olan şeydir.[173] Varlık, servet, para, nakit, gelir anlamlarına da gelir. "Menâl"; nâil olunan, sahip olunan, ele geçirilen şey, mal demektir.[174]

"Mülk", ev, dükkân, arazi gibi taşınmaz ve gelir getiren mal anlamına gelir.[175] "Meta" ise satılacak mal, eşya, sermaye, elde bulunan varlık demektir.[176]

---

173 Mütercim Âsım, Kâmûs Tercümesi, İstanbul 1304, C. IV , s. 95.

174 Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügât, Ankara 1993, s. 613

175 Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügât, Ankara 1993, s. 720.

Kara Reis isimli bir denizci bir gün gemisiyle fırtınaya yakalanır. Fırtınadan kurtulmak için gemideki bütün malzemeleri denize atar. Bu fırtınadan sağ salim kurtulabilmek için malından geçer. Denizden bir abdal çıkar, gemiye biner. Abdal, Kara Reis'in korkmamasını ve bütün buğdayını denize atmasını, erenlerin bunun karşılığmı vereceğini söyler.

"Mallarından geçmişler, başlarının kurtulmasına razı olmuşlardı. Buğdayı da dökmeye kalktılar. Tam bu fikirdelerken bir de baktılar ki denizden, çırçıplak bir abdal çıkageldi, gemiye bindi, Kara Reis'in yanına oturdu."

HBVV s.69

Abdal Mûsâ erenleri ile beraber bir tekke yapar. Tekkeyi yaptıkları yerden bir kazan altın çıkar. Abdal Mûsâ "Bu malın varisleri vardır, bu malı yemek bize kan ve irindir." diyerek altının varislerinin içinde bulunduğu gemiyi abdallarına tarif eder ve onlardan gemidekilere haber vermelerini ister.

"Abdâl Mûsâ Sultân eyitdi:

Bu **mâluñ** yetimleri vardur; yimek kan ve iriñdür. Deryâ kenârında bir kâfir gemisi vardur. Ol **mâluñ** vârisleri ol gemidedür. Varuñ, söyleñ, haber virüñ; gelsünler, alsunlar, gitsünler." didi."

AMV s. 141

Büyük oğlu Hamdi Sultan'ın artık büyüdüğünü gören Kalender Velî onu Hacı Ali Tûrâbî Veli'nin torunuyla evlendirir ve ona, ev kurması için biraz mal vererek Cücük Çiftliği denilen yere gidip orayı yurt edinmesini, yerleşmesini, kendisine komşu olmasını söyler. Hamdi Sultan'da eşyalarını toplayıp babasının ellini öperek Cücük Çiftliğine doğru yola çıkar.

---

176 Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügât, Ankara 1993, s. 632.

Kalender Velî, büyük oğlu Hamdi Sultan'ın kemale erdiğini görerek S. Hacı Ali Tûrâbî Velî'nin torunu ile evlendirerek nikâhlar.

"-Oğlum Hamdi, iki aslan bir yatakta yatmaz. Ailenle birlikte şu **malları** al da Cücük Çiftliğimizin üzerine git. Orada yurt tut. Bana da komşu ol." Hamdi Sultan babasını kırmayarak, annesi Melek Hatun'un ve babaları Kalender Velî Hazretlerinin ellerini öperek Sele kariyesinden verilen koyun ile sığırları önüne katarak Cücük Çiftliğinin üzerine gelip; bugün Cücük tepesinin Kuzeydoğu dibine gelip bir ev inşa ederler."

SKVV s. 99- 100

Seyyid Ali Sultan'nın gazileri Varmacin isimli kaleyi fethetmek isteği ile kuşatırlar. Askerlerin görüntüsünden korkan düşman askerleri savaşmadan kaleden kaçarlar. Kale içine giren gaziler düşmanın kaçtığını anlarlar ve kaleyi kullanılmaz hâle getirip ne kadar mal, menal varsa alıp Seyyid Ali Sultan'ın huzuruna getirirler. O da bütün ganimeti gazilere bağışlar.

"Ve bu taraftan gaziler gelüp gördüler ki küffâr firâr eylemiş, erenler dahi kal'ayı harâb idüp ve ne kadar mâl ve **menâl** bakiyesi vâr ise alup Seyyid Ali Sultan'ın huzuruna getürdiler. Ol dahi işbu mâl'ın cümlesini gazilere bahşeyledi."

SASV s. 92

Ailesinden kalan bütün mal varlığını Hünkâr Hacı Bektâş-ı Veli yolunda harcayan Kadıncık, son olarak üzerindeki elbisesini de satar ve Hünkâr'ın misafirlerinin ağırlanmasında harcar.

"Kadıncık'a atasından birçok mal kalmıştı. Hünkâr, Sulucakaraöyük'e yerleşince bütün malını, **mülkünü** erenler yoluna harcadı, hiçbir şeyi kalmadı eğninde yalnız bir gömlek kaldı."

HBVV s.63

Kaygusuz Abdâl ve abdalları, Mısır Sultanı'na burada oluş sebeplerini "Yusuf Peygamber tahtını ve Kâbe'yi ziyaret olarak açıklarlar. Dünyanın malında, mülkünde gözleri olmadığını her yeri ve herşeyi, kalp gözleri ile gördükleri için de gözlerini pamukla kapattıklarını söylerler.

"Bizüm bu diyara gelmekden murâdımuz Hacc itmek ve (nasîb olursa) Kâbetu'llâh şerefehâul'lâh tarafına gitmek ve bu diyar-ı Mısr ki Yûsuf Peygamber tahtıdur ziyâret idüb bir mikdâr teferrüc itmek niyet eyledük. Gözlerimüze anınçün penbe koduk ki, zâhir gözimüz yumub, bâtın gözüni açmışuzdur. Cümle dünyânun **metâ'ından** geçüp, 'ışk u mahabbet şerbetin dost elinden içmişüz."

KAM s.106

SONUÇ

Bektaşi velâyetnâmelerinden elde ettiğimiz maddi kültür unsurlarını "İnşaatla İlgili Unsurlar" ve "İmâlatla İlgili Unsurlar" olmak üzere iki ana bölüme ayırdık. Ayrıca bu bölümlere dâhil edemediğimiz unsurları da "Diğer Maddi Unsurlar" genel başlığında topladık. Bu bölümleri de kendi içinde bazı alt gruplara ayırarak bu unsurlarla ilgili çeşitli benzetmeleri, hayal ve tasavvurları tespit ettik.

Maddi unsurlar, insanoğlunun vazgeçemeyeceği ve günlük hayatta her gün iç içe olduğu değerlerdir. Her insan gibi Bektaşi erenleri de gerek ev içinde, gerek ev dışında; savaşta, düğünde, bayramda, çarşıda hep maddi unsurlarla karşılaşmış, velâyetnâmeleri kaleme alan müellifler de hayâl gücü ve ellerinden gelen sanat kudretiyle bunları eserlerinde kullanmışlardır. Bu çalışmamızın sonunda, tespit ettiğimiz maddi kültür ögelerinin Bektaşi geleneğinin yayılmaya başladığı dönemi aksettirmesinin yanı sıra o dönemle ilgili çeşitli kültürel unsurların günümüze kadar aktarılabildiğini de görüyoruz. Mesela Hacı Bektâş-ı Veli Velâyetnâmesi'nde rastladığımız "paşmak" kelimesi hâlâ Anadolu'nun bazı yerlerinde ayakkabı karşılığına gelecek şekilde kullanılmaktadır.

Bektaşi erenleri, dinî-tasavvufi bir kimlik taşımalarına rağmen kendilerini yaşadıkları toplumdan hiçbir zaman soyutlamamışlardır. Camiden hamama, köşkten eşiğe, ipekten demire, kılıçtan kaleme erenlerin etraflarında görünen, içinde yaşadıkları toplumda kullanılan hemen hemen bütün maddi kültür ögeleri velâyetnâmelerde kullanılmış, o dönemin ve erenin yaşadıklarının anlatılmasında malzeme edilmişlerdir. Velâyetnâmelerde üzerlerinde en çok ve en az durulan maddi kültür ögelerini ele alırsak kısaca şöyle diyebiliriz:

İnşaatla ilgili unsurlardan ev, hane ve bunların belli bir bölümünü teşkil eden oda, matbah, mutfak gibi unsurlar fazlasıyla kullanılmıştır. Diyar, memleket kelimeleri de tıpkı şehir, köy, kariye kelimeleri gibi bütünün parçası

olan unsurlar gibi fazlaca kullanılmıştır. İmalatla ilgili unsurlardan da elbise, tennure gibi bütünü kapsayan kelimelerin yanında; yen, kaftan, taç, hırka gibi elbiselerin bir bölümünü teşkil eden unsurlar daha fazla kullanılmıştır. Bu durum diğer imali unsurlarda da böyledir. Bütün bunları dikkate alacak olursak Bektaşi velâyetnâmelerinde maddi kültüre bakış açılarının hem parçayla hem de bütünle ilgili olduğunu söyleyebiliriz. Kılıç, ok, yay gibi silahların; yiyecek, giyecek, ev eşyaları, alet edevat, nakil vasıtaları gibi maddi kültür ögelerinin velâyetnâmelerde bir arada kullanılması Bektaşi erenlerinin dönemlerinde kendilerini toplumdan soyutlamadıklarını, tıpkı onlar gibi savaşa gittiklerini ve günlük sosyal hayatlarını devam ettirdiklerini göstermektedir. Tespit ettiğimiz bütün maddi kültür unsurları içerisinde sarhoşluk veren içecekler ile eğlence hayatı ile ilgili unsurlar az bir yer tutmaktadır. Bu durum velâyetnâmelerin dinî mahiyetinden kaynaklanmaktadır.

Velâyetnâmeleri tek tek taradığımızda maddi kültür ögelerinin çoğunlukla gerçek anlamlarında kullandığını gördük. Bunun yanı sıra mecâzi anlamda kullanılan maddi kültür unsurlarına da rastladık. Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki, maddi unsurlar ne kadar edebî ve mecâzi şekilde kullanılırsa kullanılsın aralarında renk, biçim ve çeşitli yönlerden mantıki bir alâka kurulmuştur.

Taradığımız velâyetnâmelerde maddi kültür unsurları ile birlikte bazı geleneklerin, sosyal olayların, birtakım inanış ve telakkîlerin yansıtılmış olduğunu tespit ettik. Bu bakımdan velâyetnâmeleri kaleme alan müellifler, zorunlu olarak maddi hayatıyla olduğu kadar inancıyla, âdetleriyle bir zaman ve çevre içinde yaşayan insan olarak eserlerinde devirlerini aksettirmişlerdir. Bu tespitlerle de edebiyatımızın kültür taşıyıcılığı vasfı, açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Yemekten önce dua edilmesi, karşılaşılan sorunlar karşısında toplumun saygı duyduğu kişilere danışılması, Allah rızası için kapıya gelenin boş gönderilmemesi günümüzde hâlâ yaşayan ve geçerliliğini yitirmeyen, devirlerin kültür hayatını aksettiren unsurlardandır.

Bektaşi velâyetnâmelerinde geçen beş yüzden fazla maddi unsur Türkçe, Arapça ve Farsça şekilleriyle çeşitli yerlerde geçmektedir. Bu sebeple velâyetnâmeleri inceleyerek dönemlerinin dil yönünden zenginliğini de tespit etmiş oluyoruz. Özellikle Hacı Bektâş-ı Veli Velâyetnâmesi döneminin Türkçesini başarıyla yansıtan bir eserdir.

Hazırladığımız bu çalışma sonunda velâyetnâme yazarlarının evde, sokakta, bayramda, düğünde, savaşta… maddi unsurları eserlerine nasıl taşıdıkları, neden ve ne şekilde kullandıkları, hayal güçleri ile bu unsurlara hangi anlamlar yükledikleri tespit edilmiştir.

Maddi kültür ögelerinin tespiti sırasında dönemin Bektaşi kültürünü de ayrıntılı olarak incelemiş olduk. Velâyetnâmelerde İslamın temel prensiplerine aykırı durumlar neredeyse hiç yoktur. Erenlerin ve abdalların zor durumda Hızır Aleyhisselamdan ve Hz. Ali'den yardım istemeleri, sık sık kerbela olayına telmihte bulunmaları, Yezit'i lanetlemeleri velâyetnâmelerde Alevilikle ilgili geçen unsurlardır. Bunlar sadece Alevi kültürünü benimseyen kişilerin kabul ettiği unsurlar değildir, bugün "ben Müslümanım" diyen herkesin saygı gösterdiği, savunduğu, sevdiği, kabul ettiği durumlardır. Bunun yanında Kaygusuz Abdal'ın hacca gitmesi, Hacı Bektâş-ı Veli'nin çocuğu olmayanlara oruç tutmalarını söylemesi, gene Hünkar'ın kendisine yardım edecek abdallar göndermesi için Allah'a dua etmesi ve Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed'in rüyasında Hünkar'a duasının kabul olduğunu söylemesi, Kalender Velî'nin namaz kılmaya Ka'be'ye gitmesi, erenlerin "cihat" denilebilecek savaşlara bizzat katılmaları ve bunlar gibi sayabileceğimiz birçok örnekten hareketle tezimize konu edindiğimiz on iki Bektaşi babasının Sünni-alevi olduğunu görmekteyiz.

Bütün bu söylediklerimizin ışığında Bektaşi erenlerinin bulundukları toplumla iç içe yaşadıklarını, cemiyetten ayrı bir yaşantılarının olmadığını, Bektaşi kültüründe o dönemdeki kültürel unsurların velâyetnâmelerde ayrıntılarıyla işlendiğini söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

AKYOL, Taha, Osmanlı'da ve İran'da Mezhep ve Devlet, İstanbul 1999.

ÂSIM, Mütercim, Burhan-ı Katı', İstanbul 1268.

ÂSIM, Mütercim, Kâmûs Tercümesi, İstanbul 1304.

BAKIR, Abdulhalik, Ortaçağ İslam Dünyasında Madencilik ve Maden Sanayi, Ankara 2002.

BANARLI, Nihat Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I, İstanbul 1971.

DEVELLİOĞLU, Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügât, Ankara 1993.

DOĞANBAŞ, Muzaffer, Pîrî Baba Velâyetnâmesi, Türk Kültürü ve Hacı Bektâş-ı Veli

Araştırma Dergisi, S 41 Bahar - 2007.

ELÇİN, Şükrü, "Tuz Ekmek Hakkı Deyimi Üzerine", Halk Edebiyatı Araştırmaları, Kültür Bak. Yay. , Ankara 1977.

EYUBOĞLU, İsmet Zeki, Alevî Bektâşî Edebiyatı, İstanbul 1992.

FIĞLALI, Ethem Rûhi, İmâmiye Şîası, Selçuk Yayınları, Ankara 1984.

GAZİMİHAL, Mehmet R., Ülkelerde Kopuz ve Tezeneli Sazlarımız, Ankara 1975.

GÜNAY, Umay, Aşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi, Ankara 1986.

GÜREL, Ziya, Hak Aşıklarından Deyişler, Ankara 1980.

GÜRTUNCA, M. Faruk, Seyyit Battal Gâzi, İstanbul 1976.

GÜZEL, Abdurrahman, Abdal Mûsâ Velâyetnamesi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1999.

GÜZEL, Abdurrahman, Kaygusuz Abdâl (Alaeddin Gaybî) Menakıbnamesi,

Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1999.

İNALCIK, Halil İnalcık, "How to Read Ashik Paşazade's History" Studies in Ottoman History in Professor V.L. Menage, İstanbul 1999.

KADRİ, Hüseyin Kazım, Büyük Türk Lûgâtı, C. II, İstanbul 1928.

KILIÇ, Filiz, Mustafa ARSLAN, Tuncay BÜLBÜL, Odman Baba Velâyetnâmesi, Ankara 2007.

KILIÇ, Filiz, Tuncay BÜLBÜL, 2.Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşilik Bildiri Kitabı, Ankara 2007.

KILIÇ, Filiz, Meşairü'ş-şuara, İnceleme-Tenkitli Metin, GÜ SBE Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara 1994.

KIRBAŞ, Mengüç, Deyimler Sözlüğü, Koza Yayınları, Ankara 1991.

KOCA, Şevki, Odman Baba Vilayetnamesi, Vilayetname-i Şahi Gö'cek Abdal, İstanbul 2002.

KORKMAZ, Esat, Alevilik ve Bektaşilik Terimleri Sözlüğü, İstanbul 2005.

KÖPRÜLÜ, Orhan, "Velâyetname-i Sultan Şücâüddin", Türkiyat Mecmuası, C. XVII, İstanbul 1972.

KÖSOĞLU, Nevzat, Büyük Türk Klasikleri, c.1, İstanbul 1985.

Meydan Larousse, İstanbul, 1990.

NACİ, Muallim, Lugât-ı Naci, İstanbul 1978.

NOYAN Bedri, Demir Baba Velâyetnâmesi, Can Yayınları, İstanbul, 1976.

NOYAN, Bedri, Bütün Yönleriyle Bektaşilik ve Alevilik, Ankara, 1998.

NOYAN, Bedri, Seyit Ali Sultan Velayetnamesi, Ayyıldız Yayınları, Ankara 1990.

NOYAN, Bedri, Veli Baba Menakıbnamesi, Can Yayınları, İstanbul 1996.

OCAK, Ahmet Yaşar, Bektaşi Menâkıbnâmelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri, İstanbul 1983.

OCAK Ahmet Yaşar, Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler, Ankara, 1992.

ONAY, Ahmet Talat, Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar, (Haz. Cemal Kurnaz) MEB. Yay. , İstanbul 1996.

ÖGEL, Bahaeddin, Türk Kültür Tarihine Giriş, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1978.

ÖZCAN, Hüseyin, "Bektâşî Fıkralarında Argo" Argo Konulu Uluslararası Toplantı, Marmara Üniversitesi / İstanbul 1999,Yayımlanmamış Tebliğ,1.

PALA, İskender, Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989.

REFİK, Ahmet, Rafizîlik ve Bektâşîlik, İstanbul 1932.

SOYYER, Yılmaz, Sosyolojik Açıdan Alevî Bektâşî Geleneği, Seyran Yayınevi, İstanbul 1996.

ŞÜKÛN, Ziya, Ferhang-i Ziya, İstanbul 1984.

TEBER, Ömer Faruk, Bektâşî Erkânnâmelerinde Mezhebî Unsurlar, Aktif Yayınevi, Ankara 2008.

TEBEROĞLU, Haydar, Kalender Velî Velâyetnamesi, Ankara 1998.

TEBEROĞLU, Haydar, S. Hacı Ali Tûrâbî Veli Velâyetnamesi, Özsen Yayınları, Ankara 2000.

TEBEROĞLU, Haydar, S. Mehemmed Abdal Velâyetnâmesi, Ankara 1997.

Türkçe Sözlük, T.D.K. , Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1998.

ÜÇÜNCÜ, Kemal, Sözlü Kültür/Tarih Bağlamında Edebî Bir Metin Olarak Odman Baba Velâyetnâmesi, Bilig–28, Kış, 2004.

WENSİNCK, A.J, İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1955.

Yeni Tarama Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, (Haz: Cem Dilçin) , Ankara 1983

YILDIRIM, Dursun, Türk Bitiği, Ankara 1998.

YILDIRIM, Dursun, Türk Edebiyatında Bektâşî Fıkraları, Ankara 1999.

YILDIZ, Ayşe, Şücaaddin Baba Velâyetnamesi, Türk Kültürü ve Hacı Bektâş-ı Veli Araştırma Dergisi, S 37, Bahar 2006.

YILMAZ, Mehmet, Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler, Enderun Kitabevi, İstanbul 1992

DİZİN

A

Abâ 54, 108, 208, 210, 211, 214, 223, 244, 248, 269, 270, 311, 312, 337, 369, 370
Abâd 84, 156, 157, 193
Ağ 147, 299, 301
Ağıl 112, 114, 141, 316, 317
Ağu 147, 300, 320, 344
Ahır 93, 112, 113, 114, 306, 344, 356
Akçe 165, 184, 240, 272, 273, 307, 314, 360, 364, 379, 400, 401, 402
Alem 94, 98, 103, 113, 115, 133, 176, 250, 251, 270, 286, 287, 305, 307, 323, 324, 326, 344, 351, 352, 354, 355, 356, 367
Altın 48, 94, 95, 96, 100, 101, 172, 184, 226, 227, 236, 256, 258, 259, 267, 272, 277, 278, 290, 291, 307, 312, 313, 315, 334, 360, 363, 364, 368, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 393, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 405
Ambar 105, 112, 113, 115, 286, 326, 327, 355
Amûd 75, 102, 104, 204, 261
Anahtar 129, 295, 296, 297, 331, 354, 416
Anber 317, 318
Araba 47, 76, 293, 358, 359, 374
Arak 333
Aramgâh 55, 77, 81
Ark 112, 121, 124, 130, 166, 167, 168, 217, 291, 292, 301, 374, 400
Asâ 60, 68, 78, 223, 243, 254, 279, 361, 369, 370, 387
Âsitâne 81, 86, 87, 91, 106, 154, 163, 167, 170, 179, 186, 187, 193, 220, 222, 227, 237, 360
Âsiyâb 60, 77, 78, 84, 85, 89, 193, 370
Aş 77, 105, 184, 364, 399, 402, 403
Aşevi 78, 82
Aşhâne 77, 78, 83
Aşure 33, 196, 198
Avlu 52, 67, 104, 105, 106, 110, 111, 177, 179, 266, 267
Ayakyolu 105, 109
Ayna 314
Ayran 27, 198, 203, 204, 329
Azık 200, 261, 276

B

Bâb 23, 96, 122, 124, 135
Baca 121, 128, 130, 291, 292, 374
Bâde 75, 185, 204, 205, 207
Bağ .. 31, 96, 97, 148, 149, 168, 169, 171, 172, 173, 174, 213, 242, 288, 289, 295, 296, 309, 337, 352, 370, 371, 375, 393

Bahçe... 52, 53, 56, 60, 61, 106, 111, 148, 149, 168, 169, 170, 171, 173, 179, 217, 233, 241, 266, 267, 280, 288, 289, 290, 295, 296, 300, 337, 370, 371
Bakır ... 120, 256, 257, 258, 259, 277, 279, 382, 383, 386, 387, 389, 392, 393
Bakraç.....127, 216, 277, 280
Bal 82, 106, 107, 122, 123, 131, 132, 154, 166, 167, 189, 190, 192, 194, 211, 242, 256, 258, 259, 265, 267, 274, 283, 298, 317, 320, 364, 399
Balta.....175, 176, 268, 287, 288, 289, 290, 346
Bardak.....33, 70, 198, 250, 265, 266
Bargâh 52, 54, 55, 81
Bâru 124, 134, 135
Bayrak.....93, 113, 304, 305, 306, 354, 355
Bazâr 46
Bazlama.....191, 192, 195, 243
Bedesten..... 60, 77, 80
Belde.....30, 68, 143, 144, 218
Bend 46, 185, 207, 231, 295, 346, 354, 371, 375, 376
Berat 86, 330
Beyt.....45, 48, 51, 61, 96, 259, 266, 312, 384, 400
Beytullâh 61, 64
Beytü'l-Harâm 61, 63
Bez..... 59, 171, 172, 192, 195, 208, 210, 211, 216, 218, 230, 232, 242, 245, 272, 318
Bıçak.....202, 203, 287, 288, 297, 344, 350, 386, 392
Binâ.... i, 52, 57, 61, 63, 86, 88, 91, 98, 99, 100, 112, 125, 131, 132, 379, 397
Bohça.....108, 210, 211, 226, 241, 244, 269, 270, 271, 311, 312, 383
Bostan.....167, 168, 171, 174, 242, 370
Boya..... 376, 377
Börek 91, 199, 250
Börk 232, 234, 377, 387
Bucak..... 143, 148
Bukağı.....46, 296, 331, 353, 354, 376
Burç 104, 124, 133, 134, 135, 318, 356, 362, 375
Burka 60, 241
Bünyâd.....84, 98, 99, 100, 101, 125, 131, 157, 164, 189, 193, 381, 403

C

Caba 249, 250, 255, 275
Cami 61, 62, 66, 67, 75, 76, 88, 110, 115, 117, 177, 283
Cevâhir.....389, 391, 393, 394
Cevher 42, 379, 382, 389, 390, 391
Cıda 242, 369, 372
Cübbe 214, 217, 219, 229, 235, 309

Ç

Çadır 45, 52, 58, 59, 60, 80, 93, 105, 113, 306, 344, 356, 370
Çâh 125, 126, 293
Çan 76, 373, 374

Çapa 94, 287, 291, 372
Çardak 105, 110
Çark 90, 120, 292, 294, 295, 308
Çarşı 59, 80, 408
Çatal 46
Çemen 174
Çerağ 65, 74, 115, 116, 195, 220, 236, 250, 251, 283, 284, 285, 286, 287, 326, 327, 354, 355, 357, 379, 380
Çeşme..... 33, 70, 112, 117, 124, 166, 167, 198, 217, 292, 295, 301
Çıra 283, 285, 286
Çift 84, 119, 142, 193, 242, 299, 319, 346, 362, 405
Çiftlik 47, 120, 142, 247, 405, 406
Çilehâne.....61, 62, 68, 69, 70, 103, 130, 131, 194, 238
Çivi..... 287, 292
Çizme.....237, 239, 362, 388
Çömlek.....249, 250, 254, 278
Çörek 187, 199, 200, 201, 206, 252
Çul 78, 217, 218, 229, 277
Çuval.....84, 192, 211, 273, 274, 298

D

Dağarcık.....200, 261, 273, 276
Dahme 176, 179, 314
Daire 45, 52, 77, 106, 111, 266, 267
Dakiki 191
Dam 46, 128, 129, 139
Dâmen 217, 218, 226
Dâr 52, 54, 57, 136, 210, 248, 312
Davul..... 93, 113, 222, 251, 303, 304, 305, 306, 344, 355, 356, 376
Defter 321, 322, 324, 325, 332, 334, 335
Değirmen . 46, 60, 77, 78, 83, 84, 85, 88, 89, 94, 97, 102, 192, 193, 194, 211, 213, 242, 271, 274, 291, 294, 295, 298, 324, 370
Değnek.....32, 161, 231, 305, 361, 369, 370, 371
Demir ....i, vi, 28, 29, 47, 48, 50, 57, 75, 89, 95, 101, 103, 104, 110, 120, 121, 123, 137, 142, 143, 146, 155, 156, 163, 167, 179, 180, 187, 212, 213, 223, 225, 232, 249, 256, 277, 287, 292, 294, 295, 300, 313, 314, 318, 330, 332, 334, 336, 337, 338, 340, 341, 345, 347, 349, 353, 359, 361, 362, 363, 369, 374, 375, 380, 384, 385, 386, 387, 388, 394, 412, 415, 417
Dergâh . 9, 26, 36, 37, 38, 40, 54, 72, 82, 86, 87, 89, 90, 91, 92, 98, 106, 107, 108, 112, 116, 120, 124, 142, 149, 151, 152, 153, 154, 167, 170, 179, 202, 210, 215, 217, 269, 282, 284, 289, 294, 296, 297, 301, 302, 307, 308, 325, 328, 347, 359, 360, 371, 386, 399, 402, 403
Destmâl..... 172, 241, 242
Dibek.....203, 204, 256, 261
Dinar 400, 401, 403
Dingil..... 293, 358, 359
Direk 67, 75, 102, 103, 104, 110, 111, 177, 336, 372

Dirhem 125, 131, 400, 401, 403
Dîvan . 26, 52, 95, 96, 244, 245, 303, 305, 309, 312, 321, 324, 325, 332, 334, 335, 384, 394, 400, 413, 418
Divit.....321, 332, 333, 334, 335
Diyar 22, 62, 101, 129, 136, 139, 140, 154, 157, 158, 172, 173, 175, 237, 285, 313, 317, 330, 332, 337, 347, 372, 385, 393, 394, 407
Dolap 27, 105, 226, 256, 269, 270, 271, 292, 294, 300, 324, 383, 387, 388
Dolu 79, 93, 185, 191, 194, 202, 204, 205, 207, 227, 252, 253, 259, 262, 263, 264, 275, 280, 284, 290
Don 71, 181, 217, 219
Dört kitap..... 321, 323, 324
Döşek.....55, 244, 245, 246
Duvar 46, 97, 102, 103, 104, 112, 118, 122, 124, 125, 129, 130, 131, 133, 135, 217, 292, 301, 356, 377, 378, 397
Dükkân..... 46, 63, 68, 77, 78, 79, 98, 229, 230, 235, 236, 238, 243, 259, 266, 277, 404
Dürbün 292, 293, 316, 319
Dürr..... 394, 396

E

Ekmek. 45, 121, 129, 130, 138, 150, 155, 189, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 201, 202, 211, 242, 252, 253, 263, 274, 277, 280, 291, 292, 374, 411
Eknâf..... 151, 152, 155
Elbise . 63, 65, 81, 82, 100, 108, 154, 208, 210, 211, 212, 214, 217, 218, 219, 220, 221, 223, 226, 228, 234, 237, 241, 244, 269, 270, 310, 311, 312, 363, 372, 383, 406
Elmas 313, 332, 337, 347, 389, 391, 392, 394
Esvab..... 217, 218, 228
Eşik 125, 126
Eşya ..... i, 42, 51, 77, 142, 228, 244, 268, 269, 289, 293, 297, 359, 379, 395, 397, 404, 405
Etek.... 89, 90, 94, 95, 120, 217, 218, 225, 226, 227, 240, 272, 290, 291, 294, 308, 360, 367, 383, 401
Ev20, 38, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 52, 54, 59, 69, 73, 74, 77, 82, 91, 92, 94, 95, 97, 99, 101, 105, 109, 119, 127, 128, 129, 132, 136, 139, 142, 152, 154, 158, 174, 177, 178, 182, 188, 189, 192, 193, 194, 195, 211, 216, 237, 238, 239, 242, 244, 252, 256, 259, 263, 264, 267, 268, 274, 280, 284, 287, 290, 291, 296, 297, 298, 325, 327, 331, 341, 353, 354, 372, 373, 376, 378, 380, 381, 385, 404, 405, 406, 408, 410
Eyer 78, 184, 307, 359, 360, 364, 402

F

Ferman..... 72, 115, 141, 142, 286, 287, 325, 326, 327, 330, 355, 371
Fıçı.....93, 107, 190, 263, 264
Fırın 51, 52, 80, 106, 111, 119, 121, 192, 194, 266, 267, 277, 281
Filori..... 400, 401, 404
Fişek 336, 338

Fitil 78, 230, 277, 283, 284

G

Gemi 55, 56, 66, 134, 148, 165, 253, 320, 365, 366, 367, 368, 405
Genc 93, 95, 96, 223, 369
Gevher 380, 389, 390, 394, 395
Giysi 55
Gömlek..... 230, 406
Gözlük.....292, 293, 316, 319
Gûşe 115, 117, 171, 242
Güher 394, 395
Gülistân..... 169, 172, 173
Gülşen..... 172, 173, 174
Gülzâr 172, 173, 393
Gümüş 172, 277, 278, 309, 334, 379, 380, 381, 382, 384, 385, 393, 397, 398, 400, 401
Gürz 343, 349

H

Haç 281, 282
Hadenk..... 336, 339
Hadika..... 168, 171, 233
Halvethâne.....50, 61, 62, 69,163, 304
Hamam . 33, 66, 76, 85, 86, 119, 121, 122, 224, 237, 290, 293, 337, 358, 374
Hamayil.....50, 69, 213, 225, 308, 309, 313, 332, 338, 347, 394
Hamur 105, 191, 192, 194, 195, 199, 243, 281, 331
Han .. 77, 80, 85, 134, 158, 176, 214, 224, 228, 234, 245, 257, 260, 266, 268, 270, 271, 282, 310, 321, 328, 348, 351, 367, 402, 403, 404
Hançer 93, 94, 113, 306, 307, 320, 344, 356, 392
Hâne ... 45, 47, 49, 50, 51, 69, 80, 95, 119, 124, 131, 135, 154, 257, 358, 372
Hânkâh..... 86, 89
harab..... 145, 157, 158
Harâbe 22, 124, 135, 156, 157, 158, 159, 288, 289, 406
Haranı 249, 250, 253, 262, 263
Hasır 54, 210, 244, 245, 248, 312
Hâtem 96, 308, 309, 313, 384, 400
Hatt-ı hümâyun 325, 326, 328, 329, 333
Hayme..... 59, 60, 370
Hazine.....92, 93, 94, 95, 96, 291, 312, 384, 400
Helva.....32, 33, 48, 51, 196, 197, 202, 259, 260
Heybe 255, 273, 284, 285, 398
Hırka .. 146, 212, 214, 217, 218, 222, 227, 228, 237, 241, 250, 251, 282, 286, 390
Hil'at.....206, 217, 218, 222, 223, 376, 377
Hisar 101, 132, 134, 135, 152, 157, 158, 162, 173, 175, 238, 294, 350
Hulle.....71, 181, 217, 219, 228, 229, 231, 232
Hücre 61, 62, 64, 67, 70, 110, 177, 239

İ

İbrik 87, 189, 273, 276
İbrişim 216
İcâzetnâme 20, 27, 198, 199, 204, 325, 326, 329, 333
İçli börek..... 200, 261, 276
İhram..... 219, 230, 231
İklim 119, 136, 137
İl 30, 41, 43, 49, 72, 83, 98, 104, 110, 115, 118, 126, 133, 135, 136, 137, 138, 139, 141, 142, 149, 152, 163, 171, 212, 225, 249, 268, 282, 283, 286, 287, 289, 304, 305, 306, 327, 328, 333, 337, 347, 355, 356, 371, 372, 375, 394
İlaç 319, 320, 366
İlçe 30, 41, 43, 68, 143, 144, 152
İmâret..... 156, 157, 158
İncil 72, 321, 371
İp 127, 147, 210, 216, 217, 238, 280, 294, 300, 301, 359, 361
İpek 208, 210, 216
İplik 179, 216, 238, 294, 299
İskele 153, 163, 165, 365

K

Kâ'be 32, 48, 61, 62, 63, 64, 79, 100, 139, 143, 156, 161, 226, 230, 235, 236, 252, 259, 266, 407
Kabir 43, 47, 48, 61, 65, 67, 91, 104, 110, 111, 115, 148, 170, 176, 177, 179, 180, 181, 232, 286, 287, 326, 327, 403
Kabristân..... 176, 177, 180
Kadeh 54, 93, 188, 205, 255, 257, 264, 265, 266, 267, 268, 321
Kadırga 365, 367
Kafes.....128, 271, 272, 299
Kaftan 10, 152, 217, 218, 219, 224
Kâğıt .. 198, 204, 231, 241, 273, 313, 321, 324, 325, 326, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 371, 396, 397
Kalbur 277, 279
Kale.. 65, 66, 83, 103, 104, 123, 124, 132, 133, 135, 158, 165, 171, 175, 183, 268, 289, 292, 300, 316, 319, 348, 350, 356, 375, 406
Kalem..... 16, 50, 102, 136, 203, 204, 248, 261, 324, 325, 332, 333, 334, 335, 336, 408, 409
Kamçı..... 361, 362, 363
Kân 46, 48, 50, 53, 55, 56, 72, 76, 78, 92, 94, 95, 100, 101, 110, 115, 117, 121, 129, 137, 139, 141, 146, 154, 155, 164, 171, 172, 173, 174, 175, 183, 213, 214, 219, 220, 223, 225, 229, 235, 237, 240, 242, 249, 259, 273, 277, 283, 285, 289, 290, 291, 293, 296, 298, 300, 305, 306, 310, 313, 315, 318, 325, 331, 332, 334, 335, 337, 338, 339, 340, 341, 347, 348, 349, 350, 351, 353, 354, 358, 359, 360, 362, 363, 369, 372, 374, 376, 379, 380, 381, 384, 387, 393, 394, 396, 404
Kandil.....74, 75, 104, 116, 126, 203, 261, 283, 284, 285, 388

Kap .. 28, 51, 77, 107, 122, 123, 128, 131, 132, 154, 167, 184, 188, 189, 190, 197, 202, 203, 208, 237, 245, 250, 254, 255, 256, 257, 263, 265, 267, 268, 273, 275, 277, 297, 299, 325, 362
Kapak 260, 269, 271
Kapı ... 11, 13, 19, 46, 50, 51, 52, 70, 72, 79, 82, 87, 101, 107, 108, 114, 115, 122, 123, 125, 126, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 152, 159, 163, 182, 190, 229, 231, 233, 239, 241, 246, 257, 285, 296, 297, 304, 311, 331, 353, 354, 358, 360, 376, 377, 403, 409
Kapı tokmağı 128, 129, 132
Karargâh 93, 94, 113, 306, 344, 356
Kargı 340, 343
Karye 47, 63, 79, 120, 141, 142, 143, 147, 148, 235, 406
Kasaba 8, 24, 36, 37, 41, 143, 146, 165, 228, 365
Kasr 52, 55, 56, 57, 64, 99, 112, 176, 203, 239, 261, 270, 300, 323, 351, 367, 387, 403
Kaşık 53, 105, 106, 202, 203, 251, 255, 256, 261, 262, 273, 320, 398
Kavuk 232, 233
Kaza 143, 145, 294
Kazan .. 9, 32, 51, 100, 101, 203, 256, 260, 261, 263, 266, 271, 321, 368, 405
Kazma 94, 95, 287, 291
Kebap 148, 149, 174, 184, 185, 186, 197, 202, 207, 295, 296, 304
Keçe 59, 208, 214, 218, 223, 224, 234, 310, 311
Kefen 52, 71, 179, 180, 181, 228, 229, 230, 231, 232
Kemân 300, 339, 340, 341, 353
Kemend 135, 375
Kemer 93, 94, 95, 96, 113, 206, 222, 227, 236, 237, 306, 307, 312, 313, 338, 344, 347, 356, 384, 394, 400
Kenz 93, 96
Kepçe 107, 190, 253, 256, 262, 263
Kepenek 213, 217, 218, 225
Kerpiç 102, 103, 105
Kerrake 208, 209, 309, 310
Kervansaray 77, 80, 111, 164, 388
Kese 240, 271, 272, 273, 401
Keser 83, 122, 160, 163, 287, 288, 290, 330, 342, 345
Keşkek 184, 187, 189
Keşkül .. 10, 105, 106, 107, 123, 132, 190, 198, 204, 205, 206, 249, 250, 255, 256, 264, 265, 273, 329, 398
Keştî 365, 366, 367
Kezzap 185
Kılıç 36, 40, 50, 57, 68, 69, 72, 83, 98, 101, 134, 163, 223, 304, 307, 309, 313, 332, 337, 339, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 355, 361, 369, 370, 392, 394
Kın 351
Kına 114, 183, 315, 316, 317, 351
Kırbaç 361, 362, 363
Kırtas 331, 332, 333, 335

Kiler.....105, 107, 108, 123, 132, 190, 388
Kilim.....244, 245, 248, 273, 281
Kilise.61, 72, 73, 108, 127, 128, 138, 141, 142, 210, 244, 269, 311, 371, 373
Kilit.....101, 123, 295, 296, 331, 354
Kireç.....97, 98, 377, 378
Kiriş..... 340, 352, 353
Kisvet....80, 111, 164, 212, 217, 221, 222, 227, 232, 233, 237, 310, 311, 388
Kitap.....15, 66, 96, 269, 321, 322, 323, 325, 343, 349
Koku..... 317, 318
Konak.....52, 58, 69, 77, 136, 143, 255, 275
Konukevi..... 77, 82
Kopuz..... 302, 411
Kovan.....67, 258, 297, 298, 317, 336
Köprü 65, 66, 80, 100, 111, 163, 164, 293, 380, 381, 388
Kös.....184, 305, 307, 360, 364, 402
Köşe.....40, 74, 112, 115, 116, 117, 148, 176, 241, 270, 284, 307, 323, 324, 347, 351, 352, 367
Köşk.....48, 52, 53, 55, 56, 57, 141
Kötek.....53, 56, 141, 154, 272, 273, 339, 369, 372
Köy8, 9, 26, 28, 30, 31, 32, 36, 37, 38, 41, 42, 43, 44, 48, 50, 68, 79, 88, 119, 120, 123, 129, 137, 139, 141, 143, 146, 147, 155, 173, 178, 182, 187, 191, 192, 194, 200, 209, 237, 252, 253, 254, 275, 280, 281, 284, 285, 300, 301, 302, 309, 313, 332, 358, 372
Kubbe....62, 72, 75, 77, 80, 99, 104, 105, 111, 112, 124, 125, 131, 141, 142, 164, 176, 203, 217, 261, 270, 301, 311, 323, 351, 367, 371, 388, 403
Kubûr..... 176, 180, 232
Kudüm.....90, 120, 294, 305, 308, 384
Kûhistân.....143, 151, 152, 156
Kule.....74, 98, 99, 101, 134, 385
Kulp.....203, 204, 256, 261, 262, 265, 273
Kum saati..... 254, 278
Kumaş.....137, 179, 208, 209, 254, 277, 278, 281, 354, 396
Kundura 68, 78, 79, 237, 238, 243
Kur'an..20, 29, 38, 61, 76, 108, 117, 210, 211, 235, 244, 270, 310, 311, 312, 314, 321, 322, 323, 385
Kurân-ı Kerîm..... 321
Kurşun.....18, 80, 111, 164, 336, 338, 382, 386, 387, 388
Kuruş 386, 398, 399, 400, 401, 402
Kûs..... 305, 306
Kuşak.....213, 214, 225, 236, 237, 241
Kuyu.44, 47, 73, 112, 124, 125, 126, 127, 128, 142, 158, 216, 217, 280, 293, 300, 301, 303, 373
Külah..... 171, 233
Külâh..... 212, 232, 233
Külhân.....33, 66, 79, 118, 119, 121, 122, 290, 293, 359
Künk.....112, 217, 299, 301
Küp 94, 95, 107, 190, 193, 227, 263, 264, 290, 291

Kürek 94, 121, 130, 287, 291, 292, 374
Kürk 208, 214, 215
Küskü 292, 293, 359

L

Lâl 75, 172, 207, 391, 393, 394
Leğen 257, 258, 277, 279, 388, 389
Lenger 32, 48, 256, 259
Levh 277, 331, 334, 380, 384
Levha 277, 334, 380, 384
Libas 55, 81, 149, 212, 217, 218, 220, 221, 222, 228, 237, 348
Licâm 359, 361
Liman 163, 164, 165
Lokma 184, 187, 188, 193, 214, 256, 257, 267, 302
Lûgat 321, 322, 324
Lûle 292, 295

M

Ma'mûr 156
Maden .. 54, 195, 277, 292, 295, 334, 340, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 387, 389, 390, 396, 397, 411
Mahal . 29, 62, 68, 73, 106, 112, 124, 141, 151, 152, 154, 155, 157, 158, 167, 175, 217, 247, 284, 301, 316, 371
Mahalle 73, 151, 152, 154, 165, 167, 379
Mahfil 76, 115, 117
Mahmuz 258, 267, 361, 362, 363, 364, 399
Mahya 283, 285
Mal59, 79, 80, 93, 96, 136, 142, 145, 156, 158, 213, 226, 230, 247, 270, 312, 365, 368, 379, 383, 384, 397, 400, 404, 405, 406
Mamur 88, 156, 157, 158, 178, 182
Manastır 72, 73
Mancınık 350
Maşrapa 258, 265, 267, 363, 364, 399
Matbah 52, 105, 106, 111, 154, 167, 267
Mecidiye 386, 396, 398, 399
Medrese 86, 88
Mekân 28, 46, 49, 51, 60, 62, 81, 140, 149, 150, 152, 175, 187, 220, 241, 247, 268, 290, 328, 350
Mektep 86, 87, 276
Mektup 89, 95, 96, 149, 150, 312, 325, 330, 384, 400
Memleket20, 49, 118, 136, 137, 138, 141, 142, 143, 144, 146, 149, 175, 231, 327, 357, 375, 385
Menâl 158, 404, 406
Mendil 68, 78, 200, 241, 243, 245, 261, 276
Menzilgâh..... 77, 81, 186
Mercan..... 394, 395, 396
Merdiven 112, 124, 125, 131, 217, 301, 403

Mergzar 174, 175
Merkâd 170, 176, 179
Mermer ... 67, 73, 104, 110, 115, 125, 128, 131, 177, 203, 204, 261, 268, 286, 287, 326, 327, 355, 373, 377, 403
Mescid 45, 46, 61, 62, 64, 65, 66, 67, 74, 116, 129, 220, 284, 287, 288
Mescid-i Aksâ 61, 64
Mescid-i Haram 61
Mescit 74, 88
Mesken 45, 48, 49, 141, 150, 175, 328
Meta 62, 140, 404, 407
Mey 92, 204, 205, 206
Meydan ..... i, ii, 15, 17, 52, 56, 72, 91, 117, 122, 136, 149, 150, 151, 156, 172, 187, 191, 196, 205, 219, 221, 230, 232, 250, 299, 305, 314, 318, 320, 325, 334, 338, 344, 357, 372, 379, 392, 393, 395, 397, 412
Meyhâne 92, 93, 264
Mezar 51, 91, 148, 159, 170, 176, 178, 179, 180, 182, 268
Mezarlık 176, 177, 180
Mıh 126, 292, 293, 294
Mızrak 242, 299, 340, 342, 345, 354, 386
Miftah 107, 123, 128, 129, 132, 190
Mihmanevi 77, 82
Mihrâb 62, 74, 75, 104, 108, 116, 207, 210, 211, 244, 269, 270, 284, 311, 312, 367
Minâre 67, 74, 76, 233, 283, 374
Minber 67, 74, 75, 76, 117
Minder 244, 245, 247
Mintan 230, 231, 371
Mirat 314
Mîrî 97, 166, 213
Misafirhâne 77, 80
Misk 317, 318
Mum 119, 283, 285, 317
Musallâ 61, 62, 71, 180, 181
Mushaf 176, 270, 321, 322, 323, 324, 352, 367
Mutfak 51, 78, 80, 83, 105, 106, 111, 249, 255, 266, 273, 398
Mücevher 96, 172, 313, 315, 316, 379, 384, 389, 393, 394, 396, 398, 400
Mühür 86, 296, 330, 331, 354
Mülk 53, 56, 136, 140, 141, 279, 404, 406
Mürekkep 102, 334, 335, 336

N

Nacak 287, 289, 290
Nahiye 143, 148, 149, 295, 296
Nalın 237, 239
Namazgâh 61, 62, 68, 155
Nâme 96, 150, 312, 313, 325, 328, 330, 333, 335, 384, 385, 395, 400
Nân 81, 186, 191, 193, 194

Nazargâh 102, 336
Nefir 10, 303, 304, 305, 306, 355
Nemed 208, 213, 214, 225, 229
Nerdüban 124
Ney 84, 185, 186, 274, 303, 304
Nikâb.....71, 172, 181, 228, 231, 241, 242
Nişân.....123, 170, 175, 182, 248, 249, 300, 330, 341, 352, 353
Nüsha 18, 23, 25, 28, 33, 35, 321, 322, 324

O

Oba 143, 147, 148, 149, 212
Ocak .. 9, 14, 15, 16, 22, 36, 37, 39, 40, 47, 88, 118, 119, 120, 122, 130, 148, 149, 255, 264, 275, 277, 283, 290, 295, 296, 379
Oda 77, 105, 107, 108, 210, 211, 244, 246, 269, 270, 275, 311, 312
Ok 176, 270, 300, 323, 324, 336, 338, 339, 340, 341, 343, 345, 349, 350, 351, 352, 353, 367
Otağ 52, 59, 60

Ö

Örs 238, 292, 294
Örtü..... 60, 71, 180, 192, 195, 230, 232, 241, 242, 243, 245, 251
Özengi.....27, 258, 267, 359, 361, 363, 364, 399

P

Pabuç..... 237, 238, 294
Paça..... 197, 201, 202
Palas 208, 244, 245
Pamuk.....62, 90, 140, 143, 165, 215, 365, 407
Para 93, 152, 153, 250, 382, 396, 397, 398, 400, 401, 403, 404
Paşmak 237, 238
Pazar 173, 255, 273, 398
Pazubend..... 241, 243
Peçe..... 241
Pekmez 96, 97, 188, 190, 191, 205, 213, 263
Penbe 62, 90, 140, 165, 208, 209, 215, 365, 407
Pencere..... 65, 74, 116, 125, 128, 129, 131, 220, 284, 285, 322, 403
Perde 244, 245, 248, 249
Peşkir 225, 244, 245, 249
Peştamal 217, 218, 225, 249
Pınar 87, 106, 154, 166, 167, 172, 201, 258, 260, 267, 317, 364, 393, 399
Pilav 197, 198, 201, 202
Post.. 19, 54, 97, 208, 209, 212, 213, 219, 222, 227, 228, 232, 233, 234, 237, 302, 330
Pul..... 396, 398, 399
Put 281, 368, 369
Püryan.....81, 184, 186, 187, 193, 197, 202

R

Râh 160, 162
Rahle .. 108, 176, 210, 211, 244, 269, 270, 311, 312, 323, 324, 351, 352, 367
Ravza.....61, 168, 170, 179, 395
Ravza-i Mutahhara..... 61, 65
Rayiha..... 317, 318
Revzene.....125, 128, 129, 131, 403

S

Saat 78, 109, 114, 229, 259, 277, 278, 284, 298, 306, 334, 350, 380, 384
Sac.....121, 130, 291, 292, 374
Sahan 256, 263
Sakız.....201, 202, 203, 288
Sal.....216, 280, 365, 367, 368
Samanlık.....112, 113, 114, 115
Samur 208, 209, 214
Sancak..... 37, 71, 73, 103, 104, 133, 140, 143, 145, 157, 158, 161, 162, 222, 251, 304, 306, 343, 349, 354, 355, 356, 357, 376, 384
Sandal..... 365, 368
Sandık..... 180, 268, 269
Sanduka..... 268, 269
Saray . 52, 53, 56, 98, 136, 141, 147, 148, 257, 258, 279, 315, 316, 351, 360, 388, 389
Sarık 214, 219, 223, 232, 234, 310
Saz.....9, 10, 245, 297, 302, 303
Sebzezâr.....81, 174, 175, 187
Seccade..... 19, 64, 72, 83, 133, 134, 142, 176, 208, 225, 227, 249, 250, 251, 270, 281, 282, 302, 311, 323, 324, 339, 351, 352, 354, 357, 367, 371, 383
Sedef 394, 395, 396
Sedir 244, 245
Sefine..... 365, 366
Sele.... 30, 31, 47, 68, 121, 130, 142, 147, 148, 155, 168, 292, 297, 299, 374, 406
Semer 359, 360
Semt 151, 152, 153
Senet 90, 325, 326, 328, 329, 333
Sepet 84, 259, 274, 297, 298
Seyf..... 344, 347
Seyrangâh..... 102, 271
Sikke 381, 396, 397, 399
Silah.....61, 295, 336, 337, 340, 343, 349, 352
Sim.....381, 382, 386, 399
Simat..... 249, 250, 252
Sin..... 176, 179

Sofra 10, 27, 53, 55, 81, 82, 150, 151, 187, 188, 191, 192, 193, 194, 195, 202, 211, 230, 236, 242, 245, 249, 250, 251, 252, 256, 257, 262, 263, 267, 274, 286, 354, 380
Sokak 151, 152, 153, 154
Somun 191, 192, 194, 281
Sopa 72, 94, 114, 141, 142, 227, 231, 290, 305, 316, 369, 371
Söğüş 81, 184, 186, 187, 193
Suffa 72, 174, 176, 270, 324, 352, 367
Sükker 188, 189
Süllem 124, 125, 131, 403
Sünü 340, 343, 349
Sürahi 188, 256, 257, 267, 265, 268
Sürme 292, 293, 315, 316, 319
Sütun 75, 203, 261

Ş

Şal 149, 208, 212, 232
Şarap 75, 93, 99, 185, 186, 190, 191, 204, 205, 206, 207, 255, 256, 264, 265, 303, 304
Şehir .. 8, 23, 33, 53, 56, 62, 63, 65, 66, 67, 73, 75, 76, 79, 84, 86, 88, 92, 98, 100, 104, 110, 117, 127, 128, 132, 134, 136, 139, 143, 144, 145, 148, 149, 150, 151, 154, 156, 157, 158, 160, 161, 170, 177, 178, 197, 199, 221, 222, 226, 251, 255, 257, 258, 273, 274, 279, 288, 289, 290, 295, 296, 298, 330, 337, 350, 358, 370, 372, 373, 387, 388, 389, 397
Şeker 188, 189, 196, 197, 252, 256, 257, 267, 268
Şemle 214, 224, 232, 234, 310
Şerbet 62, 75, 140, 188, 203, 204, 206, 207, 252, 256, 257, 261, 265, 267, 407
Şilte 100, 244, 245, 246
Şimşir 344, 348, 349
Şiş 89, 148, 149, 295, 296

T

Taâm 184, 185, 194, 207, 262, 318
Tabak 250, 256, 259, 298, 313, 332
Tabakhâne 77, 79
Tabl 94, 113, 305, 306, 344, 356
Tabut 62, 71, 180, 181, 182, 183, 268
Taç 10, 108, 209, 210, 211, 214, 215, 222, 223, 224, 227, 232, 234, 235, 236, 237, 244, 250, 251, 269, 270, 286, 308, 309, 310, 311, 312, 355, 376, 377
Taht .. 53, 62, 80, 111, 118, 125, 140, 143, 144, 145, 149, 150, 163, 164, 215, 268, 269, 282, 287, 328, 333, 342, 345, 365, 388, 398, 407
Tandır 118, 119, 120, 121, 130, 191, 230, 291, 292, 374
Tapu 328, 333
Tarak 314, 315
Tarîk 160, 163, 223, 343, 349, 370
Tarla 159, 174, 175, 178

Tas 27, 256, 257, 258, 267, 279, 320, 364, 388, 389, 399
Tava 200, 256, 261, 276
Tavla 94, 112, 113, 307, 344, 356
Teber 10, 176, 268, 287, 289, 395
Tekke . 9, 12, 16, 17, 22, 28, 29, 36, 40, 48, 51, 52, 58, 62, 67, 69, 70, 72, 76, 78, 80, 82, 84, 86, 87, 88, 89, 92, 100, 101, 106, 110, 111, 120, 121, 126, 154, 155, 157, 164, 177, 184, 192, 193, 197, 198, 251, 255, 266, 267, 273, 274, 285, 307, 368, 372, 374, 388, 405
Tekne 191, 192, 194, 195, 211, 242, 249, 250, 252, 253, 274, 280
Temren..... 336, 340
Teneşir..... 180, 181
Tennure.....217, 218, 219, 223, 369, 370
Tepsi 20, 249, 250, 252, 257, 258, 259, 279, 388, 389
Terk.....50, 232, 235, 310
Testi 52, 67, 106, 111, 190, 205, 265, 266, 267, 294
Tetik 300, 341, 352, 353
Tevrat..... 321
Tiğ.....94, 113, 307, 313, 332, 337, 344, 347, 356, 394
Tîr 336, 339
Tirit..... 197, 201, 202
Tirkeş 176, 270, 324, 339, 350, 351, 352, 353, 367
Top..... 349, 350
Topuz..... 348, 349
Torba 255, 271, 273, 275
Tuğ.....98, 161, 162, 304, 354, 355, 357, 384
Tulum.....205, 255, 256, 263, 264, 265
Tuz.....70, 191, 195, 196, 295, 358, 379, 380, 411
Tüfek.....336, 337, 338, 347, 349, 352, 394
Tülbent.....152, 229, 232, 235
Türbe ... 19, 29, 51, 52, 80, 106, 111, 123, 164, 178, 180, 182, 254, 266, 267, 279, 388

U

Un 46, 47, 50, 57, 66, 72, 83, 84, 85, 108, 115, 142, 153, 164, 174, 184, 186, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 198, 204, 211, 239, 242, 254, 263, 274, 275, 286, 298, 304, 311, 326, 327, 337, 338, 347, 355, 365, 394, 400, 406
Urba 83, 217, 218, 221
Urgan 112, 124, 216, 217, 301
Ustura 22, 213, 225, 297, 313

Ü

Ülke..... 80, 101, 111, 118, 133, 136, 137, 138, 140, 145, 146, 164, 209, 257, 311, 338, 385, 388
Üvendire..... 299, 361, 362

V

Vahdedhâne..... 61, 62, 71
Varak 328, 331, 333
Varil..... 299, 300
Vasle.....214, 217, 218, 223, 224, 234, 310
Vatan 141, 142, 143, 156
Vilâyet 46, 50, 53, 55, 56, 72, 76, 78, 92, 94, 95, 100, 101, 115, 117, 121, 129, 134, 136, 139, 141, 153, 154, 164, 165, 171, 172, 173, 174, 175, 183, 213, 214, 219, 220, 223, 225, 229, 235, 237, 240, 242, 248, 259, 273, 277, 283, 285, 289, 290, 291, 293, 296, 298, 300, 305, 306, 309, 310, 313, 315, 318, 325, 331, 332, 335, 339, 340, 341, 348, 349, 350, 351, 353, 354, 358, 359, 360, 362, 363, 369, 372, 374, 376, 381, 387, 393, 404
Viran 132,158, 159, 263
Virâne 92, 157, 158, 159, 178

Y

Yağ 45, 106, 107, 122, 123, 129, 131, 132, 154, 166, 167, 184, 188, 189, 190, 193, 196, 201, 206, 256, 263, 264, 279, 283, 284
Yahni..... 184, 186
Yaka.....151, 152, 153, 164, 165, 218, 219, 240
Yakut.....172, 389, 391, 392, 393
Yalak.....166, 184, 185, 361, 362, 364, 402
Yalı.....52, 57, 89, 268, 330
Yapı 9, 45, 52, 53, 55, 56, 63, 77, 78, 87, 98, 100, 128, 157, 163, 261
Yarak 336, 337
Yastık..... 244, 245, 246
Yaşmak.....32, 63, 79, 232, 235
Yatak.....142, 244, 245, 247, 406
Yay..... 196, 236, 300, 323, 336, 338, 339, 340, 341, 345, 353, 393, 411, 413
Yebâb 157, 159
Yen 240
Yoğurt 82, 192, 194, 196, 197, 198, 199, 204, 211, 242, 274, 329
Yol.....ii, 10, 11, 13, 28, 47, 49, 50, 54, 62, 64, 68, 77, 81, 83, 87, 89, 91, 99, 101, 104, 108, 116, 129, 133, 142, 144, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 154, 155, 159, 160, 161, 162, 163, 165, 167, 168, 178, 180, 181, 182, 186, 191, 193, 194, 200, 207, 208, 211, 217, 219, 221, 223, 237, 244, 250, 252, 253, 254, 260, 270, 275, 278, 280, 302, 305, 312, 315, 316, 327, 328, 330, 337, 338, 342, 345, 347, 354, 355, 357, 358, 359, 365, 367, 368, 369, 370, 372, 374, 394, 405
Yorgan 244, 245, 247
Yöre 73, 100, 101, 102, 128, 151, 152, 154, 164, 181, 200, 289, 339, 341, 362, 373, 380, 385
Yular 359, 360, 375
Yurt 7, 42, 54, 72, 82, 137, 140, 141, 142, 143, 150, 247, 371, 405, 406
Yün 208, 209, 214, 215, 216, 223, 224, 234, 244, 245, 310
Yüzük.....54, 95, 210, 248, 308, 309, 312, 384, 400

Z

Zâviye 9, 40, 86, 87, 89, 330
Zeberced.....172, 391, 392, 393
Zebûr 278, 321, 334, 380, 384
Zehir.....266, 320, 321, 344, 392
Zer 96, 101, 172, 313, 381, 382, 384, 385, 393, 400
Zerde 196, 197, 198, 202
Zıpkın.....299, 300, 341, 353
Zincir 28, 50, 239, 250, 353, 360, 372, 373, 388
Zindan.....93, 97, 98, 347, 377, 378
Zînet..... 47, 308, 309
Ziyâretgâh..... 180, 181
Zurna 303, 304, 305, 306
Zülfikâr 344, 346, 347
Zümrüt..... 391, 392

ÖZET

ÖZDEMİR, Sedat. Bektaşi Velâyetnâmelerinde Maddi Kültür, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2009.

Bu çalışma Bektaşi velâyetnâmelerindeki maddi kültür unsurlarını tespite yöneliktir. Maddi kültür konusundaki çalışmalar genellikle metin neşri, tespit edilen maddi kültür ögelerinin sözlük anlamları ve çalışmaya konu olan kişilerin biyografilerini ortaya koymak şeklinde olmuştur. Çalışmamızda Hacı Bektâş-ı Veli, Odman Baba, Abdal Mûsâ, Kaygusuz Abdâl, Demir Baba, Seyyid Kalender Velî, Pîrî Baba, Şücâeddin Baba, Veli Baba, Seyyid Ali Sultan, Seyyid Mehemmed Abdal ve Seyyid Hacı Ali Tûrâbî Veli velâyetnâmelerini kullandık.

Çalışmamıza başlamadan önce 13. yy.ın ikinci yarısından itibaren Anadolu ve Rumeli'yi etkisi altına almaya başlayan Bektaşiliğin en önemli temsilcilerinden velâyetnâmesi olanları tespit ettik. Daha sonra Bektaşi velâyetnâmelerini baştan sona tarayıp maddi kültür unsurlarını fişleyemeye başladık. Elde ettiğimiz fişlemeleri konularına göre tasnif ederek çalışmayı üç bölüm halinde oluşturmaya çalıştık. Bu bölümleri girişin yanısıra 1- İnşaata DayalıUnsurlar, 2- İmâlâta Dayalı Unsurlar, 3- Diğer Maddi Unsurlar şeklinde oluşturduk.

Bektaşi velâyetnâmelerinde geçen maddi kültür unsurlarını ortaya koyarken bir metin şerhi yapmayı amaçlamadık. Maddi kültür tespit ettiğimiz bölümlerden açıklamaya ihtiyaç duyulanlarını tahlil ederken, bir kısmını ise sadece günümüz Türkçesine çevirdik. Bektaşi Velâyetnâmelerinde Maddi Kültür ana başlığı ile yaptığımız çalışmamızda, öncellikle maddi kültür unsuru teşkil eden kelimelerin anlamlarını vererek bu kelimelerin geçtiği yerleri gösterdik. Maddi kültür unsurlarının tespiti neticesinde, Bektaşi velâyetnâmelerinde hangi maddi kültür unsurlarının daha çok yer aldığını belirlemeye ve buradan hareketle Bektaşi geleneğinin Anadolu ve Rumeli'de yayılmaya başladığı dönemin sosyal hayatı hakkında genel bir değerlendirme yapmaya çalıştık.

Çalışmamıza Nahid Aybet'in Kültür Bakanlığı yayınlarından çıkan Fuzulî Divânı'nda Maddi Kültür (1989) adlı eseri örneklik teşkil etmiştir. Çalışmamızı bu eserde kullanılan yöntem doğrultusunda sürdürdük. Sonuç olarak Türk tarihinde oldukça mühim bir yere sahip olan Bektaşi geleneğinde geçen maddi değerleri tespitle velâyetnâmelerin yazıya geçirildikleri dönemin sosyal hayatını bir yönüyle ortaya koymaya çalıştık.

Anahtar Kelimeler:

1. Bektaşilik
2. Velâyetnâme
3. Bektaşi Velâyetnâmeleri
4. Maddi Kültür
5. Alevilik

ABSTRACT

ÖZDEMİR, Sedat. Material Culture in Bektashi Velâyetnâmeleri, Master Thesis, Ankara, 2008.

This study is devoted to the determination of material culture elements in Bektashi velâyetnameleri. The studies about material culture are generally done as text, the dictionary meaning of the determined material culture elements and the biographies of the people who are the subject of the study. We used Hacı Bektâş-ı Veli, Odman Baba, Abdal Mûsâ, Kaygusuz Abdâl, Demir Baba, Seyyid Kalender Velî, Pîrî Baba, Şücâeddin Baba, Veli Baba, Seyyid Ali Sultan, Seyyid Mehemmed Abdal ve Seyyid Hacı Ali Tûrâbî Veli velâyetnameleri in our study.

Before we started our study we determined the people who have velâyetname about the Bektashi culture in Anatolia and Rumelia since the second half of the thirteenth century. After that we started to make a card index of material culture elements from the beggining to the end by reading the Bektashi velâyetnameleri. We tried to classify the obtained cards to three parts by describing them according to their subjects. We formed these parts besides entry as1.Elements Devoted To Construction 2.Elements Devoted To The Production 3.The Other Material Elements.

We didn't aim to prepare a text analysis while determining the material culture elements stated in Bektashi velâyetnameleri. While analyzing some of the parts that include material culture which we needed to explain, we only translated some of the other parts into daily Turkish. First of all, we gave the meaning of the words which are about the material culture elements and we donated their places in our study which is titled as "Material Culture in Bektashi Velâyetnameleri". As a result of the determining material culture elements, we studied to determine which material culture elements are mostly stated in Bektashi velâyetnameleri and devoted to this we tried to make a general evoluation about the social life of Bektashi tradition in Anatolia and Rumelia.

The work named Material Culture (1989) in Fuzuli Divan(Council) which is published by Ministry of Culture publication by Nahid Aybet has been a sample in our studies. We continued our studies devoted to the methods used in this work. As a result we tried to present information about the term's social life while determining the material values of Bektashi tradition which has an important place in Turkish history.

Key Words:

1. Bektaşilik
2. Velâyetnâme
3. Bektashi Velâyetnâmeleri
4. Material Culture
5. Alawiism